

Summula Caietani

Thomas de Vio Caietanus

**Summa caietana de pctis
Et noui testamēti iētacula.**

**Reuerendissimi dñi thome de
vio caietani cardinalis. S. sexti
perq̃z docta/resoluta ac cōpen-
diosa de peccatis summula.**

Summula Caietani

Tommaso de Vio

Rome 1525

(Marcellus Silber Jacques Giunta)

The School of Salamanca

A Digital Collection of Sources and a

Dictionary of its Juridical-Political Language

<https://www.salamanca.school>

Volume unpublished

Directors:

Duve, Thomas

Lutz-Bachmann, Matthias

Akademie der Wissenschaften und der Literatur, Mainz
Max-Planck-Institut für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie
Goethe-Universität Frankfurt/Main

Electronic publication,
Online:

Editors:

Rico Carmona, Cindy
Glück, David
Birr, Christiane
Caesar, Ingo
Thönes, Martin
Wagner, Andreas

PDF Production:

Kupreyev, Maxim N.

Digitized original(s):

Staatsbibliothek zu Berlin
<http://stabikat.de/DB=1/XMLPRS=N/PPN?PPN=77622347X>

Proposed citation:

_X_X_, in: The School of Salamanca. A Digital Collection of Sources

[[i]r] Summa caietana de pctis
Et noui testamenti iētacula.

Reuerendissimi domini thome
de vio caietani cardinalis.

S. sexti per# docra/resoluta
accōpendiosa depeccatis summula.

[[i]v] Clemens Papa. vij. Dilecto filio Jacobo Eiunta. in almavrbe nostra Bibliopole.

Dilecte fili salutem et aplicaz beñ. Honestis votis libenter annuimus. eaque fauoribus prosequimur oportunis. Cum itaque sicut nup nobis exponi secisti. tu summulam quādā peccatorum q̄ Caietana dñ per dilectum filium nřm Thomam tituli scti Sixti. S. R. E. Prelbyterum Cardinalē cditam non absque maxīs expensis imprimi facias: nos damnis et iacturis qbus si huiusmodi summula per alios medio tpe imprimereñ affici posses occurrere volentes. Motu pprio et ex certa scientia nřa volumus et tibi cōcedimus: vt huiusmodi summulam tam rome et venetijs q̄ in qbusuis alijs ciuitatibus terris ac locis vsque ad decēniū a data pñtiū cōputandū imprimere et imprimi facere libere et licite valeas tam tu q̄ cōsanguinei tui et per te agētes. necnō qbusuis alijs mercatoribus librorum impressoribus et alijs psonis / ēt cuiuscūq̄ dignitatis status gradus ordinis et conditionis exñtibus. sub excōis late snie pena et pditionis dictorum librorum contra pñtiū tencrē impressorū: ac mille ducatorum p vna fabrice principis apforū de vrbe et alia ptibus tibi applicadis penis. necnō dānis et interesse q̄ propterea patereris: ne durāte huiusmodi decēnio dictam summulā ēt īqua cūq̄ forma et in qbuscūq̄ caracteribus/ absque spāli licentia aplice sedis aut tua imprimere seu imprimi facere aut vēdere/ vel alias de illis disponere quoquo mō presumant inhibemus. Hortantes nihilominus dilectū filium nobile virum modernū et p tpe exñtez Ducē venetiarū. Auditori vero camere et dicte vrbis gubernatori senatori barisello. ac oibus et singulis alijs gubernatoribus potestatibus officialibus et exequutoribus tam venetijs q̄ in alijs ēt italie germanie et francie ptibus erñtibus pñtibus et futuris quos duxeris tu ac agētes tui duxerint per te vel illos vel alios eligē dos sub excōis pena ipso facto per ipsos incurrenda mādamus quatenus tibi ac ipsis in pmissis et circa pmissa assistentes non pmittāt vos aut ali quem vestrum sup pmissis aut aliquo pmissorū impediri aut quouis mō tur bari et dānificari: inuocato ēt ad hoc si opus fuerit auxilio brachij secularis: et alia faciēdo et exequēdo in pmissis et circa ea necessaria et oportuna. volētes ēt pñtiū trāsumptis manu notarij publici subscriptis et sigillo alicuius prelati seu psone in dignitate eccliastica constitute munitis plenā vbiq̄ fidem pinde ac his nřis originalibus adhiberi tam in iudicio q̄ extra Non obstantibus constitutionibus et ordinatiōibus apflicis: ceterisque contrarijs qbuscūq̄. Datum rome apud sctm petrum sub annulo piscato: is die xvij. Decēbris. M. D. xxiiij. Ponti. nostri Anno secundo.

Be. El. Rauenñ.

[[ii]r] Index eorum que in hac summa tractantur.

ABorsus*quando sit peccatum: & quādo inducat irregularitatem.*

Absolutio a peccatis ex parte forme.

Absolutio ex parte absoluentis.

Absolutionis impedimenta.

Absolutio ab excommunicatione.

Absolutio ab excōicatione ex parte potestatis absolutorie.

Absolutio ab excōmunicatione minore.

Acceptio personarum.

Accidia.

Adulatio.

Adulterium.

Aduocati & procuratoris octo iniquitates.

Alchimia quando sit peccatum.

Ambitio.

Apostasia.

Arrogantia.

Assassinus.

Astrorum obseruatio.

Astutia.

Auaricia.

Audacia.

Aruspicium. Augurium. Auspicium.

Bellum.

Beneficium ecclesiasticum.

Bestialitas.

Blasphemia.

[[ii]v] *Calumnia.*

Cambiorum.

Casus reseruati.

Chorearum peccatum.

Clericorum peccata.

Cogitationis peccata.

Collusio.

Columbarium habere quomodo & quando liceat.

Communio sacramentalis.

Concubinatus.

Concussionis crimen.

Confessionis sacramentalis. xvi. conditiones.

Confessio quando sit iteranda.

Confessoris quinque conditiones.

Confirmationis sacramentū/quod chr̄s ma dicitur.

Coniuratio.

Conscientia.

Contemptus peccatum.

Contemptus causa peccati.

Contritionis quinque considerata.

Contumacia.

Contumelia.

Conuitium.

Correctionis q̄ subditi a superioribus corrigi debēt/ omissio.

Correctionis fraterne omissio.

Crudelitas.

Curiositas.

Decimarum Solutionis omissio.

Defensio manualis dupliciter redditur illicita.

Delectatio morosa.

Derisio seu irrisio.

Desperatio.

[[iii]r] *Detractio.*

Detrahere sibiipsi.

Disputationis de fide dubitando de veritate fidei pctm̄.

Discordia.

Dispensationis in lege siue voto & similibus pctm̄.

Diuinatio.

Doctorem fieri aut facere notabiliter insufficientem.

Dolus.

Duellum.

Ebrietas.

Electio ecclesiastici pastoris.

Electio secularis officialis.

Elemo synam non facere in duobus casibus est peccatum.

Emere rem minoris iusto precio.

Emere iura aliena bonorum temporalium.

Emptio quot modis sit illicita.

Emulatio.

Episcopi peccata pecuniaria.

Erubescencia.

Euagatio mentis.

Excōis notitia in quibus sit confessori necessaria.

Excōmunicatio.

Casus *Et primo contra hereticos.*

In hereticos & fautores eoꝝ &c. ca. i.

In dñs temporales circa negocium inquisitionis contra hereticos deficientes. ca. ij.

In inquisitores contra hereticos, non procedentes vel falso heresim imponentes. ca. iij.

In inquisitores & vicarios ipsoꝝ vel ep̃oꝝ seu capituloꝝ, sede vacāte pecuniam illicite extorquentes &c. ca. iiij.

In fraticellos seu bisochos siue begbinos. ca. v.

In mulieres statum biginatus assumptum sectantes &c. ca. vi.

[[iii]v] ¶ *Contra scismaticos.*

In pertinaciter se ab obedientia ro. pon. subtrahentes. ca. vij.

In presumptuose tenentes quod ordinationes ab octauiano & guidone facte sint rate &c. ca. viij.

In eum qui de tertie partis cardinalium nominatione confisus pape sibi nomen usurpat &c. ca. ix.

¶ *Contra manum violentam.*

In eos q in clericum vel monachum manus violētas injiciūt. ca. x.

In eum qui cardinales hostiliter fuerit insecutus vel percusserit aut ceperit &c. ca. xi.

In iniuriose pontificem percutientes &c. ca. xij.

In offendentes romipetas. ca. xij.

In eos qui ad apostolicam sedem venientes vel recedentes ab eadem capiunt/spoliant & detinent &c. ca. xiiij.

In eos qui ad ro. cu. sup suis causis recurrētes &c. offendūt. xv.

In eum qui aliquem christianum per assassinos interfecerit vel interfici mandauerit &c. ca. vxi.

In eos qui terras ro. ec. offendunt. ca. xvij.

In latrones maritimos. ca. xvij.

In eos qui sedem apostolicam in suis victualibus offendunt. ca. xix.

In eos qui contra christianum principatum/opem ferunt inimicis crucis christi. ca. xx.

In effractores & spoliatores locorum sacrorum. ca. xxi.

In incendiarios. ca. xxij.

In eos qui nau fragorum christianorū bona rapiunt. ca. xxij.

¶ Contra offendentes apostolicam sedem.

In cardinales in electione pape simoniam cōmittentes. ca. xxiiij.

In appellantes ad futurum conciliū. ca. xxv.

In literarum apostolicarum falsarios &c. ca. xxvi.

In offendētes apostolicam sedem tam in suis suorūq; lris pcessibus & executionibus q̄ in iurisdictionum fructuum reddituum & prouentuum vacantium usurpatione. ca. xxvij.

[[iv]r] *In impugnantes literas electi in papam anteq̄ coronē. ca. xxvij.*

In inhibentes ne sine ipsorum aut principum beneplacito man dentur executioni litere apostolice. ca. xxix.

In offendentes apostolicam sedem in cognitione causarū. ca. xxx.

¶ Contra offendentes ecclesiasticam libertatem.

In eos qui ecclesiasticam libertatem per statuta seu consuetudines offendunt. cap. xxxi.

In eos q̄ rep̃salias aduersus psonas ecclīasticas cōcedūt. ca. xxxij.

In eos qui compellunt personas ecclesiasticas ad submittendum ecclesias/bona immobilia seu iura ipsaꝝ laicis &c. ca. xxxij.

In offendentes personas ecclesiasticas pro eo quod eum pro quo rogabantur eligere noluerunt. ca. xxxiiij.

In eos qui litigantes in foro ecclesiastico impediunt. ca. xxxv.

In grauantes illos qui in ipsos aut alios sententiam excōis/suspensionis vel interdicti protulerunt. ca. xxxvi.

In dominos temporales suis subditis inhibētes ne personis ecclesiasticis vendant emant/coquant/molant/&c. ca. xxxvij.

In offendentes ecclesiasticam libertatem in ecclesiarum vacantium bonis. ca. xxxvij.

In offendentes eandem quantum ad exemptionem a pedagijs & guidagijs. ca. xxxix.

In offendentes eandem quantum ad immunitatē a collectis ac exactionibus & usurpantes iurisdictionem p̃latoꝝ. ca. xl.

In offendentes eandem quantum ad actum absoluendi seu reuocandi penas excōis/suspensionis vel interdicti. ca. xli.

In offendētes eandem in clauium officio claudentium diuinū cultum excommunicatis & interdictis. ca. xliij.

In offendentes eandem in certo casu sequestri. ca. xliij.

In eos q monialium &c. visitatores insuo offō impediūt. ca. xliiij.

In sepelientes in loco sacro hereticos &c. ca. xlv.

In eos qui in cimiterijs tpe interdicti quoscunque in casibus non cōcessis aut excōicatos publice &c. sepelire p̃sumūt. ca. xlvi.

[[iv]v] *In eos qui in gradibus prohibitis aut cum monialibus aut in religio ne vel sacris constituti matrimonium cōtrahūt &c. ca. xlvij.*

In simplices religiosos qui decimas ecclesiis debitas usurpare p̃sumunt &c. ca. xlviiij.

In religiosos & clericos seculares sepulture libertatem tollere conantes. ca. xlix.

In religiosos & presbyteros ac alios clericos psonatus hñtes q leges & medicinam mō prohibito audiunt. ca. l.

In communitatum officiales quibusdam suis statutis usuram fouentes. ca. li.

In clericos minores episcopis usurariam prauitatē in terris suis fouentes. ca. lij.

In eos qui vrbis rome dignitates seu officia usurpant. ca. liij.

In dominum aliosque rectores & officiales ciuitatis in qua ro. pont. electio celebranda est/sibi iniuncta diligenter non adimplentes &c. ca. liiij.

In mittentes scripturam vel nuncium cardinalibus in conclauī exñti bus vel alicui ipsoꝝ secrete loquētes. ca. lv.

In religiosos mendicantes / immoderate habitacula acquirentes vel dimittentes. ca. lvi.

In scienter cōicantes in crimine criminoso cum noīatim excōicato ei cōsiliū impendendo auxilium vel fauorē. ca. lvij.

In clericos q excōmunicatos a papa recipiunt ad diuina. c. lviiij.

In eos qui ad hoc vt iudex psonaliter vadat ad mulierē p testimonio/fictionē seu fraudē cōmittunt. ca. lix.

In eos qui per conseruatores iudicalem vexationē pcurāt. ca. lx.

In religiosos temere habitum suum dimittentes/vel ad queuis studia sine debita licentia accedentes: & in doctores qui reli giosos habitu suo dimisso leges vel medicinam audiētes sciēter docere aut in scolis suis retinere presumunt. ca. lxi.

*In simplices monachos & canonicos regulares ad curias principum vt damnum aliquod inferant suis prelati aut mona-**[[v]r]**sterio se conferentes. ca. lxij.*

In monachos in fra septa monasterij sine licentia abbatum suo rum arma tenentes. ca. lxiiij.

In religiosos parochiale officium circa extremam unctionem &c. usurpantes. ca. lxiiij.

In religiosos q̄ ad retrahendum debitores a solutione decimarū aliqua proferre presumunt. ca. lxv.

In religiosos negligentes primo circa debitas ecclesiis decimas/ & presumptuose postea predicantes. ca. lxvi.

In religiosos interdictum quod seruat matrix ecclesia non seruantes. ca. lxvij.

In eum qui in ciuitate seu diocesi ubi sunt populi diuersarum linguarum habentes sub vna fide varios ritus/vsurpat presulatum. ca. lxviij.

In cōtēnentem se p̄ntare q̄ primum cōmode potest ei a quo cessante periculo vel impedimento absolui debebat &c. ca. lxix.

In eos qui corpora defunctoꝝ ad alia loca transferenda exenterare/incidere &c. presumunt. ca. lxx.

In eos qui in terris suis noua pedagia imponunt vel prohibita exigunt. ca. lxxi.

In dātes et recipiētes in simonia ordinis vel bñficij &c. c. lxxij.

In singulares personas aliquid ex pacto dantes aut recipientes p̄ ingressu religionis. ca. lxxiij.

In religiosos mēdicātes ad aliquem monasticum ordinem (carthusiē excepto) absque sedis ap̄lice licentia sp̄ali cōuolātes. ca. lxxiiij.

In eos qui bona ecclesiastica alienant/& illos qui ipsa alienata recipiunt. ca. lxxv.

In sacerdotem officium vicecomitis aut prepositi secularis habentem &c. ca. lxxvi.

In confessores qui in duodecim casibus a sexto. ijii. reseruatis & generaliter incasibus cene domini aliquem absolvere aut quatuor excepta vota cōmutare attentant. ca. lxxvij.

[[v]v] *In eos qui asserunt tenentes beatam virginem ab originali pctō fuisse p̄seruatā heresim aut peccatum mortale incurrere & econuerso &c. ca. lxxviij.*

In impediētes legatos vel nuncios apostolicos ne recipiant & faciant ea ad que missi sunt. ca. lxxix.

In vocatos ad dirigendum moniales non abstinētes ab his vnde oriri vel nutriri possit discordia in electiōibus facieñ. ca. lxxx.

In eos qui ordini predicatorum aut minorum iniuriam in. vij. casibus faciunt. ca. lxxxi.

In cardinales reuelantes aliquid in consistorio gestum aut dictū a papa vetitum reuelari. ca. lxxxij.

In impressores libroꝝ sine debita licentia imprimētes. c. lxxxiiij.

In eos qui falsa miracula aut incerta vel prophetias incertas p̄di cāt: seu ep̄is aut suis sup̄ioribus detrahere p̄sumūt. c. lxxxiiij.

Que sint verita excōicato.

De peccatis participantium cum excommunicatis.

Excommunicatio minor.

Falsarius *Tam monete/mensurarum & ponderum q̄ scripturarum &c.*

Famam propriam falso ereptam negligere.

Festos dies violare.

Filij peccata.

Fornicatio.

Fraus.

Furtum.

Glorie Humane appetitus.

Gula.

Habitus Debiti omissio vel occultatio.

Hastiludium.

Heresis.

[[vi]r] *Histrionatus.*

Homicidium.

Horarum canonicarum omissio.

Hypocrisis.

Jactantia

Idolatria.

Ieiunij ecclesiastici omissio.

Ignorantie peccatum.

Imaginum pure astronomicarum usus.

Immundicia.

Immunitas ecclesiastica.

Impedimenta matrimonij.

Impietas.

Impudicitia.

Incantatio.

Incendiarius.

Incestus.

Inconsideratio agibilium humanorum.

Inconstantia.

Incontinentia.

Indignatio.

Infidelitas christiane fidei opposita.

Infidelium conuersationem habere.

Infidelitas vt est violatio promissionis.

Ingratitudo.

Inhumanitas.

Iniustitia.

Inobedientia.

Inquietudo mentis.

Insensibilitas.

Insipientia.

[[vi]v] *Interdicti ecclesiastici violatio.*

Interrogationes penitentium a confessoribus secundum ordinē decem preceptorum.

Intimiditas qua homo non timet pericula vite &c. quando vbi cur & sicut oportet.

Intrusio.

Inuidia.

Ira.

Ironia.

Irregularitas.

Irrisio.

Iudaizare.

Iudeorum conuersatio.

Iudicis peccata.

Iudicium temerarium de animo seu intentione proximi.

Iurare.

Laruarum Vsus.

Latrocinium.

Lenocinium.

Lex iniusta.

Libellus famosus.

Literarum alienarum sigillatarum apertio inuito domino.

Litigium.

Litigare in iudicio pro temporalibus rebus sibi iuste debitis/peccatum est quadrupliciter.

Ludere ex duplici capite est peccatum.

Luxuria.

Magistrorum Peccata.

Maledictio qua quis imprecatur alicui malum.

Maleficium.

Maleficium alio maleficio soluere.

[[vii]r] *Malicia.*

Matrimonium quantum ad peccata que in illius contractu & usu occurrunt.

Medici peccata.

Mendacium.

Mercatura.

Meretricium.

Militum peccata.

Minari.

Misse celebratio.

Mollicies.

Monachorum & monialium peccata.

Mulieris peccata.

Murmuratio.

Mutilatio.

Necromantia.

Negligentia.

Nemesis.

Notariorum peccata.

Nuptiarum peccata.

Obstinatio.

Ocium seu ociosum.

Odium boni.

Odi effectus seu signa prohibita.

Officiorum secularium venalitas.

Opinio tripliciter inuenitur illicita.

Opinione uti ut regula operum interiorum & exteriorum.

Oratio ex intentione sine attentione.

Ordinantium & ordinandorum peccata.

Organorum usus.

Ornatus exterioris peccatum.

Osculum beneuolentie & libidinis.

[[vii]v] *Peccatum Mortale & veniale.*

Pedagium illicitum.

Penam subire statutam quando quis teneatur absque alia declaratione iudicis.

Percussio qua proximus verberatur.

Perfidia.

Periculo peccandi se exponere quando sit peccatum.

Periurium triplex.

Permissio.

Permutatio.

Pertinacia.

Pignus accipere tripliciter redditur illicitum.

Pigricia.

Pirata.

Placere hominibus.

Pollutio qua semen humanum funditur quando sit peccatum.

Precepti transgressio quale & quantum peccatum sit.

Precipitatio.

Predicatorum peccata.

Prelatorum peccata.

Prescriptio.

Presumptio.

Preuaricatio.

Procuratorum crimina.

Prodigalitas.

Promissionis violatio.

Proxoneta.

Pusillanimitas.

Rapina.

Raptus.

[[viii]r] *Religiosorum peccata.*

Represaliarum iniquitas.

Restitutionis octo capitum consideratio: scilicet quis/quid/quantum/cui/vbi/qñ/quomodo/et quo ordine.

Rixa.

Sacrilegium.

Sagittarij ars seu officium.

Satisfactio sacramentalis.

Scandalum.

Scisma.

Scrupulosorum medicines

Scurrilitas.

Seditio.

Simonia.

Simulatio.

Societas mercature seu artificij dupliciter redditur illicita.

Sodomia.

Somniorum observatio.

Sors triplex.

Sortilegium.

Spectacula impudica/crudelia aut irreligiosa.

Sponsorum per verba de futuro triplicia peccata.

Stuprum.

Superbia.

Superstitio qua circa diuinum cultum erratur.

Superstitio observationum quadruplex Superstitio qua homo excluditur ab executione ordinis vel officij ecclesiastici.

Suspensio

Suspicio qua ex leuibus indijs malum de proximo opinamur.

Susurratio.

[[viii]v] *Temeritas.*

Tentatio dei.

Testimonium falsum.

Timor peccatum.

Torneamentum.

Tyrannis.

Vectigalia Quot modis sint iniqua.

Venatio quando sit peccatum.

Venditio quibus modis sit peccatum.

Vindicatio.

Virginum consecratio quomodo reddatur illicita.

Visitatio qua epi seu prelati visitant gregem suum.

Vnctionis extreme contemptus.

Voti violatio. Et agitur primo de voto ex parte materie. secundo ex parte vouentis. tertio ex parte impedimentorum occurrentium. quarto ex parte irritatiōis/dispensationis & cōmutatiōis

Vsura: hoc est lucrum ex mutuo. Et agitur de duplici usura: scilicet exteriori & mentali. Ad usuram accipere. De mediatoribus in peccato usure. De participantibus cum usurarijs in usu rerum usurarij. De dominis temporalibus componentibus cum usurarijs vt usuras impune facere possint. De monte genuensi.

Explicit tabula.

[2r] ¶ *Peccatorum summula thomæ de vio caietani Cardinalis sancti Xisti.*

Indulto corporis imbecillitati Clemens septi/ me pontifex maxime post tot cōmentationum laborem, anni vnus ocio: adieci animum vt humilibus iuxta apostolicum preceptum consentiendo, opem minus doctis confessoribus ferrem. Egre ferunt siquidem nonnulli editas summastq dum externa innumera immiscent, opiniones mul tiplicant, disputationes producant, propria tuentur, alios oppugnant: vexatus tot doctoribus lector, confusus, pplexus, aut cer/ te inanis relinquitur. Quocirca rogatus a multis, summulam colli gere decreui de peccatis, alphabetico ordine: posthabitis non so/ lum disputationibus ac opinionibus proprijs & alienis, sed etiā doctoribus oībus tacitis: vt nullus emulatione aliqua a veritatis sequela retrahat̃. Et quis hic sicut & vbique nullam mihi authori/ tatē tribui velim, sed rōni uel authoritati q̃ affertur (et propterea nihil absque apposita ratione nisi forte omnino manifestum alias esset afferā: vt docti librare possint q̃ dicuntur, minus auct cap/ ces a doctioribus discendi occasionē habeant, & vel sic rationū vires percipiant) beatitudinis tamen tuæ iudicio vt par est omnia subijcio. Suscipe itaque humanissime pater exiguum serui tui opu sculum: vt qui vnica inter christianos principes pacis & refor mationis ecclesiæ es spes, laborantibus quoque inter obscura pec/ atorum, splendor censura fias. Felix vale.

ABORSVS

Volūtarius, est pecca tum homicidij: perfecti quidem, si fe/ tus erat animatus anima rationali. Et incurritur propterea irregularitas: quia occiditur tunc qui vere est homo. Im perfecti vero, si fetus adhuc non erat animatus anima rationali: quia tunc occiditur homo: non qui est, sed qui [[2]v] generabatur, qui non adhuc est actualiter homo.. Et est pecca/ tum mortale: quia q̃tum in se est, ad hoc tendit vt tollat vitam hominis iam inchoatam. Non tamen incurritur irregularitas homicidij: quia non est adhuc actualiter homo qui occiditur.

ABolutio

a peccatis quę in sacro pñę fit, est forma sacramenti penitentiae. Et consistit (vt in concilio floren. sub eugenio quarto legitur) in his verbis, ego te absoluo. Ait enim. forma hu ius sacramenti sunt verba absolutionis quę sacerdos profert quum dicit, ego te absoluo.

¶ Vbi circa necessitatē scito, non esse de necessitate formæ illud pronomen ego, sicut etiam non est de necessitate in forma baptismi: quoniam subintelligitur in li absoluo. ¶ Et licet ad formam abso lutionis sufficiat dicere absoluo te: decet tamen quędam añtia & cō sequētia apponere: dicēdo. Dominus noster iesus christus te absoluat: & ego autoritate ipsius te absoluo a peccatis tuis, in nomine pa/ tris & filij & spiritussancti, amen. Passio domini nostri iesu christi & merita beate marię semper virginis & omnium sanctorū, & quicquid boni feceris, & mali sustinueris: sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiæ, & præ/ mium vitę æternę, amen.

¶ Circa mutationem scito, quod si mutatio fieret ita quod loco pronol/ minis te poneretur pronomen vos causa honoris (puta si audiēs confessionem ēpi vel regis dicat, ego absoluo vos: & similiter si ēps assuetus loqui in numero plurali in prima persona, audiens confessionem alicuius diceret: nos absoluimus te) in utroque casu & similibus non fit sine peccato huiusmodi mutatio: quia

receditur a verbis per ecclesiam determinatis in forma huius sacri. Absolutio tamen facta tenet: quoniam ex accommodatione usus idem significatur per huiusmodi verba quod significatur per formam sacri, absoluo te.

¶ Circa appositionem conditionalem, aduerte tripliciter posse conditionaliter proferri formam absolutionis, Primo respectu conditionis [3r] praterite: ut si confessor dubitat se protulisse verba absolutionis, & dicat. si non es absolutus, ego absoluo te. Et huiusmodi conditionalis absolutio in casu dubij ex suo genere non est illicita: sicut nec baptizamus in dubio sic datus illicitus est. ¶ Secundo referendo ad conditionem futuram: puta si diceret confessor. si restitueris, aut si feceris tale penitentiam, aut aliquid huiusmodi, absoluo te. Et huiusmodi conditionalis absolutio cum intentione precisa nil aliud faciendi nisi quod dicit, nil valet: quia non est in potestate confessoris ministrantis sacramentum, conferre nunc sacramentum & suspendere illius effectum in aliud tempus implende conditionis. Sacrilegus ergo est abusus istae formae sacralis: fit. n. iniuria sacro, dum perficitur more excludente fructum sacri ex indebita intentione ministrantis. Et eadem ratione non potest sacralis absolutio impendi sub ratihabitione: quoniam quod sub ratihabitionis spe fit, quis voce tunc fiat, re tamen ut pendens fit: ita ut possit & ratificari & irritari: constat autem non esse in potestate absolventis, conferre nunc sacramentum & suspendere effectum illius in tempus futurum ratificationis, & exponere discrimini ut nullum sit si irritetur. ¶ Tertio si referatur ad conditionem penitentem: puta si vere promittis restituere, aut penitere te superiori, absoluo te. Et huiusmodi conditionalis absolutio cum precisa similiter intentione si fiat, facta tenet, stante tunc conditione. Errat tamen sacerdos sic faciens: quia presumit sub forma dubia tradere quod Christus mandavit sub forma certa ministrari. De nullo. n. magis debet curare absolvens quam de contritione & satisfactione penitentis: & tamen ecclesia absque conditione aliqua credit penitenti dicenti se contritum & habere propositum satisfaciendi, & absolutionis bene ficiam impertitur absque condicionali nota. Unde exterminanda est huiusmodi superstitio ab ecclesia dei: intantum quod si alicui commissa sit a superiori potestas absoluendi a casibus reservatis sub aliqua conditione (puta concedo tibi facultatem absoluendi ab homicidio si absoluendus fecerit talem penitentiam, puta peregrinationis aut tantae elemosinae &c.) debet confessor non [[3]v] conditionaliter sed simpliciter & absolute absolute penitentem preacceptantem talem penitentiam: quia nulla commissio potest alterare formam sacramenti.

¶ Circa reiterationem absolutionis, nota quod potest iterari super omni eadem peccatum, sed non potest iterari super omnino eandem confessionem: quia super eandem materiam proximam nullius sacri forma iterabilis est sine iniuria sacri: quia ipsa iteratio attestat insufficientiam prioris formae: si. n. prima ut sufficiens habetur, non iteraretur. Ac per hoc quum confessio teneat locum proximum materie in sacramento penitentiae (ut in eodem concilio florentino habetur) nisi multiplicetur confessio, non potest multiplicari absolutio. Et quia potest homo pluries confiteri eadem peccata, potest quoque pluries ab eisdem absolui.

Absolutio a peccatis ex parte absoluētis

, exigit ut absolvens minister sit sacri penitentiae: ac per hoc sit sacerdos habens auctoritatem absoluendi, vel ordinariam vel ex commissione superioris: ut in eodem florentino concilio sub eugenio quarto habetur.

¶ Vbi circa necessitatem aduerte, non sufficere ad ministrandum sacramentum penitentiae esse sacerdotem, sed ultra sacerdotalē potestatem requiri auctoritatem aliam. Et hoc est quod cōiter dici solet, quod scilicet requiritur duplex potestas: videlicet & ordinis & iurisdictionis. Potestas enim ordinis habetur ex sacerdotio: potestas autem iurisdictionis habetur vel ex officio pastoralis vel ex commissione eius qui est pastor penitentis. Intantum autem utraque ista potestas requiritur,

ut si altera desit/ absolutio sacramentalis sit nulla propter defectum ministri: ita quod si non sacerdos absoluit a peccatis/nihil fit: & similiter si sacerdos absoluit eum qui sibi subditus nullo modo est/nihil fit.

¶ Circa modos quibus sacerdos habet potestatem iurisdictionis in foro penitentiali/aduerte quod ultra duos manifestos modos ex parte autoritatis prelocate in ipso absolvente (scilicet vel ex officio [4r] ordinario: ut est episcopus & parochia. vel ex commissione: ut alij a papa vel episcopo vel curatis vel eo officialibus aut vicariis solitis committere audientiam confessionum/ habentes autoritatem audiendi confessiones) inveniuntur quinque alij modi seu casus quibus sacerdos sortitur subditum, ita quod potest penitentem sacramenta liter absolute a peccatis: & sunt/necessitas / libertas/ facultas/ licentia & consuetudo. Declaro singula.

¶ Necessitas duplex est: scilicet vel ratione mortis / vel ratione communionis. Quando in articulo mortis deficit confessor/potest quilibet sacerdos illum absolute ab omnibus suis peccatis sibi confessis: ut habetur in ca. pastoralis / de officio ordi. Quando vero imminet alicui necessitas communicandi / & deficit ei confessor, non potest propterea absolui a quolibet sacerdote: quia necessitas celebrandi missam / que maius quid importat quam necessitas communicandi, non habet hoc privilegium/ sed dimittit constitutum in tali necessitate in fra terminos non habentium copiam confessoris.

¶ Libertas in proposito significat non subiectionem alicui particulari ut proprio sacerdoti. Et tripliciter inuenitur. Vel quia persona nulli subditur: ut persona pape. & propterea cui se subijcit/ille potest ipsum absolute a peccatis. Vel ratione status: quia scilicet nunquam in eodem loco permanent, ac per hoc nulli particulari ministro sacri penitentie subduntur: quum non sit maior ratio quod subijciant uni magis quam alteri: ut sunt vagabundi: qui scilicet vel nullibi habitant/sed vagantur, vel licet alicubi domicilium cum uxore & filijs habeant/communiter tamen sunt in continuo motu: ita quod etiam in pascate extra inueniri consueuerunt. hi. n. pende ac vagabundi quo ad sacra penitentie & eucharistie censentur: & absolui a quolibet confessore possunt. Vel ratione materie: quia scilicet in tali materia nulli est subiectus confessori. ut contingit in peccatis venialibus: quia nullus tenetur illa confiteri, ac per hoc nulli propter illa confessori subditur a iure: & ideo quilibet potest a [[4]v] quolibet sacerdote de peccatis venialibus sacramentaliter absolui.

¶ Facultas eligendi confessorem a iure concessa est episcopo/& tam inferioribus quam superioribus prelati exemptis: ut in ca. ne pro dilatione. de pe. & re & conceditur multis exspali gratia a summo pont. in confessionalibus. propterea non est dubium hos posse ab solui a quo maluerint sacerdote.

¶ Licentia dupliciter datur. Vel explicite, quum curatus in coeli dicit populo/quilibet vadat ad confitendum cui vult: aut spiritualiter alicui dicit/confitearis cui vis. & hoc nihil aliud est quam dare licentiam eligendi sibi confessorem. Vel implicite. Et hoc contingit primo licentiando subditos ad peregrinandum. in hac. n. peregrinationis licentia implicite claudi creditur licentia confitendi: quia confessio comes esse debet viatorum. Et hoc intelligo cum duabus limitationibus. altera est quo ad confessiones & coiones necessarias: ut pascales, aut solitas/quo ad eos qui sepe consueuerunt confiteri & coicare aut celebrare. Et hec limitatio intelligatur amplectendo tutiorem partem: quia. n. ista licentia a doctoribus potius quam a iure proficisci videtur, timeo illam extendere ultra solita tantum preconcepta. Altera quo ad confessores: qui. s. in locis illis confessores sunt alioquin. hmoi. n. implicita licentia non vult amplianda / ut faciat viatores melioris conditionis quam incolas, ut scilicet possint sibi eligere in confessorem quem volunt: sed sufficit quod provideat viatoribus quum extra sunt/ ut possint tantum incolae confiteri & coicare. unde & in iure provideatur de ministro eucharistie pro peregrinis proculdubio licentiatis a suis curatis: ut patet in ca. presbiter. de cele. mis. ¶ Secundo sciendo & tacendo: ut quum episcopus scit consuetum esse ut canonici seu curati sui inuicem se absoluunt & tacet. Quauis. n. nulla consuetudine introduci possit ut quis possit sibi eligere confessorem (ut

dicitur in ca. si ep̃s de peni. & re. in. vi.) ex hoc tamen quod ep̃s scit & tacet & tenetur providere illis de confessore, tacita ep̃i licentia robur dat absolutionibus/& con- suetudo non concurrit nisi ut testis licentie implicite. Et ob h̃mōi [5r] implicitam licentiam viatores sine licentia curati possunt in pascate confiteri & cōmunicare ubi se inuenerint sicut licentiati, si & ubi curatus consuevit scrutari quis parochianus defuerit penitentie & cōioni/& viatorum dicentium se ubi se inuenerunt confessos fuisse & cōicasse factum probare: attestatur siqui dem huiusmodi consuetudo implicite licentie/& pie menti curati qua voluit implicite suos confiteri & communicare extra in casu quo festa pascalia contingeret extra peragere. Memini alias me legisse eugenium quartum concessisse seu declarasse viue vocis oraculo/viatores ubi se inuenerint in pasca telcensendos tanq̃ adeptos incolatum quo ad sacra penitentie & eucharistie. & secundum hoc non est opus in pascate huiusmodi interpretatiua licentia: sed p̃nt tunc ab illis confessoribus a q̃bus incole absoluunt absolui ēt a casibus ep̃alibus, prout ep̃s loci disponit. ¶ In reliq̃s autem omnibus supradictis l̃ñijs explicite vel implicite ab ep̃is seu curatis/nō approbo posse licentiatos absolui a casibus reseruatis ep̃o: quia hoc est contra iuris dispōnē in. vi. de pe. & re. ca. si ep̃s. ubi d̃r quod ep̃o dante licentiam alicui quod confiteatur, non p̃pea con- cedit casus reseruatos. Si ergo licentia explicita non cōprehendit casus reseruatos, multo minus l̃ñia implicita ad illos se extendit. ¶ Consuetudo/non eligendi confessorem/sed habendi curam animarum prescripta, operatur ut tam cardinales curam habeant familie sue/& de eorum licentia sui familiares confiteri possint cui volunt, q̃ quicūq̃ alij huiusmodi curam habentes possint similiter absolutionis beneficium per se vel alium suis impertiri: p̃t. n. h̃mōi iurisdictio non minus q̃ alie haberi ex prescripta cōsuetudine.

¶ Absolutionis impedimenta

multa sunt. Et ideo aduertendū est posse illam impediri vel ex parte absoluentis vel ex pte absoluendi. Impedit aut ex parte absoluentis ecclesiastica censura, nō quecūq̃/ sed irritās iudicis sñiam: ita ut q̃diu reliqua gesta per cōfessorem tenent/absolutio valeat. ¶ Et propterea licet excōicatio aut suspensio si confessor sit excōicatus aut suspensus / annullet [[5]v] absolutionem absolute loquendo: quia tamen aliqui sunt casus in quibus gesta per confessorem sic innodatum tenent, ideo scito quod ex iure communi secundum communem sententiam (ex. l. bar barius. de offi. pretoris) tenent gesta per huiusmodi iudicem ubi duo simul concurrunt: scilicet cōis error facti & titulus. verbi gratia si sacerdos excōicatus datus est ab episcopo in curatū/& cōiter non habetur ille pro excōicato p̃p hoc quia nescitur illū esse excōicatum, gesta omnia per ipsum tenent, Concurrunt. n. ibi ambo simul: scilicet titulus publici officij, quia institutus est ab episcopo. & cōis error facti: quia nescitur ipsum esse excōica- tum. Et hinc habes quod absolutus a legitimo alias confessore h̃nte impedimentum occultum/quod sisciretur impediret absolutionem, est vere absolutus & coram deo & coram ecclesia. ¶ Ex extrauaganti vero concilij constātieñ. consensu vtentium comprobata/in foro penitentiali tenent gesta per confessores irre titos quibuscunque ecclesiasticis censuris etiam non occultis, nisi in duobus casibus: scilicet propter notoriam percussione clericis/ vel propter publicam nominatim denunciationem. Nam ibi conceditur receptio sacramentorum ab excōicatis ministris/nisi altero dictorum modoꝝ fuerint excōicati. Et hoc in fauorem animaꝝ & innocentum / non in releuamen ipsorum excōmunicatorum. licet. n. ipsi ministri excōicati absoluentes damnatio nem incurrant/penitentes tamen absolutionis beneficium conse- quuntur. Et hoc quantum ad fructum absolutionis spectat intellige/ si & quando penitens excusat a peccato inducendi cōfessorē excōicatū adsacri ministrationē: nam non licet sibi inducere illum ad peccādū. ¶ Impeditur aut ex parte absoluendi absolutio ex duplici capite: scilicet ab intrinseco ex sacrilegio simulate vel dimidiate vel impenitentis confessionis. hoc est siquis simulat se confiteri: quia tunc

deest confessio: simulata. n. confessio non est confessio. Et simi liter si quis ex verecundia aut alias irrationabili causa aduerteret ter dimidiat confessionem: quia tunc non proponitur peccatum [6r] ut remissibile: nam impium est a deo & eius sacramento dimidiam sperare veniam. Et eadem ratione si quis impenitentem ex intentione proponit seipsum: quia ut non absolubilem ministro christi se pntat: absolui. n. nequit quem non penitet. Et propterea irrita est in his casibus absolutio ex parte penitentis. ¶ Ab extrinseco vero impeditur absolutio ex parte absoluendi/si penitens sit excōicatus maiori vel minori excōicatione: nam cone est utrique excōicationi / excludere a passiva participatione sacramentorum. Nec hoc est vertendum in dubium. Vnde grauiter errant confessores absoluentes prius a peccatis/& remittentes absoluendos postea ab excōicatione: est. n. hoc contra dispōnem iuris cōis, ex presse dicente textu de sen. exco. ca. a nobis el secundo. quod licet reputetur aliquis per signa penitentiae absolutus a deo, quia tamen apud ecclesiam adhuc absolutus non est/ cōmunicandum ei nō est in diuinis: & multo minus impendendasunt ei sacramenta a quibus principaliter est exclusus. Nec excusari potest hoc factū propter dictam extrauagantem concilij cōstantien. quoniam ibi expresse dīr excōmunicatos in nullo subleuari ob dictam gratiam: multum autem subleuarentur si participes esse possent sacroꝝ ante absolutionem. Non ergo potest absolui aliquis a peccatis anteq̃ absoluatur ab excōicatione tam maiori q̃ minori.

¶ Vtrum aut si de facto fiat contrarium / absolutio facta teneat, alia qō est: multa. n. fieri prohibentur / que tamen facta tenent. ¶ Et dicenda sunt ad hanc qōnē tria. Primū. quod absolutio a peccatis / de facto ab excōicato suscepta/ non tenet quantum ad pntem fructū: quia ipso actu suscipiendi absolutionē/ obicē absolutioni ponit excōicatus. nam per actum istū ingerit se passiuē sacro / a quo exclusus perseuerat q̃diu est excōicatus: & sacrilegium cōmittit/ cōtaminando quantum in se est sacrm penitentiae. Licet. n. excōicatus possit initiare sacrm penitentiae / exercendo actus qui sunt sacri materia, conterendo/confitendo & satisfaciendo: non pōt tamen pfectioni sacri (que in forma absolutionis consistit) [[6]v] se immiscere: qm̃ a sacro est exclusus, non aut a sacri materia. Quia igīr excōicatus/īpo actu suscipiendi absolutionem contra absolutionē pugnat, cōsequēs est ut non absoluat a p̃ctis suis. ¶ Scdm̃ est. quod per accns in aliquo casu/ hmoi absolutio facta tenet quātū ad pntē fructū: qñ. s. excōicatus vere penitens/ob ignorātiā iuris vel facti, non qualēcūq̃/sed excusantē eū/absolutionē a p̃ctis suis/ scipit: quia sacrm grām confert omni adulto offerētise non ponēdo obicē: constat aut huiusmodi penitētē non ponere obicē/ex hoc quod ponit ipm laborare ignorātia excusante a sacrilegio quod excōicatus sacrm suscipiēs incurrit. Et p̃p̃ea quis teneat iste querere & ob tinere absolutionem ab excōicatione/nec possit interim immiscere se diuinis, non tenetur tamen ad hoc ut iteꝝ absoluatur a p̃ctis. & hoc p̃p̃ efficaciam suscepti sacri, ut dictum est: iteratio. n. sacri non nisi p̃p̃ effectum sacri fieri debet. ¶ Et hinc hēs vñ multoꝝ timoratas conscias consolari possis in multis singularibus casibus, qui prudentie confessoris relinquunt examinandi & iudicandi secundum p̃dicta duo. s. quod fuerit vere penitens/& laborās ignorātia aut obliuione excusante ipm. ¶ Tertium est. quod absolute loquendo/ absolutio sacralis impensa excōicato valet: quia licet huiusmodi absolutio sit iure prohibita & illicita, nullo tamen iure sancitum inueniūt quod sit nulla: excōicatus. n. est exclusus a sacris quātū ad hoc quod non potest licite suscipe sacra: non aut quātū ad hoc quod si suscipit/ susceptum sit nullū. Si. n. excōicatus suscipet sacrm ordinis/confirmationis/ matrimonij aut extreme vnctionis, non propterea irritum esset sacrm susceptū. pari ergo rōne non est irritum sacrm penitentiae ab excōicato susceptum. Et similiter quia excōicati participatio in diuinis/dicendo horas canonicas in choro cum alijs/non est irrita (satisfecit. n. precepto de persoluendo horas) consequens est ut sacri participatio non sit irrita. Et licet huiusmodi absolutio in aliquo non habeat effectum tunc/propter

indispositionem recipientis perseuerantis in peccato mortali, habebit tamen effectū recedente pctō: & hoc pp vim sacri iuxta doctrinam augustini.

[7r] **Absolutio**

ab excōicatione, quantum ad confessores spectat ex parte formæ, tria habet cōsideranda. primo substantiam. secundo annexa. tertio modum con nexiōis. Et quo ad primum scito, quod nulla habet determinata verba: potest enim dicere absolvens, & absoluo te, & benedicite, & similia. debet tamen secundum ecclesiæ consuetudinem dicere absoluo te &c.

¶ *Quo ad secundum scito: quod solēnis absolutionis forma multa requirit. quorum aliqua requiruntur semper: vt aliquis psalmus pñālis cum pñcibus & versiculis & oratione. Aliqua vero re quiruntur qñq; & qñq; non: vt verberatio dum hæc dñr: omit titur. n. in mulieribus & in locis publicis. Nō. n. decet mulieres verberari quum cōfitentur: similiter nec quoscunque alios in pul blico secrete confitentes. Similiter iuramentum de parendo mā datis ecclesiæ vel absoluentis: in quibusdam tamen casibus requirit. Et simile est de emenda iudicium: iuramentum. n. illud in ma gnis tamen criminibus locum habet. emendam autem (hoc ē sus ficientem satisfactionem) quando pro notoria offensa in aliquem excōi catus quis est, prestare añ absolutionem tenetur: & similiter vbi expensarum aut damni rō habetur. Et si satisfacere nequit, tene tur dare idoneam cautionem: hoc est pignoratitiam vel fideiussoriam. At si nec hoR aliquid potest, det cautionem iuratoriā sa tisfaciendi quum poterit. ¶ Et hæc oportet confessorem scire, nō solum propter con es qui pñt accidere casus, sed pp enitandas cēl suras xisti quarti, quum contingit in mortis articulo absolueri a casibus reseruatis in cena domini &c. vt intelligat terminos, & sciat secundum hæc se regulare. Igitur solēniter absoluturus excōica tum, præmisso aliquo horum si opus est, aut pmiss omnibus si omnia requiri contingit, dicat confessor vnum psalmum penitē tialē cum gloria patri, & kirie ter, & pater noster, & iiij. versiculis: scilicet saluum fac, nihil proficiat, esto ei, & domine exaudi: et orationem deus cui proprium, mutando li delictoR in li excōis. [[7]v] & postea absoluat dicens. Ego absoluo te a vinculo excōis, & re stituo cōioni fidelium. & postea mandet ei quod mādaturus ē. ¶ Quo ad tertium distinguendum est de annexis. Nam anne/ xorum quædam sunt ceremonialia: vt oñones. quædam iudicia lia: vt cautiones. Et de ceremonialibus quidem constat quod sunt annexa vt debita seruari, non tamen vt substātia. Et propterea si is cui commissum est vt absoluat in forma ecclesiæ, aliquem excōi/ catum sine ceremonialibus absoluat, peccat quidem absolvens si ne rationabili cam ceremonialia omittens, absolutio tamen valet: quia ceremonialia intelligunt tam institui q̄ committi vt ceremonialia hoc est vt debita seruari, non autem vt necessaria ad substantiam absolutionis.*

¶ *De iudicialibus vero tria dicimus. Primum quod regulariter sunt annexa vt necessaria necessitate iustitiæ: ita quod non possunt omitti sine iniuria: quia in preiudicium ecclesiæ seu partis huiusmodi omis/ sio vergit. ¶ Secundū. quod iudicialia dupliciter inueniuntur anne xa absolutioni. Primo ex solo debito iuris cōis: vt quia agitur de interesse tertij cui est satisfaciendum: vel aliquid simile. Et sic si per abusum suæ ptantis ordinarius potēs absolueri absoluat, tenet absolutio facta, q̄uis male & iniuste facta: quia absolutio tunc fit contra ius tertij, & non contra ius cōstitutionis: vt hēs in ca. venerabilibus. de sen. exco. in. vi. Secundo ex debito illius cano nis: vt quia canon ille dat certum modum seu excipit, ita quod nisi concurrente tali conditione seu obseruatione impendat absolutio. ¶ Et hoc multipliciter contingit. vel per verba negatiua potētiæ actiue: vt si dicatur quod non possit absolueri ante satisfactionem. vel per verba negatiua potentiæ impersonaliter: vt si dicatur q non potest impendi absolutio ante satisfactionem. Et in his duol/ bus modis etiam verba ipsa canonis testantur limitatam esse potentiam ordinarij, ac per hoc irritam esse absolutionem si aliter*

fiat. ¶ Vel per verba negatiua potentie passiuę tm̃: vt si dicatur quod qui inciderit in tale quid/nō possit absolui nisi satisfaciat. Vel [8r] per verba negatiua non potentie, sed actionis: vt si dicatur, nul̃ latenus absoluetur ante satisfactionem seu nisi satisfecerit. Et in his duobus & similibus modis ambigua videtur q̃. Ex verbis quidem: quia non limitatur per illa potestas ordinaria: ac per hoc vñ relinqui locus abusu potestatis ad illicitam absolutionē. Ex rōne vero: quia potestas ordinaria vñ potius regulari, statuendo sibi regulam secundum quam absolueri debeat, q̃ limitari: ne facile or̃ dinarię potestati derogetur. Oppositum autē suadet textus allegatus ex. vi. dicens. absolutio tenet, licet forsitan sit iniusta: qm̃ etsi contra ius litigatoris, non tamen contra ius constitutionis absoluit. Vnde vñ vniuersalis regula haberi duplex. Prima est. quod absolutio contra ius tertij & non constitutionis, tenet. secunda est. q̃ absolutio contra ius constitutionis, non tenet. Et quia hęc est tutior & textui conformior via, ideo hanc sequendam puto. Et propterea in singulis canonibus excōicationum consideret absolutor conditionem ibi statutam vt seruetur circa iudicialia, & seruet illam: ne erret, aut discrimini se committat. ¶ Tertium. quod in duobus casibus observatio iudicialium est adeo manifeste annexa absolutioni, vt absolutio sine illis irrita sit & inanis. Primus est quando ius seu decretum explicate irritat absolutionem sine his: vt fecit xistus. iiij. in extraua. etsi dñici gregis, dicens. & aliter impensa absolutio non ualeat. Secundus est quando ab homine ali cui committitur potestas absoluendi cum verbis cōditionalibus vel equipollentibus de huiusmodi cautionibus hñdis: talis. n. cōmissarius si exeundo fines mandati absoluat, nihil facit.

Absolutio

ab excōicatione q̃tū ad confessores spectat ex pte ptantis absolutorie, distinctione eget. Discernendū est enim in primis an illa excommunicatio sit lata a iure vel ab homine. Vocatur autem a iure quecunque a perpetuo statuto lata est: a quocunque statutum illud sit: & siue contineatur in iure communi, siue in extrauaganti, siue in legibus synodalibus vel specialibus. Quę vero ab homine est, [[8]v] non est perpetua, sed spirat cum authore. Et si est a iure, discernendum est an sit reseruata eius absolutio, & cui: & tunc non potest confessor ab illa absolueri, nisi de gratia speciali fuerit concessum. Si vero non est reseruata, certum est posse confessorem auctoritate episcopi ab illa absolueri, si episcopus concesserit omnes casus sibi reseruatos. Si autem est ab homine (siue sit generalis: vt quum excommunicatur quicumque sciuerit vel fecerit tale quid. siue singularis: vt quum excōicatur sortes) reseruata regulariter est illius absolutio latori, durante illius iurisdictione. vnde sine eius vel ipsius superioris gratia non potest absolui. Et scito hic, religiosum presumētem de facto absolueri ab excommunicatione lata a iure, incurrere excōicationem: vt habetur in fra in censuris.

¶ Ab excōicatione vero minore

quilibet confessor, non autem qui libet sacerdos potest absolueri. Primum hoc patet ex ca. nuper de sen. exco. Secundum vero manifestatur: quia excōicatio minor est vinculum ecclesiasticum, & propterea exigit in absolueri facultatem ecclesiastice iurisdictionis: purus autem sacerdos habet solam potestatem ordinis: & ideo non potest absolueri a vinculo ecclesiastice excōicationis minoris. Vnde licet quilibet possit se subdere cuicumque sacerdoti pro absolutione venialium, non tamen potest subdere se cuicumque sacerdoti pro absolutione ab excōicatione minore: quia ad venialia remittenda sufficit ex parte absoluentis potestas ordinis, quę est in quolibet sacerdote: quia ipsa subiectio operatur iurisdictionem talium quantum ad potestatem ordinis. Ad soluendum autem

excōis vinculum requirīt ptās iurisdictionis ecclesiastice: q̄ non conuenit sacerdoti ex hoc quod vnus subdit seilli, sed ab ecclesiastica pendet autoritate.

¶ *Absoluere demum a vinculo suspensionis vel interdicti, si quando confessori cōmittitur, potest uti huiusmodi uerbis. Ego absoluo te a vinculo suspensionis &c. Nulla enim sunt determi nata verba pro huiusmodi forma.*

[9r] ACceptio personarū

est peccatū: quia tollit equalitatem iustitie. Est autem pctm̄ mortale / quando est pernicioza. frequenter vero est pernicioza in tribus: hoc est in distributione cōium bonorū/ & bñficioꝝ ecclesiasticoꝝ/ & in iudicijs. Quū. n. cōia regni vel ciuitatis official/dignitates seu honores distribuuntur ita quod amicitie vel consanguinitatis vel factionis aut alterius impertinentis rō prefert minus dignos, ruit cone bonum. Nec min⁹ ruina ecclesie manifesta est/quum in beneficijs ac dignitatibus ecclesiasticis minus digni preferuntur quia amici seu familiares vel coniuncti aut seruitores &c. sunt. Vniuersum quoq; humanum genus grauissime offenditur/ex eo quod actor aut reus in iudicijs in iure p̄ferē quia potēs aut diues aut amicus aut &c. Peccatum hoc non solum anime mors est, sed ad restōnem ob ligat iuxta restōnum regulas: pro quanto iniuste impedit dignū seu digniorem. & preter hoc tenetur acceptor persone de dānis consequentibus huiusmodi promotiones seu iniurias.

ACcidia

dupliciter sumit̄. vel cōiter/vt est nomē cōe ad multas pctōꝝ species. vel proprie/vt est spāle pctm̄. Et cōiter quidem sumpta significat tristitiā de spūali bono. proprie aut sumpta significat tristitiam de spūali bono diuino: hoc est ad charitatem pertinente. ¶ Ad quoꝝ clarificationē distingue bona spūalia. Et vide primo spūale bonum diuinum consistere in amicitia inter deum & hōiem: ac per hoc in idem velle & idem nolle cum deo/in cōuersari cum deo/in conuiuere & colloqui cum deo/& hmōi. Et p̄pea quum quis est intantum elongatus ab amore celestis patris & patrie, vt quum audit aut cogitat statutum sibi esse vt sit ciuis sanctoꝝ & domesticus dei &c. de hoc tristatur, tunc peccat proprie pctō accidie. Et si cum consensu rōnis est huiusmodi tristitia, pctm̄ est mortale grauissimum p̄pinquū odio dei. Si vero de hoc non tristat̄ secundum affectū/sed secundum effectum quia parum de hmōi [[9]v] amicitie bono curat negligens adipisci illā/ quia vacat delectabilibus humanis, pctm̄ accidie non incurrit: sicut nec plus amans carnalia q̄ deū/incurrit pctm̄ odij dei. ¶ Vide deinde bonum spūale cuiusque virtutis consistere in actibus & exercitatione illius. verbiḡa/bonū spūale iustitie in voluntate reddente ius unicuiq;: temp̄antie in voluntate moderate vtente delectabilibus secundum sensum: & sic de alijs. Et p̄pea quum q̄s cogitat reddēdū esse ius/aut abstinendū ab imoderatis delectabilibus/aut aliquo huiusmodi, & de hoc tristat̄, peccat qdē: quia tristat̄ de bono virtutis. & est pctm̄ hoc accidie cōiter dicte: quia huiusmodi tristitia spectat ad vitium contra riū illi virtuti de cuius bono tristitia ē: puta ad iniustitiā/vel ad ītempantiā, & sic de alijs. Et est huiusmodi tristitia pctm̄ mortale/si est de bono virtutis necessario ad salutē/ & cum consensu rōnis. Si autem sine consensu rōnis est/de quocūq; bono sit, pctm̄ veniale constat esse. & s̄tr si est de bono non necessario ad salutē: puta de liberalitate ad quam non tenetur / de veritate iocosa vel officiosa t̄m. quia sicut deliberate refutare hec/nō est pctm̄ mortale, ita nec de liberate tristari de his: nam delectationes & tristitie sunt bone vel male moraliter sicut electiones. & p̄pea si deliberate refutationes non sunt peccata mortalia/ nec tristitie sunt mortalia peccata. ¶ Ex his habes/q quum q̄s tristat̄ de ieiunio/ orōne/ festoꝝ obseruatione/& huiusmodi, & p̄p huiusmodi tristitiam

negligit ieiunare/ orare/ aut festa seruare, peccat peccato accidie / non vt estspāle pctm̄/ sed accidie communiter dicte: que non trahit pctm̄ in aliam speciē.

ADulatio

est pctm̄: quia est excessiua laus seu cō placentia verbis vel factis in cōi cōuersatione. ¶ Et tripliciter p̄t esse pctm̄ mortale. primo rōne materie laudate: vt siquis laudet aliquem de actu qui est pctm̄ mortale. Vel rōne finis: vt siquis laudet aliquem ad hoc vt noceat illi corporat̄r vel spūaliter. Vel rōne occasionis: vt quum quis laudando fit alteri preter intētionē suam occasio peccandi mortaliter. ¶ Et primi duo modi quia sunt [10r] manifeste contra charitatē/ sunt inexcusabiles. Tertius aut cum grano salis intelligendus est, mensurando occasionē peccandi an sit data vel accepta: & an sit cognitum & cogitatum a laudante, q̄ is qui laudat̄ / ex huiusmodi laude ruere solitus sit in mortale pctm̄: & rursus an ex debito an sponte laudans laudet. In his. n. que sunt ex suo gñe recta/ & p̄ter intētionē opantis alius ruit, non modicā hec faciunt dñam: vt in materia de scandalo declarabitur. Quū. n. aliquis debet ex officio aliquem de bono aliquo ope re laudare/etiā si sciat laudatum in supbiā mortalē se elatuR, nō tenetur p̄pea desistere a debito officio. potest tamen & debet deponere huiusmodi scientiam de futura ruina illius: quia. xij. hore sunt diei, & potest in instanti hō illuminari & mutari a diuina misericordia. ¶ Est aut adulatio pctm̄ valde graue / & p̄p nocumēta maxima que affert humano gñi (hinc. n. facile/vt hiero. ait / mētehoiū corrūpūt: & ad ea que laudant̄ quis criminosa accenduntur & assuescunt, intantum vt mala non solum desinant hñi vt turpia/ sed hñtur vt bona & laude honore ac premio digna. quo quid peius:) & p̄p excessum diuine offense: iuxta illud. qm̄ laudatur pctōr in desiderijs anime sue/ & iniquus bñdiciť, exacerbauit dñm pctōr. ¶ Est aut pctm̄ veniale quando vel laudatur aliquis de malis venialibus/ vel de bonis sola complacendi intētionē/ absque ruina, vel etiam ob aliquam vtilitatem consequendā vel non impediendam: vt de se patet.

ADulteriū

quātū ad crimen/ est maniseste pctm̄ mortale. Quātū vero ad damnificationē/consideratione eget. Duplex. n. habet quis non semp̄ annexū damnum alienū: vel successoris vel hospi talis. Nam si proles ex adulterio suscepta marito mñs succedit/vel ab eo dotatur, dānificantur hñdes legitimi. Et p̄pea vterque adulter quia dāni huius cam existit, tenetur secundum vires ad satisfactionē: aut manifeste/ si negocium id patitur: aut sub aliquo velamine/ donando lesis per interpositam personam aut per se quod p̄t. [[10]v] ¶ Verum circa huiusmodi manifestationis negocium duo pensanda sunt: scilicet periculum & spes. Si. n. periculum ex manifestando adulterio īminet, occulte satisfiat vt melius pōt/ & reliquum diui ne misericordie reseruet: iuxta ca. officijs. de pe. & re. quia sicut cessante iudiciaria coactione non tenetur hō perdere vitam aut liber tatē vt satisficiat debito pecuniario, ita nec tenetur perdere famā aut vitam in pposito: vbi de sola pecuniaria re agitur. Cessante autem periculo & vite & fame & huiusmodi, si non potest aliter satis fieri/spes fructus futuri ex manifestatione adulterij pensanda est: puta si speratur, quod maritus postquam sciet prolem non esse suam/ dotabit illam aut heredem instituet: aut si speratur, quod proles audiens/propterea ingreditur monasterium: aut aliquod aliud re medium proueniet. Nam si fructus nullus speratur/quia de iure nec maritus nec proles tenetur matri adultere credere in huiusmodi, vana esset manifestatio adulterij.

¶ Quo ad hospitalium vero damnificationem/ duo cōsideranda sunt. primū. quod nullum pctm̄ est, prolem exponere vt in hospitali alatur/ ad occultandum huiusmodi adulteria. hec. n. est vna ex

rōnibus/ quare loca hec pia instituūtur. ¶ Secundū. quod si p̄r aut m̄r prolis non est indigēs, debet & satisfacere hospitali (quia bona hmōi hospitaliū non in diuitum sed pauperum adminiculū sunt: & q̄tū confumitur a non pauperibus/tantū indigentibus adimīt) & prouidere proli vt bñ instituat: tenent. n. parentes non solum alere & vestire/ sed instruere per se vel alios prolem propriam.

ADuocati & procuratoris iniquitates

sunt octo. Prima est/assumere cām iniustam defendendā, ita quod nouit esse iniustā. Nec excusatur si non ad vincendum, sed autad differendū/ aut ad cōcor dandū/ seu pacta aliqua ineunda/hoc facit: qm̄ hec omnia constat esse iniqua. Et similiter non excusat, si iniquam cām in principali hñs vexat aduersarium assumendo aliquod caput iustū/vt sub hac iustitia gradiēdo principale iustum impediāt aut [11r] differat/aut etiam p̄uertat: oportet. n. non solum medium sed finem esse non iniquum. Sed heu apud mūdānos/bonus aduocatus est qui de mala cam facit bonā. ¶ Scda est/ nolle aut negligere scrutari merita cāe assumende, sed qualiscūq; sit assumere illam tuen dā: quia hoc est non curare an id qđ facit/sit iustum vel iniustū: qđ est manifeste contra charitatem. ¶ Tertia est/prosequi cām in iustā quam a principio putauit iustā: quia huiusmodi prosecutio iniqua est, vtpote iniuriam inferens aduersario: debet. n. deserere cām/ & monere ptem vt cedat seu provideat sibi. ¶ Quarta est/neglige re studere siue scrutari merita cāe/ & adhibere debita remedia. ignorātia. n. tunc tamen ipm̄ excusat/qñ & qđ potuit & qđ debuit non omisit. ¶ Quinta est/tacere iniquatē propositae cāe suo clientulo q̄ putat se rōem fouere. Semper at credendum est putare clientulū se fouere iustam cām nisi constet oppositū: quia qlibet p̄sumit bonus &c. Hmōi. n. taciturnitas/dolosa est/ & iniuriosa clientulo & aduersario. ¶ Sexta est/docere clientem proponere aut dicere fal sum/aut dolose/ & hmōi. ¶ Septia est/exigere a clientulo plus q̄ debet. Et in his oībus casibus iteruenit pctm̄ mortale maniseste: quia contra iustitiam charitatemque fit, nisi impfectio actus seu no cumentis excuset a mortali: sicut in mortalibus ceteris impfectio excusare a mortali non dubitat. ¶ Octaua est/nolle aut negligere re aduocare in cam iusta paupis, quum ipe aduocatus possit/ nec ap̄ pareat alius qui aduocet/ & sine ipius adiutorio pauper opprimi credi. In hmōi. n. casu tenetur ipse aduocare seu pcurare: sicut medicus medicare/si in simili periculo esset pauperis sanitas.

ALchimistar#

ars / non est illicita sine fraude: quia nihil repu gnās recte rōi hz secundum se. licet multi abutantur ea / aut imprudenter nouis cōpōnibus se occupent / aut fatue facultates in fumum cōuertāt. Nec pctm̄ est/ vendere iam factam pro re q̄ est: sicut ceteras res quocūq; artificio factas / lici tū est vendere p̄ his q̄ in veritatesunt. Iniquum aunt esset vendere illam pro re que appet & non est: qm̄ hoc est decipere proximū.

[[11]v] AMbitio

(hoc est inordinatus appetitus honoris) est manifeste pctm̄. Non est aunt mortale pctm̄, nisi vel ex pte rei in qua appetit honor: puta siq; vult honorari ob crimen aliqd. Vel ex pte finis: vt si cōstituāt in honore vltimus finis: puta si ob cōsequendū honorē non curat q̄ offendere deum mortaliter: puta quia vult hñi vt deus, vel p̄ferri alijs quibus non est preferendus in distributione cōium dignita tum. vel vult ob honorem quodcūq; aliud mortale. vel econtra honor desiderāt ad scelus aliquod ppetrādū: puta ad tyrānidē.

APostasia

Est triplex. a fide/ a religiōe/ ab ordine. Et prima qdē manifeste peior est heresi: utpote excedēs ip̄am/totat̄r tollēdo fidē. Et iō subdunt̄ procul dubio apostate a fide / excōicationi & reliq̄s penis h̄rtico℞. Apostate aut̄ a religiōe/ & excōicati sunt ob habitus dimissionē, & in dānationis statu p̄seuerāt/ etiam si ab excōicatione absoluan̄, donec ad religionē regrediant̄: qm̄ talis status directe cōtrariāt religionis statui: ad quem constat de necessari tate salutis teneri religiosum ex suo solēni voto. ¶ Tertia vero apostasia tunc proprie ineurrit̄ / quum ab ordine sacro quis retrocedit/ad secularem rediens statū. quod constat sine mortali pctō nō fieri/ob cōtemptū iuris. canonici & voti, & ipsius ordinis sacri/ ex suo noīe manifeste mancipantis hominem ad sacri ministerij statū. Quum aut̄ aliq̄s non ex cōtemptu/ a minoribus ordinibus seu prima tonsura recedit/abijciens vitam & habitum clericalem, non proprie apostata d̄r: quia non est apostata: quia non retrocedit a statu firmiter mācipāte diuinis, sed quasi ambulatorio / ex indul gētia canonū. Et si ex rōnabili cam id facit (puta quia cogit̄ du cere viduam in vxorē/vel aliquid repugnans clericatui p̄ficere) non peccat: quia nullus errat dum rectam rōnem sequitur. Si vero ex humana fragilitate id facit, veniale pctm̄ incurrit p̄ suam inconstantia. Nec huiusmodi pctm̄ efficitur mortale / ex eo quod deseritur ecclesiasticum b̄nficiū simul cum minoribus ordinibus: quia [12r] nec ex canonici iuris/ nec ex voti alicuius vinculo nec ex natura operis bent huiusmodi retrocessio vñ sit p̄nicioſa. Iura siquidem hoc per mittūt secundum indulgētiā/votū nullum est. Et si ex natura opis actus esset contra charitatem/nunq̄ posset quis licite a clericatu & b̄nficio recedere: sicut nunq̄ licet mentiri. imo plus sequitur / quod non posset hoc absque offensa dei mortali fieri: ut de se pater.

ARrogantia

/qua sibi quis quod supra se est tribuit (siue illud p̄tineat ad scientiam siue ad potentiā/siue ad bonā voluntatem siue ad auctoritatem) pctm̄ est: quia contra rectam rōem ē. Sed mortale non est, nisi vel id qd̄ sibi usurpat, sit contra diuinam reuerentiā: ut rex tyri, deus ego sum. aut contra p̄ximum: ut tyrānis. vel finis ultimus in huiusmodi elatione ponatur: quod ex eo apparet, quod paratus est ob illam non curare de diuinis aut ecclesie preceptis. Vel in despectiōe cōsistat alio℞: sicut phariseus/non sum sicut ceteri hoīm velut ēt hic publicanus. Licet hoc ad scdm̄ modum possit reduci: quia ex affectu arrogantis quis non ex p̄te rei/usurpatur superioritas despe ctua p̄ximi. Est ergo arrogātia mortalis, vel ex p̄te arrogate rei contra deum aut proximum, vel ex parte finis in huiusmodi elatione cō stituti, vel ex p̄te affectus intorquentis arrogantiam contra alios. Est autem frequenter venialis arrogantia, dum absque p̄iudicio proximi estimat quis se plus scientie aut bonitatis aut auctoritatis h̄re q̄ habeat &c. Nec inter leuia peccatam cōputandum est, quū quis se estimat meliorem q̄ sit: qm̄ & species est superbie (de qua scriptum est. emundabor a delicto maximo) & obicem ponit studio ad gradiendum iuxta mensuram suam in via dei: sicut quum quis estimat se doctum/non curat discere.

ASsassinus

nomē est equocū: ē. n. nomē proprium quorūdā infidelium q̄ facile inducebant̄ ad occidēdos xp̄ianos. Et cōtra non ip̄os utpote infideles/sed contra mādātes per ip̄os aliquem xp̄ianū occidi, īno. iiii. in cci. lugdu. excōem p̄mulgavit: [[12]v] ut hēs in. vi. de homicidio. pro hūani. ¶ Est ēt nomen vitij: pro quanto apud quosdam iuristas seu vulgariter dñr assassini qui pro pecunia occidunt hoīm ad alicuius instantiā. Et hi non cōprehen duntur sub censura dicta, quis digni sint

morte & temporalis & eterna: quia conditor canonis de primis tantum loquitur. ut facile deduci potest ex eo quod sine additione aliqua illos notat (utpote tunc temporis notos) & meminit eorum domini, & ex eo quod meminit opprobrij xpiane dignitatis/& nullius pccij seu mercedis.

Astrorum obseruatio

ad natiuitates hoium & occurrentia huana/triplex pctō subijci potest. primo si ea que fidei xpiane mysteria sunt/tanquam subsint celestibus cāis habeant. Scdō si futura contingentia querantur seu habeant ut certa ex celestibus cāis. Tertio si electiones suas q̄ subijciat celestibus cāis ut legi illa: ita quod vitam suā actionesq̄ suas regulet secundum celos. Et quolibet horum trium est ex suo gñe pctm mortale: quia primum est contra spūalitatem xpiane religionis. que super celos est/imitare potens est ipsos celorum cursus: iuxta id quod scriptum est. confessio eius super celum & terrā. & experientia testata est. Scdm vero est contra veritatem doctrine xpiane & liberi arbitrij/quo domini sumus nro operū. Tertium est contra dignitatem grē diuine legis ac huane mentis, qua super omnia corporalia sumus constituti. Et sicut erraremus subijciendo nos passionibus ire/odij/spei/timoris/ita quod hremus impetus passionum pro lege, ita vilificamus nos si inclinationes celorum hemmus pro lege: corpora. n. sunt/& per modum passionū inclinant nos. Siquis autem celestium influxuum cās ut inclinatus ad ea quae ex corporibus pendent huana/suscipiat, nec errat nec peccat. ita quod ex cōsideratione astrorum timere/cauere/audere &c. aliqd quatenus ex corporibus pendet, nullum pctm est, seruato moderamine cōiecture: ut. s. hō non pro certo sed coniectura hēat quicqd ex celo dī circa huanas actiōes: non ea rone quia caremus scia astro, sed quia nōsubijciunt actiōes huane celo/nisi per indirectam inclinationē: hoc est nisi pro [13r] q̄to pendent a corporibus. Scdm hecigr iudicare potes eos qui astrologorum iudicia sequuntur circa humana.

¶ De astrorum autem iudicijs circa corporales effectus (puta sanitatis vel infirmitatis/fertilitatis vel sterilitatis/pluue vel sic citatis) nulla est questio: quia hec absque peccato fiunt: quoniam effectus queruntur & reducuntur in suas causas naturales.

Astutia

(hoc est progressus per simulatas/ dolosas ac fraudulentas vias ad effectum seu finem aliquem) est manifeste pctm. Et iuxta subiectam materiā inueniunt vel mortale vel veniale pctm. si. n. nociua est pximo/inter mortalia cōputat, sicut et mendacium pnciosum. si at contra charitatem non militat/ sed officiosa tamen est, inter venalia computatur.

Avaricia

duplex sumit. Vel ut opponit iustitie. Et sic significat iniustā volūtatē accipiendi seu retinendi alienū. Et est manifeste pctm mortale. Et iuxta hunc sensum/usurarios/fures/latrones/negociatores fraudulentos &c. auaros dicimus. ¶ Vel ut contrariatur liberalitati. Et sic significat inordinatum appetitum pecunie. Et sic cōiter est pctm veniale. Iuxta hunc siquidem sensum auari vocantur tenaces & parci in dando: de quibus dī / quod auaro deest tam quod habet quam quod non habet. Et sītr qui tota die ac nocte in angustijs aut laboribus sunt/ut acquirant quibus non egent. Dico autem cōiter: quia tātus posset esse affectus ad acquirendum aut retinendum quod esset pctm mortale: puta si actualiter preponeret acquisitionem aut retentionem saluti aīe sue/nō curando ppea transgredi dei aut ecclesie pcepta. Simplex autem & absolute non est pctm mortale ex suo gñe: quia non est contra sed preter charitatem.

AVdacia

nomen est passionis aīalis/sicut & ira & timor. Et iuxta hunc sensum dī quod fortitudo est circa timores & au dacias. Sed trāslatū est audacie nomen ad vitiū [[13]v] oppositū fortitudinis virtuti per excessum. Iuxta quem sensum audaces rephendimus, qui. s. immoderate audent. Et si pura est/ cōiter est pctm veniale, sicut immoderata iracūdia & immoderatus timor: quia non cōtrariāt charitati, sed a recta exorbitant rōis regla.

ARuspicium Augurium/ Auspiciū.

Tria hec p diuinationibus sup stitiosis sumpta/ chriane religioni aduersant: vtpote ad sacrilegas artes diuinato rias qbus idolatre utebant spectantia: & ppea constat esse non solum contra charitatē/ sed quodāmō contra fidem. Y Dīa tamen inter hec est/q aruspiciū iniquitatem suam sonat: pro quanto a sacrificio seu ara non recedit. Augurium aunt & auspiciū si sine dānatis arti bus fiant/ capiēdo cōiecturā futuri euentus ab audito garritu/ aut inspecto motu auium &c. qñq tolerari pnt, vel vt non mala/ si debite adsint circūstantie: puta quod ex his non sumat nisi suspicio seu coniectura, & de his tamen ad que celestia corpora pnt se extendere, & quod sicut in ceteris suspicionibus prudēter se habet homo ita & in istis. Vel vt venialia/si aliqua circūstantia desit: puta quia nimis credit aut timet propter huiusmodi signa. Qui autem his signis adeo deditus est/ vt pro lege suorum operum habeat huiusmodi signa, sine causa christianus est.

Bellum

Iniustum/ex propria rōne cōstat esse pctm mortale.

Circa quod pri mo vidende sunt condōnes ex quibus bellum est iniustū. Et quia ad iustum bellum tria exiguntur (scilicet primo iusta cam bellandi: secundo authoritas indicendi bellū: tertio recta intentio) ideo bellum tripliciter contingit inueniri iniustum. Vel ex defectu iustitie in cam, vel ex defectu authoritatis in capite, vel ex defectu rectitudinis in intentione: quicūq siqdē hoR defectuum acciderit/bellū reddit iniquū. Y Et quidem de iusta cam aug. dicit. xxiiij. q. ij. dominus nr. Iusta bella [14r] solent diffiniri/quibus vlciscunt iniurias, si gens vel ciuitas ple ctenda est/q vel vindicare neglexerit quod a suis improbe factū est/vel reddere quod per iniuriam ablatum est. De authoritate vero pīcipū. xxiiij. q. i. quid culpā. idem dicit. Ordo naturalis mortaliū paci accōmodatus/hoc poscit vt suscipiendi belli authoritas atq cōsiliū penes principes sit. De rectitudine aunt intentionis idem dicit ibidē. Nocendi cupiditas/vlciscendi crudelitas/implacabilis animus/feritas bellādi/libido dñandi/& siqua sunt similia, hec sunt que in bellis iure culpantur. Y Tu aunt cōfessor/qui iustam cām belli certa rōne inuenire nequis, fide dignis credere potes. Y Principis aunt nōie in proposito intellige rempublicam pfectā: hoc est papā/impatorem/regē/ dominium libeR: hoc est qd supiorē non hēt/sed est velut princeps. Y Intentionem quoque malā/vitiosum reddere bellum secundum alias condōnes iustum intellige, sicut latronis quoq iusta punitio vitiosa reddit / si ex odio iustitia exerceat: peccat. n. ex praua intentione in opere iusto. Et iō sola pñia abo letur/nec est opus restōne: qm lesum latro vel debellatus/est iuste lesum, in nulloque iniuste damnificatus: quis ex parte animi iustitiam exercentis malicia affuerit/in sue aīe damnationē nolens iustum iuste efficere. Y Causa vero iusta aut authoritas si defuerit in bello, non bellum sed inuasio de facto/cedes rapinaque est.

Secundo *De militantibus in bello dubio cōsiderādū est, dicēdo quod bello iusto opem ferre/ nullū pctm esse constat si certum est esse iustū. Si vero certum non est, sub diti principis indicentis*

bellum excusantur/obedientes dño suo. dicente aug. xxij. q. i. quid culpatur. Vir iustus si forte etiam sub rege & hoīe sacrilego militet, recte potest illo iubente bellare: si quod sibi iubetur, vel non esse contra dei p̄ceptū certum est/vel vtrum sit certum non est: ita vt fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi. Excusatur ergo subditus in bello de quo nescit an sit iustū/rōne obedientie: sicut ēt excusatur minister iudicis occidens dānatū per sententiam/si non continet errorem manifestum. Et vltis rō [[14]v] quare obedientia in dubijs excusat/est quia non est subditorū discutere consilia definitionesque dominorum suorum: sed presi menda sunt iusta, nisi manifestam contineant iniquitatem.

¶ Nō subditū autem non excusantur. Nec excludo a subditis/milites illos mercenarios, q sub continuis stipendijs regis alicuius degūt/ tam pacis q belli tpe: hi siqdem tanq subditi hñdi sunt. Sicut ministri conducti ad exequutionem iustitie, non opz esse subditos/sic quod sint inde oriundi: sed sat est quod inueniant conducti ad officiū iustitie/ad hoc vt excusent, si cōtingatignorāter exequi iniustā snām. ¶ Fac ergo confessor dñam inter extraneos qui tpe dubij belli inueniunt prius stipendiati ad bellica exercitia talis regis absolute/ & illos qui tunc cōducunt. Nam primi reputant tanq cōducti ad iusti belli ministeriū: & ordo seruiendi quo subesse regi noscunt/facit vt non sit eoꝝ discutere adamussim iustitiam belli. Scđi autem similes sunt illis qui sub dubio iudice conduci vellent: quos constat non tute exponere se periculo iniustitie exer cende. Qui autem siue subditi siue non subditi/audito belli nōē/non curantes de belli iustitia/ad pecunie sonitum currunt, extra conscientie scrupulos sunt: manifeste. n. sunt in statu damnationis eterne donec resipiscant: sicut qui currunt ad clades & predas/ non solliciti de iusto vel iniusto.

Tertio *De reuocatione belli soluenda est qō illa: an post inchoatū bellū/hoste iniquo offerente satis sacere, teneatur hñs iustum bellū desistere a bello. Dicimus siquidem di stinguendo tres status belli (.s. principiū/mediū/& quasi finem) quod in principio belli (hoc est postquam bellum est indictū/cōgregatū &c. ante iñ cōflictū) ex quo vindicte negocium adhuc est inte grū, tenetur princeps admittere satisfactionem & reuocare bellū. Et rō est: quia bellare non est voluntatis/sed necessitatis: vt aug. dicit. xxij. q. i. noli. In proposito autem cessat necessitas belli: ex eo q offertur satisfactio/re adhuc exñte integra. Sed esto sanus lector, & intellige hec de satisfactione plena: hoc est non solum iniurie seu rerum/sed sumptuum & damnorum &c.*

[15r] *¶ Postq autem semipreliatum est/& mortes hominum hinc inde intercesserunt, non tenetur habens iustum bellum reuocare bellum/propterea quia hostis nunc offert satisfacere. Et rō est: quia habens iustum bellū/gerit personam iudicis criminatꝝ pcedētis. Et quod gerat personam iudicis/patet ex eo quod prelium iustum est actus vindicatiue iustitie, que proprie est virtus principis seu iudicis. non. n. est priuate persone opus vindicare: scriptum est. n. mihi vindicta. Quod vero criminaliter procedentis / patet ex eo quod procedit ad cedem ad seruitutemque personarum & dānū rerum: hec. n. omnia iustum bellū infert: quis hodie a seruitute in ter christianos abstinenceatur. Manifestatur quoque idem/ quod habens iustum bellū/non est pars/sed ex ipsa rōne necessitante ad bellū efficitur iudex hostium suorum, ex eo quod eadem ratione potest princeps in perturbatores sue reipublice intraneos & extraneos vti gladio propria autoritate: scilicet ex ratione perfecte reipublice. nō. n. est perfecta respublicas cui deest potestas vindicatiua iustitia mediante/siue contra perturbatores reipublice intrinsecos siue contra perturbatores extrinsecos. Et nisi sic sit/quū par in parem non habeat imperium, bella omnia iniusta essent nisi defensiua. Quia igitur habens iustum bellum gerit personam iudicis procedentis secundum vindicatiuam iustitiam aduersus extra neos perturbatores reipu. & in medio belli iam effectus est dñs cause/nō exñte amplius integro negocio vindicte, p̄t (nisi misericordia vti velit) proseguī bellū/ & vindicatiuam exercere iustitiam gladio bellico. Sibi autem hostis imputet/ quod reduxit se ad eū statū in quo iustitia vindicatiua potest ab alienis contra*

se exerceri: fuit. n. in ptāte sua offerre prius satis factionē. ¶ Et si contra hoc instetur / quod continuatio belli in hoc casu non esset necessitatis sed voluntatis: quoniam interrupta est necessitas bellandi ex noua oblatione satisfactionis. respondetur quod huiusmodi noua oblatio satisfactionis non habet vim interrumpendi necessitatē belli iam semiacti: quia non amplius spectat ad habentes iniustum bellum/ [[15]v] satisfācere, sed spectat ad eos satisfati secundum iudicium hñtis iustum contra eos bellū. Ex eo nāq̃ quod ipsimet hñtes iniusti belli cām/noluerūt quum possent & deberent satis facere sed bellum cōmittere, translati sunt a iure rōnis recte de ordine satis faciendi in ordinē satisfatiendi a iusto bello. & p̃pea ex recte rōnis dictamine/nō ex parte reoꝝ/ sed ex parte iustitiam vindicatiuam exercentium pendet an vindicta continuanda sit gladio bellico / subiiciendo sibi hostes & terram eorum (quod est facere hostes satisfati) an via restitutionis seu satisfactionis. Eadē ergo necessitate qua ceptum est bellum continuari potest/si principi videtur expedire: quia necessitas illa non est interrupta respectu cepti belli contra nolentes satisfācere in statu satisfactorio. Licet. n. mutata sit voluntas reorum / & velint postea satisfācere, quia tamen non sunt amplius in statu satisfactorio / sed voluntarie subiecerunt se statui satisfassorio (vt sic loqui liceat) ideo pseuerat prima necessitas & authoritas debellandi: sicut apud dominum persel/ uerat post habitum seruum pro debita pecunia authoritas retinendi seruum/quantumcunq̃ ille vellet soluere quod debebat. ¶ Et hinc patet/q̃ multo magis ex arbitrio principis iuste bellantis pendet continuatio belli quum bellum est quasi in fine, licet offerant hostes satisfācere.

Quarto De dānis ex bello illatis scito quattuor. Primo quod dāna omnia ex iusto bello illata non solum pugnātibz sed cuilibet membro reipublice contra quam est iustū bellū/absq̃ pctō sunt: nec ad restōnem tenentur qui intulerunt: etiam si innocentes contingat per accñs dānificari. verbig̃ra si ciuitas aliqua ex iusto bello in predam dare, liceret cuiusque ciuis bona diripere/licet aliquis eoꝝ forte esset innocens: quia sententia iusli tie bellice non tenetur discutere an aliqua pars reipublice sibi iniuste hostis/sit innocens: quia p̃sumitur tota hostis / & totam hēt pro hoste: & p̃pea totam dānat ac diripit. Et per se loquendo/illic iuste accipit, q̃uis aliquis innocens per accñs iniuste patiat̃: que. n. [16r] sunt per accñs/extra regulas sunt. secus aunt esset si ex intentione ageretur contra innocentē. Notanter aunt noīaui membra illius reipublice: qm̃ p̃sone ecclesiastice/ que non sunt ptes populi, non iuste diriperentur. ¶ Vbi secundum p̃tereundū non est/quasdā personas esse a iure canonico exemptas a dānis bellicis: quas hēs extra de pace & treuga ca. innouamus. vbi d̃r. Innouamus vt p̃bri/mo nachi/cōuersi/peregrini/mercatores/ rustici euntes vel redeūtes & aīalia quibus arant & semina portant ad agrum, securitate cōgrua letentur. Et. xxiiij. q. iij. ca. paternarū/explicantur etiam oratores. Quos canones rōnabiles ac sanctos/ q̃tū ad id qđ positiui iuris continent/an abusus deleuerit nescio. Verum per mercatores intelligo non negociatores qui ibi resident, sed illos qui hospi tantur aut transeunt: quoniam mercatores incolas non video melioris esse conditionis q̃ artifices. ¶ Tertium est. quod bello exñte iniusto tenentur omnes de dānis illatis, nisi ex ignorantia legitima excusentur: que tamen non excusat a restōne ablatarum rerum apud se manentium / postquam compertum est fuisse bellum iniustum. ¶ Quartum est. quod siue iustum siue iniustum sit bellum, debent seruare bellatores regulam iohannis baptiste illis datā. s. neminem cōcutiatis/ neque calūniā faciatis/ & estote contenti stipēdijs ṽris. peccāt siquidem mortaliter/ opprimendo rusticos / & hospitantes ad discretionē imo ad destructionē/ & alia huiusmodi latrocinia cōmittendo. Nec excusant̃ quia non datur eis stipendiū: qm̃ ex hoc rusticoꝝ & ciuium res non obligantur illis. Nec dissimulatio aut authoritas capitanei aut principis excusat, nisi in penam rusticis aut ciuibz iuste inflictam hoc fieret: qm̃ princeps debet ex p̃uen tibus quos totus status proportionaliter tribuit/militibus stipendia sufficienter tribuere, & non debent isti p̃ticulares vexari. lex. n. iniusta est ex forma / que non secundum proportionem grauat populū.

Si tamen probata consuetudo obtinuit/ vt ligna & paleas mi litibus hospites gratis tribuant, non damno: quasi. n. sorte quadam contingit ob hoc quasdam terras seu villas pre alijs grauari.

[[16]v] Bellum *exercere in diebus festis absque necessitate/ pctm̃ est/propter inquietudinem diuertentem a sancti ficatione festorum. Non tamen est mortale peccatum/ si diuina non omittantur, puta missa: quia non est opus seruire. Et simile est iudicium de alijs diebus quibus prohibitum est asacris canonibus preliari: scilicet in aduētu & quadragesima &c. vt in ca. treugas. extra. de treuga & pace. Si tamen iura hec subsisterēt: nam abrogata per non vsum dicuntur.*

B Beneficium ecclesiasticum

considerandum est primo quo ad ingressum/tam de appetitu q̃ de procuratione. Appetere siquidem ecclesiasticū beneficium/siue curatum siue absque cura, nullū ex suo genere peccatum est: quoniam huiusmodi obiectum est in fra ordinem appetibilium recta ratione. & pro p̃terea apostolus absolute dixit. qui episcopatum desiderat/bonū opus desiderat. Peccatum autem contingit ex defectu alicuius circumstantie requisite: puta quis/cur/ quomodo &c. Et quoniā frequentissime secundum primam circumstantiam in huiusmodi ap̃petitu peccatur, ideo apostolus statim subdit de circumstantia quis/ apponendo conditiones requisitas ex parte persone ad rectū appetitum episcopatus/dicēs. oportet autem episcopum esse irreprehensibilem &c. Et quoniam peccata ex parte circūstantiarū facile patere possunt applicanti ad subiectam materiam, nos ad specialia descendendo dicimus quod beneficium plene curatum (quale est episcopatus) tunc tantum ex parte persone licite ap̃petitur/ quando appetens nouit se habere conditiones requisitas ad episcopum. & similiter beneficium non plene curatum (quale parochia est) quum quis habet conditiones requisitas ad pb̃r̃m parochialem. & sic de alijs. Et hoc concurrentibus etiam ex p̃te persone alijs circumstantijs comparatiuis debitis. Vbi scito/q̃ persona appetens debet seipsam mensurare per respectum ad tria: scilicet ad regimen animarum/ne presumptuose ad artē artium [17r] relatum se inueniat: & ad oues quibus pascendis vacaturus est, vt tantum distet vita sua ab illis q̃tum vita pastoris a grege: et ad alios quibus tribui potest aut debet tale b̃nficium, ne se dignioribus aut eque dignis anteponat. Et hic tertius respectus habet lo cum ēt in appetitu b̃nficioꝝ fine cura: debet. n. secundum rectam rationē appetitū sic moderari/vt absque vitio acceptionis personaꝝ appetat sibi prouideri de b̃nficio in cōi vel hoc. ¶ De circūstātia quoq̃ finis/ aduertendum est ne b̃nficium appetatur propter finem malū: puta delicatā/opulētā aut splendidā vitam ex christi patrimonio &c. & sic de alijs circumstantijs. ¶ Discernere autem inter pctm̃ mortale & veniale in deordinato appetitu b̃nficij/non est difficile, presertim si b̃nficium est curatum/& maxime si est perfecte curatum: nam si appetens paruifacit cōmensurare seip̃m ad artem artium (hoc est curam animaꝝ) & alias cōmensurationes postponit ob appetitum beneficij, proculdubio mortale peccatum incurritur: quia contra charitatem ouium christi appetit si b̃nficium est curatum, & contra iustitiam distributiua saltem appetitur si b̃nficium non est curatum. Intellige lector que dico: nam si quis appetit simplici intentione b̃nficium cōiter aut sine cura/ non cogitans de dignioribus se, non peccat: quia subintelligitur quod appetat b̃r̃e licite: in hoc autem quod est habere licite/ includitur quod detur sibi sine dei offensa. Et similiter si quis cogitat de dignioribus se/ & non intendit illos impedire/ sed pro seipso p̃ curare vt habeat licite, non peccat eadem ratione: potest enim cōtingere vt superior sancte det illi qui minus dignus videtur & est absolute/ propter aliquas circumstantias singulares tunc ocl̃ currentes efficientes vt dignior pro nunc postponendus sit.

¶ Beneficium autem quodcunque pro se petere aut procurare / eiusdem moris est cuius est appetere illud: & propterea quando appetere est damnable / petere quoque damnable est. Eget tamen

aliqua circumstantia petere qua non eget appetere: quia est actus exterior / qui potest scandalizare, & propterea eget [[17]v] maiori rectitudine. ¶ Et scias / quod a doctoribus petere regimen animarum ideo damnatur / quia vix possibile est vt homo integri sensus & recte mentis reputet seipsum habere supradictos tres respectus personales: sine quibus petere simpliciter & absolute est presumptuosum, ac per hoc indignum reddit petentem. Dico autem simpliciter & absolute: quia tam appetere q̄ petere secundum quid (hoc est si superiori videtur expediens/ cognoscendo se indignum/ cum tremore cōmittendo negocium deo/ pro honore dei & salute ecclesie) non est perniciosum: quāuis sit veniale, nisi charitas moueat: quoniam hoc non est petere/ sed offerre se si opus est. Et si charitas vere mouet/ meritorium est: sicut esaias. Ecce ego mitte me. & martinus. domine si adhuc populo tuo sum necessarius/non recuso laborem.

¶ Memento quoque non versari in magno periculo/ qui indigens & idoneus cum tremore &c. se offert/ petendo secundum quid beneficium vacans cum cura animarum imperfecte, puta parochiam: quia cura animarum proprie & plene / solius episcopi est. In cuius signum & solus sponsus est ecclesie, & non potest ecclesiam deserere eundo ad religionem: reliqui. n. sunt adiutores episcopi ad curam animarum. Contingit autem (& utinā non sepe) appetentibus & petētibz beneficia/ procuratio simoniaca per munus a lingua vel ab obsequio: de quibus inferius patebit/quum de simonia dicetur.

Beneficium *Ecclesiasticum secundo considerandū quo ad progressum est/ & quantum ad seruitium personale/ & quantum ad prouentus. In beneficio siquidem de iure requirente residentiam/ peccatum est sine rōnabili causa non residere. Et si beneficium est curatum, non residere absque rōnabili causa/peccatum cōiter mortale est pro quāto damnum infert animarum / nisi propter imperfectionem actus excusetur a mortali: infert enim contrarium naturali iustitie/qua tenetur ipsemet ex suscepto officio gerere ouium christi curam: [18r] que regulariter sine residentia non potest h̄ri vt debet, quum etiam p̄ntes & solite studentes circa animas/ vix regant vt tenentur. iniustitia. n. ex suo genere mortale pctm̄ est: q̄uis propter imper/ fectionē actus sit q̄nq̄ venialis. Est etiam contra debitam charitatem christo: nam amor eius non est apud eum/ qui paruipendit que maxima sunt chr̄i: salutem scilicet aīa℞ sibi cōmissa℞. Etenim experientia testatur/q̄ male se hēant in sp̄ualibus & in t̄p̄alibus ecclesie christiane propter absentiam pasto℞. antiquum prouerbiū est tam quod oculus domini impinguat equum / q̄ quod optimum fimū vestigia domini. Excusare tamen potest absentiam sine rationabili causa a mortali imperfectio actus / vel propter paruitatem temporis / vel propter paruitatem damni / & siquid est eiusmodi. ¶ Peccatum quoque est beneficij ecclesiastici prouentus male ex pendere: vt patet. Mortale autem est/ si eo quod superfluit necessitati nature & persone/ mala dispēsatoris fide abutitur: vt si inde ditat p̄pinquos/ aut in pompis & luxibus exponit/ & alia hmōi exorbitantia & enormia facit: quia non dominus sed dispensator est ecclesiasticorum prouentuū. & debet primo sui/ deinde ecclesie/ & propinquorum & aliorum indigentium curam gerere, non vt diuites alij fiant/ sed ne indigeant.*

Beneficium *Ecclesiasticum tertio quo ad multiplicationem cōsiderandū est quando est pctm̄ & quantum. Ad quod discernendum nosse oportet/ quod multipli care in vno beneficia/ non est ex suo ḡne pctm̄: quia si esset ex se pctm̄/nulla vnquam ratione liceret habere plura bñficia. Neque est ex suo genere bonum aut indifferēs moraliter: quia sonat quamdam dissonantiam, scilicet plura stipendia dari vni: regulare quippe est vt vnum vni detur. Sed est de genere nociuorum que ex adiuncta ratione possunt honestari: sicut percutere hominem/quod nec ex se peccatum nec bonum nec indifferens moraliter est, sed sonat malum hominis quod potest ex adiuncta iustitia propter bonum publicum &c. honestari. Accipe siqdē [[18]v] plura beneficia / sonat quid nociuum ecclesie / & diminuendo ministros cultus diuini/ & occupando quod multorum deberet esse/ & animarum*

quandoque curam debitam impediēdo: hec. n. nocumenta constat ex pluralitate beneficiorum inferri sancte ecclesie. Posset tamen talis necessitas aut ratio superuenire/que aut tolleret huiusmodi nocumenta/ aut efficeret non esse inconuenientia: & sic redderet pluralitatem beneficiorum licitam. Et hec ratio maxime ex parte ecclesiarum pensanda est: non. n. propter bonum persone/ sed propter bonum ecclesiarum tolluntur huiusmodi inconuenientia.

¶ Mortale autem peccatum in huiusmodi pluralitate interuenit / qñ non propter rationabilem cām obtinet quis multa bñficia incompatibilia: & vnus quidem occupat loca multoꝝ / alij autem esuriunt &c. quia huiusmodi pluralitas est iniusta contra equalitatem iustitie distributiue. Nec excusatur petm̄ mortale pp dispensationem pape sine rōnabili causa: qm̄ dispensatio pape cadit super ius positiuū/ & non super ius diuinum aut morale: pluralitas autem bñficioꝝ sine rōnabili cā/ est contra ius diuinum & morale, quo cōia ecclesie bona distribui iuste debent partibus ecclesie. Nec obstat/ quod beneficiola plura dicuntur licite dari vni: qm̄ in omni gñe, propter imperfectionem actus minima excusantur. Beneficium siquidem adeo tenue quod non sufficit ad sustentandum ministrū/ non est beneficium nisi imperfecte: quoniam non potest sana ratione institui vt vnum sit in vnius stipēdium. Et propterea de his minimis fit vt melius fieri potest quousque minister bēatsufficienter vnde viuat: qm̄ pp ministros sunt bñficia/ & non econtra.

¶ Siste tamen hic confessor pedem / circa iudicium illius qui iam cum dispensatione sine rōnabili tamen cam habuit & possedit plura incompatibilia, ne preceptis neges absolutionē: oportet enim discernere an iste teneatur de necessitate salutis renunciare reliqua reseruato sibi vno: quod non facile est/ quando beneficijs bene prouidetur per vicarios. ¶ Vbi scito/duo esse in hoc potissimum [19r] pensanda. Primum est dānum ecclesiaꝝ. Scdm̄ est inequalitas distributorum beneficioꝝ. Et quidem dānum ecclesiaꝝ q̄tū ad tēporalia/ & reparationem oportunam siue templi siue paramentorum &c. & numerum ministroꝝ diuini cultus/ & ip̄m diuinum cultū/ & ministrationem sacroꝝ, facile cognosci pōt: qm̄ hec subiacent sensibus. Sed q̄tum ad curam animaꝝ/ si beneficiicia sunt curata oportet hoīem non seipsum fallere: quia quum iste det operam rei illicite (scilicet conseruationi plurium incōpatibilium absque rōnabili cam) non excusatur ex illa causa illicita a residendo/ ad vacandum cure aīaꝝ: ac per hoc sibi imputatur corā deo etiam leuis culpa in dāno animaꝝ. Et propterea etsi possibile est/difficile tamen ac raꝝ vñ quod absque notabili dāno ecclesiaꝝ hmōi pluralitas continuetur. Et quando sic accidit / neganda esset absolutio: quoniam notabilis damni ecclesie conseruatio voluntaria absque rationabili causa/ nō est absque peccato mortali. ¶ Ex parte autem inique distributionis aduertendum est/ quod non est idem iudicium de distributione quando fit/ & post factum. nam quando fit, clarum est iniuriam fieri dignioribus qui postponuntur/ & peccatum iniustitie distributiue cōmitti. postquam autem distributio licet mala facta est/ & episcopatus datus est minus digno, non periclitatur amplius distributio, sed res distributa/ puta episcopatus. In cuius signum/constat non teneri istū minus dignum ad renunciandum episcopatum, sed ad bene regendum &c. ¶ Ex hoc autem quod non ad distributionem sed ad beneficia distributa spectandum est post factum/ pensanda veniunt tria. Primo damnum ecclesiarum quas habet: de quo damno iam diximus. Secundo damnum clericorum benemeritorum in illis partibus vbi sunt hec beneficia: qui deberent ex his beneficijs & honorari & pasci. Tertio scādalum bonorum virorum/qui vident huiusmodi exorbitantes distributiones conseruari ab his qui in formam gregis christiani dati sunt: inde. n. alij similia audent: & sic in p̄ceps ruit ecclesia ch̄ri. Et p̄pterea [[19v] qui hec paruipendit/ quia sic communiter a tot fit/ & quia forte papa dissipando dispensauit, non esset absoluendus: vt absque alia probatione clare patet. Qui vero hec estimat, prouideat opere & veritate vt hec mala non sint: alioquin tepidus est & euomendus.

Beneficium *Demum ecclesiasticum non solum idoneo & digno/ sed etiam ita ut dignior non postponatur conferri debet secundum deum & consciām, quāuis secundum iura sufficiat eligere dignum. Et rō est: quia vitium acceptionis est personarum postponere digniorem/nunc/ hic & secundum ceteras circūstantias. Et hoc intellige quando collator libere habet in sua potestate prouisionem. nam ubi sola confirmatio electi aut presentati a patrono/spectat ad eum, sufficit q detur digno: quoniam ex hoc ipso quod electus aut presentatus est/ tanquam dignior habetur. Et similiter quum renunciatur beneficium in fauorem alicuius / sufficit collatori quod ille sit dignus: quoniam equitas prefert alijs illum tunc pro sic vacante bñficio. In cuius signum nullus conqueritur/ quando per viam renunciationis digno confertur beneficium, quantūcunq̃ digniori con ferendum fuisset/si alia via vacasset. ¶ Et hec omnia intellige de beneficio formaliter: hoc est quatenus est beneficium honoris & prouentus bonorum temporalium. nam sic ad regulas distributionis communium bonorum reducit. Dico autem hoc: quia si ad principale secundum veritatem in beneficio inuentū (hoc est officium pascendi/ministrandi diuina/persoluēdi &c.) spectetur, non esset distributio bonorum sed malorum/ hoc est onerum. Et sufficeret eligere dignum: quoniam cessat ibi ratio acceptionis personarum, qua in bonis dignior postponitur.*

¶ *Conferre autem pueris ecclesiastica beneficia / existentibus alijs adultis idoneis, non solum inexcusabile sed intolerabile vi/ detur. tum quia pueri sunt solum idonei in spe, adulti autem in re. tum quia officium diuinum deuote & studiose persoluere [20r] nequeunt: quum nec humana officia valeant exercere nisi ut pueri: & tamen beneficiatorum nullus excusatur ab officio diuino. Nec est verum/q̃ secundum iura canonica concedantur beneficia pueris: immo expresse hoc rephenditur extra de pben. ca. super inordinata. ¶ Et si alicubi sunt ordinate aliquae preben de pro pueris, vide illorum statuta: & ut puto inuenies quod non sunt beneficia ecclesiastica, sed quedam prouisiones ad sustentandos & alendos pueros in seruitio ecclīastico. Vñ non tenent tales ad officium diuinum, sed ad id ad quod sunt quasi cōducti.*

Bestialitas

In moralibus / est genus vitij plusquam humani. Et multis materijs communis est/in quibus efficitur homo sicut bestia, vel in conuersando / vel in comedendo/vel in coitu/ vel in persequēdo seu occidendo. Et constat propterea semper esse pctm̃, si tamen mētis compos sit. Et communiter est mortalissimum, nisi propter imperfectionem actus: ut si quis ambulet manibus & pedibus. bestialitas. n. hec venialis est, turpissima tamen/nisi ioci gratia fiat.

Blasphemia

Peccatū mortale grauissimum est: quia est contra deum. Et consistit in dicendo aliqd quod deo non conuenit: puta deum esse iniustū. Vel negando aliquid quod deo cōuenit: puta deum non curare de nostris. Vel attribuendo quod deo soli conuenit/ creature: puta quod diabolus est omnipotens/ aut quod fatum regit omnia. vel deo aut sanctis iniuriam irrogando: puta maledictus sit &c. Et ad hunc modum reducit blasphemia irrogantium in iuriam deo aut sanctis, dum indignati resonant membra eorū pudenda/siue que habent siue que non habent.

¶ *Et scias / quod licet blasphemia multos habeat gradus (dum grauior est contra deum q̃ contra beatam virginem, & hec grauior q̃ contra sanctos. & rursus grauior est que ex affectu [[20]v] detestatio dei aut sanctorū/q̃ que ex passione extranea aut mala consuetudine: quasi non sit virilis animi qui loquitur sine blasphemia: ut videtur apud multos inoleuisse) omnes tamen sunt eiusdem speciei. Nec vnquam excusatur quis a mortali/ si sit mentis compos/nisi inaduertentia esset*

in causa: hoc est si ex lapsu lingue protulit verbum blasphemum/non aduertendo sensum verborum, ita quod si aduertisset/ certus est quod non dixisset: tunc. n. fuit blasphemia non formaliter/sed materialiter tñ. ¶ Scito quoq; quod dicere ad sanguinem dei vel ad corpus dei / siue inuocando per modum iurantis/siue resonando in rixa aut turbatione contra aliquem, non est blasphemia: quoniam postquam verbum caro factū est/deus habet & corpus & sanguinem: & non dñ per modū iniuriātis/quis irreuerenter/quum secundo modo dñ. Et propterea peccatum est graue, non tamen mortale: quia non contra sed preter deum est, & tanto grauius quanto frequentius.

CAlumnia

(hoc est falsa & maliciosa impositio criminis) peccatum est in proximum: quod non sola penitentia abluitur, sed oportet satisfacere offenso pximo. Si aunt ex errore imponit quis falso alicui crimen calumnie quidem vitium formaliter non incurrit/sed materialiter. & tenetur tam ad penitentiam peccati / q̄ ad satis faciendū offenso & leso: quoniam in culpa fuit errando. Non. n. debebat assertiue proferre id in quo errasse se postea comperit: & incau tus precepsque fuit, asserendo illud quod non constat esse verum in preiudicium presertim proximi.

CAmbiorum

genera sunt quattuor. Quedā vera & realia, quibus moneta in vno loco ac tempore recipitur/ & alio loco ac tempore redditur/prout in loco redditionis tempore restitutionis marca auri valet. Et in his nullum est peccatum/cessante omni dolo & [21r] fraude. Veruntamen quum hec ad prolixius tempus fiunt aut protrahuntur/vt ex distantiori tempore plus lucri habeatur, ad vsuram declinant: quia dum temporis quo pecunia occupata tenetur ratio habetur, ad eum vsure modum digreditur quo tempus vendi dicitur. ¶ Quedam vero sunt non vera/ sed palliata/ & solo nomine cambia: quibus indigens rome pecunia/accipit pecuniam restituendam non lugduni/ sed rome iuxta valorem cambiorum lugduni in sequenti feria: seu quouis alio mō fictio cambij fiat. Et hec sunt manifeste iniqua: quum vere sit ibi contractus mutui cum tali interesse. ¶ Quedam vero sunt quibus pecunia rome data/ per lras cambij soluitur alibi. Et hec sunt licita / si seruato solito moderato tamen lucro numulariorum fiunt. ¶ Quedā demum sunt cambia ad minutū: puta quum pro ducato dantur decem argentei aut econtra. Et in his moderatum quoq; lucrum non damnatur/iuxta diuersa patriarum cōsuetudinem.

CAsus reseruati

sedi apostolice/ clari sunt. nam sunt soli illi quos ecclesiastica censura (hoc est excōicatio) reseruati apostolice sedi. quos in fra habes in verbo excōmunicatio. ¶ Casus vero reseruati ep̄o / ambigui sunt. Et propterea sequendo regulam / dimitte incertum & tene certū. Et nisi priuilegiatus in hoc sis / conforma te in qualibet diocesi consuetudini seu statuto illius ecclesie: quoniam consuetudo dat & tollit iurisdictionem in hmōi. ¶ Et scito quod si excōmunicatus ob simoniam verbi gratia obtinuit a papa absolutionem ab excōmunicatione, poterit confessor simplex ipsum absolvere a peccato simonie: quia ex quo ratio reseruatiōis cessat, consequens est vt ipsa reseruatiō annexi peccati cesset. Et similiter si quis semel absolutus est a reseruatis / quis inefficaciter quo ad salutem anime sue (puta quia incontrite) potest postea iterum confitendo a simplici confessore absolui etiam ab illis reseruatis: quia ex quo semel beneficium absolutionis concessum & executioni manda [[21]v]

tum est leg time in foro ecclesie, rationabile est vt non habeat̃ amplius pro reseruato: vtpote semel cognitum & iudicatum ante tribunal cui erat reseruatum.

CHorearum Pctm̃ caute

cōsiderandum est: qm̃ choreas ducere/ex suo gñe non est pctm̃. Nam si ex suo gñe esset pctm̃, semper formaliter loquēdo esset pctm̃: quod constat esse falsum: nam in nuptijs & publicis letitijs licite sunt choree. ¶ Quia ig̃ choreis pctm̃ non inest per se/ sed per accñs, non sunt dānande choree / sed accñtia mala que a malis abutentibus bono immisceñt. Et qm̃ infinita possunt vni accidere, extra rationem scientificę doctrine est de accñtibus docere. ¶ Propter instructionē tamen pusillorum scito/q ex tpe (puta die festo) chorea non fit mortalis: quia non est opus seruile. Immo imprudēter arceñt a choreis rustici festis diebus chorizare assueti: qui nisi occupareñ choreis/ vacarent ocio & malis machinatiōibus pturbatiuis reipublice. Et sile est de sñtibus iudiciū. ¶ Ex frequentia quoque chorea non fit mortalis, vt pz: sicut nec frēntia cōuiuij facit illud mortale. ¶ Ex piculo vero puocatiōis ad libidinē, vnusq; seipm̃ mēsuret/ & videat si ex ponit se piculo. Ego ex gñe actus piculū non cognosco: qm̃ actus choree non est libidinis. sed letitie. Et ppea si ex qualitate psone piculū alicui imminet/prouideat sibi: sicut debet cauere sibi ab aspectu mulieris/ si ex aspectu sibi cognoscit imminere piculū. ¶ Ex actibus deinde leuitatis qui qñq; ibi immisceñt (dum aliq; intorquet digitos mulieris cum qua choream ducit) non plus q̃ veniale pctm̃ incurrit̃. Et simile est iudicium de multis vane letitie actibus & verbis si contingit choreis immisceri. ¶ Ex praua aut̃ intentione (puta ad incestum aut adulterium prouocandi) & sñr ex impudicijs/nō solum choreas sed elemosinas & ecclesiastica officia constat esse peccatam mortalia. Conclude ergo choreas non esse ex se malas: licet sepe afferant peccatam venialia vanitatis.

[22r] CLericorum Pctā

spālia ex trāsgressionē iuris positiui / sunt tot vt vix numerari queāt. Tenentur siquidem quo ad habitū/ deferre rasuram, hoc est clericā: & tonsuram, hoc est non nutrire comā/ & non nutrire barbā: & deferre habitum clericalem/ clausum desuper/nō nimia breuitate aut longitudine notabilem/absq; pallio diffibulato: abstinere a viridis & rubri coloris vestibus & caligis. Calige quoq; scaccate & vestis virgata seu partita/ manice sotulariaq; consuticia/ epithogium/infula lineal/ fibule corrigie aureę vel argenteę/ anuli nisi quibus ex dignitate conuenit, frenal/ selle/pecto ralia/ calcariaue aurata eis inhihentur.

¶ Quo ad artes/artes macellariorum seu carnificum / tabernariorum / ioculatorum seu histrionū/ goliardo& & bufsonū/ & chirurgico& ab eis tolluntur.

¶ Quo ad officia/officia secularia/& spāliter iudicis in cam sanguinis/prepositi balistarijs / prepositi officialis seu ministri sub dño temporali/tabellionis seu notarij/ & aduocati seu procuratoris in placitis secularibus nisi in quibusdam casibus.

¶ Quo ad actiōes/arma portare/ad tabernam ire nisi in itinere, aues canesque sequi ad venandum / accipitres canesque pro venatione habere, conducere a secularibus agros/ad aleas vel taxillos ludere/ ludis huiusmodi interesse/ negotiationes hoc est mercan tias cōmertiaq; secularia exercere, habitare demum cum mulieri bus (nisi matre / sorore & amita) clericis est prohibitum. Mandatur quoque eisdem / vt benedictionem mense preponant/ & gratiarum deo actionibus terminent lectione semper interiecta conuiuio, & vt vinum sibi temperent.

Verum Horum & huiusmodi transgressio/si temeritas si cō tumacia si contemptus desit, non est pctm̃ mortale iudicio meo / quantum ex precepto positiui iuris pendet. Quod ideo adiunxi: quia

non loquor de pctō quo res ecclesiastice [[22]v] male consumuntur, nec de peccato scandali & mali exempli, nec de auaricia/inani gloria aut luxuria & similibus īmixtis, nec de peccatis quibus se irregulares reddunt constituti in sacris ex actu prohibito/aut excommunicationem quicumque clerici incur rerent. ¶ Reddo rationem eorum que dixi, & primo de spectantibus ad habitum clericalem. nam clerici non plus arcentur a iure ad habitum clericalem/ā religiosi ad habitum sue religionis: sed religiosus non arcetur nisi temere dimittat suum habitum, vt patet: ergo clericus nisi temere ea que sunt sui habitus transgrediatur, non est pene mortis aīe subiectus. Et scito quod in habitu clericali tanq̄ substantiale est clerica: reliqua sunt cōcomitantia. ¶ Nec obstat dictis, quod excōmunicandus sit siq̄ ex clericis comā relaxauerit: quoniam non incurrit penam excōmunicationis/nō dico late sed ferende sententie / nisi monitus contumax fuerit: quoniam quicquid sit de rigore iuris/ equitatis tamen ratio habet vt non sit excōmunicandus nisi premonitus a iudice suo. Tum ne quasi ex improviso tanta talisque pena inferatur pro his que nō sunt ex suo genere criminosa. tum propter tantam multitudinē impune solitam hec transgredi: ita vt non pro magno peccato transgressio reputetur / que ex suo genere mala non est / sed ex positiuo iure: excōmunicatio. n. non nisi pro magno crimine inferenda est. Et propterea non incurrit iudicio meo mortale peccatum ante contemptum seu contumaciam. Et propter hanc rationem (quia scilicet pene graues / grauiores ac grauissime in iure apposite/aut sunt tales vt sine peccato mortali incurri non possint/aut si sine peccato mortali incurri possunt, exigunt mentionem/vt non nisi in contumacem ferantur) extendi iudicium meum ad omnia clericis prohibita, & dixi quod si desit temeritas/ contemptus & cōtumacia/nō video ex vi p̄cepti pctm̄ mortale. Non dubito tamen multa interuenire graua peccata venialia in huiusmodi transgressionibus ex leuibus causis aut passionibus hūānis, non curantibus prelati obuiare & opponere se murum pro [23r] iure seruando. Non putes tamen inter graua computandum, si clericus beneficiatus aut in sacris/comam paululum in fra aures attingentem portat/quia aliter quasi derideretur/aut quia sic consuetum est tibi/aut quia habet collum longum & minus q̄ decet appareret/aut propter aliquam aliam a ratione non alienam quā insufficientem causam: nullum. n. aut leue in huiusmodi peccatum est/vbi monstrat ille facto etsi non ad vnguem reuereri tamen ac seruare iura. ¶ Qui autem putat omnia precepta obligare ad mortale, eget lumine / quo videat nec naturalis nec diuini nec humani iuris precepta omnia ad mortale obligare: sed ea sola quorum transgressio contra charitatem est. Et hec sint pro timoratis conscientijs dicta.

COgitationis peccata

quinq̄ modis inueniuntur.

Primo dum mens vana aliqua cogitatione occupatur. Et est peccatum veniale: vt patet.

¶ Secundo quum consentitur absolute in pctm̄ aliquod perpetrandum aut placet perpetratum. Et tunc constat esse mortale/si peccatum patratum aut patrandum est mortale: & similiter esse veniale/si peccatum faciendum aut factum est veniale.

¶ Tertio/quando conditionaliter consentitur in peccatum: puta si absque infamia/periculo &c. possem, furarer aut raperē mille aureos. aut si possem volare/occiderem talem &c. & sic de alijs conditionalibus. Et interuenit peccatum in istis consensibus conditionatis tam mortale q̄ veniale sicut in consensu absolute: hoc est quod si operatio in consequente significata in quam conditionaliter consentitur est peccatum mortale, consensus ille conditionalis est quoq̄ peccatum mortale, & si est peccatum veniale / consensus quoq̄ erit venialis. Et ratio est: quia licet conditionalis nihil ponat in esse, ponit tamen in appetitu rōnali (qualis est voluntas) affectum

volendi peccatum illud. Nec impedimentum peccato [[23]v] affert voluntas non peccandi, sed conditio non existens. Nec re fert an conditio interposita sit possibilis vel impossibilis: non minus. n. peccat mortaliter qui vellet destruere paradisum si posset/ q̄ qui absolute cupit paradisi destructionem. Excusarentur autē a mortali huiusmodi conditionales consensus / si conditio interposita tolleretur ab actione volita rationem peccati: puta si quis diceret. ego si non esset peccatum/ occiderem/ raperē &c. vel si deus precipiceret/ occiderē &c. quia tunc voluntatis consensus freno rōnis a peccato retrahitur.

¶ Quarto/quando consentitur conditionaliter in opus non malū/ sed sibi illicitum propter suum statum aut votum: puta si religiosus appetat ducere uxorem si esset liber: & similiter quum quis post votum ieiunij vellet non ieiunare si esset liber: & sic de alijs. In huiusmodi. n. peccatum veniale communiter interuenit propter remissam voluntatem ab inchoato bono. Et ad hunc peccandi modum spectat, quum quis consentit quod si ingressurus esset religionem non ingrederetur / ex quo tamen professus est intendit seruare eam: manifeste siquidem apparet remissio voluntatis a feruore prius habito, quia tamen consensus in fra limi tes liberi temporis consistit / mortale peccatum non interuenit. ¶ Et scito omnes conditionales secundum hunc modum / & multo magis secundum precedentem modum/esse opera & tentationes fatuas & diaboli: nam diabolicum est/ quenq̄ in tentationem se aut alium precipitare, si esset si fuisset/facerē dicerem &c. ad nihil. n. hec ducunt nisi ad peccatum.

¶ Quinto/quando in cogitando interuenit delectatio morosa. De qua vide in fra in verbo delectatio.

COllusio

(hoc est inter actorem & reū latens & fraudulenta conuentio) est manifeste pctm̃ in vtroq̃: quia vterq̃ colludens fraudi consentit. Et est pctm̃ mortale, pro quanto inique contra debitam tendit iustitiā.

[24r] COlumbarium

Habere/vel cōtra municipalia statu ta disponentia certam terre mensuram oportere ibi habere eum qui columbarium tenet / vel ubi statutum nullum est contra eoꝝ qui damnificantur querelas, pctm̃ est/nisi ex consuetudine aut p̃scriptiōe legi tima ius hoc hēat. Et a mortali pctō non excusat / si notabile infert damnum alteri. quod prudētie que circa singularia versatur/ relinquitur iudicandum, attento loco/pastu/multitudine &c.

COmmunio

Qua sacrm̃ eucharistie sumit̃, ex pte sumentis exigit quattuor/sine quibus peccat cōmunicās. Primum est vt sit mundus a pctō mortali: hoc est vt secundum suam conscientiā/p̃missa diligenti contritione & confessione / credat se mundum a peccato mortali. Et sine contritione quidem mortalis peccati cogniti cōicans/ peccat mortaliter: quia indigne sumit, ac per hoc reus est corporis dñi. inquit. n. apostolus. probet seipm̃ homo, & sic de pane illo edat: qui. n. manducat indigne/ reus erit corporis dñi. ¶ Sine confessione autem/si rōnabilis subest cam non confitendi, excusat cōmunicans: quia preceptum de confessione p̃mittenda cōioni/non est de iure diuino nec de iure positiuo: quum nullibi inueniatur/ nisi semel in anno. Si autem cōmoditas adest cōfitendi/ & hñs cōscientiā peccati mortalis differre vult cōfessionē & nihilominus cōicare/quia oportet ipm̃ cum alijs cōicare aut oportet ipm̃ celebrare, peccare videtur valde grauiter: quia minus digne

uo luntarius accedit: vtpote ad ecclesiastice vnionis sacramentum sine ecclesiastica reconciliatione absque rationabili excusatione ac cedens. Non damno tamen ipm peccati mortalis / pp rōnem dictā. ¶ Secundū est/vt sit ieiunus ieiunio nature: hoc est quod a media nocte nihil sumpserit per modum cibi vel potus. ita quod non solum de bet eē ieiunus a cibo & potu cōi, sed ab oībus ēt medicinalibus [[24]v] que per os sumuntur. ¶ Si autem sciens & aduertens aliquis non ieiunus cōmunicauerit/ mortis articulo dumtaxat excepto, mortaliter peccat: vt communiter tenetur. Dixi autem sciens, non propter ignorantiam iuris de ieiunio cōmunicandi / quum hoc ab omnibus sciatur: sed propter ignorātiā qua fallitur aliquis putans se esse ieiunum quum vere non sit ieiunus. Contingit. n. aliquos bonos viros credere quod sumpta aliqua re aromatica (puta cinamomo vel nucemuscata/vel aliquo eiusmodi) non sit fractum ieiunium, propterea forte quia non frangitur ex his ieiunium ecclesie. Immo a fidedignis accepi quendam bonum sacerdotem multo tempore pro reuerentia sacramenti preaccepisse nucē muscatam / vt bonum odorem stomachi eucharistie prepararet. Sciebat ille quod oportebat ieiunum cōmunicare, sed nesciebat se non esse ieiunum post sumptam nucemmuscatam pro reuerentia sacramenti/nesciens distinguere inter ieiunium ecclesie & ieiunium nature. Excusatur ille a pctō mortali cōtra ius positium: quia plus nesciebat in sua simplicitate gradiens/ & arbitrans se scire quod omnes sciunt, scilicet quod ieiuni tantū debent cōmunicare: & propterea non erat sollicitus de fuganda ignorantia illa. ¶ Dixi aduertens: quia si contingat aliquem scien tem omnia/post sirupum sumptum cōmunicare/nō recolendo de sumpta potione, excusat a mortali violatione iuris positiui: non. n. voluntarie cōmunicauit non ieiunus / qui ex obliuione huiusmodi cōmunicauit. Nec sunt tam arcte positiui iuris vincula interpretanda, vt inuoluntarias & quas nullo pacto sciens & prudens vir bone conscientie ageret operationes / imputemus ad mortem eternam ex obliuione aut simplicitate transgredienti materialiter tantum ius positium: vt in vtroque casu & similibus contingit. ¶ Dixi quoque per modum cibi aut potus/ad differentiam eorum que trabuntur seu descendunt ad stomachum per modum saluie: vt sunt reliquie cibi inter dentes remanētes / & alia hmōi. Hec. n. non violant ieiunium nature/sicut nec saliuā.

[25r] ¶ Tertium est tempus. De quo tria dicenda occurrunt: scilicet quantum ad etatem/quantum ad pascha/ quantum ad mortis articulum. Etas peccantis si non communicet/est quum ad annos discretionis peruenerit: vt patet in ca. omnis vtriusque sexus de pe. & re. Et habetur communiter pro peccato mortali huiusmodi omissio. ¶ Aduerte tamen hic / quod consuetudo optima legum interpre/ distinguit inter annum discretionis ad confitendum & annum discretionis ad cōicandum: quasi ad confitendum quelibet discretio sufficiat, ad cōmunicādum autem exigatur discretio deuota & reuerentialis. Nam parentes curam puerorum & puellaꝝ gerentes/ad confitendum paruulos decem annorum cogunt, ad cōmunionem autem cōiter non mittunt nisi post plures annos. Et licet preceptum ecclesie ad ipsos pueros dirigatur: quia tamen etas illa medijs parentibus iuris precepta suscipit, ideo pueri qui ex parentum iudicio annum discretionis determinandum expectant, quo ad communionem/ non sunt rei precepti violati si non communicant etiam in quartodecimo aut quintodecimo anno: inferiora. n. per media / diuina prouidentia gubernat & gubernanda disposuit. Deberet tamen puer si tante prudentie est / deberent & parentes eius quum dubitant / confessorem pueri consulere si videtur ei quod ad communionem sit discretus. Excusantur quoque parentes a violatione ecclesiastici precepti/si ob reuerentiam sacramenti seruant consuetudinem patrie vbi consueuerunt tardius pueri ad communionem admitti quia videntur non debitam reuerentiam deuotionemque habere. Et ratio excusans est: quia lex ista quo ad hoc / non est ibi consensu vtentium comprobata, & prelati sciunt & non reprehendunt. ¶ Tenetur igitur omnis vtriusque sexus quum ad annos discretionis peruenerit/communicare semel in anno, hoc est in pascha. Et quantum ad hoc preceptum spectat/intelligitur pascha durare duabus hebdomadis: vt eugenius

quartus declarauit. ita q̄ cōmunicans in hebdomadasctāuel in hebdomada pasce aut in [[25]v] dñica immediate sequente/satisfacit precepto ecclesie. Potest tamen de consilio proprij sacerdotis/ ex rōnabili cam differre ad tps aliquod huiusmodi cōionē: vt in decretali patet. Omissio aunt cōionis pascalis/ pctm̄ mortale est pp̄ ecclesie p̄ceptū contemptū. ¶ Vtrū aunt in mortis articulo teneatur fidelis quisque cōicare, in dubium non est vertendū: qm̄ consuetudo ecclesie hoc mandat. & proculdubio peccat qui sine rōnabili cam absque viatico recedit. Si tamen cōtemptus desit, non video rōnē peccati mortalis in huiusmodi omissione/ex quo pascalem cōionem impleuit. Nec video ēt rōnem dubitandi de pctō mortali: qm̄ viaticum vt sic non est necessitatis sacrm̄ ex ecclie precepto/quia non inuenitur, aut ex natura viatici/ quum sine illo pñia sufficiat/sicut sine extrema vnctione: est. n. necessarium viaticū sicut equus ad iter/& non sicut nauis ad transeundum mare. ¶ Quartum est reuerentia & deuotio. Et reuerentia quidem con sideranda ac seruanda est/vt nec post pollutionē nocturnam nec post coitum coniugalem cōicet quis illo die. Nam nisi ex rōnabili cā eodem die aliquis cōicaret, peccaret/venialiter tñ: quia non debitā exhiberet sacro reuerentiā. Et multo magis peccāt/qui post continuata peccatam mortalia hodie conteruntur & confitentur/& cras cōicant. Paŕ siquidem curare se monstrant de disponenda mente ad tantum sacrm̄, qui quasi repente de assueta cibatione animi ex mundo & carne in vnionem chrī per modum cibi pre sumunt accedere, quasi spūalis gustus statim sit aeq̄situs ab eis: non tamen peccant mortaliter. Simili quoque pctō inuoluūtur/q̄ omittūt contritionē venialium, ex quibus actualis feruor seu deuotio impeditur: quia non se parant vt debent ad hoc sacrm̄. Reuerētia quoq; corporalis adesse debet: vt scilicet genuflexus cōicet qui nō celebrat: & postea non statim expuat/nec statim comedat. Deuotio vero actualis exigitur quo ad aliquid de necessitate, scilicet quo ad appetitum huiusmodi sacramēti: oportet. n. vel tunc appetere vel prius appetisse susipientem hoc sacrm̄. Dico aunt prius ap petisse/ propter superuenientem egritudinem: puta dementiam/ [26r] aut phrenesim/aut insensibilitatem cum periculo mortis: nam mentis compotes debent actualiter appetere. Et hec dicimus quo ad ecclesiā. Coram deo aunt tenentur mentis cōpotes ad deuotionē actualē/nō per solam voluntatem cōicandi, sed per meditationem & voluntatem pascendi animam suam de christo: hoc est de morte christi/de vita chrī/de imitatione chrī/de humilitate/patientia/ constantia/charitate &c. chrī: quia si deuotio actualis non procu ratur, non se parat homo quantum in se est ad hoc sacramētū vt debet: quia non se parat ad actualiter masticandum spiritali masticatione cibum anime qui corpus christi est.

C#munio

Ex parte ministri multis potest peccatis in uolui. Et primo si ipse qui dat sacramētū non sit sacerdos curatus/aut ab eo vel superiore licentiam hñs. Oportet. n. nisi necessitatis articulo urgente (in quo diaconus & de lñia ep̄i vel pb̄ri supplere pōt: vt h̄r di. xciii. in ca. pñte. & sine lñia/illis absentibus: vt in ca. diacones/eadē. xciii. di.) ministrantem esse sacerdotem: vt in ca. peruenit de conse. di. ii. & curam illius habentem vel de illius licentia: vt in clemen. religiosi de priuile. Cōmunicans autem alienum parochianum/ peccat/ius violans, nisi sub ratihabitionis spe hoc faciat. Et si re ligiosus est/excōicatus esset: de quo tamen vt in fra inter excones hēs/ sentias. An aunt a seip̄o extra sacrificium misse liceat sacerdoti sumere eucharistiam, licet sancitum legisse non meminerim/puto in necessitatis articulo licere: vt sisacerdos sit peste laborans ubi alij timent ei appropinquare, qui tamen ei deferrent corpus christi ad locum propinquū. ¶ Secundo. si ubi non est consuetū/p̄sumit dare eucharistiam sub vtraque sp̄e: peccaret siquidem & mortaliter/ rōne contemptiue presumptionis. ¶ Tertio si pueris añ discretio nis annos/aut a natiuitate amētibus/aut indignis, vt sunt excōi cati/interdicti/in publico pctō exñtes (quales sunt

meretrices/ lenones/in concubinato morātes/publici usurarij/pugnātes in duel lo: & alij huiusmodi) eucharistiam tribuat sciens. Infantes. n. & nati [[26]v] amentes non sunt digni: quia nunq̄ fuit in eis deuotio: & propterea peccatum interueniret. Et nisi sic fieret quod a contemptu tā explicite q̄ implicite excusaretur, mortale esset. In reliquis vero dictis peccatum mortale manifeste interuenit / consentiendo & cooperando vt eucharistia ab indignis sumatur, immo sanctū dando canibus. ¶ Quarto si eucharistiam det in loco interdicto: quia contra prohibitionem ecclesie. Aduerte tamen/ quod q̄ncunq̄ & vbicunq̄ & quibuscūq̄ potest dari sac̄m penitentie, potest etiam dari si in articulo mortis est/viaticum: quia pro eodem computari decernit ius. de pe. & re. ca. quod in te. Debet tamen prius prouideri scandalo: vt scilicet publicetur cum opere dimissum cōcubinatum/aut usurā/&c. alioquin scandali pctō offendit popu lum sacerdos dans eucharistiā. ¶ Quinto si det/ irreuerentiam exhibentibus sac̄o: vt sunt phrenetici/ expuentes &c. esset. n. sa crilegij peccatum, & sibi/nō illi extra se constituto imputandum. ¶ Sexto si infirmis viaticum, & his quibus debet/ sac̄m hoc mini strare omisit: raro. n. hec absque peccato eueniunt negligentie.

COncubinatus

Nōsolū includit pctm̄ mortale fornicationis, sed addit statum pcti mortalis. Et p̄pea ad sui veram p̄niam exigit non solum omissionem actus carnalis/sed recessum a tali statu.

COncussionis

Crimē (quo quis hñs ptātē vel officiū/pecuniā accipit ad iudicandum aut decernendum quo magis vel minus faciat quod debet, vel per minas cogit aliquem ad faciendum vel nō faciēdum) est manifeste mortale pctm̄ / contra iustitiam.

COnfessio Sac̄ralis

/ ex parte confitentis multis potest defectibus subiacere: qm̄ multas exigit condōnes/que his versibus continentur. Sit simplex/ humilis confessio/ pura/fidelis, atque frequens/nuda/discreta/libens/ [27r] verecunda. integra/secreta/lachrymabilis/ accelerata. fortis & accusans/ & sit parere parata. Quas quoniam libellus iste propter confessionem fit/ declarare intendimus.

¶ Prima ergo condō est: vt confessio sit simplex: hoc est non cōposita. Esset āt cōposita/q̄ artificiose narrant cōmissa: ita vt vera qdē dicant / sed ea arte vt vel non ponderent a cōfessore/vel delectent suauitate vane eloquētie. hoc. n. manifestum pctm̄ cōtineret.

¶ Secunda/humilis: quantum ad intellectum / recognoscendo se miserum peccatorem & indignum venia: quātū ad affectū/ affectando per subiectionem qua confitendo se subijcit cōfessori subijcere seipm̄ intus diuino iudicio/nō in furore sed in iustitia iesu ch̄ri crucifixi propter nos: quantum

ad linguam in mō etiam loquendi, vt exponat sua peccata vt reus cum reuerentia & tre more quasi coram christo: quantum ad actus exteriores, vt genuflexus omnis vtriusque sexus/& capite si sanitas patitur discoper to vir confiteatur ob reuerentiam christi & sacramēti. Omissio siquidem cuiuscunque horum sine peccato non est, nisi causa rationabilis ab exterioribus excuset reuerentijs.

¶ Tertia/pura: hoc est non mixta impertinētibus ad peccatam ppria. peccat. n. saltem pctō vaniloquij qui alia immiscet, ultra irreuerentiam quam ex huiusmodi admixtione exhibet tanto mysterio. Et magis debet esse pura ab admixtione alienorum peccatorum/si propria possunt sine alienis sufficiēter exprimi. Qd si aliter fieri nequit/ & confessor vir est bonus (ita quod nulla sit suspicio future infamie aut cuiuscunque periculi) explicari potest. Vbi aut periculum fame aliene vel alterius mali timeretur, confessor alter adeundus est qui confitentem non noscat. aut ipse confitens obuolutus seu transformatus vadat ad confessorem qui ex voce eum non discernat: & tacito suo nomine dicat / ego peccator potens confiteri tibi dico meam culpam &c. Non. n. tenetur penitens manifestare seipm quis est/nisi q̄tū ad ea que sunt ne cessaria ad sacrm hoc: ad quod non oportet scire quo noīe vocat/ [[27]v] nec vbi habitat / nec si est coniugatus si contra matrimonium non offendit/nec de qua patria aut parochia est, nisi vt sciatur si potest hic confessor illum audire & absolvere. Et ad hoc sufficit vt penitens dicat / vel q̄ipse potest sibi eligere confessorem/ vel quod habet licentiam a suo superiore/vel quod scit quod potest ipsum absolvere sicut illos de illa diocesi seu parochia si curatus est cō fessor. Quod si nihil horum fieri posset, vtendum esset regula de non habente copiam confessoris quo ad illam circumstantiam: quia confessio cum aliena iactura non debet esse: & potest confitendo omnia peccata & illud absque illa circumstantia absolui. Et hoc dico si differri non potest confessio: puta quia oportet communicare aut celebrare. iuxta dicenda inferius in decima conditione.

¶ Quarta/fidelis: hoc est verax. Mentiri siquidem in confessione per se (hoc est de pertinentibus ad confessionem) est peccatum mortale: quia est mendacium perniciosum: quia est mendacium in iudicio/non qualicūq; sed sacramentali. Et licet peius sit mentiri de aliquo mortali, tamen mentiri quoque de veniali/ perniciosum est. Et hoc intellige cum grano salis: scilicet supposito quod penitens subijciat se confessioni quo ad illa venialia: qm̄ ex hocipso quod penitens assumit veniale illud vt materiam confessionis/ facit illius confessionem materiam sacri & iudicij, ac per hoc tenetur facere illum confitendi actum veracem: alioquin iniuriam infert sacro & iudicio, tollens quantum in se est/vtriusq; veracitatem: quod constat esse mortale. Sicut si predicator assu/ mat vt materiam predicationis aliquod miraculum vel aliquod gestum alicuius viri sancti, mortaliter peccat si mentiatur: q̄uis gestum illud seu mirum non spectet secundum se ad predicationis necessitatem. ex hoc. n. ipso quod assumitur vt materia predicationis, nascitur vt mendacium de illo in actu predicandi/sit perniciosum: quia quantum in se est eneruat veracitatem predicationis. Vnde si penitens confitendo mentitur se commisisse [28r] aliquod veniale, peccat mortaliter: quia mentitur in iudicio. & propterea iniuriam facit iudici, & in proposito/christi vices gerenti. Si autem penitens non intendat confiteri nisi de peccatis mortalibus, & interrogatus a confessore de aliquo veniali/ne gando mentitur ea ratione quia non vult de illo peccato confiteri, peccat quidem/ sed non mortaliter: quia non mentitur de pertinentibus ad iudicium, ac per hoc non mentitur in iudicio. Et similiter si intenderet confiteri de illo / & pre verecundia negaret mutans voluntatem confitendi de illo / vtpote quia non tenet de illo confiteri, non mentiretur in iudicio. Memento tamen confessionis iudicio non subdi quecunque impertinentia sunt ad peccata: & propterea de impertinentibus mentiri in confessione/ non est perniciosum. ¶ Ad veracitatē quoque confessionis spectat/ vt peccata quorum quis plenam memoriam non habet sed pro dubijs habet, vt dubia confiteatur/& non vt certa asserat / nec quasi nulla omittat: sed talem se narret ore qualis est in

corde: puta videtur mihi quod in tale quid consenserim, non tñsum certus. ¶ Aduerte hic/q quum mentiri requirat non solum falsam vocis significationem/sed etiam intentionem fallendi, si persona con fitens putans se bene facere/ falso accuset se commisisse aliquod veniale/vel affirmet aliquam circumstantiam vel aliquod pctm̃ dubium pro certo/non ea rōne vt mentiatur aut vt fallat confesso rem/sed tanq̃ putans se eligere tutiorem ptem volendo se face re reum etiam si non esset reus, errat quidem & peccat/quia a recta discedit ratione: quia tamen non dicit mendacium sed falsum / non peccat mortaliter, sed venialiter/ vtpote indiscrete se accusans.

¶ Quinta/ frequens: hoc est vt qui frequenter cadit/ frequenter confiteatur. Et est medicina hec valde conseruatiua hominis in timore dei. Non inuenio tamen preceptum de maiore frequentia q̃ semel in anno: si tamen potest dici frequētia. Et licet preceptum per se non inueniatur: interroget tamen seipsum quilibet chřianus q̃tū [[28]v] detrimenti in anima patitur ex tam rara confessione/ quod euitaret si frequenter confiteretur: & inde percipiet si per accidens (hoc est propter tollendas occasiones obliuionum pctōR & fir mitatū seu cōsuetudinū in peccādo) debeat frequentius cōfiteri. ¶ Confiteri aut frequenter eadem peccata/ & laudabile & vituperabile quādoq̃ est. Nam ex scrupulosa & inquieta phantasia cadere in conscientiam iterande & reiterande pluries confessionis/ vituperabile est: qm̃ procuranda est pax anime & cōsciētie, que cum huiusmodi iterationibus non stat. Et quando hoc accidit in veritate, deberet talis postquam semel ita confessus est & ab solutus/vt tam ipse q̃ confessor doctus sufficientem iudicet confessionem/quiescere: & si postea scrupulus aliquis occurrit de aliquo tanq̃ non confesso/si sibi videtur quod fuerit confessus/quie scat & non amplius confiteatur. Nec propterea exponit se iste periculo/quia non est certus se esse cōfessum: quoniam hoc repu tandū est huic bono viro infirmo vt certum quod apud alium esset opinio. Est enim passio hec/infirmitas corporalis tollens seu impediens pro tunc firmitatem iudicij: & timor & motus phantasie intantum operantur, vt nisi quie scat/consurgent tot ambigua vt nunquam videatur confessus. Cuius signum est/& q̃ idem centies confitentur / & quod isti semper in dubium redeunt confessionis: quum forte diligentius ceteris confessi fuerint. Nec est in potestate talis / retinere motum phantasie/nisi in principio comprimatur: vnde sequuntur pericula corporis & anime ad tollendū vel impediendum vtriusque bona. Dixi aut in veritate/ propter personas iterantes confessiones non quod in veritatescrupulose sint, sed quia nunq̃ in veritate confitentur. ita quod semper cōfitentur & nunq̃ sunt confesse, tanq̃ demones semper penitentes & nunq̃ se corrigentes. ¶ Confiteri autem ex deuotione pluries eadē peccata cum conscientia quieta/sine molestia confessorum/non conterendo in hoc tempus in alijs magis pijs aut vtilibus expen dendū/& breuiter seruatis prudētie condōnibus, laudabile est.

[29r] ¶ Sexta/nuda: hoc ē non vestita coloribus aut locis coopientibus grauitatē pcti: & multo minus obscurantibus pctm̃/vt vel non p̃cipiat̃ (hoc. n. esset non confiteri) vel minus cōsideret̃ grauitas aut turpitude pcti. ad cuius oppositum recta tēdit cōfessio/expectan do iustum iudicium a chři vices gerēte. Propterea māifeste peccat̃.

¶ Septima/ discreta: hoc est prudens. Et quantum ad verba/vt honestis vocabulis explicet sua peccata. Et quantum ad circumstantias, vt non nisi necessarias in peccatis carnis explicet/ si scit discernere necessarias a non necessarijs. Et quātū ad modum narrandi: vt que simul exprimi pñt non diuisim dicant̃ / aut econtra. verbi gratia p̃t dici/ cōmisi furtum decies. non dicat̃ / semel furatus sum/& deinde iterum furatus sum/ & post cōmisi vnum aliud furtum &c. Hoc est. n. indiscrete cōfiteri/ & tedio afficere cōfessorē. & p̃pea vt discreta sit confessio/ debet confessurus p̃meditari & preordinare qūo dicet / & que simul & que diuisim &c. Et quantum ad querendum idoneū confessorē: non. n. tute quisque se potest credere cuilibet confessori occurrenti: qm̃ multa apparet multitudo confessorum ignorantium &c. Sed debet querere idoneū scientia & autoritate,

✠ bonum: hoc est qui credatur esse in dei gratia. De quibus confessoris conditionibus in fra erit sermo. Nisi. n. discreta fuerit confessio/constat peccatum saltem imprudentie incurri.

¶ Octaua/libens: hoc est non ex metu penel/ sed ex amore sanitatis aīe. sic. n. proprie volūtaria est cōfessio. Et quia timor introducit charitatem sicut seta filum, ad minorem spectat deuotionē/ p̄parationē seu dispōnē/ quod aliquis male libenter confitetur: ex quo tamen vincit seip̄m ✠ confitetur/ sufficit ad salutem imperfectorum.

¶ Nona/verecunda: hoc est erubescens apud semetip̄m penitentē/dū non solum ad memoriam sed verba reuocat turpitudine feditasq̄ proprie aīe. Erubescens quoque apud cōfessorē: hoc est non quasi iactando/non quasi narrando historiam, sed estimando turpitudinē pctōꝝ suoꝝ cōfiteat per modum erubescētis p̄priā turpitudinē. [[29]v] Verecundia autem proprie dicta (hoc est timor opprobrij, id est defectuosum inde haberi a confessore) passio concomitans est: que ex dei gratia imputatur ad partem satisfactionis si pro dei amore amplectendo superatur.

¶ Decima/ integra. quantum ad peccata mortalia alias non cōfessa tam certa q̄ dubia / ✠ eorum circumstantias necessarias. Confessio. n. non integra non est confessio que est materia sacri penitentie, sed confessionis simulatio: quia ex propria rōne repugnat sacramenti forme, hoc est absolutioni: impium est. n. a deo dimidiam sperare veniam. Dupliciter autem contingit cōfessionem non esse integram. vel per se vel per accidens. Tunc est confessio per se non integra/ quando ex intentione seu voluntarie dimidiatur. ✠ sic truncata confessio non valet: immo est nouum peccatum mortale sacrilegij contra sacramentum penitentie. Tunc autem confessio est non integra per accidens/quando non voluntarie dimidiatur: puta quia per obliuionem relinquit aliquid quod necessario fuisset confitendum. ✠ confessio sic non integra valet: quoniam est per se ✠ formaliter integra, ✠ per accidens ac materialiter dimidiata: actus autem iudicandi sunt formaliter ✠ per se / ✠ non per accñs ✠ materialiter. ¶ Opus est autem hic non paruo sensu / ad discernendum in singularibus si per se aut per accidens confessio ab integritate recedit: quia multipliciter utrunque euenire potest. Dimidiatur siquidem confessio per se ✠ formaliter, vel directe: vt quum intendit confitens tacere aliquod necessarium: siue hoc occasionem ha/ beat ex verecundia / siue ex pusillanimitate / siue ex quacunq̄ alia illicita causa. Vel indirecte: vt quum confitens negligit discutere conscientiam suam, paruifaciens in suo affectu aut valde notabiliter in effectum / si aliquid necessarium confessioni omit tatur. Tunc enim redit actus in naturam sue forme, ✠ perinde est ac si formaliter fuisset intentus: quia sicut actus virtuosus est non solum qui centrum attingit / sed etiam qui prope [30r] centrum. ita non solum vitiosus est qui directe intendit formam vitij/ sed qui prope illam ex obliquo tendit. Clare siquidem liquet/q̄ qui tam parum curat de integritate confessionis vt vel in affectu paruifaciat si non sit integra/vel in effectum hoc est in actu discutiē di ita se habeat ac si paruifaceret integritatem (hoc enim est valde notabiliter in effectum) tendit ad dimidiandam confessionē/ tanq̄ per se ✠ formaliter dimidians. ✠ propterea utroque modo dimidiatio est pernicioza, ✠ facit confessionem non valere.

¶ Dimidiatur quoque per accidens ✠ materialiter tamen confessio, vel ex obliuione/vel ex insufficiente discussione quis diligente (siue hoc contingat ex ignorantia iuris siue facti: ✠ breuiter quocunq̄ contingat preter intentionem confitentis, facta iuxta conditionē suam diligentia/ita vt vere credat se diligenter confiteri. Nam tūc constat confessionē non esse per se dimidiatam/nec ex propinquo affectu ad formam dimidiate reduci) vel quia ordinarius cōfessor superior non audit nisi confessionem casuum reseruatoꝝ. cōfessio siquidem illa qua quis hñs multa mortalia/cōfitetur ep̄o vel eius vicario vnum mortale reseruatum, est confessio non integra per accidens ✠ materialiter: quia non ex voluntate penitentis prouenit non integritas, sed ex parte talis confessoris reseruantis ✠c. Et propterea huiusmodi confessio quamuis non integra/sancta est: sic nanque sancte matris

ecclesie vsus habet: nec oportet sapere plusq̄ oportet/ sed sapere ad sobrietatem. Caue autem ne er res/ dicendo absolutionem illam quam impendit episcopus huiusmodi peccatis non esse sacramentalem. Ex hoc nanque quod confessio illa partialis est sacramentalis (quod patet & ex eo quod sigil lum confessionis illius est sacramentale: potest. n. ēps sicut quilibet confessor iurare se nihil scire. & ex eo quod aliter penitentes essent delusi: quia non intendunt nisi cōfiteri/nec tenentur nisi cōfessione sacrali ire ad ep̄m) consequens necessario est/vt absolutio quoq̄ sit sacralis: nec est hoc vertendum in dubium. ¶ Nota diligēter hic ex hoc usu ecclie h̄ri mirāda: scilicet quod aliqua cōfessio [[30]v] non integra aduertenter/est salutaris. & quod aliquod peccatum est quandoque bis confitendū: quia penitens debet proprio sacerdoti/ non sacerdotibus/ omnia sua peccata integre confiteri. de pe. & re. omnis vtriusque sexus. & nihilominus tenetur confiteri reseruatū pctm̄ ep̄o/si non confert auctoritatem proprio sacerdoti. Vtrūq̄ autem hoR desinit esse mirabile/ considerantibus vtrūq̄ euenire per accidens. Confessio nanque suapte natura debet esse integra, ac per hoc vni sacerdoti: alioquin non esset confessio / sed confessiones. sed quoniam per accidens est / quod sacerdos iste cui hic cōfitetur/ non habet potestatem absoluendi ipsum ab omnibus que cōmisit, ideo per accidens & peccatum reseruatū/huic confessum/recon fitendum est episcopo: & confessio partialis euenit salutifera. ¶ Vltra predictos autem tres modos quibus confessio per accns non integra inuenitur, quartus quoque est/quo etiam per accidens non integra admittitur confessio: quum quis non potest explicite confiteri peccatum suum absque reuelatione cōfessionis/ vel absq̄ periculo fame vel vite aliene. Tunc. n. aut differat confessionē/ vsquequo confessor habeatur absque huiusmodi sequelis (qm̄ perinde se habet ac si non haberet copiam cōfessoris: quia non reputatur cōfessor qui non potest omnia audire) aut si opus fuerit / cōfiteatur cum reliquis explicite/illud seu illius circumstantiam implicite/cū animo confitendi explicite de hoc quum copia confessoris ad hoc idonei erit. Et tunc confessio ista esset non integra per accidens: quia non ex intentione penitentis/ sed ex carentia confessoris integri. Hanc doctrinam ego non approbarem, nisi viderem in supradicto ecclesie vsu confessionem non integram per accidens quandoque admitti, & rationem suffragari: quia est per accidens non integra. meliusque videtur prouideri conscientijs cōicantium si sic confiteantur/q̄ si cōicent dilata tota cōfessione. ¶ Memento hic ponere in practicam ea que diximus in tertia conditione cōfessio nis de occultato habitu/si fieri potest, anteq̄ precipites sentētiam quod deficit confessor integre potens omnia audire.

[31r] ¶ Vnde cā. secreta/exclusiōe internūcij/epte & testis. Ex eo. n. quod confessio fit sacerdoti in persona dei/excluduntur testes. ex eo vero quod sacramentalis tam actio q̄ passio personalis est/ excluduntur tam epistole q̄ internūcij. Monstrat autem hoc veritas for me sacramentalis quum dicitur absoluo te: nam li te demōstrat presentem personam: sicut in consecratione eucharistie li hoc de monstrat contentum sub presenti hostia. Et propterea non pōt quis sacramentum penitentie per procuratorē suscipere nec per scripturam: sicut non potest baptizari quis per procuratorē nec per scripturam. ¶ Verum aduerte hic perspicaciter duo. Primo quo ad confessionem per interpretem / quod licet in casu quo non propria lingua intelligitur/possit fieri confessio per interpretem, non tamen tenetur aliquis ad hunc modum confitendi: quia nō tenetur nisi sacerdoti confiteri per seipm̄. & tanto minus/quāto interpret quum non se teneat ex parte sacerdotis cui vt deo pctā reuelantur/ sed ex parte penitentis ex cuius ore loquitur, non tenetur sigillo confessionis proprie dicto/ sed sigillo fidelitatis tenere secreta confitentis peccata. Secundo quo ad scripturam: quod licet mutus non valens signis cōfiteri/ possit per scripturam pñtialiter manifestare sua peccata, non tamen tenetur ad hunc modum cōfitendi: q̄ scriptura ex sui natura est publica: confessio autem ex sui natura est secreta. Et si fiat pñtialiter, debet penitens tenere scripturam in manibus suis/& non tradere in libertatem confessoris, vt sic minus habeat de publico. ¶ Habere autem

peccatam scripta ad succurrendū memorie confitentis / & ex scripture lectione confiteri, laudabile est adminiculum humane memorie ad integre confitendum. Absolutio autem nullo pacto potest fieri in scriptis tñ. & si fiat siue in p̄sentia siue in absentia / nulla est: sicut si verba forme eucharistie aut baptismi in scriptis proposita sint/nihil operantur ad sacramentum. ¶ Expedit autem aduertere/q mutus a natiuitate/confiteri tenetur per nutus & signa vt melius potest. Is aut qui postea factus est mutus, si scit legere, tenetur cōfiteri [[31]v] modo quo potest. Potest autem sine periculo vllo publici signi confiteri hoc modo: vt habeat vnum folium in quo sint a quocunq scripta noīa oīum sp̄eꝝ pctōꝝ mortaliū/& circūstantiaꝝ necessariaꝝ, & vnum aliud in quo sint numeri: & rursus habeat aliquas scedulas. in vna contineatur cōmisi / in alia estimo seu credo/in alia dubito/in alia non recordor. Et sic posset complete cōfiteri/monstrando digito in folio pctm̄ de quo remordet ip̄m conscientia/& similiter eius circunstantiam / & s̄itr numeꝝ. & si est numerus non certus sed estimatus, potest simul mōstrando numerum monstrare scedulam estimo. Et iuxta hunc modum etiam si inter loquendum subito moreretur / nulla potest sequi manifestatio cuiusque peccati: vt clare patet. Et propterea non excusaretur a p̄cepto confitendi mutus negligens sic vel alio modo confiteri/si per nutus impotens est cōfessionē p̄ficere integram.

¶ Duodecima/lachrymabilis: hoc est contrita: hoc est cum displicentia omnium pctōꝝ mortaliū cōmissoꝝ supra omne odibile/& cum proposito vitandi omne pctm̄ mortale supra omne vitabile. Has. n. duas condōnes exigit contritio humana: alioqn contritio non est. ¶ Veꝝ quia de contritione in ordine ad cōfessionē p̄ns est doctrina, scito multipliciter admitti cōfessionē pro lachrymabili. In primo gradu lachrymarum sunt confitentes cum vera contritione: hoc est humana/ formata charitate: imitantes illum qui ait. dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam dñō/ & tu remisisti impietatem peccati mei. & illam de qua dictum est. dimissasunt ei peccatam multa qm̄ dilexit multum. In secundo gradu sunt confitentes vere contriti contritione humana: qui sicut nihil sibi conscijsunt, ita nec olei in proprijs vasis sunt conscij/exeuntes obuam sponso & sponse. Et hos credimus fieri de attritis contritos contritione formata virtute clauium: ita quod si contingit hos cōfiteri informes/ absoluti tamen formati regulariter sunt. In tertio gradu sunt cōfiteꝝ cum attritione quidem laudabili / contritione aut ambigua. Et hisunt tam illi q dicunt displiceꝝ sibi offensas patratas [32r] in deū/& intendere in futuꝝ cauere a pctīs mortalibus secūdū posse suum, q illi qui ita se hñt ad deum cōfittendo/ sicut se habent ad hoīes maiores offensos quum petunt veniā/ dicentes. displicet mihi quod te offendi, amplius te non offendam/parce mihi. Vtriq. n. dolēt de p̄terito/ & intendunt vitare in futurū. Sed qm̄ p̄t animus eoꝝ dupliciter esse affectus (vel ita vt virtualiter intendant peccatam vitare supra omne vitabile/ & similiter quod virtualiter displiceat eis mortale cōmissum supra oē odibile: vel ita vt virtualiter non se extendat ad hec: quia nec dilectio dei acquisita seu humana tñ dominatur in corde/vt preponat vere dei amorem & obedientiam omnibus delectabilibus/honorabilibus & vtilibus) ideo dubia est horum contritio. Nam si primo modo sunt affecti/ essent contriti contritione saltem humana: si vero secundo mō/ non essent etiam humana contritione contriti. Vtrorūq tamen confessio ab ecclesia vt lachrymabilis admittitur: non audeo tamen dicere quod ultimo modo dispositi regulariter fiant virtute clauium de attritis contriti. ¶ Non sunt autem penitentes in tentationem precipitandi a confessore nimis zelante / & imprudenter inuestigante an displiceant sibi cōmissa supra omne odibile in particulari, puta mortem / paupertatem &c. aut si intendit vitare mortalia supra omne vitabile: puta direptionem / occisionem &c. multos enim huiusmodi interrogatio induceret in tentationem. Sed si dubitat rationabiliter de tenui displicentia vel proposito vitandi, declaret sibi quid importat peccatum mortale: scilicet refutare deum pro ultimo fine: quod quantum ad factum/ licet non quantum ad affectum, perinde est vt refutare deum pro deo. ac proinde videat quod si

dixisset regi / nolo te in regem, quantum esset dolendum & cauendum si semel impetraret veniam, & q̄ fortiter & firmiter proponeret se omnem suam diligentiam adhibiturum vt in futurum non incideret in tantum excessum. ita in proposito compareat coram deo/petendo veniam, dolendo quod totiens deū [[32]v] refutauit pro vltimo fine / ac pro deo (quia ex sua deitate est vltimus finis omnium & ciuium celestium) & proponat nō se facturum similem iniuriam deo. Et hortetur eum ad amorē dei super omnia: & quod ex amore huiusmodi debeat dolere de p̄terito, & proponere vitationem de futuro. scriptum est. n. quod charitas operit multitudinem peccatorum. Et sic accendet cor penitentis, & non ponet in periculum tentationis. ¶ In quarto gradu sunt confitentes cum attritione sola, quia eorum incontritio certa est: quibus scilicet displicent peccata preterita/ & vellent vitare futura peccata, sed in veritate hoc non volunt. habent siquidem velleitatem vitandi futura, sed non habent voluntatem delibe ratam ad vitandum futura peccata. Tales sunt usurarij/ aut alias tenentes alienum qui nolunt restituere: & similiter omnes in concubinato existentes: & pirate qui nolunt statum illum deserere: & vniuersaliter qui non sunt parati intentione & proposito vere deliberato deserere peccare mortaliter. Horum confessio admittitur ab ecclesia, sed non ad absolutionem: tales. n. non sunt absoluendi: vt patet extra de pe. & re. ca. quod quidam. sed sunt crebris & salubribus monitis ad penitentiam veram inducēdi.

¶ Tertiadecima / accelerata: hoc est post cōmissum mortale nō dilata si cōmoditas confitendi adest. Et sic intellecta hec conditio, quantum ad exequutionem confessionis/consilij est/non precepti: quantum autem ad propositum confitendi, periculi est/ne subito preoccupatus morte non habeat spatium penitendi. Et quantum ad vitationem huius periculi, seu quātū ad recessum a statu peccati mortalis, tenetur homo statim habere propositū confitendi. non autem quantum ad vitandum nouum peccatū mortale: hoc est si homo vult assequi recessum a peccato mortali & a periculo moriendi sine penitentia, tenetur necessario ad statim habendum propositum confitendi &c. si tamen post cōmissum mortale hoc non proponit/non propterea peccat de nouo mortaliter. Et rō dictorum est: quia preceptum tam de confessione q̄ [33r] de illius proposito/est preceptum affirmatiuum: precepta autem affirmatiua obligant quidem semper sed non ad semper/sed pro loco & tempore: hoc est tempore necessitatis. Et propterea si articulus necessitatis non occurrit, sufficit ad salutem semel in anno confiteri/iuxta ecclesie determinationem: ita quod nunquam contemnat confiteri, proponat autem quando necessitas exigit / hoc est quando tenetur/conteri. De quo vide in fra de contritionis tempore. ¶ Tempus autem necessitatis respectu actualis cōfessionis nescio aliud q̄ tempus periculi mortis ex diuino iure/ & sel mel in anno ex determinatione ecclesie. Ad ministrandum autē sacramenta sine nouo peccato mortali/ eademque suscipienda/& alia eiusmodi que mundam exigunt conscientiam, contritionē sufficere constat: dicente apostolo de supremo sacramento. p̄bet autem seipsum homo/& sic de pane illo edat. & nullo diuini aut humani iuris vinculo ad confessionem cogente sub p̄cepto peccati mortalis apparente.

¶ Quartadecima/fortis: hoc est superans timorem retrahentem a confitendo & explicando peccata. Et licet timor debeatita su perari/vt penitens audeat per semetipsum peccata sua dicere: si tamen fortitudo tanta est/vt vel per semetipsum dicendo vel in interroganti confessori respondendo / omnia confiteri deliberet & opere compleat, sufficiens fortitudo est: quia timor non dominatur in animo ad dimidiandam confessionem. Et licet persona ali qua nunquam auderet dicere aliqua peccata nisi interrogata: ex quo tamen intendit non complere confessionem nisi explicatis omnibus/ & tantum facere vt interrogetur ita & taliter quod dicet omnia, sufficienter fortis est vt mulier. Si autem potius sacrilegium dimidie confessionis mauult incurrere q̄ explicare peccata / quia confessor absque interrogatione de illis concludit cōfessio nem & absolutionem impendit, eterne damnationis mortem in currit ex sua timiditate.

¶ Quintadecima/ accusans: hoc est sibiip̄si imputans peccata, [[33]v] non celo/non diabolo/non mundo/nō carni/nō socijs/nō cōplexio ni &c. Si tr̄ accusans se /non excusans: nam circumstantias aggrauantes debet explicare, excusantes aut̄ debet tacere. imperfectionis siquidem est has afferre: criminis autem non parui est/reijce re iniquitatem suam in alias causas.

¶ Sextadecima ac vltima est/parere parata: hoc est quod penitens sit paratus ad satisfactionem pro peccatis suis debitam iuxta arbitrium cōfessoris: alioquin sac̄m penitentiae imperfectum esset/ carens tertia sui parte que est satisfactio. Intellige aut̄ hanc conditionem appositam secundum cōem penitentium cursum. cōiter enim cōfitētes de mortalibus/veniunt non vt qui satisfecerint/sed satisfacturi de suis peccatis. Si constaret enim aliquem satisfecis se, sufficeret ei quod secundum preparationem animi esset sic dispositus / quod est parere paratus si debet satisfacere. & hoc includitur in hoc quod dicitur parere paratus ad satisfactionē debitam. Siquis autem tam parum dispositus est ad penitētiā/vt nullam velit acceptare a se agendam in hac vita satisfactionem/ sed absolui pe tit remittendus ad penam purgatorij, absolui pōt/tanq̄ parere pa ratus per satisfactionem purgatorij: ne desperatus in infernum se precipitet, a quo non multum distare videtur qui in huiusmodi p̄tinacia persistit. Et tunc confessor absolveret a peccatis/ & non ligaret ad penam, sed ligatum ad penam relinqueret foro acerrimo diuinæ iustitiæ puniendum temporaliter. Nec sacramentum penitentiae esset omnino perfectum secundum suæ materiæ par tes integrales: quia sacramēta omnia ad presentē vitam spectant, in qua satisfactio valde manca esset. Hic tamen defectus non annullaret sacramentum: quia essentialia saluarentur.

Confessio Iteranda

/considerari debet vel ex parte penitentis vel ex parte cōfessoris. Et quia in cō/ fitente quattuor inueniuntur (scilicet contritio/confessio/ satisfactio/& habilitas ad sacramentum) ideo sigillatim pertransire hec oportet / vt clarior sit doctrina.

[34r] ¶ Contritio igitur ex duobus integratur: scilicet ex displicentia preterito℞/ & proposito vitandi futura. Si totaliter deficeret cōtritio/esset sine dubio iteranda confessio: quia nec confessio esset sed cō fessionis simulatio vbi totaliter contritio deficeret. Impossibile siq̄ dem est/vt confiteat̄ quis sine aliqua displicentia pct̄i: nam qui cō fitetur/proponit suum pct̄m vt malum proprium quo desiderat carere: & q̄tum appetit exonerari/tm̄ sibi displicet peccati onus. Qui autem solum narrandi gr̄a confiteretur, non nisi equiuoce confitetur: confessio. n. sac̄alis/detestatiua est pctō℞ confitentis. Quod si attritio pro parte inuenit̄ (puta quia displicet offendisse deum, sed non habet p̄positū vitandi futura/quis hēat velleitatem: puta non habet aīum restituendi aliena/nō habet animum relinquendi cōcubinam/quis vellet non offendere deum) ex tali defectu cō tritionis p̄nā redditur non vera: vt patet de pe. & re. ca. quod qui dam. & absolutio neganda est. Et proculdubio sacrilegium cōmittit tam confessor talē absoluens/q̄ penitēs absolutionem suscipiēs: quia iniuriam inferunt sac̄o penitentiae. Et qm̄ talis sic cōfitens/ sicut in sue attritiōis defectu proponit se deo vt impenitētē (quia vt perseuerantem in peccati mortalis statu scienter & aduerten ter) ita eccl̄ie clauibus proponit se similiter vt impenitētē/explicando suum animum non deserendi statum peccati mortalis, ideo confessio huiusmodi est iudicio meo iteranda de necessitate quātumcunq̄ integra fuerit: non quia fuit informis, sed quia per se fuit contra formam sacramenti: nam sciens & prudens proposuit se vt inabsolubilē. ¶ Si demum contritio ambas par tes habet / scilicet displicentiam preteriorum & propositum vitandi futura, sed imperfecte (puta sic se habet acsi hominem offensum placaret: puta parce preteritis / decetero non te offendam) ex huiusmodi imperfectionibus contritionis non est iteranda confessio: quia perfecta contritio etsi exigitur ad deletionem peccati apud deum, non tamen exigitur ad deletionem peccati apud forum

penitentialem ecclesie: pōt. n. [[34]v] nostra vera confessio esse informis. Et nisi posset esse informis/ nullus esset certus se esse vere confessum / & oporteret hominē semper de iteranda confessione sollicitari/& nunquam confessioni finem imponere: quod ecclesie aures pias offendit. Rursus nisi confessio posset esse informis, oporteret probare hanc exceptionē sacramenti penitentiel/ quod solum inter sacramenta non potest esse informe. nam reliqua omnia sacramenta possunt esse vera & in formia simul: ut patet discurrendo per singula. Potest igitur sacramentum penitentie verum esse & informe simul.

¶ Ex confessionis autem unico tantum defectu redditur cōfessio necessario iteranda: scilicet si non est integra. Et hoc etiam intelligitur si per se & formaliter (hoc est si voluntarie) non est in tēgra ex parte confitentis: ut superius declaratum est. Contingit autem hoc (ut etiam predictum est) dupliciter. vel quum con fitens/ex verecundia &c. tacet aliquid necessario dicendum. vel quum tam crasse cogitat de confitendis/ ut omittat ea que communiter omnes confitentur: puta si non habet animum absti nendi a mortalibus: quod etiam minime muliercule explicare solent. Hec. n. & similia reducunt confessionem dimidiam ma terialiter/ad dimidiam formaliter/ propter propinquitatē animi ad incuriam de integritate confessionis.

¶ Ex satisfactionis autem defectu/nullum scio casum quo rite confessus & absolutus teneatur necessario confessionem iterare. Nam si satisfactionem a confessore impositam/in peccato mortali perfecit, non propterea iterare tenetur confessionem: quoniā sine penitentia sunt dona dei: ut dicitur ad ro. xi. Et si satisfactio informis non valet ut satisfaciat deo, sufficit tamen ecclesie/ non minus q̄ confessio informis. Si quoque satisfactionis iniuncte peni tens est oblitus, non propterea tenetur iterare confessionem: tum quia sine penitentia sunt dona dei. Tum quia potest commutari/ estimando quod satisfactio oblita non excedebat tria psalteria / aut annū ieiunij/ aut elemo synam centum ducato℞/& hmōi. Tum q̄ [35r] penitens non tenetur ad peragendam iniunctam satisfactionem/ nisi ut satisfaciat soluendo temporalem penam a se debitā/iam taxatam & acceptatam. & propterea si omittat illam absque con temptu, nihil aliud nisi peccatum omissionis incurrit/ & in reatu temporalis pene non solute perseuerat. Ex nullo autem horum constat sequi quod debeat iterare confessionem: sed quod debeat penitentiam delicti agere/ & satisfacere illam vel equiualentem soluendo penam.

¶ Ex inhabilitate demum confitentis ad susceptionem sacri/ propter ecclesiasticas censuras (quia scilicet est excōicatus siue maiore siue minore excōicatione: vtraque siquidem excludit a passiuā participatione sacro℞) impedi sacrm/pōt dupl̄r intelli. Primo ut sacrm nullum sit. Et iuxta hunc sensum non verificatur: qm̄ sicut cetera sacramēta ab excōicatis sumpta/sunt vera sacramenta, ita & sacramentum penitentie. Secundo ut sacrm in iudicium sibi sumatur. Et hic est sensus verus: quia excōicatus/ ab omnibus excluditur sacramentis, & nullum sacramentum ab excōmunicato suscipitur absque sacrilegij crimine. ¶ Et quoniā alia est questio an excommunicatus /illicite & indigne immisceat se sacramentis, & alia questio an excommunicatus suscipiat ve℞ sacramentum quodcūq; sit illud: & veritas nostri propositi ex fecunda pendet questione. ideo si ve℞sacrm penitentie suscipitur ab excōicato, non habet excōicatio vnde cogat ad sacri pñie iterationē: si autem sacrm ab excommunicatione annullaretur/ oporteret sacramentum iterari. Ex iure autem excōmunicationē annullare suscepta sacramenta non habetur: quum tamen multa ex cōicatis sint sic inhibita/q̄ facta sunt irrita: ut acquirere beneficia/eligī &c. Vnde consequens est ut excommunicati confessio ītegra si subsequuta est de facto absolutio sacramentalis / non sit necessario iteranda: sicut non est iteranda persolutio borarum canonicarum quas excommunicatus exoluit cum alijs solenniter in ecclesia, & tamen a participatione aliorum qui medie-[[35]v]tatem dixerunt/erat per excommunicationem exclusus. Et sicut non est iterandum sacramentum matrimonij quod

excommunicatus contraxit: & sicut non est iterandum sacramentum extreme unctionis quod excommunicatus sumpsit.

Ex parte *Autem confessoris/ iteranda confessio propter defectum potestatis vel scientie vel voluntatis est: quoniam hec omnia ad perfectionem sacramenti exiguntur. ¶ Et de potestate quidem constat secundum iura / quod si deficit confessori potestas ordinis / quia non est sacerdos, aut potestas iurisdictionis/quia nec ordinariam nec delegatam iurisdictionē quouis modo habet, aut usus potestatis/quia est excōmunicatus maiore excōicatione/aut suspensus ab huiusmodi usu, confessio iteranda est: quia absolutio nulla fuit. Et ideo sac̄m nullum fuit: quia defuit ipsius forma que est absolutio. ¶ Memento tamen hic supradictorum de absolutione: scilicet quando gesta tenent ratione publici officij propter communem errorem facti cum titulo: quia tunc tenet etiam absolutio sacramentalis/nisi deficeret ptās ordinis: quia potestas ista non potest suppleri a iure positivo. Hodie quoque propter constitutionem concilij constantien. sub martino. v. non est iteranda confessio absolutorum ab excōicato &c. nisi fuisset denunciatus/ aut pp notoriam p̄cussionē clerici excōicatus: quia canon ille concedit receptionē sacramentorum ab excommunicato/nō releuando excōmunicatum: constat aut quod absolutio non est in fauorem absoluētis sed absoluti. Si vero confessori potestas defuit absoluendi a solis casibus aliquibus reseruatis / de quibus penitens ei est confessus & de facto absolutus ab eodem, quando sibi constabit hic confessoris error/non tenetur iterare confessionem totam/ sed confiteri de illis reseruatis tantum/sicut si tunc fuisset missus ad episcopum pro absolutione illorum.*

¶ *Ex defectu vero scientie quando confessio est iteranda vel nō iteranda/relinquo prudētis arbitrio: ut fingularibus condōnibus [36r] penitentis & confessoris pensatis/iudicet si confessio sit iteranda. Hoc aut dico: quia ad sac̄m hoc sufficit / ut sacerdos intelligat que confitetur penitēs esse peccatam & mortalia/quo ad cōia, & iudi cet istum esse absoluendum/ & sciat absoluere &c. Sed respectu istius vel illius penitentis/pōt tanta esse ignorātia ut ip̄met penitens cognoscat se non cōfessum. Et potest esse sine scientia/tāta practica, ut fuerit sufficientior multis doctis confessoribus.*

¶ *Ex parte demum voluntatis/si finxit absoluere & non absoluit/ aut si non erat tunc mentis compos (quia deficiente ei usu liberi arbitrij) aut quia noluit absoluere, confessionem iterare oportet: quia sine vera absolutione sacramentum nullum est. ¶ Memēto inter omnia hec/q quando oportet iterare confessionem, si eidem confessori persona confitetur/non oportet iterare particulariter replicando, sed sufficit dicere. dico meam culpam de illis omnibus que alias dixi pa. v. & penitentiam taxatam ab eodem in memoriam reuocare saltem modo superius explicato. Ut sic confessio olim facta perficiatur & continuetur cum noua contritione/ satisfactione & forma sacramenti.*

Confessor Debet habere quinque conditiones

: ptātem/ scientiam/prudentiam/bonitatem / sigillū. ¶ Et de potestate quidem tam ordinis q̄ iurisdictionis dictum est & paulo ante/ & in verbo absolutio.

¶ *De scientia autem in ca. omnis utriusque sexus. de pe. & re. dñ. Sit discretus & cautus, ut more periti medici superinfundat vinum & oleum vulneribus sauciati: diligenter inquirens & peccatoris & peccati circūstantias, quibus prudenter intelligat quale debeat ei prebere consilium & cuiusmodi remedium ad bibere / diuersis experimentis vtendo ad saluandum egrotum. ¶ Vnde euidenter apparet/confessorem oportere habere scientiā inquisitiuā de circūstantijs peccatoris & peccati/& scientiā medicatiuā anime egrote. Et prima quidem scientia necessaria est simpliciter confessori ad cognoscendum & iudicādū. qđ constat esse [[36]v] officium confessoris: quum vere & proprie sit iudex in foro penitentiali. Secunda autem scientia requiritur ad confessorē quatenus*

se habet ut medicus anime. Et quia hoc non conuenit confessori nisi metaphorice/nec totaliter nisi sit pastor, ideo ista secunda scientia minus requiritur quam prima. Oportet ergo secundum sacros canones confessorem habere tantam scientiam ut sciat circumstantias peccatoris et peccati constat committi putari/ si excommunicatus est peccator / et si tenetur ad restitutionem/ et si est in statu perseuerandi in peccato mortali / et siquid aliud est simile/et si peccatum est reseruatum superiori / et si confitens est sibi subditus quo ad hoc, ideo scire prima tria horum tenetur quilibet confessor: quantum vero (scilicet casus reseruatos) qui libet impotens absoluere a reseruatis: quantum autem quilibet qui non uniuersalis totius mundi confessor est. Et si confessor hec nescit/et alias est idoneus, antequam audiat penitentem/predicat ei ut liquidet se cum doctis si incidit in aliquam excommunicationem, et quod det sibi notitiam casuum ibi reseruatorum etc. Sine autem hac prima scientia nescio excusare a peccato mortali audientem confessiones/nisi per accidens: puta quia penitens supplet scientia aut practica, aut conscientia/ quia scitur esse personam sine huiusmodi laqueis. Hanc autem scientiam non ita intelligo exigi ut omnia peccata et excommunicationes et circumstantias in promptu habeat: sed quod sciat sic/ut audiendo confessionem sciat dubitare de excommunicatione/de reseruacione/ de statu/de restitutione etc. ut habito consilio vel recursu ad librum sciat iudicare. Ratio autem necessitatis huius scientie est: quia sine illa officium iudicis exercet / cecus ceco ducatum prebens, et non nisi a casu recte iudicabit. ¶ Secunda autem scientia debet se extendere ad minus ad hoc / ut sciat oleo diuine misericordie vel vino diuine iustitie impenitentem emollire / desperatum erigere/ pusillanimum confortare/aut tremmitter eadem meliorem confessorem: et [37r] breuiter in remedijs necessarijs ad salutem/aut per seipsumsciat providere/aut remittere ad alium meliorem seu doctiorem: vel saltem sciat seipsum exonerare/dicens. fili quere alium confessor rem pro salute tua, quia ego non possum mee conscientie satisfacere de casibus tuis etc.

¶ Tertium necessarium confessori est prudentia: qua post admissum penitentem pro subdito/ hortetur ut dicat ut scit peccata de quibus ipsum conscientia remordet / et precipue grauiora/ permittatque dicere etiam crassissimo modo: ut vel sic ipse confessor sciat quibus est inuolutus peccatis ille penitens/ et de quibus interrogaturus est. Deinde interroget prudenter circa proposita, et si que alia verisimiliter putat aut dubitat omissa: de reliquis non interroget. Interrogando autem non sit molestus/ nimis exacte querens numerum estimatum: non sit scandalosus sibi aut penitenti/nimis querens circumstantias venereorum. Hoc nanque ultra peccatum superfluitatis / est precipitare se aut penitentem in tentationem. Nimis autem queritur / quando habita peccati specie adhuc queritur. verbi gratia si mulier confitetur se cognitam extra vas naturale, sufficit/ et non queratur in qua parte corporis. Immo instruatur ut omnes vices quibus extra naturale vas est cognita/fimul aduenit, et non aliter explicando dicat/peccaui extra totiens: nec ad plus tenetur. Et si peccatum est molliciei voluntarie/non queratur quomodo. et sic de alijs. Nec excusent se confessores super ignorantia aut desolatione penitentis: quoniam si declaretur penitenti quod sufficit dicere speciem / et quod non expedit dicere nec ad memoriam reuocare huiusmodi obscenos modos/sed doleat de offensa dei, fugatur ignorantia/et aduenit consolatio. Et quod de his dixi / intellige de reliquis superfluis. ¶ Debet quoque esse prudens in vocabulis, ut non nominet turpiter que turpe est audire: ut si de modo naturalis usus coniugij instruendus est penitens, potest dicere quod est ut mulier faciem babeat versus celum / et vir versus [[37v] terram: et sic intelliget si opposito modo fuerit / aut si spatulas habuit mulier ad virum. Et sic honestis vocabulis/quando oportet instruat penitentem confiteri et seipsum interrogare. Et hec sint dicta causa exempli. ¶ Multa opus est confessori prudentia circa media quibus penitentem inducere debet ad duo potissime: scilicet ad displicentiam maximam offensarum dei / et ad propositum firmum mutandi vitam ita quod amplius non

offendat deum mortaliter. Et ad primum quidem ex parte ipsius dei summi/optimi/creatoris/redemptoris/benefactoris/ gubernatoris &c. expedit procedere. Ad secundum vero/ excidēdo causas quare cecidit: puta malam societatem / frequentationē talis loci &c. proponendo quoque periculum mortis repentine / grauitatē ingratitude in recidiuo / exempla de terra sepe compluta & in fructuosa ad hebr. vi. & similia. His enim duobus debet precipue confessor studere: quoniam omnis fructus est vt auferat̃ pctm̃: & melius est audire duos bene q̃ viginti p̃functorie.

¶ Sit demum prudens circa satisfactionem imponendam, vt commensurata sit penitenti magis q̃ peccatis. Declaret quidem quanta peccatis suis debetur/imponatur fructuosa: exhortetur ad reliquam per seipsum exoluendam. Nec laudo imponentes breuissimam satisfactionem tunc explendam/ quasi solā sacramentalem. testis siquidem est huiusmodi actio/animi mini me penitentis/minime reuersionis ad deum: cuius oppositum supponere debet confessor. immo talibus est differenda cōmuniō / & interim in operibus misericordie exerceantur. Non cognosco hanc prudentiam esse/sed cautelam non secundum vir tutem. Non est forus penitentie foro mercium similandus: non sunt confessores vt mercatores / vt dispendium patiantur si ad forum non concurritur. non eget christus nostris imprudentijs. ¶ Quartum ad confessorem requisitum est bonitas / vt scilicet sit sine peccato mortali: hoc est vt nullum habeat mortale peccatum de quo non sit contritus formaliter vel virtualiter. Nam [38r] siquis in peccato mortali existens ministraret sacramentum penitentie, incurreret crimen sacrilegij: quoniam indigne tractat sacramentum, & quantum in se est / polluit sacramentum sua iniquitate. Et ideo qui accedit ad audiendas confessiones, debet prius probare seipsum saltem in generali / dicendo vere suam culpam de omnibus commissis / cum vero proposito amplius non peccandi mortaliter/& satisfaciendi deo &c. Et sic contritus ministret sacramentum.

¶ Quintum confessori necessarium est sigillum confessionis: hoc est debitū efficax secretam tenendi cōfessionē auditā. Reuelans. n. confessionē/mortaliter peccat: quia sacrilegij iniuriam infert sacro: ex cuius natura est vt confessor nihil sciat vt homo. ¶ Vbi scito sigillum confessionis/obligare ita ad secretum, vt nullo p̃cepto/ nullo metu/nulla vi excusari possit. Immo potest iurare se nihil scire/si de alicuius peccato quod in confessione tantum scit interrogatur. & si interrogatus fuerit an in confessione sciat talem furtum fecisse, potest libere iurare ego nihil scio: sed non addat in confessione. nec tenetur respondendo addere / nec respondere secundum mentem interrogantis. ¶ Et nota quod si ego sciam cum toto populo magdalenam cōcubinam/ & magdalena mihi confessa sit de peccatis suis & specialiter de concubinato suo, si ego postea dixero/magdalenam confessa est mihi pctā sua/non reuelo confessionē: quia confessio non fit nisi de peccatis. Sed si dixero/magdalenam confessa est mihi de concubinato suo/ iam reuelo confessionem: quia concubinatus vt cognitus per confessionem / manifestatur. Et simile est de usurarijs & de alijs peccatis. Et propterea confessor quum audire eum contingit confessiones publicorum peccatorum, licentiam petat a penitente loquendi de istis publicis, ad dicendum quod iste confessus est de tali peccato/& reliquit illud/ & petit veniam de scandalo/& mādāt restitui &c. Potest tamen sine omni licentia dicere. ego audiui cōfessionē istius/rite confessus est/absolutionis bñficiū impendi: [[38]v] hec enim bona generalia potest dicere. Sed si non absoluit/& oporteat respondere interrogantibus, debet dicere/ ego feci offi cium meum/vel aliquid hmōi. Si tamen diceret/ego illum non absolui, non esset de iuris rigore reuelator confessionis: quia ista negatio nullum manifestat pctm̃ confitētis: quia potest ex pluribus causis puenire. Ex parte quidem cōfessionis: puta quia confessio non est completa: vt contingit in producentibus vnā confessionem per multos dies: & ex alijs causis. Ex parte vero confessoris quia noluit absolvere: vt contingit his qui proprij capitis sunt. Ex parte quoque penitentis/quia penitenti non satisfacit confessor: & ex pluribus alijs causis. Quia tamen

suspicio non irrationabilis/impenitentiae confitentis ex his verbis quandoque generatur, non est dicendum / ego illum non absolui: sed ego feci officiū meum. Nullo autem modo excusari posset/ si diceret causam: puta non absolui quia non vult restituere / quia est impenitens seu obstinatus / quia non vult relinquere concubinam. Hoc enim manifeste confessionem reuelat. ¶ Curatus autem quum ad communicandum concubinos / usurarios & huiusmodi vocatur, non petat a confessore si est absolutus: sed etiam si ipsemet illius confessionem audisset / & non absoluisset, habeat se tanquam si nihil in confessione sciret / & dicat. quia iste hactenus fuit & est quantum apparet in tali peccato publico/ & peccatum publicum debet publica penitentia apud homines purgari propter scandalum, ideo nisi publice constet te vel illum reliquisse peccatum / nolo communionem dare / nec ad ecclesiasticam sepulturam admittere. Et sic absque hoc quod ipse reuelet confessionem / negabit communionem &c. iuste & sancte. Si quoque diceret. ego non possum aut potui ipsum absolvere, quia non video penitentiam publicam de peccato publici concubini / apostasie/usure &c. non reuelat confessionem: quia nihil dicit quod sciat per confessionem, sed quod tam ipse quam alij vident, scilicet non penitere publice de peccato publico. Quum debeat [39r] publica penitentia precedere absolutionem si peccatum est publicum: ita quod saltem debet penitens publice satisfacere publico ecclesie scandalo, docendo publice quod reliquit concubinam/ quod restituit/q &c. Aliud quippe est dicere/iste non facit aut fecit penitentiam publice: & aliud est dicere/iste non vult penitere/ iste est obdurus in peccato suo. Hoc. n. confessor per confessionem scit: quia ille dixit confitendo/ ego nolo relinquere statum meum malum. Illud vero confessor videt sicut ceteri: & ideo hoc tacendum & illud dicendum est. ¶ Extendit autem confessionis sigillum non solum ad occultandum peccatum in confessione audita quatenus sunt peccata illius qui confessus est: sed etiam ad occultandum omnia in confessione audita/ quatenus per illos aliquid posset percipi vel in suspicionem duci peccatum aliquod illius qui confessus est. ¶ Et obligatur confessor sigillo confessionis siue absolverit siue non: quoniam peccata sunt ei dicta non ut homini/sed ut deo, siue subsequuta fuerit absolutio siue non. ¶ Sed si non in sacramentali confessione sed secretum committendo dicatur alicui/ hoc tibi dico in penitentia seu sub sigillo confessionis, non proprie obligat ibi sigillum confessionis: quoniam sigillum confessionis non potest inueniri sine sacramentali confessione: quoniam non est humane auctoritatis sed solius diuine institutionis vinculum sacramentale. Et scito quod huiusmodi secreta extra sacramentalem confessionem dicta sub sigillo &c. si audiens non acceptat se recipere sub sigillo/non tenet: si vero acceptat, tenetur ex promissione sua iuxta alios iura secretorum/minus quam si iurasset tenere secretum: quia iuramentum est maius vinculum quam promissio assimilandi sigillum confessionis.

Confirmationis Sacramentum

(quod chrisma vocatur) negligens accipe / peccat: quia debet esse sibi sollicitus de sacro communi omnibus christianis ad robur fidei a christo instituto. Non peccat tamen mortaliter si desit contemptus: quia sacramentum hoc nec est necessitate absolute nec ex exactione ecclesie.

[39v] Coniuratio

Que & conspiratio dicitur (qua plures fidei sibi inuicem prestita conveniunt ad malum aliquod patrandum/vel ad se tuendum contra publicam potestatem/vel ad non parendum in aliquo) contra est peccatum mortale & scandalosum: quia contra bonum publicum vel alicuius privati, licet rarius hoc videatur accidere.

COnscientia

Etiam erronea obligat, intantum quod si conscientia alicuius haberet quod spueret in ecclesia esset peccatum mortale/ & tamen contra perseuerantem talem conscientiam spueret in ecclesia, peccaret mortaliter: quia quantum in se est/consentiret in peccatum mortale formaliter. Et similiter si conscientia dictat quod est veniale/ & tamen facit, peccat venialiter: quia quantum est ex parte sui/ consentit in peccatum veniale formaliter. Deponat autem hmoi erroneam conscientiam/ex se vel aliorum cōsilio: & sic libere operetur vt alij operantur.

COntemptus

Dupliciter in morali bus sumitur. Primo vt est peccatum: quo scilicet aliquis spernit proximum. Et vt est causa peccati: prout dicitur vnus peccare ex cōtemptu/ alius ex infirmitate/ alius ex ignorantia. Et primo quidem modo si proprie & formaliter intelligatur/ est peccatum mortale ex suo genere: quia est actus iniuriosus proximo/ledens quantum in se est notabiliter proximum. Contemnere. n. proximum / importat affectum deprimentem proximum a sua estimabilitate: opponitur siquidē contemptus proximi/estimationi illius. Et quantum bonum est homini estimari/ tantum malum ei infert contemni. constat autē hominem a multo℞ consequutione bono℞ impedi ex hoc quod despicitur, & multum se sentire offensum quicunque sentit se despici: [40r] testantur hoc ire/rixel/pugne/scismata/bella/& innumera mala que homo committit ex hoc quod despici non suffert. Quia igitur notabilis proximo irrogatur iniuria ex hoc quod despicitur, patet q contemptus proximi est peccatum mortale/ formaliter loquendo, hoc est ex intentione contemnendi: nullus enim formaliter contemnit proximum / nisi qui spernit proximum vt spernat proximum: sicut nullus detrahit formaliter/nisi qui detrahit vt detrahit: & nullus contumeliam formaliter dicit/ nisi qui dicit vt contumelietur: & sic de alijs. Qui vero despicit proximum non vt spernat, materialiter tantum contemnit. Nec peccat mortaliter, nisi notabiliter offendatur proximus: tunc enim reddit actus in naturam sue forme: sicut in detractioe & similibus accidit. Est quoque proximi contemptus peccatum veniale propter imperfectionem actus / vel ex parte imperfecti actus spernendi: vt contingit in primis motibus. vel ex parte rei in qua spernitur / quia minima est: quia parum pro nihilo reputatur. Et si paululum subsistes, videbis peccatum hoc materialiter sumptum / valde commune esse humano generi: vtpote a superbia procedens, a qua nisi speciali priuilegio nullus expers videtur.

¶ Contemptus autem secundo modo (hoc est vt connumerat̃ specialis causa peccati/distincta contra infirmitatem &c.) est nolle subijci cui oportet subijci. Et hoc quoque formaliter intellectum / ex suo genere peccatum mortale est. peccatum quidem / quia contra rectam rationem est. mortale vero: quia contra dilectionem dei vel proximi est/ nolle subijci cui oportet subijci. Nam contra dilectionem dei est / nolle subijci deo/ seu preceptis & mandatis & consilijs eius quibus oportet subijci: & contra dilectionem proximi est, si oportet illi subijci / nolle ei hoc debitum exhibere quod est subijci illi. Et propterea ex contemptu peccare / formaliter loquendo est peccare mortaliter. Vnde dicere verbum ociosum [[40]v] ex cōtemptu/est mortale peccatum. Immo nolle sequi consilia christi (puta nolle ingredi religionem ex contemptu consilij ch̃ri) est peccatum mortale: hoc. n. nihil aliud est q̃ nolle subijci christi consilijs vt cōsilijs: quod tamen est de necessitate salutis. quamuis adimplere consilia christi/sit non necessitatis sed p̃fectio nis. Et dicere verbum ociosum ex contemptu /est dicere verbū ociosum vt faciat contra legem dei que inibet verbum ociosum. Hec autem maxima peccata raro accidunt nisi pessime dispositis seu habituatīs, intantum vt ex odio legum & legislato℞ operentur: contemptus. n. formaliter contra superioritatem legis vel legislatoris directe tendit.

¶ Aduerte hic duas distinctiones. Prima est inter consolationē & subiectionem. Propter quam puella indignata parata se vestire puerum, que dicente matre/indue puerū/non vult vestire illum ne mater habeat consolationem de bene induto puero, nō peccat ex contemptu/sed ex indignatione. nec indignatio ducit illam ad contemptum: quia illa non eligit non subijci, sed non consolari. Nec preterit mandatum vt non obediat/sed vt non con soletur. Et simile est de similibus iudicium. ¶ Secunda est inter contemptum simpliciter vel secundum quid. Propter quam sub/ ditus qui dicente prelato claude hostium/vt non faciat verbum prelati in hoc tamen minimo / paratus absolute obedire omittit claudere ostium, non peccat mortaliter: quia non contemnit simpliciter sed secundum quid mandatum prelati: hoc est quia non preterit illius mandatum vt faciat contra illius mandatum absolute, sed cum hac additione in minimo. Ita quod li minimum minuit rationem mandati, ac per hoc minuit rationem contemptus: vt tanquam imperfectus actus non sit contemptus simpliciter, ac per hoc nec peccatum mortale. Et ex hoc capite verifica tur/q peccare venialiter ex contemptu in fra limites venialis/nō est peccatum mortale: hoc. n. est ex contemptu secundum quid peccare venialiter. Quum enim simpliciter & absolute quis [41r] contemnit mandatum / non modificat illud ex minimo opere. Et econtra quum quis ex hoc quod de minimo agitur in contemptū tendit, non ruit in contemptū/sed sustentatur affectus a minimo tanq̄ non contemnat: sicut in minimo furto sustentatur accipiēs occulte minimum tanq̄ non furetur.

CContentio

Vt est nomen peccati, significat pugnam loquutionis nō secundum rationem/vel quantum ad modum vel quantum ad rem de qua est cōtentio. Vnde quandoque est peccatum mortale & qñq̄ veniale. Nam si contentio pugnat contra veritatem cognitam, erit iuxta veritatis naturam iudicanda: hoc est si veritas impugnata est veritas fidei aut necessaria ad salutem alicuius / siue quantum ad animam siue quantum ad corpus / siue quantum ad res seu famam/& breuiter si veritas est talis quod eius mendacium esset perniciosum, contentio pugnans contra talem veritatem est per nicioſa/ac per hoc mortale peccatum. Si vero huiusmodi veritas non est talis vt oppositum mendacium sit perniciosum, contentio contra illam peccatum veniale est. Et hec intellige forma liter, scilicet in pugnante contra veritatem ex intentione contra veritatem. Nam si ex alia intentione fit (puta propter exercitiū aut disputationem) contentio non nisi materialiter est: que pōt esse & est sepe laudabilis. Si vero contentio a ratione discedat/ quia immoderata est (puta clamando &c.) sic communiter videtur peccatum veniale: nisi forte scandalum haberet annexū trahens ad mortale. De quo dic vt in fra de scandalo.

CContritionis

Quinq̄ sunt consideranda: scilicet differentia ab attritione / manteria/ modus/necessitas & tempus. ¶ Contritio tria exigit: displicentiam de commissis peccatis supra omne odibile/ propositum vitandi peccata supra omne vitabile/ & propositū [[41]v] confitendi seu satisfaciendi. Hoc tertium requiritur si homo nō est confessus: duo autem prima simpliciter & absolute exigunt. ¶ Ita quod hinc habes differentiam ab attritione. Nam si alicui displicet peccatum quod fecit/sed non supra omne displicibile, non est contritio sed attritio. Et similiter si intendit vitare pecca tum/sed non supra omne vitabile, non est contritio sed attritio. ¶ Et scito quod huiusmodi vera contritio dupliciter inueniri potest: scilicet formata vel informis: hoc est cum gratia & charitate iesu christi/ & sine illa. Et homo quidem potest esse certus se habere contritionem veram/dubitando an sit formata vel infor mis: quoniam potest esse certus de affectu sue voluntatis quod plus displicet sibi

offendisse deum mortaliter / q̄ quodcunque aliud malum, & similiter quod plus intendit vitare mortalem offensam dei q̄ quodcunque aliud: non tamen est certus propter hoc se esse in charitate & gratia dei. Vnde debet quilibet esse certus de contritione humana, hoc est quantum ex nobis pendet: non autem de contritione formata diuina gratia. Hec de primo.

¶ Materia vero contritionis (hoc est de quo debet homo conteri) constat principaliter esse peccatum mortale/& secūdario veniale. Et quia impium est dimidiam a deo sperare veniam, oportet conteri non de vno peccato sic & de alio non / sed de omni peccato mortali proprio.

¶ Modus autem contritionis sufficiens ad salutem/ est vt homo qui multa habet mortalia in generali detestetur omnem suam mortalem in deum offensam / cum animo vitandi decetero vt dictum est: hoc est vt displicentia hec odio habeat commissa supra omne odibile / & propositum vitandi intendat supra omne vitabile. Sic nanque contritio generalis est contritio virtualiter attingens omnia & singula commissa etiam oblita. Nec exigitur ad salutem habere singulas contritiones iuxta singula peccata / nec secundum numerum nec secundum spēs peccatorum. testante hoc domino dicente de magdalena. dimissa [42r] sunt ei peccata multa quoniam dilexit multum: & non dixit quoniam dilexit multotiens.

¶ Necessaria autem est contritio peccatori ad salutem: quoniam sine penitentia peccatum non remittitur. penitentia autē principaliter consistit in contritione: que necessaria fuit añ legē/ sub lege & tempore gratie.

¶ Tempus aut quo tenetur post cōmissum mortale quis conteri, quantum ad surgendum a morte pctī/& vitandum periculum repētine mortis ac damnationis/determinatū est ad statim: quia nec per momentum/tutum est licitūq̄ stare in statu offense & ire dei. Quantū autem ad vitandum nouū pctm̄ transgressionis precepti de contritione/tempus est determinatum ad articulum necessitatis: ficut in alijs affirmatiuis preceptis contingit. ¶ Duplex autem necessitas ex se cogit ad contritionē. Prima est periculum mortis: quia tenetur homo in hac vita conteri. Secūda est susceptio vel administratio sacramenti, & vniuersaliter exercitatio cuiuscūq̄ actus exigentis necessario hominem sine peccato mortali: quia nisi conteratur tunc homo/mortale peccatum incurreret. Tertia vero necessitas scilicet ex precepto ecclesie semel in anno/scilicet tpe confessionis, non tute affirmāt: quia si attritus (vt p̄dictū est) suscipit sacrm̄ pñie & eucharistie, satisfacit precepto ecclesie.

¶ Ex hoc autem quod peccata memorie occurrunt/sicut non tenēt ad tunc confitendum ita nec ad tunc conterendum. Vtrunq̄. n. est preceptum affirmatiuum/obligās tempore necessitatis, quod non constituit memoria. Sed tenetur semper ad non approbandum/ad non complacendum: quia ista sunt precepta negatiua, que obligant semper & ad semp. Dies quoque festos sanctificare noua contritione peccatorum/sanctum consilium ac omni obseruatione dignum est, non tamen preceptum: quia nec ex parte contritionis preceptum de contritione determinatur ad diē festum, nec ex parte diei festi preceptum de sanctificatione festorum/ determinat sibi contritionem peccatorum.

[[42]v] COn tumacia

pro quanto contra obediē tiam iudici debitam tēdit/ peccatum est mortale. In cuius signum potest cō tumax excommunicari.

COn tumelia

(qua quis malum culpe iniuriose in proximum coram profert: puta tu es fur) peccatum mortale est formaliter sumpta: quia quantum in se est/ ledit proximū in bono honoris. Dixi formaliter, hoc est ex intentione debonorandi: quia materialiter (hoc est non ex intentione debonorandi)

possunt verba contumeliosa etiam absq̃ vlllo peccato dici reprehensionis gratia, vel cum peccato veniali ex leuitate.

¶ Memento quoque hic & ubique quod huiusmodi peccata mortalia ex suo genere/sunt venialia propter imperfectionem actus. vel quia primi motus/vel quia contumelia in minimo/vel quia materialiter tantum contumelia est: nisi forte notabilis lesio proximi inde sit.

CONUITIUM

duplicis iniurie nomen est. Quādoq̃ enim generalem sonat iniuriam in proximum/coram illatam ver bis: siue significetur malum culpe, vt esse sacrilegum/sicarium &c. siue malum pene: vt eē cecū vel claudum. ita quod contumelia est species conuitij. Quādoq̃ autem sonat iniuriam plurium simul vociferantium iniuriose contra proximum: vt dicatur conuicium quasi conuocium a multitudine vocum. vt contingit sepe transeunti pauperi a leuibus personis iocose tamen fieri. Et utroque modo ex suo genere/ formali ter (hoc est ex intentione debonorandi factum) constat esse pctm mortale: quia q̃tū est ex intentione actus & loquentis/leditur pximus in honore. Verumtamen propter imperfectionē actus (puta [43r] quia materialiter tantum conuitium dicitur sine notabili detrimento honoris, aut quia non vere consensit vt debonorandi gratia conuitiaretur/sed quasi primus motus fuit quo ad hoc, aut quia in minimo non curauit debonore) veniale tantum peccatum incurritur. De exemplo autem dicto conuitiantium iocose/diximus, vt intelligatur conuitij significatio / non quod iocose factum sit mortale: communiter enim veniale est conuitium iocosum. sed quod serio & formaliter fit / mortale est ratione dicta.

CORRECTIONIS

Qua subditi a superioribus corrigi debent (siue puniendo factis siue increpando verbis: siue superiores sint prelati ecclesiastici siue domini seculares) omissio quādo/sicut/vbi &c. oportet, proculdubio peccatum est mortale / nisi propter imperfectionem actus sit veniale: quia preceptum de huiusmodi correctione/est preceptum de actu iustitie necessarie ad publicum precipue bonū. ¶ Sed perspicere in singularibus casibus occurrentibus / si nunc huius hec correctio est de necessitate iustitie, non est facile. ita quod in generali constat correctionem de qua loquimur non posse sine peccato mortali omitti quando est necessaria ad rempu. si correctio incumbit propter bonum publicum, vel ad personam priuatam/si correctio exigitur propter bonum alicuius priuati: tenetur. n. superior ad exercendam iustitiam propter vtrunque bonum. Sed quoniam contingit quandoque punitionem que propter bonum publicum esset absolute necessaria/pro pter incidentia non expedire tunc, sed eē differendam (vt dauid distulit punitionem ioab/qui occiderat duos principes) aut remittendā (vt dauid pepercit absalon qui interfecerat fratrem/ & pepercit nabal) aut aliter cōmutandā &c. ideo prudentia que circa singulalia versatur/maximum locum habet circa huiusmodi correctionis preceptum exequendū. Nec facile damnandi [[43]v] sunt quinon omnia corrigunt / rationabiliter aliquas correctiones omittentes (isboseth quia minus caute increpauit abner q̃ ad concubinam patris introisset / regnum perdidit. Dauid quia nunq̃ increpauit amon suum primogenitum de stupro sororis/ reprehenditur a scriptura) nec facile excusandi sunt omittentes corrigere. Ex parte siquidem correctoris/ si conatur secundum prudentiam implere correctionis preceptum, in tuto a mortali peccato conscientia est/ etiam si quandoque erraret: esset enim tunc materialiter tantum transgressor, scilicet non ex intentione omittendi correctionem. & venialiter peccaret sicut & leuium correctionem omittendo/ propter imperfectionem actus ex parte materie.

COrrrectionis Fraterne

(qua quisq̃ tenetur proximum suū corrigere verbo quando oportet &c.) omissio potest esse peccatum mortale & veniale. Est enim preceptum huius correctionis de p̃ceptis charitatis & elemosyne spiritualis. & ideo non quilibet venit corrigendus/sed indigens correctione: elemosyna enim non nisi indigenti danda est. Et quia est preceptum affirmatiuum/ obligat pro loco & tempore necessitatis: quando scilicet aliquis morte peccati detentus probabiliter creditur mea correctione liberandus. ita quod si credo quod sine mea correctione resurget (puta quia est homo sue conscientie scrutator) aut nullam habeo probabilitatem quod ex mea correctione resurget (puta quia nullam h̃eo illius notitiam) aut dubito quod egre feret correctionem & blasphemabit/vel nihil prodero, non teneor ad correctionem frater nam: quoniam tunc non sumus in casu necessitatis, quando scilicet aliquis morte peccati detentus / probabiliter creditur mea correctione liberandus: quia deest vel probabilis credulitas liberationis/vel deest necessitas mee correctionis. Immo stante isto casu necessitatis/ si non ex intentione / sed ex quadam tepiditate [44r] omitteretur correctio, non esset peccatum mortale / sed veniale: quia in affectu non preponitur bono fratris omissio correctionis, ex quo non intendit omittere illam: sed materialiter tantum omitteret. nisi tanta esset necessitas peccatoris ob ignorantiā forte/ quod rōne notabilis damni imputanda esset omissio ista/& rediret in naturam sue forme ac si fuisset ex intentione: ut in alijs peccatis contingit.

¶ Est ergo omissio fraterne correctionis circa peccata mortalia tunc tantum mortale peccatum/ quando ex intētionē fit, in casu quo creditur opus esse illius correctione ad liberandum a peccato mortali/& probabiliter creditur liberatio inde futura: quia tunc tantum fit formaliter contra preceptum correctionis fraterne. Veniale autem quum vel materialiter omittitur, nisi emergens damnum in mortalis naturam reduceret / ut dictum est (materialiter autem omittit quicumque in animo fraterne charitatis bonum preponens quibuscunque bonis & malis mundi/ omittit: quoniam talis non intendit subtrahere bonum necessarium ad salutem proximi) vel in alijs non mortalibus omittit̃. ¶ Nec mireris quod in hoc precepto diximus requiri probabilem opinionem de fructu correctionis: quoniam corrector tenet locum agentis/& corrigendus patientis: actus autem actiuorum fiunt in patiente disposito. Et propterea sicut oportet correctorē non ex voluntate sed ratione accipere tempus & locum & alias occupationes & dispositiones corrigendi, ita non ex voluntate sed ratione debet habere si est fructuose susceptiuus sue correctionis: quod est habere probabilem opinionem de futuro fructu.

CRudelitas

(hoc est atrocitas animi in penis exigendis) peccatum est mortale, pro quanto excessum in puniendo ponit: crudelis enim cām puniendi habet/sed modum non habet. Peccatque manifeste [[44]v] contra proximū/plus puniendo q̃ mereatur: ultra malam dispōnē proprij animi/qua seipsum fedat cruditate.

CVriositas

Quum immoderatum ponat appetitum cognoscēdi siue per intellectum siue per sensum, peccatum est: quia plus q̃ recta ratio dictat/ appetitum cognoscendi protrahit. Non est autem mortale peccatum si nuda sit, hoc est nisi ex adiuncto fiat mortalis: ut si curiositas intantum exorbitet ut demonibus uti velit mag̃is, vel ad periurium seu perfidiam inducere velit habentē aliquid in secreto. & sic de alijs que possunt adiungi criminibus/trahentibus curiositatem ad peccatum mortale.

DEcimas

Soluere omittens ubi consuetū est solui / peccat mortaliter peccato sacrilegij: quia non reddit debitas res ecclesie cui tenetur reddere de necessitate salutis. constat enim hoc ex suo genere esse peccatum mortale/ & sacrilegum, nisi propter imperfectionem actus / ut in alijs contingit. Vbi autem non est consuetum solui decimas, non peccat omittens soluere / salua tamen cura pastoris sui ut habeat unde viuat honeste / si non habet redditus unde viuere secundum quod sibi congruit possit: quia ad hoc pro sua rata quilibet ei subditus tenetur / nulla ipsi consuetudine suffragante.

DEfensio

Manualis/illicita dupliciter reddit. Primo ex intentione: si scilicet animo ledendi offensorem fit. Nam defensio debet esse suo fine contenta, scilicet ut defendat: & preter intentionem defendentis/ si aliter non potest defensio fieri nisi ledatur inuasor/debet illum ledere, ita quod lesio sequatur ex [45r] necessaria defensione. Et hinc peccant mortaliter/ qui non curant seruare illesos inuasores quum possunt aliter defensionem exercere. ¶ Secundo ex immoderamine tutelae. vim enim vi repellere licet / sed cum moderamine inculpate tutelae. Et intelligitur de immoderamine ex proposito. qui enim putat moderate defendere/ & preter propositum non aduertendo aliquialiter excedit, aut non peccat aut leuiter: quum humana actio in exercitatione exteriori accensa/non omnimode subdatur mensura.

DElectatio

Morosa (hoc est voluntaria delectatio de actu malo cogitato sine voluntate exequendi cogitatum actum illum malum) exigit ex duplici capite discretionem: scilicet ex parte consensus / & ex parte actus de quo est delectatio, qui actus dicitur & est obiectum delectationis. ¶ Ex parte siquidem actus obiecti / iuxta naturam actus de quo est delectatio iudicanda est. ita quod si actus de quo quis cogitando delectatur est peccatum mortale (puta adulterium / furtum/homicidium &c.) ipsa quoque morosa delectatio est peccatum mortale: & si actus de quo quis cogitando delectatur est peccatum veniale (puta iocari verbis letis / comedere laute &c.) ipsa quoque morosa delectatio est peccatum veniale. ¶ Ex parte vero persone / iuxta veritatem deliberati consensus iudicanda est. Nam si persona cogitando de actu quantumcunque malo delectetur/ non aduertendo ad id de quo delectatur (ita quod si aduerteret non approbaret) non est ibi peccatum mortale/ etiam si per unum diem sic inaduertenter cogitaret & delectaretur: quia non potest esse mortale peccatum sine rationali consensu, qui in proposito deesset. Si vero aduerrere incepit / & preualente impetu concitate passionis non plene aduertit / sed antequam plene aduertat delectatio facit cursum suum, peccatum non mortale [[45]v] sed veniale interuenit: quia sicut inaduertentia excusat a mortali quia excusat a deliberatione, ita non plena aduertentia excusat a mortali propter eandem rationem / scilicet quia excusat a deliberatione: sine plena enim aduertentia non habet humana mens ut deliberet. In cuius testimonium excusantur a somno pollutionis surgentes siquid mali eis complacet/donec plene aduertant quod eis incumbit: quod enim illi patiuntur propter somnum/isti patiuntur propter passionem inuoluntariam. Si autem plene aduertit / & positue consentit in illam, peccatum iam patet. & similiter si positue dissentit / virtus iam patet. Sed si positue nec consentit nec dissentit / & tamen in illa cogitatione delectabili perseuerat, conuincitur consentire ex ipsa continuatione delectationis / non prohibite a voluntatis imperio quando potuit & debuit: quia tunc mens hominis operam dabat actui peccati mortalis quantum est ex parte actus, sed

excusabatur a mortali ex eo quod non erat voluntarius. accedente autem tempore quo voluntas potest prohibere mentem a continuatione huius mali actus / tenetur voluntas prohibere: sicut teneretur manum cohibere a prosecutione alicuius actus mali inchoati in somno, alioquin sibi imputaretur/tanq̄ voluntarius. Et vere esset voluntarius negative & ex negligentia: quia potuit & de buit prohibere & non prohibuit.

¶ Magna tamen hic opus est discretione / quum de timoratis con scientijs agitur. Discernere siquidem oportet causam quare continuatur illa cogitatio delectabilis. Nam si ex complacentia delectationis illius prouenit quod negligit prohibere continuationem illam, voluntaria fit delectatio & vere morosa/ vt dictum est. Si autem non ex complacentia / sed ex non estimatione commote cogitationis & delectationis negligentia prouenit (puta quia scit voluntatem suam constantem / & considit quod propter huiusmodi commotiones phantasie & con cupiscentie non ruet in consensum malum) peccat quidem: [46r] quia potest & debet conari ad repellendum huiusmodi intima bella & pericula maxima, et quantum in se est implere illud. persequar inimicos meos & non conuertar donec deficiant. Non peccat tamen mortaliter: quia in veritate iste dissentit / vir tualiter saltem. immo putat se non actiue continuare cogitatio/ nem illam delectabilem, sed se pati illam. & tanq̄ tentationē non tanq̄ propriam operationem apprehendit illam, ac per hoc confidens de non consensu suo / paruifacit illam cogitationem delectabilem tanq̄ debilem hostem ad sui impugnationem. Vnde negligentia ista non cadit super actu intrinseco voluntatis, scilicet consensu vel dissensu ad velle continuationem talis de lectionis: sed cadit super conatu ad repellendum illam tanq̄ hostem. Et propterea iste non perseuerat in cogitando delectabiliter de illo actu: sed phantasia delectabilis molestando ip̄m perseuerat in illo / formaliter loquendo. Et hec ex parte consen sus sufficient.

Rursus *Ex parte rei de qua est delectatio / discernere oportet quattuor. Primum an delectatio sit de opere cogitato / vel de ipsa cogitatione. Verbi gratia si cogi tatur bellum aliquod cum delectatione, vtroque modo contingit delectari. aliqui. n. delectant de operibus cogitatis: puta de homi cidijs/vulneribus/predis/incendijs &c. Et hi sunt q sunt affecti ad huiusmodi facinora. Aliqui autem delectantur de ipsa cogitatione: delectatur. n. naturaliter anima nostra in cōferendo/& precipue noua aut mira: vt testantur comedie. Testantur & multorum ocia/dum ingrediuntur hortos stultorum. Et sicut diximus de bello cogitato/ita contingit in materia venerea & alijs. quidam enim cogitantes de turpibus/non delectantur de actu cogitato, sed de cogitatione / dum occurrit aliquis subtilis modus male operandi: ita quod cogitatio illa tanq̄ subtilis aut mira seu noua inbe rens anime parit delectationem. Et hoc videtur accidere p̄cipue curiosis & affectis ad subtiles inuentiones. Aliqui autem de-[[46]v]lectantur de vtroq̄: scilicet de cogitatione & actu cogitato. Et licet difficile alicui videbitur discernere vnde delectatio insur gat: non debet tamen difficile videri / vt discernat quid mouet ipsum ad complacentiam illius delectationis. Nam si sentit se moueri ab opere cogitato/iam habet morose delectationis naturam: si vero a cogitatione noua aut mira aut subtili &c. iam habet quod non est delectatio morosa: quoniam morosa delectatio est de opere malo cogitato.*

¶ Secundum. an delectatio sit de ip̄o opere malo cogitato/an de modo operandi concogitato. Verbi gratia occurrit cogitatio de furto vel rapina/& concurrunt cogitati multi miri modi rapien di vel furandi. Nam si delectatio sit de furto vel rapina / est morosa. Si vero de miris & similibus modis/ non est delectatio morosa: quum modi isti sint admirabiles/& naturaliter delectabiles cogitanti anime.

¶ Tertium est inter cogitatum malum opus simpliciter & ab solute/vel relatum ad cogitantem. Stat enim quod opus esset pecca tum alicui & alteri non. Et hinc discerne tria. Primo quod vidua que delectatur de preteritis actibus coniugij/non peccat mortali ter: quia delectatur de operibus sibi

licitis pro tempore quo fuerunt licita. Plus est enim explicite approbare q̄ delectari: sed constat quod vidua licite approbat preteritas delectationes: ergo. Peccat tamen venialiter in huiusmodi memoria: quia caret tam necessitate q̄ pietate huiusmodi delectatio. ¶ Secundo/q̄ quamuis licite cupiat quis delectari cum aliqua muliere conditionaliter/scilicet si esset vxor sua (quia tale opus tali conditione relatum ad sic cupientem/est licitum) delectatio tamen voluntaria quam iste in presenti acciperet de tali opere cogitato cum illa, esset delectatio morosa: quia presens delectatio non fertur cum conditione, sed de facto h̄r sine conditione. desiderium autem est quod cum conditionaliter fertur super opus. Vnde religiosus etsi non peccat mortaliter/cupiendo delectari cum muliere si esset sua vxor: peccat [47r] tamen mortaliter voluntarie se delectando in actu carnali cogitato cum illa si esset vxor sua / propter dictam rationem: quia conditio excusat desiderium futuri/sed non delectationem presentem. ¶ Tertio/q̄ vir cogitans de vxore absente & actu coniugij/& voluntarie delectatur de illo, non incidit in morose delectationis crimen: quia de actu sibi licito tunc/ delectatur absolute. quis peccet venialiter: quia nec necessitas nec pietas suadet sibi talem mentis occupationem. ¶ Quartum est (quod a principio diximus) inter obiectum & obiectum. Nam si opus cogitatum delectans est veniale/delectatio erit venialis: & si mortale mortalis. Et hinc fit/vt voluntaria delectatio de muliere pulchra visa vel videnda / non nisi veniale peccatum sit: quia videre mulierem pulchram / non plus q̄ veniale peccatum est quando peccatum est. Voluntaria autē delectatio de muliere pulchra libidinose amplexataseu osculata/ vel amplexanda seu osculāda, peccatum mortale est: quia h̄mōi amplexus & oscula/peccata mortalia constat esse.

¶ Aduerte demum diligenter pie lector/vt hec que diximus formaliter intelligas: non decet. n. loqui docendo nisi formaliter. Excusamus siquidem multa stando in fra terminos de quibus est sermo, que tamen aliunde possent damnari. Verbi gratia dicimus quod memoria delectabilis in vidua excusatur, verum est si nihil aliud adiungatur. sed si adiunxeris quod hinc in vidua insurgunt in concupiscibili appetitus aut in carne commotiones, oportet ad regulas de annexis malis aut periculis recurrere. Et simile est de alijs iudicium.

Circa Morosas delectationes notato adhuc tria: scilicet occasionem/libertatem/& intentionem. Potest siquidem occasio delectationis esse volūtaria & licita: vt quum quis gratia componendi / predicandi / disputandi/consulendi/vel ex audientia confessionum cogitat aliqua vnde delectatio surgit. Vel voluntaria & non licita: vt quum quis ex vanis & sensualibus [[47]v] verbis/dictis aut auditis / vel ex vano visu aut tactu incidit in huiusmodi delectationes. Vel inuolūtaria: vt quum sese offerūt preter intentionē huiusmodi phantasie delectabiles. Hinc. n. fit, vt quū homo aduertit se huiusmodi delectabilibus inuolui/& negligēs est, magis imputetur negligentia illi qui ex occasione volūtaria & illicita q̄ illi qui ex inuoluntaria / & minime imputetur illi qui ex occasione necessaria aut pia in delectationes huiusmodi incidit. ¶ Inter subiunctionem quoque corporis vel partis sensualis ad rationē/differentia est: quod corporis partes (puta manus & pedes) obediunt seruiliter: hoc est absque libertate. moueo. n. manum quando volo/& versus partem qua volo, nulla exñte in manu libera resistētia. Appetitus autem sensualis obedit quidem rōni/ sed politice, hoc est cum libertate resistendi: habet. n. proprium motum ac impetum quo concupiscit aduersus spiritum. Et hinc fit vt non ita imputetur motus delectationis homini sicut imputatur motus manus. & non sit signum sufficiens ad probandū consensum tacitum sola perseuerantia delectationis post aduertentiam/ sicut perseuerantia motus manus sufficit ad conuincendum consensum aduertentis: nam pars sensualis potest perseuerare ex proprio impetu, quod non habet locum in manu. Vnde similitudo que data est superius inter cōtinationē motus manus/ & continuationē motus delectabilis postquam hō plene aduertit, intelligitur quatenus iste motus pendet ex rōne. Ita quod postquam homo plene

aduertit / & adhuc perseuerat in cogitatione delectabili de opere malo vt sic, conuincitur consentire in delectationem / pro quanto delectationis motus pendet ex ratione / & non absolute.

¶ *Intentio denique hominis contuenda est quo tendit. Nam postq̃ plene aduertit, si negligit vt delectetur de illo malo opere/committit formaliter peccatum delectationis morose. Si autem negligit quidem/sed non vt delectetur de illo malo opere cogitato / sed ex quadam tepiditate seu aliquo huiusmodi, non incurrit formaliter [48r] delectationem morosam. ac per hoc non peccat mortaliter, nisi exorbitatio fuerit tanta / vt quasi ideo neglexerit vt delectetur. Nam sicut detrahens non intentione detrahendi / non peccat mortaliter / nisi lesio fame fuerit tanta vt quasi intenderit ille detrahere dum non curauit tantam lesionem fame inferre, ita qui negligenter ac per hoc materialiter delectatur de malo opere cogitato non vt delectetur de illo / non peccat mortali/ ter nisi inuolutio fuerit tanta vt redeat in naturam sue forme: vt quasi ideo neglexerit vt delectetur, dum non estimauit tam notabiliter se tali delectabili inuolui. Et hinc habes vnde post plenam aduertentiam multas negligentias excuses a peccato mortali, quia parue sunt: in his precipue qui habitualiter in animo gerunt se potius velle mori q̃ peccare mortaliter. Si enim contingit hos esse negligentes in huiusmodi cogitationibus delectabilibus, non est eorum negligentia ex affectu ad delectationem de illo malo opere quod cogitatur. Nec detinentur a tali delectabili vt sic, sed magis ab aliqua passione concupiscentie / que sine tali delectabili detineret. Et vt puto nunq̃ aut rarissime sic habituati / in antedictam negligentiam mortalem incidunt. Et hec ita accipiantur ad excusandum / vt non foueant ad negligendum.*

DErisio

Seu irrisio q̃ verbis aut cachinnis/ sub sannatio que naso rugato/illusio que factis fit, pro quanto quandam despectio nem proximi importat / peccatum est: quia rōni recte aduersatur/ vt ad hoc paruipēdatur proximus vt erubescat. Est autem quandoque veniale pctm̃: vt quum iocose q̃s parum aut de paruo deridet: parua. n. erubescencia quasi pro nulla reputat̃. Et qñq̃ mortale: vt quum in iocum deducit̃ q̃s, quasi non sit tanti vt debeat estimari. Interuenit siqdē tunc maxi mus illius contemptus, & maior q̃ in contumelia & detractio: [[48]v] quia licet contumeliosus deprimat honorē & detractor famam, neuter tamen ad tantum persone contemptum peruenit ad quātū venit irrisor/pro fatuo aut nihilo habens & haberi volens eum quem irridet/vt erubescat comparere inter homines. Et hoc etiā peccatum graue valde/intellige etiam formaliter: hoc est quādo fit ex intentione irridendi. quod est tanto grauius/quanto de virtute maiore aut persona maior deridetur: vt quum deridet iusti simplicitas/aut persona in exemplum ecclesie posita/&c. Quod si in deum & sanctos fiat, non est simplex irrisio/sed blasphemia: vt patet ex supradictis.

DEsperatio

Qua quis desperat seu nō sperat consequi futuram beatitudinem, peccatum mortale est: quia est omissio actus necessarij ad salutem eternam: impossibile est. n. sine spe operari ad tam excelsum premiū consequendum/sicut sine fide.

DEtractio

Qua quis famam absentis denigrat / peccatum mortale est: quia contra magnum proximi bonum famā scilicet tendit formaliter sumpta: hoc est ex intentione ledendi famam. siue fiat dicendo verū siue falsum/siue asserendo siue referendo/siue addendo siue minuendo/siue interpretando siue

tacendo/ & quouis alio modo. Si vero non formaliter quis detrahat (hoc est non ex intentio ne ledendi famam proximi / sed ex loquacitate aut &c.) non est peccatum mortale, quia non nisi materialiter detrahit. nisi adeo notabiliter inde ledatur fama proximi ut actus redeat in naturam sue forme, dum non curauit cauere a tanta proximi lesione. Similiter peccatum veniale est si detractio sit formalis sed in minimo: quia minimum quasi pro nihilo accipitur a rōne. ¶ Simile autem est iudicium de auditione detractoris: scilicet q si ex complacentia infamie proximi audit, pctm̄ est mortale. [49r] Et si non malo animo audit, vel peccatum non est: ut si necessitate aut pietate audit. vel est peccatum veniale: ut si ex leuitate audit. Nisi ipsius auditio famam proximi notabiliter lederet: quod tunc posset contingere/quando auditio eius causa esset auditionis aliorum unde notabiliter lederetur fama proximi. In hoc autem & similibus casibus valde per accidens (quoniam & ipse materialiter tantum audit/ & materialiter tantum causat auditionem aliorum) siste pedem, & noli precipitare sententiā etiam si proximi fama notabiliter fuerit lesa: quoniam si ipsius audientis animus purus fuit/non apparet huiusmodi negligentia mortalis, cuius malum si aduertisset effugasset.

¶ *Ponitur quoque triplex casus in quo materialiter (hoc est non malo animo) audire detractorem/ potest per accidens esse peccatum mortale. Primus est si audiens potest & debet ex officio vel corrigere detractorem vel obuiare detractiōi. Secūdus est/ si audiens potest & debet obuiare sed ex timore humano omittit. Tertius est si articulus necessitatis alicuius magni mali ex huiusmodi detractiōe subsequendi/obligat ad obuiandum: quicquid sit illud magnum malum/siue infamie / siue damni in rebus temporalibus/siue vulnerum &c. Tunc. n. audiens tenetur obuiare si potest: ex communi ratione qua quis tenetur pascere fame morientem/& eos qui actualiter opprimuntur subleuare, precipue quum solo verbo resistatur detractiōis gladio. Et in his casibus recte rationis iudicio relinquitur determinandum quando/vbi/cui & quomodo resistendum est: quoniam de precepti affirmatiui exequutione agitur. & prelati prudentia opus est in primo casu. In secundo vero timor humanus oportet q sit mortalis si mortale peccatum erit tacere. In tertio quoque & necessitas pensanda est qualis sit & resistendi facultas & fructus / & si constat detractiōem esse falsam: ne si vera sit dum arguitur in peius emergat / dum vel non falsa vel vera comprobabitur.*

[[49]v] Detrahere

Sibiip̄si (hoc est infamare seipsum) peccatum est mortale ex suo genere: grauius q̄ detrahere proximo/ quanto magis tenetur diligere famā suam propter deum & commune bonum q̄ proximi. Nec excusatur a peccato mortali propter metum aut tormenta: quoniam sicut nullus metus nullūq̄ tormentum excusat a vulneratione aut occisione sui, ita nec ab infamatione sui. Quāuis. n. pati detrimentum fame proprie sit in proprio arbitrio constitutum si in aliorum malum non redundat/ sicut pati vulnera & mortem, inferre tamen sibiip̄si damnum fame criminisum est/ sicut vulnerare aut occidere se. Et si in iudicio propter tormenta hoc fit/duplicatur iniquitas: quia adiungitur mendacium in iudicio perniciosum.

DJsputare

De fide dubitando de veritate fidei/peccatum est mortale: quia dubius in fide infidelis est. Ad confundendos vero errores/nisi rationabilis causa sub sit/vel gratia exercitij, coram simplicibus peccatum est imprudentie: quia periculosum est ne in vacillationem inducantur ex hocipso quod audiunt aliquid apparens contra ea que sunt fidei. Et laicis nihilominus pctm̄ est disputare de fide publice vel occulte: ca. quicūq̄. de here. li. vi. Et quia cōtrafaciēs excōicari mandatur, pctm̄ mortale esset/

si laicus sciens sibi sub tali tantaque censura illicitam redditam disputationem hmoi/ nihilominus presumeret de fide disputare.

DJscordia

Qua quis voluntati alterius de bono diuino aut hūano cui debet consentire / scienter & ex intentione contrariatur, pctm̃ est mortale ex suo gñe: quia contra charitatis concordiam directe est. Notāter autem dicitur cui debet consentire: quia discordie completum peccatum/tollit concordiam non quācunq; sed debitam, que scilicet [50r] ex debito est aut esse debet inter proximum & se aut aliū. Si. n. nolit concordare cum proximo ad bonum supererogationis (puta ad ingrediendum simul religionē) non ptinet ad discordie vitiū: quia non tenetur consentire ad tale bonū. Inuenit̃ tamen discordie pctm̃ veniale propter impfectionē actus. vel ex pte volentis: vt in primo motu discordie. Vel ex pte materie: vt si tollat concordia in minimis. Minima aut in proposito sunt/ quecūq; non sunt necessaria ad salutem: vt si discordet aliquis a voluntate dicendi veritatē pure officiosam, hoc est cuius mendacium esset peccatū veniale. & sic de alijs. ¶ Inuenitur rursus discordia per accñs, hoc est non ex intentione: hoc est quum quis discordat quidem ab altero / sed non vt discordet, sed vt non minus recte aut vt rectius velit seu operetur. Interuenit siquidem tunc solummodo discordia materialiter: quia formaliter vterque tendit ad bonum. Et tunc aut non est peccatum / si vterque prudenter se habet. Aut contingit pctm̃: vel ex parte volentis quantum ad modum, si nimis inheret proprie sententie. Vel ex parte materie/ si erraret̃ in his que sunt de necessitate salutis. Et in vtroque casu tantum culpe vel excusationis iudica / quantum culpe vel excusationis habet induratio in primo/aut error in secundo. si enim pertinacia illa est venialis, non nisi peccatum incurritur veniale. Et similiter si error ille excusabilis est propter ignorantiam excusa tam (puta quia non tenebatur illud scire) excusata erit discordia huiusmodi. Considerandum demum est in his que sunt per accidens / damnum seu nocumentum consequens (sicut de detractone materialiter dictum est) anteq̃ iudicium feratur de mortali peccato.

DJspensare

In lege siue voto & similibus absque rationabili cā/ peccatum est: quia actus est voluntarius dissonus rationi recte. Est autem veniale huiusmodi peccatū in paruis. ¶ In his autem que notabilia sunt/ [[50]v] considerandum est si aliquid interuenit contra diuina precepta seu bonos mores vel non: & sic iudicandum est de mortali vel non mortali. Verbi gratia si absque rationabili causa dispensetur quis vt habeat multas ecclesias/ & patet aut creditur vel probabiliter dubitatur inde prouenire quod ecclesie priuant̃ debitis curis animarum, peccatum mortale proculdubio incurritur: quia contra diuinum ius est vt priuetur ecclesia debita cura animarum. Et similiter si absque rationabili causa dispensaretur vt multa ecclesiastica beneficia cum excessiuis prouentibus vnus haberet, peccatum mortale est: quia contra naturale ius est vt cōmunia bona (qualia sunt beneficia ecclesiastica) ita inique distri buantur vt vnus ebrius sit & infiniti esuriant. ¶ Idem autem est iudicium de dispensatione in voto seu iuramento: quia ex diuino iure obligant. Nec est tutus in conscientia quo ad deum/ qui dispēsat in istis sine rationabili causa etiam a papa motu proprio & certa scientia & de plenitudine potestatis: quia papa non habet potestatem in destructionem / sed edificationem cor poris christi.

DJuinatio

Pro quanto significat inde bitam usurpationem cognitionis futurorum euentuum/ vel preteritorum aut presentium occultorum, peccatum est: quia contra rectam rationem est. Et est ex suo genere mortale/pro quanto demoniaco innititur auxilio. ¶ Contingit tamen frequenter esse veniale propter imperfectionem actus. Vel quia actus demoniacus non est secundum se / nec ex intentione tacita vel expressa exercentis illum: ut contingit in multis vanis, puta libro fortune/ omnibus &c. Vel quia non putatur actus demoniacus. ut contingit multis in quibus sola vanitatis deformitas apparet: puta in apertione librorum / & similibus que ex fortuna seu casu creduntur. ¶ Pro generali siquidem regula habendum est/q ubi nulla interuenit demonis inuocatio [51r] nec explicita nec tacita/& non est mala intentio, non incurritur mortale pctm̃. Excluditur autem tacita demonis inuocatio, quando nulla re aut verbo quis utitur ut instituta ab aliqua secreta cā. quod tunc fieret quando quis vteretur aliqua re aut verbo / quasi habente virtutem ad effectum aliquem ad quem constat nec naturalem nec diuinam habere virtutem. Tūc enim tacite consentit in demoniacum auxilium: quia ad virtutem illius tacite recurrit / dum sic utitur re aut verbo illo. ¶ Vbi quoq; tacita interuenit demonis inuocatio, si cognita aut credita aut dubia est / peccatum est mortale: ut patet. Si vero ignota est/ & cum hoc si crederetur esse non fieret, non est mortale peccatum: quia proprie loquendo non inuocat iste demonē tacite/ nisi materialiter & inuoluntarie: quod non facit hominem sociū demoniorum. Et iuxta has regulas iudica etiam sortes.

DOctorem

Fieri aut facere insufficientem notabiliter/peccatū est: quia actus voluntarius caret debita sibi materia: & quia iniuria per hoc fit omnibus quibus ille propter doctoratum preponitur/& quo ad honorem & quo ad locum. Ex his tamen quia non notabiliter alij inde leduntur (non multum enim videntur homines estimare hoc) non video pctm̃ mortale. Sed gratia materie videtur peccatum mortale/si de medicine vel theologie doctoratu sit sermo: quia est factum perniciosum quantum est ex se: quoniam eo ipso quod aliquis constituit aliquem doctorem in medicina, approbat & proponit illum uniuerso mundo in medicum: doctorare enim est approbare publice scientiam in illa facultate. Et propterea quantum est in se, publicat / tel/ statur & approbat coram omnibus quod ad illum ut medicum omnes pro sanitate confugere pnt: ac per hoc mendacium perniciosum facto cōmittit, exponendo periculo vite corporalis &c. omnes [[51]v] recurrentes ad illum ignorantem. Et simile est de doctore in theologia/qui est velut medicus animarum: approbatur namq; quod omnes ad illum ut ad doctorem theologie recurrere possunt. Et sic non solum populares/sed pbri habentes curam animarū confidunt de scientia illius magistri (& inde deciduntur erronee casus con scientie/inde docentur falsa/&c.) et dicunt pro autoritate/magister in theologia dixit: &c. ¶ Quia ergo quantum in se est/in periculum corporum vel animarum agitur/ & datur opera rei illicite constituendo insufficientem doctorem, ideo per niciosum factum hic inuenitur: sicut esset perniciosum mendacium/testificari populo quod hic est sufficiens ad medendum / & ille ad instruendum animam.

¶ De doctoratu vero in alijs materijs non apparet simile periculum. Nam de doctoratu in artibus/ nulli videtur imminere periculum. De doctoratu vero in iure/raro videtur periculum: quia nisi aliter sciat tur esse doctus / non facile credit quis illi suam cām, medicum autem quum infirmus audit/ propter ingentem sanitatis spem & miseriam infirmitatis / statim rogat. Et rursus in causis ciuilibus potest adhiberi remedium si aduocatus errauit: sed in causa egritudinis agitur de vita aut sanitate irreparabili &c. Graue tamen peccatum incurritur in iuris doctoratu huiusmodi.

Et quamuis mortale non definiam, non tamen omnino excuso a mortali: quia quantum in se est/periculo exponit clientulos.

DOlus

(Hoc est astutie exequutio / siue per verba siue per facta / ad decipiendum ordinata (peccatum est / vere prudentie contrarium. Et iuxta subiectam materiam potest esse mortale vel veniale, sicut deceptio ad quam astutia machinatur. Si enim intenditur deceptio perniciosa/ est peccatum mortale: si vero officiosa aut iocosa/ est peccatum veniale.

[52r] DVellum

(Hoc est singulare bellum ex condicto) indicare / peccatum mortale est: quia eligitur percussio proximi / & expositio proprie & aliene vite periculo mortis/ absque sufficiente talis belli causa.

¶ *Suscipere autem seu acceptare duellum, vel pro manifestatio ne veritatis/peccatum mortale est: quia contra rationem rectam eligitur percussio proximi/periculum vite/& diuini fit usurpatio iudicij cum tentatione dei/& inducitur in testimonium quod non est testimonium/& diabolica adinuentio impletur. Vel ad ostentationem virium, peccatum quoque mortale est: quia contra rectam rationem eligitur percussio proximi cum periculo vite: ut patet. Et per eandem rationem peccant mortaliter bellantes decem hinc & decem inde: ut quandoque spectaculi gratia tempore belli fit. Non enim excusantur propter tempus belli, quasi sit partialis conflictus cum hostibus: quia non habet locum finis belli in huiusmodi partiali certamine. Non. n. ordinatur conflictus iste ad debellandum vel minuendum hostis virtutem, sed ad ostentationem hominum. Vel ad euitationem ignominie (quasi vilis & degeneris animi reputetur nisi acceptet duellum) propter quod quoque mortale est eadem ratione: quia contra rectam rationem non vulgare sed sapientum/eligitur percussio/periculum &c. Vel ad terminandam litem civilem vel criminalem/ peccatum quoque mortale est: quia non est proportionatum medium ad terminandum litem armata pugna percussiva &c. Licitum tamen est suscipere duellum auctoritate principis / quando accusator materiali gladio iudicis iniuste me petit / mutilando vel occidendo: quoniam inuasus gladio possum me gladio tueri. Et similiter licitum est resolvere bellum iustum in duellum / quando pars habens iustum bellum videt se aliter succumbere: ut ita n. viribus suis ut melius potest. Et si hec sic breuiter dicta non pernetras, vide diffuse a nobis scripta in commentariis secundesecunde [[52]v] diuini thome in fine. xcv. questionis. Vnde principes concedentes duellum (ut communiter accidere videtur) patet peccare mortaliter. Secus autem esset si ex rationabili causa permetterent/sicut permittunt meretrices: quoniam non peccarent.*

EBrietas

Precognita & volita propter delectationem in potu vini immoderato/peccatum mortale videtur: quia contra rectam rationem violente imponit quis sibi ipsi necessitatem vinculi tollentis usum rationis. Ebrius enim non solum est absque actuali usu rationis/ut ociosus, & absque soluta ratione ut dormiens: sed necessitatem habet permanendi in vinculo rationis, propter quam differt a dormiente. a quo etiam differt/quia somnus est priuatio naturalis: ebrietas vero violenta, utpote egri tudinalis perturbatio exterior. ¶ Notate autem de precognita & volita: quia ebrietas nisi intentata sit/non est ebrietas formaliter/ sed materialiter tantum. Dicitur quoque propter delectabile potum vini: quia si quis ex intentione inebriaretur ex dispendio artis medicine propter sanitatem, non esset ebrietas propter tantum/etiam veniale: quia non esset ebrietas formaliter. nec esset ibi immoderatus potus: quia homo sic disposito potus inebrians esset moderatus.

Et rursus recta rō habet / vt hō imponat sibi necessitatem pmanendi ad breue t̃p̃s (puta diem &c.) sub vinculo violento rōnis vsus, vt postea possit rōne in corporesano diutius vti q̃ habet corpus infirmum: sicut liceret vti oppio/& alijs stupefacientibus impredientibus rationis vsum.

Ebrietas *Inculpabilis excusat a peccatis ex ebrietate cōmissis: quia tunc inuoluntaria sunt. Si aut̃ est culpabilis, alleuiat quidem peccata ex ipsa sequentia / quia sunt minus voluntaria: sed diuersimode. nam peccata preuisa/ quia solitus est ebrius talia peccatam cōmittere, excusant̃ a tanto/sed non a suis speciebus: quia volūtaria sunt in sua cam scilicet ebrie tate. Non preuisa autem/excusantur a suis speciebus, sed aggra uant ebrietatis peccatum: vtpote illius mali effectus.*

[53r] Ebrietas *Non plena (quando aliquis potu vini redditur nimis letus, aut turbatur in phantasia/ dum ṽr ei quod domus giretur aut huiusmodi aliquid incurrit / non tñ perdit vsum rōnis) pctm̃ proculdubio graue est, nisi cam medicine fiat: quia immoderatus est potus secundum quantitatem vel qualitatem. & hoc si aduertenter aut negligenter accidit. Peius tamen si ex intentione: est. n. tunc prope mortale/ non tamen est mortale: quia nec attingit ad completam ebrietatis rationem / nec notabile damnum rōnis eligitur.*

ELectio Eecchiastici pastoris

debet in foro conscientie fieri de homine hñte duas condiciones. Prima est quod sit bonus: hoc est sine pctō mortali. propter hoc. n. dominus ter petrū interrogauit si h̃ret charitatem. Secunda est q̃ sit melior ceteris cognitis qui possent eligi & haberi. Melior autem non quantum ad bonitatem vite, sed quantum ad regi/ men illud/nunc & hic respectu talium ouium/ & reliquis par ticularibus occurrentijs pensatis. ¶ Exiguntur autem intantum ambe condiciones, vt neutra earum possit scienter omitti sine pctō mortali. Scienter autem dico / hoc est secundum conscientiam eligentis: tenetur enim eligens si absque peccati mortalis incuris vult eligere/tenere secundum suam conscientiam quod ille quem eligit sit in gratia dei, & quod sit ad tale officium in hoc loco/hoc tempore &c. melior omnibus quos nouit posse haberi pro tali cura. Et ratio primi est: quia exñs in pctō mortali est indignus prelatione ecclesiastica, vtpote non diligens ch̃m super omnia: ac per hoc impotens pascere christi oues ex sua vita, quod precipue exigitur in pastore. Ratio secundi est: quia postponere meliorem minus bono in huiusmodi / non est sine crimine acceptionis personarum, dum persona preponitur cause.

¶ *Et scito hic idem esse iudicium de prouisore: hoc est de illo qui per viam prouisionis absque electione facit pastorem. [[53]v] Secus autem est de confirmatore: quoniam confirmator non eligit pastorem/sed electionem supponit. Et si dignus electus est/ sufficit ei. Et melior ceteris ille haberi potest/ex hocip̃o quod electo ribus solus iste pre ceteris gratus nunc est: est siquidem cōditio ista multum faciens ad causam. Prelatus. n. minus idoneus gra tus tamen ouibus/melior est illis prelato magis idoneo & minus illis accepto: quoniam ibi charitas coalescit / hic periculum operandi ex metu &c. Si vero plures sunt nominati/ & liberū est confirmatori eligere inter illos in quem consentiat, tenetur inter illos meliorem ad hoc preferre: vt de electore dictum est eadem ratione.*

¶ *Et hec quo ad secundam conditionem intellige considerato affectu & respectu ad bona temporalia (gradū. s. celsitudinē/ honorem/diuitias &c.) quatenus sunt cōia ecclesie bona distri buēda inter ecclesie membra: sic. n. habet in huiusmodi electionibus locum acceptio persona℞, qua iniuria irrogatur digniori si post habetur. Et hec dico propterea: quia si in electionibus spectaret̃ ad spirituale tantum officium ad quod eligitur, quum eligatur ad onus/cessat ratio iniurie respectu dignioris. & sufficeret eligere dignū: sicut in ceteris onerosis officijs credimus sufficiēter prouidisse si eligimus dignū. Et rō quare postponeret digniorē esset/quia non tenetur eligere digniorē: quis*

melius faceret si digniorē ad hoc eligeret. Vñ paulus apostolus quales debeant pasto res eligi describēs ad titum & thimo. nunq̃ meminit conditionis comparatiue/scilicet q̃ sit ceteris magis dignus: sed tamen condōnū positiua^R que requirunt de hoc quod sit idoneus ep̃us: quia tunc ep̃i non bñficiū sed offm̃ habebant: & quia ad id quod est per se respiciebat apostolus. Ex qbus patet non esse exsuo gñe pctm̃ mortale/ postposito digniore eligere vere dignum in ecclesiasticum pastorē: quia ex his que sunt per se iudicando/ sufficit eligere sufficientē ad onus tale sp̃uale & ad dispensandum temporalia: qm̃ secundum veritatem ēt ad onerosum officium respectu tp̃aliū eligīt cōsequēter.

[54r] **Electio Secularis officialis**

(vt pretoris &c.) debet de persona ad officium illud idonea fieri. ita quod oppositum scienter aut negligenter faciens/peccat mortaliter, pp̃ nocumentum reipub. quod ex inepto rectore incurrere oportet. ¶ Ad eligendum autem meliorem ad hoc / quis forte teneatur qui potest, non tamen video vinculum peccati mortalis si placet sibi sufficere idoneum: quoniam non video hic acceptionē personarum: quia nec video habere hic locum iustitiam distributiua, quum officium hoc non detur ciui vt parti cōmunitatis. Et similiter non exigitur quod credatur absque peccato mortali: quū non fiat pastor ouium chr̃i, sed custos pacis hūane in republica.

Electiones *Que in cōmunitatibus secularibus fiunt de suis officijs distribuendis suis ciuibz (siue sit pretura/siue quodcūq̃ aliud notabile) regulari debēt secundum regulas iustitie distributiue. ¶ Et si non vult errare qui nescit huiusmodi regulas, det votum suū illi qui magis idoneus est ad hoc inter eos qui digni sunt & pñt preponi. Quod ideo dico: quia si is qui vere est dignior non potest preponi quia alijs non placet, eligendus est dignior inter illos dignos qui possunt hñi. Qui autem contra iustitiam distributiua votum dat / pecca mortaliter, nisi propter imperfectionem actus excusetur: sicut in alijs vitijs contingit.*

ELemosinam

Non facere/ est peccatū mortale in duobus tñmodo casibus. Primus est siquis habet de superfluo nature & persone. Et tunc quia preceptū hoc (scilicet qđ sup̃est elemosinam dare) est affirmatiuū/ & obligat pro loco & tpe &c. p̃pea fidei ac prudētie illius qui sup̃fluū hēt/cōmissum intelligīt quando & quibus actualiter disp̃set illud sup̃fluū/simul vel successiue, vt melius sibi videbit. ¶ Secundus est quum apparet pauper in extrema necessitate constitutus: iuxta illud ambrosij. pascē fame moriētē, [[54]v] si non pauisti occidisti.

¶ *Et in primo casu intellige duo. Primo sup̃fluum non consistere in puncto: qm̃ sicut multis ablati ab aliquo/ non censēt q̃s indigēs, ita multis adiunctis non p̃pea sup̃fluit. Scđo quod sup̃fluū in tali latitudine consistens, iudicandum est consideratis sumptibus honorabilibus ēt filio^R/ familie/ status, munificētia/magnificētia/cōibz euētibus/heredibus / & alijs eiusmodi: ita vt raro videatur contingere, vt homo secundum statum gloriose viuens/ sup̃fluū habeat. ¶ In secundo quoque casu intellige extremam necessitatem/non qñ emissurus est sp̃m̃: sed quando ob defectum necessario^R apparet quod ille moritur/nisi ei succurratur de necessarijs modo quando pñt ipsi prodesse subuentiones anteq̃ desperetur de vita illius.*

EMere Rem minoris iustō pcio

ex intentione emendiseuoluendi minus iusto pcio tūc hic &c. pctm̃ mortale est: quia contra iustitiam leditur pximus / minus hñdo q̃ hñe debeat. ¶ Circa iustum aut pcium quid sit/oportet

non falli: qm̃ iustum p̃ciũ non solum est illud quod cõiter in illa patria currit, sed illud quod nunc/hic/ sub hoc vendendi seu emendi mō potest cõiter inueniri. Ita quod licet res aliqua rome a mercatoribus vendatur centum, si eadem res rome ultro exposita venditioni / siue subbastando siue per proxonetas / non inuenit emptorem nisi pro septuaginta (tum quia ultronee merces vilescunt: tum quia emptores pauci inueniunt̃ pro tunc, aut quia non indigēt re illa/aut quia non hñt pecuniam promptā pro re illa/aut q̃a non curant hñe illam) iustum tunc ibi huius rei p̃ciũ cõstituit̃ septuaginta: ita quod non peccant illi q̃ ex eo quod vident quod res illa venalitati exposita potest hñi tali p̃cio / puta septuaginta/inducunt̃ ad emēdũ. Nec reddit̃ iniustum p̃ciũ ex cam, puta quia necessitate ductus ac per hoc non volūtarie vēdit: quia inopia qua cogit̃ q̃s ad vendēdũ/ nō reddit̃ vēditionē iuolūtariā. alioqñ ēt si rigido p̃ciouēderet̃ iuolūtaria redderet̃ vēditio: qđ constat eē falsuz. Eadē siqđē rone iustũ p̃ciũ ē, qđ nũc/hic/sub hoc mō vēdēdi vel emendi iuenit̃ cõiter. Qua rone iustum quoque est p̃ciũ quum post bella aut pestes/domus/ [55r] agri/horti &c. emuntur vilissime, quia non inueniuntur empto res. Et eadem ratione gemme que empte fuerant mille modo emuntur centum, quia non inueniuntur emptores. Et similiter transeunte nauī aliqua videmus emi res vilius q̃ ibi valeant, quia non inueniuntur emptores tunc pro alio precio. Et sic de similibus. ¶ Et si hec latius discussa cupis videre cum suis fundamētis, vide cōmētaria ñra in pr̃io articulo. q. lxxvii. sc̃desc̃de. ¶ Et pro nunc vide differentiam precij inter rem expectantem emptorem & seipsam non expectantem emptorem: & clarifica bitur intellectus tuus. Domus enim expectans emptorem venditur quantum valet absolute: domus autem non expectans/ venditur quantum inuenitur. Et tunc vere venditur quantum valet nunc hic exposita, q̃uis non vendatur quantum valeret expectans emptorem. Iustum autem precium est non quantum valeret si expectaretur, sed quantum valet nunc/hic/& reliquis singularibus que tunc occurrunt pensatis: vt patet in pignoribus que autoritate curie a pauperibus propter debita ablata/ exponuntur sub hasta plus offerenti. ¶ Et scito quod emens minoris iusto precio/citra tamen medietatē, licet excusetur a iure ciuili/ non tamen excusatur a iure diuino. Permissiue siquidem iure humano dicitur licitum decipere citra dimidium iusti precij: sed lex domini immaculata est, secundum quam peccatum mortale est ledere proximum in quacũq̃ re notabili.

Emere Iura aliena

temporalium bonorum licet in se nullum peccatum sit, si tamen litigiosa sint aut futura credantur/ turpe vñ: quum non deceat hominem lites querere. Et si minoris iusto precio emat/peccat: & non tenetur ei secundum ciuilia iura debitor plus dare q̃ emerit. Et sicut alia iura ita iura quoque creditorum (quibus scilicet debentur pecunie mutuate aut censuales/& breuiter ex quocũq̃ contractu licito, siue debeantur in pñti siue in futuro certo tempore) pñt licite [[55]v] emi/ dummodo iusto precio emantur. Iustum autem talium iurium precium est quod communiter inuenitur absque dolo/ fraude &c. sicut in ceteris venalibus tantum valet res quanti vendi potest. Contingit autem huiusmodi iura paruo vendi/ & tamen iusto precio/quia paucos inueniunt emptores: vilescūt. n. res que a paucis emuntur. & propter penuriam pecunie: sicut cetera res vilescunt quando & vbi rara currit pecunia.

Emptio

Est illicita multipliciter. Primo ex fraude iusti precij: vt siquis cognoscēs preciosam gemmā/ de manu rustici non cognoscentis quid habet/emat vno carlino. nam voluntaria commutatio ex notitia prouenit: simile est. n. acsi aurum pro auricalco ab ignoranter vendente q̃s emeret. Et

tenetur huiusmodi emptor ad restitutionem damni ultra peccatum. Secus autem esset / si tam emente q̄ vendente ignorantibus/committunt se fortune valeat quantum valeat. tunc enim bona fides vtriusq̄/et voluntas cōmutandi cum incuria discussionis, transfert dominium licite. ¶ Siquis quoque emptor cognoscit precium gemme/ et monet rusticum quod ipse vult cū bona conscientia habere absque scrupulo etiam si valeret mille aureos / et clare explicat quod pro donato habeatur quicquid amplius est, non videtur iniuste emere: ex quo dominus rei monitus cum protestatione/ non curat discutere rem suam, propterea quia non emit sed inuenit eam. Et emptor non tenetur ei ex plicite affirmare quantum valet: quum habeat alios vnde possit hoc inquirere et scire.

¶ Secundo ex fraude in substantia/quantitate aut qualitate: vt siquis ab ignorante emeret quasi auricalcum aurum / aut in magno pondere pro paruo / aut quasi vitiosam rem quum esset absque vitio.

¶ Tertio ex anticipata solutione: vt siquis minoris emit quia prius soluit. vt faciunt hi qui emendo fruges assignandas primo tpe/ presoluunt minus. Aduerte tamen quod in huiusmodi emptione [56r] spectatur ad estimatum precium tempore assignationis frumenñ. Et propterea si verisimiliter creditur frumentum valiturum mense iunij decem vel circa/licet nunc valeat quindecim, licite ego ex nunc emo pro mense iunij decem: vt patet ex ca. nauiganti. de usu. Nec obstat quod in augusto creditur valiturum duo decim aut quindecim: quoniam emptor non emit pro augusto/ sed pro iunio. Sed si emeret pro augusto decem/et creditur valiturum quindecim, iniqua est emptio ex anticipata solutione iustitiam violans. ¶ Nota tamen quod quia precia reŕ non consistunt in puncto/sed distinguuntur in pium/moderatū et rigorosum, si ex hoc quod homo prius aut tunc soluit/ad precium pium deducit emptionem/nullum peccatum est. Et hinc fit vt absque peccato eandem rem vnus emat decem modo soluens / et alius postea soluturus emat duodecim: quia ille p̄cio miti/iste rigoroso emit. ¶ Quarto ex pacto de retrouendendo/ et quandoque etiam cum pacto de locādo venditori sub annuo censu moderato, si p̄cium quo emitur minus est q̄ res valeat. Habet. n. tunc speciem mutui palliati sub nomine emptionis / et vsure palliate sub nomine census. Vnde si precium est iustum / contractus licitus reputatur, et frequēter fit.

EMulatio

(hoc est tristitia de alieno bono/non quia ille alius bñ habet/sed quia ipse non habet) peccatum qñq̄ est. Vel ex modo: quando scilicet immoderatus est dolor ex nimio amore sui temporalis boni. et communiter est veniale. Vel ex bono affectato: quando scilicet improporcionatum sibi bonum concupiscit: vt si plebeius altero facto principe tristatur quia ipse non est princeps. Et communiter aut stulti sunt tales aut ambitiosi. et tunc iuxta qualitatem ambitionis iudicabis hanc emulationem. Et si in ecclesia sticis dignitatibus aut beneficijs emulatio inueniatur, iudica illā secundum appetitum emulantis. ita quod si appetitus illius ad [[56]v] beneficium aut dignitatem est bonus/emulatio est bona: et si appetitus est malus venialiter/emulatio est venialis: et si appetitus est malus mortaliter/emulatio est mortalis. Ceterum in spiritualibus emulatio tanto est laudabilior quanto appetitus est melioris boni: iuxta illud. emulamini charismata meliora.

EPiscopi

Peccata peculiaris sunt/conferre ordines indignis / conŕsecrare non virgines vt virgines/conferre beneficia ecclesiastica indignis/non residere in ecclesia et cathedra sua absque rationabili causa/ non interesse diuinis officijs diebus dominicis saltem / non visitare singulis annis suam diocesim / et in visitatione non seruare iura tam de inquirendis et prouidendis q̄ de predicando q̄ de

procuracionibus &c. non instituere predicatorum seu potentes in opere & sermone in ecclesia cathedrali & conuentualibus/nō celebrare synodum singulis annis, non prouidere de idoneis ministris/vicario/assessore/notario / economo non propinquo nec fauore coniuncto sed clerico de gremio ecclesie idoneo &c. negligere exequutionem legatorum propter negligentiam aliorum ad se deuolutorum quo ad exequutionem/ non corrigere verbo & facto ut opus est subditos/non conficere chrisma annis singulis / non dispensare redditus suos pauperibus & ecclesie ut debet/negligere ut magistri instituantur ad docendum oportuna & artes liberales subditos/& vniuersaliter negligere ea que ad pascendum christi oues sibi creditas oportuna sunt.

¶ *Inter hec autem & similia differentia consideranda est duplex. Prima est quod quedam sunt secundum se mala: ut consecra re non virgines ut virgines/conferre ordines seu beneficia indignis: quia actus cadit super materia repugnante. negligere curā animarum: quia perniciose infidelitatis est maniseste. ecclesiasticos prouentus dissipare: quia eiusdem est vitij. non curare de idoneis ministris: quia ad hoc tenetur omni iure / & tenetur [57r] de damnis omnibus. & similia. Quedam vero sunt mala propter aliud: hoc est propter mala que inde nata sunt sequi. ut nō residere/non visitare / non celebrare synodos / & huiusmodi: hec enim omnia mala pro tanto sunt/ pro quanto ex eis ouium pastus aut tollitur aut minuitur aut impeditur &c.*

¶ *Secunda est/q quedam statuta sunt perpetue durationis: ut de residendo/visitando/ predicando &c. Quedam vero cum preterito tempore fluxa videntur: ut de instituendo economo/ de predicando in visitatione: & multa forte sunt alia que aut per non vsum aut alias abolita videntur in locis multis. Sicut etiam institutio hominum potentum in opere & sermone pro predicationis officio/ aut neglecta aut non recepta in multis locis videtur, ubi nulla inuenitur prebenda pro huiusmodi viris instituta. & forte hoc accidit in ecclesijs ubi tenues sunt p̄bende. Et propterea errantes in primis (que scilicet sunt ex se mala) peccant mortaliter: nisi propter imperfectionem actus (puta qa paruulus error circa fidelitatem aut diligentiam interuenit) excusentur. Errantes autem in sc̄dis/ quantum peccent, ex causa & ex malo quod sequitur/& ex bono quo priuantur oues/pensandum est. Circa illa vero que non est in memoria hominū quod seruata fuerint in aliqua ecclesia (ut de economis & similibus) non video peccatum aliquod/ modo ad finem aut fructū propter quem statuta illa erant / studeat episcopus quantum in se est dirigere: puta quod redditus ecclesie bñ ac fideliter tractent̄/ quod promoueantur in canonicos meliores seu magis digni &c. hoc. n. est ad idem tendere/sed alia via hodie conueniente.*

ERubescencia

Pro quanto verecundiā de bono importat/peccatum est: quia actus timoris cadit super materia repugnante: non. n. timendum est bonū. ¶ Et est quandoque veniale: ut quum quis erubescit voluntarie orationi vacare propter societatem. Quādoq[ue] [[57]v] autem mortale: ut quum erubescit confiteri peccatum suum mortale/aut confiteri christum &c. iuxta illud. qui me erubuerit corā hominibus/hūc & filius hominis erubescet coram angelis dei. Discerne ergo erubescenciam mortalem a veniali ex materia. nam si quis erubescit de necessarijs ad salutē/peccat mortaliter: si autem de alijs/venialis communiter est.

EVagatio Mentis

ex suo nōe a recta rone declinat, & p̄p̄ea p̄ctm̄ est. Sed si nuda est/ venialis est. Si autem ad illicitas materias exeat, iuxta illarum naturas iudicanda est: ita quod si ad venereas delectationes declinat/ex venereorum regulis iudicatur. & sic de alijs. Et hec intellige de mentis euagatione

secundum se: nam de ipsamet vt coniuncta misse / orationi/et alijs que attenta mente tenetur homo persolvere/aliud est iudicium propter iniuriam annexā: vt in fra patebit.

EXc#is

Tam maioris q̄ minoris notitia necessaria ac sufficiens confessori/in quattuor consistit. Primo in casibus quibus est quis excommunicatus: vt sciat discernere an penitens sit excōicatus. Secundo in casibus quibus excommunicatus peccat propterea quia excommunicatus dicit/ facit aut suscipit aliquid: vt sciat peccata quibus inuoluitur quis postquam est excōmunicatus. Tertio in casibus quibus alios peccare contingit occasionaliter ex altero excōmunicato: hec. n. peccata confessor discernere non potest/nisi nouerit excōis efficaciam in eos qui excommunicati non sunt. Quarto in qualitate vinculi an fit affectum reseruatiōe: vt hinc discernatur qui ab hoc & qui ab illo sint absoluēdi. ¶ Et propterea de vtraque excōmunicatione [58r] hec quattuor dicuntur, prius de maiore/deinde de minore: ita tñ vt primum & quartum simul locentur / & in singulis verba in sententia posita referantur, apposita vbi opus videbitur declaratiōe. Hec. n. cum supradictis de absoluētiōe/ & in fra dicēdis de precepto, sufficere credimus confessori.

Ante omnia *Autem circa intellectum excommunicationum / siue a iure siue a iudice sint/ prenotanda sunt duo. Primum/in excommunicatione qua libet duo inueniri: scilicet personam que excommunicatur/& actionem pro qua excommunicatur. ¶ Et personas quidem ad quas se extendit excommunicatio / facile est discernere, perspicuendo an comprehendat omnes / an aliquos vel aliquem.*

¶ Discernere autem actiones non tam facile est. Oportet siquidem actionem considerare & ex parte termini & ex parte agentis: & scire quod ex parte termini actio excommunicationi subiecta/ intelligitur consummata. ita quod regulariter loquendo nisi actio illa sit consummata / non est locus excommunicationi. Verbi gratia si excommunicatur quicumque occiderit christianum, quantuncunq; aliquis animo occidendi mille vulnera letalia christiano inflixerit/nisi mors sequatur non erit excommunicatus: quia non est christiani occisio consummata. Vnde quantuncunq; conetur aliquis percutere clericum lancea / sagittis / lapidibus, nisi lancee aut sagitte aut lapidis ictus pertingat ad clerici personam / non incurrit excommunicationem latam contra percutientes clericos: quia manus violente iniectio non est consummata: consummatum enim tactione ipsius clerici / & non aliter. Et sic de alijs. Ex parte autem agentis a quo egreditur actio / exigitur quod sit agens eliciens seu exercens illam actionem. ita quod si excommunicatur occidens christianum, excommunicatus est qui occidit/non autem ille qui mandauit occidere. Et ratio est: quia in iure non dicuntur vere agere nisi illi qui faciunt (hoc est exercent seu exequentur) [[58]v] actionem illam que excōicationi subijcitur: consulens autem aut mandans/solum dicitur interpretatiue facere. In cuius signum quando canonum conditor vult comprehendere non solum facientes sed cooperantes/extendit apponendo quandoque / & qui/ cunq; dederit consilium auxilium vel fauorem. quandoque & quicumque mandauerit. quandoque & qui fuerit mediator. Ex his enim & similibus appositionibus significatur quod nisi appositiones huiusmodi fierent/soli facientes essent excommunicati. & propterea oportet lectorem & confessorem esse cautum, ne sit preceptum ad iudicandum cooperatores excommunicatos. Legat di ligenter igitur verba textus seu sententie, & videat quas actiones excommunicat: & solos facientes illas actiones iudicet excōmunicatos, nisi sint etiam excommunicati dantes consilium/ auxilium/ fauorem &c. ¶ Nec obstat dictis excōmunicatio iuris communis contra participantes in crimine criminoso cum excommunicatis: quia illa loquitur

de participio cum iam excommu/ nicato, ita quod presupponit iam excommunicatum: vt in fra in loco suo declarabitur.

¶ Secundum / quod actiones cooperatorie dupliciter excōmunicationi subiiciuntur. Primo per modum extensionis seu coopera tionis: vt quum excommunicantur iniicientes manus violentas in clericum, & omnes qui ad hoc dederint mandatum/ consilium/auxilium/ fauorem &c. Et sic quantūcūq; aliquis man det/consulat/auxilietur/ faueat, si non sequitur effectus (scilicet violente manus in clericum) non incurritur excōmunicatio: quia actiones iste sic non excōmunicantur/nisi quatenus cooperatorie sunt: non sunt autem quatenus cooperatorie cōsummate nisi terminentur ad opus principale excommunicatum, scilicet iniectioem manus in clericum. Et sic de similibus intellige. Alio modo per modum proprie actionis: vt quum excommunicatur religiosus dicens aliquid vt retrahat audientes a solutione debitarum ecclesijs decimarum: non. n. exigitur vt illud dicere [59r] consummetur ad effectum retractionis asolutione decimarum, vt scilicet ex illo dicere audiens retrahatur a solutione. Sed consummatum est in hocipso quod dicere illud fit cum tali intentione: quia tale dicere excōmunicationi subiicitur per modum cuiusdam actionis secundum se, & non per modum extensionis seu cooperationis. Fuisset autem per modum extensionis / si canon excōmunicaret principaliter non soluentes decimas/& accessorie dicentes ad retrahendum. Et sic de similibus intellige.

¶ His igitur pmissis seruanda sunt quattuor promissa, incipiēdo ab excōicationibus latis contra repugnantia fidei christi.

Excōmunicatio

Contra hereticos.

¶ In hereticos, & fautores/receptatores ac defensores eo#. ca. i.

EXc#icamus Oēs hereticosv triusq; sexus/quocunq; nomi ne censeantur, & fautores & receptatores & defensores eorum. Hono. iij. de sen. excom. nouerit.

Canonis Istius materia est heresis. Et est quo ad per sonas vniuersalis. Quo ad actiones vero cōprehendit quattuor. vnam principalem & tres accessorias. vna principalis est ipsa heresis: hoc est pertinax adhesio ad aliquid contrarium fidei. secunda est fauor: tertia receptio: quarta defensio. ita quod omnes sunt ipso facto excōmunicati. ¶ Vbi aduerte quod ad istum canonem cuius absolutio non reseruatur pape, superuenit iugis canon in cena domini/excommunicans omnes here ticos & fautores & receptatores & defensores eorundem. & reseruatur absolutio pape. Et propterea hodie solus papa pre/ dictos absolvere potest. Sunt aut verba canonis in cena domini/ hec. Excommunicamus & anathematizamus omnes hēricos/ gazaros/patarenos/ paupes de lugduno/arnaldistas/speronistas/ passagerios/vvicleffistas seu vssitas/ fraticellos de opinione nun- [[59]v]cupatos: necnon martini luteri heresim sequentes/ipsiq; martino quo minus puniri possit quomolibet fauentes: & quoslibet alios hereticos quocūq; nomine censeantur, ac omnes fautores / receptatores/& defensores eorūdem. ¶ Aduerte quoque inueniri aliū antiquū canonem gelasij pape contra hereticos/dicentē. Quicūq; in heresim semel damnatam labit, eius damnatione seipsum inuoluit. xxiiij. q. i. achatijs el primo. Et est canon iste cum duobus capitulis sequentibus/ directe significans firmitatem & authori tatem sententie semel promulgate de aliqua heresi: est. n.

tante efficacie / vt inuoluat omnes imitatores in secula seculorum. Siue igitur antiqua siue noua sit heresis, siquis vere hereticus est/excommunicatus est cum fautoribus &c.

¶ Et scito/q proprie loquēdo/ fautor hērtici solus est, qui fauet heretico vt heretico. Et similiter defensor heretici solus est / qui defendit hereticum quatenus hereticum. Et similiter receptator heretici solus est/qui recipit hereticum quatenus hereticum: qm̄ ex intentione & proposito maleficia distinguuntur apud iura, & formaliter sunt termini intelligendi apud sapientes in quali bet facultate.

¶ In dños seu rectores tpales & eo# oficiales circa negocium inquisitionis contra hereticos deficientes: & omnes qui in hoc dederint consilium/auxilium vel fauorem. Ca. ij.

vT inquisitionis Negociū cōtra hereticā prauitem ad dei gloriam & augmentum fidei / nris temporibus prosperetur &c.

¶ In qua constōne octo ferunt excōicationes. ¶ Primo. n. omnes potestates / domini temporales & rectores (quibuscūq dignitatibus vel officijs & nominibus censeant) & eorum oficiales & balliui qui diocesanis vel epis vel inquisitoribus heretice prauitatis non obediunt in hereticorum / vel [60r] ipsorum credentium/vel defensorum/receptatorum / fautorum inuestigatione/captione & custodia diligenti quum ab eis fuerint requisiti, excommunicantur. ¶ Secundo. Omnes predicti rectores / si predictas personas pestiferas non duxerint vel duci fecerint sine mora postquam fuerint requisiti/ in potestatem seu carcerem ep̄orum seu inquisitorum/vel ad aliquem alium locum de quo ipsi vel aliqui ex ipsis mandauerint in fra eoꝝ dñorum vel rectoꝝ districtum, ubi per viros catholicos a prefatis ep̄is vel inquisitoribus vel eorundē aliquo deputatos/sub arcta & diligenti custodia teneantur donec eorum negocium per iudicium ecclesie terminetur: sunt excommunicati. ¶ Tertio. Omnes supradicti rectores & eorum oficiales & nuncij, si de heresi ab episcopis vel inquisitoribus condemnatos & eorum brachio derelictos/ non statim ceperint indilate animaduersione debita puniendos/ non obstantibus appellationibus predictorum, sunt excommunicati. ¶ Quarto. Omnes supradicti rectores & oficiales si captos pro crimine heresis/ absque dictorum ep̄orum seu inq̄sitorū aut saltem alterius eorum licentia vel mandato / a captione vel carcere liberauerint: sunt excommunicati. ¶ Quinto. Omnes predicti rectores ipsorumque oficiales/si de crimine heresis (quū mere sit ecclesiasticum) cognouerint quoquo modo vel iudica uerint: sunt excommunicati. ¶ Sexto. Omnes supradicti si exequutionem pro huiusmodi crimine a diocesanis vel inquisitore iniunctam/prompte (prout ad suum spectat officium) facere detractent, vel diocesani seu inquisitoris iudicium / sententiam seu processum directe vel indirecte impedire presumant: sunt excommunicati. ¶ Septimo. Omnes supradicti qui prefato fidei negocio / episcopo vel inquisitori incumbenti se opponere presumpserint vel ipsum aliquialiter impedire: sunt excommunicati. ¶ Octauo. Omnes qui scienter in predictis vel aliquo predictorum dederint auxilium/ consilium vel fauorem: sunt excommunicati. extra de here. vt inquisitionis.

[[60]v] Canones Isti vsque ad octauum non contra omnes sed oficiales in materia heresis/ vt clari iudicibus relinquuntur. Octauus autem contra omnes est. ¶ Et est absolutio omnium horum episcopalis quantum est ex isto canone. Quod ideo appono: quia pro quanto isti in numerum fautorum aut defensorum hereticorum transirent / faciendo aliquid horum vt fauerent aut defenderent hereticos, incurrerent sententiam latam in cena domini, & absoluendi essent a solo papa.

¶ In inquisitores & alios officij inquisitionis exequutores, cōtra hereticos contra conscientiam suam procedere omittentes / vel falso heresim imponentes. Ca. iij.

INquisitores Et alij ad inquisitionis officij exequutionē sub stituti ab episcopo vel inquisitore, si odij/gratie vel amoris/ lucris aut commodi temporalis ob/ tentu/ contra iustitiam & conscientiam suam omiserint contra quenq̃ procedere ubi fuerit super prauitate heretica procedendum, aut obtentu eodem prauitatem ipsam aut impedimentum officij sui alicui imponendo/ eum super hoc pre sumpserint quoquo modo vexare: preter alias penas/excommunicationis sententiam eo ipso incurrant. A qua nisi per ro. pont. nequeant (preterq̃ in mortis articulo/ & tunc satisfactione premissa) absolui: nullo in hac parte priuilegio suffragante. Cle. de here. ca. multorum. in cle.

Canonis Istius materia est iniustitia cum mala conscientia inquisitorum heretice prauitatis. Quo ad personas ligantur duo genera personarum: scilicet inquisitores/ & alij ad dicti officij exequutionē deputati. Quo ad actiones/ ponuntur due: scilicet omissio procedendi ubi fuerit procedendum, & vexatio innocentis/ imponendo illi vel heresim vel quod impediret inquisitionis officium. Et debet utraque actio vestiri obtentu odij/gratie vel amoris / lucris aut commodi. Et preter [61r] hoc prima actio debet esse contra iustitiam & conscientiam. Ita quod huiusmodi omissio ad hoc ut huic pene subiaceat, requirit ut sit non solum contra iustitiam/ sed etiam contra conscientiam. Noluit. n. conditor canonis ligare omittentem contra iustitiam ignoranter, sed voluit ut esset omissio contra conscientiam suam: hoc est contra scientiam suam applicatam ad talē omissionem, ita quod etiam conscientia sua dictet non esse omittendum/ quamuis amor vel odium &c. trahat ad omittendum. ¶ Ceterū in loco isto videre facile potes / sub ecclesiastico iudicio cadere actus interiores odij vel amoris non absolute ut occulti sunt, sed ut ad extra procedunt: ut scilicet sunt rationes exterioris commissionis vel omissionis. Excommunicantur siquidem hic inquisitores qui ex odio vel amore omittunt procedere &c. Et est papalis absolutio, nisi cum satisfactione premissa in mortis articulo.

¶ In inquisitores & ipsorum vel ep̃orum seu capitulorum sede vacante commissarios/ pecuniam illicite extorquentes, aut scienter ecclesiarum bona ob clericorum delictum fisco etiam ecclesie applicare attentantes. Ca. iiij.

INquisitoribus Et tam ipsorum q̃ ep̃oꝝ q̃ capituloꝝ sede vacante super hoc deputatis commissarijs districtius iniungimus/ ne pretextu officij inquisitionis quibusuis modis illicitis ab aliquibus pecuniā extorq̃ant, nec sciēter attētent ecclesiaꝝ bona ob clericorū delictū/ p̃dicti occasione officij/ fisco etiam ecclesie applicare. Qd̃ si secus in his vel eorum altero fecerint, excōis sententie eos sub iacere decernimus ipso facto. A qua non possint absolui (p̃terq̃ in mortis articulo) donec illis a quibus extorserint / plene satisfecerint de pecunia sic extorta: nullis priuilegijs / pactis aut remissionibus super hoc valituris. Clemens de here. ca. nolentes. in cle.

[[61v] Canonis Istius materia partim quasi rapina & partim sacrilegium est. Et quo ad personas duo g̃na personarum ligantur. Primum est inquisitorum. Secundum commissariorum quorūcunq̃: siue sint commissarij inquisitoris/ siue ep̃i/ siue capituli sede vacante. Quo ad actiones explicant̃ due. Prima est extorsio pecunie a quocūq̃ modis illicitis p̃textu officij

inquisitionis. Secunda est applicatio scienter bonorum ecclesie ad fiscum etiam ecclesie ob delictum clerici / pretextu similiter dicti officij. ¶ Vbi discernere potes / quod prima actio tribus contenta est conditionibus. Secunda autem exigit quinque conditiones: ut patet computando illas. ¶ Nota hic quod appellatiōe commissariorum in proposito veniunt etiam vicarij: quoniam vicarij commissarios agunt. Appellatione quoque pecunie venit omne quod pecunie vicem supplet: ut frumentum / vinum/ & huiusmodi que pecunia mensurantur. Et est excōmunicatio ista episcopalis post plenam satisfactionem, & non aliter nisi in mortis articulo.

¶ In suspectos de heresi fraticellos / bisochos siue beghinos &c. Ca. v.

FRaticellis Seu fratribus de paupere vita/aut bisochis siue beghinis & alijs quibuscunque sub pena excommunicationis (quā eos si secus fecerint/incurrere volumus ipso facto) iniungimus exp̃sse, ne statum siue sectam huiusmodi ab ipsis assumptum sectentur ulterius/vel ipsum de nouo assumere quoquo modo p̃sumant. ¶ Episcopos quoque & eorum superiores & etiam alios prelatos quo scunque qui predictis personis vel alijs ritum viuendi & habitum supradictos preter specialem apostolice sedis authoritatem deinceps concesserint, predictę excōis pene ipso iure decernimus subiacere. Io. xxij. in extra. ca. sancta romana.

[62r] Canonis Istius materia est suspecta de heresi secta fraticellorum &c. Quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones tres explicantur. prima est perseuerare in illa secta: secunda est assumere dicte secte ritum: tertia est concedere ritum & habitum huiusmodi. Et hec tertia actio limitatur ad episcopos & eoꝝ superiores & alios prelatos quoscūq;. Ita quod tam perseuerantes / q̃ de nouo assumentes / q̃ prelati concedentes, sunt ipso facto excommunicati. Et est episcopalis absolutio. ¶ Et nota quod ex hac extrauaganti non habetur que dicitur excommunicatio contra inuenientes nouum ordinem/ habitum &c. quoniam (ut patet intuenti) ista excommunicatio non excedit sectam/ritum habitumque particularem: scilicet fraticellorum.

¶ In mulieres statum beghinatus assumptum sectantes vel ip̃m de nouo assumentes: ac religiosos quoquo mō eas admittentes/ dantes in hoc auxilium consilium vel fauorem. Ca. vi.

Sacro Approbante concilio statum begbinarū p̃petuo p̃hibendū ducimus et a dei ecclia penitus abolendum, eisdem & alijs mulieribus quibuscūq; sub pena excōis (quā contrarium facientes incurrere volumus ip̃o facto) iniungētes expressē/ne statum huiusmodi dudum forte ab ipsis assumptum sectent̃ ulterius/vel ip̃m aliquatenus de nouo assumāt. Religiosis vero per quos eedem mulieres in huiusmodi statu beghinali foueri & ad ip̃m suscipiendū duci dñr, sub simili excōis pena (quā eoip̃o si secus egerint/se nouerint incururos) districtius inhibemus / ne mulieres aliquas p̃dictū statum assumptū sectantes vel de nouo assumentes/quoquo modo admittant/p̃bentes sup hoc auxiliū/ consilium vel fauorem. De relig. do. ca. primo.

Canonis Istius materia est suspectus status beghinalis. Quantum ad personas/duo genera comprehenduntur: scilicet mulieres & religiosi. Quantum ad actiones vero tria genera. Primum est sectari ulterius huiusmodi statum assumptum: Secundum est de nouo dictum statum assumere. Et hec duo respiciunt mulieres. Tertium autem quod respicit religiosos/est prebere vlllo modo auxilium/ consilium vel fauorē super dicto statu sectando vel assumendo. ¶ Aduerte deinde appellatione begbinarum non venire mulieres deuotas que alicubi bisochę vocantur: que in

domibus paternis demisse a nuptijs abstinent/nullamq̃ regulam profitentur/ nullique mō viuendi se astringunt, sed deo famulari in sua puritate malunt prout spiritus sanctus illas inspirauerit. Sed begbine que hic excommunicantur, sunt aut infideles de quibus loquitur cle. ad nostrū de here. aut sunt suspecte de fide: vt in hac decretali insinuat. Et est episcopalis.

Contra scismaticos.

¶ *In pertinaciter se ab obedientia ro. pont. subtrahentes/seu quo modolibet recedere presumentes &c. Ca. vij.*

EXC#ICAMUS *Et anathematizamus omnes illos qui in animarum suarum periculum se a nostra & ro. pontificis pro tempore obedientia pertinaciter sub trahere seu quolibet recedere presumunt: & qui per se vel alium seu alios directe vel indirecte predicta exequi vel procurare/aut in eisdem consilium / auxilium vel fauorem prestare non verentur. In processu cene domini.*

Canonis *Istius materia est scisma. Quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones explicantur duo g̃na actionum. s. principalium & accessoriarū. Et principales qd̃ sunt due. prima est subtrahere se p̃tinaciter ab obedientia ro. pont. secūda est quolibet p̃sumere recedere ab eadem obedientia. Accessorie aut valde disperguntur & dilatantur: dum multipli cantur per tot modos/ per se vel alium/directe vel indirecte &c. [63r] ¶ Vbi nota/q̃ aliud est recedere ab obedientia ro. pont. & aliud est transgredi precepta eiusdem etiam ex contemptu: nam recedere ab obedientia est nolle recognoscere ipsum vt superiorem/ vt patrem spirituale/vt christi vicarium &c. transgredi aut̃ precepta ipsius etiam in despectum eius / stat cum recognitione ipsius vt pontificis / superioris &c. Et propterea in hunc canonē non incidunt contemptores preceptorum, nisi ro. pont. nolint recognoscere vt caput totius ecclesie vice christi. Et est canon iste reseruatus pape.*

¶ *In presumptuose volentes quod ordinationes ab octauiano & guidone facte vel ab ordinatis ab eis sint rate &c. Ca. viii.*

ORDINATIONES *Ab octauiano & guidone heresiarchis factas & ab ordinatis ab eis irritas esse cen semus. Adijcentes vt qui dignitates ecclesiasticas seu beneficia per dictos scismaticos acceperint/ careant impetratis. Alienationes quoque que per eosdem scis/ maticos seu per laicos facte sunt de rebus ecclesiasticis omni careant firmitate/& ad ecclesias sine omni onere reuertantur. Siquis autem contraire presumpserit, excommunicationi se nouerit subiacere. extra. de scis. ca. primo.*

Canonis *Istius materia partim est scisma/partim sacrilegium circa alienationem rerum ecclesie. Et quo ad personas vniuersalis est. Quo ad actiones / ponitur vna: que tamen multiplicatur iuxta materias. Actio est presumere contraire contra hoc. s. quod ordinationes sint irritae / & quod beneficia accepta non retineantur/ & quod alienatio facta a scismatico vel laico careat firmitate/ & quod sine onere reuertat̃ ad ecclesiam: qui. n. voluerit quod ordinationes sint rate/aut quod beneficia retineantur/aut quod alienatio sit firma / aut quod redeat ad ecclesiam cum onere, excommunicationem incurrit. Episcopalis tamen est secluso scismate. ¶ Nota tamen hic quod alienatio de qua hic est [[63]v] sermo/iuxta litere sonum intelligenda est vt exposuimus, hoc est de sacrilega alienatione: quoniam alienatio facta a laico/sacrilega est, & litera distinguit a scismaticis laicos. Non damno tamen exponentes laicos non qualitercunq̃/sed fultos authorita te*

scismaticorum. Rationabilis videtur hec expositio: quia de scismaticis est canon iste: ut per ipsos scismaticos/ecclesiasticos, per laicos vero innixos illorum authoritati laicos significet.

¶ In eum qui de tertie partis cardinalium nominatione cōfusus pape sibi nomen usurpat/et eos qui ipm recipiūt: item in eū qui a paucioribus q duabus partibus cardinalium electus nisi maior concordia intercesserit/ gerit se pro papa. Ca. ix.

Statuimus / Vt si forte inimico hoīe superseminante zizaniā inter cardinales de substituendo summo pont. non poterit esse plena concordia/et duabus pti bus concordantibus tertia pars concordare no luerit aut sibi alium psumpserit noīare, ille absque vlla exceptione ab vti ecclesia ro. pont. habeat qui a duabus ptibus fuerit electus et receptus. Siq̄s aunt de tertie partis noīatione cōfusus/ sibi nomē epī usurpauerit, tam ip̄e q̄ qui eum recepint excōicationi subiaceāt. Et in fra. Si a paucioribus q̄ a duabus partibus aliquis fuerit electus ad aptatus officium, nisi maior concordia intercesserit/ nullatenus assumatur: et predictae pene subiaceat si humiliter noluerit abstinere. extra de elec. ca. licet.

Canonum Istorum materia est scisma aut scismatis initiū. Quo ad psonas/sunt vtes. Quo ad actiones nota duos casus. Prīus est siq̄s de tertie ptis cardinaliū noīatione cōfusus/pape sibi nomen usurpauerit: et tunc tam ip̄e q̄ hi q̄ eum receperint/sunt excōicati. Secundus est vti casus: hoc est si a paucioribus q̄ a duabus ptibus cardinalium electus/nisi maior concordia intercesserit, gerat se pro papa: tunc. n. predictae pene subiacet. Et est absolutio secluso scismate ep̄alis.

[64r] **Contra manus violentas.**

¶ In eos qui suadente diabolo in clericum vel monachū manus violentas iniiciunt. Ca. io.

Siquis Suadēte diabolo/huius sacrilegij vitium vel crimen incurrerit/ q̄ in clericum vel monachum manus violentas iniecerit, anathematis vinculo subijciatur. Et nullus ep̄o℞ psumat illum absolvere (nisi mortis vrgente periculo) donec apostolico conspectui pntetur/et eius mandatū suscipiat. In decre. xvij. q. iiij. ca. siq̄s. et est inno. ij.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo manus vio lenta in clericum iniicit̄. Et quo ad psonas est vniuersalis. Quo ad actiones vero vna est principalis: scilicet manus violentas in clericum suadente diabolo iniicere. Et est papalis. Actiones vero accessorie (scilicet mandare/dare consilium/auxilium vel fauorem ad huiusmodi manum violentam) ex alijs canonibus habentur: quos breuitatis causa omitto.

Circa Hanc excommunicationem punientē sacrilegium manus violente in clericum vel monachum / nota septem. ¶ Primo/q̄ quia manus est organum organo℞, appellatione manus violente venit non solum quecūq̄ pcussio/sed et pulueris aut aque iniectio: immo et consputio/ ac violēta acceptio cuiuscūq̄ rei de manuseu persona clerici: insup captio/detentio et carcer. Non autem precipere exilium aut confinia in fra que se contineat: quia in illis violenta manus (hoc est exterior violentia) in istis sola precepti vis interuenit. ¶ Per inferentem quoq̄ violentiam

clerico/ intellige non solum exequutorem, sed mandantem & dantem ad hoc consilium/auxilium / fauorem/consensum: immo est ratum habentem post factum si nomine suo factum est. ¶ Appellatur etiam a iure in proposito consentiens ac faciens, qui quum deat & manifeste possit/desinit obuiare. Et propea pari pena [[64]v] punitur: quia (iuxta apostoli sententiam) digni sunt morte non solum qui faciunt/sed & qui consentiunt facientibus. Et quia duplex est genus debentium: scilicet vel ex officio, ut officiales. Et isti proculdubio ligantur/ si manifeste possunt obuiare & non curant. Vel ex casu necessitatis: quo tenemur succumbentem oneri subleuare/quum non sit alter subleuans. Et isti si manifeste possunt / ex interpretatione iuris ligantur: ut patet in ca. quante. de sen. excom. Crediderim ego istos tunc tantum ligari/quum ex intentione nolunt obuiare, cognoscentes se absque periculo ac damno posse obstare: tales. n. inexcusabiles sunt a consensu, ex quo necessitatis articulus obligat eos ad obstandum/ sicut officiales obligat debitum sui officij.

¶ Nota secundo/q quia violentia distinguitur ab actibus subdolis/ fraudulentis & huiusmodi/& rapina distinguitur a furto, ideo licet manus violenta esset si quis vi acciperet aliquid quod tenet clericus in manu seu in persona, non tamen esset manus violenta si quis furto tolleret numos ex loculo gestato a clerico. Et similiter si quis cingulum quo actualiter cingeretur / furtiue tolleretur, etiam si precisio interueniat: quoniam precisio illa non violenta sed furtiua est.

¶ Nota tertio/q violentia hoc in loco plus denotat quam significet. nam licet significet quod fit in inuitum (quia hoc proprie est violentum) intelligimus tamen per hoc etiam iniuriosam manum. ita quod licet clericus consentiat ut verberetur, si iniuriosa est verberatio/excommunicatus est verberans. Et hac eadem ratio ne clericus percutiens seu verberans seipsum iniuriose/per se vel alium, excommunicatus esset / non minus quam si alium clericum sic percussisset aut percuti procurasset. ¶ Et hinc respondetur quesito, an monialis procurans aborsum potione vel phlebotomia/incidat in hunc canonem. Dicitur. n. quod non incidit: quia manus hec licet sit violenta nature, non tamen est violenta per se consentienti/nec est iniuriosa statui ecclesiastico.

[65r] ¶ Nota quarto / quod manus violenta potest esse sacrilega duplici ratione. vel absolute/vel ex iuris positione. Appellatur autem et est sacrilegium absolute/iniqua percussio clerici. Vocatur vero & est sacrilegium ex iuris positione / clerici merentis mille mortes occisio persententiam iudicis laici: hoc. n. & similia que secundum se sunt iusta/& sunt solum mala quia prohibita ex iure positio, sacrilega quidem sunt / sed ex positio iure originem trahunt. Et hoc modo sacrilegium est si monachus causa correctionis verberatur per laicum aut necessitate non urgente per alium clericum vel monachum ab abbate: ut in ca. vniuersitatis. de sen. excom. ¶ In presenti igitur censura sacrilegium sumitur utroque modo. ita quod excommunicationi subiacet manus violenta sacrilega, siue absolute siue ex iuris positione. Et propterea quicumque zelo iustitie laicus homo vel dominus moueatur contra clericum pessime meritum, non excusatur a sacrilegio manus violente: nisi in casu sibi a iure permissio. Permitti autem creditur a iure officialibus laicis capere ac detinere clericum (presentandum quam citius suo prelado) inuentum in crimine peccato vel patrando. Et nihilominus cuiuslibet cuius interest / permittitur recuperare violenter a clerico res furto sublatas vel raptas antequam fur vel latro ad alia diuertat, hoc est antequam adipiscatur possessionem quasi quietam rerum ablatarum: sicut etiam licitum creditur debitorem clericum fugientem vel fugam parantem detinere/presentandum suo prelado. In his. n. & similibus quum constet sacrilegium non interuenire ex natura facti (quia non ad iniuriam clerici sed ad iustitiam tenditur) & ex positio iure non sit prohibitio, non est locus sacrilegio.

¶ Nota quinto casum in quo manus violenta in clericum vere sacrilega non punitur hac excommunicatione. Et est si clericus turpiter operans cum uxore/matre/filia vel sorore/ inuentus percutitur: ut patet in ca. si vero. de sen. exco. percutiens. n. ex vindicta/licet peccet mortaliter / & sacrilegus sit,

iure tamen humano **[[65]v]** compatiēte iusto dolori impunis euadit. Si tamen dolus interueniat (puta quia vir consentit ut uxor clericum admittat ad hoc ut percutere eum possit) excommunicatus est percutiendo: quia dolus interueniens/compassionem legis tollit.

¶ Nota sexto/manum violentam in clericum non sacrilegam quinque modis inueniri. Primus est quum est sacra: ut puta quum correctionis causa ab habente legitimam potestatem legitime exercetur. Sic enim episcopus per clericum/ inferiores vero prelati per seipsos clericum verberant detinent autem et capiunt per quoscunque. Et ad hunc modum spectat verberatio qua naturalis pater corripit filios clericos/et magister discipulos/et maior res seu seniores ecclesie pueros/et clerici officiantes eos qui per turbant diuini officij cultum. Et sicut sacra est horum correctio, ita sacrilega efficeretur eorundem actio si ex odio et iniquitate clericos eosdem verberarent: ac per hoc essent excommunicati.

¶ Secundus est quum est licita: ut quum quis defendendo se aut sua aut alios / vim vi repellit cum moderamine inculpate tutele. Nec arctatur licita hec defensio ad casum quo inuasus non potest aliter se aut sua aut alios saluare, sed rationabiliter extenditur etiam ad casum in quo tamen vituperabiliter fugiendo posset se saluare: quia non tenetur ignominiosam fugam pati laicus a clerico inuasore, sed potest suum saluando honorem sicut et ceteras res/vim vi repellere. Non intelligas tamen licere ei propter hoc acceptare duellum a clerico diffidante illum: quia aliud est velle pugnare, et aliud se et sua tuendo / contra clericum non minus sed facto inuadentem pugnare. Et ad hanc licitam defensionem reducuntur superius dicta in tertio notabili de captione licita: quoniam in defensionem iustitie fiunt. Et quum non minus castitatem quam reliqua bona tueri debeamus, si mulier aut puer impetatur de turpitudine a clerico/et pro euadendo molestiam non verbo sed facto **[66r]** inuadentis / percutit aut mordet (quia nec fugere licet, nec clamare potest / aut infamiam putat) nullam incurrit censuram: quia defensio cum moderamine inculpate tutele / tali sexui seu etati videtur. Et si excessus interueniret / exemptus est a canone, qui excusat patrem/ maritum / fratrem et filium: ut predictum est. Et multo magis excusat agentem pro persona propria in materia turpitudinis iniuriöse. si. n. licet mihi impune percutere iniuriantem mihi in turpitudine eorum, multo magis impunis sum percutiens iniuriantem mihi in turpitudine proprie persone. Et sicut sufficit ibi inchoatio actus, ita hic: qui enim attentat violare / iam turpem actum inchoat. ¶ Tertius est / quum manus violenta est imperfecta ex defectu deliberationis: ut contingit in primis motibus. Siquis enim absque deliberatione ex subita passione manum in clericum iniicit / ita quod aduertens quid facit retrahit manum, non est excommunicatus: quia manus violenta non est perfecte actus humanus. ac per hoc non est sacrilega nisi imperfecte, sicut primus motus adulterij est adulterium: excommunicatio autem hec presupponit sacrilegium simpliciter / et non secundum quid tantum, quale est hoc. Et ad hunc modum reducuntur percussiones tam defensiuę quam correctiuę quando modicum excessiuę sunt: quia non ex deliberatione fit excessus ille/ sed quasi ex impercepta passione impellente. ¶ Quartus est/quum violenta manus est imperfecta ex defectu exterioris actus: puta quia tam levis ac leuiter iniecta est ut pro nulla habenda sit. et ut unico verbo dicatur/quando manus violenta est ita levis ut si esset in laicum non constitueret peccatum mortale, propter hoc quod est in clericum/non subiaceret huic excommunicationi. Et ratio est / quia non est sacrilegium: canon autem iste expresse supponit sacrilegium secundum completam sacrilegij rationem, et non secundum quid: quale est veniale sacrilegium, ut sic liceat loqui.

[[66]v] ¶ Quintus est/quum manus violenta est imperfecta ex defectu forme, hoc est intentionis. quia scilicet non per se intenditur, siue quia violentia non intenditur: ut quum quis castigando clericum/modum excedit ex imprudentia/putans se non excedere. siue quia non intenditur quod sit in clericum: ut quum ex ignorantia clericus percutitur aut capitur: quoniam per se loquendo non incurritur sacrilegium/nisi sub intentione cadat. Et hoc intelligi nisi ignorantia culpabilis

reducatur actum in naturam sue forme: ut quia debuit & potuit scire / nec curauit scire. Et ad hunc modum reducuntur casus omnes/in quibus non formaliter sed materialiter tantum/manus violenta in clericum iniicit: ut contingit officiali principis / arcanti turbam in qua sunt clerici. Ad hunc etiam modum reducuntur casus / quibus absque animo iniuriandi / violentia rationabiliter infertur clerico: ut si quis fugiens persequentes / clericum ex caballo necessario fugienti tollat ut velociter se saluet. sicut enim non est reus rapine equi / ita nec violentie sacrilege: quia non animo iniuriandi sed necessitate seipsum saluandi totum fit in casu in quo si lex uiua adesset/ cessare se diceret. Et simile est si in casu defensionis / occurrentem gladium de latere clerici tolleret ut posset se tueri. Et sic de similibus.

¶ Nota septimo / appellatione clerici seu monachi venire non solum omnes habentes primam tonsuram / & omnes utriusque sexus professos aliquam approbatam religionem, sed etiam earumdem religionum nouicios & conuersos: hoc est qui se & sua/ mutato habitu alicui religioni dedicauerunt perpetuo. Et hoc intellige nisi sint priuilegio clericali priuati: ut sunt degradati/ & secundum quosdam heretici & bigami / & coniugati sine habitu & tonsura/ & apostate seu enormitatibus suis vacantes &c. Tertianorum autem genus (qui scilicet vocantur de tertio habitu alicuius religionis) ex hoc solo quod sunt tertiani/ non gaudet hoc priuilegio: quia nec sunt religiosi (quum non [67r] habeant solennem professionem, qua religiosi a non religiosis distinguuntur) nec conuersi religionis / nec nouicij religionum/ nec clerici. in iure autem quattuor hec genera tantum ponuntur: ut patet intuenti.

¶ Demum circa calcem huius canonis/ubi reseruatur pape ab solutio ab hac censure/scito tria exceptionum genera habere hic locum. Primum ex qualitate facti: secundum ex qualitate personarum: tertium ex accidente impedimento. ¶ Ex qualitate quidem facti: nam tripliciter inuenitur manus hec violenta. quandoque. n. est iniuria leuis/quicunque grauis/quicunque enormis. Et si est leuis/potest episcopus absolvere. Si grauis vel enormis, pape vel legato de latere/reseruatur regulariter absolutio. Discernere autem & iudicare leue vel grauem aut enormem, ad iudicem (hoc est episcopum) pertinet. Et de enormi iniuria/ex iure canonico manifestum est multipliciter inueniri. Primo ex magnitudine facti: ut si peruentum est ad mutilationem membri/aut sanguinis effusionem (que abundantiam significare videtur) aut graue vulnus. Secundo ex persona lesa: ut si in episcopum aut abbatem. Tertio ex persona ledente: ut si laicus officialis authoritatiue percutiat clericum. Quarto ex scandalo: ut si monachus percutiat clericum secularem. quod ponderabis. Ex iure vero civili & doctoribus superadditis, ex persona lesa / si sacerdos indutus sacris vestibus percutiatur. Et ex irreuerentia: ut si in conspectu prelati per cussio fiat. Ex loco: ut si in ecclesia vel in platea. Ex loco vulneris: puta si vulneratus in oculo. Et ex notorio / & specialiter temporis: puta magne festiuitatis. ¶ Ex qualitate vero personarum. nam puerorum in fra pubertatis annos excessus quicumque commissus / & mulierum, potest ab episcopo semper absolui/ etiam si pueri post pubertatem absolutionem petant. Similiter religiosi in clauastro seinuicem percutientes/& ad religionem transeuntes, nisi difficilis & enormis fuerit excessus: ut mutilatio aut effusio sanguinis. aut in episcopum vel abbatem fuerit/ [[67]v] ca. quum illorum. de sen. excom. Qui etiam sui iuris non sunt (quales sunt serui / & filijfamilias / & huiusmodi) absolui possunt ab episcopis in duobus casibus. Primus est si deliquerint in fraudem: hoc est ut subtrahant se ab obsequio debito dominis/veniundo ad sedem apostolicam. Secundus est si ipsi domini sine culpa sua graue damnum propter hoc incurrant: nisi excessus sit tam grauis & enormis/ ut propter vitandum scandalum & tollendum exemplum aliorum/debeant ad sedem apostolicam destinari. ¶ Ex interueniente demum impedimento ab solui in primis possunt a quocunque excessu omnes in mortis articulo constituti. Infirmi quoque seu valetudinarij quacunque corporis impotentia impediti/& senes impotentes

accedere: & simili ter qui ob inimicitias quas habent/aut ob inopiam quam patiuntur/non possunt accedere: et demum quocunque canonico impedimento retrahantur/vt nec ad sedem apostolicam nec eius legatum ire possint, absolui possunt ab episcopis seruata duplici moderatione. Prima est vt satisfiat clericis iniuriam passis. Secunda est/vt iurent quod cessante temporali impedimento/ presentabūt se apostolice sedi parituri illius mandato. De nobilitatis autem magna potentia/ disponit ius quod talium dominorum ac delicato rum excessus/ significandus est anteq̃ absoluatur/ sedi apostolice: & secundum illius consilium postea fiat absolutio. nisi periculum sit in mora: tunc. n. iuxta impedimentorum canonicorū rationem agendum esset.

¶ In insequentes cardinales vel manus violentas in eos iniicientes. Item in dominos temporales cūstitutionem ca. felicitis. li. vi. contra presumptores prefatos seruari non facientes. Ca. xi.

S*quis In hoc sacrilegij genus irrepserit/ quod sancte ro. ecclesie cardinales hostiliter fuerit insequutus / vel percusserit aut [68r] ceperit vel socius fuerit facientis / aut fieri mandauerit / aut factum habuerit ratum aut consilium dederit vel fauorem/aut postea receptauerit vel defensauerit scienter eundem, sicut criminis lese maiestatis reus / perpetuo sit infamis. Et in fra. Ex in sequutione predicta sicut ex iniectione manuum violenta, ipso facto sententiam excommunicationis quis incurrat/ tam ipse in sequutor q̃ alij supradicti tanti mali participes. Nec ab alio q̃ a ro. pont. possit beneficium absolutionis obtinere / nisi in articulo mortis. ¶ Et in fra. Si princeps/senator/ consul / potestas ve lalius dominus siue rector contra presumptores predictos presentis constitutionis tenorem non fecerit obseruari, tam ipse q̃ officialis eius in fra mensem postquam res ad eorum notitiam venerit/ coipso sententiam excommunicationis incurrant. Bonifa. extra. de pe. ca. felicitis. li. vi.*

Materia *Istius canonis est sacrilegium insequutionis & manus violente in cardinales sancte ro. ecclesie. Quo ad personas canon est vniuersalis. Quo ad actiones/comprehendit decem actiones: scilicet insequi / percutere/ capere/sociare facientem / mandare/ratum habere / consulere/ fauere / receptare / defensare scienter: ita quod quicquid horum aliquis commiserit/est excommunicatus. Et reseruatur absolutio pape. ¶ In secundo autem canone si princeps &c. materia est omissio seruandi dictam constitutionem, tanq̃ quasi probans sacrilegium factum. Persone vero excommunicate sunt septem: scilicet princeps/senator/cōsul/potestas/alius dñs/rector/ & eius officiales. Actio que excommunicationi subijcitur est vna: scilicet non facere seruari dictam constitutionem in fra mensem a die notitie computandum. Et est excōmunicationis buius absolutio ep̃alis.*

[[68]v] In iniuriose pōtificē pcutiētes/capiētes vel bāniētes &c. Ca. xij.

S*quis Suadente diabolo in hoc sacrilegij genus proruperit, quod quis in iuriose vel temere pontificem percusserit / acce/ perit seu banniuerit / vel hoc fieri mandauerit/ aut facta ab alijs rata habuerit/vel socius in his fuerit facientis / aut consilium in his dederit vel fauorem/seu scienter defensauerit eundem, in illis casibus de predictis in quibus excommunicationem per iam editos canones non subiret/sit huius nostre constitutionis autoritate anathematis mucrone percussus. ac non queat nisi per summum pont. (pterq̃ in mortis articulo) absolui &c. ¶ Potestas vero/consiliarij/ balliui/ scabini/aduocati/rectores/consules & officiales ciuitatis que in episcopum suum commiserit aliquid predictorum/in pmissis culpabiles existentes, similiter excōis sñe (a qua nisi vt premit titur/ valeant beneficium absolutionis obtinere) sint subiecti. Cle. extra de pe. ca. siquis. in cle.*

Canones Duo simul hic ponunt: & utriusque materia est sacrilegium in ep̃m. Et primus quidē quo ad personas ṽtis est. Quo ad actiones vero comprehendit duo g̃na actionum. s. principalium & accessoria. Et principales quidem sunt tres. s. p̃cutere/ capere vel bannire ep̃m quēcunq̃. Actiones vero accessorie sunt sex: scilicet mandare/ratificare/ sociare/cōsulere/fauere/vel scienter defendere. ¶ Secundus aut̃ canon specialiter loquens de hoc sacrilegio perpetrato a ciuitate (que non excommunicatur: quia vniuersitas non excōicatur) p̃ticularis est quo ad p̃sonas: pro quanto septem g̃na officialiū/ & octauo generali nomine omnes illius officiales excōicat. Sed quo ad actiones extensissimus est: pro quanto culpam oēm circa hoc sacrilegium comprehendit. Et est utriusque absolutio papalis. ¶ Aduerte hic/q̃ appellatione pontificis seu episcopi non venit nisi consecratus episcopus: quia electus & non consecratus non [69r] est episcopus, licet sit administrator & episcopus electus.

¶ Et scito quod p̃ter hos canones / ad idem extat alius in cena dñi/ dicens. Excōicamus & anathematizamus omnes temere mutilantes/ vulnerātes/interficiētes/capiētes/incarcerātes/ & detinen tes patriarchas/ archiepiscopos & episcopos eorūq̃ mandatores. ¶ Vbi videre potes canonem vniuersalem quo ad personas: & comprehendentem actiones sex principales, & vnam accessoriam/ scilicet mandare. Et est papalis/sicut cetera in cena dñi.

¶ In sacrilegos ad urbē romam pergētes inuadentes. Ca. xiiij.

EXc#municamus Et anathematizamus omnes mutilantes/vulnerantes & interficiētes/ seu capiētes & detinētes seu depredantes romipetas & peregrinos ad urbem cam deuotionis seu pegrinationis accedētes/& in ea morātes / vel recedētes ab ip̃a: & in his dantes auxiliū/cōsiliū vel fauorē. In proces. cene dñi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo inuadunt̃ adsanctā urbē p̃gentes. Et quo ad p̃sonas est ṽtis. Quo ad actiones cōprehēdit sex principales/& tres accessorias. Et principales sunt mutilare/vulnerare/interficere/capere/ detinere/depredari. Accessorie aut̃ sunt consulere/auxiliari/ fauere. ¶ Et nota quod oportet personas ad quas principales actiones terminantur h̃re multas conditiones. Prima est in qualitate/q̃ sint romipete seu peregrini. Secunda est in causa/q̃ causa deuotionis vel peregrinationis. Tertia est in positione quod ad urbē accedant vel in ea morent̃ vel inde recedāt. Et ex defectu tertie conditionis siquis tales percusserit anteq̃ sint in accessu aut postquam redierint, non incurrit hunc canonē. Ex defectu vero secunde conditionis/siquis habitatorem rome euntem ex hispania romam vt in domum suam vadat/percusserit, non incurrit hunc canonē: quia nec cam deuotionis nec causa peregrinationis ad urbē accedit. Ex defectu autem prime conditionis siquis percusserit habi- [[69]v] tantem rome causa deuotionis, non incidit in hunc canonem: quia habitator non est romipeta aut peregrinus morans in vrbe. Inter cām aut̃ deuotionis & pegrinationis nihil interesse video in p̃posito/nisi q̃tū ad exteriorē manifestationem. deuotio. n. interior est: pegrinatio vero exteriora solita est h̃re signa. & vulgariter vocant̃ pegrini q̃ deuotionis cam p̃gunt. Veꝛ inter romipetas & peregrinos ad urbem/dñia est, pro quanto cōius est romipete nomen: nam comprehendit etiam romanum ciuem ad urbem cā deuotionis accedentem. ¶ Et nota quod canon iste respicit non papā/ non curiam, sed urbem romā. Ita quod si papa cum curia alibi esset, nihilominus canon iste ligaret offendentes euntes ad urbem cā deuotionis. ¶ Aduerte quoq̃/ quod iste canon mutatus est: quia in processu cene domini t̃pe martini comprehendebantur etiam peregrini ad hierusalem. Et est papalis.

¶ In eos q̄ adsedē aplicā venientes & recedentes ab eadē/ temeritate propria capiūt/spoliāt & detinent &c. Ca. xiiij.

EXc#icamus Et anathematizamus omnes illos qui ad sedem apostolicā venientes & recedentes ab eadem, necnō omnes illos qui iurisdictionem ordinariā vel delegatam aliquam non hñtes / in eadem curia morantes temeritate propria capiunt / spoliant & detinent, aut ex proposito deliberato verberare/mutilare vel interficere presumunt: & qui talia fieri faciunt seu mandant. In p̄ces. cene dñi.

Canonis Istius materia est sacrilegiū quo offendit̄ sedes aplicā in his q̄ sub protectione sua sunt. Et quo ad p̄sonas est v̄tis. Quo ad actiones vero comprehendit̄ actiōes principales sex/ & duas accessorias. Et qm̄ in canone isto aliter modificant̄ prime tres actiones principales quando terminant̄ ad veniētes vel recedētes/ & aliter quando terminant̄ ad morātes in curia romana, iō aduerte ex l̄ra dñiam. Et multiplicādo primas tres actiones/dicito, quod capē/spoliare vel detinere tam veniētes ad [70r] aplicā sedem q̄ recedētes ab ea/primo excōicant̄. deinde quod capē/ spoliare vel detinere propria temeritate (hoc est authoritatiue) morātes in curia aplicā/excōicantur. Tertio quod verberare/mutilare vel interficere ex proposito deliberato tam venientes q̄ recedentes q̄ morantes/ excōicantur. Et est papalis.

¶ Sed sunt hic aduertenda multa. Primum quod non est hic sermo de roma/sed de sede & curia aplicā: ac per hoc oportet p̄sonas sic offensas ad sedem apostolicam venire/ aut ab illa recedere/aut in illius curia morari. ita quod non sufficit morari rome vbi est curia/ sed oportet in curia morari. ¶ Secundū est / quod si morantem in curia quis spoliat aut detinet aut capit furtiue & per modum rapti ris & non authoritatiue, non incurrit hunc canonem: factus est. n. hic canon contra eos qui in curia auctoritatem sibi de facto usurpant. propterea. n. dñi/qui iurisdictionem ordinariam vel delegatam non habentes propria temeritate &c. ¶ Tertium est, quod siquis ex exorta tunc ira/ rixa / controuersia / & breuiter non animo quieto premeditatus prorumpit in verberandum aut occidendū curialem in curia, non incurrit hunc canonē: quia non vocat̄ in proposito ex proposito deliberato facere/ qui ex non premeditatione quieti animi facit: alioquin superflue apponeretur ex proposito deliberato/si deliberatio sufficiens ad peccatum mortale sufficeret ad hunc canonem incurrendū: commune siquidem est omni excōicationi subesse peccatum mortale. Et semper hoc subintelligitur: nisi quis adeo desipiat vt putet aliquem ex actu non deliberato excōicatū / aut in hoc solo canone explicatum quod in ceteris subintelligitur: quod irrationabile est. ¶ Quartum est/ q̄ vltimus casus (scilicet de p̄cutientibus morātes in curia) scri ptus qdē est/& iam per centum annos quotannis p̄mulgāt, & tñ a nullo aduersti aut praticari v̄tā in foro iudiciali q̄ pñē: nullus siquidem (ni fallor) ex hoc se aut alium reputat excōicatum. Actiones autem accessorie due sunt: mādare. s. & facere fieri aliqd dicto℞. ita quod non solum qui mandato / sed qui alia via q̄ mandato facit aliqd horum fieri, excōicatus est. Et est papalis.

[[70]v] ¶ In sacrilegos/litigantes in ro. curia quolibet offendentes. Ca. xv.

EXc#municamus Et anathema tizamus oēs illos qui per se vel alium seu alios / quascūq̄ p̄sonas ecclesiasticas vel seculares ad ro. curiam sup̄ suis causis & negocijs recurrētes / illaque in eadem curia p̄señtes aut p̄curātes, negociorūq̄ gestores/aduocatos vel p̄curatores ip̄o℞/vel ēt auditores seu iudices super dictis causis seu negocijs deputatos, occasione cā℞ vel negocio℞ hmōi/ verberāt/ mutilāt vel occidunt seu bonis spoliant. Vel qui per se vel aliūseu alios directe vel indirecte

ſdicta exeq vel procurare, aut in eisde cōſiliū/auxiliū vel fauorem p̄ſtare non verent: cuiuscūq̄ p̄minentie/dignitatis &c. fuerint. In proces. cene dñi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo ex certa sp̄ali cam (ſcilicet litis vel negocij) offendunt qui sub protectione apticesedis sunt. Et quo ad p̄ſonas offendētes est v̄his. Quo ad p̄ſonas vero offensas/ continet octo ḡna p̄ſol/ naſ: ſcilicet ad ro. cu. ſup ſuis cāis recurrētes/prosequētes/ p̄cul/ rātes/negocioſ gestores/aduocatos/ p̄curatores/auditores/iudices. Quo ad actiones āt p̄rīcipales explicat quattuor: verberare/ mutilare/occidere/bonis ſpoliare. Oportet tamen actiones iſtas non ex quacūq̄ cā/sed occasione cāſ vel negocioſ huiusmodi fieri, ſi incur renda est canonis huius censura. Quo ad actiones vero accessorias/multiplicatur valde: vt patet intuenti. Et est papalis.

¶ In eum qui quempiam christianorum per assassinos interfecerit/vel interfici mādauerit, aut eos receptauerit/ defenderit/vel occultaauerit.

Ca. xvi.

sTatuimus Vt q̄cunq̄ princeps/ p̄latus/seu q̄uis alia eccl̄iastica ſecularisue p̄ſona quēpiā ch̄rianoſ per assassinos interfecerit vel in terfici mādauerit (q̄uis mors forſitan ex hoc non ſequat̄) aut eos [71r] receptauerit/defenderit vel occultaauerit, excommunicationis ſen tentiam & depositionis a dignitate/ordine / honore / officio & beneficio / incurrat ipſo facto. Inno. iiij. de homicidio. ca. pro humani. li. vi.

Canonis Istius materia est homicidiū/nō qualecūq̄/ sed ſacrilegū: conditus est. n. contra quādā ſacri legā viam occidendi ch̄rianos. Et quo ad p̄ſonas est vniuerſalis. Quo ad actiones vero cōprehendit q̄nq̄ actiones. prima est ch̄ri ſtianum per assassinos interficere: ſecunda est mandare etiam ſi non ſequatur effectus: tertia est eos assassinos receptare: quarta est eos defendere: quinta est eos occultare. ¶ Vbi primo nota/q̄ assassini non dicuntur hic qui vulgariter vocantur assassini: ſed quedam ſpecialis gens infidelis (vt litera innuit) habens ſuū dominum: que hodie ignota videtur. ¶ Deinde aduerte/q̄ in hoc canone mandati actio non punitur vt accessoria/sed vt principalis: & propterea punitur etiam ſi effectus non ſequatur. & ſimile est de alijs tribus actionibus ſequentibus. Ita quod receptatores/defensores/occultatores assassinorum etiam ſi non occiderint aut occisuri ſint ch̄riſtianum, ſunt excommunicati: quia ſic ius diſponit. Et est ep̄alis.

¶ In sacrilegos ecclesie romane terras offendentes. Ca. xvij.

EXc#municamus Et anathematizamus omnes illos qui per ſe vel alium ſeu alios directe vel indirecte/ ſub quocunq̄ titulo vel colore occupant/detinent/vel hoſtiliter deſtruunt ſeu inuadunt, aut occupare/detinere vel diſcurrere aut inuadere hoſti liter preſumunt in totum vel in partem / almam urbem/regna ſicilie ſeu trinacie / inſulas ſardinie & corſice / terram citra pharum/patrimonium beati petri in tuſcia / ducatum ſpoletanum/comitatum venayſinū/sabinēſem/ marchie anchonitane/ maſſe/trebarie/romandiole/campanie & maritime prouincias, [[71]v] ac terras ſpecialis comiſſionis arnulforū, ciuitatesque noſtras/ bononiam/ferrariam/beneuentum/ perusiam/ auinionem/ciuitatem caſtelli/tudertum, & alias ciuitates / terras & loca vel iura ad ipſam ro. eccleſiam ſpectantia & adherentia: ac fautores & deſensores eorum: ſeu in his dantes auxilium/ conſilium vel fauorem. In pro. cene domini.

Canonis Istius materia est ſacrilegium quo offendūtur terre eccleſie romane. Et quo ad p̄ſonas est vniuerſalis. Quo ad actiones vero principales/ numerat quattuor: ſcilicet occupare/detinere /

hostiliter destruere seu inuadere/tam in presenti q̄ in futuro. Et modificantur dicte actiones multipliciter: scilicet perse vel aliū/et directe vel indirecte. et excludunt colores etc. Accessorie aut̄ sunt/fauere/defendere/ cōsulere. Que aut̄ sint terre et loca eccl̄ie ro. in l̄ra explicatur. Et est papalis. ¶ Aduerte hic/q̄ quum in terris eccl̄ie cōtingit/q̄ pars exñs extra armata manu volens intrare/ inuadit ciuitatem non vt subtrahat eam eccl̄ie/ sed vt ipsa pars ibi regnet eo mō quo partes iste regnare consueuerunt, canonem istum incurrit: quia terram eccl̄ie in parte saltem hostilem inuadit sub colore manendi in domo sua. Immo (vt a communiter accidētibus patet) huiusmodi inuasio tendit ad subtrahendum eccl̄ie ro. terrā quo ad liberum regimē. Romana siquidem eccl̄ia in terris ubi factio regnat, titolare dominium potius habet q̄ cum effectu.

¶ In latrones maritimos. Ca. xviij.

EXc#icamus Et anathematizamus omnes piratas/ cursarios/ latrūculos maritimos: et illos p̄cipue q̄ mare n̄m a monte argētario vsque ad tarracinam discurre, et nauigantes in illo depredari/ mutilare/ interficere/ac rebus et bonis suis spoliare presumpserunt hactenus et p̄sumunt. ac omnes receptatores eorundem: et eis auxilium dantes/consilium vel fauorem. In pro. cene domini.

[72r] **Canonis** Istius materia est latrocinium maritimum. Et quo ad personas/vnum genus psonarum nominat̄ diuersis nominibus. nam pirate iidem sunt q̄ vulgariter corsarij appellant̄: latrunculi quoque marini / parui pirate sunt. Totū ergo genus pirataꝝ excōicatur: et p̄cipue in fra mare eccl̄ie ro. discurrentiū. Actiones principales sunt quinque: depredari/mutilare/interficere/bonissuis spoliare/et receptare eosdē. Accessorie aut̄ sunt tres: cōsulere/auxiliari/fauere. Et est papalis.

¶ In sacrilegos sedem ap̄licā in suis victualibus offendētes. ca. xix.

EXc#icamus Et anathematizamus omnes impediētes seu inuadentes victualia seu alia ad vsum ro. curie necessaria adducentes: vel qui ne ad ro. curiam ipsa adducantur vel deferantur impediunt seu perturbant: et qui talia fieri faciunt vel defendunt: cuiuscunq̄ fuerint ordinis/preeminentie etc. In pro. cene do.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offenditur sedes ap̄lica in suis victualibus. Et quo ad p̄sonas est v̄tis. Quo ad actiones principales/ sunt quattuor: sed distincte in duas combinationes p̄p̄ diuersitatē terminoꝝ. Nam prima cōbinatio est impedire vel inuadere homines adducentes victualia vel alia necessaria ad vsum romane curie. Secunda vero cōbinatio est impedire vel perturbare ne p̄dicta adducant̄ ad curiā. Ita quod p̄rio prouideat̄ hominibus adducentibus: secūdo rebus adducendis. Quo ad actiones vero accessorias/ ponuntur due actiones: scilicet defendere/vel facere fieri talia. quibus errore scriptorū li fieri omisum sit in textu ēt plūbato. Et est papalis. ¶ Aduerte hic/q̄ quum ex voluntate et proposito maleficia distinguant̄, siq̄s non ḡra impediendi vel pturbandi ea q̄sunt ad curiā/ sed consulendi proprie p̄rie cōmoditati/ inhibeat neq̄s extrahat de p̄ria fruges etc. quibus inde sequat̄ quod non p̄n̄ idferri ad curiam ro. [[72]v] non propterea incidit in hunc canonem. Similiter siquis tempore pestis in curia/inhibet suis nequis vadat romam/reuersurus etc. non incidit in hunc canonem: et sic de similibus. quia non per se agitur contra curiam, sed pro necessitate/pro sanitate patrie et huiusmodi/per se agitur: licet per accidens redundet in damnum curie. sed pene ac censure intelligende sunt penes id quod est per se, et non penes id quod est per accidens.

¶ In sacrilegos christianum principatum offendentes / opem ferendo inimicis crucis christi. Ca. xx.

EXc#municamus Et anathematizamus illos qui contra christum & populum christia num/sarracenis arma / ferrum & lignamina deferunt galearum: eos etiam qui galeas eis vendunt vel naues: quique in piraticis sarracenorum nauibus curam vel gubernationem exercent, aut machinis aut quibuslibet alijs aliquod eis impendunt consilium vel auxilium in dispendium terre sancte. Ipsosque rerum suarum priuatione mulctari/& capien tium seruos fore censemus: precipientes vt per omnes vrbes ma ritimas in diebus dominicis & festiuis huiusmodi sententia pu blice innouetur. Et talibus gremium non aperiatur ecclesie, nisi totum quod ex commercio tam damnato perceperint & tantun dem de suo/in subsidium terre sancte transmiserint. Et in fra. Quod si forte soluendo non fuerint, sic alias reatus talium casti getur/q in pena ipsorum alijs interdicatur audacia similia presumendi. Inno. in conci. gñali. extra de iudeis. ca. ad liberandū.

Canonis Istius materia est sacrilegium contra chri stianum principatum commissum / opem fe rendo inimicis crucis christi. Et multis in locis repetitus diuersi mode inuenitur: & in iure/& in extrauagātibz/ & in pcessu qui fit in cena domini.

[73r] ¶ Vt autem clare percipiatur quid/quando & vbi prohibitum sit, distingue tempora & loca. Et scito quod secundum omne tempus & secundum oēm locum infidelium, excōicati sunt deferentes equos/armaferrum/lignamina/& alia prohibita quibus christianos impugnant: vt patet in cena do. vbi sic dicitur. Excōicamus & anathematizamus omnes illos, qui equos/armaferrum/ lignamina/ & alia prohibita deferunt sarracenis/turcis/et alijs christi nominis inimicis, quibus christianos impugnant.

¶ Tempore vero guerre excōicati sunt deferentes etiam quodcūqz mercimonium: vt patet in ca. quod olim. de iudeis & sarra. Et omni rursus tempore / deferentes etiam victualia & quecunqz mercimonia in alexandriam vel alia loca sarracenorum terre egipti, excōicati sunt: vt patet in extrauagan. cle. v. multa mentis. posita inter cones extrauagantes in ti. de iude. & sarra. Et tam hec tertia q̄ prima excōicatio reseruatur pape. secunda autem quatenus ab vtraque harum separatur, ab ep̄o absolui potest.

¶ Aduerte deinde/q appellatione armorum veniunt non solum offensiua/sed defensiua, ex quacunque materia sint. Per ferrum autem & lignamina/precipuum materiam intellige armorum & galearum ac nauium. Et per alia prohibita/accipe non solū naues & galeas ipsas, sed quascunque secundarias proprias materias armorum, galearum/nauium: vt sunt sartie/vela galearum, & breuiter quecunque ad hoc sunt vt ex eis christiani impugnentur: sic enim processus cene domini explicat. Victualia autem & cōis vsus merces (vt panni linei vel lanei, & alia hu iusmodi) non veniunt appellatione prohibitorum: vt patet ex eo quod in dicta extrauagante postquam dictum est. ferrum/equos/ arma & alia vetita, subiungitur. necnon victualia & mercimonia. Vnde sequitur quod excōicatio cene domini/non extenditur ad de ferentes victualia et cones merces ad infideles. Et hoc bene nota. Vnde has omnes merces deferentes non sunt excōicati, nisi tem pore guerre / aut nisi in alexandriam vel partes egipti deferāt: **[[73]v]** quum excōicatio contra illos non inueniatur/ nisi vt dictum est. ¶ Et quilibet canon est vniuersalis quo ad personas. Sed quo ad actiones distant: quia in hoc canone explicantur quinque actiones. prima est deferre: secunda vendere: tertia curam exercere: quarta consulere: quinta auxiliari: vt patet in textu. In canone vero cene domini sola vna actio ponitur: scilicet deferre. Et est non solum papalis / sed penalis absolutio: vt in iure recitato vides.

¶ *In effractores locorum sacrorum. Ca. xxi.*

Memoratos *Sacrilegos (qui scilicet con fregerant violenter quasdam ecclesias/et expoliauuerant) excommunicatos nuncietis: et faciatis sicut excommunicatos arctius euitari, donec passis iniuriam con grue satisfaciant/et damna data resartiant, et cum lris vestris rei veritatem continentibus apostolico se conspectui representent. extra de sen. excom. conquesti.*

Canonis *Istius materia est sacrilegium quo frangit ecclesia et spoliatur. Et quo ad personas vni uersalis est. Quo ad actiones vero comprehendit duas simul: scilicet frangere et expoliare. ¶ Vbi nota primo / duo requiri simul vt sit locus canonis: scilicet effractionem et spoliationem. Et effractio quidem ad templum (siue frangatur paries / siue ianua/siue sera/siue tectum etc.) spoliatio autem ad res que tolluntur/refertur. Et propterea siquis aperiret ecclesiam et spoliaret/aut frangeret sed non spoliaret, non subijceret huic canonis. ¶ Nota secundo/q hic canon nullam inferr excommunicationem: sed latam supponit/et denunciationem mandat/ ac denunciati absolutionem apostolice sedi reseruatur. Sed vbi lata sit ista sententia que hic supponitur/non facile patet. nisi dicendo quod canon iste per hec sua verba interpretatur / quo ad hunc casum fuisse anathemate sententie canonem lucij pape in decretis. xvij. q. iiij. [74r] ca. omnes ecclesie. Indubie siquidem tenetur huiusmodi ecclesiarum effractores cumspolio/esse ipso iure excommunicatos ex hoc textu: quia mandantur denunciari excommunicati: non pot enim denunciari excommunicatus nisi qui iam est excoicatus. Et est papalis post denunciationem.*

¶ *In incendiarios. Ca. xxij.*

Inciendiarii *Ex quo sunt per ecclesie sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad sedem apostolicam sunt mittendi. Cle. iij. extra de sen. ex. ca. tua.*

Canonis *Istius materia est iniuriosum incendium. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones vnam solam punit actionem: scilicet iniuriose incende re/non qualitercunq/sed post sententiam. ¶ Vbi nota nullam in hoc canone excommunicationis sententiam ferri: sed si per ecclesie (hoc est prelatorum) sententiam sunt non solum excommunicati/sed publicati, tunc absolutio reseruatur sedi apostolice. Et quia non arctat se canon ad incendiarios ecclesiarum, ideo de quibuscunq incendiarijs intelligo. Et intelligitur in proposito incendiarius non ab actu incendendi / sed a vitio: qui. n. malo studio incendit domum/segetem/oliuetum etc. incendiarij crimine incurrit. ¶ Et scito excoicationem contra incendiarios ecclesiarum latam/nullibi inuentam a me esse, quis quesierim que allegantur loca. et propterea non habeo eos pro excommunicatis. Et siqui forte fundent excoicationem hancsuper canone qui hñ. xi. q. iij. ca. canonica. aduertant primo canonem illum com esse omnibus violatoribus ecclesiarum. deinde quod non vñ ligare omnes chñfideles: quia vñ canon nec concilij vniuersalis nec pape/sed particularis synodi: scilicet aurisiacen. constat autem huiusmodi canones pre sertim penales/nec ex se nec ex gratiani compilatoris authoritate vim suam extendere ad vniuersas christi ecclesias.*

[74]v ¶ *In eos q chñianos nau fragātes rebus suis spoliāt. Ca. xxij.*

Illic *Qui chñianos nau fragium patientes spoliāt rebus suis, nisi ablata reddiderint/excommunicatione nouerint subiacere. Ex cōci. lateranē. de raptoribus. ca. excommunicationi.*

Canonis *Istius materia est furtum seu rapina bonorum nau frago. Et quo ad psonas vñs est. Quo ad actiones vnam punit: scilicet spoliare bonis patiētes nau fragiū. ¶ Vbi aduerte canonem hunc*

contra iniquam detentionē reŕ chřianoŕ nau fragoŕ/cōsiderasse duo concurrere in hac iniquitate. Prīo acceptionē reŕ ex nau fragio: deinde usurpationē earūdē reŕ vt ppriaŕ. Et quia primus actus (hoc est accipe huiusmodi res) potest bñ et male fieri, & hent spēm boni (qm̃ est saluatio reŕ piclitantiū) & potest fieri ex pia charitate/ad opē. s. ferendam dñis reŕ illaŕ, & potest fieri ex auara iniquitate ad appropriandum sibi res illas: ideo non est punitus actus iste acceptionis ab hoc canone. Secūdus at actus (qui est detētio rei aliene inuito dño) qm̃ manifestam & in excusabilē continet iniquitatē, punitus ē ab hoc canone excōis snā. Et quia actus iste (scilicet detinere res nau fragoŕ ipsis inuitis) cōsummat in omissione restōnis, ppea canon iste non percutit huiusmodi quasi raptores seu fures/nisi quum venerint ad omissionem restōnis debite. Et quia tempus restituendi determinatum est ad statim (quia obligat semper & ad semper) ideo statim incurrit hec excōicatio quum quis est in mora: hoc est quum quis potest restituere & non restituit. Nec est opus monitione. tum quia tps restōnis determinatū est ipso iure: vt dictum est. tum quia falsum est cen suras contra omittentes/exigere monitionē: vt patet ex eo quod inquisitores odio vel amore &c. omittētes/ absque alia monitione sunt excōmunicati: iuxta ca. multorum. de here. in cle. Et est ep̃alis. ¶ Aduerte confessor leges aut consuetudines alicubi de confisca tione bonorum nau fragorū/esse corruptiones legum & bonorū morū, addentes afflictionem afflicto.

[75r] Contra offendentes aplicā sedē.

¶ *In cardinales sede vacante constitutioni de romani pont. preter simoniam facienda electione/quouis modo contrauenientes. Ca. xxiiij.*

Inhibemus Omnibus & singulis sancte ro. ecclesie cardinalibus qui pro tempore erunt/& eorum sacro collegio, ne apostolica sede vacante predictis (scilicet de romani pont. preter simoniam facienda electione) contrauenire vel contra premissa vel aliquod premissorum statuere/disponere/ordinare/vel aliquo modo facere seu attentare presumant quocunque exquisito colore vel cā/ sub excōis late sententie pena: quam ipso facto incurrant. Et a qua non nisi per romanum pont. canonice electum absolui possint, nisi in mortis articulo. Iulius. ij. in extrauaganti/quum tam diuino. & fuit per lateranense concilium approbata.

Canonis Istius materia est simonia non quecunq; sed circa electionem pape. Et quo ad personas est particularis: vtpote solos cardinales comprehendens. Quo ad actiones vero numerat sex actiones. prima est contrauenire: secunda statuere: tertia disponere: quarta ordinare: quinta aliquo modo facere: sexta aliquo modo attentare. Et hec omnia intelliguntur sede vacante. Ita quod si cardinales contra ordinata de pape preter simoniam electione contraueniant aut statuunt &c. sunt excōicati. Et est papalis. ¶ Vbi nota quod licet secundum antiqua iura non potuisset excipi contra papam simoniace electum (quia quantūcunq; simoniacus erat verus papa) post hanc tamen constitutionem papa simoniace electus non est papa in veri tate. Et cardinales sede vacante iurant se seruatueros hanc constitutionem.

[[75]v] ¶ In eos qui ab ordinationibus/sententijs seu mandatis ro. pon. ad futurum concilium appellant, aut fauorē/cōsilium/ auxiliumue ad hoc prestant &c. Ca. xxv.

SAne Olim fe. re. pius papa. ij. predecessor noster de fratrum suorum sancte ro. ecc. cardinalium cunctorumque prelatorum / ac diuini & humani iuris interpretum curiam ro. sequentium in dieta seu congregatione mantuana existentium approbatione/matura prius & graui p̃missa discussione, & de eorundem congregatorum vnanimi consilio & assensu ac ex certa scientia prouocationes ad futurum concilium efficacissimis & palpabilibus rationibus tanq̃ erroneas & detestabiles damnauit: ac sub excommunicationis late sententie & interdicti penis precepit, nequa persona cuiusuis dignitatis siue etiam vniuersitas aut collegium quouis quesito colore ab ordinationibus sententijs seu mandatis quibuscunque suis & successorum suorum / appellationem huiusmodi interponere audeant. & contrafacientes vna cum fautoribus suis/ & consiliū auxiliumue prestantibus (siue tabelliones sint siue testes/siue aduocati siue alij quicunque) non solum penis & censuris predictis/sed etiam his que lese maiestatis & heretice prauitatis reis imponuntur obnoxios esse statuit. ¶ Et in fra. Dictasque penas & earum quamlibet omnes illos ipso facto incurrere volumus (cuiuscunq̃ conditionis existant & gradus prerogatiua prefulgeant) qui in senatu/concilijs/parlamentis/cōgregationibus etiam synodalibus & prouincialibus vel alias quomodolibet tacite vel expresse/voce vel scripto/per se vel alium/ cuiuscunque timoris vel reuerentie velamine vel pretensa excusatione & superioris mandato non obstañ. decreuerint/ consuluerint seu deliberauerint/vel aliorum dicta approbauerint/consilium aut vocem dederint vt ad futurum vniuersale concilium a nobis vel successoribus nostris romanis pont. contra predictam constitutionem **[76r]** appellare liceat possit vel debeat, dictas penas ad ipsos & eorum quemlibet contrauenientem in premissis / tenore presentium ex/ tendentes & locum habere declarātes omni ambiguitate cessante. Iulius. ij. in extraua. suscepti regiminis.

Canonis Istius materia est sacrilegium contra sedis apostolice primatum. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones vero principales constitutio pij ponit vnā tantum: scilicet appellationem ad futurum conciliū ab ordinationibus/sententijs seu mandatis ro. pont. sed accessorias ponit tres: fauere/consulere/auxiliari. Extensio autem iulij addit sex actiones principales: scilicet decernere/consulere/deliberare / approbare aliorum dicta/ consilium dare/vocem dare/ vt ad futurum concilium contra dictam constitutionem pij ap/ pellari liceat possit vel debeat. Et quelibet actio multiplicat̃ per modos/tacite vel expresse/voce vel scripto/per se vel per alium. ¶ Vbi nota primo quod licet omnes iste actiones tanq̃ accessorie fuerint excommunicationi subiecte per constitutionem pij, non erāt tamen per constitutionem illam excommunicationi subiecte tanq̃ principales actiones. & propterea non erant isti dantes consiliū aut vocem verbo vel scripto / excommunicati nisi subsecuto effectu (hoc est nisi subsecuta principali actione que est appellare ad futurum concilium) sed per adiunctam extensionem iulij quilibet horum est excommunicatus statim vt dat vocem seu consilium vt possit liceat seu debeat appellari/etiā si effectus non subsequatur: quia sic disponit decretalis ista. alioquin frustra esset extensio ista ad easdem actiones vt accessorias & concomitantes: quoniam iam per pium comprehense sic erant sub nomine dantium consilium/auxilium vel fauorem. ¶ Nota secundo differentiam inter consulentes quod fiat hec appellatio/& consulentes quod fieri possit aut liceat aut debeat hec appellatio. nam primi non sunt excommunicati nisi sequatur appellatio, quia per pij constitutionem excommunicantur vt cooperatores. Secundi **[[76]v]** autem sunt excommunicati ipso facto: vt patet per extensionem

iulij. Nec istius differentie querenda est alia causa / nisi quia decretalis sic disponit: & pene non sunt extendende ultra proprios casus.

¶ In literarum apostolicarum falsarios/ & ipsorum fautores. Ca. xxvi.

NOS Omnes falsarios literarum apostolicarum/qui per se vel alios vitium falsitatis exercent / cum defensoribus & fautoribus suis anathematis vinculo decernimus innodatos &c. Inno. iij. extra de cri. fal. ad falsarios.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offendit apostolica sedes in falsitate suarum litterarum. Et quo ad personas est uniuersalis. Quo ad actiones principales continet duas. prima est exercere vitium falsitatis in apostolicis literis per seipsos: secunda est exercere hoc idem per alios. Et duas accessorias: scilicet fauere & defendere. ¶ Aduerte primo quod canon excommunicationis non extendit se ad omnes quolibet falsarios: hoc est qui quouis modo possunt dici falsarii apostolicarum literarum. Vnde non comprehendit subrepticias seu obrepticias literas apostolicas impetrantes & edentes: quoniam litterales non sunt falsae, sed vere litterae apostolice. Nec comprehendit vtentes scienter litteris apostolicis falsis: quia canon ipse distinguit vtētes contra exercentes per se vitium falsitatis huiusmodi, ac per hoc aperit vtētes non venire appellatione exercentium per se vitium falsitatis huiusmodi. Et quum constet quod non oportet vtentes comprehendendi sub appellatione exercentium per alium (quum per seipsos vtantur litteris falsis) consequens est vt non comprehendant vtētes sub hac cēsure. ¶ Nota secundo in eodem capitulo subiungi excommunicationē contra laicos vtētes litteris apostolicis falsis. Ita quod prima excoicatio [77r] est communis laicis & clericis. Secunda autem est propria laicis: quia textus disponit aliam penam clericis. Prima quoque excommunicatio comprehendit apostolicarum litterarum falsarios omnes qui vitium falsitatis exercent per se vel alios. Secunda autem solos vtētes. ¶ Aduerte tertio/quod licet neutra harum excoicationum sit pape reseruata ex hoc textu, ex processu tamen cene domini reseruatur prima: & extendit excoicatio prima absque limitatione aliqua ad omnes falsarios litterarum apostolicarum/ & supplicationum gratiam vel iustitiam concernentium. Et dicitur sic. Excoicamus & anathematizamus omnes falsarios bullarum seu litterarum apostolicarum, & supplicationum gratiam vel iustitiam concernentium/per ro. pon. vel vicecancellarium seu gerentes vices eorum aut officium vicecancellarii sancte ro. ecclesie de mandato eiusdem ro. pontificis signatarum: aut sub nomine eiusdem ro. pont. vicecancellarii aut gerentium vicem predictorum / signantes supplicationes easdem. Vbi videre potes quod canonis istius materia est latior quo ad actiones & quo ad actionum materias. Quo ad actiones quidem: quia ibi sola falsatio, hic falsatio & signatio. Quo ad materias vero: quia ibi solum de litteris apostolicis/hic de litteris & supplicationibus agitur. ¶ Aduerte quarto/quod in ca. dura. de cri. fal. reseruatur pape absolutio tenentis literas apostolicas falsas post viginti dies, si episcopus tulit contra tales in communi excoicationem. ¶ Recolito quoque/quod tam vtens falsis quam tenens falsa, per se loquendo non est nisi qui ex intentione vtitur falsis aut tenet falsa: hi. n. soli directe crimen hoc incurrunt. Vnde vtentes aut tenentes ignorantes non ligantur: nisi forte ignorantia tam culpabilis fuerit vt redeat actus in naturam sui vitij. quod regulariter non est quando si sciisset/ nullo pacto usus fuisset aut tenuisset. & hoc in foro conscientie. ¶ Aduerte quinto/quod (vt refert sanctus antholinus archi. flo. in tertia parte ex hostien.) litteris domini pape nec in magno nec in modico quis manum apponere potest/ etiam litteram vel punctum corrigendo: ita quod ipso facto excois sententiam incurrit/reseruata sedi apostolice: exceptis officialibus quibus hoc competit.

[[77]v] ¶ *In offendentes apostolice sedis auctoritatem tam in suis suorum# literis/ processibus & exequutionibus, q̄ in iuris dictionum / fructuum / reddituum & prouentuum non vacantium usurpatione &c. Ca. xxvij.*

EXc#municamus Et anathematizamus illos qui ne literis & mandatis apostolice sedis & legatorum ac nunciorum & iudicum dele gatorum eiusdem gratiam vel iustitiam concernentibus, decretisque super illis & ceteris iudicatis/ processibus & exequutorialibus non habito primum eorum beneplacito & assensu pareatur: neue tabelliones & notarij super huiusmodi literarum & processuum exequutione instrumenta vel acta conficere, aut confecta parti cuius interest tradere sub grauissimis penis prohibere/statuere seu mandare presumunt. Quiue iurisdictiones seu fructus/ redditus & prouentus ad ecclesiasticas personas ratione ecclesiarum / monasteriorum & aliorum beneficiorum ecclesiasticorum per eas obtentorum pertinentes usurpant vel arripiunt, seu quauis occasione vel causa sine romani pont. expressa licentia sequestrant. Vel qui per se vel aliū seu alios directe vel indirecte predicta exequi vel procurare/aut in eisdem consilium/auxilium vel fauorem prestare non verent: cuiuscūq; p̄minentie/dignitatis &c. fuerint. In pro. cene dñi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offenditur auctoritas apostolice sedis tam in suis suorumq; literis/processibus & exequutionibus, q̄ in iurisdictione num/ fructuum / reddituum & prouentuum non vacantium usurpatione. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones vero principales/secundum diuersitatem materiaꝝ diuersi ficatur. nam respectu prime materie tres actiones principales ponuntur: scilicet sub grauissimis penis prohibere/statuere/mandare. Ita quod primo excōicantur omnes prohibentes vel statuantes [78r] vel mandantes ne obediāt literis & mandatis &c. non habito primo ipsorum mandantium beneplacito & assensu. Et est hec excommunicatio contra illos qui statuunt aut mandant subditis suis ne obediant curie romane mandatis sine consensu ip̄oꝝ mandantium. Et in eodem contextu circa eandem primam materiam simul excommunicantur omnes qui prohibent vel statuunt aut mandant, ne tabelliones & notarij instrumenta seu acta conficiant/vel confecta tradant parti. ¶ Deinde circa secundam materiam tres actiones ponunt. prima est usurpare: secunda arripere: tertia sequestrare. Vbi quinque conditiones apponunt. prima ex parte rei accepte, scilicet quod sit res ecclesie: puta quod sit iurisdictione/fructus/prouentus/redditus ecclesie. Et per hanc conditionem excluduntur prouentus prophani quos aliunde ecclesiastice haberent persone. Secunda quod res ecclesie usurpentur/arripiantur aut sequestrentur non qualitercunque, sed vt prouētus/ vt redditus/vt fructus ecclesie: quoniam formaliter verba intelligenda sunt. Et per hanc conditionem excluduntur fures seu latrones qui res ecclesie furantur aut rapiunt vt quasdam res, & non ea ratione quia sunt fructus aut redditus ecclesie: factus est. n. canon iste/ non contra fures & latrones, sed contra dominos qui beneficiorum ecclesiasticorum prouentus usurpant aut sequestrant. Et quia non limitatur ad dominos/ligat omnes qui ea ratione arripiunt quia sunt prouentus talis ecclesie. Tertia q̄ pertineat ad personam ecclesiasticam obtinentem illud bñficiū. Et per hanc conditionem excluduntur res eedem si sint ecclesiarum vacantium. Quarta est quod ista fiant sine expressa licentia pape. Ex qua forte sequitur quinta/ scilicet quod ista fiant quasi authoritatiue: vt nobiles domini & ministri qui usurpant aut arripiunt aut sequestrant quasi potestatem habentes incurrant hunc canonem: qui directe factus est ad protegendum beneficiatos ab huiusmodi usurpatoribus. Sed parum prodesse videtur: quia domini faciunt quod volunt. Et si sunt magni domini, [[78]v] oportet habere

patientiam/et canones silere. ¶ Quo ad actiones vero accessorias/multiplicatio magna est propter tot modos. et extenditur ad omnia et singula premissa. Et est papalis.

¶ In impugnantes literas electi in papam anteq̃ coronetur. Ca. xxviij.

ADuerte *Hoc in loco / quod impugnantes literas electi in papam antequā coronetur / sunt ipso facto excommunicati per quandā extrauagantem benedicti. xi. vt refert sanctus anthoninus archi. flo. in tertia parte. ti. xxiiij. ca. lxviij.*

¶ In eos qui sub quibusuis penis/ne sine ipsorum inhibentium aut principum beneplacito mandentur exequutioni litere apostolice inhibent et c. Ca. xxix.

EXcommunicamus *Et anathematizamus omnes illos qui sub quibusuis penis/quibuscūq̃ personis in genere et inspecie, ne aliquas literas apostolicas etiam in forma breuis tam gratiam q̃ iustitiam concernentes/et citationes et exequutoriales que a sede predicta emanarunt et pro tempore emanabunt/sine eorū vel principum beneplacito et examine exequutioni mandent/ inhibent: ac notarios/ exequutores vel subexequutores literarū/ monitoriorum/citationum et inhibitionum huiusmodi capiūt/ incarcerant et detinent/vel capi et incarcerari et detineri faciunt. Et qui ex eorum officio vel ad instantiam quorūcūq̃ personas ecclesiasticas/et capitula/conuentus et collegia ecclesiarum quarūcūq̃, coram se ad suum tribunal / audientiam/ cancellariam / consilium vel parlamentum trahunt: ac preter iuris communis dispositionem trahi faciunt vprocurant/directe vel indirecte/quouis q̃sito ingenio vel colore. In pro. cene dñi.*

[79r] Canonis *Istius materia est sacrilegium quo offenditur authoritas sedis apostolice, primo in suis literis/citationibus et exequutionibus: secundo in suis notarijs/ exequutoribus et subexequutoribus: tertio in ecclesiasticis personis/capitulis/conuentibus et collegijs. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones diuersificatur secundum materias. nam in prima materia ponit vnā actionem, scilicet sub quibusuis penis inhibere ne sine ipsorum inhibentium aut principum beneplacito exequutioni mandentur litere apostolice/ et alia premissa. In secunda vero materia ponit tres actiones duplicatas. prima est capere: secunda incarcerare: tertia detinere. Et duplicantur per facere capi / incarcerari vel detineri. In tertia demum materia ponit actiones tres. prima est trahere ad suum tribunal/audientiam et c. preter iuris communis dispositionem: scda est trahi facere: tertia est trahi procurare.*

¶ Vbi nota in tertia materia / quod licet appareat quod iste canon sit editus contra dominos seculares/ qui seipsos constituunt iudices ecclesiasticarum personarum et c. secundum tamen veritatem ligat etiam ecclesiasticos/ qui preter iuris communis dispositio/ nem hec eadem presumunt authoritate alia q̃ ecclesiastica: quia in hoc canone non fit discretio inter laicos et clericos quum ex communicantur: non. n. dicitur. excommunicamus illos laicos/ sed absolute illos. Et forte fuit ratio / quia in multis locis prelati ecclesiastici instituuntur a principibus ad causas huiusmodi: et propterea omnes cōiter sunt hic excōicati. Et est papalis.

**¶ In offendentes sedis apostolice auctoritatem in cognitione causarum.
Ca. xxx.**

EXc#icamus *Et anathematizamus omnes & singulos vicecancellarios & consiliarios ordinarios & extra ordinarios quorūcunq; regum & principum ac cancellariorum/ cōsiliorū & parlamentoꝝ: [[79]v] necnon procuratores generales eorundem vel aliorum principum secularium etiam si imperiali/regali/ ducali vel alia quacūq; prefulgeant dignitate: necnon archiepiscopos & episcopos/ abbates & commendatarios eorūq; vicarios & officiales. qui per se vel alium seu alios/ quarūcunq; exemptionum vel aliarum gratiarum & literarum apostolicarum/necnon decimaꝝ, & beneficiales ac alias spirituales & spiritualibus annexas causas ab auditoribus & commissarijs nostris aduocant: ac exequutiones monitoriorum/citationum/ inhibitionum/ sequestrorum/ exequutorialium & aliarum literarum apostolicarum tam gratiam q̄ iustitiam concernentium, a nobis necnon camerario & presidentibus camere apostolice/ac auditoribus & commissarijs apostolicis/in eisdem causis pro tempore emanatarum, illarūq; cursum & audientiam/ac personas/capitula/ conuentus & collegia causas ipsas prosecui voleñ. auctoritate laicali impediunt/ & se de illarum cognitione tanq̄ iudices intromittere: ac partes actrices que illas committi fecerunt & faciunt / ad reuocandū seu reuocari faciendum citationes vel inhibitiones aut alias literas in eis decretas, & ad faciendum eos contra quos tales inhibitiones emanarunt/a censuris & penis in illis contentis absolui ordinant vel compellunt. In pro. cene do.*

Canonis *Istius materia est sacrilegium quo offendit auctoritas sedis apostolice in causarum cognitione. Et quo ad personas comprehendit nouem genera personarum. primo vicecancellarios: secundo consiliarios quorūcunq; regum vel principum/cancellariorum/ consiliorum/parlamentorum: tertio generales procuratores eorundē &c. quarto archiepiscopos: quinto episcopos: sexto abbates: septimo cōmendatarios: octauo eorum vicarios: nono eorum officiales. Quo ad actiones autem ponit quinque actiones. ita tamen vt quolibet intel ligatur/ tam si per se q̄ si per alium q̄ illam exerceat. Et referunt [80r] ad diuersa iste diuerse actiones: nisi due vltime / que referuntur ad idem. Prima actio est aduocare causas ab auditoribus vel commissarijs apostolicis: secunda est auctoritate laicali impedi re exequutiones aut causarum cursum seu audientiam, aut per sonas/capitula/conuentus seu collegia causas ipsas prosecui vo/ lentes: tertia est se de illarum cognitione tanq̄ iudices intromittere: quarta simul cum quinta est ordinare vel compellere par tes actrices ad reuocandum &c. vel ad faciendum absolui a cen suris & penis eos contra quos tales inhibitiones emanarunt. Ita quod quicumque ex supradictis nouem generibus personarum aliquam harum quinque actionum perse vel alium fecerit, excōi catus est. Et est papalis.*

¶ *Et aduerte diligentissime docte confessor / quod in processu sepe dicto cene domini sub adriano. vi. excluduntur excusationes principum vel consiliariorum & huiusmodi / excusantium se super tolerantia romani pont. & huiusmodi. nam ibi post omnes censuras habentur hec verba. Declarantes nihilominus ac protestantes (prout tenore presentium declaramus ac expresse pro testamur) absolutionem hodie vel alias etiam solenniter per nos faciendam/prefatos vicecancellarios/consiliarios & procuratores ac alios excommunicatos predictos/nisi prius a pmissis cum vero proposito vltius similia non committendi destiterint/nō comprehendere, nec illis aliter suffragaturam esse. Ac insuper in premissis omnibus & singulis ac alijs quibuscunque iuribus sedi apostolice ac sancte ro. ec. vndecunque & quomodolibet que sitis seu querendis, per quoscūq; actus contrarios aut quomodo libet preiudicantes/tacitos vel expressos/a nobis vel sede apostolica quomodolibet factos aut faciendos, aut quēcunq; temporis fluxum seu patientiam vel tolerantiam*

nostram / nullatenus quomodolibet preiudicari debere aut quomodolibet posse: & sic nostre incōmutabilis intentionis semper fuisse/ fore & esse.

[[80]v] Contra offendētes ecc. libertatē.

¶ In eos qui ecclesiasticam libertatem per statuta seu consuetudines offendunt. Ca. xxxi.

EXcommunicamus Omnes qui decetero seruari fecerint statuta edita/& consuetudines vel potius abusiones introductas contra ecclesiasticam libertatem, nisi ea de capitularibus suis in fra duos menses post huiusmodi publicationem sententie fecerint amoueri. ¶ Excommunicamus quoque statuarios & scriptores statutorum ipsorum, necnon & potestates & cōsules/rectores & consiliarios locorum ubi decetero huiusmodi statuta & consuetudines edita fuerint vel obseruata: necnon & illos qui secundum ea presumpserint iudicare/vel in publica forma scribere iudicata. Hono. iij. de sen. excom. nouerit.

Canonum Istorum materia est sacrilegium quo ecclesiastica libertas per statuta seu consuetudines offendiť. Et quo ad personas/primus canon vniuersalis est. Quo ad actiones vero duas punit actiones. prima est facereseruari statuta & consuetudines contra ecclesiasticam libertatem: secunda est non facere amoueri huiusmodi statuta de capitularibus suis. ¶ Secundus autem canon specificat sex genera personarum: scilicet statuarios/scriptores statutorum/potestates/cōsules/rectores & consiliarios locorum ubi fuerint edita vel seruata. Deinde vniuersaliter extendit se ad omnes quantum ad duas actiones. prima est iudicare secundum huiusmodi statuta: secunda est scribere in publica forma/hmōi iudicata.

¶ Vbi sunt multa notanda. Primo notanda est differentia inter absolute violantes ecclesie libertatem / & inter illam violantes respectiue ad statuta vel consuetudines: quoniam neuter istorū **[81r]** canonum excommunicat primos: sed solos secundos, qui cum relationibus seu dependentijs ad statuta seu consuetudines/violatores reputantur: ut patet discurrenti per omnes casus in his canonibus comprehensos. ¶ Secundo notanda est constructio primi canonis: quia aliud significat & aliud intelligitur. Nam significat requiri ad incurrendum illum canonem duo simul. primum est facere seruari huiusmodi statuta vel consuetudines: secundum est non facere amoueri illa in fra duos menses de capitularibus. quia manifeste excommunicat facientes primū cum cōiunctiōe exceptiua/nisi fecerint amoueri &c. Intelligiť autem diuisim. ita quod sint duo casus: & tam facientes seruari q̄ non facientes amoueri/sunt excommunicati. Mibi videtur nō esse recedendum a plano sensu literę: adiungendo quod canon iste specialis est. & respicit statuta & consuetudines tunc temporis edita & introductas: & propterea dedit illis tempus duorum mensium a publicatione istius sentētie. Ita quod disposuit hono. iij. quo ad tunc edita statuta quod vtrunque requireretur ad incurrendum illam sententiam: & quod si non fecissent illa seruari/ sufficiebat, nec ligabantur quia non debebant. Propterea quoque subiunxit alium canonem ad futura statuta & consuetudines. Et si quis affirmandum omnino censet primum canonem respicere statuta cuiusque temporis (quia non dicit hactenus edita) amplectatur quoque literam cum sensu suo: ut scilicet vtrunque requirat simul: & non sensum appositum. Ita quod non sufficit non facere amoueri statuta de capitularibus / ad incurrendum hunc canonem: sed simul oportet quod sit de numero facientium illa seruari: quia sic clare dicit textus. Faciens ergo seruari si non facit deleri/est excommunicatus: & si non facit deleri / & tñ non facit seruari, non est excommunicatus ex hoc solo quod non facit deleri. ¶

*Tertio nota in secundo canone / quod illa sex personarum genera que excommunicantur absque actionum propriarum explicatione (quoniam non dicitur. qui consenserint aut fecerint: **[[81]v]** sed impersonaliter dicitur/vbi consuetudines vel statuta fuerint edita vel seruata) non sunt sic dure interpretanda. quia excom municatio est maxima pena ecclesie, que non nisi pro mortali peccato infertur. Sed quoniam due actiones in textu explicātur (scilicet edi & seruari) hinc intelligendum est quod sex illa gña personarum pro quanto concurrunt ad alteram harum actionum (hoc est vel ad edendum vel ad seruandum) sunt ipso facto excommunicata. Et propterea statutarij (qui scilicet faciunt statuta hec) & similiter scriptores illorum/vt cancellarij & similes/sunt ipso facto excommunicati: utpote concurrentes ad editionem statutorum. Potestates vero/consules/recto res & consiliarij si nihil operantur ad editionem aut obseruatio nem, non sunt excommunicati. ¶ Quarto nota / quod tam statutarij q̄ alij excusantur ab excommunicationis censura / si pura mente & recto animo/nolentes aliquid contra ecclesie libertatem statuere aut sustinere, consulunt doctores reputatos &c. seu committunt examen eorum doctoribus huiusmodi, & certificati ab illis quod nihil est contra ecclesie libertatem/statuūt/ scribunt &c. aliquid quod in veritate esset contra libertatem ecclesie: quia agunt ex ignorantia plus q̄ probabili. Et nec apud deum nec apud ecclesiam agunt contra ecclesie libertatem: quia fecerunt quantum in se est quod viros probos de cet. Et excusantur non solum a tanto / sed a toto. ¶ Quinto nota quid importat libertas ecclesiastica. Et scito quod comprehendere videtur omne id in quo ecclesia non subijcitur aut arctatur: siue illud spectet ad esse naturale vel spirituale/siue ad operari aut recipere / siue ad quodcūq; aliud. & rursus siue illud conueniat ecclesie ex dono naturali siue gratuito, siue ex iure communi siue ex priuilegio: ita quod vnde habeat non est cure. Et hoc ex libertatis nomine haberes nisi libertas limitaret per ecclesie nomen formaliter sumptū: hoc est quatenus ecclesie rōnem habet. Ex hoc. n. hēs/q̄ proprie loquendo libertas ecclesie **[82r]** non comprehendit nisi illa in quibus ecclesia quatenus ecclesia est libera: vndecunque illa habeat, siue a deo/siue a papa/siue ab imperatore &c. Et quod ita canones intelligant ecclesie libertatem, patet ex eo quod in sexto de immu. ecc. ca. libertatis. dicitur quod inhibere ne clericis molant/coquant/vendant &c. presumitur contra libertatem ecclesie. Presumi dixit/non esse: quia secun dum veritatem sunt hec contra libertatem politici conuictus/ & non contra ecclesiam quatenus ecclesia. Ex ecclesie rursus nomine accipe quod est sermo de libertate communi vniuerse ecclesie, & non de libertate propria tali ecclesie vel tali religioni. Ita quod si quis statuit contra priuilegium proprium alicuius collegij (puta prothonotariorum) aut alicuius religionis (puta monachorum) aut alicuius ecclesie (puta mediolanensis) nō incurrit hunc canonem: sed oportet quod statuatur contra illud quod cōe est omnibus ecclesiis. Et bene intellige nouicie: quia non dici mus quod oportet statui contra omnes ecclesias mundi: sed dicimus q̄ oportet statui contra illud quod est libertatis cōis oībus ecclesiis mundi. Vñ si quis statuatur quod non possit quis donare tali ecclesie (puta sancti donati) q̄uis contra vnam tendat ecclesiam particula rem, incurrit tamen excōicationem hanc: quia statuit contra libertatē communem omnibus ecclesiis. commune siquidem est omni ecclesie christi/ quod potest cuilibet donari: libertas. n. communis offenditur in illa vna. & sic de alijs.*

*¶ Sexto nota/q̄ statuere contra ecclesie libertatem/est per se (hoc est ex intentione) tendere contra ecclesiasticam libertatem: qm̄ quod est per accidens/alienū est ab arte & iure. Et hoc tam secun dum doctrinam demonstratiuā q̄ secundum iura: qm̄ ipsa quoque sup ponūt & assumunt quod voluntate & proposito maleficia distinguuntur. Per se autem seu ex intentione contra ecclesiasticam libertatem intellige penes intentionem operis statuti. Ita quod si opus qd' statuīt / per se (hoc est suapte natura) tendit contra ecclesiasticā libertatem, statutum est contra illā. Si autem per se non tendit cōtra **[[82]v]** illam, statutum ex se non est contra illam. q̄uis contingere possit*

quod ex intentione statuentis fuerit contra illam/ex odio & malignitate in ecclesie libertatem factum. Discernere autem actum ex sua natura tendentem contra ecclesie libertatem/non est difficile scientibus quod idem est per se seu ex propria natura & intentione. Et sicut detractio contra famam/contumelia contra bonum rem/adulterium contra alienum thorum / homicidium contra humanam vitam: ita statuere quod clericis non dentur decime/ elemosyne/q non possint iudicare in causis ecclesiasticis / quod teneantur soluere vectigalia de rebus suis non negociandi gratia/ & similia, contra ecclesiasticam tendit per se libertatem. ¶ Et iuxta hanc rationabilem theoricam dicendum est/ quod statum ciuitatis disponens de honore mortuorum/modum imponendo ne excessus fiat/ & pauperes ambitio in fletibus non grauet, si non disponit nisi de illis que per se ordinantur ad honorem/licitum & sanctum est, etiam si inde non perse sed per accidens proueniat effectus aliquis qui videtur contra ecclesie libertatem: quoniam secundum id quod est per se iudicandum est etiam in moralibus, & non secundum id quod est per accidens. Et propterea quum constet sumptuosa sepulcra/ multitudinem luminarium / indumenta equorum ac pedissequorum/ multitudinem crucum/varietatem religionum/ & similia / ad temporalem honorem defuncti aut viuorum per se ordinari non solum ex intentione facientium hec/sed ex natura ipsorum operum, consequens est ut moderari hec ad potestatem politicam spectet/ad quam spectat cura ciuium circa honores temporales. Nec obstat quod tanguntur clerici: quia non tanguntur nisi ut materia temporalis honoris/ non ipsorum clericorum sed ciuium. Regulare autem est/q cognoscens/iudicans/ curamque habens de forma, cognoscit / iudicat ac disponit de materia quatenus respicit illam formam: ut patet in omnibus artibus. Nec rursus obstat quod ista moderatio sit nociua clericis / & subtractiua [83r] elemosinarum / & diminutiua cultus diuini / & ademptiua suffragiorum que obuenirent ex reliquijs horum remanentiū apud ecclesias vel ecclesiasticas personas: quoniam hec omnia & similia per accidens eueniunt: per se autem de honore tpali agitur. Nec obstat/q extra de re. ec. non alie. ca. fi. decernitur esse contra libertatem ecclesie statuere de mortuarijs/ tanq̃ de annexis ecclesiastice iurisdictioni: quoniam hoc intelligendum est de mortuarijs ordinatis per se ad ecclesiam / salutem defuncti seu cultum diuinum: secus autem de per se ordinatis ad temporalem honorem.

¶ In eos qui represalias aduersus personas ecclesiasticas seu bona ipsarum concedunt vel extendunt. Ca. xxxij.

ILli Qui represalias aduersus personas ecclesiasticas seu bona ipsarum concedunt vel extendunt ad eas, nisi presumptionem hominū reuocauerint a concessionis vel extensionis tpe in fra mensem, si persona singularis fuerit/ sententiam excommunicationis incurrat: si vniuersitas/ ecclesiastico subiaceat interdicto. Gre. x. de iniurijs. ca. etsi pignorationes. li. vi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offenditur libertas ecclesiastica q̃tū ad exēptionē a repsa lijs. Quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones cōprehēdit duas actiōes. Prima est concedere: scda est extendere. ¶ Vbi nota tria. Primo quod bent locum siue represalie sint iniustē siue alias iuste contra ciues &c. quoniam clerici exempti debent esse ab huiusmodi represalijs. Secundo quod requiritur mensis post concessionē vel extēsiōnē: quia lex sic disponit. Et propterea si in fra mensem executio aliqua contra clericorum bona interueniret, non incurreretur hec excois sententia. debent tamen reuocando in fra mensem restitui in integrum bona clericorum. Tertio quod si represalie conceduntur solum contra bona clerici debitoris/missis ac seruatis his que de iure premittenda ac seruanda sunt, non est locus huic [[83]v] canonis: quia non proprie

sunt represalie ille in quibus vnus pro alio grauari non potest: vt ex hoc textu habere potes. pene autē non sunt extendende/sed restringende. Et est ep̄alis.

¶ In offendentes libertatem ecclesiasticam compulsione ad submittendum bona laicis &c. Ca. xxxiiij.

ILli Qui prelatos vel psonas ecclesiasticas ad submittendum ecclesias / bona immobilia seu iura ipsarum laicis/non cōcedendo bona ip̄a vel iura in emphiteosim seu alias alie nando in forma & casibus a iure permissis, sed constituendo vel recognoscendo seu profitendo a laicis ea tanq̄ a superioribus se tenere / seu ab ipsis eadem aduohando / vel ipsos patronos vel aduocatos ecclesiarum seu bonorum ipsarum perpetuo aut ad tempus non modicum statuendo compulerint: cuiuscunq̄ sint conditionis aut status/ excommunicationis sententia sint innodati. Et in fra. Laici ex contractibus super p̄missis/ consensu capituli & licentia apostolica interuenientibus initis seu occasione illorum ultra id quod ex natura contractuum ipsorum vel adhibita in illis lege permittitur/aliquid usurpātes, nisi legitime moniti ab huiusmodi usurpatione destiterint restituendo etiam que taliter usurparunt, eoipso sententiam excommunicationis incurrant. Gre. x. de re. ecc. non alie. ca. hoc consultissimo. in. vi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offenditur libertas ecclesiastica compulsione ad submit tendū bona laicis &c. Et quo ad psonas est v̄his. Quo ad actio nes duas punit actiones. Prima est cōpellere: secunda est usurpare. Sed prima actio (scilicet cōpellere) ad multa extendit̄. compellit siquidem vel p̄latos vel psonas ecclesiasticas ad submit tendū aliquod triū/vel ecclesias/ vel bona immobilia / vel iura laicis in casu non p̄misso a iure. Et ista submittio fit aliquo triū modorū. Primo profitendo se tenere predicta a laicis tanq̄ a supe- [84r]rioribus. Secundo eadem a laicis aduohando. & est hoc vocabulū ultramontanum quo solent vti in istis. Tertio laicos statuendo patronos vel aduocatos. Compellentes iḡr ad aliqd horum sunt excōicati. Scda vero actio (que est usurpatio) refert̄ ad plus q̄ illis cōueniat ex talibus contractibus licite factis. sed ista secunda censura non incurrit ip̄o facto, sed si post legitimam monitionem recusauerint desistere & restituere. Et utraque est ep̄alis.

¶ In grauātes quaslibet psonas ecclesiasticas/pro eo quod roga teleū pro quo rogabañt eligere noluerunt. Ca. xxxiiij.

sCiant Cuncti qui clericos vel quaslibet personas ecclesiasticas ad quos in aliquibus monasterijs aut alijs pijs locis spectat electio/pro eo quod rogati seu alias inducti eum pro quo rogabañt seu inducebantur eligere noluerūt, vel consanguineos eoꝝ aut ip̄as ecclesias/monasteria seu loca cetera bñficijs seu alijs bonis suis per se vel per alios spoliando/seu alias iniuste psequendo grauare p̄sumperint: se ipso facto excōis sententia innodatos. Gre. de elec. ca. sciant cuncti. li. vi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offendiť libertas ecclesiastica quantum ad liberum electionis opus. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones/punit vnā quidem actionem cōmunissimā. s. grauare/explicando duas vias grauandi: vel spoliando/vel alias in iuste persequēdo. Sed actionem ipsam subijcit excōmunicationi non vndecunq̄/sed ex certa cam procedentē: scilicet si fiat pro eo quod electores seu electrices rogati seu alias inducti eligere noluerunt illum vel illam pro quo vel qua rogabantur.

¶ Vbi aduerte quod ad incurrendum hunc canonẽ requirĩt primo q̄ fiat actus grauaminis per spoliũ vel p̄sequutionẽ iniustã. Secũdo quod istud grauamen inferatur ex dicta causa/partim affirmatiua (scilicet quod fuerint rogati seu impuls) & partim negatiua: sci licet quod non elegerunt illum. Tertio quod inferatur contra aliquem [[84]v] ex quinq̄: scilicet vel personas electricas ecclesiasticas/ vel cõsanguineos eorum/vel ipsas ecclesias/vel monasteria/vel cetera pia loca. Et est semper sermo de electione que fit a personis ecclesiasticis: quoniam ad electionem que fit a laicis in suis fraternitatibus/ & similiter a mulieribus que non sunt ecclesiastice p̄sone (vt tertiane & huiusmodi) non extenditur iste canon: qui ad clericos vel ecclesiasticas personas dicit spectare electionem. Et est episcopalis.

¶ In impediẽtes litigantes in foro ecclesiastico in causis que de iure vel consuetudine ad dictum forũ p̄tinent. Ca. xxxv.

STatuimus Nequis impetratores literarũ n̄raũ / ad nos vel ad foũ ecclesiasticum recurrentes super cãis que ad idem foũ de iure vel de antiqua consuetudine p̄tinere noscunt / per se vel per alium ad desistendum vel in foro seculari de questionibus huiusmodi litigandum, per eorundem iudicum ecclesiasticorũ vel impetrantium aut litigantiũ seu volentium litigare/aut propinquoũ ipsoũ seu reũ illorum seu ecclesiarũ suarũ etiam captionem/modisue alijs quibuscunque cõpelli lat seu cõpelli faciat vel procuret: nec per se aliosue impediatur, quo minus coram iudicibus ecclesiasticis delegatis seu ordinarijs querelantes de causis que (vt premissum est) ad cognitionem pertinent eorundem/possint libere iustitiam obtinere: nec ad premissa facienda det auxiliũ/consiliũ vel fauorem. ¶ Siquis vero contra presumpserit, se ipso facto excõicationi nouerit subiacere. A qua nisi tam iudici cuius cognitio fuerit impedita vel iurisdictio usurpata/ q̄ p̄ti que in prosecutione sui iuris turbata fuerit, de iniuria/damnis/expensis & interesse / prius per eundem fuerit integre satisfactum/nullatenus absoluator. Bonifa. extra de immu. ecc. quoniam. li. vi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offendit̃ libertas ecclesiastica quo ad opus iudiciale. [85r] Et quo ad personas vniuersalis est. Quo ad actiones vero continet actiones principales quattuor. Prima est cõpellere: secunda compelli facere: tertia compelli procurare: quarta per se vel alios impedire. Accessorias vero tres: scilicet ad predicta facienda consulere/auxiliari/fauere. ¶ Et bene nota quod canon iste non arctatur ad curiam romanam, sed fouet libertatem ecclesiastici fori in quacũq̄ diocesi. Et est ep̄p̄alis premissa satisfactione. pro quanto tamen quis apostolicas literas impediret contra processum cene domini, esset papalis: vt patet superius in censuris contra sacrilegia in sedem apostolicam.

¶ In grauantes illos qui in ipsos aut alios sententiam excõicationis/ suspensionis vel interdicti p̄tulerũt etc. Ca. xxxvi.

QVicunq̄# Pro eo quod in reges/ principes & barones/ nobiles et balliuos vel quoslibet ministros eorum aut quoscũq̄ alios, excõis/ suspensionis siue interdictis sententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederint occidendi/capiendi seu alias in personis aut in bonis suis vel suo rum grauandi eos qui tales sententias protulerunt/siue quorum sunt occasione prolate / vel easdem sententias obseruantes/seu taliter excõicatis cõicare nolentes: nisi licentiam ipsam re integra reuocauerint, vel si ad bonoũ captionem occasione ipsius licentie sit processum/nisi bona ipsa fuerint in fra septem dieũ spatiũ restituta/aut satisfactio pro ipsis impensa: eo ipso sn̄am excõmunicationis

incurrāt. Eadem quoque sint sn̄ia innodati omnes qui ausi fuerint p̄dicta ln̄ia data uti, vel aliquid p̄missorum ad que committenda dari licentiam prohibuimus / alias cōmittere suo motu. Qui autem in eadem sententia permanserint duorum mensium spatio, ex tunc ab ea non possint/nisi per sedem apostolicam absolutionis b̄nficiū obtinere. Gre. x. de sen. excom. qui cunq̄. li. vi.

[[85]v] Canonis *Istius materia est sacrilegium quo offenditur ecclesiastica libertas quantum ad opus promul gandi & exequendi censuras ecclesiasticas. Et quo ad p̄sonas est v̄tis. Quo ad actiōes/ punit tres actiones ḡnales. Prima est dare licentiam trium actionū: scilicet occidendi/capiendi seu alias grauandi tam in p̄sonis q̄ in bonis suis vel suo℞. Secūda est uti dicta ln̄ia data ad aliquid dictorū. Tertia est committere aliquid triū dicto℞: scilicet occidere/capere vel alias grauare &c. motu suo, hoc est non propter licentiam datam ab alio.*

¶ *Vbi pro clariori perceptione nota primo, quod canon iste primo punit dantes alicui ln̄iam occidendi/vel capiendi/ vel grauandi quattuor ḡna p̄sona℞ (.s. vel iudices/vel ptē/ vel obseq̄ntes/ vel vitantes) nisi alte℞ duo℞ faciāt: hoc est vel quod re integra ln̄iam reuocent, vel si res non est integra quo ad captionem bonorum / q̄ restō aut satisfactio bono℞ in fra septē die℞ spatium subsequatur. Vnde seq̄tur quod q̄diu res est integra, nunq̄ qui ln̄iam hanc dedit est excōicatus: quia adhuc pendet tempus reuocandi, & potest reuocando re integra/p̄seruare se ab excōicatione immunē. Oportet ergo licentiam h̄re effectū/vt sit locus canonis. & quo ad vnū effectum (.s. captionem bono℞) benignitas huius canonis progat adhuc tempus septē dierum post dictum effectum, in quo possit restituendo vel satisfaciendo preseruare se ab excōicatione. In ceteris vero effectibus ipso facto est excōicatus qui dedit ln̄iam quando effectus est subsequutus: puta quando capta vel occisa est p̄sona propter licentiam datā. ¶ Nota secundo quod nullus proprie in p̄sona vel bonis suis vel suo℞ grauā qui iuste patit̄: ac per hoc grauamen iniustum oportet esse si grauamen est. ¶ Nota tertio / quod quia canon iste fauorabilis est, ideo appellatione suorum omnes qui quomolibet ut sui grauati sunt veniunt, quacūq̄ relatione remo tissima sint sui. Neq̄. n. debet minor esse protectio huius canonis q̄ extendatur impietas offendentium. Et est in fra duos menses ep̄alis, postea papalis: ut in litera dicitur.*

[86r] ¶ In dominos temporales/suis subditis ne personis ecclesiasticis vendant/emant/coquant/molant/aut alia obsequia ex hibeant interdicentes. Ca. xxxvij.

EOS *Qui temporale dominium obtinentes, suis subditis ne prelati aut clericis seu personis ecclesiasticis quicq̄ vendant aut emant aliquid ab eisde/ne ipsis bladum molant/coquant panem/aut alia obsequia exhibere presumant ali qua ndo interdicunt, cum talia in derogationem ecclesiastice li/ bertatis presumantur/eo ipso excommunicationis sententie decernimus subiacere. Bonifa. viij. de immu. ec. ca. libertatis. li. vi.*

Canonis *Istius materia est sacrilegium quo ecclesiastica libertas offenditur in libera venditione/ emptione/ obsequijs &c. Et quo ad p̄sonas particularis est: nam ligat solos illos q̄ tp̄ale dominium obtinent. Quo ad actiones vero vnā punit: scilicet interdicere subditis suis ne ecclesiasticis p̄sonis vendant/emant/molant/coquant/obsequia exhibeant. ¶ Et nota quod non requirit̄ quod de hoc faciant statutum aut sub penis inhibeāt: sed sufficit quod inhibeant subditis suis. ¶ Et nota/q̄ ista non sunt proprie contra libertatem ecclesiasticam, sed contra humanam societatem: verum quia in odium ecclesie fiunt, presumūtur (ut in litera dicitur) fieri contra libertatem ecclesiasticam.*

¶ In offendentes libertatem ecclesiasticam in ecclefiarum vacantium bonis. Ca. xxxviij.

VNniuersos *Et singulos, qui regalia/custodiam siue guardiā/ aduocatiōis seu defensionis titulum in ecclesiis/monasterijs siue qui buslibet alijs pijs locis vacantibus / de nouo usurpare conantes, bona ecclesiarū/monasterioꝝ aut locoꝝ ipsoꝝ vacantiū occupare p̃sumūt: clericosque ecclesiaꝝ/monachos monasterioꝝ/et p̃sonas ceteras locoꝝ eorūdem que hoc fieri procurant, eoipso excōis sen tentie decernimus subiacere. Bonifa. de elec. gñali. li. vi.*

[[86]v] Canonis *Istius materia est sacrilegium quo offendit̃ libertas ecclesiastica in ecclesiarum vacantiū bonis. Et quo ad personas est in parte vniuersalis: quia ligat vni uersos et singulos. In secūda autem parte est particularis: quia ligat solas personas illorum locorum vacantium. Quo ad actio nes vero in prima parte punit duas actiones simul. Prima est de nouo conari usurpare aliquod horum quinqꝫ: vel regalia/vel custodiam/vel guardiam/vel titulum aduocationis/vel titulum defensionis in vacantibus ecclesiis/monasterijs aut alijs pijs locis. Secunda est occupare bona dictorum locorum. Ita quod ad incur rendum huius canonis censuram / nec sufficit usurpare aliquem dictorum titulorum sine occupatione bonorū/nec sufficit occupare bona sine conatu ad usurpandum aliquem dictorum titulorū: sed oportet vtrunque concurrere ad hoc vt incurratur huius canonis sententia. In secunda autem parte vna actio punitur: scilicet procurare hoc fieri. Et intellige cum effectu subsequito: quoniam vt accessoria actio ad tale fieri punitur. Et est ep̃alis. ¶ Et aduerte/q glo. exponit de nouo. i. a quadraginta ānis citra: quia in hoc eodem canone quasi distinguendo contra novos/ subditur. qui autem ex fundatione vel ex antiqua cōsuetudine iura sibi huiusmodi vendicant.*

¶ In offendentes ecclesiasticam libertatem quantum ad exemptionem a pedagijs et guidagijs. Ca. xxxix.

Constitutionem *Fe. re. alexandri pape. iiij. predecessoris nostri/qui statuit ecclesias et personas ecclesiasticas ad pedagia et guidagia penitus non teneri/nec ad exhibendum vel soluendum talia pro rebus suis proprijs quas non cam negociandi deferunt vel deferri faciunt seu transmittunt: volentes propter multorum insolē tiā et abusum pene adminiculo adiuuare, adijcimus districtius [87r] inhibendo (contraria consuetudine quorūcunqꝫ non obstāte) vt nec collegium nec vniuersitas nec aliqua etiam singularis persona a prefatis personis seu ecclesijs pro personis ipsis aut rebus predictis talia exigit vel extorqueat / per se vel per alium/ suo nomine vel etiam alieno / aut eas ad huiusmodi persoluen da compellat. Qui vero contrafecerint, si persone fuerint singulares/excommunicationis: si autem collegium vel vniuersitas ciuitatis/castris/seu loci alterius cuiuscunque, ipsa ciuitas/castrum vel locus/interdicti sententiam ipso facto incurrant. Nec ab ex communicatione huiusmodi absolutionem vel interdicti relaxationem obtineant, donec exacta plenarie restituerint/et de trans/ gressionem satisfecerint competenter. extra de cen. ca. q̃q. li. vi.*

Canonis *Istius materia est sacrilegium quo offendit̃ ecclesiastica libertas quantum ad exemptionem a pedagijs et guidagijs. Et quo ad personas est vniuersa lis. Quo ad actiones / vnā videtur comprehendere tripliciter nominatam: scilicet exigere / extorquere / compellere per se vel alium / proprio vel alieno nomine / siue ecclesias siue personas ecclesiasticas / ad soluendum vel pro personis suis aut rebus suis quas non causa negociationis deferunt vel deferri faciunt vel transmittunt. ¶ Vbi nota quod pedagia proprie vocantur vectiga lia pro transitu seu passu.*

Guidagia vero pro guida, non que a volente conducitur, sed quam velis nolis oportet te soluere/ siue velis habere ducentem te siue non. Et quia exigere importat coactionem, ideo si nullo modo cogit / non incurrit: sed satis cogit/qui clericum requirit non rogando / sed ut a debitore petendo ut soluat, iubendo ut sistantur res &c. sicut petit a laicis. rarus est enim aut nullus qui sponte soluat. Et est ep̃alis/p̃missa restōne ac satisfactione: ut in litera dicitur.

[[87]v] ¶ In offendentes ecclesiasticam libertatem quantum ad immunitatē a collectis ac exactionibus: & usurpantes iurisdictionem prelatorum. Ca. xl.

IN Diuersis mundi partibus consules ciuitatū & rectores/necnon & alij qui ptatē h̃re vident, tot onera frequenter imponunt ecclesijs/ ut deterioris conditionis factum sub eis sacerdotium videatur q̃ sub pharaone fuerit/qui legis diuine notitiam non habebat. Ille quidem omnibus alijs seruituti subactis/sacerdotes & possessiones eoꝝ in pristina libertate dimisit/& eis alimoniam de publico administravit. Isti vero onera sua fere vniuersa imponunt ecclesijs: & tot angarijs eas affligūt/ ut eis quod hie. deplorat cōpetere videat. Princeps prouinciarum facta est sub tributo. Siue quidem fossata siue expeditiones seu alia quelibet sibi arbitrentur agenda, de bonis ecclesiarum & clericoꝝ & pauperum ch̃i vsibus deputatis/volūt fere cuncta compleri. Iurisdictionē ēt & auctoritatem p̃latoꝝ ita euacuant/ut nihil ptantis eis in suis videat remāsisse hominibus. ¶ Si autem cōsules aut alij decetero ista cōmiserint/ & commoniti desistere noluerint, tam ipsi q̃ fautores eoꝝ excōicationi se nouerint subiacere: nec cōioni reddant/donec satisfactionē fecerint competentem. extra de immu. ecc. ca. non minus.

¶ Ceteꝝ quia fraus & dolus alicui patrocinari non debēt/nullus vano decipiat errore, ut in fra tps regiminis sustineat anathēa/ quatenus post illud non sit ad satisfactionis debitum compellēdus. Nam & ip̃m q̃ satis facere recusauerit / & successorē ipsius nisi satisfecerit in fra mensem/ remanere decernimus ecclesiastica censura conclusum/donec satis fecerit competenter: quum succedat in onere q̃ in honore substituit. extra de immu. ec. ca. aduersus.

Canonum Horū materia est sacrilegium quo offēdit eccl̃iastica libertas quātū ad immunitatē a collectis/exactionibus & usurpationibus iurisdictionis p̃latoꝝ. **[88r]** Et quo ad p̃sonas sunt particulares: arctant. n. ad cōsules/rectores/& alios qui ptatē h̃re vident/cū fautoribus suis / & eorū successores in officijs. Quo ad actiones vero puniunt in primo canone in g̃nali quidem tres actiones. Prima est onera imponere: secunda est angarijs affligere: tertia est euacuare iurisdictionem & auctoritatem p̃latoꝝ/ita ut nihil ptantis videat remāsisse in suos. In secundo vero canone ponit vna actio: scilicet non satisfacere. ¶ Vbi nota primo quod secūdus canon presupponit primū/ immo recitat ipsum: & presupponit officialem cui succeditur esse excōicatum ob primi transgressionē canonis. Ad incurrendum aut primum canonē requirit monitio: ita quod non ipso facto sed nisi moniti desistant/incurrunt excōicationem, non ab ipso monitore sed a iure hoc latam. Ad incurrendum autem secundum / re/ quiritur lapsus mensis: ita quod nisi in fra mensem a successione computandum satisfecerit/excōicatus est. ¶ Nota secundo canonē primum protegere bona non solum ecclesiarum & clericoꝝ, sed etiam deputata vsibus pauperum ch̃i. ¶ Et aduerte conferendo hunc canonem cum superius immediate premissis de pedagijs & guidagijs/d̃riam inter onera sub forma pedagioꝝ seu gabellaꝝ/ & onera que sub forma talliaꝝ seu taxaꝝ imponunt seu exigunt a clericis: qm̃ in primo casu est excōicatio ip̃o facto: ut h̃s in precedenti capitulo. In secundo aut casu non incurrit excōicatio nisi precedat legitima monitio: ut hic h̃s. Et est ep̃alis premissa

satisfactione: ut hic dicitur. ¶ Aduerte quoque constitutionē bonifa. in. vi. ca. clericis. de immu. ecc. cum tot censuris in hac materia esse totaliter reuocatam in cle. ca. quoniam. de immu. ecc. & propterea reditur ad ius antiquum/quod nunc tractatum est. ¶ Scito demum/q appellatione iurisdictionis que euacuari dicitur/venit iurisdicatio temporalis prelatorum, quam scilicet ecclesia stici prelati habent in temporalibus: quam domini pure temporales frequenter euacuare videntur adeo ut prelati restent temporales domini fere solo titulo.

[[88]v] ¶ In offendentes ecclesiasticam libertatem quantum ad opus absoluendi seu reuocandi penas excommunicationis/ suspensionis vel interdicti. Ca. xli.

ABsolutionis Beneficiū ab excom municationis sententia/vel quācūq; reuocationem ipsius aut suspensionis seu etiam interdicti/ per vim vel metum extortam, presentis constitutionis auctoritate omnino viribus euacuamus. Ne autem sine vindicta/ violentie crescat audacia, eos qui reuocationem seu absolutionem huiusmodi/vi vel metu extorquent/ excommunicationis sententie de cernimus subiacere. Gre. x. extra. de his que vi me. ca. unico. lib. vi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offendi ecclesiastica libertas quantum ad opus absoluendi seu reuocandi penas excommunicationis/ suspēionis vel interdicti. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones vero duas punit. Prima est extorquere vi. Secunda extorquere metu absolutionem seu reuocationem excommunicationis/ suspensionis vel interdicti.

¶ Vbi nota primo/q vis seu metus illatus non distinguitur in ter magnum & paruum. qualēcunq;. n. vim aut qualemuncq; metum intulerit / sufficit si inde subsequutus est effectus abso lutionis seu reuocationis: quia canon non distinguit (ut dictum est) inter magnum & paruum. Quod si ex timore innato & non illato prelatus absoluit aut reuocat, non est locus huic pene: quia in casu tali nullus extorquet vi aut metu: sed ipsemet iudex seu prelatus meticulosus seipsum torquet. ¶ Nota secundo quod non refert ad presentem canonem / an sententia excommunicationis &c. fuerit iusta vel iniusta: qualiscunq;. n. fuerit / prohibet lex modum talem reuocandi, scilicet per vim & metum. ¶ Nota tertio/q quia verba cum effectu intelliguntur, ideo licet vis aut [89r] metus ingeratur/nisi absolutio aut reuocatio ex vi aut metu ex torta sit/non incurritur excommunicatio ista. ¶ Nota quarto/q quia canon non restringit se ad extorquentes absolutionem vel reuocationem censure contra seipsos/& similiter non restringit se ad sententiam latam ab homine vel a iure, ideo ligat extorquentes vi vel metu absolutionem vel reuocationē/tam si cōtra alium q̄ si contra se/& tam si ab homine q̄ quolibet aliter censure sententia lata sit. Et est ep̄alis.

¶ In offendentes ecclesiasticam libertatem in clauium officio/ claudentium diuinum cultum excommunicatis & interdictis. Ca. xlii.

Presumptores Prefatos qui in locis interdicto sup positis quenq; de cetero diuina celebrare officia quomodolibet cogere, aut qui modo predicto ad officia eadem audienda aliquos excommunicationis presertim vel interdicti ligatos sententia/ euocare, seu qui ne excommunicati publice aut interdicti / de ecclesiis dum in ipsis missarum aguntur solennia a celebrantibus moniti ut exeant/prohibere, nec non excommunicatos publice & inter/ dictos qui in ipsis ecclesiis nominatim a celebrantibus ut exeant moniti/remanere presumpserint / excommunicationis sententia (a qua

per sedem duntaxat apostolicam possint absolui) sacro approbante concilio innodamus. de sen. excom. grauis in cle.

Canonis *Istius materia est sacrilegium quo offendit ecclesiastica libertas in clauium officio/ claudentium diuinum cultum excommunicatis & interdictis. Et quo ad personas/partim est particularis/ligans solos nobiles & dominos temporales: & partim est vniuersalis. Quo ad actiones punit quattuor actiones: cogere/euocare/prohibere/ & remanere. Ita quod excommunicantur primo cogentes celebrare in locis [[89]v] interdictis: secundo euocantes ad eadem officia aliquos p̃fertim excommunicatos vel interdictos: tertio prohibentes ne exeant inde excommunicati aut interdicti moniti: quarto remanentes in ipsis ecclesiis/si publice sint excōicati aut interdicti, & nominatim moniti a celebrantibus vt exeant.*

¶ *Vbi nota primo dñiam inter tres primos casus & quartū/in hoc quod tres primi restringuntur ad nobiles & dños t̃pales: quia pronomen relatiuum qui refert p̃sumptores p̃fatos, quos dixerat esse nobiles & dños t̃pales. Quartus aut cōis est oībus vtriusq; sexus excōicatis publice &c. quia ad hoc distinguendum cōtinuat l̃ra/copulando ad p̃sumptores p̃fatos/oēs excōicatos publice etc. dum dicit. necnō excōicatos publice &c. ¶ Nota secundo dñiam inter tertium casum & reliquos/ in hoc quod tertius restringitur ad missarum solēnia: alij aut cones sunt misse & alijs diuinis officijs. ¶ Nota tertio/q licet decretalis narrando restringat se ad terras que sunt nobilium seu dñorū, puniendo tamen latius iudicat / & ligat nobiles ac dños qui in locis interdictis/siue sint illorum loca siue non/presumunt &c. si secundum verba exponenda sit. Secus autem si punctionis sententia iuxta narrata intelligenda sit. Quod ita verius videtur vt sic tenendum putem: quia conclusio p̃missis consonare debet. ¶ Nota quarto/q quia decretalis quadruplicem modum euocandi narrauerat/& statuendo dicit p̃dicto modo, omnem predictum modum quadruplicē comprehendit: scilicet nunc hos nunc illos vocando/nunc compellendo/nunc campanis/nunc voce preconia. Et est papalis.*

¶ **In impediētes sequestrationem beneficij/vna diffinitiuā sententia contra possessorem promulgata/per loci ordinariū factam, vel fructus sequestratos quoquo modo occupare presumētes. Ca. xliij.**

Dffinimus *Vt vna contra possessorem diffinitiuā sña sup b̃nficio apud sedē ap̃licam duntaxat in petitorio vel possessorio promulgata [90r] beneficium ipsum a possessore huiusmodi (dum tamen triennio paci fice antea possessum ab eo non fuerit) per loci ordinarium apud aliquam idoneam personam sequestretur &c. Siquis aut sequestrationē huiusmodi impedire/vel fructus sequestratos quoquo modo p̃sumpserit occupare, excōis sententiam incurrat ipso facto. A qua nisi impedimento prius amoto & occupatis per eum fructibus restitutis/nullatenus absoluator. extra de sequestra. ca. i. in cle.*

Canonis *Istius materia est sacrilegium quo ecclesiastica libertas in sedis apostolice autoritate offenditur in certo casu sequestri. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones/punit duas actiones. Prima est impedire huiusmodi sequestrationem: secunda est occupare sequestratos fructus. Et quia hic casus videtur de raro contingentibus, vide in litera conditiones requisitas ad hoc quod sit iste casus in quo hēt locum ista excōicatio. Et est ep̃alis/amoto impedimēto & restitutis occupatis.*

¶ In impediētes monialium aut mulierum canonicarum secularium visitatores in suo officio. Ca. xliiij.

SJquis Visitatores monialium aut mulierum que vulgo dicuntur canonice seculares/in premissis seu aliquo premissorum impedire presumpserit, nisi monitus resipiscat/ ipso facto excois sententiam se nouerit incursum: priuilegijs/statutis & consuetudinibus quibuscumque in contrarium non valituris. extra de sta. mona. attendentes. in cle.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo offendit libertas ecclesiastica in officio ecclesiastice visitationis. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones/ punitur una generalis actio: scilicet presumere impedire visitatores monialium &c. in aliquo premissorum. que videre potes in fonte: quia non incurritur ipso facto, sed nisi monitus resipiscat. Et est episcopalis.

[[90]v] ¶ In sepelientes in loco sacro hereticos, credentes/receptatores vel fautores eorum. Ca. xlv.

QVicun# Hereticos, credentes/receptatores vel fautores eorum scienter presumpserint ecclesiastice traderesepulture, usque ad satisfactionem idoneam excommunicationis sententie se nouerint subiaccere. Nec absolutionis beneficium mereantur, nisi proprijs manibus extumulent publice & projiciant huiusmodi corpora damnatorum: & locus ille perpetuo careat sepultura. de here. li. vi.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo sacris locis iniuria fit/sepeliendo ibi hereticos. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones/punit vnā: scilicet scienter tradere ecclesiastice sepulture quattuor hominum gna. s. vel hereticos/vel eoꝝ credentes/vel receptatores/ vel fautores.

¶ Circa hunc canonem aduertelq credentes hereticorum vocantur/qui illis hereticis ita adherent, ut quis nesciant quid illi heretici credant/deliberato tamen consensu credunt quod illi heretici credunt seu docent / quantūcumque contrarium teneat & doceat ecclesia. Ita quod non inherent illis salua ecclesie doctrina: sed plus credunt illis q apostolice sedis diffinitioni circa ea que sunt fidei. Et est episcopalis: saluis tamen conditionibus in litera expressis.

¶ In eos qui in cimiterijs tempore interdicti/ quoscunque in casibus non concessis, aut excommunicatos publice / vel nominatim interdictos/vel manifestos usurarios / scienter sepelire presumunt. Ca. xlvi.

EOS Qui proprie temeritatis audacia/defunctorum corpora non sine contemptu clauium ecclesie/ in cimiterijs tempore interdicti/ in casibus non concessis a iure, vel excoicatos publice/vel noiatim interdictos/ vel manifestos [91r] usurarios scienter sepelire presumunt, ipso facto excommunicationis sententie decernimus subiaccere. A qua nullatenus absoluant, nisi prius ad arbitrium diocesani episcopi/ eis quibus per premissa fuerit iniuria irrogata/ satisfactionem exhibuerint competentem. Extra de sepul. ca. i. in cle.

Canonis Istius materia est sacrilegium locale. Et est quo ad personas vniuersalis. Et vnā tantum punit actionem (scilicet scienter sepelire) ad quattuor tamen terminatā. Ita quod punitur hoc canone sacrilegium quadruplex: scilicet sepelientium quoscumque tpe interdicti/nisi quatenus est a iure concessum, sepelientium publice excoicatos, sepelientium nominatim interdictos, & sepelientium manifestos usurarios. si tamen in loco sacro sepeliantur: alioquin sacrilegium non esset.

¶ Nota hic primo / quod per publice excōicatos / intelligimus eos quos non fictione iuris aut iudicis, sed secūdū rei manifestationē & notitiam publicam patet esse excōicatos: siue a iure siue a iudice. Et non sufficit quod aliqui sciant pro certo illum esse excōicatum: sed oportet manifestationē illius excōicati esse publicam/ vt locus sit huic pene. ¶ Nota secundo, manifestos usurarios eos appellari/ qui non occulte vsuras exercēt/nec de qbus vertit in dubium pp palliatos contractus: sed eos qui sic manifeste exercent vsuras/ vt sint & habeantur manifeste pro usurarijs.

¶ Nota tertio/q appellatione presumētium sepelire, soli sepelientes de quibus vere dī/isti sepeliunt/ comprehenduntur. Et licet cōiter illi qui sepeliunt (hoc est humo vel tumulo immittunt cadauer) sint persone minores in ecclesia, non tamen ppter ea canon iste ludibrio exponit: qm conditor canonis noluit extēdere ipsum ad facientes aut mandantes sepeliri/nec ad dantes ad hoc consilium seu fauorem: sicut in multis canonibus fit. Quia igitur pene non sunt extendende, sta in fra proprietatem significationis canonis huius sicut in ceteris: & solos sepelientes ligari dici to. Immo nec sepelientes ligantur, nisi scienter & presumptuose [[91]v] sepeliant: quia sic disponit canon. Vnde si manifestum usurariū parochianus vt penitentē ad sepulturam ecclesiasticā portandum leuari iubet verbo vel facto / & ppea ecclesiastice psonae apud quas sepeliendus est sepeliunt/ putātes ipm penitentē, iuxta ca. q̄q̄ de vsuris in. vi. non incidunt in canonē: quia non psumunt scien/ ter sepelire. Et est ep̄alis/pmissa satis factione ad arbitrium diocesani: vt in litera dicitur.

¶ In eos qui scienter in gradibus prohibitis/aut cum monialibus/vel in religione aut sacris constituti matrimonium contrahunt: aut inter ipsos scienter huiusmodi matrimonia celebrant. Ca. xlvij.

EOS Qui diuino timore postposito/ scienter in gradu consanguinitatis vel affinitatis constōne canonica interdictis/ aut cum monialibus contrahere matrimonialiter non verent, necnō religiosos / moniales ac clericos in sacris ordinibus constitutos m̄rimonium contrahentes, & inter eos scien ter eadem celebrātes: ipsos excōis sententie ip̄o facto decernimus subiacere. Clemens. v. de consan. & affi. ca. i. in cle.

Canonis Istius materia est sacrilegium pro maiori pte/ & incestus pro aliqua pte: utrūq̄ aunt in con tractu m̄rimonij. Et quo ad psonas pro quanto punit incestuosum contractū/est v̄lis: quia ad omnes se extendit. Pro quanto vero sacrilegium punit m̄imoniū/est particularis: quattuor gñā personarum comprehendens. Primo viros: secundo religiosos: tertio moniales: quarto clericos in sacris constitutos ordinibus. Et demum iterum est vniuersalis / quatenus punit sacrilegam celebrationē. ¶ Quo ad actiones/punit duas principales actiōes. Prima est contrahere m̄rimonialiter. Sed pp diuersas condōnes appositas & diuersos terminos / multiplicatur hec actio in sex. Prima est scienter contrahere in gradu prohibito. i. quarto et in fra cōsanguinitatis: secūda est sciēter contrahere in simili gradu [92r] affinitatis: tertia contrahere scienter cum moniali: quarta est re ligiosum contrahere: quinta est monialem contrahere: sexta est constitutum in sacris contrahere. Secunda vero principalis actio est celebrare prohibita hec matrimonia inter dictos contrahentes.

¶ Vbisex occurrunt declaranda. Primum est, quod quum dī/scienter/ intelligit de scientia facti. ita quod sola ignorātia facti intelligitur excusare: puta quia nesciebat illam esse consanguineam seu monialem. ¶ Secundum est/q punitur contractus matrimonij. ita quod si sponsalia solum interuenirent aut coitus tantum, non est locus huic pene: sed oportet interuenire contractum per verba de presenti implicite vel explicite. Interuenit autem implicite duobus modis. Primo si

post sponsalia sequitur coitus affectu coniugali. Secundo si aliqui ignorantes se esse consanguineos contrahant matrimonium & consumment, & postea scientes impedimentum nihilominus affectu coniugali concumbunt. In utroq. n. casu interuenit matrimonij contractus non solum presumptus/ sed verus, explicatus non per verba de presenti/sed per corporum commixtionem: commixtio. n. corporum affectu cōiugali facta post sponsalia seu cōtractū de facto/explicatiua est sufficienter mutui consensus in cōiugiū. Vñ non minus sunt excōi cati qui licet ignorāter cōtraxerint/scienter pseuerāt, non in solo cōcubitu/sed in cōiugio (hoc est in concubitu affectu cōiugali) q̄ si a principio contraxissent scienter: cōcubitus. n. affectu cōiugali/ claudit in se contractum m̄rimonij plusq̄ contractus claudit in se spōsalia. Et iō quum excōicant cōtrahētes/multo magis excōicant cōsummātes scienter. ¶ Tertiū est / quod dantes auxiliū/cōsiliū vel fauorem ad huiusmodi sacrilega seu incestuosa matrimonia, licet peccent mortaliter/non tamen sunt excōmunicati: quia non veniunt appellatione contrahentiū: quia non vere enunciatur de aliquo eorum quod contrahit: soli autem contrahentes sunt excom municati. ¶ Quartum est notare dñiam in l̄ra positam / in hoc q̄ [[92]v] & monialis contrahens est excōicata, & cum moniali cōtrahens est excōicatus. Aliter autem est de religiosis & constitutis insacris: nam licet isti religiosi & constituti in sacris/cōtrahētes incurrant excōicationē, mulieres tamen cum quibus cōtrahūt/nō incurrunt excōicationē: vt l̄ra insinuat ex hoc ipso quod excōicat seorsum contrahētes cum monialibus/& seorsum ipsas moniales. Religiosos autem & clericos in sacris ordinibus constitutos ita excōicat/ vt non excōicet mulieres contrahentes cum ipsis. ¶ Quintū est/ quod ultra sex casus numeratos in l̄ra/quibus contrahendo cōiugiū incurrit excōicatio, apponit in l̄ra septimus/quo celebrans scienter eadem dānata cōiugia inter eosdem/incurrit excōicationē. Et intelligo per celebrantē/ecclesiasticā celebritatē adhibentē huiusmodi dānatis cōtracti bus. Nec huiusmodi celebritas exigit solēnitatē aliquā: sed ad eam sufficit sacerdotem celebrare m̄rimoniū dicendo verba solita: puta placet tibi iste cōiux? placet tibi ista vxor? Ita quod celebritas ista constat/aut si celebritas ecclesiastica fiat/ aut si sacerdos ex sacerdote tali officio celebret cōtractū dicēdo verba/ vel quasi authorizandō intersit contra ca. fi. de spon. clandes. ad quod se refert canon iste in calce. ¶ Sextū est/q̄ multis exñtibus impedimentis m̄rimonij impediētibz contrahendum & dirimentibus contractum, solis impedimentis hic enumeratis excōicatio hec adhibita est: scilicet carnalis cognationis (hoc est consanguinitatis & affi/ nitatis) & voti solennis, siue per professionem siue per sacrum ordinem. Reliqua ergo impedimenta ab excōmunicatiōe restāt exempta.

¶ In simplices religiosos qui decimas ecclesiis debitas usurpare presumunt &c. nisi post requisitionem desistant a pre missis in fra mensem/& dānificatis ecclesiis emendam in fra duos menses faciant. Ca. xlvij.

REligiosi Quicūq. qui noualium aut alias decimas ecclesiis debitas ad se non spectantes appropriare sibi p̄sumperint/aut exq̄sitis fraudibus [93r] siue coloribus usurpare: seu qui de animalibus familiarium & pastorum suorum vel aliorum etiam animalia ipsa eoꝝ gregibus immiscentiū, seu qui de animalibus que in fraudem ecclesiarū in pluribus locis emūt/emptaq. tradunt venditoribus vel alijs ab ipsis tenenda, seu qui de terris quas tradunt alijs excolendas/decimas solui ecclesiis non permiserint aut prohibuerint: nisi post requisitionem eorum per eos quorum intererit super hoc eis factā a premissis destiterint in fra mensem: aut si de his que contra pre missa usurpare vel retinere presumpserint / in fra duos menses dānificatis ecclesiis

emendam non fecerint cōpetentem, sint & tandiu maneant ab officijs / administrationibus & bñficijs su/ spensi/donec destiterint & satisfecerint ut superius est exp̃ssum. ¶ Quod si religiosi huiusmodi administrationes vel beneficia non habeant, eo casu quo alij supradicti suspensionis / ipsi sententiam excommunicationis incurrant, ante satisfactionem condignam nullatenus absoluendi: priuilegijs non obstantibus quibuscūq̃. ¶ Ceterum premissa extendi nolumus ad animalia que per religiosorum ipsorum donatos seu oblatos tenentur: dum tamen illi religiosi eisdem cum effectu donauerint aut obtulerint se & sua. De deci. ca. religiosi. in cle.

Canonis Istius materia est sacrilegium circa ecclesiarū decimas. Et quo ad personas est pticularis: quia p̃sone que excōicationi subiiciunt/sunt religiosi non hñtes administrationes vel bñficia. Quo ad actiones vero aduerte/q̃ ante monitionem sunt quattuor: scilicet appropriare / usurpare/ non permittere & prohibere. Post requisitionem vero sunt due. Prima est non desistere a premissis in fra mensem. Secunda est non facere emendam damnificatis ecclesijs in fra duos menses. Ita quod religiosus carens beneficio &c. si aliquam dictarum actio/ num circa ecclesiarum decimas fecerit / & requisitus aliquam duarum incurrerit, excommunicatus est: & non aliter. Et est episcopalis/satisfactione premissa.

[[93]v] ¶ In religiosos & clericos seculares/alios vt sepulturas apud suas ecclesias eligant vel iam electam vltcrius non immutēt/ ad vouendū/ iurandū/vel promittendum inducētes. Ca. xlix.

SAne Temerarios violatores constōnis illius que religiosi & clericis secularibus prohibet, ne aliquos ad vouendū/iurandū/ vel fide interposita seu alias promittendum inducāt/ vt sepulturas apud eorum ecclesias eligant/vel iam electam vltcrius non immutent / similem sñam (pena in dicta constōne contenta insuo p̃durante robore) incurrere volumus ipso facto. ab alio q̃ a sede apostolica (preterq̃ in mortis ar ticulo) nullatenus absoluendos: nullis priuilegijs aut statutis cuiuscunq̃ tenoris existant / in contrarium super his valituris. extra de pe. cupientes. in cle.

Canonis Istius materia est auaricia tollens libertatē sepulture. Et quo ad p̃sonas/est pticularis: vt pote ligans solos religiosos et clericos seculares. Quo ad actiōes/ punit vnam actionem hñtem tres terminos. s. inducere ad vouēdū/ iurandum vel promittendū. ¶ Vbi colligendo aduerte tres casus in quibus ligat hic canon. Primus est si inducant ad vouendū: secundus si ad iurandum: tertius si ad promittendū. Et hoc siue p̃missio sit nuda siue fide interposita. Duo aut̃ sunt que voueri/ iurari vel promitti prohibēt. s. vel electio sepulture/ vel electe non mutatio apud inducentium religiosoꝝ seu clericorum ecclesias. Ita quod ad incurrendum hunc canonē requiritur primo quod agatur de sepultura apud inducentis ecclesiā. Secundo req̃rit̃ inductio ad hoꝝ alteꝝ promittendū/vouendū vel iurandū. Tertio req̃ritur quod ista inductio sit cum opere subsequuto (hoc est quod inductus hoc voueat / iuret vel promittat) quia huiusmodi pena stricti iuris est/& effectum requirit. Quarto quod inducens sit religiosus vel clericus. Quinto quod interueniat temeritas/ propter verbum sane temerarios violatores. Propter quod si ex ignorantia putans se **[94r]** bene facere religiosus seu clericus transgrederetur dictam constitutionem, non esset excommunicatus. Et similiter si exhortatur ad eligendam sepulturam in sua ecclesia/non tamen inducit ad vouendum nec ad iurandum nec ad promittendum, non est excommunicatus. Et est papalis.

¶ In religiosos de claustris ad audiendum leges vel physicā exeūtes/ & in fra duos mēses ad claustrum non redeunt: & in pb̄ros ac alios clericos p̄sonatus h̄ntes in fr̄pdictūspatiū ab huiusmodi audientia legum vel medicine non desistētes. Ca. l.

EOntra Religiosas personas de claustris exeuntes ad audiendum leges vel physicam/alexander predecessor n̄r olim statuit in concilio turonen. vt nisi in fra duorum mensiū spatiū redierint ad claustrū/sint excōicati/& ab omnibus euitentur/& in nulla causa (si patrocinium prestare voluerint) audiantur: reuersi autem, in choro / mensa/capitulo & ceteris locis vltimi fratres existant, & (nisi forte ex misericordia sedis apostolice) totius spem promotionis amittāt. Verū quia nōnulli ex talibus/pp̄ quorundam opiniones diuersas/ excusationis aliquid assumebāt: nos volētes vt decetero/ excōis sn̄am ipso facto incurrant, districte p̄cipiendo mandamus/quatenus tā a diocesanis & capitulis ip̄oꝝ q̄ a ceteris ep̄is in quoꝝ diocesibus huiusmodi student/tales excommunicati & p̄dictis penis obnoxij p̄blice nuncient. Quia vero theologie studium cupimus ampliari &c. ad archidiaconos/plebanos/decanos/prepositos/cantores/et alios clericos personatus habentes/necnō pb̄ros, nisi ab his in fra spatium prescriptum destuerint/hoc extendi volumus/& appellatione postposita firmiter obseruari. Hono. iij. extra. ne cle. vel mo. super specula.

Canonis Istius mā ē curiositas legum ciuiliū & medici ne. Et quo ad p̄sonas est p̄ticularis: vtpote ligās solos religiosos & quosdam clericos seculares. Quo ad actiōes [[94]v] vero/respectu religiosorum punit duas subordinatas: scilicet exire claustrum / & audire perseueranter. respectu vero clericorum secundam tantum. ¶ Vbi pro clariori intelligentia aduerte in hoc canone curiositatem ecclesiasticorum circa leges ciuiles et medicinam puniente/tria genera personarum comprehendī. Primo religiosos. Secundo clericos personatus habentes: quorum quinq; species in l̄ra explicant. Tercio pb̄ros. Actio aut pp̄ quam isti in currūt excōicationē/est exire de claustro ad audiendum leges vel physicā. i. medicinam, & hoc per duos menses. ita quod si aliqd̄ horū trium in actione defuerit / non sunt religiosi excommunicati. Oportet siquidem exitum ex claustro/ad hoc ordinari/vel saltē durare (hoc est habitare) extra claustrum/& auditionem in teruenire/& perseuerare sic vt in fra duos menses non redeatur ad claustrū. Ex quibus aperte patet nullam esse q̄onē de religiosis euntibus ad honorandum medicū vel legistam principium facientē. Et similiter de audientibus hec in claustro. immo de audiētibus hec extra claustrum, sic quod lectio quidem audit extra claustrū/ipsi tamen habitant in suo claustro: quoniam isti quotidie redeunt ad claustrum a lectione, & nunq̄ exeunt claustrum vt habitent extra claustrū. in qua significatione textus accipit exire de claustro: vt patet ex hoc quod duorum mensium dat spatium redeundi ad claustrum. Hec de religiosis.

¶ Quo ad pb̄ros vero & alios clericos p̄sonatus h̄ntes/oīa supra dicta locum h̄nt nisi exitus de claustro: loco cuius non ponit in l̄ra exitus de domo, sicut loco reditus ad claustrum/ ponit desistere ab his. i. auditione legum vel physice in fra predictum spatiū. Et propterea ad hoc vt clerici huiusmodi & pb̄ri incurrant/ non requir̄ exitus de domo (vt scilicet ex proprijs domibus vadant ad habi tandū alibi pp̄ hoc studium) sicut in religiosis requirebāt dimissio claustri: sed sufficit quod audiant leges vel physicam/ ita q̄ in fra duos menses non desistant ab huiusmodi audientia. ¶ Aduerte quoq; appellatione plebanoꝝ non cōprehēdi hoc in loco curatos q̄ [95r] parochiales obtinent ecclesias, nisi ecclesie ille fuerint plebanie habentes sub se capellas in quibus instituantur clerici perpetui: vt declarauit bonifa. viij. in. vi. ca. statutum. ne cle. vel mo. ¶ Et scito quod per alios clericos

personatus habentes intelligimus etiam illos qui ex quadam prerogatiua in ecclesia honorificum stallū habēt etiam sine iurisdictione. In cuius signum specificati sunt cantores. Et est episcopalis.

¶ In quoseunque communitatum potestates aut officiales/ vsuras quibusdam statutis fouentes. Ca. li.

QVicunq# *Communitatum potestates/ capitanei/rectores/ consules/ iudices/consiliarij aut alij quicunque officiales, statuta huiusmodi decetero facere/scribere vel dictare, aut quod soluantur vsure/vel quod quum solute repetuntur non restituantur plene ac libere/ scienter iudicare presumpserint: sententiam excommunicationis incurrant. Eandem etiam sententiam incursuri, nisi statuta huiusmodi hactenus edita/de libris communitatum ipsarum (si super hoc potestatem habuerint) in fra tres menses deleuerint. aut si ipsa statuta vel consuetudines officium eorum habentes quoquo modo presumpserint obseruare. Cle. v. de usu. in cle. i.*

Canonis *Istius materia est usurarum conseruatio. Et quo ad personas est particularis, ligans solos communitatum officiales: quorum sex species exprimit. Quo ad actiones vero punit sex actiones. Prime tres sunt facere/scribere vel dictare statuta huiusmodi: hoc est que vsuras exigi & solui non solum concedunt/sed ad soluendum eas debitores scienter compellunt, ac repetitionem usurarum impediunt vtendo varijs coloribus & fraudibus &c. Quarta est iudicare scienter alterum duorum/vel quod soluantur vsure / aut quod repetite non restituantur. Quinta est non delere hactenus [[95]v] (hoc est tunc temporis) edita statuta si possunt &c. Sexta est obseruare quoquo modo statuta ipsa vel consuetudines vim statuti habentes. Et est episcopalis.*

¶ In clericos minores episcopis usurariam prauitatem in terris suis fouentes. Ca. lij.

HAc *Perpetua constitutione sancimus, vt nec collegium nec alia vniuersitas vel singularis persona (cuiuscūq; sit dignitatis/conditionis aut status) alienigenas & alios non oriundos de terris ipsorum publice fenebrē pecuniā exercentes aut exercere volentes/ad hoc domos in terris suis conducere vel conductas habere aut alias habitare permittant: sed huiusmodi usurarios manifestos / omnes in fra tres menses de terris suis expellant, nunq aliquos tales decetero admissuri. nemo illis ad fenus exercendum domos locet vel sub alio titulo quocunq; concedat. Qui vero contrafecerint, si persone fuerint ecclesiastice/patriarche/archiepiscopi/episcopi/suspensionis, minores vero persone singulares excois, si autem collegiū seu alia vniuersitas interdicti sententiam ipso facto se nouerint incursuros. Quam si per mensem animo sustinuerint indurato, terre ipsorum q̄diu in eis ijdem usurarij commorantur/ ex tunc ecclesiastico subiaceant interdicto. Ceterum si laici fuerint, per suos ordinarios omni cessante priuilegio / per censuram ecclesiasticam compellantur. de usuris. ca. usurarum. li. vi.*

Canonis *Istius materia est usurarie prauitatis fomentum. Et quo ad personas est particularis, ligans solos clericos minores episcopis. Quo ad actiones vero punit actiones quattuor. Prima est permittere: secūda est non expellere: tertia est locare domos: quarta est quocūq; alio titulo concedere domos ad exercendū fenus. ¶ Vbi pro clariori intelligentia nota quattuor casus quibus incurrit hec excois a clericis minoribus (vt dictum est) episcopis. Primus est / si alienigenas & alios non [96r] oriundos de terris ipso publice fenebrē pecuniam exercentes aut exercere volentes/permittāt in terris suis vel domos conducere, vel conductas habere/aut alias habitare ad hoc. i. ad usuram exercendū. Secundus est/si huiusmodi usurarios manifestos in fra tres menses de terris suis non expellant/*

decetero non admissuri. Tertius est/ quod non locent eisdem ad fenus exercendum domos. Quartus est/q non concedant quocunque alio titulo eisdem domum ad exercendum fenus.

¶ *Vbi nota/q ad saluandam proprietatem vocabulorum & lre/ per alienigenas intelligimus alibi genitos: & per alios non oriundos de terris ipsoꝝ/illos qui nec ipsi nec patres eoꝝ orti sunt ibi. Et si hec clausula non est supflua repetitio, vñ litera corrupta: & vbi dicitur alios/legendum est alias. Et sic est clausula restrictiua alienigenarum. ita quod non comprehenduntur omnes alibi geniti: sed illi tantum alibi geniti qui non sunt oriundi ex terra illa. Ita quod iohannes natus rome filius petri florentini, quia est oriundus ex florentia/non comprehenditur inter alienigenas respectu florentie. Et hic sensus consonat menti constitutionis / non ligantis indigenas: quoniam isti oriundi/sunt sicut indigene: & eadem est ratio de vtrisque.*

¶ *Nota tertio/q tam primus q̄ secundus casus habet locum in clericis duntaxat qui sunt domini terre: vnde in utroque casu explicatur in lra expresse li in terris suis. In tertio vero & quarto quilibet clericus minor episcopo incurrit excoꝛcationẽ. Et hec distinctio rationabilis monstratur ex eo/q tam ꝑmittere q̄ expellere/ eius est qui potestatem habet, & non singularis persone: locare autem vel alio titulo concedere / singularis potest esse persone. ¶ Aduerte quarto/q appellatione alterius tituli a titulo locationis, venit manifeste pignoratior / commodatio / depositum / & huiusmodi in quibus non transfertur dominium. Et rationabili ter etiam venit donatio seu venditio/ si fiat ad hoc: hoc est ad exercendum fenus. Et est episcopalis.*

[[96]v] ¶ In eos qui vrbis rome dignitates seu officia usurpant. Ca. liij.

N*Ullus Imperator seu rex romanorum/ vel alius imperator/rex/princeps marchio/dux/ comes aut baro, vel quicunque alterius notabilis potentie/preeminentie/ptatis & excellentie seu dignitatis existat, frater/filiusvel nepos eorum ad tempus vel in perpetuum / seu quiuis alius ultra annale spatium quouis modo colore vel causa / per se vel per aliam personam quomodolibet submittendam: in senatorem/ capitaneum/patricium aut rectorem/vel ad vrbis rome regimẽ seu officium nominetur/eligatur seu alias etiam assumatur absq̃ licentia sedis apostolice speciali/per ipsius sedis literas concessio nem licentie huiusmodi specialiter exprimentes. Quod si secus factum fuerit, nominationem / electionem & assumptionem huiusmodi decernimus esse nullas. Et non solum nominatores/ electores & assumptores/verũetiã nominati/ electi & assumpti, si huiusmodi nominationi/electioni & assumptioni consenserint, aut se de ipsis quomodolibet intromiserint/ intendentes & obediens eisdem, & in hoc dantes ipsis nominatoribus / electoribus & assumptoribus/ aut nominatis electis vel assumptis auxilium consilium vel fauorem / publice vel occulte / cuiuscunq̃ conditionis extiterint: ipso facto sententiam excommunicationis incurrant. Et in fra. Contemptores quoque seu violatores alicuius premissorum/ab huiusmodi excoꝛcationis sententia (preterq̃ in mortis articulo) absolui non possint nisi per ro. pont. vel de ipsius petita licentia & obtenta spali. non obstantibus priuilegijs &c. De elec. ca. fundamenta. li. vi.*

Canonis *Istius materia est usurpatio dignitatum seu officiorum vrbis rome. Et quo ad ꝑsonas est vniuersalis. Quo ad actiones principales / punit sex actiones. Prima est nominare: secunda eligere: tertia assumere: quarta [97r] consentire nominationi / electioni seu assumptioni de se facte: quinta se de ipsis quomodolibet intromittere: sexta est intendere & obedire eisdem. Quo ad actiones vero accessorias / punit tres: auxiliari/consulere/fauere siue nominatis siue nominatoribus &c. Et omnes iste actiones intelliguntur sine licentia pape in scriptis.*

¶ *Vbi pro clariori notitia aduerte quattuor genera personarum excommunicari. Primo nominatores/ electores seu assumptores: secundonominatos/electos seu assumptos: tertio intendentes*

¶ obediētes eis: quarto dantes consilium/auxilium vel fauorem. Et considera nominatos/electos seu assumptos distingui/ & diuersimode coerceri. nam reges/ principes/barones/comites/eorum fratres & nepotes &c. excluduntur totaliter (quia tam ad tempus q̄ in perpetuum nominari non possunt) alij vero quicunq; excluduntur ab huiusmodi officijs non totaliter, sed ultra spatium vnius anni. Ita quod illi (hoc est principes/comites/¶ fratres ac nepotes eorum &c.) sunt excommunicati si huiusmodi officijs se intromittunt: isti vero (hoc est quicunque alij) non sunt excommunicati/ nisi ultra annum se intromittant ad huiusmodi officia. ¶ Verum romani duo priuilegia ex fine eiusdem decretalis habent. Vnum est/q̄ excipiuntur a numero fratrum nepotumque principum. ita quod romani etiam si nepotes seu fratres vel filij principum fuerint / possunt huiusmodi officia habere sicut alij quicunq; hoc est non ultra vnum annum. Secundum est / quod excipiuntur a numero comitum seu baronum, si tamen comitatus seu baronia non fuerit excellens/ vt timeatur libertati. ita quod romani etiam si fuerint comites p̄uo comitatu/possunt huiusmodi officia habere sicut quicunque alij: scilicet non ultra annum. Et est papalis.

[[97]v] ¶ In dominum aliosque rectores & officiales ciuitatis in qua ro. pont. electio celebranda est/sibi iniuncta diligenter non adimplentes/ aut fraudem in eis cōmittentes. Ca. liiij.

sAncimus Vt dominus alijque rectores & officiales ciuitatis illius in qua romani pont. electio fuerit celebranda, auctoritate nostra & eiusdem approbatione concilij (scilicet lugdu.) potestate sibi tradita/ p̄dicta omnia & singula plene ac inuiolabiliter & sine fraude & dolo aliquo faciant obseruari: nec cardinales ultra q̄ p̄mittit arctare presumant. Super his autem taliter obseruandis/ statim audito summi pont. obitu/coram clero & populo vniuerse ciui tatis ipsius ad hoc specialiter conuocandis/ prestant corporaliter iuramentum. Quod si premissa diligenter non obseruauerint/ aut fraudem in eis vel circa ea commiserint/cuiuscūq; sint pre/ eminentie conditionis aut status, omni cessante priuilegio/eoip̄o sententiam excommunicationis incurrant/ & perpetuo sint in/ sames &c. de elec. ca. vbi periculum. li. vi.

Canonis Istius materia est negligentia ac fraus circa seruanda in negotio electionis pape. Et quo ad personas est particularis, ligans tria genera personarum: scz dominum / rectores & officiales ciuitatis illius in qua romani pont. electio est celebranda. Quo ad actiones vero/punit duas. Prima est non seruare premissa diligenter: secunda est cōmitte re fraudem in eis aut circa ea. ¶ Aduerte hic quod clemens sextus modificauit aliter tria premissorum in constitutione hac: scilicet de velis intermedijs inter cubicula cardinalium / de cibo post octo dies/& de numero seruitorum. Concessit siquidem simplex velamen intermedium / & vnum ferculum semper / & duos seruitores: vt in bulla recitata in cerimoniali habeat. ¶ Sed cum his omnibus considerandum esse puto an omnia premissa in [98r] constitutione hac gre. x. sic moderata/veniant tam arcte seruanda / vt cuiuscunque omissio excommunicatos reddat dominum seu officiales. Quod ideo dixerim: quia de facto non sic seruāt quandoque quo ad velaminis unitatem propter frigus: neque quo ad numerum seruitorum, quia cardinales volunt tres. Et forte excusantur ex usu/si coeuius est memorie hominum/ & a pluribus pontificibus sic electis non reprehensus. Et de seruando quidem ea que ad clausuram pertinent/& ea que post clausuram conclauis seruanda sunt nescio nisi ex altero dictorum capitulum excusare si non plene seruant. De pluralitate autem seruitorum/& de tempore quo post elapsos dies decem conuenire debent, excusandos eos crediderim: quia totum collegium cardinalium decernit ex usu vel abusu quot conclauistas quilibet habiturus sit. Et similiter tempus quādoq; procrastinat tali

modo/ vt difficile aut impossibile foret hodierno tempore eos compellere ad statim post dies decem ingrediendum cōclauē. ad quod tamen canon non ligat dominos & officiales, sed ad diligentia suam adhibendam. Excusari preterea videtur minor cura officialium in terris ecclesie subiectis anteq̃ prestent iuramentum in manibus cardinalium de seruandis premissis, si ad hoc prestandum non nisi immediate ante conclaue vocantur. Et est ratio excusationis / quia sunt subditi collegio cardinalium. Et est episcopalis.

¶ In mittentes scripturam vel nuncium cardinalibus in cōclauī existētibus/vel alicui ipsorum secrete loquētes. Ca. lv.

NVlli *Fas sit ipsis cardinalibus vel ipsorum alicui (scilicet dum sunt in conclaui) nuncium mittere vel scripturam. Qui vero cōtrafecerit scripturam mittendo vel nunciū/aut cum aliquo ipsorum secrete loquendo, ipso facto excōis sententiam incurrat. extra de elec. ca. vbi p̃culū. li. vi.*

[[98]v] Canonis *Istius materia est occasio differendi vel turbandi electionem romani pont. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones vero punit tres actiones. Prima est mittere scripturam: secunda est mittere nunciū: tertia est secrete loqui. ¶ Vbi duo nota. Primo/q̃ canon iste est vniuersalis ad omnes existentes extra conclaue dūtaxat: qui. n. sunt in conclaui/loquuntur secrete vt volunt. Secundo quod intel/ligendo ipsum vt sonat/ non requiritur ad missionem scripture vel nuncij quod sit secreta, sed ad loquutionem tantum. Multi tñ doctores intelligunt oportere missionem etiam esse secretam ad hoc vt sit locus huic pene. Et est ep̃alis.*

¶ In religiosos mendicantes/immoderate habitacula acqui rentes vel dimittentes. Ca. lvi.

TRansgressores *Constitutionis q̃ religiosis mendicantibus prohibet ad habitandum domos vel loca quecunque de nouo recipere / seu hactenus recepta mutare / vel ea transferre in alios vsus cuiusuis alienationis titulo quocunque, excommunicationis sententie decernimus subiaccere. Bonifa. de excus. prela. ca. i. li. vi.*

Canonis *Istius materia est immoderata habitaculi acquisitionis vel dimissio. Et quo ad personas/ ligat solos religiosos mendicantes. Quo ad actiones vero punit tres. Prima est de nouo recipere: secunda/ recepta mutare: tertia/illa transferre in alios vsus alienando. Et referuntur omnes he actiones ad domos seu loca ad inhabitandum per ipsos religiosos mendicantes. ¶ Vbi nota excommunicationem hanc in cle. posita tam cadere super transgressores constōis in sexto posite ca. quā ex eo. de excus. prela. Vbi tres supradicte actiones/ non nude sed affecte presumptione inhibentur: ac per hoc transgressor constitutionis non est/nisi p̃suma taliquid horum facere, & consequēter [99r] non est excōmunicatus. ¶ Aduerte quoque excipi in eodem. vi. eos qui de licentia superiorum suorum habitacula in heremo acquirunt aut mutant. ¶ Notandum etiam est verbum ad inhabitandum: quoniam ponitur ad differentiam domorum que acquiruntur ad alios vsus: vtputa ad locandum / ad hospitandū &c. ¶ Per nouas quoque domos seu loca/intellige domos seu loca in sua integritate. Et hoc ad differentiam domorum que acquiruntur de nouo ad augmentanda prehabita loca: hoc. n. non prohibetur. Ita quod etiam si vnum palatium magnum acquireretur de nouo ad augendum conuentum, non est locus huic pene: quia non dicuntur acquirere ad inhabitandum noua loca integra seu tota, sed augere antiqua loca. Et quia nihil superfluum lex continet, ideo quo ad mutanda loca/comprehenduntur tantum loca olim accepta*

ante factam constitutionem/ propter verbum hactenus seu hucusq. ita quod si mutarentur loca post legem factam accepta, non esset locus pene irrogate contra actum mutandi. Et est ep̄alis.

¶ In scienter communicantes in crimine criminoso cum nominatim excommunicato, ei consilium impendendo/ auxilium vel fauorem. Ca. lvij.

sJquis *Nominatim excōmunicato scienter cōicat in crimine criminoso/ ei consilium impendendo/auxilium vel fauorem, quum ratione damnati criminis videatur in eū delinquere qui dānauit/ab eo vel eius superiore merito delicti erit absolutio requirenda. Et in fra. Verum si difficile sit ex aliqua iusta causa quod ad ip̄m excōicatorē absoluendus accedat, concedimus indulgentiam vt prestita iuxta formam ecclesie cautione quod excōicatoris mandato parebit/ a suo absoluatur ep̄o vel proprio sacerdote. Inno. iij. de sen. excom. nuper.*

[[99]v] Canonis *Istius materia est sacrilegium quo ecclesie clauēs in excommunicato offenduntur. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones/punit vnam: scilicet scienter communicare in crimine criminoso aliquo triū modorum (consiliando / vel auxiliando vel fauendo) cum excommunicato.*

¶ Circa materiam huius canonis aduerte dupliciter contingere participare in crimine excommunicationi subiecto. Primo cooperando ad illum criminis actum per quem incurrit primo alter excōis sententiam: vt si aliquis cooperetur ad hoc quod religiosus temere habitum dimittat/ aut quod contrahat m̄rimoniū / aut aliquid aliud pp̄ quod religiosus ille incurreret excōicationē. Et hoc mō non incurrit excōicatio maior cōicando in cr̄e/regutr loquendo/ rōe p̄ticipij seu cōionis: quia non cōicat excōicato: qm̄ non est adhuc excōicatus quando interuenit huiusmodi cooperatio. Dixi aut regulariter/ propter tres casus exceptos. Primus est si excōicatio esset lata in aliquem q̄ cum p̄ticipibus suis vinculo excōis subijceretur. tunc. n. participantes/sententiam maioris excōis incurrerent: vt patet in ca. quod indubij. de sen. exco. Secūdus est quando excōicatio fertur/ non solum in facientem, sed & in eos qui dant auxilium / consiliū vel fauorem: vt in multis casibus inuenitur expressum. Tertius est in casu manus violente in clericum: qm̄ casus ille extendit ad omnes cooperantes: vt supra patet. ¶ Alio modo participatur in cr̄e excōicationi subiecto / postquam alter incurrit iam pp̄ crimen illud excōicationē, impendendo ei ad illud/auxiliū/cōsilium vel fauorē. Et sic cōicando in crimine criminoso/excōmunicato, incurritur excommunicatio maior. Et hoc tam si ille cui sic cōica tur est ab homine nōiatim excōicatus (vt in hoc canone hēs) q̄ si a iure vel a iudice est gñaliter excommunicatus: vt habes in ca. si concubine. de sen. excom. ¶ Aduerte quoque quod iste canon recitatus supponit participantem excōmunicatum/ & circa absolutorem principaliter versatur: volens quod ad iudicem excōicatorē [100r] recurrat participans quantūcunq. non subditus. Et hoc ratione delicti: vt in litera dicitur. Et dixit hoc: quia regulariter ab excommunicatione iuris (qualis supponitur excōmunicatio contra participantem) potest ep̄s absolvere/si conditor canonis non reseruauit absolutionem.

¶ In clericos qui scienter & sponte participant cum nominatim excōicatis a papa/& ipsos in officio recipiūt. Ca. lviiij.

CLericos Qui scienter & sponte parti cipauerunt cum excōicatis a nobis/ & ipsos in officio receperunt, eadem excōis sententia cum ipsis non dubitamus inuolui: quos etiam pro absolutionis bñficio habendo ad nos volumus remitti. Cle. iij. de sen. exco. ca. significauit.

Canonis Istius materia est sacrilegium quo excōicatus a papa/recipiūt ad diuina. Et quo ad psonas est particularis: quia ligat solos clericos. Quo ad actiones vero punit uncam actionem: scilicet recipere ad diuina. ¶ Vbi aduer te sex conditiones requiri: quarum quinque habentur ex textu: sextā autem vsus apponit. Prima est quod respicit solos clericos. Secūda quod sit participatio in diuinis: quia copulatiue ponitur in lra/parti cipauerunt & in officio receperunt. Immo si verba proprie in/ terpretanda sunt, non sufficit qualiscūq; in diuinis participatio/ sed requirīt picipatio receptiua. Ita quod soli clerici qui recipiunt ad diuina/non āt clericus ille q; interesset ibi tanq; vnus de populo, excōicant. Tertia & quarta/q; sciēter & spōte: hoc est quod sciatsē picipare in diuinis cum excōicatis a papa/et nec vi nec metu hoc faciat: alioqn non sponte fieret. Nec exigīt metus cadens in con stantē virum, sed qcūq; metus cōtrariat adspōte/sufficit: vt verba operent quod significant. Quinta conditio est/q; sit excōicatio a papa. Et he omnes patent in litera. Sexta aunt ex rationabili vsu accepta/est quod sit excommunicatus nominatim/ vel equiualēter [[100]v] ad nominatim: alioquin quum omnes excommunicationes in iure posite sint a papa / & similiter omnes excommunicationes que in cena domini generaliter promulgantur sint a papa, seque retur quod clerici recipientes ad diuina scienter & sponte tam a iure communi q; in cena domini generaliter excommunicatos/ incurrerent excommunicationem maiorem / pape reseruata: quod a nullo admittitur. Et est papalis.

¶ In fictionem seu fraudem cōmittentes/ad hoc vt iudex personaliter vadat ad mulierem pro testimonio. Ca. lix.

CAsus Huiusmodi (videlicet vt iudex vadat personaliter ad mulierē pro testimonio) non fingatur, nec fraus interueniat in hac parte: alioquin fictor huiusmodi vel frau dator ipso facto sententiam excommunicationis incurrat. De iudi. ca. mulieres. in. vi.

Canonis Istius materia est insidiari pudicitie mulierum. Et quo ad psonas est vniuersalis. Quo ad actiones vero punit duas actiones. Prima est fingere casum: secunda est fraudem committere. ¶ Vbi nota/q; duo ad hanc censuram incurrendam requiruntur. Primo quod fictio seu fraus fiat ad hoc vt iudex personaliter vadat ad mulierem pro testimonio. Secundo quod sequatur effectus: vt talis pena referatur ad opus subsequutum quod canon vitare intēdit. Et quia opus sub sequutum ponitur duplex (primum/quod subsequitur si nullū ad sit impedimentum: & hoc est iudicem ire personaliter ad mulierem pro testimonio. alterum quod interueniente impedimento sequitur/& est mittere ad eas pro testimonio) quantum ex litera apparet/nisi sequatur effectus primus / scilicet quod iudex vadat personaliter, non videtur habere locum excommunicatio ista: quia mittere ad mulieres pro testimonio/ superius in hoc eo dem canone concessum est: & ire personaliter/repetitur quum fertur sententia hec. Et est ep̄alis.

[101r] ¶ *In partem procurantem vel quod de alijs q̄ de manifestis iniurijs seu violentijs conseruatores se intromittant, vel # ad ea que iudicalem indaginem exigunt/ suam extendant potestatem. Ca. lx.*

DEcernimus Vt si conseruatores de alijs q̄ de manifestis iniurijs & violentijs scienter se intromiserint/seu ad alia que iudicalem indaginem exigunt/suā extenderint potestatem, eoipso per unum annum ab officio sint suspensi. Pars vero que hoc fieri procurabit/sententiam excommunicationis incurrat. A qua non possit absolui, nisi ei quem sic fatigauit indebite / primo satisfaciat integraliter de expensis. extra de offi. dele. hac constitutione. li. vi.

Canonis Istius materia est usurpata iudicialis vexatio per conseruatores. Et quo ad personas est particularis. nam ligat solum partem: hoc est illum qui est pars in huiusmodi vexatione. Quo ad actiones/punit vnā actionē. s. procurare alteꝝ duoꝝ. vel quod de alijs q̄ de manifestis iniurijs seu violentijs se conseruatores intromittāt: vel quod ad ea que iudicialē indaginē exigūt/ suā extendant ptātem. ¶ Vbi nota/q̄ hec pena habet locum duntaxat in pure conseruatoribus / qui a sede apostolica conceduntur vt a manifestis iniurijs & violentijs tueant: vt in principio huius canonis textus dicit. Vnde si dentur conseruatores ad tutelam ab omnibus siue manifestis siue immani/ festis iniurijs/non habet locum hec pena. Et quia sola pars ligatur, si alij qui non sunt partes hec procurarent / non inciderent. Et quia procuratio ista debet esse consummata ad effectum sub sequutum (vt patet ex eo quod absolui prohibetur/ nisi satisfecerit lese parti in expensis) ideo siquis procuraret / & conseruator non exaudiret procurantem vexando alteram partem/ non incurreretur excommunicatio. Et est episcopalis satisfactione premissa.

[[101v] ¶ *In religiosos temere habitum suum dimittentes / vel ad queuis studia sine debita licentia accedentes: & in docto/ res qui religiosos habitu suo dimisso leges vel physicam audientes / scienter docere aut in scholis suis retinere presumunt. Ca. lxi.*

VT Periculosa religiosis euagandi materia sub trahat/districtius inhibemus, ne decetero aliquis quācunq; religionē tacite vel exp̄sse pro fessus/in scholis vel alibi temere habitum sue religionis dimittat: nec accedat ad quācunq; studia lraꝝ/ nisi a suo p̄lato cum consilio sui conuentus vel maioris ptis eiusdē/ sibi eundi ad studium lñia primitus sit cōcessa. Siq; auct hoꝝ teme rarius violator extiterit, excōis snām incurrat ip̄o facto. ¶ Docto res quoque siue maḡi qui religiosos habitu suo dimisso leges vel physicā audientes / sciēter docere aut in scholis suis p̄sumpserint retinere, simili eoipso sint sententia innodati. ne cle. vel mo. vt periculosa. li. vi.

Canonis Huius materia est multiplex. Primo imode ratio habitus: secundo curiositas gymnasiōrū: tertio fomentum vtriusq;. Et quo ad p̄sonas est p̄ticularis, ligans solos religiosos & doctores. Quo ad actiones vero punit actiones tres. in p̄rīa materia dimissionē habitus: in secunda accedere ad quācunq; studia: in tertia retinere in scholis suis. ¶ Et pro p̄rīo qdē casu nota p̄rīo/q̄ dimittere habitum sue religionis contingit dupl̄r. Primo totaliter. Et sic nunq; volūtarie dimittit nisi vel apostatando. Et sic manifeste incurrat hunc canonē: quia temere dimittit. Vel transeundo ad aliam religionē. & sic etiam si irrōnabit̄ trāseat, non temere tamen dimittit sue religionis habitū: quia non est amplius habitus sue religionis. ¶ Secūdo ad tempus. Et sic ad incurrēdū hunc canonē due conditiones requirunt. Primo quod dimittat̄ habitus sue religionis: secundo quod

dimissio fiat temere. Et vñ posse addi tertium/q dimissio sit mam vagandi: quia hoc pro rōne canonis [102r] in textu assignat. Et dimissio qdē dupl̄r inueniri pōt. vel totaliter non hñdo habitū. vel non hñdo in sup̄ioribus. Et si totaliter nō habet, nulla est ambiguitas. Si vero absconditus portet habitus/varia est doctoꝝ opinio. ¶ Mibi aunt vñ consideranda qualitas occultationis, & distinguendum inter habitum sic occultatum vt reputet cōiter a cōuersantibus cum eo q eum aliter non nouerūt/nō religiosus. Et sic incurret hunc canonē: quia licet non dimittat materialiter vestē que est habitus, dimittit tamen formatr habitum sue religionis: quia dimittit ipm vt habitum quo discerni potest & cognosci vt religiosus talis religionis. Et cōfirmat hoc ex textu. tum quia occultatus oīno habitus non subtrahit materiam vagandi, ex quo sic incedit sup̄ius vt non religiosus. tum quia nullus doctor videns religiosum sine habitu in superioribus / esset certus quod religiosus dimisisset habitum: quoniam relinqueretur ambiguum an dimisisset subitus: quum tamen textus excommunicet doctorem admittentem religiosum sine habitu &c. Vel habitum sic occultatum, vt tamen a conuersantibus / quis non ab omnibus pretere untibus/ videatur quod religiosus est talis religionis. Et sic non incurret hunc canonem: quia nec materialiter nec formaliter sue religionis habitum dimittit ex toto, quis secundum quid aliquo aliter dimittere dici possit. ¶ Et ex his sequitur primo/q dimittens temere sue religionis habitum ad tempus / excommunicatus est: quia vere ac temere dimittit. Et hoc significat litera per illud verbum/in scolis vel alibi: ex hoc. n. significatur quod non requiritur apostatica dimissio. nam scole non sunt ppetue/sed ad tps. Sequitur secundo quod si religiosus non transeundo ad aliam religionē habitum alterius religionis assumat/suū temere dimittēdo, excōicatus est: alioquin frustra poneretur illud pronomen sue. Sequitur tertio/ quod dimittens habitum ad horam ex leuitate / vel etiam per totū diem domesticē manendo, non est excōicatus: tum quia proprie loquendo non est temeraria dimissio: tum quia cessat legis ratio expressa de materia euagationis.

[[102]v] ¶ Pro secundo at casu nota duo. Primum est plus exigi ad lñiam eundi ad studium q̄ eundi ad alia quis diuturniora negocia: qm̄ sic iure disponēte/nō sufficit lñia p̄lati, sed requirit cōsiliū cap̄i ad lñiam eundi ad studium quodcūq̄ etiam theologie: ad alia aut p̄lati lñia sufficere vñ. & saltem hoc est verum/q ēt si sine lñia fiant/uō bent locum huius canonis sn̄a. Et mouit forte conditorem canonis/ frequens ac pronus religiosorum animus ex hac honesta occōne exeundi ad manendum extra claustrū. ¶ Secundū est/q canon iste non bent locum in religiosis accedentibus ad alia loca religionis sue vbi est studiū: quia non accedunt proprie ad studia ip̄a (hoc est ad manendum in studijs que extra claustra esse supponūtur) sed de claustro migrant ad claustrum vbi cōmoditatē hñt studendi. Similr non bent locum in religiosis quo lñia morandi extra claustrum non pendet a p̄lato sui cōuentus, sed a sup̄iori p̄lato: vt in religionibus mendicantium contingere videtur. in quibus si sola licentia sup̄mi prelati aut prouincialis consuevit sufficere ad manendum extra claustrum tam in studijs q̄ alibi, locum non habet sententia ista. Et potest hoc accipi ex textu / dum loquitur de religiosis quorum introitus & exitus solitus est endere a prelato sui conuentus: per hoc. n. discernuntur ab his religiosis quorum introitus & exitus a superioribus consuevit disponi, ita quod nulla videtur in prelato sui conuentus & illius capitulo au thoritas remansisse circa religiosum illum / nisi quum est in conuentu illo. ¶ At si contendat quis circa rigorem iuris, aduer tat saltem ex consuetudine tales excusari: quum simplici corde iuxta morem sue religionis actus suos disponant.

¶ Quo ad tertium demum casum / hoc solum aduertendum censeo, quod quattuor requiruntur conditiones ad hoc quod incurrat. Due ex parte religiosorum (scilicet quod audiant leges vel physicā. i. medicinam / & quod dimisso habitu) & due ex parte doctoris: scilicet quod scienter & presumptuose doceat seu retineat tales religiosos. Et est episcopalis.

[103r] ¶ *In simplices monachos & canonicos regulares ad curias principum se conferentes, vt damnum aliquod inferāt suis prelati aut monasterio. Ca. lxii.*

HOC Edicto perpetuo prohibemus ne monachi aut regulares canonici administrationem aliquam non habentes/ad curias principum absque speciali prelatorum suorum licentia se conferant. Quod si vt damnum aliquod inferant suis prelati aut monasterio/se confere presumpserint. excommunicationis sententiam eos incurrere volumus ipso facto. Prelatis eorum districte nihilominus iniungentes, vt ipsos a curiarum predictarum accessu / & alijs quibilibet vagationibus & discursu/diligenter compescere, ac super hoc non parentes eisdem/seuere corrigere non omittant. extra de sta. mo. ca. ne in agro. in cle.

Canonis Istius materia est sacrilegium contra monasterium aut prelatus. Et quo ad personas est particularis: ligans solos monachos & canonicos regulares/nō oēs sed administrationem non hñtes. Quo ad actiones vero punit vnū actum exteriorē affectum vnica intentione interiori. Actus exterior est conferre se ad curias principum. intentio interior est animus damnificandi monasterium vel p̃latū. An aut actus ille exterior requirat aliam conditionē. s. quod fuerit absque sp̃ali licentia sui prelati, glosa putat quod nō/quia non repetit̃. ¶ Et certe si textus bñ distinguat̃/ due sunt inhibitiones. Vna in qua prohibet ire ad curias principū sine sp̃ali de hoc licentia absque excōicatione. Secunda vero est ipsa excōis sña absque repetitione lñie habite vel non habite. Et p̃pa vñ solum substantiuū qualificatum subintelligi repetitum: scilicet monachi aut regulares canonici non habentes administrationem. Et si pro quia hoc est verum, non requirit̃ ad incurrendum hanc excommunicationem quod sine licentia speciali prelatorum ad principum curias se conferant. Et est ep̃alis.

[[103]v] ¶ *In monachos in fra septa monasterij sine licentia abbatum suorum arma tenentes. Ca. lxiiij.*

PRefate Quoq; sententie monachos infra septa monasterij sine licentia abbatum suorum arma tenentes / decernimus subiacere. extra de sta. mo. ca. ne in agro. in cle.

Canonis Istius materia est habere instrumenta rixa^R. Et quo ad personas est particularis: ligans solos monachos. Quo ad actiones vero/vnicam punit: scilicet tenere arma duabus adiunctis circūstantijs. Altera loci: scilicet in fra septa monasterij. Altera licentie: scilicet sine licentia abbatis. Et intelligitur tam de armis defensiuis q̃ offensiuis. ¶ Nec vocat̃ tenere arma sine licentia abbatis / qui ex obliuione aut ex ignorantia iuris nullo malo animo arma aliqua etiam in cella haberet: quia formaliter loquendo/talis non tenet sine licentia: quia non ex intentione tenet sine licentia id ad quod si sciret requiri licentiam/nullo pacto teneret: sed tantum materialiter tenet sine licentia. pene autem huiusmodi non sunt extendende/sed restringende. Et est ep̃alis.

¶ *In religiosos parochiale officium circa extremam vnctionem/ eucharistiam/matrimonium/& absolutionem usurpantes. Ca. lxiiij.*

RELigiosi Qui clericis aut laicis sacramētum vnctionis extreme vel eucharistie ministrare vel matrimonium solennizare / non habita super his parochialis p̃bri licentia, aut quenq; excommunicatum a canone (preterq̃ in casibus a iure expressis/ vel per priuilegia sedis apostolice

concessis eisdem) vel a sententijs per statuta prouincial/ lia aut synodalia promulgatis, seu si a culpa & pena absolvere [104r] quenq̃ presumpserint: excommunicationis sententiam incurrant ipso facto/a sede apostolica dumtaxat absoluendi. extra de priui. ca. religiosi. in cle.

Canonis Huius materia est usurpatio parochialis officij. Et quo ad personas est particularis: ligat. n. solos religiosos. Quo ad actiones vero punit sex actiões. tres circa sacra tria: scilicet extremam unctionē/ eucharistiam/& matrimonium. Et tres circa absolutionē: scilicet excōmunicato℞ a canone/excōmunicatorum a statutis prouincialibus vel synodalibus/& absolvere a pena & a culpa.

¶ Nota primo/q̃ hi actus excommunicationi subiiciuntur qua tenus affecti sunt presumptione: alioquin frustra appositum esset verbum presumpserint. Et hinc habes quod si quis religiosus ex ignorantia vel sub ratihabitionis spe aliquid horum faceret, non incurreret excommunicationem: quia in veritate non presumeret. ¶ Nota secundo / quod si quis religiosus communicet alium religiosum exemptum/non est locus huic pene. Quod ex duobus patet: tum quia hec constitutio directe in fauorem parochialium presbyterorum facta est, quibus nihil in hoc casu derogatur. tum quia etiam in verbis stando / nullus est parochialis presbyter a quo licentia sit petenda: quoniam religiosi exempti nō subsunt parochialibus presbyteris, sed suis prioribus / abbatibus &c. quos constat non venire appellatione parochialium presbyterorum. ¶ Nota rursus / quod licet appellatione parochialis presbyteri non veniat communiter ep̃s: consuetudo tamen (que est optima legum interpret) in hoc casu admittit tam ep̃m q̃ etiam vicarium eius/& vicarium parochialis presbyteri / posse dare licentiam hanc: sicut etiam admittit parochialem qui non esset presbyter/ posse dare hanc licentiam. Nec est opus quod licētia hec ita sit specialis vt oporteat scrupulum habere ex omisa aliqua dearticulatione: sed sufficit quod ita sit specialis quod equiualeat speciali. Et hoc semper est q̃ncunq̃ ex verbis licentie cōmuniter [[104]v] intelligitur concedentem dare hanc licentiam, etiam si non nominarentur hec sacramenta in specie. ¶ Nota demum/q̃ absolvere a pena & a culpa hic excommunicatum/ nihil est aliud q̃ id quod vulgo dicitur. Quod in veritate importat plus q̃ indulgentiam plenariam: importat. n. quod reddat hominem mundum ab omni culpa & sine debito alicuius pene: quod est longe plus q̃ indulgentia plenaria. Et propterea merito tales presumptuosi excommunicantur/si aliquem quēcunq̃ sic absoluerint. Cum his tamen stat, quod ex simplici absolutione confessoris/excellenter contritus ac confessus consequatur a deo absolutionem a pena & a culpa. Et est papalis.

¶ In religiosos qui in suis sermonibus vel alibi aliqua proferunt vt audientes a solutione decimarum ecclesiis debita rum retrahant. Ca. lxxv.

Religiosos / Qui aliqua vt audientes a decimarum ecclesiis del/ bitarum solutione retrahant / in suis sermonibus vel alibi proferre presumunt, excommunicationis sñe subiacere decernimus ip̃o facto. extra de penis. cupientes. li. vi.

Canonis Huius materia est nequicia sacrilega retrahens debitores a solutione decima℞. Et quo ad personas est particularis: vtpote ligās solos religiosos. Quo ad actiones punit vnā actionē: scilicet proferre aliqua vt audientes retrahant a solutione decimarum ecclesiis debitarum. ¶ Vbi aduerte tres conditiones oportere concurrere ad hoc vt quis per sua verba incurrat hanc sententiā. Prima ex parte rei: vt scilicet agatur de decimis ecclesiis debitis. Secūda ex parte intentionis:

ut scilicet intentio dicentis sit ad hoc ut retrahat audientes ab huiusmodi solutione. Tertia ut sit religiosus. Et est ep̄alis.

[105r] ¶ In religiosos qui ab officio predicationis quia confitentibus de soluendis decimis scienter conscientiam facere neglexerunt suspensi, dicta negligentia non purgata predicare presumunt. Ca. lxvi.

RELIGIOSI Qui sciēter postposuerint con fitentibus conscientiam facere de soluendis decimis ecclesijs debitis, ab officio p̄dicationis tandiu maneant ipso facto suspensi/ donec confitentibus ipsis (si hocipsum eis di/ cendi commode facultatem habuerint) conscientiam fecerint: excommunicationis incursum sententiam ipso facto/si predicare presumpserint predicta negligentia ut premittitur non purgata. ¶ Ad religiosos tamen monasteriorum vel ecclesiarum decimas percipientes nolumus hoc extendi. Extra de pe. cupientes. in cle.

Canonis Istius materia est sacrilegium negligentie primo circa debitas ecclesijs decimas/ & pre sumpte postea predicationis. Et quo ad personas est particularis, ligans solos religiosos. Quo ad actiones/ punit simul tres succedentes actiones.

¶ Vbi pro clariori intelligentia nota diligenter verba totius decretalis cuius hec excommunicatio pars est: & perspice oportere ad hoc quod excommunicatio hec incurratur ultra hoc quod persona sit religiosa/concurrere tres actus. Primus est negligere facere conscientiam confitentibus sibi de soluendis ecclesijs decimis. Et hec incuria modificatur in l̄ra/q̄ oportet quod interueniat scien ter. Secundus est negligere post predictam negligentiam eisdē facere conscientiam de dicto debito. Et iste modificatur in l̄ra/ si hocipsum scilicet eis dicendi commode facultatem habue/ rint. Tertius est si durante hac secunda negligentia (quam comitatur ex litera suspensio ab officio predicationis) presumeret predicare. Et hec manifeste ex plano sensu literę habent̄. De quarto autem actu (quod scilicet oporteat huiusmodi religiosos [[105]v] esse prerequisites) fateor me non videre quo ad hanc negligen tiam de qua loquimur circa audientiam confessionum: quoniā actus requisitionis in litera circa actum predicationis in certis festiuitatibus apponitur, secundum planum literę contextum. Et propterea si religiosus confessor non predicet/ nunq̄ incurreret istam sententiam: quia pene non sunt extendende ultra casus suos. ¶ Memento demum exceptionis in calce decre. posite: scilicet quod excipiuntur religiosi monasteriorum & rectores ecclesiarum quibus debentur decime. Et est ep̄alis.

¶ In religiosos interdictum quodseruat matrix ecclesia non seruantes. Ca. lxvij.

CIRCA Interdictorum obseruantiam generalium auctoritate sedis apostolice vel a locorum ordinarijs positorum: de fratrum nostrorum consilio districte precipiendo mandamus, quatenus religiosi quicunque tam exempti q̄ non exempti/cuiuscunq̄ ordinis & conditionis existant, quū cathedralem vel matricem seu parochialem loci ecclesiam illa viderint aut sciuerint obseruare (non obstantibus quibuscunq̄ appellationibus antea etiam ad eandem sedem vel alium seu alios interiectis / & alijs obiectionibus quibuscunque) absque dolo & fraude/cum moderatione tamen decretalis alma/inuiolabiliter ea obseruent. Alioquin non seruantes/excommunicationis sententie hocipso volumus subiacere. ¶ Quod etiam in interdictis & in cessationibus a diuinis indictis per prouincialium concilio rum statuta vel ipsorum auctoritate/volumus obseruari. ¶ In cessationibus vero generalibus a diuinis ciuitatum/terrarum et aliorum locorum quas aliquando ex consuetudine

vel alias capitula collegia vel conuentus secularium aut regularium ecclesiaꝝ sibi vendicant, idem intelligimus obseruandum, Ipsi vero [106r] sint attentī/ut statuta romanorum pont. predecessorum nostroꝝ super his edita diligenter obseruent. Porro sanctionem hanc ad pendentia trahimus: non obstantibus priuilegijs &c. de sen. exco. ca. ex frequentibus. in cle.

Canonis *Huius materia est sacrilegium in non seruando interdictum. Et quo ad personas est particularis, ligans solos religiosos. Quo ad actiones vero punit vnā: scilicet non seruare interdictum seu cessationem a diuinis quod seruat matrix ecclesia &c. ¶ Vbi nota conditiones in litera positas. Et primo ex parte interdicti seu cessationis a diuinis/q sit localis ac generalis: hoc est quod tota illa ciuitas seu terra aut villa sit interdicta/ seu cessare debeat a diuinis. Secundo ex parte authoritatis. Et ponitur quadruplex. Primo si authoritate sedis apostolice. Vbi nota quod non dicit si a papa, sed si authoritate sedis apostolice. comprehendit. n. interdictum impositum a iudi cibus delegatis apostolicis: quia authoritate apostolica imponunt interdicta tales iudices. Secundo si ab ordinarijs locorū. Tertio si per prouincialium conciliorum statuta vel ipsorum authoritate. Quarto si per conuentus/capitula vel collegia regularia vel secularia / ex consuetudine vel alias habentia hanc potestatem. ¶ Tertio ex parte effectus/ quod huiusmodi interdictum seu cessatio a diuinis/ seruet a cathedrali seu matrice seu parochiali ecclia. Quam disiunctiuam intellige respectiue: hoc est a cathedrali vbi est cathedralis, vt in ciuitatibus. a matrice vbi deest cathedralis/sed est matrix ecclesia, vt in castellis. a parochiali/ vbi nec cathedralis nec matrix ecclesia est / sed parochialis, vt in villis. Quarto ex parte modi seruandi, scilicet sine dolo & frau de: hoc est quod religiosi non latenter perforent ianuas vel fenestras vnde laici possint videre aut audire diuina. & breuiter sincere seruent. Et est ep̃alis.*

[[106]v] ¶ In eum qui in ciuitate seu diocesi vbi sunt populi diuersarum linguarum habentes sub vna fide varios ritus/vsurpat presulatum. Ca. lxviij.

QVoniam *In plerisque ptibus in fra ean dem ciuitatem atque diocesim permixti sunt populi diuersarum linguarum/ habentes sub vna fide varios ritus & mores, districte precipimus / vt pontifices huiusmodi ciuitatū siue diocesum prouideant viros idoneos/q secūdū diuer sitates rituum & linguarum diuina illis officia celebrent/ecclesiasti ca sacra ministrent / instruendo eos verbo pariter & exemplo. Prohibemus aut omnino, ne vna eademque ciuitas siue diocesis diuersos pontifices habeat / tanq̃ vnum corpus diuersa capita/ quasi monstrū. Sed si pp̃ predictas cās vrgens necessitas postulauerit, pontifex loci catholicum presulē nationibus illis cōformem prouida deliberatione constituat sibi vicarium in p̃dictis/ qui ei per omnia sit obediens & subiectus. Vnde si quis aliter se ingesserit, excōis mucrone se nouerit percussum, & si nec sic resipuerit/ ab omni ministerio ecclesiastico deponendū. adhibito si necesse fuerit brachio seculari ad tantam insolentiam repellendā. Extra de offi. ordi. ca. quoniam in plerisq̃.*

Canonis *Istius materia est usurpatio p̃sulatus. Et quo ad p̃sonas est ṽtis. Quo ad actiones vero pu nit vnā. s. aliter se ingerere q̃ ex ordinatione ep̃i. ¶ Vbi aduertel/ quod canon iste directe excōicat illos q̃ vbi sunt verbi gr̃a latini & greci & ep̃s est latinus, usurpant sibi p̃sulatū super grecos. & sic de similibus. Horret. n. canon iste duo capita in eadem ciuitate seu diocesi: & p̃pea vult si necessitas vrgens postulauerit/q̃ ep̃s substituat sibi ep̃m super illos alterius ritus vt suum vicarium. Hodie tamen canon iste parum aut nihil videtur seruari: qm̃ apostolica sedes prouidet qnq̃ in eadem etiam ciuitate habente latinos & grecos/de duobus ep̃is seu archiep̃is. Et est ep̃alis.*

[107r] ¶ *In eos qui propter legitimum impedimentum/ a sententia canonis vel hominis ab eo qui regulariter absolvere nō poterat absoluti / contemnunt* q̄primum commode possunt ei a quo regulariter erant absoluendi se p̄ntare etc. *Ca. lxix.*

EOS qui a sententia canonis vel hoīs quum ad illum a quo alias de iure fuerant absolūdi/nequeunt propter imminētem mortis articulum aut aliud impedimētum legitimum pro absolutionis beneficio habere recursum/ab alio absoluuntur: si cessante postea periculo vel impedimento huiusmodi/se illi a quo his cessantibus absolui debebant/ q̄ cito commode poterunt contempserint presentare, mandatum ipsius super illis pro quibus excommunicati erant humiliter recepturi/ prout iustitia suadebit, decernimus in eandem sententiam reciderē ipso iure. ¶ Idem statuimus de his quibus quum a sede apostolica vel legatis ipsius / absolutionis beneficium a quibusuis sententijs consequuntur / iniungitur ut ordinariorum suorum vel aliorum quorūlibet suscepturi penitentiam ab eisdem/ se conspectibus representent, et passis iniuriam seu his quibus propter hoc ligati existunt/satisfactionem exhibeant competētem: si hec quumprimum poterunt / non curauerint adimplere. *De sen. exco. ca. eos. li. vi.*

Canonis istius materia est impenitentia absolutorum a censuris in certis casibus. Et quo ad personas licet sit absolute vniuersalis, restringitur tamen ad eas que in talibus casibus tenent se presentare p̄latis seu ordinarijs etc. Quo ad actiones vero/duas punit. prima est contemnere se presentare q̄ primum cōmode quis poterit/ illi a quo cessante periculo vel impedimento absolui debebat. sedā est non curare ad implere iniunctionem de presentando et satis faciendo quum primum commode potest.

[[107]v] ¶ Vbi nota tres casus. Primus est eorum qui absoluti ex periculo mortis vel legitimo impedimento ab excōicatione lata a iure vel ab homine/ab eo qui non potest regulariter absolvere, si post hec non se p̄ntant illi a quo regulariter fuerant absoluendi &c. Secundus est eorum qui absoluti a papa vel ipsius legato/si missi ad ordinarios vel aliquem alium pro penitentia, non implent iussionem. Tertius est si istismet iniunctum fuerit ut satisfaciant iniuriam passis seu illis quibus propter hoc ligati existunt, & si militer non curauerint adimplere. ¶ Et pro secundo quidem & tertio casu stabis cum verbis canonis: ut scilicet locum habeat dū taxat quando absolutio & iniunctio sunt ab apostolica sede seu legato ipsius. ita quod si sunt a iudice delegato aut ab ep̄o/non ligat iste canon. ¶ Pro omni aut casu aduertendum est/q̄ t̄ps quamprimum cōmode poterunt/in foro iudiciali arbitrio iudicis decernitur: in foro aut conscientie/absolutus ipse testis est sue consciētie si fuerit negligens aut contemptor. Et quia lex ista non arctat ad presentandum se personaliter, idcirco si quis per procuratorē ad hoc institutum cum veritate satisfactionis compareret coram istis q̄primum posset/satisfacere videtur canonis: quum nihil horum que agenda sunt exigat presentiam personalē: ut patet discurrendo per singula. Et ista excōicatio est ep̄alis / si illa a qua fuerat absolutus erat episcopalis. & similiter est papalis/si prima erat papalis: reincident enim in eandem sententiam qua prius ligabatur.

¶ In eos qui in locis christiano# corpora defunctorum ad alia loca transferenda/exenterare/ in frusta incidere/ elixare/excutere carnes ab ossibus &c. psumunt. Cap. lxx.

SDefuncti exequutor vel exequutores aut familiares eiusseu quiuis alij cuiuscunque gradus fuerint / aliquid contra nostri statuti & ordinationis tenorem presumpserint attentare / defunctorum corpora sic inhumaniter & crudeliter pertractando vel faciendo per-[108r]tractari, excōicationis sententiam (quam ex nunc in ipsos proferimus) ipso facto se nouerint incursuros. A qua non nisi per apo stolicam sedem (preterq̃ in mortis articulo) possint absolutionis bñficiū obtinere. Et nihilominus ille cuius corpus sic inhumane tractatum fuerit/ecclesiastica careat sepultura. Bonifacius. viij. in extra. detestande. de sepul.

Canonis istius materia est crudelis immanitas in cadauera humana. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones vero cōprehendit actiones duas. prima est sic inhumaniter & crudeliter pertractare. Secunda est facere sic pertractari. ¶ Apponuntur tamen quasi quattuor limitationes. Vna est circa loca defunctorum: quia non ligat nisi mortuus sit in loco vbi fidei cultus viget. Alia est declaratio ipsarum actio num: scilicet exenterare/incidere in frusta / elixare/excutere carnes ab ossibus / & similes crudelitates. Alia est circa qualitatem animi: sc̃ilicet quod presumpserint contra huiusmodi statutum & ordinationem. Quarta demum est circa finem: quod scilicet hmoi immanitas fiat vt transferantur corpora defunctorum ad alia loca. Et hec quarta conditio elicitue ex textu a doctoribus sumit̃: ex hoc quod casus quem tollere intendit lex/est huiusmodi abusus ppter transferenda corpora ad alia loca: pene autem non sunt extendē de extra casus suos.

¶ Et scito quod huiusmodi concisiones & exenterationes cadauerum humanorum multipliciter considerari possunt. Primo absolute. & sic hñt quandam speciem mali: scilicet crudelitatis & feritatis. & propterea bonifa. hoc considerans/fecit hanc legem contra quorundam consuetudines. ¶ Secundo pñt considerari in ordine ad aliquem sinem. & sic iuxta qualitatem illius finis iudicande sunt. Nam si fiant ad iniuriam irrogandam/sub crimine bestialitatis comprehenduntur. Si vero fiant ad scientiam acquirendam, sub medicinalibus actionibus comprehendunt̃: vt in anathomijs patet. Vnde qui vsque hodie corpora regalia [[108]v] exenterāt & excerebrant/vt multis diebus venerari sine fetore a populo possint, nec feritatis rei sunt/nec contra canonem istū agunt: quia non exenterant vt transferant ad alia loca, sed ne feteant. Et sic de similibus. Et est papalis.

¶ In omnes qui in terris suis noua pedagia imponunt vel prohibita exigunt. Cap. lxxi.

EXc#municamus & anathematizamus omnes qui in terris suis noua pedagia imponūt vel prohibita exigunt. In pro. cene do.

Canonis istius materia est libertas humana ab oppressione illicitarum gabellarū. Et quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones/duas actiones ligat. prima est imponere noua pedagia: secunda est exigere prohibita. ¶ Vbi aduerte canonem istum non facere mentionem de clericis plusq̃ laicis, & loqui solum de pedagijs: quoniam nullum aliud substantium in hac loquutione reperitur. Et vbi tempore martini. v. excōicabātur duntaxat qui imponunt noua pedagia/ postea adiunctum est vel exigunt prohibita proculdubio pedagia, de quibus erat sermo inchoatus: alioquin exigentes quecūq̃ prohibita essent ab hoc canone excōicati: quod est ridiculum. ¶ Ex quibus sequuntur duo. Primum est/q̃ imponentes nouas collectas seu taxas non incurrunt hunc canonem,

punientē imponentem nouas gabellas. Scdm est quod exigentes prohibita pedagia/a quibuscūq̃ exigant (siue laicis siue clericis) incurrunt hunc canonem/dummodo exigant, quod importat coactionem quādam: siue coactio ista fiat imperio / siue arrestatione rerum vel persone/siue minis / et breuiter quomodolibet fiat quod inuitus soluat. ¶ Et quia verba proprie intelligenda sunt/nec sun tin ma-[109r]teria penali extendenda, aduerte differentiam inter exigere pedagia prohibita/et exigere pedagia non prohibita sed a personis prohibitis. qui. n. exigit pedagia licita/sed a personis prohibitis (puta priuilegiatis, siue illi priuilegiati sint laici/puta milites, siue clerici) non incurrunt hunc canonem: quia non exigit pedagia prohibita/ sed licita, q̃uis ab his qui non tenentur. alioquin exigentes licita in se pedagia a quibuscūq̃ priuilegiatis/siue laicis siue clericis, incurrerent hanc censuram: quod non esse verum videtur mani festissimum. Sed ad hoc vt exigentes incurrant hunc canonem/requiritur quod exigant pedagia in seipsis pro hibita: qualia sunt omnia noua sine debita licentia imposita. & similiter ea que sunt imposita pro his que de feruntur pro usu proprio/vel ad fiscum / vel exercendi rursus gratia: quum hec sint ex iure ciuili prohibita sub pena capitis. ¶ Cum his tamen memento/q̃ exigentes a clericis etiam licita pedagia/incurrunt excommunicationem ex alio canone: vt supra patet. Et quia canon presens est in cena domini/est papalis.

¶ In dantes & recipientes in simonia ordinis vel beneficij. item in eos qui quod illa fiat mediatores extiterint seu procurauerint. Cap. lxxij.

MVlte contra simoniacam prauitatem iam olim facte sunt con stitutiones / quibus morbus ille non potuit extirpari. volentes igitur de cetero vt possumus attentius prouidere/sacro approbante concilio declaramus, quod or dinati simoniace / ab exequutione suorum ordinum sint eoipso suspensi. Electiones autem postulationes/cōfirmationes / et que uis prouisiones simoniace ecclesiaꝝ/monasterioꝝ/dignitatū/psonatuū/officiorū/ et beneficiorum quorumcunque deinceps facte [[109v] nulle sint ipso iure/nullumq̃ per illas ius cuiq̃ acquiratur: nec promoti/confirmati ac prouisi faciant fructus suos, sed ad illorum restitutionem tanq̃ inique ablatoꝝ teneantur percipientes. Statuentes insuper quod dantes & recipientes/ipso facto sententiā excōicationis incurrant, etiam si pontificali aut cardinalatus p̃fulgeant dignitate. Martinus. v. in conci. constantien.

Canonis istius materia est simonia. Et est quo ad personas vniuersalis. Quantum ad actiones ve ro/duas excōicat: scilicet dare & recipere. ita quod tam dantes q̃ re cipientes in simonia ordinis vel beneficij/sunt excōicati. Et tertiam addidit paulus secundus in extrauaganti quum detestabile: scilicet contra illos qui vt huiusmodi simonia fiat mediatores extiterint vel pcurauerint. Vbi nota quod licet huiusmodi extrauagātes videantur prima facie ad omnes simoniacos se extendere ppter quedam verba lata ibi contenta: quia tamen materia de qua agi tur est sola simonia in ordine aut beneficio (vt patet in tractatu & contextu earundem) ideo communiter dicitur et rationabili ter quod soli & omnes simoniaci in ordine aut beneficio/ sunt excōmunicati. Excōicati aut simoniaci p ingressu monasterij, sub his non comprehendunt / sed suo loco relinquuntur. Appella tione autem beneficij intellige non solum illud quo aliquis dicitur habere beneficium, sed ēt prioratū/guardianatum/& simi lia quouis nomine vocentur/que sunt prelationes & officia pastoralia apud mendicantes: quoniam monasteriorum seu conuentuum sunt electiones/confirmationes seu prouisiones huiusmodi, q̃uis non computentur inter ecclesiastica beneficia. Et est papalis.

¶ In singulares psonas aliquid ex pacto dātes aut recipientes pro ingressu religionis. Cap. lxxiii.

VNiuersis & singulis abbatibus/ prioribus/decanis/prepositis & magistris, necnon abbatissis & priorissis/alijsq̃ p̃latis quouis nomine nuncupatis & eo Officialibus (quaruncunq̃ ēt [110r] ecclesiarum/monasteriorum/prioratuum/domorum & locorū quarumlibet religionum/ordinum ēt militarium tam exempto/ rum q̃ non exemptorum/quocūq̃ nomine censeantur) ac capitulis & conuentibus & singularibus personis eorum tenore presentium autoritate apostolica / q̃uis sit eis a iure inhibitu/districte inhibemus: ne tam a maribus q̃ a mulieribus religionē eorum ingredi volētibus/ecclesias/monasteria/prioratus/domos seu loca, in earundem personarum receptione aut ante vel post illam, quoscunque pastus/prandia seu cenas/pecunias/iocalia/aut res alias/etiam ad ecclesiasticum seu quemuis pium usum aliū deputata vel deputanda, de cetero directe vel indirecte petere ṽl exigere quouis modo presumant. sed eas potius cum omnimoda pietate recipiant, ac in victu & vestitu sicut alias personas ecclesiarum suarum/monasteriorum/prioratuum/domorum aliorumq̃ locorum syncera charitate pertractent: illa duntaxat que ipse persone ingredienti pure acsponte & plena liberalitate omniq̃ pactione cessante dare vel offerre ecclesiis/monasterijs/ prioratibus /domibus & locis huiusmodi voluerint, cum gratiarūactiōe licite recepturi. Nos enim qui secus egerint si singulares persone sint / tam dantes q̃ recipientes huiusmodi excōis, si vero capitulum seu conuentus fuerit/suspēisionis sententijs eo facto decernimus subiacere. A quibus (p̃terq̃ in mortis articulo) absolui nequeāt absque sedis apostolice licentiaspeciali. Vrbanus. v. in extraua. sane ne in vinea.

Canonis istius materia est simonia pro ingressu monasteriorum. Et quo ad personas / comprehendit oēs. Quo ad actiones vero/duas: scilicet dare vel accipere.

¶ Vbi nota/q̃ sicut in ceteris simonijs ab ecclesia punitis requiritur pactio, ita & in ista. Ita quod ex pacto dantes vel accipientes sunt excōicati. Si autem sine pacto darent vel acciperent/ non essent excōicati, quantumcunque intentio dātium & accipientiū esset peruersa: sicut in ceteris simonijs cōtingit. ¶ Aduerte quoq̃ [[110]v] decretalem hanc pluries repetere edita iura contra huiusmodi petitiones/cōsuetudines & exactiones: quoniam hinc elici potest/ quod si aliqua petuntur vel exiguntur non contra alia iura edita/ exempta sunt ab hac excōicatione, que adiuncta est prioribus iuribus: vt ipse conditor canonis testatur. ¶ Et ex hoc capite excusant omnes putantes se pie agere pro consuetudinibus antiquis seruādis/non vendentes ingressum religionis/sed exigētes seruari laudabiles consuetudines. excusantur autem tantum ab ista cēsura/ quantum excusantur a transgressione cōis iuris. Quamuis ex alio capite videantur excusari. s. ex communi vt videtur cōsuetudine: ex qua decretalis hec aut nunq̃ videtur recepta/ aut sic interpretāda. Non desunt quoque verba decretalis huius ex alio capite excusantia. s. ex presumptione: quoniam presumptione affectas supponit huiusmodi petitiones. Et propterea qui non presumunt / sed imitantur predecessorum vestigia/bona intentione, non incurrūt huiusmodi censuras. Quocirca moniales petentes solitas ibidē dari dotes/ & lectisternia/vestes et huiusmodi, & instantes ad hoc vt parentes puellae faciant sicut alij (siue monasterium egeat siue non) non sunt excōicate: quum nulla hic interueniat pactio sed instantia vt faciant sicut alij. Si vero monasterium egeat/ ita vt non possit sustentare recipiendam absque penuria, possunt licite pacisci/vt portet secum quod necesse est ad sui sustentationem: quoniam hoc nature ius exigit. Et est papalis.

¶ In religiosos qui ex ordinibus mendicantium quorumcunq# ad aliquem monasticum ordinem / carthusiensium excepto/ absque sedis apostolice licentia speciali conuolant: & eos qui ipsos recipiunt. Cap. lxxiiij.

IN Futurum nullus ex professoribus alicuius ex ordinibus mendicantium quorūcunq# ī aliquem monasticum ordinem (tam sancti bñdicti q̄ cistertiē. camaldulē, vallis vmbrose/canōicorum regularium sancti aug. vel aliorum mo [111r] nasticorum ordinum) carthusiensium duntaxat excepto/ possit aut debeat per quēcunq# recipi vel admitti virtute alicuius licentie vel indulti absque sedis apostolice licentia speciali sub dictis penis (scilicet excommunicationis late sentētie reseruate pape) quas tam recipientes q̄ recepti ipso facto incurrant. Et nihilominus secus facta non teneant ipso iure. Martinus. v. in extraua. viam ambitiose.

Canonis Istius materia est ambitiosus seu mollis transitus de religione ad religionem. Et quo ad personas est particularis: quia ligat solos mendicantes & monachos, exceptis carthusiensibus. Quo ad actiones ligat duas, recipi & recipere: hoc est transitum mendicantium ad religionem monachalem/excepta carthusiensi, & receptionem eorundem. Ita quod recipientes & recepti sunt excōicati. Et est papalis.

¶ In eos qui bona ecclesiastica alienant / & illos qui ipsa alienata recipiunt. Ca. lxxv.

OMnium Rerum & bonorum ecclesiasticorū alienationē/omneq# pactum per quod ipsorum dominium trāsfertur/ concessionem/hypothecam/locationem & conductionem ultra triennium/ necnon infeudationem vel contractum emphiteoticum (preterq̄ in casibus a iure permissis, aut de rebus & bonis in emphiteosim ab antiquo concedi solitis/& tunc ecclesiarum euidente utilitate, ac de fructibus & bonis que seruando seruari non possunt pro instantis temporis exigentia) hac perpetuo valitura constitutione presenti fieri prohibemus. Siquis autem contra huius nostre prohibitionis seriem de bonis eisdem quicq# alienare p̄sumpserit, alienatio/ hypotheca/cōcessio/locatio/cōductio & infeudatio huiusmodi/ nullius sint momenti: & tam qui alienat / q̄ is qui alienatas res & bona predicta receperit, sententiam excōicationis incurrat. [[111]v] Paulus. ij. in extraua. ambitiose.

Canonis Istius materia est sacrilegium circa alienationem rerum ecclesie. Et quo ad personas excommunicatio est vniuersalis. Quo ad actiones/ due in genere ponuntur. Prima est alienare. Secunda est alienata recipere contra constitutionem hanc.

¶ Vbi nota duo. Primo tres casus explicate in hac constitutione concedi/ seu non prohiberi. Primus est locationis & conductionis in fra triennium. Secundus est emphiteosis habens tres conditiones: scilicet in casibus a iure permissis/& de bonis solitis ab antiquo dari in emphiteosim/& cum euidenti ecclesie utilitate. Tertius est alienationis fructuum qui seruando seruari non possunt: ut frumentum/vinum & huiusmodi. In his. n. tribus casibus nulla incurritur excommunicatio secundum tutiorem sensum huius decretalis. ¶ Nota secundo/q̄ quia hec decretalis non est recepta ubiq#/& alicubi videtur recepta non totaliter sed quo ad aliquid, ideo ubi non est recepta/ & similiter quantum ad illud in quo alicubi non est recepta/neminem damnes: eo q̄ nisi consensu vtentium lex fuerit firmata/ pro non lege habē. Esto ergo cautus confessor / vt scias consuetudinem patrie quo ad hoc. scies autem illam a curia episcopali. ¶ Nota quoque quod in rebus immobilibus minimis non reputatur paulinam hanc habere locum. Et est ep̄alis.

¶ In sacerdotem officium vicecomitis aut prepositi secularis habentem/ & post monitionem emēdare nolentē. Ca. lxxvi.

Inhibemus Sub interminatione anathematis nequis sacerdos officium habeat vicecomitis aut prepositi secularis. Siquis autem contra hec venire presumpserit/ & commonitus emendare noluerit, excōicationi subiaceat. extra. ne cle. vel mo. ca. clericis.

Canonis Istius materia est quoddam sacrilegium, que per indecens officium / sacerdotio iniuriam [112r] facit ipse sacerdos. Et quo ad personas/soli sacerdotes excommu nicantur. Quantum ad actiones/due simul iuncte excōicationi subijciuntur. Prima est h̄re officium vicecomitis aut prepositi se cularis. Secunda est post monitionē nolle emendare. He. n. due actiones si simul concurrant in sacerdote / excōmunicationi ip̄m subijciunt. ¶ Aduertāt hic p̄lati qui sunt regnoꝝ gubernatores seu vicereges: qm̄ appellatione prepositi secularis / omnis h̄mōi presidentia iurisdictionem habens secularem venire videtur. Et hoc intellige quando huiusmodi prepositura est aduenticia p̄sone. nam si est annexa vel etiam de nouo annexeretur ecclesiastice dignitati (vt contingit in ep̄is h̄ntibus vtranque iurisdictionem) non habet locum hic canon. Et similiter siquis dominus temporalis efficeretur sacerdos/non propterea perdit dominium suum seculare: sed potest illud exercere / quemadmodum ep̄s habens vtranq; iurisdictionem. Secus autem esset/siquis habens officium vicecomitis aut secularis prepositi (puta potestatis aut huiusmodi) fieret p̄b̄r: quia non potest retinere officium illud: quoniam inhibetur sacerdoti habere huiusmodi officium. Et est ep̄alis.

¶ In confessores qui in. xij. casibus hic enumeratis & generaliter in casibus bulle cene domini quēnq; absolvere aut quattuor excepta vota commutare attentant. Ca lxxvij.

A Vthoritate Aptica tenoꝝ p̄ntiū statuimus & ordinamus/q decetero pre textu facultatum quarūcūq; cōcessaꝝ a nobis vel authoritate nostra/& quas concedi quomodolibet continget in futuꝝ/ etiam cum clausula quod sola signatura sufficiat etiam in fauorem fidei & cruciate: nullus confessor quēuis qui offense ecclesiastice libertatis/violationis interdicti asede apostolica impositi/ seu heresis postquam quis fuerit de ea sententialiter condemnatus delatus seu publice diffamatus / conspiracy in personam aut statum ro. pont. seu cuiusuis offense inobedientie aut rebellionis eiusdem pont. vel dicte sedis / mutilationis membrorum vel occisionis cuiuscūq; in sacris ordinibus cōstituti/offense [[112]v] personalis in episcopum seu alium prelatum/inuasionis depredationis occupationis aut deuastationis terrarum romane ecclesie mediate vel immediate subiectarum/ac etiam inuasionis romipetarum seu quorūcūq; aliorum ad romanam curiam venien tium/prohibitionis deuolutionis causarum ad dictam curiam/ delationis armorum & aliorum prohibitorum ad partes infidelium/impositionis nouorum onerum realium vel personalium ecclesus vel ecclesiasticis personis / simonie super ordinibus vel beneficijs consequendis in dicta curia vel extra eam contracte quomodolibet reus foret / & generaliter in casibus contentis in literis que consueuerunt in die cene domini publicari / pretextu huiusmodi facultatum absolvere, & per quosuis emissa peregrinationis ultramarine / visitationis liminum apostolorum petri & pauli/ in compostella/& castitatis ac religionis vota / nisi ex speciali licentia & certa scientia nostra (de qua demum con/ stare censeatur, quum in signatura nostra desuper manu nostra scriptum aut in literis nostris expressum fuerit/nos ex certa scien tia & de speciali gratia id concedere cum derogatione presentis constitutionis/illius de verbo ad verbum inserto tenore / non aūt per

clausulas id importantes) vel in articulo mortis constitutū (& tunc in casibus ubi satisfactio fuerit impendenda / facta satisfactione/ vel idonea prestita cautione) commutare presumant. ¶ Et si aliqui confessorum contra presentem constitutionē quēq̄ absoluerit aut excepta vota predicta commutare attenta uerint, absolutio & commutatio huiusmodi nullius sint roboris vel momenti, & contrafacientes eoipso excommunicationis sententiam incurrant. A qua (nisi in mortis articulo constituti) ab alio q̄ a ro. pont. absolui non possint. Sixtus. iiij. in extraua. Et si dominici.

Canonis Istius materia est sacrilegium circa usurpā tam spiritualement iuris dictionem in absoluēdo a casibus reseruatis &c. Et quantum ad personas / confessores [113r] comprehenduntur. Quantum ad actiones vero / due sunt in genere: scilicet absoluerit a reseruatis que hic enumerantur/ & commutare vota hic reseruata. Et declaratur quomodo in articulo mortis agendum sit. ¶ Vbi nota casus huiusmodi dupliciter inueniri. Primo ut non remanserit penitens obligatus ad satisfaciendum. Et tunc potest in articulo mortis quilibet absolui cum promissione vel iuramento quod presentabit se si euaserit / potenti legitime absoluerit: non pro absolutione, sed ad standum mandatis ecclesie. Si autem penitens remanserit obligatus ad satisfaciendum, si potest/premitti debet satisfactio. quod si non potest / tunc prestare debet idoneam cautionem anteq̄ absoluator. Et vocat̄ idonea cautio/pignoratitia. quod si hanc non potest/det fideiussoriā. & si hanc etiam non potest/det iuratoriam. Et in hoc aduertāt bene confessores/ne illaqueentur. Et est papalis/non solum hinc/ sed etiam ex processu in cena domini/ quantum ad absoluentes a contentis in bulla cene domini.

¶ In eos qui asserunt tenentes beatam vir. ab originali peccato fuisse preseruata heresim aut peccatum mortale incurrere &c. Et eos qui affirmant contrariam opi. tenentes in heresim vel peccatum mortale incidere. Ca. lxxviij.

Motu Proprio assertiones quorūlibet predicatorum qui affirmare presumerent eos qui crederent aut tenerent dei genitricem ab originalis peccati macula in sua conceptione preseruata fuisse / propterea alicuius heresis labe pollutos fore vel mortaliter peccare, aut conceptionis officium celebrantes/seu sermones illorum qui eam sine huiusmodi macula conceptam esse affirmant audientes alicuius peccati reatū incurrere: utpote falsas & erroneas / editosque desuper libros id continentes quo ad hoc autoritate apostolica tenore presentium reprobamus et damnamus. ¶ Ac motu/scientia & autoritate [[113]v] predictis statuimus & ordinamus/q̄ predicatorum verbi dei & quicumque alij qui decetero ausu temerario presumpserint in suis sermonibus ad populum seu alias quomodolibet affirmare huiusmodi sic per nos improbatas & damnatas assertiones veras esse / aut dictos libros pro veris legere tenere vel habere postq̄ de presentibus scientiam habuerint, excommunicationis sententiam eoipso incurrant. A qua ab alio q̄ a ro. pont. nisi in mortis articulo/ nequeant absolutionis beneficium obtinere. Item motu sciētia & autoritate similibus/simili pene ac censure subijcien tes eos qui ausi fuerint asserere contrariam opinionem tenentes (videlicet gloriosam virginem mariam cum originali peccato fuisse conceptam) heresis crimen vel peccatum incurrere mortale. quum hoc nondum sit a romana ecclesia & apostolica sede decisa. Sixtus. iiij. in extraua. ca. graue nimis.

Canonis Istius materia est sacrilega seu preceptio seu affirmatio cuiusdam ambigui in doctrina christiana circa conceptionem beate virginis. Et quo ad personas in utroque casu excommunicatio est vniuersalis. Quo ad actiones vero in utroque casu actio est audere asserere seu affirmare hec vel illa: prout in litera. Et adiungitur in primo casu habere quosdam libros pro veris

quo ad hoc. ¶ Nota confessor/ quod ubi simplici corde aliquis errasset, non incurrit hunc canonē/ pro quanto defuit ibi audacia seu presumptio: que non frustra in litera apposita est. Et est papalis.

¶ In impediētes legatos vel nuncios apostolicos/ne recipiantur & faciant ea ad que missi sunt. Ca. lxxix.

ALiqui Officiū & potestatem romani pont. quam non ab homine sed a deo recepit / sub suo arbitrio redire molientes, legatos ipsius nisi ab eis petiti fuerint / vel de beneplacito eorum transmissi / sibi terras sub-[114r]iectas (dicentes hoc sibi de consuetudine competere) ingredi non permittunt. Nos huiusmodi consuetudinem auctoritate apostolica penitus reprobantes, legatos ipsos ab omnibus cuiuscunq; preeminētie conditionis aut status fuerint / debere admitti decernimus: nec eos pretextu cuiusvis consuetudinis impediri posse a quoq; christiano nomine gloriantē, quo minus regna/ prouincias/terras quaslibet ad que ipsos destinari contigerit / ingrediantur libere/ac commisse sibi legationis officium exerceāt in eisdem. ¶ Qui vero decetero super p̄dictis dictos legatos aut etiam nuncios quos ad quascunq; partes pro causis quibuslibet sedes ipsa transmiserit / presumpserint impedire, eoipso sententiam excommunicationis incurrant. Io. xxij. in extra. ca. super gentes.

Canonis Istius materia est sacrilegium in apostolicā auctoritatem. Quo ad personas est vniuersalis. Quo ad actiones, una prohibetur: scilicet impedire legatos seu nuncios apostolicos, ne recipiantur & faciant ea ad que missi sunt. Et est ep̄alis/quantum est ex hoc canone.

¶ In vocatos ad dirigendum moniales in electionibus, non abstinētes ab his vnde oriri vel nutriri possit discordia in ipsis electionibus faciendis. Ca. lxxx.

HJ Quos ad dirigendas in electionibus moniales deinceps contigerit euocari: ab his prorsus abstineant per que inter eas super faciendis ipsis electionibus oriri possit discordia/ vel exorta nutriri: alias eoipso excommunicationis sn̄e se nouerint subiacere. De elec. ca. indēnitatibus. li. vi.

Canonis Istius materia est discordie occasio in electio ne. Et quantum ad personas/ cōprehendit oēs & solos vocatos ad dirigēdū moniales in electionibus faciēdis. Quātū ad actiōes/duas cōprehēdit. Prima ē non abstinere ab his [[114]v] vnde possit oriri discordia in faciendis dictis electionibus. Sc̄da est non abstinere ab his vnde possit nutriri discordia exorta sup dictis electionibus faciendis. ¶ Ex quibus bene cōsideratis/clare liquet quod non vocati ad dirigendas &c. quantūcunq; seminant discordias & diabolice agant, exempti sunt ab hoc canone. Et similiter illi qui discordias seminant super electionibus factis/ etiam si sunt de numero vocatorum: quoniam pene non extenduntur ultra casus suos. Et est ep̄alis.

¶ In eos qui ordini predicatorum aut minorum contumeliā seu iniuriā in septem casibus inferunt. Ca. lxxxxi.

INtrantes Monasteria monialium predicatorum (siue seculares siue ecclesiastice persone sint) in casu non con cesso a constitutionibus earum/ vel sine licentia magistri ordinis / aut alterius ab ipso magistro habentis super hoc potestatem, sunt ipso facto excommunicati. A qua excōmunicatione non possunt absolui (preterq̄ in mortis articulo) nisi a papa vel a magistro ordinis /

vel ab alio habente super hoc specialem auctoritatem ab aliquo predictorū. Et ista sententia est lata etiam per papam in bulla ordinis. ¶ Intrantes monasteria sancte clare seu monialium ordinis mi norum/in casibus non concessis in regula ipsarū/vel sine licentia eorum qui dare possunt, sunt ipso facto excommunicati. Et pape reseruatur absolutio/vel generali ipsius ordinis.

¶ Quicunq; libellos famosos in vulgari vel literali sermone/ necnon cantilenas vel rithmos edere vel detinere vel publicare presumunt/in infamtam status ordinis predicatorum vel mino rum, sunt excommunicati. A qua excommunicatione non pñt absolui/nisi personaliter sedi apostolice se presentent. Alexander in priuilegio ex alto. & in alio/non sine multa.

¶ Quicunq; predicare / docere vel defensare presumunt q [115r] predicatorum vel minores non sint in statu perfectionis / & q non liceat eis de elemosinis viuere/& quod non liceat eis predicare vel confessiones audire de licentia summi pont. aliorum prelatorum inferiorum & rectorum ecclesiarum aut sacerdotum parochialium consensu minime requisito, sunt excommunicati. A qua sententia non possunt absolui / nisi personaliter sedi apostolice se presentent. Alexander vbi supra. ¶ Idem bonifa. ix. in priuilegio/sacre religionis. Vbi etiam excōmunicantur omnes qui impediunt eosdem fratres ne possint in suis ecclesiis celebra re/recipere elemosinas/vel predicare.

¶ Quicunq; presumunt in loca fratrum predicatorum violen tiam damnabilem exercere, eoipso sententiam excōis incurrunt. A qua absolui nequeunt, nisi per sedem apostolicam / vel per conseruatores ordini predicatorum deputatos. Clemens in quibusdam locis/& in alto.

¶ Quicunq; in monasterio vel ecclesiis suis detinent apostatas or. predicatorum/nisi eos eiecerint postquam eis per fratres dicti ordi nis ne eos detineant fuerit denunciatum, sunt excommunicati. Bonifa. in priuilegio/virtute.

¶ Item fratres minores qui presumunt recipere fratres or. p̃dica toꝝ professos sine licentia summi pont. faciente exp̃ssam de indulto huiusmodi mentionē/vel nisi prius suoꝝ priorum licentia fuerit petita & obtenta, sunt excōmunicati. Clemens ad minores. quos nos. ¶ Idem de heremitanis. alexander ad heremitas. vestram.

¶ Magistri/rectores artistaꝝ & scolares studij parisieñ. qui pu blice vel occulte fratres p̃dicatores vel minores/ a consortio vni uersitatis parisieñ. excludere moliunt, sunt ipso facto excōicati. A qua excōmunicatione absolui nequeunt/nisi personaliter sedi apostolice se presentent. Alexander/ex alto.

Circa Hos septem canones relatos a sancto anthonino in tertia parte sue summe/aduerte quod primus (scilicet de ingressu monasteriorum) dolum seu presumptionē reqrit. [[115v] Ita quod non solum excusantur ingredienti ex ignorātia quasi inuin cibili (puta quia consueuerunt monasteria alicubi liberum habere ingressum/& nihil scitur de excōmunicatione) sed etiam scien tes excommunicationem & existentes in locis vbi seruatur / si ingrediūtur in aliquo casu putantes sibi licere, excusantur: quia non presumunt. & in decretali prohibente ingressum in monasteria or. predicatorum/ponitur verbum presumat.

¶ In Secundo quoque canone nota/q non sunt excōicati detrahētes huiusmodi religiosos/sed detrahentes statui: vt l̃ra clare dicit.

PReter Has aut excōicationes inueniuntur multe alie/in tria distincte genera. Earū nāq; alique quis sint note, non tamen sunt consensu vtentium cōprobate: quales sunt omnes contra nō reuelantes simoniā/& contra dantes pro habenda gratia vel iustitia in curia romana. ¶ Alie sunt cōiter ignote: qua les sunt multe que dñr. Io. xxij. Que non pñt esse vtentium con sensu firmate, ex quo vt ignote aut incerte fuerunt & sunt. Vidit forte quispiam vnā copiam & scripsit: quod ea facilitate reijcitur qua proponitur. Has ego non retuli: quia nolo esse doctor similiū. Et hec duo genera non ligant: quia leges infirme seu abrogate sunt.

¶ *Alie sunt note quidem/sed quia noue & nescio an sint rece pte, ideo ambiguus sum: vt sunt ille que in concilio lateraneñ. ultimo sub iulio secundo & leone decimo continentur. quas glosare presumere excommunicatum ibi est. Et vna est contra cardinales ro. ecclesie/reuelantes aliquid in consistorio vetitum a papa: alia est contra impressores librorum: alia contra predicatorum miraculorum. Quarum tenor est.*

sTratuimus *Nequis cardinalium vota in consistorio data/& quecunq; ibi gesta aut dicta/ que in odium aut preiudicium aut [116r] scandalum alicuius redundare possent, verbo vel scripto vel quouis alio modo reuelet sub pena periurij & inobedientie. ¶ Et quotien scunq; a nobis & ro. pont. pro tempore existente/ specialiter & expresse ultra premissa indictum fuerit super aliqua re silentium/siquis contrafecerit, ultra dictas penas excommunicationem late sententie incurrat. A qua non possit absolui nisi a nobis vel prefato ro. pont. & cum expressione cause, pterq; in mortis articulo. Leo. x. in. ix. sessione concilij lateraneñ.*

sTratuimus *Et ordinamus quod decetero perpetuis futuris temporibus nullus librum aliquem seu aliam quācunq; scripturam tam in vrbe nostra q; alijs quibusuis ciuitatibus & diocesibus / imprimere seu imprimi facere presumat: nisi prius in vrbe per vicarium nostrum & sacri palatij magistrum, in alijs vero ciuitatibus & diocesibus per episcopum vel alium habentem peritiam scientie libri seu scripture huiusmodi imprimende ab eodem episcopo ad id deputandum/ ac inquisitorem heretice prauitatis ciuitatis siue diocesis in quibus librorum impressio huiusmodi fieret/diligenter examinentur & per eorum manu propria sub scriptionem sub excommunicationis sententia gratis & sine dilatione apponendam approbentur. Qui autem secus presumpserint, ultra librorum impressorum amissionem & illorum publicam combustionem / ac centum ducatorum fabrice basilice principis apostolorum de vrbe sine spe remissionis solutionem/ ac anni continui exercitij impressionis suspensionem, excōis sententia innodatus existat. idem ibidem in. x. sessione.*

sJqui *In suis predicationibus ad populum/miracula falsa aut incerta vel prophetias que ex sacra scriptura non constant / predicare, seu epis [116v] aut suis superioribus (scilicet ecclesie prelati) detrabere ausi fuerint: ultra penas contra tales a iure statutas / excommunicationis etiam sententiam (a qua non nisi a ro. pont. preterq; in mortis articulo constituti absolui possint) eos incurrere volumus. Idem ibidem in. xi. ses.*

EXpeditis *Duobus (primo scilicet & quarto promissis superius de excommunicatio ne tractandis: scilicet in quibus casibus incurritur excōmunicatio / & ad quē spectat absolutio cuiusque) occurrit tractandum secundum inter promissa: scilicet que sunt vetita excōmunicato, que si faciat peccat.*

Vbi *Scito quod hec sunt multa tam diuina q; humana. Excō municatus siquidem exclusus est a participatione sacramentorum & diuinorum officiorum communione. Ita q; peccat mortaliter / sacramentis participando actiue vel passiue. Et si clericus est / & actum alicuius ordinis sacri exercet/aut ordinem suscipit, efficitur irregularis. Et similiter peccat mortali/ liter orando cum alijs, siue dicendo / siue audiendo / siue interessendo ad hoc vt diuinis intersit: & hoc tam in ecclesia q; extra. Et ratio peccati mortalis in his casibus est preceptum ecclesie sic communiter intellectum: quia excommunicatio directe excludit a diuinorum communione. Est quoque suspensus ab ecclesiastico officio & beneficio. Et hinc est quod non potest conferre beneficia nec iudicare / nec alia que iurisdictionis sunt: immo nec facere fructus suos ex beneficio quod habet quandiu est in mora petendi absolutionem. Nullum preterea potest acquirere beneficium/nec potest eligi aut eligere. nec valent litere per eum impetrare a papa. Est & nihilominus exclusus a legitimis acti-[117r]bus: scilicet accusare/testificari/constitui in procuratorem, constituere procuratorem/nisi*

sit reus. Et gesta per eum ratione publici officij etiam ciuilis non valent. Et demum a conuersatione humana excluditur: scilicet colloquutione/ conuiuio / & hmōi. Ita quod excommunicatus contraria faciens peccat: quia contra rectā rationem legis ecclesiastice facit. Non tamen peccat in quolibet predictorum mortaliter, sed quandoq̃.

¶ *Discerni autem hoc potest/distinguendo actus vetitos excom municato in tria genera. duo extrema/ & vnum medium. Excommunicatio siquidem separando a communione fidelium/ separat primo a sacramentorum & diuini cultus communione: quod est primum commune fidelibus. Separat deinde ab ecclesiasticorum actuum communione: quod secundum est in quo communicant christiani. Separat demum ab humanorum operum communione: que cōia sunt christianis & non christianis. Et quantum ad duo extrema spectat/clara est differentia, in hoc quod contra primum genus agere / est peccatum mortale: vt pre dictum est. Contra tertium autem non est peccatum mortale: quia excommunicatio directe excludit a communione hominū quatenus christiani sunt, & per quandam extensionem a com munionem hominum. Et ideo illud contra/hoc preter inhibitionē ecclesie agitur: illud mortale/hoc veniale. ¶ Sed de medio gene rel et de actibus legitimis ciuilibus/ non vsquequaque clarum est. Rationabile tamen videtur / quod si in huiusmodi actibus non se immiscet aliqua iniustitia aut aliquid aliud ex suo genere mortale/q̃ non peccetur mortaliter. Verbi gratia si excōmunicatus iudicat / est peccatum mortale ex suo genere: quia incidit in iudicium usurpatum: quia potestas eius ligata / est sicut non potestas durante suspensione seu quasi suspensione. usurpatum aut iudicium est mortale ex suo genere: quia iniuriam facit per illum actum & illis quos iudicat/tanq̃ potens actu super illos, & communitati cuius actum usurpat. Similiter si excōicatus [[117]v] electusacceptat: iniustitiam enim manifeste incurrit. Et similiter si eligit, iniuriatur & electoribus/quorum numerum iniuste auget, & ecclesie/ cuius se quasi prouisorem agit. Et multo magis conferendo beneficia & faciendo fructus suos in casu non concesso: & sic de similibus ubi iniustitia immiscetur. Vbi autem nec iniustitia nec aliud ex se mortale immiscetur (vt si ex communicatus pro veritate testimonium ferat in ecclesiastico etiam iudicio, vel aliquid eiusmodi faciat) non video unde peccet mortaliter: quum ab his non primo sed secūdario sit exclusus. Petere autem etiam exigendo debitum in matrimonio/ nō est magis peccatum q̃ petere pecuniam a debitore: vtrunque enim potest excommunicatus, licet possit debitor excipere allegando excommunicationem.*

C*irca Tertium promisso℞ (scilicet de peccatis participan/ tium cum excommunicatis) pro constanti habetur/q̃ participantes in diuinis cum excommunicato in casu non licito, peccant mortaliter: & quod participantes in alijs in casu non licito / peccant venialiter. ¶ Casus autem liciti extra diuina tamen/ continentur hoc versu. Vtile/lex/humile/ res ignorata/necesse: hec quinque faciunt anathema ne possit obesse. Et exponuntur sic. Vtile hoc est propter utilitatem propriam. quia licitum est / ab excommunicato & exigere & recipere quod mihi debet. Rursus propter utilitatem anime ipsius excommunicati: quia licitum est prouocare / mouere &c. ad salutem anime sue / etiam si alia interponantur vt facilius aut fructuose agatur. Lex matrimonij: quia vxor licite communicat marito excommunicato, vt canon dicit. Et eadem ratione vir communicat vxori excommunicate/ saltem in his que [118r] debet illi. Humile/ propter subiectionē. & canon explicat filios/ seruos/ancillas seu mancipia/rusticos seruientes: necnon omnes alios qui non adeo curiales sunt/vt eorum consilio scelera perpetrentur. & intellige de his qui erant anteq̃ excommunicatus esset in huiusmodi eius seruitijs. & econtrario superior communicat licite subdito in his ad que ei tenetur. Res ignorata ignorantia facti vel iuris quando excusat. & hec etiā excusat a participatione in diuinis. Necesse. in articulo enim necessitatis cessat peccati ratio. ¶ Sed quia multipliciter dicitur necessitas, scito necessitatem clare excusare primo violentie: vt si quis violente tenetur*

etiam in diuinis cum excommunicatis. & talis deberet animo intendere non interesse diuinis: vt sic nullo modo agat ad communionem, sed patiaturo quo ad corporalem presentiam: cui & non consensui potest inferri violentia. Secundo corporalis indigentie mee: vt si non possum necessaria aliunde emere vel habere q̄ ab excommunicatis: vt patet in ca. quoniam multos. xi. q. iij. Tertio ratione necessitatis corporalis sustentationis ipsius excommunicati. licet enim dare excommunicatis elemosinam ad eorum sustentationem: vt ibidem dicitur. & eadem ratione licitum est medicare in infirmitate. & huiusmodi. Quarto ratione necessitatis damni vitandi ex contractu inito. licitum est enim continuare cum excommunicato exequutionẽ contractus quem excõicatus non vult rescindere, ne damnum inde ego innocens incurrã: vt patet in ca. si vere. de sen. excom. Quinto ratione necessitatis spiritualis consilij pro me vel alio: vt quia non habeo alium sufficientem ad quem in hac indigentia consilij spiritualis recurram: si. n. mihi licet pro salute sue anime excommunicato communicare/consequens est vt etiam idem liceat pro indigentia anime mee. Sextus vero casus scilicet ratione metus, quantum ad participationem in diuinis / reprobatur a canone ca. sacris/ de his que vi metusue [[118]v] causa siunt: quia participatio in diuinis est peccatum mortale, & pro nullo metu etiam cadente in constantem virum debet quis peccare mortaliter. Quantum vero ad communionem extra diuina / indubitatus est (loquendo de metu cadente in constantem virum) ex ratione iuris: quia si secundum iura licitum est cõmunicare extra diuina ratione necessitatis damni vitandi ex contractu inito, multo magis ratione damni vitandi ex metu cadente in constantem virum: quum longe maius sit hoc damnum q̄ illud ex contractu inito.

Illicita *Autem cum excommunicatis continentur hoc versu. Os/orare/vale/communio / mensa negatur: si pro delictis anathema quis efficiatur. Et exponuntur sic. Os: hoc est loquutio/siue coram/siue per literas/siue per nuncium. Orare: hoc est communicare in oratione & diuinis. quod fit simul cum eo orando/vel audiendo missam vel officium diuinum quodcunq̄. Nec predicatio tamen nec lectio quantũcunq̄ theologalis / computatur inter officia diuina in proposito. Vale: hoc est salutare. & loco salutationis dicitur ei/ deus te illuminet/aut aliquid huiusmodi. Communio in quibuscunq̄ actibus specialiter legitimis. Mensa/ simul comedere &c. Ita quod in huiusmodi non attenditur propinquitas aut etiam identitas loci in quo vterque orat aut comedit: quoniam in eadem camera possunt ambo seorsum comedere & orare absque eo quod communicent in comedendo aut in orando. vt contingit quando pulsatur ad aue maria / & singuli seorsum dicunt: quoniam non pulsatur ad orationem cõem sed priuatam. Et similiter in eadem ecclesia si vnus audit missam in vna capella/& excõicatus audit in alia capella, non communicant. Communicarent autem si ambo interessent vespers aut vni misse aut vni processioni etiam si vnus esset in capite & [119r] alter in cauda processions extense per duo miliaria. Et hinc fit/ vt si excommunicatus transit per ecclesiam / aut est ibi non vt intersit vespers sed propter negocium aliquod/licet transeundo genuflectat & oret priuata oratione, non propterea communicant dicentes vespersos cum illo / sicut nec ipse cõicat cum illis. & ideo nullus in hoc peccat.*

EXc#municatio Minor

(hoc ẽ ecclesiastica censura qua homo excluditur a passiuã tantum participatione sacramentorum, & ex consequenti a passiuã electione canonica: quia ius sic disponit extra. de cle. excom.) ante concilium constantiense frequenter poterat incurrri: sed post illud concilium in duobus tantum casibus participando cum excommunicatis &c. incurritur. Primus / si participatio interuenit cum nominatim excõmunicatis publice. Secundus est si cum excommunicatis propter manum violentam in clericum notoriam. Et intellige in vtroque casu tunc incurrri minorem excommunicationem/

quando participatio inter uenit extra casus a iure permisos. in casibus. n. a iure permissis etiam cum istis participatio non inducit excommunicationem minorem.

¶ *Tenor autem decreti constantiensis relati a sancto anthonio archi. flo. est iste. Insuper ad euitandum scandala & multa pericula que conscientijs timoratis contingere possunt, christifidelibus tenore presentium misericorditer indulgemus quod nemo deinceps a communione alicuius in sacramentorum administratione vel receptione/aut alijs quibuscunque diuinis vel extra pre/ textu cuiuscūq; sententie aut censure ecclesiastice a iure vel ab homine generaliter promulgate teneatur abstinere vel aliquem [[119]v] vitare aut interdictum ecclesiasticum obseruare: nisi sententia vel censura huiusmodi fuerit in vel contra personam/collegiū/ uniuersitatem/ecclesiam/ vel locum certum vel certam terram a iudice publicata vel denunciata specialiter & expresse: constitutionibus apostolicis & alijs non obstantibus quibuscunq;. Saluo siquem pro sacrilega manuum iniectioe in clericum sententiam latam a canone adeo notorie constiterit incurrisse/q factū non possit aliqua tergiuersatione celari/nec aliquo suffragio excusari: nam a communione illius licet denunciatus non fuerit volumus abstinere iuxta canonicas sanctiones.*

Peccat *Igitur mortaliter peccato sacrilegij excōicatus minore excommunicatione si se ingerit passiue participationi cuiuscunque sacramenti: quia exclusus ab ecclesia/ indignus accedit: sicut excommunicatus maiore ingerens se diuinis. Participantes autem cum excommunicato minore/ nullā ex participio incurrunt censurā: quia excōicatio minor non trāsīt in tertiam personam. Et reseruatur absolutio ab excommunicatione minore/sacerdoti proprio, hoc est sacerdoti qui potest absolvere a peccato mortali: non quia excommunicatio minor habet annexum peccatum mortale, sed quia est vinculum ecclesiasticum, ac per hoc soluendum a ministro iurisdictionis ecclesiastice: quam non habet quilibet sacerdos qui potest absolvere solum a venialibus ea ratione quia penitens se illi submittit in materia non necessaria in sacramento penitentie. qualis materia est peccatum veniale/quod homo non tenetur confiteri. Ex hoc. n. quod penitens sola peccata venialia confitenda habet, obtinet ut possit se confitendo subijcere cui maluerit sacerdoti: quia nulli tenetur de illis confiteri. Sed ex hoc non est priuilegiatus/ ut possit a quo sacerdote voluerit absolui a vinculo ecclesiastice censure: quia totum oppositum concurrit hic: quoniam tenetur de hac censura querere absolutionem & obtinere eam ante absolutionē a quibuscunque peccatis / & cuiusque sacramenti susceptionem: et [120r] propterea oportet recurrere ad ministrum ecclesie habentē alias potestatem iurisdictionis. Et posset diaconus immo simplex clericus habens iurisdictionem absolvere a minore excommunicatione multo magis q̄ potest absolvere a maiore: quoniam utriusque absolutio non spectat ad potestatem ordinis / sed iurisdictionis.*

Falsarius

Tam monete / mensurarum & ponderum / q̄ scripturarū seu literarum aut sigillorum, peccat proculdubio mortaliter: quia interuenit ibi factum perniciosum ex suo genere. Posset tamen propter imperfectionem actus veniale tantum interuenire peccatum, vel ratione minimi nocumenti / vel quum ioci gratia alieno nomine quis fingit literas. Contingit quoque sine omni forte peccato fingere alieno nomine literas officiose: dum utiliter agitur alterius negotium, nec dubitatur quod gratum erit illi cuius nomine scribit̃. Et in huiusmodi priuatis literis alieno nomine fictis/ratihabitio a falsitate excusat.

FAm# Propriam

falso ereptam negligere, tunc est pctm̄ quum alijs hoc nocet seu nocere timetur: nam fama pp alios nobis necessaria est. Et in tali casu dicit aug. qui confidens conscientie negligit famam/ crudelis est: quia aliorum animas occidit/vel blasphemantium viam dei audita bonorum infamia/ vel imitantium malum quod factū putant excusando se super reputatos bonos. Verum iuxta occurrentis necessitatis casus & facultatem prouidendi/iudicandum est in singularibus de peccato hoc: nam quandoque melius proui detur proximis cum bilari patientia tolerando infamias nostras q̄ obsistendo. Nec tunc negligit quis famam propriam, sed optimam curam habet eius / offerendo illam deo. Vnde nisi charitas proximi impellat, melius toleratur infamia q̄ pro fama laboretur.

[[120]v] FEstos

Dies in honorem dei sanctificatos violare/peccatum est sacrilegij: q̄a īniurr fit tpi sacro quātū ad illud ad qđ sancti ficatum est. Et quia sanctificatum tps festiuum est ad exteriorem cultum exhibendum deo / & positiue vacando diuinis / & negatiue abstinendo ab omni opere seruili / & quibusdam alijs per ecclesiam adiunctis extra de ferijs, idcirco peccatum violationis festorum trifariam committitur. vel omitten do diuina pro tunc precepta/vel faciendo opus seruile/ vel committendo aliquid prohibitorum fieri in festo.

¶ *Et quantum ad primum/quia sola missa communiter est in precepto, ideo sine rationabili causa omittere missam in festo/ peccatum mortale reputatur. Et hic esto prudens / admittendo pro rationabili causa omne motiuum rationi humane consentaneum/etiam si non fuerit vrgens: quoniam deficiente contēptu/ & subsistente ratione que illius conditionis personas libenter ad missam euntes inducere videtur ad omissionē misse in tali casu, non incurritur peccatum mortale. quis si minus sufficiens est ratio/peccetur venialiter. Et vniuersaliter sic est / quando quis bona fide putat se excusari ab auditione misse / & ideo omittit illam. Et simile est si preter intentionem ex aliqua negligentia missa omittitur. Et omnium ratio est: quia non formaliter agīt contra preceptum: nec vsq̄adeo materialiter interuenit trans/ gressio vt redeat peccatum in naturam sue forme. Verbigratia. rationabilis causa omittendi missam/est occupari in seruitio in firmorum/custodire ea que custodia indigent/ quando oportet alterum omittere: potius. n. omittenda est missa q̄ seruitium infirmorum / q̄ custodia rerum. Hinc. n. excusantur puellae non euntes ad missam/quia sic est consuetum & sic iubent matres. & mulieres per mensem luctus / & per purificationem post partum abstinentes iuxta consuetudinem patrie a missa: & sic de similibus. Ex hoc autem quod solus exterior cultus cadit sub [121r] hoc precepto, non continetur sub hoc precepto contritio peccatorum/nec vitatio aliorum peccatorum. Et propterea circumstātia festi diei non est circumstantia necessaria aliorum peccatorum commissorum in festo, nisi fiant in contemptum festi. Minus autem sufficiens sed rationem sapiens ratio est/matutinum iter in festo absque vrgente necessitate aggredi vt cūsocijs qs eat tunc euntibus: putans enim propterea se excusari / contra preceptum non agit, quis male faciat.*

¶ *Intelligitur autem missa in festo precepta christifidelibus vt intersint sacrificio misse. intersint autem corpore & mente: hoc est animo vacandi deo durante missa. Et propterea si quis cor/poraliter presens sit missa/sed mentem aduertenter a missa diuertat ad alia, non satisfacit precepto misse: quoniam ita ibi est ac si voluntarie ibi dormiret: paria nanque sunt longe a missa fieri per voluntarium somnum/& per voluntariam diuersionem mentis ad alia. Vnde sicut obligatus ad horas canonicas / non satisfacit si ex proposito mentem ad alia diuertat ab officio, ita obligatus ad missam/non satisfacit si a missa mentem ad alia aduertenter distrahit notabiliter: modicum*

enim pro nihilo reputat̃. Vtrum autem audiatur vel non / vtrum sit missa propria vel non, sub precepto non cadit. ¶ Et quis dum sacerdos non auditur/aut non intelligitur / vel secreta dicit, liceat aliquam spontaneam orationem dicere ad habendam mentem deo vacantem tempore sacrificij durante: non tamen videtur vsq̃quaq̃ tutum prima facie, in missa de precepto/dicere preceptas horas canonicas/ aut iniunctam penitētiā/seu orationem ex voto debitā: quia duo diuini cultus debiti/debent vt duo exolui/et non con fundi sub vno tempore et vna actione. Si tamen de facto oppositum quis fecerit, non damno illum: quia licet forte malefecerit, satisfacit tamen precepto utrique quantum ad vitandum peccatum mortale omissionis vtriusq̃/ex eo quod idem tempus cōpatitur vtrunq̃ simul persolui: dum solo interiore actu/misse possumus [[121]v] attendere, aut quia secreta dicuntur, aut quia non auditur seu non intelligitur sacerdos. Dixi autem forte malefecerit: quia non oportet persoluentem in fra tempus misse precepte alias de precepto quoque orationes peccare: sed tunc tantum quum impedimentum prestatur debite attentioni ad missam. Videmus. n. absque vllō scrupulo sacerdotem ipsum qui celebrat, dum chorus cantat/dicere cum ministris horam aliquam canonicam/ex eo quod dixit totum quod chorus cantat: quasi tempus illud ei vacet, licet in veritate sit tempus misse. Et similiter dum sonant organa/potest ab omnibus fieri eadem ratione semper militante: q̃a scilicet non impeditur debita misse attentio, sed vnus diuinus cultus alterum compatitur.

¶ Quo ad secundum vero/quia solum opus seruile seruitute non mystica sed corporali (quod solum comprehendit exteriora opera seruis propria, ad que scilicet seruos deputatos habemus) intelligitur ad literam, ideo exercere in festo opera serui lia/peccatum mortale est. ¶ Quod vt clarius percipias/scito ex teriora opera trifariam distinguī. Quedā. n. sunt ex suo genere seruilia. et hec sunt propria seruis: vt opera mechanica/arare/ fodere/suere/et c. Quedam vero sunt ex suo genere libera: vt artium liberalium exercitia: vt pulsare instrumenta musica/ disserere/scribere/et c. Quedam vero sunt cōmunia liberis et seruis: vt itinerari/curam sui agere / et c. ¶ Sola prima sunt in festo prohibita. Reliqua sunt licita: et intantum licita / vt etiā ipsa opera seruilia quando transeunt in cōia fiant licita. Transeunt aut in cōia dupl̃r. Vel rōne necessitatis: q̃a. s. occurrit necessitas eorū ad salutem corporis mei vel proximi: vt sunt opera preparantium medicinalia/et seruitia infirmorum/ et hmōi. Vel rōne damni vitandi: vt quia segetes sunt in periculo / aut hostes timentur, oportet laborare: et similia. quilibet. n. siue seruus siue liber tene tur sue et proximi saluti consulere / et damnum vitare.

¶ Quo ad tertium/quum ab ecclesia quattuor inueniantur in [122r] festo prohibita que opera seruilia non sunt (scilicet fieri primo mercatum/ secundo placitum / tertio iudicium ad mortem vel penam/quarto iuramentum nisi pro pace vel alia necessitate: vt patet in ca. oēs/extra de ferijs) secūdū ac tertium intātum inibent, vt non solum iudicialis strepitus cōquiescat / nisi necessitas urgeat aut pietas suadeat, sed tam processus habitus q̃ sña promulgata annulletur in ca. conquestus. ¶ Vt autem singula clarificentur confessoribus/aduertendum est mercati nomine duo posse intelligi. Primo nūdinas que semel aut bis in anno alicubi iuxta diuersarum patriarum mores fiunt, seu quasi nundinas q̃ vulgariter dñr mercato: q̃ semel aut bis aut etiam ter in hebdomada alicubi fiunt, dum rustici etc. ad foR̃ deferunt oua/pullos/fructus/ vinū etc. ad vēdēdū. Scđo actum mercādi: hoc est emendi et vēdē di. ¶ Et si qdē nundine intelligant̃, ius hoc contraria cōsuetudine preualente / nullibi forte locum habet. Et quia prelati iamdiu viderunt et vident nec reprehendunt, pro abrogato haberi pōt vbi sic fit. Si vero quod vocatur mercatus intelligatur iuxta vulgare expressum, a consuetudine approbatur: et vbiq̃ quantum memini vidisse/ mercatus q̃ die festo occurrit / in alterum trans fertur diem. Si autem actus mercandi intelligatur, et sub actu mercandi / omnis actus vendendi / locandi / conducendi etc. tunc grano salis eget: quoniam consuetudo populi

christiani in multis oppositum habet. Panis. n. vinum/ herbe / fructus / carnes & reliqua huiusmodi ad minutum (hoc est pro usu illius diei) passim emuntur & venduntur ubi inueniuntur. Nec est dubium licite fieri quodlibet horum & similium, nisi episcopus aliquid horum prohibeat aut reprehendat / vel per totum diem festum / vel usque ad certam horam puta vespere: quod laudabile est fieri ubi obediētia speratur. Et hinc habes quid de tabernarijs/ hospitibus / lanijs/ piczicarolis/& similibus iudicare debes: scilicet iuxta consuetudinem non reprehensam a prelati.

[[122]v] ¶ *Placiti nomine iudiciales lites intelligūtur. Que duobus sunt tantum casibus concesse in festo. vel urgente necessitate/vel sua dente pietate. Et hinc excusantur iudices rurales ius dicentes rusticis iuxta patriarum aliquarum consuetudines: pietatis enim causa hoc fit/ne pauperes perdant diurnum laborem necessarium eis ad victum. & eadem ratione causis miserabilium per sonarum intendere licet. Vrget quandoque ad hoc necessitas: vt quia haberi postea non potest testis aut iudex &c.*

¶ *Iudicium ad mortem vel ad penam, nisi in fragranti crimine repertus statim puniendus ob necessitatem sit: quia timet ne impediatur iustitia si detinetur. vel quia latronum augmentum hoc exigit. vel quia temporis/puta belli / conditio hoc requirit. Hoc enim quod pro reuerentia festi institutum est, non debet contra recte rationis iudicium dilationem vetantis milita re: quoniam spiritussanctus est spiritus sapientie / intellectus/ scientie & consilij.*

¶ *Iuramentum demum in festo prohibitum intelligo iudiciale: nisi pro pace aut necessitate: que recte rationi relinquitur iudicanda.*

Sunt autem *Quinq; circa hoc preceptum diligenter consideranda, ne preceptum detur sententia de peccato mortali. ¶ Primum est commune huic & alijs preceptis, vt perspiciatur si formaliter (hoc est ex intentione) commisit vel omisit qd vt festum violaret/seu non curans quod violet festum: nam hoc est peccatum mortale ex suo genere, fuit id quod committitur sit opus seruile/siue ab ecclesia prohibitū. Si vero nec intentio fuit violandi festum/nec tam affectus fuit commissioni aut omissioni vt non curauerit implicite de violatione festi (rediret enim tunc actus in naturam sue speciei) non incurritur peccatum mortale: quia non proprie fit contra preceptum. Potest tamen grauius & minus graue & leuius in huiusmodi interuenire veniale peccatum iuxta excessus modū/*
[123r] *consideratis/persona/notitia/ratione/ & reliqs singularibus circumstantijs. Et hinc excusantur a peccato mortali infinite commissiones & omissiones / quasi bona fide non credendo agere contra preceptum patrare.*

¶ *Secundum quoque cone / est modicum pro nihilo reputari. ita quod propter imperfectionem actus (hoc est violationis festi) non reputatur violatio: sicut propter imperfectionē nocumenti/ ledere proximum in minimo/veniale est: vt patet in furto/detractione/& cōtumelia. Et hinc excusant a mortali/ paŕ laborantes, vel suendo/tondendo/vel reparando aliquid &c. et similiter emētes aut vendentes rem vnā minimum tempus in hoc occupando. & similiter qui modicum quid misse omittunt. Qui vero cōicato sacerdote/a missa recedunt non expectata benedictione, peccant absque dubio. non tamen mortaliter: quia non omittitur pars notabilis: doctrina siqdē & sacrificium misse iam cōpletū est. ¶ Tertium est/q ex causis sex excusantur opa in festo illicita. Primo ex diuino cultu. Hinc. n. licita fiunt opera per se ordinata ad cultum diuinum, que scilicet sunt partes diuini cultus: vt gestare cruces/statuas sanctorum in processionibus. & quesunt preparatoria quasi simultanea cum diuino cultu: vt pulsare campanas. Et que debuerunt prius preparari, si tamen tunc supersunt agenda: vt mundare & ornare templum / conficere hostias pro missis. Hec enim debent ante festum fieri, sed si ex rationabili causa non potuerint fieri/possunt in festo fieri. Dixi autem per se ordinata: quia opera seruilia que accidentaliter ordinari possunt ad cultum diuinum (vt fodere terram / colere agros/edificare domos/& huiusmodi) non fiunt licita ex hoc*

quod fiunt propter ecclesiam: ut consuetudo christiani populi testatur/et ratio exigit: quoniam hec quia impediunt diuinum cultum prohibita sunt. Quod si alicubi necessitas pauperum ecclesie hoc facit licitum de consensu episcopi/non damno. non tamen extendendum consulas: quum ipsi ecclesie seruitores et **[[123]v]** rustici teneantur non minus quam alij ab operibus seruilibus in festo abstinere: et si ipsi tenentur seruare/quomodo alijs licet propter ipsas ecclesias non seruare:

¶ Secundo ex pietate. Et hinc licita sunt in festo iudicialia: ut decre. dicit: pro miserabilibus enim personis noluit ecclesia hec prohibere. Vnde et tolerantur iudices in villis ius rusticis dicentes causa pietatis/quia alijs diebus non possunt sine damno conueniri. et similia. ¶ De pietatis vero operibus/cum supradicta distinctione dicito opera per se pietatis semper esse licita: ut sepe lire mortuum/seruire infirmo/et huiusmodi. Seruilia autem opera que accidentaliter possunt ad pietatem ordinari / nequaquam ex pietatis ratione fiunt in festo licita, nisi necessitas exposcat. tum quia in iure non conceditur: sicut opus iudiciale, quod esset in festo licitum nisi ecclesia prohibuisset / quia non est seruile. tum quia opus religionis (quale est obseruare festum) non est pretermittendum occupando se in seruilibus propter pietatem cessante necessitate. Et ideo ex hoc capite non dicas quod reficere pontes et vias etc. licitum sit in festo propter pietatem. Et confirmatur / quia hec non sunt licita propter consanguineos: ad quos una eademque pietas est. Noli tamen damnare hec facientes simplici corde / arbitantes obsequium se prestare deo: quia aliunde illis subueniri potest, scilicet ex consuetudine/vel autoritate maiorum/vel ex necessitate.

¶ Tertio ex necessitate. Et hec habet multos ramos: scilicet necessitatem proprii corporis/necessitatem corporis proximi/necessitatem vitandi imminentis damni tam in rebus proprijs quam proximorum/et demum necessitatem publice utilitatis. Ex his enim excusantur in primis non solum iudicialia (ut decre. expresse docet dicens / nisi necessitas urgeat) sed etiam opera quecumque ad subueniendum infirmo oportuna/minutorum/aromatariorum/ tonsorum/et breuiter omnium. Hinc quandoque et lanij tepore estiuo vel continuorum festorum / et similiter multos et **[[124r]** pistores superueniente multitudine egentium pane / et similes excusantur. Hinc sub hasta vendere in castellis autoritate publica/ne damnum incurrant domini rerum, excusantur / quia alijs diebus non comparerent emptores occupati agriculture. Hinc bellare, fossas/aggeres/propugnacula facere quandoque/ succurrere ruine, tollere fruges ab alluione/ab igne/ab incursionibus/ et similia operari, ferrare equos in itinere/ continuare muliones iter, excusantur. Et similiter artifices eorum que continuatam exigunt operam (ut decoctio laterum/saponum/calcis/ et similia) prestant operas suas in festis continuare. Et similiter qui sunt adeo indigentes/ ut nisi laborent in festis non possunt se suosque filios sustentare, magna urgent necessitate ad laborandum in festo. et ideo excusantur/ audita tamen missa/secreto laborando ob vitandum scandalum. Precepta siquidem ecclesie/secundum id quod in pluribus inueniunt intelligenda sunt ligare: communiter autem homines communibus ecclesie festis seruatis/ providere sibi suisque prestant. sed ubi aut tot sunt multiplicata festa/aut tanta urget necessitas / ut non possit quis illa seruando sibi suisque providere, cessat legis vinculum. nisi quis dicat quod tenetur ille mendicare: quod est stultum. ¶ De violentia autem coactis ad laborandum in festo / distinguendum est: quoniam si violentia infertur ideo ut iniuria fiat festis, non est parendum / sed potius est moriendum. nam sicut tenetur quis mori potius quam loco sacro iniuriam facere, ita tenetur quoque mori potius quam tempori sacro iniuriam in ferre: utrunque enim sacrilegij crimen est. Vnde machabei potius mori elegerunt quam carnes porcinas comedere/quia ad hoc cogebantur ut contra legem facerent: tunc. n. urget christi comminatio/quod meos sermones erubuerit coram hominibus etc. Si vero infertur violentia non propter festi iniuriam/sed propter exactionem operis, et nisi serui/famuli/subditi aut quicumque sic compulsi pareant / imminet eis damnum magnum in persona vel rebus, tunc ex necessitate imminentis **[[124]v]** damni vitandi/ possunt audita si possunt missa laborare. ¶ Necessitas demum publice utilitatis rationabiliter excusat

labores illos qui nisi absque discretione dierum fierent, magnum respublica sentiret incommodum. In quo genere sunt cursores / qui non ob priuatum damnum sibi aut alteri imminens vitandum/ sed quia ars sua est omni tempore illam exercent semper parati. Hos. n. aut oportet damnare/ aut ex hoc quod publica vtilitas hmōi exigit artem excusare non solum a labore/ sed etiam ab omissio ne misse, in quam frequēter incurrere hos oportet. Et quoniam non damnantur alie licite artes que festorum violationem inducunt (vt nauigatiua/ & quecunque continuum exercitium plusq̃ sex dierum inducunt) rationi consentaneum est vt ars cur sorum/siue peditum siue equitum/ valde vtilis reipub. excuset dantes illi operam/ & inde viuentes: precipue quia non spectat ad eos querere quanta & qualis est necessitas eundi, nec hoc est consuetum querere. Vnde hos & similes ex necessitate publi ca excusa: ita quod ex confuetudine scita & non reprobata a prela tis excusatio compleatur.

¶ Quarto ex occurfu lucri transitorij. Indulsi enim ecclesia (vt patet in ca. licet. de ferijs) vt allecia que quodam tempore transeunt/capere liceat in festo. Et pari ratione non solum alios pisces transitorios, sed quomodolibet repente occurrat transitorium aliquod lucrum / aggredi licitum est: tanq̃ huiusmodi lucrum cessans damnum reputetur. Sed memento moderami nis subiuncti: vt scilicet circūpositis ecclesiis & christi pauperi bus honesta lucri portio detur.

¶ Quinto ex hoc quod corporale opus est spiritualis actus exerci tium. Et hinc scribere ad docendum / vel discendum/vel ad significandum alteri (vt fit per literas) consilium dare verbo vel scripto, & legere in scolis non solum theologiam / sed philo sophiam/& quācunq̃ aliam licitam scientiam, & concilia ac electiones facere/studere, & reliqua que mentis opera ita sunt/ [125r] vt non ad exteriorem perficiendam materiam sint (vt artium mechanicarum exercitia materiam perficiūt/ formando lignū/ ferrum/lanam/ linum &c.) proculdubio licita sunt in festo: quoniam nihil horum est seruile opus, nec inter prohibita ab ecclesia computatur. Immo ex hoc capite excusari videntur hi qui diebus festis picturis inspiciendis vacant discendo & retrahendo/non vt pingant sed vt discant: & archimagistri qui desi gnant in charta quomodo aliquid sit fabricandum ad instruē dum aliquem de futuro opere. Hec. n. spiritualis potius est exer citatio, non operis mechanici/sed doctrine & discipline.

¶ Sexto ex consuetudine christiani populi generali aut speciali in aliqua patria/scita, & non solum tolerata/sed non reprobata ab episcopis seu prelatis. Hinc enim coquorum/tabernariorum/ hospitum/nautarum in fluminibus / vendentium & ementiū ad minutum comestibilia / conducentium equos aut operarios pro die crastina/nundinarum/itinerūq̃ exercitia/& similia con sueta excusantur. Et merito: quia sicut consuetudo potest facere de licito opere illicitum quantum ad tempus, ita econtrario pōt de alias illicito in festo efficere licitum.

¶ Quartum est: ne fallaris / iudicare volens opus licitum vel illicitum in die festo ex hoc quod fit vel non fit mercenarie: quoniam omne opus quod licitum aut ex se aut ex necessitatis articulo aut consuetudine & huiusmodi in festo est, si venale est pōt mercenarie in festo fieri. nec per hoc redditur seruile: vt in com mentarijs super secundasecunde. q. exxij. diffuse declarauimus, ubi latius de festorum obseruatione disseruimus.

¶ Quintum est: quod licet cum abstinentia a seruilibus / solius misse cultus sufficiat in festo ad euitandum mortale peccatum, tenentur tamen fideles diem expendere in diuinis laudibus/sal tem eundo ad predicationem & ad vespas. Vnde qui festos dies post missam vane consumunt ludendo / iocando / ocioseq̃ vagando aut venando/ spectaculis intendendo / & huiusmodi, licet [[125]v] ex ipsis operibus / vtpote non seruilibus/mortale non incurrant, ex omissione tamen diuini cultus ad quem festa instituta sunt/ grauiter peccant: quia non reddunt que sunt dei deo. & quia quantum

in se est / ridiculo exponunt christiana festa: iuxta illud. viderunt eam hostes/ & deriserunt sabbata eius. Et hoc pre cipue tangit viros graues & maiores & dominos: ceteri nanq̃ eos imitantur.

Que sint *Festa ab omni christiano populo seruanda/ ex consuetudine discerne. Nam certa quidem sunt omnium dierum dominicorum/natalis/ circuncisionis/epiphanie / resurrectionis cum duobus diebus sequentibus / ascen sionisq̃ domini/ac penthecostes cum duobus sequentibus diebus/ & corporis christi: quattuor solennitatum beate marie semper virginis/purificationis/annunciationis/ assumptionis & natiuitatis: natiuitatis iohannis baptiste/duodecim apostolorum quo ad festa principalia (quod dicimus propter festa eorūsecundaria: vt cathedra petri/& similia) martyrum duorum stephani & laurentij / & festiuitatis omnium sanctorum / & inuentionis sancte crucis. De festis vero sanctorum angelorū/& precipue in septembris fine, de sancto martino/siluestro ac innocentibus/& similiter de dedicatione ecclesie/& quibuscunque alijs/pōt confor mare se quisque consuetudini patrie. Quod ideo dixerim: quia nō videntur predicta vbique seruari, quīs precepta dicantur.*

Circa *Principium & finem festorum/ patrie consuetudo seruetur. Ita vt licet cōiter festum celebret de vespera in vesperam: si tamen ars aliqua (puta sutoria aut tonsoria) consuevit a media nocte in mediam noctē celebrare, seruari potest hmōi cōsuetudo: h̄r. n. pro approbata p̄rie consuetudine quantum ad illas artes q̃ sic cōsueuerūt absque p̄lato℞ rephensione celebrare festa.*

FJlii Peccata

peculiariora sunt tria. Primum est irreuerentia parentum: que si notabilis esset iniuriando/irridendo aut operando, peccatum pro-[126r]culdubio mortale impietatis est. ¶ Secundum est inobedientia quo ad illa in quibus filius subijcitur patri. Subijcitur autem & quo ad domesticam gubernationem & morum instructionem: est. n. pater ex nature iure gubernator & instructor filiorum & domus. & ideo inobedientie crimen filius incurreret / paterna precepta contemnens. ¶ Tertium est omissio subuentionis, & hoc in casu necessitatis: quoniam pater tenetur sustētare filium/ & non econtrario, nisi in casu necessitatis. in quo filius peccat plusq̃ mortaliter non subueniendo patri indigenti / iuxta vires prouidendi illi de necessarijs. Impietatis enim hec omnia crimina sunt: quia pietas parentibus cultum obsequiumque prebet. & sunt contra primum preceptum secunde tabule.

FOrnicatio

(hoc est concubitus naturalis soluti cum soluta) peccatum mortale est: dicente apostolo quod excludit a regno dei/ad gal. v.

FRaus

Peccatum sonat/sicut & mendaciū: sed mortale vel veniale iuxta materiam. Nam fraus ad damnum proximi tendens / pernicioza est, nisi circa minimum versetur. Si vero iocosa aut officiosa est/venia lis est: quia non contra dilectionem dei aut proximi militat. Excusatur quoque fraus nociua a mortali si preter intentionem accidit: sed quum illam percipit/tenetur damnum resarcire/ & fame sue consulere ne scandalum sit de eo tanq̃ doloso.

FVrtum

(hoc est occulta acceptio aliene rei inuito domino)
peccatum est mortale ex suo genere: quia iustitiam violat
contra charitatem proximi. Potest tamen esse veniale
pp̄ imp̄fectionē actus/ vel ex pte primi motus vel ex pte
paruitatis rei: quia modicum pro nihilo reputat̄. nō. n.
[[126]v] reputatur quis lefus in rebus ex parua re ablata.
Sunt Autem quattuor circa furti peccatum aduertenda.

¶ Primum est de animo furandi, ne erres intelligendo quod si quis surripit pomum / peccet mortaliter quia habet animum illud pomum furandi. Error est iste: quoniam animus furandi importat animum inferendi nocumentum proximo. non vocatur autem nocumentum si est nocumentum secundum quid: quale est nocumentum in re minima. Et pro p̄te rea per animum furandi intellige solummodo animum surripiendi aliquid notabile. Et ideo si quis surripit aliquid mini mum habens animum non surripiendi aliquid notabile, excusatur a furto mortali. Si autem paruum surripit/ita quod si posset notabile etiam aliquid acciperet, proculdubio animo furandi accipit/et peccat ex furtiuo animo mortaliter. ¶ Et hinc habes vnde furta famulorum famularumque excusare quum comestibilia domi surripiunt vt comedant: sunt enim communiter pec cata venialia. Et signum animi non furtiuu est / quando non estimat q̄s accipere quia modicum est/ aut pro modico estimat quod accipit.

¶ Secundum est de inuito domino: quoniam intelligitur respectu rei ad hoc quod sit furtum. Potest siquidem dominus rei esse inuitus dupliciter. Vel quantum ad rem que surripitur. vel quantum ad solum modum accipiendi: puta quia displicet ei quod occulte accipiat, et non quod res tollatur: vt sepe contingit in furtis domesticis inter patrem et filium. Non enim com mittit furtum filius occulte surripiens res patris volentis filium res illas habere, sed nolentis quod occulte acciperet: quoniam tunc proprie loquendo non inuito sed non vidente domino accipit. ¶ Et hinc multas occultas acceptiones domesticas excusare potes: dum pre verecundia aut respectu tolluntur res occulte non inuitis dominis quo ad rem. venialia siquidem sunt omnia hec.

[127r] ¶ Tertium est de re aliena. Intelligitur nanque in proposito res aliena non solum quantum ad dominium / quia scilicet res est alterius, sed etiam si tantummodo sit alterius quantum ad custodiam seu detentionem. Ita quod si quis rem propriam quam alius tenet vel in pignus vel in depositum vel etiam quia furto illam subtraxit/ furtiue accipit, furti crimen incurrit: quia rem alienā quantum ad custodiam occulte accipit custode inuito. debet. n. iuris ordine seruato rem suam repetere, et non sibiipsi ius dicere. ¶ Est autem aduertendum / quod licet ita sit regulariter: in casu tamen quo quis non potest iuris via rem suam recuperare/aut propter paupertatem / aut propter excellentiam detinentis / aut propter defectum iudicis vel probationum/ aut propter scandalum et c. et absque scandalo potest quis secrete rem suam recuperare, non creditur reus furti: quia tunc non proprius sibiipsi dicit, sed exequitur naturaleius circa rem suā/ ex quo ius civile impeditum est ei. Tenetur tamen efficere vt qui detinebat/sciat se non teneri ad restitutionem illius rei: ne si ad penitentiam conuersus fuerit / damnum incurrat ipse aut eius heres iterum restituendo.

¶ *Quartum est/q inter aliena computantur inuenta. tenetur enim inuentor non sibi sed domino reddendam accipere rem inuentam/si bona conscientia accipere vult illam: alioquin furtum committit. Et si quidem dominus scitur/aut diligentia premissa inuenitur, reddatur illi. Si autem dominus non inuenitur (quia forte viatori cecidit) debet illi reddi in bonis spiritualibus/ex quo non potest in temporalibus reddi. ¶ At si inuenta/ domino carent, sunt inuentoris: sicut quecumque in nullius bonis sunt/occupantis sunt. De thesauris tamen ubi ius civile disponens in obseruantia est/seruandum est. Naufragorum vero bona iuxta leges quorundam littorum confiscata ex bocipso q ex naufragio sunt, nescio qua iustitia occupentur / nisi illa qua afflictio additur afflicto. Vnde non leges sed legum corruptiones [[127]v] ac tyrannides sunt. Nec excusantur seruantes illas: immo ut patet extra de rpto. ca. excommunicationi/nisi ablata restituant excommunicationi se nouerint subiaccere / qui christianos naufragium patientes spoliant.*

GLorie Humane appetitus

licet malus non sit (nam ita licitum est cupere & querere humanam gloriā, sicut licitum est cupere & querere alia bona humana. s. pecunias/agros/& hmoi. est. n. gloria vnum inter bona humana non paruū) inanis tamen glorie appetitus pctm est: quia a recta dissonat rōne oē vanū. ¶ Est autem glia vana non solum quando de falsis est, sed et quando de transitorijs aut a transitorijs expetitur: quia non solum de falsis vana est gloriatio (utpote de his que non sunt) sed et quum trāsitoria tantifunt / ut de illis aut ab illis querat gloria, vanitas est. Sufficere debet homini a transitorijs gloria transitoria ut sic, & non quasi gloria absolute. illa. n. paruifit si cognoscitur: dum autem magnifit/quia ut gloria absolute estimatur, vane appetitur: quia reuera magnum quid non est.

¶ *Non est autem semper mortale peccatum: sed solum quādo amor glorie repugnat charitati, vel quantum ad illud de quo est gloria/vel quantum ad intentionem appetentis gloriā. Et primo modo solum peccat mortaliter/qui gloriatur de aliquo quod est peccatum mortale, quicquid sit illud. Secundo vero modo/qui ponit suum finem vltimum in gloria humana, hoc est qui tantum afficitur glorie ut illam preferat obseruationi preceptorum: ut est ille qui ob amorem glorie consequende vel timorem glorie perdende incurrit aliquod peccatum mortale: ut lucretia elegit adulterium ne infamaretur, cuius oppositum elegit susanna/ preferens diuina precepta glorie humane & vite.*

GVle

Peccatum consistit non in hoc / quod cibus delectabilis delectabiliter sumitur. quoniam hoc nullum peccatum est: nisi quis sit adeo insipiens ut [128r] putet omnem voluntariam delectationem sensibilem esse peccatum. Sed consistit in hoc quod inordinate delectatio cibi appetitur aut habetur: puta quia plus aut prius &c. q debeat/delectatione cibi afficitur homo.

¶ *Et tunc solum est mortale quando delectationem cibi habet quis pro vltimo fine: iuxta illud. quorum deus venter est. Hoc autem cognoscitur ex hoc quod homo ob delectationem in comedendo non curat transgredi preceptum dei aut ecclesie: ut si propter hoc furetur aut contemnat ieiunare &c. ¶ Frequenter autem est veniale/& quandoque valde graue: ut quum delectatio cibi allicit ad comedendum vsque ad vomitum / aut alia in/ conuenientia. Et similiter quum inducit ad alia peccata: puta ad nimium sumptum / vel ad nocendum proprie sanitati / & ad quecumq; alia peccata: que secundum se sunt iudicanda quanta sint.*

HAbitus

Debiti omissio vel occultatio/ nisi rationabilis causa excuset, peccatum est: quia contra aut preter rectam est rationem.

¶ *Quinq̃ autem habitus differentias debitas in communi conuersatione humana inuenimus.*

¶ *Prima est circa dñam maris & femine. Et constat pctm̃ esse marē in habitu femineo aut econtrario cōuersari. & in deuter. ca. xxij. prohibetur vt abhominabile domino. & in decretis di. xxx. anathema sit mulier induens vestem virilem. Verum hec intelliguntur quando pro superstitione aut luxuria fiunt. vnde si in laruis aut comedijs hec fiant/transire pñt. Sed in continua cōuersatione non est pmittendū: quia contra bonos mores & custo diam castitatis cōis est. Et nisi ab ep̃o moniti sub pena excōis de sistant, excōicandi sunt/& eiiciendi de conuersatione humana.*

¶ *Secunda est circa differentiam clericorum & laicorum. De qua vide supra in verbo clericus.*

[[128]v] ¶ *Tertia est circa differentiam religiosorum & aliorum. Et quantum ad religiosorum dimittentium habitum / peccatum, vide in fra in verbo religiosus. Quantum ad aliorum peccatū qui religioso habitu in laruis vtuntur, distinguendum est an fiat laudabilis representationis gratia: quia tunc non est peccatū. aut in religionis vel religiosi ludibrium: & tunc ratione iniurie notabilis est peccatum mortale. aut sola vanitate: & tunc inter vana transire potest/si secundum veritatem non irrogatur iniuria alicui notabilis.*

¶ *Quarta est circa differentiam christiane fidei ab alijs sectis: puta iudeis/mauris &c. Nam si differentia certa distinctiua christianorum & aliorum est/ita vt quilibet vtens tali habitu fateatur suam fidem, mortale esset peccatum christiano/deferre habitum iudei aut mauri. Nec sic erat tempore quo beatus sebastianus sub militari habitu degebat: ita quod ex eius exemplo non licet ex causa quacunque in casu posito contrahere. puta christiani deferre super vestes characterem. O ex aliquo timore/ ubi hoc est proprium signum iudeorum: quoniam hoc nihil aliud est q̃ ex timore fateri se iudeū. Nec est simile de clerico qui ob timorem iter agit in habitu laicali: quoniam etiam explicite tunc negare se clericum/non nisi officiosum mēdaciū est.*

¶ *Quinta est circa differentias statuum personarum/nobilium vel ignobilium &c. Et huius violatio ad immodestiam ptinet. De qua in fra in verbo/ornatus.*

HAsiludium

(quo pro exercitatione bellica aut pro solenni tate festiue alicuius iucunditatis regie / armati equites duo contra seinuicem currunt cum lanceis) ex suo genere peccatum mortale non est: quia in eo non interuenit vt in pluribus mors aut mutilatio/ aut quodcūq̃ notabile persone nocumentum: huiusmodi enim [129r] ludi ex hac sola causa perniciosi sunt, scilicet ex nocumento personalis. Et propterea si verum est quod supponimus (scilicet q̃ vt in pluribus non accadat huiusmodi nocumenti periculum) hastiludium & quicunque alius ludus militaris habens talem conditionem/damnandus non est: quoniam actus humani ex eo quod vt in pluribus inuenitur/iudicantur. In cuius signum tor neamentum damnatur / quia sepe inde mortes proueniunt: vt patet extra de torneamentis. ca. felicis.

HEresis

Crimen est infidelitatis/ ex tribus constans: scilicet errore in his que sunt christiane fidei pertinaciter.

¶ Et aduerte primo diligenter / quod tertia conditio requisita ad heresim (scilicet obstinatio) non sic requiritur / tanq̃ non sit hereticus nisi qui sit inflexibilis & immutabilis: sed sic exigitur quod homo vult in his que sunt fidei sic credere/non obstante quod ecclesia oppositum decreuerit quantum ad manifesta/aut decerneret quantum ad ambigua. Verbi gratia quantum ad manifesta / siquis vult deliberate credere q̃ spiritussanctus non procedit a patre & filio / aut quod non erit resurrectio mortuorū/aut quod mortuo corpore moritur etiam anima, non eget alia obstinatione: quia iam est hereticus ex hoc quod non dubitat hec esse contra fidem sancte matris ecclesie / & tamen ipse voluntate deliberata credit hec: est. n. satis pertinax qui eligit non captiuare intellectum suum sacre scripture / sancteq; matri ecclesie. Quantum vero ad ambigua / siquis ignē inferni aut aquas que super celos sunt / credat esse vel non esse similes istis igni & aque existentibus apud nos, non propterea est hereticus: quia neutra pars clarificata est scriptura vel ecclesia. Sed si sic adhereat vni parti / vt etiam si sancta mater ecclesia decerneret alteram esse necessario affirmādam ipse nihilominus vellet deliberate credere suam partem, hereticus esset propter hanc pertinacem animi preparationem adiunctam.

[[129]v] ¶ Aduerte secundo/q̃ licet hereticus pure mentalis sit vere & perfecte hereticus, non est tamen excommunicatus: sed ad hoc quod sit excommunicatus/exigitur aliquis actus exterior: quia ecclesia non iudicat actum interiorem nudum secundum seipsum. Vnde talis posset absolui a peccato libere. Sed si etiam sibiipsi dixit exteriori loquela, iam est excommunicatus in cena domini &c.

HJstrionum

Peccatum non consistit in exercitio histrionatus. nam licite potest officium suum exercere: hoc est vacare, vt gestibus/verbis/nouis adinuentionibus delectationem alijs prebeat/ seruatis debitis circūstantijs. Sed p̃cipue consistit in materia. vel inhonesta, vtendo scilicet actibus aut verbis inhonestis. Vel diuina/ ponendo res fidei aut ecclesie in iocum. Vel iniuriosa/ despiciendo alios. aut adulatoria &c. Peccant quoque secundum locum/tempus/negocia & personas: dum horum aliquid non considerant aut parui faciunt. Peccant & tertio ex fine, nimis placere cupientes hoībus.

¶ Quando aut in huiusmodi pctm̃ mortale interueniat / non facile dixerim: quia iocose hec dicuntur & fiunt. Verumtamen in his que ex suo gñe sunt mortalia (vt iniurie diuinorum & hoīum/ & similia) nisi p̃uitas offense excuset/ quia modicum pro nihilo reputatur, pctm̃ mortale incurrit: quia licet iocositas excuset a tanto/nō tamen a toto. Propter huiusmodi autem annexa histrionatuī/ab aug. tantopere damnantur histriones & dantes eis: vt habes in decretis di. lxxxvi. ca. donare/& qui venatoribus. el primo.

HOmicidium

(hoc est illicita hominis occisio) pctm̃ mortale est/contra iustitiam & charitatem. Et quia occidere hominem dupliciter cōtingit (vel per se, hoc est ex intētionē occidendi: vel per accñs, hoc est p̃ter intentionem) si est ex [130r] intētionē/est illicita ex triplici capite. ¶ Vel ex pte hoīs occidēdi/ quia non merē mortē. Et hinc semper occidere innocentem est illicitum. nisi per accñs iudex excuset in casu in quo oportet ip̃m secundum allegata & probata damnare innocentē ad mortē. Et similiter per accñs excusatur carnisex exequēs snīam iniustam/ non cōtinentē errorē manifestū. Et similiter excusant milites sub diti in bello occidētes, ex obedientia ad bellum reputatū iustū/ quis secundum secretam veritatē sit iniustū/accedentes: iuxta illud aug. contra manicheos. Vir iustus si forte etiam sub rege & homine sacrilego militet, recte potest illo iubente bellare, si quod sibi iubet/ vel non esse contra dei preceptum certum est vel utrum sit certum non est: ita vt fortasse reum sciatis

regē iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi. xxiiij. q. i. quid culpatur. ¶ Vel ex pte occidētis: quia. s. publicam auctoritatem non habet supra illius occidendi vitam. Et hinc semper est mortale occidere ex intentione hominem absque publica auctoritate. Nec ullā noui exceptionem. Hinc. n. homicidij rei sunt non solum ex vindicta/rixa &c. occidentes, sed etiam qui seipsos defendendo/ alios occidunt: hoc est ideo se defendunt vt occidant, vel non sunt defensione contenti nisi occidant: quum solūmodo in foro con scientie liceat eis occidere per accidens, hoc est ideo occidere quia se defendunt: quia non possunt aliter se defendere nisi occidant. Iuxta hoc caput (scilicet ex parte occidentis) pctrñ accidentaliter interuenit/si mala sit occidentis intentio: vt quis iusta sit occisio, occisor tamen ex odio/vindicteq̃ liuore mandat aut exequit̃. Hoc. n. accidētale omnino est: quia ex mala intentione ēt opera misericordie polluuntur, & non solum hec iustitie opera. ¶ Vel ex pte modi occidēdi: qa. s. non seruato iuris ordine. scriptū est. n. iuste quod iustum ē exequeris. deute. xvi. Et hinc homicidij sunt rei occidentes veneno vel alias secreto de mandato dñorū non citatos/n̄ auditos/nō dānatos/ēt si lese maiestatis dicerent̃ rei. Nec excusat auctoritas principis/ēt si constaret principi vt psone [[130]v] priuate quod meretur quis mille mortes: quoniam scientia & ptās currūt pari passu: hoc est quod oportet ptātē publicam moueri a scien tia publica & secundum illam regulari. Nec hoc est de iure positiuo/vt possit princeps legibus solutus non seruare, sed est iuris naturalis. exigit nanque natura actus publici (qualis est iusta occisio hoīs ex publica potestate) vt sit ex publica voluntate & publica scientia: alioquin nec cause sunt sibijnuicē cōmensurate (dum ptās est publica & scīa est priuata) nec adhibent̃ cāe cōmensurate effectui, dum actio ptantis publice ponitur exire a scientia priuata. Sunt igitur homicide & princeps & consulentes & exequētes occisiones hominum indemnatoꝝ ex publica scientia. ¶ Nec excusat quam allegaret princeps rō scandali vitandi. aiunt enim persuadere necem conantes quod illum mortem mereri constat clarissime, sed vt honor illius & familie & dignitatis seruetur/ & vt scandalum vitē / oportet ip̃m sine iudicio occidere cum dexteritate: sunt. n. diabolice artes ad excusandas excusationes in pctīs. Nec p̃pea damnamus iudices qui reptos in fragranti crīe notorio (vt latrones in vijs & huiusmodi) statim suspendi iubent. interuenit siquidem ibi notorium facti loco accusatoris & testiū/ faciens publicam scīam/ & excitans publicam volūtatem & ptātem ad publicum iustitie actū. ¶ Et hinc videre potes non excusari officiales & subdños quibus a regibus iubē vt aliquem inauditū sine ullo crimine notorio capiant ac decapitent/si iussa per ficiunt. Debent siquidem obedire quantum ad capturam & custodiā (quia hoc ex rationabili potest rex cam iubere) sed non quo ad occidendū, quia hoc non potest rex absque scientia publica iubere: scien tia aunt publica non est nisi tripliciter, scilicet vel ex propria confessione iudiciali/vel ex probatione iudiciali/vel ex notorio facto. Vnde vbi nullus interuenit actus iudicialis/ nullūq̃ extat notorium crimen, non est exequendum principis mandatum ad necem proximi. Nec excusat obedientia tanq̃ in dubijs/ quia nō est subditi discernere sup̃ioris iudicium: qm̃ hoc hent locum in his [131r] in quibus princeps potest bene & male iubere: non autem in his in quibus certum est eos esse homicidas, quale est mandatum propositum. ¶ Hinc quoque mortaliter peccant iudices qui non seruato iuris ordine damnant ad mortem aliquos etiam si morte sunt digni / si tamen aliquid de substantialibus omittitur, puta sufficientia testium: est. n. tunc iudex ipse homicidij reus: quoniam occidit hominem non vt ius seruans & dicens. ¶ Ex his demum clare habes/q̃ occidere scipsum / semper est illicitum: quoniam occiditur homo contra naturalem charitatem suiipsius & contra iustitiam: quum nullus sit suiipsius iudex/nec pprie vite dominus, & quilibet sit pars ciuitatis, & solus deus sit qui occidit & viuere facit.

Occisio Aūt hominis per accñs (hoc est p̃ter intentionē) illicita ex duplici capite inuenit̃. vel ex immoderata actione/vel ex negligentia. ¶ Et ex primo qdē capite infiniti sunt modi iuxta plurima

immoderata opera ex quibus pōt occisio hominis preter intentionem operantis euenire. Nam & immoderata sui aut proximorum aut rerum defensio/ illicitam reddit inuasoris occisionem: que si moderata esset, non ei ad pec catum imputaretur mors inuasoris. nam non solum seipsum sed proximum (vt ambro. in primo de officijs testā: & h̄r. xxij. q. iij. in ca. fortitudo. & ca. non inferenda) tuendo licet occidere iniuriam irrogantem. & pari ratione tuendo libertatem membrorum suorum, ne scilicet turpiter patiatur. & similiter integritatem ne mutiletur aut vulneretur. & similiter necessaria ad vitam & virtutē, ne perdatres suas aut suorū. Que si vis / vide diffuse in cōmētarijs n̄ris sup secūda scde. q. lxiiij. ar. vij ad scdm. Et notabis verba ambrosii/ q̄ vtr de iniuria loquūt. ¶ Immode rata quoque venatio seusagitte emissio/eqtatio seu relaxatio equoꝝ calcitrātiū aut aīaliū malignātiū & quorūcūq; ledere valentiū/ culpabilē reddit mortem inde sequentē. Immoderata demum medicina tanto magis homicidam medicum reddit/quāto minus est p̄ter [[131]v] intentionem: quia non debet tentare medicinarum vim cum pe riculo vite aliene. nec ubi certa notitia morbi deest/ potest exhibere periculosam de vita medicinā: de cuius medicine viribus non potest se excusare qui professionem facit medicine. ¶ Comprehenditur sub hoc quoque genere oppressio tenellorum paruulo rum in lecto ex hoc quod tenentur simul ad dormiendum: quum hinc facile possit talis oppressio sequi. Hoc autem intellige communiter: posset. n. in particulari casu hoc licere, in quo scilicet secundum sensorum iudicium non exponitur infans oppressionis periculo. Propter frigus autem non video licere: quia non sunt facienda mala vt euitetur aliud malum. sed potest aliter prouideri: puta ponendo tabulam aliquam intermediam ne possit infans opprimi & huiusmodi: & tanto plus quanto etas illa pa tiens est frigoris.

¶ Ex secundo vero capite (scilicet ex negligentia) infiniti sunt modi/iuxta infinitos casus in quibus huiusmodi negligentia interuenire potest. Colligendo tamen ad genera / distinguitur negligentia eorum qui possunt & debent ex officio prouidere/a negligentia eorum qui possunt & debent ex articulo occurrētis necessitatis prouidere. nullus. n. negligit/qui licet possit non tamē debet. Exigit. n. negligentia tria: scilicet posse debere/ & non facere. Imputatur igitur homicidij peccatum dominis & officialibus si ex eorum negligentia occiditur homo. Et hoc siue in casu inuasionis particularis occurrat. siue in casu quo publicis vijs non prouidetur. siue in casu quo ciuitas sine iustitia aut quasi sine iustitia regitur: & quasi cuilibet licet impune occidere/mutilare/ob fauores aut pecuniam aut ignauiam &c. omnium n. malorum huiusmodi rei sunt: quia tenentur custodire iustum publicum. ¶ Sub hoc quoque genere comprehenditur negligentia medicorum/qui curam egri alicuius susceperunt, quum ob eorum negligentiam in studendo/visitando &c. perit: quoniam ex suscepta cura tenentur.

[132r] ¶ Imputatur denique homicidij crimen his/qui possunt & ex ar ticulo necessitatis occurrente tenentur occurrere, si non occurrunt. Primo si non pascit quis fame morientem: iuxta illud ambro. si non pauisti occidisti. Secundo si non occurrit ad tuen dum proximum inuasum/si potest cum moderamine inculpate tutele: iuxta illud ambro. qui non repellit a proximo iniuriam si potest, tam est in vitio q̄ ille qui facit. Vterq; n. casus est extreme necessitatis. Tertio si non reuelando aut retrahendo aut &c. prouident/ne aliquis ex sibi noto tractatu aut proposito &c. interficiatur: quia tenentur adiuuare & eruere quantum in se est a morte proximos. Ad hec. n. tria videntur omnes negligentie casuum necessitantium ad occurrendum nequis pereat reduci. in primo. n. mors naturalis/in secundo mors violēta manifeste/ in tertio mors violenta occulte imminens cogit proximum vt occurrat si potest.

HOrrarum

Canonicalium omissio exigit ad sui discretionem peccati/vt tractentur quinque: scilicet qui / quid / qualiter / quando/vbi.

¶ *Et quantum ad primum (qui scilicet teneantur ad horas canonicas) quis ex precepto in iure contento soli p̄bri expressi inueniantur, communiter tamen tenetur/q quicumque in sacro ordine constitutus absque rationabili causa (que semper sub intelligitur) omittit/peccat mortaliter. Et similiter beneficiati/ siue sint in sacris siue non obligati dicuntur. In his tamen exceptio rationabili videtur/vt scilicet excipiantur nihil percipientes de fructibus beneficij, ita tamen quod ex parte sua non desit perici pere fructus: quia cessat ratio obligationis: tenetur enim beneficiatus ad officium diuinum quia stipendium habet ecclesiasticum. Et secundum hoc beneficiatus non appellatur quis quātū ad vinculum diuini officij si non potest habere possessionem ac fructus beneficij. nisi fructus ei postmodum dandi sint: quia [[132]v] tunc constat beneficium ei fructificare, quous actualis perceptio fructuum pro tunc sit impedita. ¶ Dicuntur & tertio obligati religiosi professi. Et certe nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenentur ex professione: vt patet ex hoc quod monachorum ordo contra regulares clericos distinguitur/ ex eo quod isti diuinis ministerijs horarum canonicalium & missarum mancipati sunt, illi ad contemplationem abstrahendo ad huiusmodi diuinis ministerijs. Hinc. n. patet esse professos monachos in dei ecclesia absque horis canonicis. Vide si vis sanctum tho. in vlti. q. secūde secūde ar. vij. ad scdm. & hiero. xvi. q. i. ca. alia. & ca. sic viue. & ca. si clericatus. Vnde nec conuersi qui ad seruitia clericorum in religionibus recipiuntur/ nec professi in habitu clericali donec in sacris sint constituti, tenentur ex iure aut ratione ad horas canonicas. Victus namque religiosus debet ex eo quod totaliter deo dicati in illa religionis obedientia sunt: non minus quā debetur a tpalibus dñis & hospitalibus victus illis quā eis per totam vitam in ministerium ascripti sunt. Et de professis clericis vt dixi/ta cōsuetudini: de conuersis non dubites. Tertianos vero & similes longe ab hoc vinculo esse scito: quia modus tamen quidam viuendi est eoꝝ vocata religiositas. ¶ Nec propterea de conuersis & tertianis fluctues/quia in eorum regula seu statutis decernuntur illis quedam orationes pro horis canonicis: quoniam hinc fit quidem vt teneantur ad illas orōnes sicut ad alia mandata regule, non autem vt teneantur ex ecclesie precepto ad horas canonicas. Hec de primo.*

Quo ad Secundum (scilicet quid dicere tenentur) ex iure quidem solum inueniuntur septem hore canonice p̄cepte: ex consuetudine autem quilibet debet iuxta sue ecclie seu religionis cōsuetudinē id dicere pro horis quod ibi cōsueuit pro horis dici. Et idem reputat iudicium de adiūctis/ siue suffragijs siue psalmis siue horis btē virginis &c. ¶ Discernēdo tamen consuetudinē hntem vim p̄cepti a consuetudine simplici (ita quod cōsuetudo secundum vim p̄cepti soluantur vt p̄cepta/& consuetudo vt consuetudo) non est [133r] p̄cepta reus mortalis peccati/cōmutans qualitatem horaꝝ: puta soluens de sanctis quas deberet soluere de feria: & similiter soluēs iuxta ritum romane ecclesie qui deberet soluere iuxta monachalē ritū. & similiter cōmutans ordinem horaꝝ: puta dicens sextam prius & postea tertiam. Et horum & similium rō est: quia substantia p̄cepti consistit in hoc quod canonice hore dicantur, & non in qualitate aut ordine. Grauius tamen peccant qui absque rōnabili causa huiusmodi mutationes ad libitum faciunt. Hec de secūdo.

Quo ad Tertiū (scilicet qualiter hore dicēdesunt) quis diuersi diuersa sentire videantur, planus tamen sensus textus in ca. dolentes. de cele. mis. manifestat sub precepto ca. dere modum dicendi: qm̄ & verba hoc significant clare / dum dñs. districte precipientes in virtute obedientie/vt diuinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis deus dederit/ studiose celebrent pariter & deuote. Et ratio textus confirmat: quia iam tunc erat officium diuinum p̄ceptū, & in mō

exoluendi illud errabatur. & constitutio illa ad corrigendum defectum qui in modo exoluendi cōmittebatur facta est: ut ipsa de seip̄a testat̄. Non ergo ad iterandum preceptū de dicendo officio diuino, sed ad precipiendum modum dicēdi/nouum preceptum factum est: ut scilicet studiose & deuote quantum deus dederit exoluatur. ¶ Nec propterea quia ecclesia non iudicat de actibus interioribus/studio sitas & deuotio referuntur ad exteriora t̄m: qm̄ verum quidem est/ ad ecclesie iudicium non spectare actus interiores secundum se, hoc est nudos: sed non est veꝛe ecclesie iudicium subterfugere actus internos ut sunt rōnes actuum exterioroꝝ. excōicat nanque ecclesia eos qui odio vel amore ingrunt aut omittunt ingrere h̄rticos: ut patet ca. multoꝝ. de here. in cle. Sic autem est in pposito/q̄ licet internam studiositatē & deuotionē nudam ecclesia non p̄cipiat, precipit tamen utrāq̄ internā ut rōnem exterioris cultus. Nec p̄p̄ea laqueus iniectus est animabus: quoniam facillimum est huic precepto obedire. nam nihil aliud exigit/nisi quod q̄s aō vacandi deo horas inchoet/et in [[133]v] contrarium animus iste non mutetur dum exoluit diuinum offi cium. Mutari autem in contrarium est impossibile ex inaduertentia: quoniam non voluntarie ab officio vagatur qui inaduertenter vagat̄. Et ideo si quis aduertit se cogitare hec vel illa que debent esse extranea tunc a meditatione sua/ sed non aduertit q̄ ab officio diuino distrahitur, q̄uis voluntarie illa meditetur/ non tamen voluntarie animus ab officio diuino distrahitur. ac per hoc animus vacandi deo a principio officij habitus non est mutatus in contrarium: quia nunq̄ iste habuit animum recedendi a vacando deo in illo officio. oportet enim recessum humanum a termino a quo/fieri per se, hoc est ex intentione. Tanto autē facilius hoc monstratur/quanto non vna sed quattuor vijs pōt quis officio diuino attendere. Vel quantum ad verba: ne scilicet dicat vnum verbum pro alio, ne confundat aut collidat verba, ut distincte ac reuerenter dicat. Vel quantum ad sensum verborum, ut percipiat mentel/& applicet affectum ad id quod verbis significat. Vel quantum ad gratiam petitam: puta castitatē/ humilitatem/fidem/spem/diuinam amicitiam/celestem patriā/ & alia huiusmodi: que sola (ut patet intuenti) petuntur communiter in diuino officio. Vel quantum ad ipsum deum / seu iesum christum crucifixum &c. ¶ Et he omnes secunda excepta/communes sunt doctis & indoctis/maribus & mulieribus. Nisi quod in prima ignorantes possunt materialiter errare: sed non refert ad propositum: sat. n. est quod quis attendit ne erret. Et quia vna istarum attentionum sufficit, ideo inexcusabilis est quisquis officium diuinum dicit non cum animo quantum ex se est vacandi deo. Qui enim cum hoc animo inchoat/ & non mutatur in contrarium (hoc est in voluntatem non attendendi diuino officio) celebrat diuinum officium ex parte sua studiose & deuote: expectans quantum deus det in proseguendo tam attentionis/que spectat ad studiositatem applicatiuam intellectus & sensus ad attendendum, q̄ cuiusque sancte affectionis/que spectat ad [134r] deuotionem oblatiuam prompte voluntatis ad ea que dei sunt. Sicut igitur contra ecclesie preceptum agit/ex occultissimo interiori odio omittens inquirere &c. ita contra ecclesie preceptum agit/ex occulto interiori proposito instudioso & indeuoto dicens officium diuinum.

¶ Qui vero saluo animo vacandi deo inuoluntarie vagatur, non peccat. Qui vero negligenter se habet circa exequutionem attentionis & deuotionis/venialiter peccat. nunq̄. n. interuenit transgressio precepti/q̄diu immutatum manet primum propositum vacandi deo. Hec de tertio.

Quo ad Quartum de tempore/ distinguēdum est: quia priuatim dicendo officium / tempus est totus dies inchoans a vespera precedentis diei vsque ad mediam noctē sequentis diei. ita tamen ut solas matutinas liceat in vespere pre cedenti dicere. Graue tamen est peccatū/ sine rationabili causa retardare multum horas: ut dicere primam hora nona vel vesp̄arum. Preuenire tamen ut quietius aut deuotius dicatur/consulitur a iure in ca. presbyter. ut scilicet mane dicantur hore vsq̄ ad vesp̄as inclusiue.

¶ *Tempus autem publice celebrationis horarum/est iuxta laudabilem cuiuslibet ecclesie ac patrie consuetudinem. Et licet sanctum sit in iure / ut horis debitis in ecclesiis cathedralibus & collegialibus hore dicantur, nullum tamen ego cognosco peccatum mortale in huiusmodi/etiam si quandoque negligentia magna interueniat/dummodo communiter seruetur consuetudo: quia in huiusmodi circumstantijs non puto incurri mortale peccatum sine contemptu: quoniam non spectant ad substantialia materie precepte. Hec de quarto.*

Quo ad Quintum de loco/nullus est locus in quo non liceat priuate diuinum exoluere officiū. Publice autem in ecclesia celebrādū esse iura iubent a deputatis ad illud. **[[134]v]** ita quod deponendi a cleri consortio sunt qui castigati nolunt interesse: ut in decretis di. xcij. cap. vlti. decernitur. ¶ Vbi tamen contemptus deest/& propter meam absentiam non notabiliter leditur diuini cultus officij/& prelati dissimulant parum de his que dei sunt curantes, non incurro mortale peccatum ex hoc quod desum horis canonicis in ecclesia mea: quia contra preceptum iuris positiui proprie non venio / nec notabile damnum in fero diuino cultui. Grauius tamen pecco si sine rationabili causa me debitis horis subtraho: quia grauis est ratio diuini debiti.

¶ De totalitate autem diuini officij nocturni pariter & diurni in ecclesiis cathedralibus & collegialibus tam secularibus quam regularibus/debita scđm iura & minime soluta in tot huiusmodi ecclesiis, dicendum est quod ubi tenuitas census in causa est & fuit semper quantum est in memoria hominum/excusantur collegiales seruantes consuetudinem: puta dicendo missam maiorem & vespas in ecclesia/vel aliquam horam prout ibi moris est antiqui. quoniam derogatum ibi videtur iuri communi ex rationabili prelatorum tolerantia. Vbi autem sufficientes habent proventus/& extant templa ac deputati ad huiusmodi cultum percipientes suas portiones / & parum aut nihil exoluunt diuini cultus in ipsis ecclesiis ex introducto abusu, ipsi viderint si vinculo iuris derogatum est.

¶ De illo autem qui in choro versus sui chorisubmisit sibi tantum dicit/alterius autem chori versus audiendo tantum exoluit, ratio dictat quod non satisfacit: quia communis exolutio/comunicantiū est: iste autem per se loquendo non comunicat alteri choro. Et ita alibi scripsimus. ¶ Si tamen intelligerem quod viri timorati consueuerunt sic facere, dicerem quod consuetudo bonorum optima est legum interpretis: & charitas que omnia comunia reddit/efficit ut versus auditus sit communis omnibus audientibus, tanto magis quanto maiores in choro non debent cantare/ sed meditari que ab in ferioribus cantantur. Hec de quinto.

[135r] HYpocrisis

(qua homo simulat personam iusti vel iustioris) peccatum est: quia mendacij vim habet.

¶ Incurritur autem dupliciter. Vel formaliter, hoc est ex intentione. vel materialiter. Sed hypocrisis formaliter non est una, sed diuersificatur iuxta diuersa intentionis obiecta. Inueniuntur enim in hypocrisis peccato duo mala: scilicet defectus bonitatis/& simulatio illius. Et propterea hypocrisis altera est que intendit vtrunque malum: ut quum homo intendit esse malus/ & simulare se bonū. Et hec est perfecta hypocrisis excludens a regno celorum. ¶ Altera intendens vnum malum tantum: scilicet simulare se bonum vel meliorem quam sit: ut quum homo scit quidem se non esse bonum aut esse malum, non tamen hoc intendit aut contemnit / sed solum modo intendit simulare se bonum seu meliorem quam sit. Et hec hypocrisis si nuda sit/licet non sit peccatum mortale, est tamen peccatum: quia mendacij vim habet. Si vero hec hypocrisis sit vestita aliquo alio malo fine/ex illo iudicanda est. Si enim finis ille sit contra charitatem/est peccatum mortale. Si autem finis ille sit vanagloria/ non tamen ita quod in ea ponatur ultimus finis, peccatum est veniale quidem/sed duplicatum.

Si autem finis ille sit bonus (puta ad edificationem aliorum) nihilominus peccatum est: quia non sunt facienda mala ut eueniant bona. ¶ Hypocrisis vero materialiter est / quum homo facit opera naturaliter significantia interiorem bonitatem aut meliorem bonitatem, & tamen intus non est / nec homo intendit per illa opera simulare illam interiorem dispositionem bonam: ut quū quis quasi elemosynaliter aut quasi liberaliter dat alicui rē quā ex debito ei dare tenetur, non quod intendat simulare se liberalem aut elemosynarium/sed vel occultare se debitorem vel aliquid [[135]v] aliud. Et sic de similibus. ¶ Vnde scito / quod ille qui opera ad dei seruitium naturaliter ordinata (ut sunt ieiunium / oratio/elemosyna) facit ex intentione non seruiendi deo sed ob gloriam humanam &c. hypocrisis pctm incurrit formaliter, implicite tñ: quia facit opus significās intentionē seruiendi deo que in ipso non est/& intendit reputari elemosynarius vel deuotus &c. Vnde cōuincit quod intendit simulare intentionē rectam que non est in eo, quātūcūq; explicite non intenderet simulare/sed gloriam ex opere illo acqrere būanā: redit. n. hypocrisis actus in naturam sue forme ex tot cōcurrētibus. Vñ math. vi. hypocritas hos appellat. quum facis elemosynam noli tuba canere ante te/sicut faciunt hypocrite.

Iactantia

(qua quis verbo plus de se q̄ sit aut apparet/eleuando dicit) sex habet capita ex quibus discerni quātū pctm sit pōt. Primum est mendaciū. est enim spēs mēdacij. Et hic discerne si interuenit iactando mendacium pñciosum aut officiosum aut iocosum. Scdm est inclusa laus: nō. n. iactator pure narrat, sed tanq̄ laudās narrat. Et similiter hic discernere oportet si laus est pñciosa/officiosa aut iocosa. Tertium est arrogantia qñ est illius iactantie efficiēs cā. Et hic oportet discernere si est pñciosa. Quartum est inanis gloria pp quam qs se iactat. Et hic oportet attēdere si ponit in ea finis ultimus. Quintum est lucrum pp qd qs qñq; se iactat. Et hic opz inspicere si est in damnum proximi. Sextū est vanitas ex qua multi se iactant. Et hoc constat esse veniale. ¶ Transeo aunt hec sub breuitate, ne repetantur que de mendacio/arrogantia & inani gloria in locis proprijs dicunt. Laus quoq; perniciosa sicut adulatio & inanis gloria discernitur, si. s. laudat seu approbat aliqd contra deum aut proximū: ut quodcūq; peccatum mortale. Ex his. n. habes/q nisi perniciosa sit iactantia/ ex intentione aut materia contra deum aut proximum/venialis est, & frequens humani generis labes.

[136r] Idolatria

(Qua scilicet alteri q̄ deo diuini cultus exhibetur) peccatū est mortalissimum: quia quantum in se est equiparatur creaturam creatori.

IEiunii Ecclīastici omissio

multipli eget consideratione / ut sane iudicetur. Et ad quattuor capita cuncta reduci possunt. Primum est quid est de necessitate ieiunij. Secundum qui sunt dies ieiunij. Tertium qui tenentur ad ieiunium. Quartum quali vinculo astringamur ad ieiunium.

Quo ad *Primum/de necessitate ieiunij sunt tria: scilicet qualitas ciborum / hora competens / & vnica comestio. ¶ Exigit quippe omne ecclesie ieiunium abstinentiam ab esu carniū. Sed inter quadragesimam & alia ieiunia hoc interest/q quadragesima requirit etiam abstinentiam ab ouis et lacticijs, in alijs autem ieiunijs potest quisque uti ouis & lacticijs vbi consuetudo est: vbi autem non est consuetudo non licet. Quod si alicubi in quadragesima consuetum sit uti butyro,*

ex cusantur/ex quo tanto tempore prelati sciunt & non reprehendunt. ¶ Horam conuenientem ad comedendum/intantū exigit ieiunium ut ab hora nomen acceperit: ut patet ex eo quod dicimur ieiunare vel usque ad nonam vel vesperam/ quasi tota vis ieiunij consistat in prorogatione inedia usque ad horam tardiolem. Et vere sic esse testatur ecclesiastica observatio Propter quod quāto plus tarda hora comedit̃/melius ieiunatur: non. n. precipit ecclesia manducari hora nona, sed negatiuā. s. non manducari ante. Et hora quidem conueniens anteq̃ non est comedendū/ est meridies grossa estimatione. Sed ubi cōiter non seruāt a ieiunanti bus/pōt quis comedere illa hora qua cōiter ieiunantes ibi comedunt. Et hoc ideo dico: quia paulatim detractum multum ṽr hore: [[136]v] nam trecenti anni adhuc non sunt ex quo hora prandij in ieiunio erat hora tertia post meridiem: ut patet in diui tho. scriptis. nunc autem religiosi etiam multum ante meridiem estiuo tem pore & in quadragesima videntur comedere. An autem anteq̃ comedat dixerit clericus nonam aut vesperam, ad officij magis q̃ ieiunij horam refert: ad neutrius tamen spectat necessitatem. ¶ Vnica demum comestio nisi ad ieiunium necessaria sit, men titur grego. a quadragesimali ieiunio dies dominicos subtrahēs: quoniam inter dies dominicos tunc & alios tantum vna vel multiplici comestione abstinentiam distinguere experimur. Et hoc testatur ecclesiastica observatio.

¶ Accidit tamen circa hoc questio/tum de vespertino ientaculo vocato collatione vespertina/ tum de diuidentibus prandiū/tum de propinam seu credentiam facientibus dominis/tum de pluries bibentibus cum aliqua confectione / tum de comedentibus aliquid propter superuenturam tarditatem prandij / tum de sumentibus mane ientaculum seu collationemserotinam & prandium differentibus ad noctem: videntur. n. omnes hi pluries comedere/& tamen non frangere ieiunium. Sed quedam hoꝝ facile patet non aduersari vnice comestioni intente ab ecclesia. Interpretamur siquidem comestionem per se, hoc est ex intentione comedendi: ita quod solus ille ultra ordinariam comestionem manducat/qui ideo manducat ut manducet. In quorum nume ro non computari constat facientes credentiam / sumentes aliquid ne potus noceat / & hoc modo sumentes ientaculum serotinum/& pari ratione diuidentes prandium: puta quia pre accipiunt aliquid seruitores aut lectores mense, vel quia surgūt e medio prandio ad aliquid occurrens/ & postea redeunt ad terminandum prandium. In his non est ex intentione nisi vnica comestio: quia per accidens diuisio illa accidit. Presumentes aut̃ aliquid mane propter preuisam longam occupationem retarda/ turam a prandio, ex eodem capite videntur excusari. Sed quia [137r] hora non videtur admittere quod ad unitatem prandij spectet quod mane sumi, iō ex debilitate isti excusañ quando excusañ: qa. s. si hoc non facerent / quasi deficerent & inepti essent ad id quod interim facere oportet. ¶ Sumere vero ientaculum serotinum ad sustentationem nature/est proculdubio iterum comedere: quia directel/ manducare ad nature sustentationem ordinatur. vnde apud religiosos manducatio vocatur refectio/ & locus mandu candi refectorium: quia religiosi non debent uti cibo nisi ad reficiendum. Sumere autem dictum serotinum ientaculum ex con suetudine/quia sic consuetum est, pie interpretandum est: ut scilicet fiat ne potus noceat. Sumere autem ipsum ut cōcessum ex consuetudine etiam sine siti/tolerabile videtur: q̃uis vere secundam inducat comestionem paruulam: sed quasi pro nibilo habetur consuetudine suffragante. ¶ Verum serotinum ientaculum mane sumere & prandium in vespertinum tempus differre/nulla video ratione licere: quia nec consuetudo excusat nec ius concedit. Posset tamen persona aliqua vel sic complexionata vel propter occupationes diurnas &c. dispensari in hoc (sicut & in alijs rationabilibus casibus ut dicitur) ab episcopo. Nec sumere in ientaculo serotino parum panis/frangit ieiuniū: quia ad hoc videtur serotinum ientaculum reductum ut non referat quid quisqueumat/si modum non excedit. & recte sibi quisq; consulere videtur / qui illud sumit quod sue complexionis plus prodest/ex quo medicine causa conceditur. Hec de primo.

Dies ieiunii *Noti sunt ex consuetudine magis q̄ iure. Et propterea constat & quadragesimam & quattuor tempora, & vigiliis/natiuitatis domini/penthecostes/assumptionis beate virginis/& omnium sanctorum/ & apostolorum (nisi iohannis euangeliste ac philippi & iacobi) natiuitatis iohannis baptiste/& beati laurentij/& non plures cō muniter esse ieiunio celebrandas. Nisi alicubi antiqua consuetudo aliter obtinuerit in aliquo dictorum dierum: quoniam con [[137]v] suetudo derogare potest iuri / sicut fecit ius precepti in ieiunijs quattuor temporum paschalium & vigilia penthecostes, quorū nullum ex iure apud diuum thomam est in precepto: quia est ieiunium exultationis. Hec de secundo.*

Quoad *Tertium (qui. s. tenent ad ieiunium) quū hoc sit p̄ceptū gñale cone toti populo chřiano, omnes tenent quos rōnabilis cam non excipit aut excusat. Rōnabilis aut cā in proposito vocatur tam vera q̄ estimata q̄ authorizata. ita q non solum que vere ac euidenter est cam rōnabilis / vt infirmitas, sed ēt que a ieiunare debente credit absque fraude quod sit cam rōnabilis (puta dolor aut debilitas talis quod putat se q̄ excusari a ieiunio) & rursus cam dubia an sit sufficiens ad frāngendum ieiunium/si authoritate ep̄i fulciat, pro rōnabili hñda est. Igitur sub vere rōnabili cam cōprehendunt tria. s. impotentia / necessitas & pietas melioris boni. ¶ Ex ip̄otētia siqdē excusant pueri & adolescētes vsq̄ ad finem tertij septennij/ in quo cōiter finit etas augmenti: quia egent nutrimento multiplicato pp̄ augmentū. ¶ Excusant senes: quia senectus morbus est incurabilis. Sed etas qua incipit senectus non est determinata: quia naturat̄ aliqui trigesimo anno senescūt/ aliq̄ quadragesimo/aliq̄ quinquagesimo, prout hñt naturaliter lōgiores etates. Cōiter tamen qui sunt sexaginta annoꝝ/senes sunt: quia scriptum est. dies annoꝝ nřoꝝ septuaginta anni Vnde in hac etate nisi euidenter constet ex robustiore complexione/posse absque lesione ieiunare, non tenent ad ieiunia: quia ex quo de etate cōstat/& de robore est ambiguum, non est expectandus casus am plior virtutis: que quum manifeste deficere incipit/irreparabilis ē. ¶ Excusantur infirmi & debiles manifeste aut iussu medicorū hñtium timorē dei. mulieres pregnantēs & lactantes: quia egent alimento multiplici sicut illi qui crescunt: scilicet pro se & pro fetuseu prole. Et hos quidem excusat impotentia naturalis. illos autem qui hora prandij non possunt habere sufficientem refectio nem excusat impotentia habendi panem &c.*

[138r] *¶ Ex necessitate excusatur q̄s qñcunq̄ aliqd impediens ieiuniū op̄z facere qđ est necessarium ad salutem seu sanitatē corporis vel aīe/vel ad statum t̄palē vel ad vitandum damnū/vel ad acquirēdū aliquid de raro cōtingentibus: vt si op̄z aliquem q̄tū potest laborare/ cum quo non stat ieiunium (quia aliter non potest se suāq̄ familiam alere/ vestire/dotare/tenere filium in studio &c.) non tenetur minuere laborē vt ieiunet. Et hinc excusantur non solum laborātes in agricultura/ sed in quacūq̄ arte, qui aut vix sic aut nec sic acquirere pñt omnia necessaria sibi familieque sue etc. si cum huiusmodi exercitio non pñt simul ieiunare. Excusant quoque omnes ex necessitate cuiuscūq̄ debiti opis/si cum exequutione debiti opis non potest quis ieiunare: q̄a lex ieiunijsicut non impedit necessaria opa/ita non impedit opa de bita. Et hinc fit/vt quum longū iter debitū/est impediens ieiunium, absoluat a ieiunio. Similiter si vir non potest ieiunando debitū vxori reddere/ nō tenetur ieiunare. Et similiter si vxor non potest se gratā viro seruare (puta quia pp̄ ieiunium macilenta aut pallida despicitur a viro) non tenetur ieiunare. Et vtr non tenetur homo omittere opus aliquod ad quod tenetur / ob preceptum ieiunij.*

¶ Ex pietate aunt maioris boni excusant a ieiunio/quicūq̄ alicui maiori bono incūbūt qđ non possent ieiunando efficere: quia ieiuniū p̄cipit vt p̄motiū ad bonum & non vt impeditiū maioris boni. Et hinc excusant/qui pietatis seu misericordie corp̄alis aut sp̄ūalis op̄ibus vacāt/si cum his non pñt ieiunare: qm̄ opa vtriusq̄ mie meliorasunt q̄ ieiunij: iuxta illud apti. corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas aunt ad omnia valet. ¶ Verū quia p̄egrinatio sub gñe ē corporalis

exercitatiōis plusq̄ ieiunium (quia ieiuniū est actus virtutis. s. abstinētie seu tēperantie: pegrinatio vero nūl lius importat virtutis actum, sed a religione im patiue assumit in pegrinatione ad loca sancta) non audeo excusare a ieiunio pp pegrinationē non necessariam ad loca sctam, nisi in duobus casibus. primus est si illius persone peregrinatio ad locum illum esset valde utilis ad diuinum honorem: puta quia est persona autoritatis/ **[[138]v]** ex cuius peregrinatione multum augetur communis deuotio, & ille non potest simul ieiunare & peregrinari. Secundus est si feruor deuotionis sic accendit ad peregrinandum, vt vtilius anime peregrinantis sit peregrinari sine ieiunio q̄ ieiunare sine tali peregrinatione. Et vtriusque ratio est vna: quia ieiunium non debet esse impeditiuum maioris boni. in primo autem casu im pediret maius bonum commune: in secundo vero maius bonū ppriū. Hec de cam excusante a ieiunio vere rōnabili & sufficiēte. ¶ De rōnabili aut cam estimata sufficiente ab ip̄o debente ieiuna re vel a suadētibus illi/q̄uis in veritatesufficiens non fuerit: dicen dum est quod si absque fraude aliqua credit q̄s se excusari ob aliquem laborem vel dolorē vel occurrentiam/& p̄pea frangit ieiuniū/ ita quod non frangeret illud nisi crederet se in casu illo excusari a pctō violati ieiunij, non est talis transgressor p̄cepti: quia nec per se agit contra p̄ceptū (quia ex intentione non preterit obedientiam nec abstinētiā) nec per acc̄ns seu materialiter sic opatur vt redeat pctm̄ in naturam sue forme: quia nihil hic ponit interuenire faciens hanc reductionē: quum nec scandalum nec nocumentum aut aliquid huiusmodi admisceri ponat. ¶ Et ex hoc capite innumerabiles p̄sone timorate excusantur sepissime a transgressionē p̄cepti de ieiunio: dum vel ex multis reputatis secundum ipsas rōnabilibus cāis soluerunt ieiuniū/aut collationē excessiuam putarunt sibi licere absque solutione ieiunij pp debilitatē aut pp somnum hñdū &c. omnium. n. huiusmodi vna est quam diximus rō excusans. ¶ Et caue ne sis imprudens & nimis sapiēs in oculis tuis, dicendo quod oīno isti soluunt ieiunium &c. et sis causa quod isti non ieiunent iuxta suū posse. nam ipsi sic vt dictum est agendo non agunt contra p̄ceptū eccl̄ie, & forte qñq̄ nec venialiter peccant: & ex tua sapientia agent forte postmodum contra preceptum. Sicut ieiunantes ter in hebdomada in quadragesima / audientes a doctis stultis quod qui vnum diem non seruat reus est totius quadragesime/ omittunt etiam illorum trium dierum ieiunium in damnationē vtroq̄: **[139r]** si enim cecus cecum duxerit/ambo in foueam cadunt. Satis facit. n. ecclesie precepto, qui impotentem se putans ad ieiunium totius quadragesime / alternis diebus ieiunat aut bis aut semel in hebdomada iuxta viressuas. Et similiter q̄ ientaculo serotino eget pro sustentatione nature/& cum illo potest pertransire, nō est propterea licentiatus vt cenet: moralia. n. precepta moraliter sunt interpretāda in exequutione/ vt mos bonus intentus in exequutione quantum fieri potest seruetur.

¶ De rationabili demum causa autorizata / sciendum est q̄ optimum refugium dubitantibus ac timentibus est superioris autoritas. Nam qui causam aliquam habet rationabilem qui/ dem/sed iudicio suo non sufficientem aut dubiam, exponat negotium suum fideliter superiori/ & illius arbitrium potest sequi. Superior autem debet non puro consilio sed autoritatem suā interponendo dispensare si videtur sufficiens causa, aut commutare in aliquam elemosynam vel orationem seu aliquod aliud opus pium/si de sufficientia cause dubitat/aut cām minus sufficientem absolute cognoscit/sed supplendam per commutationem iudicat in tali casu. Verbigratia. persona suis commodita tibus assueta iter aggressura est/ & difficillimum sibi fore cognoscit ieiunium cum conditionibus itineris, submittit se superiori / & videtur superiori expedire anime illius in hoc casu dispensationem / & propterea supplendo commutat in aliud opus pium & precipue elemosyne. Vocatur autem superior in huiusmodi casibus episcopus: & si causa facilis ē/ aut epis copus non potest commode adiri, proprius curatus / & apud religiosos suos prelatus. quia pro ijs minimis nulla ratio suadet oportere passim papam adire. Nec solum hec potest episcopus, sed etiam potest & debet

trāſferre ieiunium occurrēs in magno feſto/in añcedentē diē: vt ieiunia chřiani populi conſonent iuris diſpōni. Vt ſi vigilia io. bapt. occurrerit in die corporis chřī, dent populus mandante ēpō ieiunare in vigilia corporis chřī/ē in die corporis [[139]v] chřī veſci carnibus ſicut in die dominico. ē in hoc eodem debent religioſi conformari quantum ad ieiunij translationem. Idem eſt autem iudicium ſi in feſto ſolenni patroni ciuitatis vigilia aliqua occurrerit. ¶ Notanter autem loquor de ieiunio vigilie: quia eccleſia fugit vigilias fieri in feſtis: ē propterea ioannis euangeliste vigiliam non facit in feſto ſancti ſtephani. Non horret autem ieiunium quattuor temporum in feſtis: vt patet de feſtis ſanctorum thome ē mathei apoſtolorum, que ſepe in ieiunijs quattuor temporum celebrat. Hec de tertio.

Quo ad Quartum (quale ſcilicet eſt vinculum quo tenemur ad eccleſie ieiunia) ex communi interpretatione videtur vinculum precepti obligantis ad mortale transgreſſores ex inobedientia vel contemptu: quia contra obedientiam directe ageretur: ē hoc habetur pro certo. vel ſine rationabili cauſa vera aut eſtimata vel authorizata / non habita generali aut ſpeciali gratia ſummi pontificis: quia tunc ſcienter ageretur contra opus preceptum. Et hoc ego non audeo ex iure ſcripto aſſerere: quia nullibi ſcio ſcriptum eſſe preceptum obligans ad mortale non ieiunantem. Quamuis inueniatur preceptū/ hoc eſt ſtatutum obligans: hoc eſt inuenitur preceptum vt diſtinguitur contra conſilium / ē non preceptum anthonomasice. quod ſolum obligat ad mortale: vt in verbo preceptum habes in fra. Et propterea quantum eſt ex iure ſcripto, nullum cognosco interuenire mortale peccatum in fractione ieiunij eccleſie/ſi deſit contemptus. Dixi autem generali gratia ſummi pont. propter conſuetudinem refectorij ſeu tinelli in curia romana. ex eo enim quod cum pontificum tam diuturna ſcientia ſic ſeruatur, cu riales qui tinello ſunt contenti / non frangunt ieiunia quis panē cum acetario ſeu ſalatutio comedant veſperi/ prout ibi dari con ſuevit: ſed ieiunant more curie. ¶ Frangens autem ieiunium aliquo die / non totiens quotiens comedit de nouo peccat: quia poſtquam illud fregit / non facit cōtra [140r] preceptum, quod impoſſibile eſt amplius obſeruari. Et quia quolibet die poſteſt quis ſeruare preceptum ieiunium illius diei, ideo de nouo quotidie peccat peccato omiſſionis / qui quotidie omittit ieiunium quadrageſime ēc. Hec de quarto/ ē tota ma teria ieiunij. quam ſi amplius ſcrutari viſ/videre poſteſt commentaria noſtra ſuper. q. cxlvij. ſecundeseconde.

IGNorantia

Tunc tantum peccatum eſt, quum quis poſteſt ē debet ſcire aliquid ſiue iuris ſiue facti / ē non facit quod in ſe eſt vt ſciat illud.

¶ Tenetur quilibet ſcire communia ē fidei ē iuris, que communiter a fidelibus chřianis / communiter inſtructis a parentibus ē predicatoribus ē conuerſatione chřiana ſciuntur: vt articuli fidei/decem precepta, precepta de cōfeſſione/communione ē ieiunijs eccleſie. Non quod teneant ſcire verba ſymboli aut numerare decem precepta / aut ſcire diſcernere precepta: ſed quod nouerint fide/ſeſse vnum deum omnipoten tem/ē ieſum chřiſtum filium / ē quod natus ex maria virgine ēc. ſimiliter ſciant quod ſolus deus adorandus eſt/ non eſſe periu randum/ſeruanda eſſe feſta honorandos parentes ēc. Hoc. n. eſt noſſe ē credere in actu exercito ea que quis tenetur ſcire. Et non conſiſtit in ſcire verba hec vel illa quecunque ſint. Preter hec autem quilibet tenetur ſcire illa que debet ex ſuo officio aut gradu aut voto ēc. facere: quum aliter non niſi a caſu recte ſe habere poſſit in occurrentibus.

¶ Est autem ignorantia tunc tantum causa peccati, quando si quis sciisset peccatum illud non fecisset. Nec excusata peccato/nisi sit inculpabilis. Minuit tamen peccatum: quia minuit voluntarium. nisi sit affectata: quia tunc auget voluntarium.

[[140]v] IMaginibus

Pure astronomicis uti ad effectus subiectos celestibus corporibus/nullum peccatum esse vř: quia ut res pure naturales hñtur, nec debemus secreta nature presertim celestis influxus/nostri ingenij viribus metiri, ut priscis astrologis non deferamus. Dixi autem pure astronomicas, ut nulla superstitiosa observatio sit adiuncta/autsuffumigationum aut characterum: quoniam hec constat non pertinere ad celestes influxus, sed ad secretos intellectus/quorum societas nobis est interdicta.

IMmundicia

In sermone morali/ generale peccatum est quo immundus redditur operans illud. Vsurpatur tamen primo specialiter pro peccato inordinate seminationis humane cuiuscunque preter naturalis: ex hoc. n. hō maxime immundus fit. Et sic constat esse peccatum mortale. de quo pluries apostolus loquitur/ docens immundos excludi a regno dei. Vsurpatur secundo pro pctō in ordinate emissionis superfluum: ut cibi per vomitum/ē similium ex gula procedentiū. Et sic ponitur filia gule. Frequēterq; est peccatum veniale: utpote nec contra dei nec proximi dilectionem: turpe tamen, utpote etiam corporalem immūdictiā inferens.

Immundicia Corporalis pro quanto hūanū dedecet vsum/pctm̃ est: quia recte dissonat rōni. Est aut in profanis venialis. Sed in sacris si notabiliter offendit/pctm̃ est mortale, pro q̃to ad diuinam irreuerētiāspectat. ē tanto magis quanto a canonico ēt iure sub precepto prohibēt huiusmodi immundicia/extra de custo. eucha. ca. relinqui. Vbi non solum sacra vasa/corporalia ē vestimenta ministrorum, sed oratoria ipsa precipiuntur munda ē nitida (hoc est absq; macula) seruari. Aduertant hec qui sordidis vtunt̃ in missaꝝ sacrificio, ita ut abhominabile sit tangere ē videre.

[141r] IMmunitatis Ecclesiasti

ce violatio mortale peccatum est formaliter loquen do: hoc est ex intentione facta/ vt. s. illam q; violet. quia iniuriam infert ecclesie in priuilegio ecclesiastice libertatis /vel quo ad locum vel quo ad psonas / vel quo ad bona mobilia vel immobilia. Propter imperfectionem tamen actus inuenitur hic veniale peccatum sicut in ceteris.

Et scito Hic sex. Primo quod ecclesiasticam violare immu nitatem non est aliqua vna peccati species, sed est tanq; generale peccatum ad omnes sacrilegij species. Violatur siquidem ecclesiastica libertas/iniuriam inferendo ē personis ē locis ē rebus sacris. ita quod violare ecclesiasticam immunitatem sonat quendam generalem actum vitij quod sacrilegium vocamus.

¶ Secundo quod in hoc peccato est aliquid formale ē aliquid materiale. Habet enim se vt forma/ ex intentione agere contra libertatem ecclesiasticam: materia autem est illa res in qua ecclesia leditur aut debonoratur. Verbi gratia. cum clericus iudicatur a laico/quum extrahitur ab ecclesia qui saluus in illa esse debet/quum bona ecclesie usurpantur ab alijs, formale in omnibus est quod tenditur contra id in quo ecclesiastica persona seu ecclesiasticus locus aut ecclesiastica res debet esse

libera: materiale autem est exemptio clerici a laico/salus confugientis ad ecclesiam/q res seu bona ecclesie sint ecclesie. & sic de alijs.

¶ *Tertio quod crimen hoc potest referri vel ad penas iuris vel ad naturam ipsius peccati. Et si referatur ad penas iuris, non est violator ecclesie libertatis qui agit contra priuilegium concessum alicui particulari ecclesie: puta si agit contra libertatem concessam ecclesie mediolanensi aut ordini predicatorum &c. sed oportet [[141]v] quod agat contra libertatem communem ecclesie. Et hoc non sic intelligas/ut oporteat illum agere contra totam ecclesiam: sed q quicumque homo aut quēcūq res aut quicumque locus offendatur, oportet quod offendatur in illa libertate non quam habet ex proprio/ sed quam habet ex priuilegio communi toti ecclesie/ad hoc ut incurrat penas iuris latas contra violatores. Sed si ad naturam criminis spectetur, ita peccat mortaliter qui violat libertatem peculiariter concessam alicui ecclesie / sicut qui violat libertatem communiter concessam toti ecclesie: nam vtriusque peccatum/ sacrilegium est, violans personam/rem aut locum cultui diuini/ no deputatum.*

¶ *Quarto/q huiusmodi libertates seu immunitates ecclesiastice que particulariter sunt alicui concesse, non subiacent scientie. nec confessor de his debet esse sollicitus: quia ex specialibus priuilegijs pendent/que debent promulgare illi quorum interest. Sed immunitates communes continentur in iure. ¶ Et locales quidem immunitates valde multe sunt: precipue tamen sunt/q secularia placita (hoc est iudiciales processus) & sententie seculares/& maxime in causa sanguinis, conclamationes/ seditioes/impetus/publica parlamenta / vniuersitatum cōuocationes/ negotiationes nundinarum & fori, non possunt in loco sacro fieri. Nec possunt ibidem reponi supellectilia vel hospitari / nisi necessitate cogente. Nec potest illi violentia inferri / aut aliquis vel aliquid violenter aut furtiue inde abstrahi/aut in confinibus frangi. exceptis casibus a iure pmissis: excipiūt siqđ publici latrones (vt pirate in mari & similes in terra) & nocturni populatores agrorum / & occidentes vel mutilantes in ecclesia sub spe vt ab ecclesia saluentur. Et idem videtur etiam si hoc vel quodcūq aliud enorme fiat in ecclesia etiam sine spe quod ab ecclesia defendatur quia frustra legis implorat auxilium qui in legem committit. ¶ Personales autem immunitates manifeste/ sunt: quod ecclesiastice persone sunt exempte a iudiciis secularibus/ [142r] quod sunt libere a manibus violentis suadente diabolo/ & a pedagijs & angarijs. Reales autem immunitates sunt/ quod ecclesiastice persone exempte sunt a gabellis pro rebus suis vel ecclesie quas non causa negotiationis deferunt / quod ecclesie possessiones non possunt pro alienis debitis obligari/&c.*

¶ *Quinto / quod violare ecclesiasticam quācūq immunitatem contingit dupliciter. Vel formaliter: hoc est ex intentione agēdi contra ecclesiasticam libertatem / seu contra talem ecclesiasticā immunitatem. Et sic proculdubio est peccatum mortale violare quācūq immunitatem ecclesiasticam/ vt dictum est: quia committitur sacrilegium. Vel materialiter: hoc est non animo faciendi contra iura ecclesiastica/sed ex aliqua passione seu rōne. Et tunc oportet aduertere si actus ille qui fit/ sit talis aut fiat taliter quod redeat in naturam sue forme: quia si sic esset/licet non committeretur sacrilegium ex intentione, nihilominus incurreretur sacrilegium formaliter/ & esset peccatum mortale: sicut contingit in ceteris vitijs materialiter commissis. Si autem actus ille non rediret in naturam sue forme, esset peccatum veniale propter imperfectionem actus. ¶ Discernendum est autem hoc in proposito ex duobus. Primo ex natura/quantitate/ qualitate &c. in iurie seu damni illati. Secundo ex vinculo prohibitionis seu precepti. Nam si opus sit notabiliter iniuriosum aut nociuum/non euaditur sacrilegiū. Vnde qui in ecclesia fornicatur non animo iniuriandi immunitati ecclesie/sed casu quantum ad locum, non excusatur a sacrilegio: quia dum non curauit continere in illo loco ob reuerentiam loco debitam, reddit actus tante irreuerentie in naturam sacrilegij. Et simile est in alijs notabiliter iniuriosis aut nociuis. Similiter*

si opus est prohibitum sub tali vinculo/vt appareat vinculum esse ligans ad mortale peccatum (vt est excommunicatio) non euaditur sacrilegium: vt siquis exigat gabellas a clericis. dum. n. non curat exactor incurrere excommunicationem/vt sue vel aliene satisfaciatur voluntati in exigēdo [[142]v] a clerico, sacrilegium incurrit etiam si illud non intendat. Et per oppositum quando opus non est notabiliter nociuum seu iniuriosum/et arcto vinculo precepti non subest, licet sub immunitate ecclesie contineatur/ si desit contemptus non est mortale peccatum: quia nec formaliter (quia non ex intentione) nec materialiter sacrilegium inuenitur redire vt dictum est, sed velut imperfectum quid in hoc genere relinquitur peccatum veniale. Et de horum numero sunt comedere in ecclesia absq̃ necessitate/confabulari/consilia facere/ hospitari / nautica ligna ibi seruare/et similia. Ex quibus parua videtur irreuerentia h̃ri/ in nullius iniuriam aut damnum.

¶ Vnde ad questionem de venditione candelarum in ecclesia aut cimiterio/dicitur quod aliud est ibi manere vendentes ad vendendum/et aliud est ibi fieri solam venditionem. Primum esset abusionis/nec scio a peccato excusare: quum dominus eiecerit vendentes ea que oportuna erant ad sacrificia. et non proprie de templo/quia templum proprie non introibant, sed de atrio templi: quod templum appellatur ab euangelista: existens enim populus in atrijs templi dicebatur esse in templo. Secundum autē si auaricia desit/et vt satisfaciatur deuotioni populi fit, non vitu pero/ videns hoc a personis religiosis et doctis seruari. Nec pro p̃terea primum damno peccati mortalis sed venialis / si in cimiterio fiat (quod non est domus dei sed fidelium defunctorum) ex quo pontifices sciunt nec reprehendunt, et non pro notabili habetur irreuerentia. ¶ Si autem in templo fieret, nisi imperfectio actus excusaret/non auderem a peccato mortali excusare: quia licet math. xxi. dominus eijciendo vendentes de templo / allega uerit iniuriam maximam, dicens. vos autem fecistis illam spe luncam latronum. ioan. tamen. ij. allegauit irreuerentiam negotiationis/dicens. nolite facere domum patris mei/domum negotiationis. Et quia hoc dixit vendentibus minima/scilicet columbas (vt ibi patet) consequēs est vt declarauerit negotiationem [143r] omnem in templo/iniuriosam esse domui dei, non ex positiuo sed diuino iure. ¶ Nota tamen hic quod imperfectio actus in proposito non attenditur penes imperfectionem venditionis, sed penes imperfectionem sacrilegij quo iniuria fit loco sacro. ita q̃ perfectus actus est qui complete irreuerens est templo dei. Et hic esset quando venditor vteretur templo dei tanq̃ officina negotiatoria seu ad vendendum: puta si haberet in templo locum ad vendendum quasi in officina. Et hoc insinuant verba dñi/ dicentis. nolite facere domum patris mei domum negotiationis: non enim dixit/nolite vendere aut negociari / sed nolite facere domum negotiationis. Significauit enim per hoc quod ita vendere vt fiat domus negotiationis/est sacrilegium perfectum: vende re autem citra hoc quod fiat domus negotiationis, quum de genere prohibitorum sit/imperfecti est sacrilegij. Vnde ex hac imperfectione excusantur a mortali tam pauperes qui deferunt venales candelas per ecclesiam / q̃ hi qui propter accidentem tunc pluuiam suas bancas cum candelis venalibus trahunt intra templum. neutri siquidem faciunt domum dei domum negotiationis: sed quasi per accidens ibi vendunt.

¶ Sexto / quod confundendo vocabula immunitatis et libertatis ecclesiastice/hec et similia intelligenda sunt. Sed quum ad discernendum censuras sacrorum canonum et casus reseruatos deuenitur/serua proprietatem nominum, et distingue inter ecclesiasticam immunitatem et ecclesiasticam libertatē. Et per immunitatem ecclesiasticam intellige exemptionē loci sacri: per libertatem vero ecclesiasticam intellige exemptionem persone ecclesiastice/non solum in sua persona / sed in omnibus quibus per liberum arbitrium utitur et que possidet. Ita quod siquis iniuriam loco sacro facit, non est reus violatę libertatis sed immunitatis ecclesiastice: nec incurrit censuras latas contra violatores ecclesiastice libertatis. qui autem iniuriatur persone/libertatem eius impediēdo vt

non vtatur suis &c. violat ecclesiasticam libertatē. [[143]v] Vnde benedictus. xi. in extra. inter cunctas. ponit distinctos casus violationem libertatis & violationem immunitatis ecclesiastice.

IMpedimenta

Matrimonij vide in fra in verbo ma trimonium.

IMpietas

(qua parētibz & patrie/ consanguineis & conciuibus debitus cultus subtrahit̃ aut iniuria irrogat̃) pctm̃ ex suo gñe mortale ac valde graue est/cōtra primum p̃ceptū secunde tabule. ¶ Pōt aunt sicut & similia peccatam dupl̃r incurri: scilicet formaliter vel materialiter. Appellatur aunt & est impietas formaliter/qua ex intentione contra patrē vel patriam &c. omittitur vel cōmittit̃: vt quum quis inhonorat p̃rē vt inhonoret/hoc est animo inhonorandi patrē, aut nocet consanguineo vt noceat cōsanguineo/hoc est animo nocendi consanguineo, offendit conciuē vt offēdat cōciuē, detrahit patrie beniuolo vt detrahat patrie beniuolo. Et hoc est proprie crimen impietatis/& est mortale ex suo gñe: vtpote contra dilectionē debitam parētibz & p̃rie. Cōtingit tamen pctm̃ hoc esse veniale pp̃ imp̃fectionē actus. vel ex pte primi motus ad omittendum vel cōmittendū contra patrē aut patriā. Vel ex pte materie: puta minime omissionis aut cōmissionis, tanq̃ pro nihilo cōputate. ¶ Alio mō incurrit impietas materialiter: qñ. s. offēdit̃ p̃r vel p̃ria/aut consanguineus aut conciuis, sed non contemnendo bñficiū seu vinculum sanguinis & p̃rie/ sed pp̃ alias passiones vt accidit. Et sic impietas māl̃ter/inuenit̃ in multis gñibus pctō̃ quibus proximi offēdi p̃nt. Et est circumstantia illius pcti quo consanguineus aut conciuis offēdit̃/mortalis vel venialis iuxta naturam cōmissi vel omissi. ita quod si commissum in consanguineum est mortale/ipsa quoque materialis impietas est mortalis. Spectat tamen hec circūstantia ad speciem illius [144r] peccati quo offēditur ille qui est consanguineus &c. quia habet idem motiuum. Et idem fac de hac circumstantia iudiciū/quod de ingratitudine: quia eadem est vtrobique ratio.

IMpudicitia

Qua hō actibus / tactibus/ osculis seu amplexibus vacat libidinose (hoc est delectationis sensibilis que ibi sentitur cam) ēt si nullum intendat̃ aliud opus/pctm̃ est: quia bñmōi delectatio ad generationem ordinata est / sicut & ceteri actus venerei: & p̃p̃ea nisi pp̃ gñonem fiant, pctm̃ incurritur/ob priuationē proprii finis. Sed si hō̃ aliquid sic fiat a non cōiugibus/ pctm̃ est mortale: dicente apostolo ad gala. v. quod impudicitiam agentes regnum dei non consequentur. Et rō est: quia huiusmodi actus impudici/eiusdem sunt moris cuius esset coitus consummatus inter illos. ita quod si fiant inter sanguine iunctos / spectant ad incestū: si inter solutos/ad fornicationē: & sic de alijs. Et p̃p̃ea inter coniuges veniale est, quia concubitus ip̃e inter eos pp̃delectationē/ venialis esset. ¶ Rō aunt quare sunt eiusdem moris cum actu cōsummato est: quia hec sic accepta (scilicet vt sunt delectabilia fm̃ sensum tactus) sunt ordinata naturaliter ad actum cōsummatū, multo vicinius q̃ delectatio morosa in sola mente cōsistens/quāto exterior tactus propinquior est cōsummationi veneree. ¶ Oscula autem & amplexus que fiunt ex beneuolentie signo, licita sunt. que autem ex leuitate iocosa/venialia sunt. ¶ Et scito non esse simile iudicium de tactu & visu. Delectari. n. in visu pulcre mulieris nullum pctm̃ est, nisi ociose aut ad concupiscendum videatur. Et ratio diuersitatis est: quia tactus suapte natura ordinatur ad concubitum, visus autem minime. Hinc. n. fit/vt consentire in delectationem sensibilem que est secundum tactum/sit consentire in delectationem veneream. Voluntarie autem

delectari de persona quacunque pulcra visa / licet non sit venereum secundum genus suum, potest tamen & facile fieri venereum ex affectu videntis illecto/tentato &c.

[[144]v] **INcantatio**

*Omnis peccatum est morale ex suo genere: quia inuocatio est demonis manifesta vel tacita ex aliqua superstitione adinuenta ad nonnullum demonis cultum. Et propterea non excusatur exerceas incantationem quācumque a mortali peccato/ nisi propter imperfectionem actus ex parte hominis non per se (hoc est ex intentione) sed per accidens demonem inuocantis: puta quia nescit interuenire ibi demonum inuocationem, & bona fide credit se dare operam rei licite. ¶ Sed bene nota hanc ignorantiam tacite inuocationis habere locum in personis idiotis/ & diu non sunt moniti ut deserant. Nam post monitionem non excusantur amplius: quia cessat bona fides, & inde conuincuntur quod non per ignorantiam peccant, qui postquam sciunt aut dubitant de inuocatione demonum / nihilominus faciunt. Et similiter non excusantur de preteritis ignorantes/qui scisciuissent nihilominus fecissent: quia ignorantia non fuit causa peccati. **Deprehenditur** Autem tacita inuocatio demonum ex multis/et specialiter ex septem. ¶ Primo ex adiuncta aliqua conditione vana ut necessaria: ut si ponatur virtus in verbis sacris, dum tamen scripta sint in pelle aut tali hora: & similia que nec ad dei cultum spectant nec ad rectam rationem. Hec enim vana diabolus apposit ut sua sacra. ¶ Secundo ex adiunctis rationalibus ut naturalibus: ut si ad effectus naturales adhibeantur characteres significatiui. referuntur enim huiusmodi characteres ad demones intelligentes ipsos. ¶ Tertio ex adiunctis nominibus ignotis, vel absolute/ vel ad quid pertineant: hoc enim demonum est opus quasi manifestum. ¶ Quarto ex excellentia effectus sperati, quia scilicet excedit virtutem naturalium agentium: ut nosse secreta cordium/ sanari statim hominem aut equum/& huiusmodi. Et hoc intellige quo ad medicinalia seu naturalia. ¶ Quinto ex vanitate [145r] effectus: puta quia quedam sacra verba dicta mouent anulum super filium: & similia vana. Ex hoc. n. ipso quod vanus est effectus, constat quod non est virtus diuina sed diabolica / non assistens verbis sacris, sed assistens sacrificio quod sibi fit/ honorando ipsum illis verbis: gaudet. n. honorari verbis & rebus sacris. ¶ Et sciant lectores / quod volui non experiri sed conuincere huiusmodi diabolicam institutionem ad effectus vanos propter utilitatem fidelium. Accepto nanque filo & anulo protestatus sum quod versum illum sacrum deo/vero (cui a psal mista dirigitur) dicebam / & non tantum institutum ad mouendum anulum: & sic dixi versiculum illum, & anulus non est motus. Ut hinc cognoscant omnes / quod tunc diabolus mouet anulum quando versus ille dicitur ei ut ipse instituit. Dicit autem ei tacita intentione quicumque dicit etiam iocando illum ut habentem vim ad mouendum anulum: quia vim illam non habet nisi ex pacto olim inito cum demone ab aliquo. Et de similibus idem fac iudicium. ¶ Sexto ex falsis adiunctis: puta quod christus habuit febrem aut spasmus neruorum / & huiusmodi. est enim diabolus pater mendacij: deus autem non eget mendacijs nostris. ¶ Et huic modo propinquus est septimus / quando adiunguntur apocriphe seu incerta. Mirum est enim quod huiusmodi incerta habeant a deo virtutem & certa non. Et rursus quod sanctis viris quibus deus credidit secreta sapientie sue & virtutem potentie sue in miraculis & sacramentis/& curam animarum quibus promisit notitiam omnis veritatis, secretas has sacrarum virtutes negauerit / & vetulis ac personis qualibuscunque hec comunicauerit. Vnde huiusmodi incerta sunt saltem ut suspecta cauenda. Et si non vis falli/ nulli in materia incantationum credas: quia impossibile videtur ut non interueniat aliqua superstitio saltem in modo dicendi. puta dicere pater noster ad aures equi: hoc enim superstitiosum constat esse. & sic de alijs.*

[[145]v] **INcendiarius**

(hoc est malo animo cōburens) manifeste damnum infert / & periculo reliqua exponit. Vnde a crimine maximo non excusatur si ex intentione facit. Si vero preter intentionem ex negligentia / iuxta modum negligentie reus est apud deum. Quod si absque omni ipsius culpa contingat ab eo incendium processisse/nullum peccatum est: sicut absque culpa tempore statuto communiter incenduntur campi in fine augusti vel &c. iuxta patriarum consuetudines diuersas. ¶ Sunt autem incendiarij ex cōmunicandi. Et si denunciati fuerint excōicati/ non pñt nisi ab apostolica sede absolui: vt habetur extra de sen. exco.

INcestus

(quo inter consanguineos seu affines carnalis fit commixtio absque dispensatione matrimoniali) peccatum est mortale inter grauiora/pp naturalem reuerentiam naturaleque fedus violatū. Et sicut ad incestus crimen spectat ēt sine opere consensus in consanguineam seu affinē, ita ad incestus spemmspectant impudicitie & carnales cōmixtiones impuberum psonarum/ si consanguinitate aut affinitate sunt iuncte: quoniam & sunt huiusmodi actus vt via ad consumma tum incestum, & multo propinquius q̄ cogitationes ad incestū ordinantur quantum in se est consummandum: licet ex impotentia etatis non consummetur.

INconsideratio Agibiliū humanorum

quantum ad eas condiciones quas potest & debet homo talis considerare, pctm̄ est imprudentie. siue sit volūtaria ex intentione, quia. s. noluit considerare: siue ex negligentia, quia non adhibuit suam diligentia ad con siderandū illa que considerata erāt. Potest autem esse pctm̄ mortale, quando scilicet est respectu eorum que sunt de necessitate salutis facienda/dicenda/appetēda/cauenda &c. Veniale autem quādo [146r] respectu aliorum. Et hec intellige de inconsideratione consummata: hoc est procedente ad voluntarium actum male conside ratum, in quo est inconsideratio contrarie: vel non consideratum, in quo est inconsideratio priuatiue.

¶ Aduerte tamen / quod si contingat aliquem ex sola inconsideratione actuali facere opus aliquod quod scit esse prohibitum / & si tunc actualiter aduerteret ad id quod scit non faceret, excusatur a mor tali: vt si quis non considerans hodie esse festū/ emit aut vendit, vel non considerans esse diem ieiunij/comedit &c. aut non aduertens contractum esse usurarium / facit illum &c. Et ratio horum & similium est: quia non videtur esse in potestate nra occursus omnium que scimus in his que quasi sine discussione opamur. Et multo magis excusat ille / qui meditatus quantum bona fide credidit oportere/inuenit se post factum opus aut datū consilium considerationem omisisse. pctm̄. n. mortale preter intentionem valde difficile / contra intentionem vero impossibile est accidere: in proposito autem & preter intentionē manifeste est/& contra intentionem videtur esse.

INconstancia

(qua hō a bono ac debito pposito recedit non exequēdo illud) pctm̄ est: quia a recte rōnis ordine declinat. Est autem mortale vel veniale pctm̄ iuxta mām subiectā. nam si inconstans omittit ea que sunt de necessitate salutis/peccat mortaliter: si vero alias debita/peccat venialiter. Et si inconstans ex inordinata aliqua passione amoris vel rancoris omittit propositum prius bonum aliquod supererogationis / peccat quoque venialiter: quia inordinate desistit a bono proposito.

INcontinentia

(qua homo rectam habens intentionem vincit a concupiscentia delectabilium carnaliū aut honoris aut ire) pctm̃ manifeste est psonarum non omnino mala/ que habituate sunt in malo [[146]v] luxurie ambitionis ire & huiusmodi, nec omnino bonarum/ que habent huiusmodi passiones domitas, sed mediocrium/que habent rectam intentionem circa castitatem mansuetudinem &c. et tamen vigent in eis passiones: vtpote non domite habitibus virtutum: earundem enim personarum est continentia & incontinentia.

¶ Contingit autem dupliciter. Vel ita quod passio huiusmodi preueniat rationem pugnantem rectesentiendo, ita quod anteq̃ pugnet cedit: vt sepe accidit colericis propter velocitatem colere/ & me lanconicis propter vehementiam impetuosus motus. Vel ita q̃ ratione inde (hoc est ex parte superiore) & passione hinc (hoc est ex pte inferiore) pugnantibus/tandem multiplicata & augmentata passio vincit. ¶ Vtroq̃ aunt mō si ad consensum delibera tū alicuius quod est pctm̃ mortale (puta vindictā/ fornicationē &c.) homo trahi, pctm̃ est mortale huiusmodi incontinentia: aliter est pctm̃ veniale. ¶ Et licet aristoteles in mulieribus nolit continentiā & incontinentiam recognoscere/ quia quasi pueri sequuntur facile absque pugna passiones: in mulieribus tamen christianis propter lumen fidei quo spiritus concupiscit aduersus carnem ac per hoc pugnat contra carnem, recognosce continentiam quum spiritus vincit/& incontinentiam quum spiritus vincitur.

INdignatio

(qua ex ira homo afficit proximo tanq̃ indignosua affabilitate/conuersatione & huiusmodi) pctm̃ est pp̃ inordinatam passionē: & cōiter veniale/proce dens ex eo quod indignum reputat se a tali nunc &c. pati seu tractari. Potest tamen esse sine pctō, quando scilicet ex iusto rōnis iudicio procedit: iuxta illud greg. indignantur iusti/sed non dedignātes, hoc est non habentes affectum inordinatum. Potest & esse pctm̃ mortale / quando vsque ad subtrahendum aliquid de necessitate salutis impendendum proximo procederet/ aut vsque ad delibera tum contemptum aut odium proximi cresceret.

[147r] INFidelitas christiane fidei opposita

/ priua tiue sumpta (hoc est illius qui natus est habere fidem quia est homo/ non tamen habet) tunc tantum est peccatum quum negligit auditui fidei credere: iuxta verbum domini. si non venissem & loquutus eis non fuisset peccatum non haberent/infidelitatis. Contrarie autem sumpta/peccatum semper est maximum. Et distinguitur in tres generales species: scilicet paganorum, hoc est eorum qui nullo pacto fidem susceperunt christianam: iudeorum/qui profitentur in veritate nostram fidem in figura & negant illam in seipsa iam claram: & hereticorum/qui sunt baptizati sed pertinaciter errant in fide. ¶ Et quis infinite sint heresum species/iuxta infinitas erroneas sententias que contra fidem possunt esse: de his tamen non oportet sollicitum esse cōfessorem quantum ad peccati notitiam, sed solum quantum requirit medicina adhibenda: vt non remaneat in aliquo errore / vt sanus fiat totus/vt non facile redeat ad vomitum &c.

¶ Incurrit autem infidelitatis peccatum tripliciter. ¶ Primo ex intentione: vt quum quis in his que ad fidei necessitatē spectare nouit / ab ecclesia dissentit deliberate credendo oppositum. Et tunc est peccatum mortale maximum. Et si christianus est/ vocatur peccatum heresis. & est excōicatus si in exteriorem aliquem actum etiam coram seipso solo exierit: & reseruatur ab / solutio pape cum reliquis de cena domini.

¶ Secundo per primos seu imperfectos motus: ut quum quis ob tentationes aut rationes auditas &c. quasi vacillat in his que sunt fidei / non tamen ad deliberatum consensum discredendi peruenit. Et hoc est peccatum infidelitatis quidem / sed veniale propter imperfectionem actus. Et licet modo sit grauius & [[147]v] mō minus graue iuxta modum negligētie, semper tamen est graue propter genus arduum. & ideo statim abhorrendum est/ quum aduertitur quicquid contra fidem occurrit dicendum/ aut audiendū/aut cogitandum &c.

¶ Tertio propter ignorantiam ex parte materie: ut quia vel scit materiam spectare ad fidē/ sed nescit se errare in illa, vel nescit materiam spectare ad fidem que tamen ad illam vere pertinet, & in utroque casu putans se recte sentire / nimis tenet affirmat atque asserit errorem quem non videt esse errorem, infidelitatis peccatum materialiter incurrit: ut contigit sancto cipriano martyri: qui cum octoginta episcopis (ut habes. xxxij. di. ca. preter hoc) appellauit baptismum hereticorum lauacrum diaboli: quos beatus aug. redarguit. Et quia in huiusmodi materialiter tantum erratur in fide / & non formaliter (hoc est ex intentione: quia omnino intendunt tales stare in fide sancte matris ecclesie, immo pro illa pugnare/& intellectum in illius obsequium captiuare) non incurritur mortale peccatum. Sed tamen peccatur propter nimiam adhesionem: quod in cipriano excusabilius fuit ex sententia tot episcoporum / & martyrij tandē charitate omnino deletum.

Infidelium Conuersationem habere

in humanis occupationibus quis peccatum non sit absolute, cauendum tamen est ut occasio peccandi/ & scandali pusillorum ubi scandalum timetur. De iudeis autem in verbo iudei dicitur.

¶ In his autem que ad infidelitatis cultum spectant/ nullo pacto communicandum est. Vnde non licet commodare aut donare aut vendere illis aliquid pro usu suorum sacrificiorum/& huiusmodi: quoniam particeps esset quis criminis, utpote adiuuans illos ad exequendum infidelitatis sue cultum.

Infidelitas Vt est violatio promissionis

/ tractatur in fra in verbo perfidia.

[148r] INgratitudo

(qua hō pro accepto beneficio gratias non refert opere pro loco & tempore, aut non agit lingua/ laudando &c. aut non habet animo/ recordando / recognoscendo & affectum beni uolum habendo) peccatum proculdubio est: quia contra rectā est rationem, violatur. n. morale debitum. nam pro beneficio accepto debetur statim gratus animus/grataq; lingua/& gratum opus pro loco & tempore. Et multo magis ac maius ingratitude peccatum est, si aut animum malum rependat quis/aut vituperet aut offendat illum a quo beneficium accepit.

¶ Committitur autem ingratitude peccatum dupliciter. scilicet formaliter & per se, hoc est ex intentione: ut quum quis ideo ingratus est ut vices non rependat/aut malas vices reddat beneficio seu benefactori ut sic. Et hoc est proprie peccatum ingratitude/quod est speciale peccatum ab alijs distinctum: & hoc est esse ingratus ex interiori contemptu beneficij. Et est peccatum mortale ex suo genere: quoniam contemptus beneficij est contemptus non tam effectus q̄ boni affectus benefactoris. & contrariatur directe dilectioni debite benefactori. Contingit tñ hoc esse veniale propter imperfectionē actus / & propter primū motum ad contemnendum/& propter beneficium minimum: quia minimum tanq̄ nihilum. Ita quod inde fiat ut contemptus non sit perfecte

contemptus propter imperfectionem materie: sicut furtum rei minime non est perfecte furtum propter imperfectionem materie.

¶ Materialiter autem incurritur ingratitude peccatum / quādo vel omittitur aliquid necessarium ad gratitudinem, vel committitur aliquid offensuum benefactoris non eo animo ut ingratus sit/ sed alia intentione. Et tunc ingratitude non est speciale peccatum/sed circumstantia peccati in benefactorem commissi. Et si quidem omittitur aliquid de necessitate salutis exhibendū [[148]v] benefactori/aut committitur aliquid de necessitate salutis cauē dum ne fiat in benefactorem, peccati mortalis rationem induit circumstantia illa. Si vero omittitur aliquid aliter debitum / aut committitur aliter vitandum, venialis est. Et quia in omni peccato includitur huiusmodi circumstantia materialis ingratitude ad deum omnium datorem, non oportet scrupulo quēq̃ moueri de huius confessione circūstancie/ sed de illius contritione assidua sollicitum esse. Verum quando offensa notabilis in benefactorem aliquem commissa est/explicanda est: sicut alie circumstantie aggrauantes infinite/non tamen mutantem speciem.

INhumanitas

(qua homo hominem se esse quasi oblitus/alienae miserie non se estimat participem) peccatum est durioris cordis: quia misericordie virtutem tollit/ qua humani nihil a nobis alienum putamus, & qua si unum membrum iesu chr̃i patitur/ reliquum compatitur: sumus. n. omnes unum corpus in chr̃o, singuli autem alter alterius membra / inquit apostolus. Hent autem duas malas matres: qm̃ ipsa cordis duricia ex superbia nascitur, qua quis se tanti tenet / quasi sit adeo celsus ut ad ipsum mala vix pertingere possint: exterior vero omissio subuentionis/ex auaricia nascitur. Vnde inhumanus a tribus est vulneribus curandus/ ut discat quid est misericordiam volo.

INIustitia

(qua quis iniustum facit in quacūq̃ mā) pctm̃ est mortale exsuo gñe: quia illatiua est nocumēti quod charitati repugnat. Et hoc intellige quando homo facit per se (hoc est ex intentione) aliqd in iustum, intendēs rē aut famam aut honorē aut membrum &c. tollere. Nam quando per accñs aliquis iniustum facit (puta quia nec intendit offendere in aliquo pximū/nescit se per actūsū ledere quēq̃) non est pctm̃ mortale: nisi magnitudo nocumenti illati aut negligentia sciendi/ reducat actum in naturam iniustitie. Exēplū primi: [149r] si quis ex loquacitate mulierem cōiter habitam pro pudica ledat notabiliter in eius fama. Exemplum secundi quantum ad ignorantiam facti. si quis iaciendo sagittam interficiat hominem ibi manentem: quia non fecit diligentiam suam an ibi posset homo ledi sagitta. Quantum autem ad ignorantiam iuris: ut si quis violenter eijciat propria autoritate hominem iamolim possidentem agrum suum / quia putat licere sibi rem suam sibi vendi care. in hmōi. n. reddit actus in naturam iniustitie. Est autem in iustitia peccatum veniale propter imperfectionem actus ex pte actus/ut primi motus, aut ex parte materie / ut in re minima.

INobedientia

(qua suo superiori homo subditus nō obedit in illis in quibus illi subijcīt) dupl̃r incurrit̃. Vel per se, hoc est ex intentione. Et hoc est ex suo genere pctm̃ mortale: quia iniuriam facit superiori suo/contēnens illius preceptū. Idem nanque est contemptus p̃cepti/ & nolle ex intentione obedire precepto: quia qui ex intentione inobediendi transgredit̃ p̃ceptū/vult non subijci per obediētiā

precepto. quod est nolle subdi precepto: quum non ad aliud subdat hō precepto nisi ad obediendum. Quia ergo paria sunt contemptus precepti & nolle ex intentione obedire precepto, constat pctm mortale esse non obedire subditum precepto superioris vt non obediat. Intellige aut precepti nomine/omne superioris mandatum obligans subditum ad obediendū. ita quod non exigit vt sit preceptum anthonomasice (hoc est obligans ad pctm mortale) sed sufficit quod sit preceptum, hoc est hñs vim obligatiuam subditi ad obediendū/vt preceptum in moralibus distinguit contra consiliū. ¶ Et intellige quod inobedientia for malis (hoc est ea intentione vt non obediat) sufficit ad peccatū mortale inobedientie. Contingit tamen interuenire pctm veniale propter imperfectionem actus/vel primi motus/ vel materie minime: vt sepe dictum est in similibus.

[[149]v] ¶ *Incurritur autem inobedientia materialiter / quandocunq non ex intentione inobediendi sed alia intentione contra precepta dei vel superiorum homo facit. Et tunc inobedientia non est speciale peccatum: sed concurrit generaliter cum omni peccato/ inquantum in eo est inobedientia dei. & similiter inobedientia preceptorum iuris vel prelati/tanq generale peccatum omnium transgressionum iuris vel mandatorum a prelato inuenitur, qñ subditus non ideo transgreditur vt non obediat. Et propterea de huiusmodi inobedientia materialiter/iudicandum est secundū grauitatem peccati cum quo concurrit: nam si concurrit cum peccato alias mortali/ est mortalis: & si cum peccato alias veniali / est venialis. ¶ Et hinc fit vt si superioris preceptum obligans ad mortale subditus transgreditur non eo animo vt non obediat/ sed ex alia voluntate, peccet mortaliter: quia materialis inobedientia concurrit cum peccato alias mortali, hoc est ex vitalis precepti constituto inter peccata mortalia.*

INquietudo Mentis

peccatum sonat commune multis materijs. prout aliqui inquietam tenent mentem circa ne gicia secularia ex auaricie affectu: alij circa ea que sunt veneris/alij ea que sunt gule/alij circa ea que sunt vindicte &c. Vnde potest esse peccatum mortale/ quando ex mortaliter malo animo est deliberate. Et potest esse veniale peccatum: vtpote vel ex malo habitu precedente veniēs absque deliberatione/vel circa venialiter malam materiam versata: vt contingit negociatoribus lucrosis auaris absque cuiusq dāno.

INsensibilitas

Rarissimum peccatum est: quo quis sine rationabili causa fugit delectationes sensibiles naturales. Et si inuenitur hoc peccatum / mortale est: vt si quis horreret intantum delectationes [150r] sensibiles vt necessaria ad cibandum seipsum subtraheret / aut negaret debitum uxori / & breuiter necessaria pretermitteret. Aut ex lapidea natura constaret homo talis: ita quod forte non haberet tantum luminis & liberi dominij super suam malam complexionem vt mortaliter posset in hoc peccare.

INsipientia

Pro quanto peccatum sonat contrarium sapientie/ male affecte mentis ad affectiue iudicandum secundum primam causam, crimen est: siue tollat a se deum vt finem suorum operum/siue vt prouisorem/siue totaliter: iuxta illud. dixit insipiens in corde suo/non est deus. Sed tunc usque adeo execat vt infidelitatem induat: qui enim primo operatur / tanq qui putat non esse deum, non multum distat vt putet & dicat in corde suo non esse deū.

Interdicti Ecclesiastici violatio

/ peccatum videtur solummodo clericorum: quoniam solis clericis pena indicitur. Nec etiam est clericorum qualitercunque, sed pro quanto exercent aliquid certo ordini deputatum: ita quod nec ipsi clerici violant interdictum/nisi faciendo aliquid quem actum ordinis.

¶ Ex penis autem irregularitatis & suspensionis ab officio & beneficio/& ineligibilitate & impostulabilitate &c. quas clericus violans interdictum incurrit, apparet peccatum esse mortale: tanta enim multiplicatio tam grauium penarum/graue delictum supponit. Nec quantum ad hec refert an ipse clericus sit interdictus/an hec faciat in loco interdicto. ¶ Intelliguntur autem in proposito appellatione clericorum non solum qui vere sunt clerici, sed etiam moniales/que nullius ordinis sunt capaces: ut patet in ca. postulastis. de cle. exco. &c. ministrante. Ita quod ipse tunc violare intelliguntur interdictum, quando officiantur ecclesiam [[150]v] ut prius, & breuiter illa facerent que clericis intelliguntur prohibita tanquam competentia ex ordine aliquo. Et quoniam imponitur eis multum grauis penitentia (scilicet quod in arctiori debent retrudi monasterio ad agendum penitentiam) apparet similiter peccatum mortale.

¶ Verum huiusmodi apparentia mortalis peccati/siue in clericis siue in monialibus, non cogit fateri peccatum mortale: quia sole pene sunt temporales/quas potest homo cum merito incurrere: ut patet in iudice qui incurrit irregularitatem iudicando iuste hominem ad mortem. omnes enim huiusmodi penas aut maximas inter illas incurrit homo absque peccato. Et propterea sicut excommunicatio minor potest incurri absque mortali peccato/& tamen priuat hominem a maximis misterijs sacris & necessarijs singulis hominibus (quia priuat a perceptione sex sacrorum) ita interdictum sicut & irregularitas & suspensio incurritur absque mortali peccato quantum est ex parte penarum: aliunde siquidem potest esse mortale, scilicet ex parte contemptus aut precepti adiuncti/si contingat aliquid horum adiungi.

¶ Dixi autem violationem interdicti peccatum esse clericorum quatenus clerici: quia laici non proprie violant interdictum nisi faciendo a clericis illud violari. & tunc non minus quam clerici peccant. Et in multis casibus huiusmodi/ incurrunt laici excommunicationem: ut habes supra in verbo excommunicatio. ¶ Sed si clericis violentibus aut non violentibus interdictum / laicus interdictus aut in loco interdicto audit diuina que ibi dicuntur, dicendum est quod peccat quidem si ipse laicus est interdictus: quoniam debet humiliter sustinere interdictum/& obedire abstinendo a diuinis. Si tamen ipse non est in culpa/nec est nominatim sed ut unus de populo interdictus / & sine scandalo ex deuotione hoc faceret tanquam putans innoxijs pias interpretationes penarum subuenire, creditur excusari a tanto. Si autem ipse non est interdictus/sed audit in loco interdicto, non videtur peccare: [151r] quia ex quo ibi diuina dicuntur ipso non authore, melius est ut fructum ex illo malo bonus percipiat quam quod absterneat. nisi hoc esset fomentum clericorum ad non seruandum interdictum. Et similiter si celebrans admittit ad diuina aliquem interdictum/ non teneor ego exire: quia non est assignatum delictum participij in diuinis cum interdicto sicut cum excommunicato. quis celebrans incurrat suspensionem ab ingressu ecclesie: ut patet in ca. episcoporum. de priuile. in. vi.

¶ Aduerte hic / quod hodie nullus tenetur seruare interdictum a iure vel a iudice positum, si non est contra certum locum aut personam denunciatum: quia sic in concilio constantiensi sub martino quinto indultum est: ut patet in constitutione superius recitata in tractatu de excommunicatione minore.

Interrogationes Penitentium a confessoribus

/ propter finem huius operis occurrunt hic inserende / vt confessor sciat exercere officium suum. ¶ Vbi scito primo/ quod vt in verbo confessor tactū est, confessor tenetur ad interrogandum penitentem in casu quo putat aut rationabiliter dubitat omitti aliquid necessario confitendum si non interrogat: quia tenetur iudex discernere omnia necessario discernenda ante sententiam absolutionis: alioquin iudicis officio abutitur. Vnde si ad necessaria discernendum oportet interrogare/tenetur interrogare. Et quia abusus sacramentalis iudicij est sacrilegium / procudubio peccatum est mortale nolle interrogare de necessarijs. Et confirmat hoc ex iuris autoritate/extra de pe. & re. omnis vtriusque sexus. Vbi dicitur de confessore/diligenter inquirens peccatoris & peccati circūstantias. Vbi autem confessor bona fide putat non esse opus interrogatione/nō peccat: quia precepta affirmatiua quale est de interrogādo/ intelliguntur pro loco & tempore/ & secundum omnes prudentie [[151]v] circūstantias: imprudentis autem est interrogare quem aut qñ non putat bona fide interrogandum. ¶ Scito secundo/q interrogationum quedam sunt preambule ad confessionem/& quedam sunt ipsius confessionis. ¶ Interrogationes preambule sunt tres. Prima. si audiendus potest sibi subdi quo ad sacramentum penitentiae/iuxta dicta in verbo absolutio: quia aliter non posset ipsum absolvere. & propterea ante omnia oportet nosse si est de sua parochia vel diocesi &c.

¶ Secunda. si est impeditus ita vt non possit ab ipso absolui: puta si est excōicatus aliqua reseruata excōicatione/si est in cōcubinato/ si usurarius/si p̄seuerās occupator alieni seu tyrannus / & quecunq; huiusmodi. Et hoc vt non possit postea penitens cōqueri dicēdo/ quod voluisti audire & scire facta mea / & non vis me absolvere &c. Similē quoque cautelam adhibe ecclesiasticis qui detestabilē abusum habendi tot beneficia curata incompatibilia absque rōnabili causa sequentes confidunt in bullis scriptis. predicendum est eis/prouide primum vt sit tuta conscientia secundum deum/et deinde audiam. Premittendi sunt quoque ecclesiastici comati etc. ad tonsorem/& deinde audiendi. Et sic de alijs.

¶ Tertia est/si preparatus est diligēti discussione p̄missa ad cōfessionem tendū. nam impossibile hūano more vñ / vt statim quis longi t̄p̄is delicto/ neglecto/ recordē/ita vt possit credi illum diligenter discussisse conscientiam suā. Oportet autē p̄cogitasse secūdū suū modum iuxta fragilitatem humanam/ & postea supplementum a confessoris inquisitione sperare. Hec de preambulis.

Ante Interrogationes autem confessionis / faciat confessor penitentem dicere peccata sua modo quo scit: quia hoc recta ratio & iudicij & medicine requirit. Nam accusator debet prius accusare, & similiter eger debet dicere quid sibi dolet / caput an stomachus &c. penitens autem est accusator suimet/ & est eger, confessor autem iudex & medicus. ¶ Nec hoc putes tempus perditum: quoniam ex tali spontanea cōfessione [152r] quis crasso modo/habes circa que interrogare debes. Memento autem non interrompere accusantem se: sed postquam compleuit/ interrogato ordine qui tibi magis placuerit. Nos aliorum ordinē sequētes, secundum decem precepta interrogationes que videntur necessarie / summatim per capita pro memoriali subiūgemus. ¶ Circa primum preceptum capita nouem occurrunt. ¶ Primū est de infidelitate. Si recessit a fide nihil credendo: quod est apostasia a fide. Si non credidit aliquid fidei: quod est heresis. Si vere dubitauit de his que sunt fidei: quia dubius in fide infidelis est. Intellige si deliberato consensu voluit dubitare & non credere. Si vacillauit in fide citra deliberatum consensum / est veniale. Si ex timore negauit fidem verbo vel signo / quis non corde: quia mortale est.

¶ Secundum est de idolatria. Si adorauit demonē: & breuiter aliud q̄ verum deum.

¶ Tertium est de blasphemia dei & sanctorum. Si blasphemauit deum aut sanctos. Si maledixit deum aut sanctos &c. aut iniuriōse impudica membra sanctorum dixit &c.

¶ *Quartum est de falso cultu veri dei: vt si iudaicum etiam cultū seruauit/aut in cultu ecclesiastico falsum inseruit: quia pernicio sum esset mendacium cultus.*

¶ *Quintū est de supfluo cultu veri dei: vt si fiat excessus corporalis appatus aut cantus aut soni. qđ cōiter veniale vř. Sed si excessus consistat in hoc quod adiungit diuino cultui cantilena aliqua (siue in voce hūana siue in voce organi) mortale pctm̃ est ex suo gñe: quia iniuria irrogat ecclīastico cultui ac deo / dum colitur huiusmodi cantilenis.*

¶ *Sextū est de inuocationibus demonum explicita: quia mortale est. Et similiter si familiaritatem aut pactum aut sociale colloquiū cum demone habeat: quia non licet cum eis nisi hostiliter aut dominatiue diuina virtute se habere. ¶ Colloqui autem cum demone in arrepticijs & energuminis vane & curiose (vt a [[152]v] multis fit) peccatum proculdubio est: quia publicati sunt nobis hostes. Mortale autem non video/si nihil aliud peius curiositate aut vanitate occurrit: quia imperfectum quid in genere socialis conuersationis hoc est.*

¶ *Septimum de incantationibus & diuinationibus per superstitionem / in quibus demonis inuocatio implicite inuenitur: quoniā mortale est/nisi ignorantia excuset: vt habes in locis proprijs. Et his annectuntur diuinationes per astra/ somnia/ auguria/ sortes, quando superstitiose sunt. & de portantibus breuia superstitiosa ad collum &c.*

¶ *Octauum de perfidia votorum. Si non impleuit votum tempore debito. Si vouit facere malum: puta percutere. Si vouit nō facere bonum aliquod: puta non mutare/ non fideiubere. quia non solum non valet/sed peccauit vouendo.*

¶ *Nonum est de tentatione dei. Si tentauit deum/ volens deum succurrere sibi miraculo quum posset se pascere: aut &c.*

¶ *Circa secundum preceptum occurrunt tria / iuxta tres comites iuramenti: iurabitis in iudicio/ iustitia & veritate. hiere. iiij.*

¶ *Quantum ad veritatem. Si iurauit assertiue scienter falsum: vel dubitans assertiue tamen iurauit. Et similiter si promissorie iurauit non intendens implere. Et similiter si cōminatorie iurauit. Et si quod iurauit se facturum noluit implere.*

¶ *Quantum ad iustitiam. Si iurauit se facturum malum/precipue peccati mortalis.*

¶ *Quantum ad iudicium. Si iurauit indiscrete & sine rationabili causa. Et ad hec reducitur interrogare si fuit causa q̄ aliquis iuraret falsum aut malum/ aut non impleret iuramētū.*

¶ *Circa tertium preceptum occurrunt quinque: scilicet de tempore sacro / de actibus sacris / de loco sacro / de rebus sacris/de personis sacris.*

¶ *Circa primum. Si festos dies violauit / opera seruilia aut alia ab ecclesia prohibita exercendo aut iubendo illa fieri. Si omisit [153r] missam dictis diebus absque rationabili causa. Si diem festum audita missa consumpsit in ludis vanis &c. Si tempore sacrorum ieiuniorum (hoc est quadragesime/ vigiliarum & quattuor temporum) omisit ieiunare absque rationabili causa. Si violauit hec eadem cibis prohibitis.*

¶ *Circa secundum. Si non communicauit in pascate. Si non est confessus semel in anno. Si confitendo mentitus est. Vel tacuit aduertenter aliquod mortale: quia in hoc casu confessio utpote dimidiata esset iteranda. Si non peregit penitentiam iniunctam. Si contraxit matrimonium cum personis sanguine iunctis usq; ad quartum gradum. Si contraxit matrimonium clandestinū. Si neglexit sacramentum confirmationis pro se aut his quorū curam habet. Si neglexit ire ad predicationem: & scire que tenetur scire. Si fecit sacros actus (hoc est actus alicuius ordinis: vt celebrare / facere diaconatum / & huiusmodi) & breuiter si dedit aut suscepit sacramentum aliquod in peccato mortali, hoc est absque illius contritione: aut ad hoc faciendum induxit aliquem. Si excommunicatus ingressus se diuinis: puta misse/officio/processioni. Si cum excommunicatis*

participauit in diuinis extra casus concessos. Si excommunicatus minore ex communicatione suscepit aliquod sacramentum. Si suspensus aut irregularis aut interdictus ingessit se prohibitis sibi.

¶ Si qui tenetur ad officium diuinum non dixit illud. Si ex proposito euagata mente illud dixit/ in parte precipue notabili. Si dixit illud ita collidendo vt non exprimeret dictiones, sed principium & finem versus sonando: quoniam si vere ita est/non satisfit. Si mutauit officium ad libitum.

¶ Circa tertium. Si violauit locum sacrum (hoc est ecclesiam aut cimiterium) semine aut sanguine humano. Si violauit loci ecclesiastici immunitatem, inde furando / rapiendo / vel extrahendo vi inde homines. aut ibidem prohibita exercuit vel exerceri fecit: vt iudicia secularia/parlamenta &c, Si interdictum [[153]v] non seruauit.

¶ Circa quartum. Si abusus est sacramētis/ & precipue eucharistia. aut sacramentalibus: puta oleo sancto & huiusmodi. Si non seruauit formas sacramentorum. Si iniuriam fecit sanctorum reliquijs aut imaginibus. Si usurpauit aut occupauit res mobiles vel immobiles deo dicatas: vt sunt res ecclesiarum.

¶ Circa quintum. Si percussit aut quomodolibet violentauit clericum seu ecclesiasticam personam. Si carnale peccatum similiter commissum est post ordinem sacrum/aut religionem aut votum castitatis. Si libertatem a gabellis &c. ecclesiastica personarum violauit/exigendo ab eis prohibita exigi.

¶ Circa quartum preceptum occurrunt quinque: scilicet de impietate / inhumanitate / inobedientia / inobseruantia & ingratitude.

¶ Quantum ad impietatem. Si parentes non honorauit. Si illis non subuenit Si sanguine iunctis debitum honorem & subsidium non impendit. Si patrie si conciuibus & patrie beniuolis debita non exhibuit auxilia & officia. Si filios aut nepotes sibi commissos non educauit / instruxit / curauit. si maledixit illis. si neglexit corrigere illos verbo & verbere vt expedit precipue in peccatis mortalibus: vt blasphemie &c. Si uxorem vel virū male tractauit. Si famulos famulasque male gubernauit: & econtrario si hi debitum non fecerunt.

¶ Quantum ad inhumanitatem. Si crudus ad pauperes. Si ad opera misericordie negligens. Si de superfluo non fecit elemosynam. Si existenti in necessitate extrema aut magna/nō subuenit vt potuit. Si contra pauperes aliquid fecit aut dixit, aut impediuit aliquam eis conferendam elemosynam.

¶ Quantum ad inobedientiam. Si ex contemptu non obediuit: seu si non obediuit vt non obediret. Si non obediuit in his que [154r] sub precepto mortalis peccati mandata sunt. Si non obediuit in damnum alicuius. Si non obediuit in his que sunt notabilis importantie. Si non obediuit in communibus mandatis. ¶ Et hic insere de obseruatione legum & statutorum &c.

¶ Quantum ad inobseruantiam. Si principibus & his qui in dignitate sunt constituti non detulit debitum honorem & reuerentiam & subiectionem verbo & opere. Si magnatibus &c. non surrexit &c.

¶ Quantum ad ingratitude. Si ex contemptu beneficij aut benefactoris fuit ingratus: seu si ideo fuit ingratus vt esset ingratus. Si fuit ingratus verbis. Si affectum non habuit retribuēdi. Si memoriam non replicauit recompensandi, sed obliuioni mandauit beneficium. Si benefactori detraxit aut malefecit/ aut fieri fecit.

¶ Non occides/quintum preceptum. Vbi de iniurijs personalibus mortis/mutilationis/vulneris/ vinculorum/ carceris/seruitutis/cruciatus/& exilij/consistentium in facto.

¶ Si occidit aut occidere attentauit. Si infantem tenuit in lecto cum periculo oppressionis. Si procurauit abortum viuificato fetu. Si etiam procurauit abortum ante viuificatum fetum/scilicet primo mense: quia etiam mortale est, minus malum tamē. Si venenum sterilitatis sumpsit aut

dedit. Si aliquid horum fieri fecit/aut dedit consilium auxilium vel fauorem: immo si non obstitit quum posset/in crimine est.

¶ Si mutilauit aut mutilari fecit &c. vt de homicidio interroga tum est. Et sic de alijs sex / si vulnerauit si vinculauit/si carcerauit / si cruciauit quacunque corporali afflictione / si in exilium misit / aut aliquid horum fieri fecit &c. vt supra. Demũ si voluntate deliberata aliquid horum desiderauitvt alicui eueniret.

[[154]v] *¶ Ad hec reduc de odio/ira/inimicitia/& bello. Si odio habuit aliquem. Si desiderauit illi malum/anime vel corporis/ vel honoris/ fame/rerũ &c. Si gauisus est de malo alicuius: & quali malo. Si vindictam fecit propria potestate: aut similiter fieri fecit aut optauit fieri. Si noluit parcere inimico quantum ad offensam. si negauit aut subtraxit cõmunia beneficia. Si inimicitias fouit. Et hic innumera occurrunt de actibus propterea gestis ĩntus & extra: & de peccatis quorum fuit causa aduocando socios criminis &c. ¶ Si fecit bellum iniustum. Si iuit ad bellum iniustum scienter. Si iuit ad bellum dubium de iustitia/absq̃ mandato superioris: ita quod obedientia non excuset.*

¶ *Sextum preceptum non mechaberis / de iniurijs venereis: scilicet de adulterio / incestu / sacrilegio / stupro / fornicatione / & crimine innaturali.*

¶ Si cum persona coniugata / est adulterium. Si cum sanguine iuncta/est incestus. Si cum persona deo dicata per sacrum ordinem aut votum solenne religionis / aut etiam per votum simplex castitatis, semper est sacrilegium. Si cum muliere virgine / est stuprum. Si cum persona soluta / est simplex fornicatio. Si innaturaliter persona sola / est mollicies. si cum persona alia / est sodomia. ¶ In his venereis mo dus innaturalis / hoc est vt mulier supergrediatur / culpabilis maxime est. Alij vero tolerabiles sunt: & videntur potius confitentibus relinquendi vt dicant ipsi.

¶ De osculis/tactibus & alijs huiusmodi interroga summarie ĩnter non coniuges. Inter coniuges nulla quasi cura habeatur nisi vel ad pollutionem extra actum coniugij agatur / aut cum periculo talis pollutionis agatur: omnis enim extra cõiugij actũ voluntaria pollutio peccatum est contra naturam.

¶ *Septimũ p̃ceptũ non furaberis/de iniurijs q̃tũ ad res: de furto/ rapina/fraude/vsura/& hmõi. Si furatus est. Si rem alienam **[155r]** inuentã que non habetur pro derelicta/ accepit animo retinendi pro se. Si ex nau fragio res alienas accepit. Si vendidit aut emit cum fraude, aut circa precium/ aut circa rem/aut circa pondus/ aut circa mensuram / aut circa numerum. Si fecit contractus usurarios. Si imposuit nouam gabellam. Si exegit gabellas a personis ecclesiasticis contra ipsarum exemptiones. Si violente abstulit rem alienam: aut etiam suam a quieto possessore / q̃uis male possideret. Si contractum societatis iniuste fecit. Si com/ munia bona usurpauit. Et de cambijs. Et breuiter hec melius ĩpsi qui fecerunt sciunt si volunt se accusare: quoniam consciẽtia eorum accusat eos intus.*

¶ *Octauum preceptum/non dices falsum testimonium / habet duo capita magna. Primum de iniurijs iudicialibus. Et hic ex parte iudicis/ex parte accusatoris/ex parte rei/ ex parte testis / ex parte aduocati/ex parte procuratoris. ¶ Secundum de iniurijs verborum. Et hic de mendacio / detractone/contumelia/rixa/ contentione/litigio/susurratione/irrisione/maledictione.*

¶ Et quoniam illa que pertinent ad primum caput/non sunt cõia/ sed aut rara aut ad status spectant iudicum/ aduocatorum &c. ideo vide in locis proprijs. Non pretermittendo circa testes in iudicio/an non solum verum dixerint / sed etiam an responderint iuxta interrogata absque sophistication. Et similiter si reus in casu quo tenetur/noluit fateri verum aut mentitus est. & tanto peius si inde alter (puta actor) infamatus est quasi calumnia tor &c.

¶ De mendacio. Si mentitus est perniciose, hoc est in damnum alterius. siue quo ad scientiam / docendo falsa: siue quo ad res / dicendo quod res ista non est istius: siue quo ad quodcunq̃

aliud bonum/anime vel corporis vel rerum exteriorum. Si mentitus est officiose vel iocose. ¶ Hic annecte de simulatione & hypocrisi, que sunt mendacia in facto. Si simulatio aut hypocrisis fuit perniciosa: hoc est in damnum &c. [[155]v] aut si fuit adeo affectata/vt pro illa seruanda non curauerit incurrere mortalia peccata. Si mendicauit quasi egens quum non egeret. Si finxit reliquias sanctorum aut miracula &c. ad questum. ¶ Annecte et de iactantia/si perniciosa. Vide in locis suis. ¶ De detractone. Si dixit aliquid ad infamiam alterius animo infamandi. Similiter si audiuit aut fouit aut induxit tali animo. Si non animo detrahendi dixit verba detractoria cum lesione fame. Si facile retulit ex auditu mala aliorum. Si non defendit famam proximi iniuste infamati/in casu quo posset, & propterea lesa est proximi fama.

¶ De contumelia. Si dixit alicui aliquid criminosum aut conui tium anime vel corporis animo iniuriandi. Si sine tali animo dixit/ita tamen quod notabiliter proximus est iniuriatus. Si ad hec dedit consilium &c. Si alias leuiter iniurias aliquas dixit. Si rixatus est, quo animo / & quibus verbis iniuriosis aut minis. Si comminatus est / & quo animo & quid. Si contentioni vacauit: & quo animo/an impugnandi veritatem vt impugna ret veritatem/an ex duricia aut apparentia quadam / & an in rebus fidei vel morum &c. Si litigiosus fuit/omnibus opponens/ semper quasi molestus in colloquijs &c.

¶ De susurratione. Si seminauit discordias aut fouit eas animo discordiam causandi aut fouendi. Si non eo animo / sed tamen tam notabiliter vt discordia sequeretur. Si leuiter aliqua dixit que ingrossatiua sunt animorum.

¶ De irrisione. Si derisit aliquem animo confundendi illum. Et si non tali animo/tamē ita turpiter vt confusio sequeretur. Si ioco aut leuiter irrisit aliquem.

¶ De maledictione. Si imprecatus est malum alicui: & quod malum/anime vel corporis, vel damnum rerum/ fame &c. si hoc dixit animo vt eueniret. si ex ira sine animo malo. Si maledixit creaturis irrationalibus. Si maledixit diem natiuitatis sue aut alterius detestando hominem natum/ ex consensu deliberato [156r] volēs male natum aut non natū. Et sic de similibus. ¶ His annecte de verbis turpibus/q̄ male morigerati habent in consuetudine. ¶ Nonum preceptum/non concupisces rem proximi tui/de pec catis auaricie in corde. Si desiderauit rem alterius iniuste habere. Si machinatus est ad damnum alterius.

¶ Et hic de propositis & fludijs acquirendi per fas & nefas. Si fuit mediator aut consultor ad aliquid huiusmodi.

¶ Decimum preceptum/nō concupisces uxorem proximi tui. Hic de peccatis carnalibus in corde/ & consequenter in loquutione. Si concupiuit mulierem alienam aut consanguineam &c. scdm supradictas species luxurie. Si misit ad hoc nuncios/si literas. si fuit mediator ad hoc aut adiutor. si oculis aut nutibus prouocauit. Si in ecclesia aliquid horum fecit: & peius si in missa &c. Et hic occurrunt innumerabiles actus amantium/ quos ipsi sciunt &c.

Interrogationes *autem de septem vitijs capitalibus non arbitramur aliter apponendas q̄ remittendo ad ipsa vitia: vt scilicet confessor viderit in verbo superbia que sunt superbie / & in verbo gloria que sunt inanis glorie / & in verbo auaricia que sunt auaricie/& sic de alijs: ne contingat idem repetere.*

¶ Similiter circa status diuersos hominum. siue communes/vt coniugatorum. siue speciales: vt episcoporum / beneficiatorum clericorum/religiosorum/visitorum/iudicum/aduocatorum/ procuratorum/medicorum/magistrorum/doctorum.

¶ Artificū vero diuersoꝝ peccatam / in his q̄ fraudis sunt applicata ad illam materiā maxie vident cōsistere: & iō non duxi replicāda.

INtimiditas (*qua homo non timet pericula vite/integritatis membrorum/ & bonorum temporalium, qñ/vbi/cur/& sicut oportet*)

peccatum est con trariū fortitudini: quia contra rectam est rōnē. [[156]v] ¶ Est autem peccatum mortale/quando ex consensu deliberato homo non timet, contra rectam rationem nocendo sibi ipsi vel proximo notabiliter: siue causetur animus hic impavidus ex minore q̄ debeat amore proprie vite &c. siue ex elatione animi: vt frequentius accidit hominibus putantibus vilis animi esse timere & separare se a contentionibus / rixis / armis / &c. ¶ Veniale autem peccatum hoc est/quando ex stultitia excusabili procedit: scilicet quia quasi stolidus non perpendit pericula, & ideo non ponderans non timet. Tantaque posset esse stoliditas quod nullum esset peccatum. Est etiam veniale & propter imper fectionem actus/vt si deest deliberatio (vt in primis motibus) & propter imperfectionem materie: vt in paruis periculis seu paruis rebus.

¶ Aduerte hic tam pro hoc non timendi pctō q̄ pro similibus peccatis in defectu passionum consistentibus, quod quia passiones amoris/ timoris/tristitie/ire/audacie &c. indite sunt nobis ad psequendū nra bona vel ad fugiendum mala, non sit tibi cure siquis quasi stoicus ex naturali complexione aut vndecūq; animum habeat aut videatur habere sine passione timoris vel tristitie &c. si tñ habet illam quantum ad effectum necessariū: puta quod prosequit bona prosequenda/ fugit fugienda / cauet cauenda qñ/vbi/cur/ ficut &c. oportet: in hmōi. n. voluntarijs omissionibus consistit peccatum/siue habeat passionem siue non.

INtrusio

Crimen est canonicum: quo. s. aliq; honorē ecclesiasticum seu bñficiū absq; canonica prouisione acquirit de facto. & intrusus est & dicitur q̄diu sic tenet: & est in statu eterne damnationis.

INuidia

(qua homo tristatur de prosperitate alterius similis seu equalis. Vel sub alijs verbis/ qua hō tristat de bono alterius quasi diminuat propriam excellentiam) peccatum est: quia tristat quis de bono alieno/ [157r] de quo debet potius gaudere. Et est ex suo genere peccatum mortale: quia contra charitatem/qua bonum proximorum diligere tenemur. Et proprie inuidia est quum aliquis dolet quod alius prosperetur/non propter aliud, sed propter hoc solum quod ille pā a se distans / bonum seu melius habet: apprehendit. n. inuidus quasi illius bonum sit sue diminutio excellentie. Qui autem tri statur de bono alterius propter aliquam conditionem adiunctā (puta propter damnum inde sequens aut quia caret ipse / aut quia indignus habet) non est inuidus. Et sunt tres: scilicet timi dus/emulus & nemesius. de quibus in suis vide locis.

¶ Et sicut contingit in alijs vitijs / ita hic intellige inuidiam ex voluntatis consensu esse peccatum mortale. sine deliberatione autem esse veniale: vt in motibus passionum imperfectis / & similiter in rebus minimis. ¶ Nec inuenitur inuidiam humanā habere plures species. Dico autem humanam propter inuidiam fraterne gratie/qua quis tristatur de diuine gratie diffusioneseu participatione: quoniam hec inter peccata contra deum est / & ponitur peccatum in spiritus sanctum/& est grauissimū.

IRa

Passio est naturalis / qua appetimus vindictam. Et si ratione reguletur/ non est peccatum: sed si a recta ratione exorbitet peccatum est. Potest enim vindicta iusta recte appeti/sicut etiam potest recte infligi: vt quum pater aut prelatus irascitur contra filij aut subditi delicta & punit.

¶ Dupl'r aurt discordare potest a recta rōne. Pr̄o q̄tū ad vindictā appetitā: quia. s. quispiam appetit vindictam iniustā. siue sit iniusta secūdū se: puta quia appetit quod q̄s occidat quum non mereat mortē. siue sit iniusta quantum ad actorē: puta quia licet mereatur mortem/non tamen ab homine priuato. siue sit iniusta quantum ad [[157]v] intentionem appetētis: quia licet ille mereatur mortem a iudice, iste tamen appetit illam non vt iustam sed vt saciatiuam sui animi. Et sic ira est peccatum mortale/quia contra charitatem. Ita tamen quod propter imperfectionem actus, vel ex parte irati/ quia non ex consensu rationis (vt contingit in passionibus aūq̄ vere consentiamus) vel ex parte vindicte / quia minima est (vt contingit in punctionibus minimis, que si fierent quasi pro nihilo haberentur) peccatum solummodo veniale intelligas/ sicut in ceteris vitijs humanis. ¶ Secundo potest a recta ratione ira discordare quantum ad modum irascendi: puta quia nimis ardens intus quis irascitur / aut secundum exteriores motus nimis excandescit. Et sic si excessiuus modus est nudus, peccatum est veniale. Si autem huic excessui adiaccat aliquid contra dilectionem dei vel proximi (vt blasphemia aut maledictio ex animo) esset ex adiacenti mortali mortalis.

IRonia

Apud morales vitium iactantie contrarium significat/sicut auaricia contrariatur prodigalitati: ita quod ironia fingit minus de se q̄ sit / sicut per opposi tum iactantia fingit de se maius q̄ sit.

¶ Et quoniam ironia aut negat aliquid magnum in se quod quis in se recognoscit / aut affirmat de se aliquem defectum quem in se non recognoscit, ideo semper peccatum est: vtpote mendacij species. Et potest distingui ironia in officiosam/iocosam & perniciosam. vt perniciosam/ que sola est peccatum mortale/intelligatur illa ironia que contra charitatem dei aut proximi tendit: vt quum quis ad decipiendum illa vtit̄: iuxta illud. est qui nequiter se humiliat/ & interiora eius plena sunt dolo. Quum autem aliquis predicat se defectuosum vt habeatur humilis/incurrit simul contraria vitia. & ironie/fingendo defectus quos non habet: & iactantie/fingendo humilitatē qua caret. Et quia hic ē eius finis, iō magis ē reus iactantie q̄ ironie.

[158r] IRregularitas

Nō culpa sed pena est. Nec spectās ad confessores: quia pariter absoluuntur a peccatis irregulares & non irregulares. Vnde pertran/ seundum censui, monendo confessorem quod si alicubi peccatum clerici propter quod incurrisset irregularitatem reseruatum reperit/dicat clerico quod ipse de seipso rationem reddat: ne oporteat confessorem reuoluere omnia iura ad videndum oēs casus quibus incurritur irregularitas. Et sic in similibus (puta in synodalibus & statutis municipalibus) seruare memento/ ne erres & te exoneret.

Scito Tamen irregularitatem non solum a laicis incurri quandoque sine peccato (vt quum iudex occidit maleficum) verum cum clericus etiam male operando incurrit irregularitatem non propterea peccat mortaliter. ita quod actus aliquis habens annexam irregularitatem non inducit peccatum mortale, siue exercens illum actum propterea reddatur inhabilis ad exequutionem sui ordinis siue non: quia plus est facere illud propter quod homo redditur inhabilis ad susceptionem

sacramentorum q̄ facere illud per quod inhabilitatur ad exequutionem ordinis: quum suscipere sacramentum sit maius exequutio ne ordinis/ & sit magis de necessitate salutis. Sed primum non inducit peccatum mortale: vt patet de excommunicatione minore: ergo nec secundum. Incurritur quippe excommunicatio minor absque mortali peccato/ & tamen priuatur per eam homo perceptione omnis sacramenti. Et simile est de suspensionis & interdicti censuris iudicium propter eandem rationem.

¶ Scito quoque quod appellatione irregularitatis homicidij volūtarij non venit irregularitas propter occisionem hominum in bello iusto aut iudicio iusto: quoniam vbi non interuenit homicidiū/ ibi non inuenitur irregularitas homicidij. constat autem quod qñ homo iuste occiditur non committitur homicidium: quoniam **[[158]v]** homicidium species est criminis: non enim significat occisionē hominis qualemunque sed iniustam. ergo non est ibi irregularitas homicidij siue voluntarij siue inuoluntarij. Cum quo tamē stat quod interuenit in huiusmodi alia irregularitas: puta cause sanguinis vsque ad mortem. Et hec ideo sint adiecta vt sciant priuilegiati in dispensatione irregularium citra homicidium voluntarium/posse se dispensare in omnibus casibus occisionis humane in quibus non interuenit crimen homicidij. Nec sint decetero propter hec solliciti ad petendum dispensationem a papa: quia ipsi possunt dispensare.

Irrisio

Vide supra in verbo derisio.

IVdai#are

(siue seruando sabbatum / siue alia iudeorum custodiendo) peccatum mortale est/ad superstitionem falsi cultus diuini spectans.

IVdeorum Cōuersatio

illi cita est christiana / in generali quidem quantum ad assiduam seu familiarem conuersationem. ¶ In speciali vero quantum ad decem. Primo ad simul habitādū. Secundo ad simul conuiuandum. Tertio ad simul balneandū. Quarto ad vocandum illos in infirmitate. Quinto ad percipiendum medicinas ab eis. Sexto ad nutriendū infantes eorum in domibus eorum. Septimo ad seruiendum eis vt illorum famuli. Octauo ad esse seruum eorum. Nono ad preficiendum seu permittendum illos in aliquo officio publico inter christianos. Decimo ad comedēdū azima illoꝝ: vt videre potes extra de iudeis. et. xxviij. q. i. in pluribus capitulis.

[159r] ¶ Et quoniam in multis apposita est pena excommunicationis (vt in pr̄o/tertio/quarto/quinto & ultimo/in ca. nullus. xxviij. q. i.) secundum autem dicitur sacrilegum / sextum vero & septimum committitur prelati vt compellant per ecclesiasticā censuram, nono quoque censura excommunicationis ferenda indicitur. xvij. q. iiij. ca. constituit. ideo cautum oportet confessorem in huiusmodi non ferre vnā de omnibus sententiam, sed quedam nullo pacto pertransire: qualia sunt omnia que quasi continuam conuersationem aut multam familiaritatem ingerunt (vt cohabitare / famulari domestice quouis ministerio &c.) & quod tolerantur in officijs publicis. Primum. n. horum periculum habet annexum subuersionis: iuxta illud apostoli. modicum fermentum totam massam corrumpit: & propterea inhibuitur est. Secundum autem derogat dignitati fidei: & id circo est interdictum.

¶ *Quedam autem si absque contemptu non sunt seruata/ ex incuria aut aliqua causa rationabili/ saltem secundum transgresso rum iudicium, tolerari possunt: vt cenasse cum eis/aut balneatũ simul esse/vocasse ad curam egritudinis/ & similia. Spectandũ siquidem est ad tria. Primo ad obedientiam/cui non contrauenitur si desit contemptus. Secundo ad finem precepti/qui est ne fides fidelium periculo corruptionis exponatur: contra quem fieret si familiaritas/ aut illorum super christianos prefectura quelibet permetteretur. Tertio ad alium finem precepti / scilicet dignitatem fidelium seruandam. contra quem fieret & per illo rum officia publica / & per azimorum illorum comestionem/ & per conuiuia: ipsis enim tanq̃ diuina profitentibus / nostra abhominantibus, christiani quasi prophanos se exhiberent/illis deferendo. Et omnibus consideratis secundum diuersitatem temporum / locorum & personarum est iudicandum, saluando semper tria predicta.*

[[159]v] **IVdicis Peccata**

sunt in duplici differentia. quedam nanque sunt con tra diuinum vel naturale ius: quedam cõtra ius positium.

¶ *Et peccata quidem iudicis prima principa lia sunt quinq̃. Primum est iudicium iniustum in toto vel in parte. ¶ Secundum est iudicium temerarium, quando sine sufficientibus testibus/documentis & iuris ordine quo ad necessaria iudicat/etiam si eueniret inde sententia iusta: quia non debet iudicare nisi ex sufficientibus ad iudicium.*

¶ *Tertium est iudicium usurpatum, quando vel non sibi subditam personam/vel opus non sibi subditum (puta occultum) iudicat. ¶ Quartũ quasi extraiudiciale est iniusta remissio pene: quando scilicet iudex etiam si princeps fuerit / relaxat penam homicidij/mutilationis/latrocinij/ & huius modi/ in damnum reipublice aut partis. Magnum siquidem reipublice nocumentum communiter infertur quum mali impunes euadunt: quia crescunt mali: & qui sunt mali aut ad malum proni, audent perturbare/ vulnerare/occidere/ &c. Nec excusat commutatio pene in pecuniariam / nec pax a parte habita: quoniam princeps est custos iusti. Ita quod absque rationabili causa vtens huiusmodi vocatis clementijs / peccatum mortalissimum incurrit: immo reus est homicidiorum &c. consequentium. ¶ Quintum est negatio seu dilatio iustitie/presertim petite. Dico autem presertim petite: quia tenetur etiam non petitam iustitiam facere, vigilando & inquirendo/ac purgando rempublicam malis hominibus punctionibus. Sed tanto grauius peccat petitam negan do aut procrastinando iustitiam: & tenetur de expensis & dam nis illorum quibus negatur vel differtur sine rationabili causa. Et quodlibet horum quinque est peccatum mortale: quia est iniustitia, que ex suo genere est mortale peccatum.*

¶ *Annexa autem peccata sunt innumera / iuxta multitudinem [160r] causarum que possunt iudicem inducere ad aliquid dictorum. Potest nanque ex odio vel vindicta/ex auaricia/ex amicitia alicu ius/ex ambitione/ex ignorantia culpabili/ ex timore mundano &c. incurrere hec peccata.*

¶ *Ex positiuo autem iure/siue canonico/siue ciuili/siue municipali, tot incurrunt peccata quot transgrediuntur prohibita. Que non tenetur confessor scire, sed ipsi iudices tenentur scire que spectant ad officium suum. Et propterea ipse seipsum probet si est iudex ordinarius / si violauit que sunt ordinarij. Et si est iudex delegatus/si violauit que sunt delegati: puta petere aut recipere preter esculenta paucorum dierum / & expensas in casu: quia ecclesiasticus tenetur restituere. de re scriptis in. vi. ca. statutum. & cum ab omni. de vi. & ho. cle. Secularis autem non potest preter esculenta plusq̃ quattuor aureos recipere / si causa excedit centum aureos: vt ciuiles leges statuunt. Sed hec sint exempli causa dicta, ipsi de seipsis loquantur.*

IVdiciu*m* Temerarium

(quo homo quicunque sine sufficienti certitudine iudicat proximum de animo seu intentione) peccatum est: quia nemo debet diffinitive asserere ē in suo corde quod nescit/ in iudiciū presertim alterius. Et si sic iudicat proximum de peccato mortali/ peccat mortaliter: quia sine sufficienti causa despicit proximum / & in corde suo dat illi iniuriosum locum absque rationabili causa. Si autem iudicat de peccato veniali/ aut de mortali non assertive in corde suo determinat quis credat firmiter & temerarie, non peccat mortaliter: quia non diffinitive iudicat, sed venialiter/magis & minus grauitur iuxta qualitatem signorum estimandi & affectus male dispositi.

[[160]v] ¶ Vbi quoque pro timoratis conscientijs / memōto discernere inter iudiciu*m* operis & iudiciu*m* persone. Nam si quis non plus sciens audit aliquem maledicentem (puta in mala hora) aut videt aliquem exercentem aliquem turpem actum/ & credens actus huiusmodi esse scdm se peccata mortalia iudicat illos peccati mortalis, non incurrit peccatum iudicij temerarij de quo est communis sermo: quoniam non iudicat personam sed opus. nec errat in iudicio personali sed in iudicio rerum. Tūc autem iudicaret temerarie/ quando esset iudiciu*m* personale: ita quod ex parte intentionis seu animi iudicaret illum peccare mortaliter/ audens diffinire in actibus dubijs aut venialibus intentionem mortalem.

IVrare

si suos habet comites/ iudiciu*m*/ iustitiam & veritatem, actus virtutis religionis est: utpote profitens deum infallibilem omnium notitiam ac veracitatē habere. Propter q*uod* scriptū est. laudabuntur omnes qui iurant in eo.

¶ Contrariantur autem iuramento duo crimina. periurium/& iurare per falsos deos aut creaturas. Et de periurio quidem in loco suo in ferius tractabitur.

¶ De hoc autem crimine quod grauius est / nec habet nomen proprium, aduerte quod ad blasphemiam reducitur: quia dum aliquis intendit vere iurare/intendit testimonium infallibile afferre: & dum per creaturam quancunque aut falsum deum iurat/ profitetur creaturam illam seu illum estimatum deum esse infallibilem testem, quod est proprium dei veri: ac per hoc attribuit quod est proprium dei/alteri, quod est blasphemare. Est ergo iurare per creaturas aut falsum deum / plusq*uam* periurium: quia est peccatum blasphemie.

¶ Veruntamen quum christiani iurare videntur per creaturas [161r] (ut per sancta euangelia aut per sanctos &c.) pie interpretandum est: hoc est secundum christianum morē & sensum: hoc est ut intentio iurantis sit deum in creatura afferre in testē/ & non ipsam secundum se creaturā. Et iuxta hanc distinctionē discerne diuersa scripta prohibentia & concedentia iurare per creaturas. Nam prohibentia intelliguntur de creaturis secundū se: concedentia intelliguntur de creaturis vt in eis est deus.

LAruarum

Vsus illicitus ex circumstantia aliqua reddit*ur*, & non est secundum se illicitus: vt patet ex hoc quod in representationibus est licitus. Nec solum redditur illicitus ex malo fine/ et incongruo t*em*p*or*e/loco & mō, sed ex conditione persone plurimum pensandus est. Nam quia tempore quo quasi insanire licet larue assumuntur, iuuentutis hec est licentia: & propterea a grauib*us* viris aliena censetur. ¶ Et licet magnates etiam ecclesiastici ad excusandas excusationes in peccatis / dicant se maxime decere vt laruati incedant vt possint libere discurrere incogniti/quod non deceret

illos manifestos, nihilominus non excusantur. Tum quia tales non egent propter graues toto anno occupationes huiusmodi recreatione. Tum quia non ad recreandum animum / sed ad superfluum agunt delectationem. Tum quia non curant cognosci, immo plures eorum volunt cognosci. Tum quia scandalizantur pusilli ex prelati presertim ecclesiasticis laruatis. Et merito / quia personas subeunt leuium & iuuenum secundum morē. Et hoc est valde pensandum: scriptum est enim. qui scandalizauerit unum ex istis pusillis/ expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius &c.

LAtrocinium

(quo obsessor viarum siue publice siue occulte per vim aufert res a transeuntibus) spēs est rapine/ & manifeste peccatum mortale: a quo denominantur latrones.

[[161]v] LEnocinium

(quo persona mediat/ fouet/allicit ad venerea aliena) peccatum est mortale, tanto grauius quanto reatum in se habet omnium criminū que inde sequuntur. Hinc. n. lenones & lene persone infames satis note denominantur.

LEx Iniusta

peccatum est maximi criminis: nec meretur vocari lex/statutum/aut &c. sed corruptio legis.

¶ *Consurgit autem iniquitas legis ex quattuor. Primo ex materia: vt quum mandatur fieri aliquid quod est peccatum/& precipue mortale: vt sunt leges de sacrificando idolis/de fallendo proximum. ¶ Secūdo ex forma: vt sunt leges grauantes inequaliter subditos inequalitate proportionis, que constituit iniustitiam distributiua. Vt quum fit edictū de colligendis decem milibus ducatorum a populo, ita quod tales soluant centum & tales viginti &c. quum tamen secundum proportionalē iustitiam econuerso forte fieri deberet: sed quia attenditur ad fauores vel ad amicitia/ideo sic inique distribuit onus. Et sic de similibus. ¶ Tertio ex authore legis: quia scilicet non habet potestatem statuendi/vel non habet potestatem super illos utpote exemptos/aut sup illam rem seu illud opus. ¶ Quarto ex fine: quia non ordinatur in veritate ad commune bonum, sed ad proprium commodum principis.*

¶ *Et quocunque horum modorum lex seu mandatum iniustitiā habeat, non solum est iniqua / sed non obligat subditos ad sui obseruantiam. ¶ Ad secundum modum spectant omnes gabelle inique ex forma: vt vident omnes gabelle de his que deferunt pro proprio usu, que etiam ex ciuili iure sunt prohibite. Ad quartum autem omnes inique ex non durante amplius fine: vt si ga bella fuit posita ad faciendum muros ciuitatis, perfectis muris iniusta est si perseuerat exactio.*

[162r] LJbellus Famosus

(quo quis proximum infamat exponendo in iuriosam alicui scedulam vt inueniatur/legatur &c.) ad detractiois crimen spectat/si actoris nomen occultatur. Si vero seipsum nominat/ ad contumelie nequiciam ptinet. Et ppea semper est scelus magnū.

LJteras

Alienas sigillatas apire inui to dño/pctm̃ est iniustitie & curiositatis. Interuenit siquidem in hoc ope in iustitia: qm̃ fit iniuria custodienti literas sub sigillo: ideo. n. apponit̃ sigillũ/vt custodiatur scriptura interior per sigillum.

¶ *Et quia custoditur duobus/scilicet mittenti & ad quem mittitur (mittens siquidem/custodiam sigilli apposuit vt sic custo dita litera perueniat ad eum ad quem mittit) ideo appellatione domini in proposito venit vterq;. Et ppea nisi alter eoꝝ cõsentiatur/ aperitur sigillum inuito domino. Et vtrique fit iniuria: quia ius aperiendi quod vtrique soli conuenit / non solum usurpatur sed tollitur: non. n. restat quod aperiatur postquam apertum est. ¶ Curiositas quoque inuenitur in hoc actu: quia ad hoc aperiuntur litere vt legantur/vt sciat legens id quod scire non decet / aut saltem vnde scire non decet: quia ex alienis secretis non decet acquirere notitiam. Est igitur peccatum iniuste curiositatis aperire literas sigillatas inuito domino.*

¶ *Et quia iniustitia ex suo gñe est mortale pctm̃ formaliter loquẽ do, ideo actus iste ex suo gñe est pctm̃ mortale si formaliter fiat. ¶ Dupl̃r nanque contingit hoc facere. Primo formaliter & per se, hoc est ex intẽtione iniuriam talem faciendi: sicut detrahens animo detrahendi/ & dicens conuitium animo iniuriandi &c. Et sic est mortale: quia iniuria ista non est inter paruulas iniurias / que quasi pro nihilo ab hominibus habentur: sed est iniuria estimata ab hominibus: vt patet. Et si querat̃ in quo [[162]v] iniustitia hec nocet proximo, dicendum est quod leditur proximus in proprio iure custodie scriptorum suorum: quod contra ius gentium violatur/quasi ius legatorum inanimatorum: cõmuni. n. fidei sigilla lřarũ credita intelliguntur. ¶ Alio modo aperiuntur lře sigillate non animo iniuriam hanc irrogandi. Et tunc non proprie incurritur iniustitia: quia non fit iniustum formaliter/ sed materialiter. ac per hoc non est peccatum mortale/nisi actus redeat in naturam sue forme aliunde: puta ex nocumento subsequuto in fama/honore/rebus &c. vel forte ex excellentia persone offense/puta principis: vel ex alio accidente.*

Exhis *Aũt hře potes tria spālia. Primum est/q siquis sigil latas alias lřas legat sub ratihabitiõis spe in mit tente vel ad quem mittitur, excusatur: quia non aperit inuito dño. ¶ Secundũ est/ qsiquis huiusmodi literas aperiat ex curiosa leuitate putans pro certo quod non sunt ibi scripte res importantie/paratus tamen ad secretum si casu ibi inueniretur aliquid secreto tenendum, peccat quidem sed venialiter tantum: quia nec per se facit iniustum/nec per accidens reddit iniustum materialiter in naturam formalis iniustitie: quia nullum est periculum nocumẽti. ¶ Tertium est, quod autoritate publica ex causa rationabili apire huiusmodi literas/non est iniustum q̃uis fiat inuito dño: quia respublica ius habet prouidendi sibi oportune: ad prouidam autem cautelam publici boni spectat tempore belli vigilare super insidijs / proditiõibus & tractatibus &c. que per literas possent significari. Et idcirco excusantur aperiẽtes huiusmodi literas de mandato publico ex causa belli aut alia rationabili causa. Et sibijsi imputet extraneus vel dominus ecclesiasticus aut secularis qui mittit literas / si displicet factum: scire enim debet/ quod nulli iniuriam facit qui utitur iure suo. Et hac eadem rōne (quia scilicet utitur iure suo) maritus aperit literas uxoris seu ad uxorem/& pater filiorum/& prelati religiosorum. & sic de similibus.*

[163r] LJtignum

Duo significat pctā. Alteꝝ quod vocatur cõtentio/qua quis contra veritatem ex proposito litigat. de qua superius dictum est. Alterum quod proprium nomen non habet/quo homo in con/ uersatione humana omnibus opponit verbo vel motu aliquo: ac per hoc molestam habet

conuersationem, utpote tristitiam ingerens his cum quibus conuersatur. Est autē peccatum hoc contrarium affabilitati: qua homo conuersatur cum omnibus delectabiliter ut decet.

¶ Et potest hoc peccatum incurri dupliciter. Vel formaliter: hoc est ex intentione contristandi hominem contradicendo. Vel materialiter: hoc est absque huiusmodi intentione. Et utroque modo est peccatum: quia contra rectam rationem/exigentem hominem debere conuersari delectabiliter ut decet. Et cōter est peccatum veniale / propter paruitatem nocimenti intenti seu subsequētis: nam huiusmodi tristitia minimū quid est. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem aut contēptibilem reddere per huiusmodi contradictiones, esset peccatum mortale/propter notabile proximi nocumentum.

LJtigare

In iudicio pro temporalibus rebus sibi iuste debitis/ut quotidie fit, peccatum est quadruplū. ¶ Primo ex irrationabili causa: puta si ex cupiditate seu auaricia aut pertinacia quadā vel opprimendi aut molestandi causa litigat. ¶ Secundo ex modo personali: si contentiose & quasi inimice non colloquendo &c. litigatur. ¶ Tertio ex modo iudiciali: si fraudulenter/si peruerse producendo / probando/ prorogando &c. litigatur. ¶ Quarto ex scandalo pusillorum: ut contingit quando frater contra fratrem, aut religiosi contra laicos grauatos filius & filia bus / seu alias indigentes &c. quibus deberent donare/litigant. Deberent enim prepositi proponere capitulo / & cum capituli consilio blanda charitate aut donare/aut differre in pinguiorem [[163]v] fortunam. Hec enim est vera fides boni dispensatoris rerum christi: & non scandalizare mundum litibus/quasi suffocando debitorem (redde quod debes) pretextu ecclesie: quasi christus non habeat unde aliunde cultores suos pascat.

LVdere

Ex duplici capite inuenitur peccatum. vel ex genere ludi/vel ex circumstantiis.

¶ Ludus autem ex proprio genere peccatum est/qui consistit in actionibus turpibus vel iniustis. Et distinguitur in tria genera. ¶ Primum genus est / quum ludus assumit turpia verba vel facta. Et si quidem verba vel facta sint peccata mortalia / ludus est peccatum mortale: si autem verba vel facta sunt peccata venialia / ludus quoque erit peccatum veniale. ¶ Secundum genus est / quum ludus assumit nociua proximo: siue noceant in persona/siue in fama / siue in honore &c. Et sic semper est peccatum mortale: quia nocere proximo est mortale peccatum: nisi propter imperfectionem actus excusetur. Esto tamen hic prudens interpres: quoniam moderata hastiludia & moderata gladiatoria & similes exercitationes armorum que parum nocimenti periculo exponunt ob commune bonum militaris discipline/que exercitatione comparatur prouocatur & fouetur, non comprehenduntur sub his dānatis ludis. ¶ Tertium genus est/quum in ludum assumuntur sanctorum gesta, tanquam contemnantur & in derisionem deducantur: hoc. n. peccatum mortale est / iniuriam inferens non homini sed deo in sanctis aut sacris suis.

Ludus Vero ex circumstantiis malus censetur ex septē. Primo ex fine: ut si quis ita esset affectus ludo ut multum tempus consumeret in ludis, & hoc esset veniale: [164r] vel etiam non curaret de preceptis dei vel ecclesie propter ludum, quia hoc esset mortale. ¶ Secundo ex persona: ut si dedecet personam nam talem ludere tali ludo/ut prelatos &c. ¶ Tertio ex loco: ut si in ecclesia luderetur. quod esset mortale quo ad ludos theatrales & similes. Veniale autem si sine rationabili causa quis ibi luderet ad scaccos. ¶ Quarto ex tempore: ut si diebus festis nimis abstraheretur a diuinis propter ludum. ¶ Quinto ex qualitate: ut si talis ludus (puta alearum) sit prohibitus. Hodie tamen solis clericis prohibiti quidam ludi videntur: vide in verbo clericus. laicis enim omnis ludus non secundum se malus licitus videtur: nisi ubi specialiter prohibitio seruari consuevit.

¶ Sexto ex modo: vt si fraudulēter ludatur. ¶ Septimo ex abusu, dum multi ludo qui causa recreationis licitus & sanctus est / abutuntur vt negociatione ad lucrum. ita quod non ludunt propter delectationem principaliter / & pecuniam interponunt quasi stimulum ad vere ludendum, sed ludunt principaliter propter lucrum. Et hoc semper est peccatum: quoniam est dare operam turpi lucro: si tamen nulla alia deformitas immisceatur/non est peccatum mortale.

LVxuria

Apud morales peccatum generale est animi superfluitatibus vacantis. Appropriate tamen usurpāt pro super fluitate in venereis. Et sic ponitur vnum inter septem vitia capitalia.

¶ Potest autem dupliciter superfluitas venereorum inueniri. Primo secundum solas circumstantias: vt contingit inter coniu ges. Et sic communiter est venialis luxuria.

¶ Secundo secundum ipsam speciem actus: vt contingit in fornicatione/stupro/adulterio/&c. & his que ad hec ordinantur. Et sic semper est mortale peccatum: vt de qualibet specie in suo loco patet.

[[164]v] MAgistorum

Pctā circa tria sunt: doctrinā/mores/ & lucrum.

¶ Quantum ad doctrinam peccatur primo docendo noxia anime, siue contra fidem catholi cam/ siue contra bonos mores. Et hoc siue di recte siue indirecte: hoc est ex mō dicendi magnificando cōtra ria/& quasi despiciendo ea que sunt fidei seu bonorum morū: vt contingit doctoribus multis philosophie/ & poetis arrogantibus sibi philosophie auctoritatem libertate ingenij & contemptu fidei & bonorum moR: quasi non sint veri philosophi nec veri poete qui boni christiani sunt.

¶ Secūdo docendo falsa vt vera. Et hoc si ex industria fit / incurritur mendacium perniciosum mentiundo in his que ad perfectionem spectant intellectus: qualia sunt scibilia omnia: nocumētum. n. inferre in bonis intellectus/ non est minus q̄ nocere in bonis corporalibus. Secus autem est mentiri de aliquo singulari: quoniam singularia non sunt scibilia/ & illorum notitia non per se spectat ad perfectionem intellectus. Si autem non ex proposito falsum dicitur in scibilibus/ non est peccatum mortale: quum non sit mendacium nisi materialiter. nisi forte nocumentum notabile inde proueniens ex incuria aut temeritate doctoris asserentis temere falsum/reducat actum in naturam mendacij/tanq̄ non curauerit mentiri in no cumētum aliorum. ¶ Tertio negligendo studere vt docere bene possit &c. ¶ Quarto nolendo docere aliquid egregium ex inuidia. ¶ Quinto deuiando scolasticos auditores ab alijs doctoribus in damnum ipsorum auditorum & iniuriam doctoris. Et hoc esset mortale si sic fieret.

¶ Quantum autem ad mores non solum peccat minus corrigendo vel excedendo in correctione, sed quod magis vrget fouendo aut inuitando ad turpia seu ludos &c. sunt. n. cause multorum per hoc malorum inde subsequens in adolescentulis. [165r] ¶ Quo ad lucrum vero peccatur/si exigit plusq̄ sibi debeat/ aut a quibus non sibi debetur.

MAledictio Qua quis imprecatur alicui malum

/peccatum est mortale ex suo genere: quia contra charitatem est cupere alicui malum.

Aduertenda Tamen sunt hic quattuor. Primum est / quod est sermo de malo sub rōne mali/& non sub ratione boni honesti vel utilis: hoc est/ad maledictionē requirīt quod desiderēt hōi malū: puta mors / infamia/ damnum rerum/infirmetas/& siquod aliud malum occurrit. Ita q̄ non desiderēt ista illi vt iustitia dei aut reipublice habeat suum locū: sicut letabit iustus quum

viderit vindictā. Et similiter quod nō desiderentur ista illi vt medicina corrigens illum & reducens ad sanitatē anime, aut saltem reuocans ab oppressione bonorū. Sed desiderantur ista proximo non curando plus: hoc. n. est desiderare malum formaliter.

¶ *Secundū/q sermo est de creatura rōnali, cui soli potest aliquid mali obuenire. Vbi caute aduerte/ quod si maledicuntur creature irrationales absque alia adiunctione, peccatum est ociosi verbi. Si vero maledicerentur vt sunt creature dei. non esset simplex maledictio / sed blasphemia: sicut etiam blasphemia est maledicere sanctos aut deum. Si autem maledicerentur in ordine ad homines: vel vt sunt res alicuius (vt siquis imprecetur sterilitatem agro alicuius/aut mortem pecudibus alicuius/ &c.) perinde esset vt imprecari damnum homini qui est dñs. Vel vt sunt cōtentie/& breuiter relatiue ad bona hūana: vt siquis hac ratione maledicat diem natiuitatis sue vel alterius, idem est acsi maledixisset hominem illum nascentem. Si vero relatiue ad mala humana / nullum peccatum est: sicut nec maledicere [[165]v] humanis malis. sic enim iob maledixit diem natiuitatis sue/pro quanto continet tot mala culpe & pene huius vite. Et dauid montes gelboe/pro quanto ibi occisus est populus domini. Et sic de similibus. Demonem demum maledicere absolute non est peccatum: quia ratione status sui mali intelligitur a christianis maledici.*

¶ *Tertium est/q maledictio dupliciter incurritur: scilicet vel per se, hoc est ex intentione maledicendi vt malum eueniat. Et sic est peccatum mortale si homo maledicitur directe vel in directe: vt declaratum est. Nisi propter imperfectionem actus. vel ex parte mali/quia minimum pro nihilo reputatur: vel ex parte affectus / quia non ex consensu rationis cupiebat. Et materialiter incurritur maledictio, quum quis maledicit verbo/ sed non animo maledicendi, sed ex surreptione vel lapsu lingue aut malo usu huiusmodi profert. Et est veniale peccatum.*

¶ *Quartum est/vt non fallaris confessor quo ad duo. Primo ad discernendum si persona irata maledixit ex animo vel non: nam non oportet inspicere ad tempus quietis/ sed ad tempus ire & furoris. Ex hoc enim quod post iram persona quieta nollet malum illi cui imprecata est/non habetur signum sufficiens quod nō maledixit ex animo, sed solummodo quod non perseuerat in malo animo. Sed oportet scire si tunc quando imprecabatur / passio ire & furoris intantum preualuit quod flexit voluntatem ad consensum, ita quod tunc voluisset vt eueniret quod imprecabatur. Nam si sic est/non excusatur a mortali: sicut nec qui ex nimio libidinis ardore consentit vt vellet fornicari, quis transacta ten/ tatione nollet & gaudeat quod non fecerit / & multum doleret si fecisset. simile est. n. hic & ibi.*

¶ *Secundo ad discernendum animum eius qui maledixit irrationali creature respectiue ad bona humana: puta maledictus sit dies in qua natus es / aut in qua natus sum/& similia. qm̃ ipsimet qui dicunt non intelligunt verborum proprium sensum/ [166r] quod scilicet redundet in maledicendum illum hominem nascentem. Et propterea oportet examinare animum dicentis / si tunc per illam maledictionem optabat aliquid mali notabilis illi ho/ mini, siue sit ipsemet siue alter. nam si optando illi malum nota bile dicit maledictus dies in qua natus es/ quasi optans illum non fuisse natum aut fuisse male natum, peccatum est mortale sine dubio. Si vero ex ira maledicit diei illi/ & intendit quod dies sit maledictus / sed non intendit per hoc velle vt ille habuerit vel habeat malum ex natiuitate sua, peccatum veniale est: quia intentio maledici non protenditur ad cupiendum malum proximi.*

MAleficiū

Peccatum est generale quo quis nocet proximo. Vsurpatur tamen appropriate pro peccato quo quis nocet proximo per aliquam demonis inuocationem. Vnde malefici dicuntur qui impediunt cō summationem matrimonij / pueros ledunt aut etiam occidunt/ & queuis alia mala incantationibus

suis inferunt. ¶ Constat autem crimen hoc esse mortale ex duplici capite: & quia inuocatio est demonum / & quia nociuum est humano generi. Confunditur tamen plerunque nomen maleficij ad inuocationes demonum etiam vtilis hominibus / quum disputatur an liceat maleficium soluere maleficio altero.

Vbi Scito/# soluere maleficium

alio maleficio/ peccatum quoq; est mortale: quoniam maleficium est secundū se prauum/ & nulla potest intentione bene fieri. Et similiter in ducere maleficum paratum ad maleficia perpetranda/ adsoluen dum maleficium alio maleficio, est peccatum mortale: quia nulla ratione licitum est inducere hominem quantūcunq; paratum/ ad offendendum deum. ¶ Nec habet locum in proposito distinctio inter inducere ad peccandum & uti iniquitate alterius parati ad peccandum / vt distinguitur in usura & in iuramento [[166]v] infidelium: quoniam illa distinctio non habet locum nisi in illis in quibus actio petita potest ab illo parato fieri sine peccato si vult/ & ex iniquitate sua prouenit quod apponit ipse peccatum. tunc. n. petens petit opus bonum, sed quia ille a quo petitur non vult nisi cum peccato efficere/ideo petens utitur iniquitate parati & non communicat peccato illius. Verbigratia. petens mutuum ab usu rario/petit opus bonum scilicet mutuum, quod usurarius si vellet posset sine peccato concedere. & similiter petens iuramentū ab infideli/petit opus religionis sanctum scilicetiurare, quod idolatra potest si vult sine peccato concedere / recognoscendo verum deum & per illum iurando. In proposito autem petitur a malefico vt soluat maleficium, quod ille non potest etiam si vult prestare sine peccato. Et propterea conuincitur quis quod petit peccatum/ & inducit paratum ad peccandum: digni autem sunt morte (inquit apostolus) non solum qui faciunt/ sed etiam qui consentiunt facientibus.

¶ Si autem maleficus sciret maleficium factum consistere in laqueo ibi alligato / nullum peccatum esset rogare vt solueret illam alligaturam: quia hic nulla interuenit demoniaca opera/ sed humana tantum actio, quam quilibet alius posset efficere si sciret vbi esset illa alligatio.

Malicia

Peccatum est generale / quo hō ex sola intentione mali eligit malum. Hinc. n. distinguendo peccantes ex malicia vel infirmitate vel ex malo usu, excusamus illos qui ex passione aut usu aut imprudentia peccant/aggrauantes eos qui non nisi quia intendunt malū eligunt peccare: sunt. n. pessimi in quocūq; gñe peccant: difficile enim vident corrigi posse. Contingit tamen pp imperfectionē actus esse veniale pctm ex malicia: vt si quis vana mendacia eligit dicere ex intentione huius mali quod est vane mentiri / & non propter aliud. Est siquidem imperfectio actus ex parte mali / qa non est malum perniciosum.

[167r] Matrimonium

quātum ad peccata que in illius contractu interueniunt/tractan dum est primo: deinde de peccatis que in illius usu occurrunt.

¶ In contrahendo igitur matrimoniū per verba de presenti potest ex septem capitibus peccatum incurri. Primo agendo contra impedimenta dirimentia. Secundo contra impedimenta non derimentia. Tertio contra modum. Quarto contra intentionem sacramenti. Quinto ex intentione finis mali. Sexto ex prepo stera intentione finis. Septi mo ex indignitate persone.

Quantum Ad primum/impedimenta dirimentia cō tinentur in his versibus. Error / conditio/ votum/cognatio/crimen: cultus disparitas/ vis/ordo / ligamen/ honestas: si sis affinis/si forte coire nequibis: hec socianda vetant connubial/ facta retractant.

¶ Quorum summaria explanatio est. Primum impedimentū est error circa substantiam persone: puta intendit qs contrahere cū primogenita/ & supponitur alia, erratur ibi in persona. Sed si erretur in qualitate (puta quia non est bona aut diues aut sana &c. vt ei dicebatur) non suffragatur.

¶ Secundum est conditio/scilicet seruilis. nam si ignoranti seruitutem/libero datur serua/quam si sciret seruam non acciperet, non tenet matrimonium.

¶ Tertium est votum/scilicet solenne religionis approbate, siue fuerit professio expresse siue tacite facta: nam illius matrimonium nullum est.

¶ In quarto impedimento clauduntur tria impedimenta iuxta tres cognationes: scilicet naturalem/ spiritualement & legalem. Cognatio naturalis tollit matrimonium vsque ad quartum gradum [[167]v] inclusiue: ita quod inter consanguineos ac consanguineas in primo/ secūdo/ tertio & quarto gradu non potest esse matrimoniū. ¶ Cognatio spiritualis/que contrahitur in baptismo vel confirmationis sacramento, tollit matrimonium scdm tres tantum lineas. Prima est inter spiritualement parentem & filium seu filiam: hoc est inter tenentem ad baptismum vel chrisma/ & baptizatum seu confirmatum. Secunda est inter compatrem & cōmatrē. Tertia est inter fratres spirituales: hoc est personam bap tizatā seu confirmatam/ & filios seu filias naturales patris spiritualis. Et aduerte hic duo. Primum / quod idem est iudicium de tenente ad baptismum & baptizante. Secundum quod idem est iudicium de tenente ad baptismum & illius vxore/ si iam consummatū matrimonium erat. ¶ Cognatio legalis (que cōtrahit ex adoptione alicuius in filium seu filiam) tollit matrimonium scdm tres lineas. Prima est inter adoptantem & adoptatum / ac illius filium/& iterum filium filij & deinceps. Secunda est inter filios naturales ac legitimos adoptantis & adoptatum. Tertia est inter vxorem adoptantis & adoptatum/& inter vxorem adoptati & adoptantem. Inter quas ponitur differentia/q tam prima q̄ ter tia est perpetua: secunda autem temporalis/ scilicet q̄diu manet in potestate patris adoptantis. & ideo mortuo patre/aut emanci pato filio naturali vel adoptiuo, potest iter eos esse matrimoniū. ¶ Quintum impedimentum est crimen. quod duplex est: adul terium & homicidium. Sed quattuor conficiuntur hinc casus īpedientes. Primus est ex puro homicidio, quando alter coniugum procurat alterum occidi per aliquam tertiam personam. nam inter coniugem remanentem & personam illam tertiam consortem in homicidij talis crimine/ non potest esse matrimonium in perpetuum: vt patet extra de conuersione infidelium. ca. laudabilem. ¶ Secundus est ex homicidio mixto adulterio, quando alter coniugum adulteratur / & per se vel alium occidit alterum coniugem. nam inter remanentem coniugem & [168r] personam illam cum qua adulterium commissum fuerat / non potest esse coniugium: vt patet extra de eo qui duxit in matris. quam pol. per adul. ca. super hoc. & xxxi. q. i. siquis viuente. Et scito quod multi & forte omnes exponunt hos duos casus limi/ tando cum vna conditione: scilicet si dictum homicidium fiat ea intentione vt sit seu fiat matrimonium inter predictos. ita q̄ si non propter hanc intentionem coniux occidens per se vel aliū occidat suum coniugem/non incurrit impedimētum dirimens matrimonium. Sed quum hoc spectet ad ius positium / & iura non inueniantur apponere dictam conditionem (vt patet dicta capitula intuenti) nec aliquis alius canon allegetur banc limitationem apponens, nescio

qua securitate limitatio hec asseri possit. ¶ Tertius casus est ex adulterio non puro / sed mixto promissioni fide vallate quod quum alter coniux morietur accipiet illū vel illam in coniugem: siue precedat siue sequatur adulterium huiusmodi promissio. Nam inter istos adulteros cum tali promissione in eternum non potestesse coniugium: vt patet extra de eo qui duxit in matri. quam pol. per adul. ca. siquis vxore. et. xxxi. q. i. ca. relatum. ¶ Quartus casus est ex adulterio quoque mixto contractui secundi matrimonij de presenti, ita quod isti non solum adulterium commiserunt / sed de facto coniuges se fecerunt stante altero eorum ligato in priore matrimonio: nec refert an adulterium precedat aut sequatur huiusmodi contractum secundi matrimonij. nam inter istos sic adulteros non potest vnquam esse coniugium: vt patet extra de eo qui duxit in matri. quam pol. per adul. ca. significauit. & ca. ex literarum. & ca. siquis. Et hunc casum intellige cum grano salis: hoc est si persona soluta / puta bertha / sciebat esse coniugatam personam illam cum qua contraxit matrimonium & cōmisit adulterium/puta iohannem. Sciebat inquam aut tunc quando contraxit: aut si tunc nesciebat & postea sciuit / & nihilominus postq̄ sciuit commisit adulterium illud / scilicet cum illa persona [[168]v] coniugata cum qua ignoranter contraxerat scilicet cum iohanne. Si vero personam illam scilicet iohannem esse coniugatam nesciuit q̄diu vixit alter coniux scilicet iohannis / sed post illius mortē tantum sciuit, potest si vult matrimonialiter coniungi cum eadem persona/scilicet iohanne (vt patet in ca. propositum. & ca. veniens. de eo qui duxit in matri. quam pol. per adul.) quoniā ipsa bertha nunq̄ commisit adulterium cum iohanne formaliter. i. ex intentione, sed materialiter tantum: quia putabatse cum proprio marito dormire. ¶ Aduerte hic adiungi dictis quattuor casibus quintum: scilicet si mulier occiderit vxorem alterius vt illum habeat in maritum, aut econtrario si vir occidit maritum alterius vt illam habeat in vxorem: ita quod inter talem homicidā sic & illum seu illam relictam non potest esse coniugium. Et allegatur ca. siquis viuente. xxxi. q. i. Sed quoniam canon ille loquitur de homicidio coniugis non puro sed mixto adulterio (vt patet intuenti) & hec ex positiuo iure robur trahunt, ideo in solis illis casibus qui in iure positiuo sunt/ standum videtur. ¶ Sextum est disparitas cultus: ita quod inter baptizatum & non baptizatum non potest esse matrimonium. Si aut sint baptizati quis heretici & apostate/tenet matrimonium.

¶ Septimum est vis / hoc est violentia. Et sub hoc clauditur non solum violentia absolute/ sed violentia per metum cadentē in constantem virum. qui metus in proposito diffinitur quadruplex: scilicet stupri/ siue status / verberis / atque necis. Ita quod siue metu mortis/siue verberum/ siue status. i. libertatis/siue stupri/ consentiens in matrimonium, non consentit sufficienter ad perpetuum matrimonij vinculum: vult enim ecclesia matrimonia que perpetua sunt/habere consensum non qualemcumque sed liberum. Potest autem impedimentum hoc tolli / si postea libere vult consentire in quod prius coactus aut non consensit aut non liber consensit / sed ex metu cadente in constantem virum: vt dictum est.

[169r] ¶ Octauum est ordo / scilicet sacer. Nam ordinatus in sacris non potest contrahere matrimonium: & si contrahit/non valet.

¶ Nonum est ligamen / scilicet alterius coniugij. Alligata. n. persona alteri coniugi per verba de presenti / non potest contrahere cum persona alia: & si contrahat & consummet etiam matrimonium secundum / nihil valet, etiam si primum non sit consummatum/ sed oportet stare in primo.

¶ Decimum est honestas: hoc est publice honestatis iustitia/ vetans illos inter quos sunt vel fuerunt sponsalia/ posse contrahere cum consanguineis alterius partis vsque ad quartum gradum. Ita quod iohannes mortua sua sponsa/non potest cum consanguineis sponse olim sue contrahere, & similiter

ex partesponsi: statuit. n. ecclesia sponsum & sponsam quo ad hoc pares marito & uxori carnaliter commixtis.

¶ Undecimū est affinitas: hoc est parētela contracta ex carnali commixtione naturali consummata viri & mulieris: siue sint maritus & uxor/siue quecunque alie persone. & durat usque ad quartum gradum. Ita quod personis carnaliter sic commixtis/puta petro & anthonia, non potest petrus aliquam anthonie consanguineam usque ad quartum gradum habere uxorem: quia sunt effecti sibi affines. & similiter anthonia non potest aliquem consanguineum petri usque ad quartum gradum habere in mari tum: quia sunt sibi effecti affines.

¶ Duodecimum impedimentum est impotentia coeundi: siue hoc proueniat ex natura siue ex maleficio perpetuo. Et quia hoc impedimentum quum accidit subiacet speciali examini acciden tis facti quod a prelati ecclesie fit, ideo sufficiat confessori hoc nosse. ¶ Hec sunt impedimenta que & impediunt matrimonium contrahendum/& dirimunt illud si de facto contractum fuerit, etiam si fuerit consummatum & inde geniti filij & filie. Hoc est primum caput ex quo contingit peccare in contrahendo matrimonium.

[[169]v] Secundum Vero caput ex quo peccatur in contra hendo matrimonium, constat ex impedimentis non dirimentibus quidem matrimonium/ sed impredientibus & efficientibus ut de iure non possit contrahi matrimonium/ si tamen contrahatur valet.

¶ Sunt autem impedimenta hec. xi. Primum est interdictum ec clesie: si episcopus vel curatus inhibeat aliquibus ne contrahant propter aliquam rationabilem occasionem/ donec constet clare si est aliquod impedimentum inter eos. Scdm est votum simplex castitatis. Tertium est sponsaliciū cum altera persona. Ille enim qui habet castitatis votum/& iste qui iam promisit alteri, non debet violare fidem suam: sed ille debet seruare fi dem deo / iste homini. Quartum est si quis iunctus est alteri cathecismo, quia tenuit ipm ad cathecismum qui fit ante baptismum. Quintum est incestus cum affinibus, hoc est cum consanguineis coniugis. ita quod talis punitur ut decedente coniuge nō possit cotrabere matrimonium cum quacunque persona. Sextum est uxoricidium. Septimum est raptus aliene sponse. Octauum est proprij filij de fonte vel ad chrisma susceptio insidiosa ma trimonio, ut scilicet coniux priuetur debito matrimoniali. No num est presbytericidium. Decimum est solennis penitentia. Et undecimum coniugium scienter cum moniali.

¶ Hec enim impedimenta ex institutione ecclesie sunt: preter scdm & tertiū/que ex nature iure sunt, quia ad fidelitatē spectant. Et primum quantum ad clandestinū: quia contra morē hūane societatis est. ¶ Et scito pctm esse mortale si cum tribus primis impedimētis cōtrahit mrimoniū: hoc est si contra interdictum ecclesie iudice prohibente/si contra votum simplex/si contra sponsaliciū alterius contrahitur mrimoniū. quia mrimonia clandestina totaliter dānata sunt/ & ecclesie debetur obedientia omnimoda in re tanta, & fidem tam deo q̄ homini violare in re tanta mortalis offensa est. Notanter autdixi contra votum simplex & contra **[170r]** spōsaliciū alterius: quia siq̄ post votum simplex contraheret animo tamen ingrediendi religionē anteq̄ consummet mrimoniū, non contra heret contra votū: quia non contraheret cum animo violandi votum, ac per hoc non peccaret mortaliter cōtrahendo. Sed teneretur implere votū: immo teneretur ad religionem profitendam/ ex quo posuit se in statu in quo non potest aliter implere castitatis votum nisi per religionis professionem. Similiter non contraheret cōtra sponsaliciū/si sponsalicia essent soluta.

¶ Cū reliqs aunt octo impedimētis cōtrahere/si contemptus desit noli iudicare mortale, si non est consuetum petere dispensationem. & reuera si non est in memoria hominum quod ep̄i dispensent circa hec/vident tacite cōsensisse. Tutior tamen pars est eligenda, ut hñs aliquod hoꝝ impedimētoꝝ non dirimētium petat dispensationem saltem secrete per tertiam psonā ab ep̄o/vt licite cōtrahat.

Potest. n. in omnibus episcopus dispensare, nisi circa votum & sponsaliciū: quia aliunde q̄ ex positio iure hec robur habent peccati. Hec de secundo capite.

¶ *Tertium caput vñ peccat̃ in contractu m̃rimonij / est modus clandestinus. Et hic modus dupl̃r intelligit̃. ¶ Primo si contrahitur omissis bannis utsciant̃ impedimēta siqua sint &c. Et hoc hēt locum vbi hec cōsueuerūt seruari. vbi āt non cōsueuerūt hec fieri/nō incurrit̃ p̃ct̃m̃ omittendo hec que ex posinuo sunt iure. ¶ Alio mō intelligit̃ si cōtrahit̃ non in facie ecclesie: hoc est occulte sine sufficientibus testibus q̄ ecclesiam representant. Et quia hoc est de iure nature / tum ratione publici actus qui exigitur ad hoc vt in sociali vita persone se habeant vt coniuges / tum ratione scandali/ tum ratione periculi quotidiani quo transitur ad secunda coniugia omisso coniuge clandestino, ideo hoc non potest fieri absque peccato mortali/nisi per accidens: vt si post contractum de facto tantum matrimonium in facie ecclesie & consummatū/ad cor rediens alter cōiugum qui impedimēti secreti dirimentis est conscius obtenta dispensatione contrahere iterum [[170]v] velit, tunc absque testimonio sufficit contrahere ad euitandum scandalum. immo debet etiam coniugi occultare / & petere vt pro sua consolatione velit iterum acceptare se in coniugem/& sic contrahere. nam cessant in huiusmodi casu omnia inconuenientia. Possunt etiam per accidens contingere multi casus excusantes a mortali contractum clandestinum ad horam/ quasi statim publicandum. De quibus vide si vis in commentarijs nostris super tertia parte diui tho. circa finem.*

¶ *Quartum caput peccati in contrahendo matrimonium est intentio contra sacramentum. Et hoc peccatum commune est sacrilegium contra quodlibet ecclesie sacramentum / quando persona exteriori actu simulat sacramentum, quia secundum intentionem interiorem non intendit sacramentum suscipere seu efficere: vt si quis dicat accipio te in coniugem/ & non intendit quod dicit. Huiusmodi. n. mendacium perniciosum & sacrilegium non solum mortale est peccatum/ sed irritum reddit sacramentum: & tenetur talis deceptor satisfacere lese parti/ &c. Simile sacrilegium irritans matrimonium committitur contrahendo matrimonium cum pacto contra aliquod trium bonorum matrimonij, scilicet fidei/prolis & sacramenti: vt si deducatur in pactum sterilitas/aut separatio totalis/aut non reddendum debitum: hoc enim est contra fidem / primum cōtra prolem/ secundum autem contra sacramentum. Et ideo ultra peccatum non tenet matrimonium: vt patet extra de conditionibus appo. ca. ultimo.*

¶ *Quintum caput peccati in contrahendo matrimonium / est intentio mali finis. Et hoc quoque peccatum commune est reliq̄s sacramentis & bonis actibus exterioribus: semper. n. est p̃ct̃m̃ exercere illa ad malum finem. Vnde contrahere matrimonium ad finem malum (puta ad libertatem adulterandi / ad furandum/ad occidendum/ ad lenocinandum &c.) peccatum est mortale manifestum.*

[171r] ¶ *Sextum caput peccati in contrahendo matrimonium/est intentio prepostera respectu finium seu bonorum ex coniugio expectatorum: expectantur siquidem ex coniugio primo proles/ secundo vitatio fornicationis, tertio amicitia affinium / utilitas bonorum temporalium / delectatio carnalis cum coniuge &c. Quando ergo aliquis contrahit & non principaliter propter prolem (nisi senes sint) peccatum interuenit veniale. Quādo vero nec propter prolem nec propter vitandam fornicationem mouentur ad contrahendum/ sed propter commoditatem temporalium bonorum aut obsequiorum, preposterus est ordo finium. Et similiter quando pp̃ nihil hoī principaliter/ sed pp̃ pulcritudinē coniugis & delectationem &c. valde preponitur delectatio ceteris bonis: & quia non seruatur debitus rationis ordo / peccatū incurritur. Nunq̄ tamen propter hec & similia incurritur p̃ct̃m̃ mortale/nec interuenit abusus sacramenti: quia non ordinatur propterea sacramentum coniugij ad finem extraneum, sed remanet ordinatum ad suum finem/qui est mutua potestas corporū coniugum / & sanctificatio eorum vt sciat unusquisque suum vas*

possidere in sanctificationem. quoniam intendunt se habere vt coniuges secundum ecclesiā: sed aduenticius finis delectatiōis vel diuitiarum &c. ponitur vt est finis non coniugij, sed vel quare magis cum ista q̄ cum illa cōtrahat: vt iac ob maluit cum rachele pulcra q̄ lia lippis oculis contrahere. vel mutationis voluntatis ad applicandum se ad contrahendum coniugium: sicut dauid quia egebat calefaciente se/ mutauit voluntatem vt acciperet uxorem abisac sunamitem. sicut etiam sacerdos non celebraturus hodie / mutat voluntatem vt complaceat alicui/ & celebrat. Non enim propter hec / sacramenta ordinantur ad hec, sed mutationes nostrarum voluntatum. In his igitur aut non inuenitur peccatum si voluntas est ordinata: aut veniale / quando inordinata est intentio preponens postponenda.

[[171]v] ¶ Septimum caput peccati in contrahendo matrimonium est indignitas persone. Et hec est duplex. Prima est excommunicationis: vt si persona esset excommunicata fūe maiore siue mi nore excommunicatione: quia excommunicatio minor excludit a passiuā participatione sacramētorum. Constat autem utrunq; coniugem suscipere sacramentum matrimonij quum contrahi tur per verba de presenti. ¶ Secunda est peccati mortalis: vt si esset in peccati mortalis statu. Censetur autem quilibet in pecca to mortali esse / si postquam commisit mortale peccatum non est contritus: si autem est contritus/iā non est in peccato mortali. Igitur anteq̄ contrahant matrimonium/ debet vterque conteri de omnibus peccatis suis. Et si tunc non confitetur/ & scit aut dubitat se excommunicationi maiori aut minori subiaccere, faciat se absolui/vt digne possit contrahere: nam contrahens cum altera excommunicationum scienter aut cum peccato mortali sciēter, peccat mortaliter peccato sacrilegij, notabilem exhibens sacramento irreuerentiam.

Matrimonij Peccata quantum ad vsum coniugij sunt ex capitibus. xiiij. Primo ex fine. Secundo ex modo. Tertio ex indispositione. Quarto ex piculo. Quinto ex debito. Sexto ex loco. Septimo ex tempore. Octauo ex more. Nono ex voto. Decimo ex adulterio. Vndecimo ex abufu. Duodecimo ex impudicitijs. Tertiodecimo ex qualitate dānata. Quartodecimo ex innaturalitate contra ipsum matrimonij vsum.

¶ Primum igitur caput peccati in coniugij usu est finis. nam causa generandi exercendus est/aut in remedium concupiscen tie. Si igitur solius delectationis causa fit, peccatum est / veniale tamen.

¶ Secundum caput peccati est modus innaturalis. Et quia infiniti sunt modi quos humana delectatio adinuenit, hoc scito q̄ nisi ex rationabili caufa mutetur naturalis modus seruato semp [172r] vase naturali/semper est peccatum. Et nisi modus sit intantum exorbitans vt impediāt posse concipere (hoc est posse bene recipere semen ita vt posset concipere si aliud non obstaret) communiter est peccatum veniale. Videtur autem valde obstare fa cultati concipiendi si mulier super virum sit: & propterea hoc videtur mortale aut prope. Si tamen posset mulier sic cōcipere/ noli damnare.

¶ Tertium autem caput est ex indispositione menstruorum. Mulier. n. menstruata peccat petendo debitum: reddēdo autem excusatur si viro consulit. Non tamen est peccatum mortale petere aut reddere menstruatam: quia nulli facit iniuriam qui utitur iure suo.

¶ Quartum caput est periculum aut notabilis nocumenti: hoc enim est manifeste contra charitatem proximi: nam vita prolis & sanitas mariti/bona sunt non ledenda. Vnde non curare de huiusmodi est peccatum mortale.

¶ Quintum caput est debitum. Nam negare debitum coniugale petenti coniugi/peccatum est mortale ex suo genere: quia est iniustitia. ¶ Excusatur tamen coniux a reddendo debito in duobus casibus. Primus est si non potest sine periculo vite vel egritudinis: quoniam debitum coniugij intelligitur salua consistentia & sanitate subiecti. De periculo autem infectionis lepre canonica lex non eripit/dicens auctoritate apostoli pauli teneri sanum coniugem reddere debitum leproso exigenti: vt patet extra de coniu. leproso. ca. quoniam. Quod tamen a quibusdam moderate

exponitur: scilicet quando ex redditione debiti non imminet sano periculum infectionis. Et satis rationabiliter: quoniam redditio debiti coniugalis intelligitur salua non solum consisten tia sed sanitate subiecti. quia non tenetur egritudinem notabilē incurrere propter reddendum debitum hoc: generandi. n. opus ordinatum est a natura ad bonum speciei sine malo indiuidui. Et ideo sicut non tenetur incurrere ex hoc notabilem debilitatē, [[172]v] ita nec lepram/que maius malum est. Vnde in huiusmodi casu videtur standum consilio medicorum de periculo infectionis consideratis particularibus circumstantijs & qualitatibus. ¶ Secundus est/si petens fornicationem commisit: quia ex hoc alteri autoritate domini licet coniugis thorum dimittere. Ad hunc casum reducuntur omnes casus / in quibus coniux perdit ius exigendi debitum. Nisi ergo rationabile impedimentum ad sit/peccat mortaliter negans debitum/ etiam si dies pasce fuerit in quo debeant communicare.

¶ *Sextum caput est locus duplex: sacer/ vel publicus. Nam actus polluens locum sacrum/non potest licite ibi exerceri: constat autem quod omnis effusio voluntaria seminis humani polluit locum sacrum, sicut effusio sanguinis iusta a iudice facta: vnde committeretur sacrilegium etiam tempore obsidionis in ecclesia matrimonio vtendo. Nec incōuenit coniuges teneri ad castitatē ex penuria loci: quum teneantur ex mutua absentia per multos annos viro existente occupato in militaribus &c. ¶ In publico autem loco non patitur honestas humane societatis id fieri.*

¶ *Septimum caput est tempus sacrum duplex. scilicet cōmune: vt sunt dies festi & quadragesimales. in quibus nisi cōtemptus festorum interueniat / concessus est usus coniugij. Aliud est sacrum tempus speciale: quo scilicet prohibite sunt nuptie. de quo in verbo nuptie dicitur. Sed nunc dicitur quantum ad consummationem matrimonij/ quod consummare matrimonium tali tempore / peccatum est: quia contra finem precepti fit. Non tamen est peccatum mortale / si sine solennitate nuptiarum/sine traductione vxoris in domum, fit consummatio matrimonij: quia hoc non inuenitur prohibitum. Nec cadit sub prohibitione ecclesie vt prohibitum / sed vt finis prohibiti: aliud autem constat esse quod precipitur / & aliud quod est finis precepti. sicut finis precepti ieiunij est eleuatio mentis, si [173r] tamen quis ieiunat & non eleuatur mente/non est transgressor precepti. Vti autem consummato matrimonio/ nullum peccatū est hoc tempore, sicut nec alio sacro tempore.*

¶ *Octauum caput peccati est mos benedicendi sponsas ante nuptias. & vere peccatum est uti coniugio ante benedictionē solitam. Si tamen desit contemptus/non est peccatum mortale consummare matrimonium ante benedictionē: quia nec statuti nec consuetudinis violatio ex infirmitate passionum infert pctm mortale: vt latius declarauimus in commentarijs tertie partis circa finem. Vide ibi si vis.*

¶ *Nonum caput peccati est votum simplex castitatis. Contra quod coniux voto astrictus agit petendo debitum: non autem reddendo/siue expresse siue interpretatiue petatur. Et ratio peccati mortalis in petendo est / quia votum castitatis est votum de negatiuo obligans semper & ad semper: quia obligat se ad non exercendum actum venereum. Et propterea licet excusetur reddendo (quia tenetur maiore vinculo ad reddendum actum illum alteri) non habet tamen vnde excusetur petendo: quum teneatur ex voto ad non exercendum / & in libertate ipsius sit non petere.*

¶ *Et bene nota/q secus est de habente simplex votum religionis. Ille nanque qui vouit ingredi & perseuerare in religione/ & postea absque dispensatione vxorem duxit, potest post consummatum matrimonium petere deditum ab vxore: quia votum eius est de affirmatione / scilicet de assumendo statum religionis, & non est de castitate sicut nec de paupertate/ nisi per viam sequele ad statum religionis: votum autem casti/ tatis (vt dictum est) de negatiuo est. Et propterea iste tenet ad negatiuam quandocunque est in sua libertate: & similiter ille tenetur ad affirmatiuam quandocunque est in sua potestate / sez mortua vxore. ¶ Vnde sicut habens votum religionis &*

postea illicite vxoratus / non tenetur ad paupertatem nisi quando erit **[[173]v]** religiosus, ita nec ad castitatem ex suo voto. Et ne hoc tibi vi deatur mirabile, vide quod si homo post emissum castitatis votū fornicatur/peccat contra votum: si vero post emissum simplex religionis votum fornicatur/non facit contra votum. Hinc. n. per pendere potes dictam differentiam esse in causa, quia scilicet ille vouit negatiuam/iste affirmatiuam: & ideo ille non potest petere debitum/iste sic.

¶ **Decimum caput peccati est adulterium.** Quod potest intel ligi vel de proprio vel alterius coniugis. Et si de proprio quidē agitur, quis alter possit ei ob hoc negare debitum autoritate do mini nostri iesu christi/non tamen peccat petendo aut reddendo: siue hoc peccatum eius sciatur a coniuge siue non, quia non est adhuc priuatus sed priuandus: vt latius in volumine primo responsionum disseruimus. ¶ Si vero de coniugis adulterio manifesto agitur/grauius est causa presertim mariti. Veruntamen (vt in primo quolibeto nostro discussimus diffuse) vxor sciēs virum publicam concubinam tenentem / & ob hoc tristis & dolens non sperans ex hoc quod contineret se ab illius concubitu emendationem eius/faciens quod in se est vt maritus corrigatur, potest illius coniugio vti: quia cessat in ea tam ratio scandali (quia nullus putat de ipsius consensu fieri hoc adulterium) q̄ ratio p̄ocinij & p̄icipij, ex quo nullam hēt viam prouidēdi. Vir autē sciēs vxorem publice adulterari / quia tenetur ad correctionem eius non solum verbo sed opere utpote caput, debet omnibus quibus potest modis cohibere ipsam a crimine adulterij/& prouidere scandalo ne patronus turpitudinis habeatur. Et quia difficile est hec duo facere/& simul vti coniugio illius, ideo nisi casus occurrat in quo utrūq; horum saluum sit vtendo coniugio/non licet ei vti tali coniugio: utrūq; enim est de iure charitatis debite. In casu autem quo utrūq; saluum esset, non video quare inuoluatur peccato saltem mortali talis usus: quum omnis legis ratio cesset/& contemptus desit.

[[174r] ¶ **Vndecimum peccati caput est abusus coniugij,** quo quis abutitur actu coniugij ad delectationem in opere/ita vt perficiatur opus extra naturale vas: sicut maritus thamar faciebat. Et hoc est manifeste scelus magnum.

¶ **Duodecimum est impudicitia / consistens in tactibus venereis.** Verumtamen tactus venerei tripliciter inueniuntur inter coniuges. ¶ Primo ratione usus coniugij. Et sic vt liciti & quādoq; vt necessarij transeunt. ¶ Secundo non propter actum coniugalem, sed nihil aliud intenditur q̄ sistere in huiusmodi tactibus. Et tunc proprie est impudicitia. Et si sine periculo pollutionis in utroq; coniuge hec fiant/tolerabile est, utpote veniale: quia non nisi superfluitas est delectationis in fra coniugales terminos. Si vero cum periculo pollutionis in altero ipsorum fiant, dicendū est sicut de multum bibentibus cum periculo ebrietatis. Et peius hic: quia non est in potestate persone continere pollutionē/sicut continere decimam potationem ne inebrietur. Vnde si experta persona est se pollui ex similibus tactibus tot & talibus / & aduertit periculum & non obuiat, nescio excusare a mortali / etiā si non sequatur pollutio. ¶ Tertio fiunt huiusmodi tactus ex intentione aut quasi vt polluantur. & est manifeste peccatum nefandum. Dixi autem aut quasi / propter vacantes huiusmodi tactibus non cogitando si eueniat pollutio vel non eueniat, essent autem contenti vt eueniret: dant siquidem operam actibus illicitis ex quibus nata est sequi pollutio: & ideo tanq̄ intenta imputatur illis sic male affectis.

¶ **Tertiumdecimum caput est dānata qualitas / scilicet matrimonij clandestini.** Nam & ipsum clandestinum coniugium et ipsius usus per se loquendo est peccatum mortale: utpote offēdens societatem humanam/scandalosus & dānatus ab ecclesia. Si tamen per accidens quandoque liceat/ vide diffusius scripta in supradictis commentarijs.

¶ **Quartumdecimum caput peccati est innaturalitas, qua natu-**[[174]v]**ralis usus immutatur in eum usum qui est contra naturā: hoc est cognoscendo vxorem extra vas naturale.** est. n. hoc p̄ctm̄ pessimum/& omnino execrabile.

MEdic*i* Peccata

peculiarior consistunt in temeritate. Nam ante cognitam egritudinem peccat vel temere curando (quia morbi incogniti nulla est via cure) vel temere tentando, dum ad explorandam naturam morbi adhibet periculosa / & exponit hominem discrimini vite vel grauis lesionis: melius est. n. relinquere infirmum regimini nature/que diuinando exponere illum periculo alteri: sed propter lucrū/ aut ne videatur ignorans medicus / aut propter ignorantiam/ aut propter negligentiam studendi, diuinando procedit/contra charitatem. ¶ Post cognitum autem morbum peccat temere curando, dum aut negligit studere / aut visitare/aut confulere/ aut perspicere fidelitatem medicinarum ubi hoc vertitur in dubium. Vel quod peius est/erubescit mutare sententiam/ & per tinacia sua reuocat in dubium rectam curam quam alius adhuc beret. Nec est dubium hoc esse mortalissimum crimen. Nec est a temeritate cure distans / quod medicus cognito morbo experiri vult medicinam non certam quantum ad efficaciam / in periculum vite aut grauis lesionis pauperis infirmi. est enim hoc (sicut quodlibet aliorum quod infirmi vitam aut valetudinē/ mortis aut lesionis grauis periculo exponit) mortale peccatum: utpote contra charitatem/qua quilibet tenetur diligere proximū sicut seipsum.

Sunt Preter hec duo alia medicorum peccata. Vnum contra diuinum ius, quum consulunt aliquid facere contra salutem anime / quodcunque mortale peccatum cōsulāt: nam secundum apostolum non sunt facienda mala ut eueniāt bona/siue sanitatis siue vite. ¶ Alterum contra ecclesie pceptū [175r] (extra de pe. & re. quum infirmitas) quando omittunt infirmos monere & inducere ut medicos aduocent animarum. Intellige hec de infirmitate ex qua merito homo decumbit: quā intentio textus clare patet / quod vult preueniri infirmum ad confessionem, ne exinde concipiat desperationem vite corporis / & forte anime. Vnde nec in qualibet egritudine tenetur medicus ad hoc, ne in derisum monitio veniat. Nec expectanda est egritudo periculosa: quia sic non preueniretur infirmus, ac per hoc non satisfit intentioni & verbis literę. Sed media via incedendo, quum infirmitas est talis quod non ex delicijs nec ex podagre impedimēto/sed ex se lectum egritudinis exigit: ut textus ētsonat. ¶ Siste tamen pedem/et ne cito iudices mortale peccatum me dici hoc non seruantis nisi post visum periculum quasi vicinū morti, & tunc etiam non ob contemptum precepti ecclesie/sed quia sic consueuerunt medici facere / non per seipsum sed per consanguineos vel alios monentis de confessione. Nam si constitutio hec sic est consensu vtentium acceptata/ & prelati quibus ibidem committitur exequutio contra medicos transgressores dissimulant, excusantur medici a peccato mortali: quoniam iuris positiui decreta per non usum abrogari constat, precipue nunquam recepta adamussim / ut hoc videtur. Et rationabile videtur decretum hoc scriptum tantum fuisse / & nunquam consensu vtentium comprobatum: quia medicorum officio cōtrariatur: ac per hoc semper videntur obstitisse. Medici enim habent ex artis precepto / semper ingerere leta / & que sunt sanitatis & spei infirmo: & propterea aiunt non spectare ad se huiusmodi tristitia inferre si periculum est, & si periculum non est / non debere exponere se aut verba sua ridiculo. Intellige hec ad excusandam consuetudinem bonorum medicorum.

[175]v **ME**ndacium

(hoc est false vocis significatio cum intentione fallendi / hoc est falsum dicendi) semper est peccatum: quia est per se prauum, utpote recte rationi repugnans. ¶ Est autem triplex. Aliud iocosum, quod nulli nocet/sed delectandi causa dicitur. Et hoc est veniale. Aliud officiosum, quod sine alicuius iniuria dicitur ut alicui prosit. & hoc etiam est veniale. Aliud demum perniciosum, quod iniuriosum seu nociuū est diuinis aut humanis. Et hoc est mortale ex suo genere: quia contra charitatem est/ut patet.

¶ Potest autem huiusmodi mendacium deficere ut non pertingat ad peccati mortalis perfectionem tripliciter. vel propter imperfectionem actus ex parte dicentis: ut in primis motibus contingit propter non deliberate consentire. Vel propter imperfectionem actus ex parte nocimenti: ut in minimis contingit. Vel propter imperfectionem actus ex parte forme: ut contingit in detractone non animo detrahendi / & similibus. Ita quod mentiens in materia perniciosa (puta in scientificis) non animo nocendi alicui/sed ex loquacitate non putans inde aliquem notare & concipere falsam doctrinam, quia non formaliter dicit perniciosum non peccat mortaliter: nisi nocumentum sit adeo notabile ut peccatū redeat in naturam sue forme.

¶ Et scito perniciosum esse mendacium/omne mendacium circa sacram scripturam/omne mendacium circa scientifica pro quāto sunt bona intellectus / & omne mendacium predicatoris contra veritatem spectantem ad predicatoris officium / & similiter omne mendacium iudicis contra veritatem spectantem ad iudicis officium: quoniam hec tantum sunt predicatoris ut sic & iudicis ut sic mendacia, reliqua sunt per accidens / & ideo venialia: nisi ratione scandali aliud occurrat censendum.

[176r] MErcatura

Nuda (hoc est solius lucri gratia) vituperabilis est: ut pote infinita / ac per hoc insatiabilis. Ordinata autem ad finem politicum (hoc est ciuitatis bonum) vel ad finem economicum / hoc est domesticum bonum, laudabilis est/si iniustitia fraudum mendaciorum & huiusmodi desint.

MEretriciis

Turpitudine / siue venalis sit siue non, peccatum est mor tale. Et quoniam multas implicat criminum maculas, dum omnium aut multorum libidini patet (quoniam & adulterij & incestus & sacrilegij reatus facile incurrit / preter fraudes extorsionesque quas exercent aut quibus consentiunt) earum penitentiae relinquamus. Que quando euenerit, sit confessor prudens / non curans discernere species a speciebus dictorum criminum: ne se & illam in tentationem precipitet inutiliter. sat est enim confuse tunc hec dici: ut declarauimus in commentarijs tertie partis.

MJlitum Peccata

peculiariora sunt tria. Concutere pauperes: hoc est extorquere vi vel metu ab eis/& ledere etiam in persona quandoque. Calumniam inferre diuini tibus, imponendo illis quod sunt factiosi / quod sunt rebelles / quod sunt hostes &c. Et tertium quod est causa omnium / non contentari stipendijs suis: hinc. n. cōcussiones/hinc calūnie/ hinc prede/rapine &c.

¶ Preter hec autem tria / que a iohanne baptista didicimus luc. iij. ponit aristoteles luxuriam: tanquam gens militaris nata sit ad carnis petulantiam. Implicantur quoque hodie multi eorum blasphemie vitio.

[[176]v] MJnari

Actus est vindicatiuus: & potest bene & male fieri.

¶ Contingit autem in minimis inueniri quintupliciter peccatum. Primo ex malo cōminato: si scilicet non est iustum. Et tunc esset peccatum mortale: quia iniustum ex suo genere est mortale. nisi minimum quid sit. ¶ Secundo ex ratione comminandi: si scilicet minatur non ratione iustitie vel

correctionis &c. sed ad ultionem. Et hoc tunc est mortale, quā voluntas ultionis usque adeo procedit / ut non curet siue iusta sit siue non. ¶ Tercio ex mō: si nimis accenditur ira comminando. Et hoc communiter est veniale. ¶ Quarto ex desistendo ab executione iustarum minarum / presertim iuramento firmatarū. Et hic oportet discernere an mutatio aliqua supervenerit / ob quā mine possint aut debeant remitti. mine. n. iuste intelliguntur & sunt secundum presens demeritum: quia scilicet tunc quando fiunt mine / ille contra quem fiunt meretur illam punitionem. Et propterea si ante punitionem mutatio aliqua supervenit (puta quia penitentiam agit/aut petit veniam / aut alij bene meriti rationabiliter intercedunt/aut melius est non punire quā ille demereatur) non peccatur remittendo minas. Repente inquit deus loquar adversus gentem, si penitentiam egerit gens illa / agā & ego penitentiam super verbo quod loquutus sum. Et david iuravit extincturum se nabal cum eius domo, & tamen precibus abigail placatus remisit. Et hoc modo mater que iuravit verberare filium vel famulam, postea ne quietam domus pacē turbet non exequitur / tanquā executio esset impeditiva melioris boni. Et sic de similibus. Si autem omnia immutata sunt / exequende sunt mine iuste: alioquin peccatum inconstantie est negligentis iustitiam. Et iuxta naturam cause / de gravitate eius [177r] iudicandum est si iurate non sunt: nam iuramentum in hoc casu obligaret sub periurio ad executionem: ut in fra in verbo periurium declarabitur. ¶ Quinto peccatur ex fictione: ut si quis minatur solo verbo non animo exequendi quod dicit se facturum. Et tunc committitur peccatum mendacij officiosi / ad terrendum vtiliter delinquentes.

Misse Celebratio

tot potest habere omissionis peccata annexa quot sunt requisita ad celebrationem misse. Et illa quidem que manifesta sunt omnibus (puta quod celebrans sit ieiunus/q adsint vestes sacre necessarie / quod altare consecratum saltem portatile, quod calix / patena/ & alia huiusmodi) transeunda puto ¶ Tacendum autem non est multorum crimē valde intolerabile circa immundiciam corporalium & vestiū sacrarum/damnatam non solum a canonico iure extra de custo. eucha. sed etiam a naturali iure: quum dedecat immundicia huiusmodi etiam prophanos: & illimet non vterentur sudariolis ita immundis/nec ad mensam.

Scire Quoq; decet celebrantes/q tota communio reputatur pro vno actu. Et propterea si particula aliqua hostie inter sumendum ablutionem post partem ablutionis assumptam sumitur / a ieiuno sumitur: quia mense reliquie cum mensa cōputantur: ut latius disseruimus in nostro primo quolibeto.

¶ Si contingat quoque inaduertenter aliquid omitti ex necessarijs ad celebrationem / non est iudicandum mortale: quontam formaliter & per se non est omissio voluntaria. nisi forte inaduertentia sit adeo culpabilis ut redeat omissio in naturam sui criminis.

Mollicies

Triplex est / & semper mala. Pro quanto nanque est defectus oppositus perseverantie (quo scilicet homo adeo est deditus [[177]v] delectationibus ut non solum a contristantibus sed a tollentibus delectationem abducatur ut viam virtutis deserat) manifeste peccatum est: quum sit contra rectam rationem. ¶ Potest autē esse & mortale & veniale iuxta materiam. Nam si quis ita est mollis animo/ ut cedat omittendo necessaria ad salutem aut in currendo contraria saluti, peccat mortaliter. Si autem nihil committit aut omittit contra salutem / sed preter illam, peccat venialiter.

¶ Pro quanto vero mollicies est vitium infimum contra naturam (scilicet solius pollutionis voluntarie) peccatum est mortale: ut patet. Et similiter pro quanto est crimen contra naturam

quo mas patit̃ vt mulier (vt glo. interlinearis exponit. i. ad cor. vi. vbi molles excludunt̃ a regno dei) pctm̃ est nefandū.

MOnachorum

Et monialium pctā propria, ipsi ex suis/ regula/statutis ac consuetudinibus scientes discunt. Circa dotem tamen earum que recipiunt̃ in moniales/ vide in verbo excōicatio. ca. lxxiij.

¶ Circa clausuram illis indictam a iure/ si nunq̃ fuit acceptata/ & episcopi sic semper gubernarunt dando eis licentiam exeundi, excusantur: quoniam iura non recepta tanto tempore / infirma sunt. Nec sufficit esse scripta & inserta in corpore iuris / & esse rationabilia.

MVlieris

Peculiaria peccata quatenus ad sexum spectant/non egent speciali tractatu: quia proportionaliter sunt communia eis & maribus non solum naturalia carnis peccata, sed etiam que contra naturam sunt vsq; ad molliciem inclusiue. ¶ Peccata autem concernentia ornatū/ in verbo ornatus tractabuntur.

Que a#t *Ex positio & diuino iure sunt eis peccata quia prohibita/multa dicuntur: puta quod non tondean [178r] tur/q non vtantur veste virili/q non predicent aut doceant publice/q non tangant sacra vasa & pallas/ quod non deferant incēsum circa altare / quod non benedicant / quod nullum ordinis actum exerceant.*

¶ Sed aduerte/q horum quedam sunt omnino mulieri illicita: vt actus ordinum, quia mulier est ex natura irregularis. & similiter publice predicare aut docere ea que sunt fidei: quoniam hec ab apostolis interdicta rationabiliter sunt. Cum quo tamen stat quod possunt suas subditas prelate in suis capitulis instruere exhortari &c. vt consueuerunt: quoniam hoc non est docere ecclesiam. Sed ad quasdam particulares personas restringitur huiusmodi doctrina: que magis materna instructio & exhortatio vocanda est, sicut mater naturalis instruere potest & debet filias suas.

¶ Quedam autem horum intelligenda sunt non vt sonant. nam tonderi/nullum est peccatum, nisi pro superstitione aut aliqua alia mala ratione fieret. nec aliter intelligitur a iure prohibitum: vt patet diligenter intuenti di. xxx. & ca. vxoratus de conuer. coniuga. ibi enim & de superstitionibus hereticorum agitur & expresse dicitur quasi resoluens ius subiectionis: vbi notat actum fieri pro superba religionis libertate. Hic autem tonsurare importat mulierem quasi virum tondere in religiosum: vt pluries legitur olim factum. hoc est enim quod lex prohibet: prout etiā in statutis religiosorum prohibitum sub eisdem verbis inuenitur. ¶ Veste autem virili vt mulierem/ contra bonos mores est & scādalosum. & ideo intolerabile est, nisi solatij causa quandoq; fiat vel necessitas exposcat. Sacra autem scriptura & ius canonicum hoc prohibent vt non superstitiose fiat.

¶ De sacris autem alijs actibus crediderim ego posse consuetudinem antiquam tolerari: nam alicubi moniales in vespertis cū cappa serica altare thurificant intra clausam ecclesiam suā/in qua sole moniales sunt. Et hoc si ab hoc usu abduci non possunt: quū [[178]v] a tempore sother pape mandatum sit episcopis italie vt hanc pestem curent di xxij. ca. sacratas / & adhuc durent. male quidem, sed non perniciose/si contemptus desit. ¶ Prelate tamen que benedicunt in professione vestes profitentium in nullo errant. Et que lauant corporales pallas postquam certe sunt quod nulla est par tricula sacramenti in eis / & sunt aliquantulum ablute, merentur vitam eternam: nam causa videtur rationabilis / quia ratione maioris mundicie hoc fit.

MVrmuratio

Vt ad vitiosos actus transfertur/ peccatū est coincidens cum detractio: quis minus significetur murmurationis nomine: quia magis soni q̄ vocis peccatum significat. Vnde sonum querule impatiētie murmur vocare solemus: quasi multum pressus aut pulsus homo sonet. Et tamē secundum rem detrahatur illi contra quem murmuratur, tanq̄ iniuste aut irrationabiliter &c. se habuerit vel habeat.

MVtilatio

Siue sui siue alterius (nisi ex necessitate sanitatis abscisionē membri exposcentis fiat) peccatum est mortale: utpote contra charitatem qua & nos & proximos sicut nos diligere tenemur. Iudici tamen secundum iustitie ordinem sicut licet occidere ita licet mutilare malefactorem.

NEcromantia

(qua diuinatur per mortuos / seu mortuorum personas agētes demones: ut petente saule rege / mulier suscitauit samuelem con sulendum de bello philistinorum) peccatū est magnum valde: utpote ad inuocationem demonum recurrens. Inchoant siquidem tales hic societatem quam perpetuo habituri sunt cum demonibus.

[179r] NEgligentia

/ qua hō deficit a sollicitudine debiti operis intusvel extra, pctm̄ est: quia recte rationi dissonat. ¶ Est autem mortale pctm̄ dupliciter. Vel ex ope debito de necessitate salutis/ vel ex cōtēptu. nam siquis ex contemptu diuini amoris negligit/aut negligit illud ad quod de necessitate salutis tenetur, manifeste incurrit mortale peccatum. Extra hos autem casus venialis est negligentia.

NEmesis

(hoc est tristitia quam hō habet de alieno bono temporali / quia ille habens tale bonum est indignus tali bono: ut quum quis tristatur quia homo malus habet diuitias/est bñ fortunatus/ omnia illi succedūt ad votum &c.) pctm̄ est: pro quanto diuine prouidentie actionē arguit/tanq̄ iniuste distribuentē bona tpalia. Et propterea si ad huiusmodi detestationem extenditur tristitia hec / proculdubio pctm̄ est mortale. Et similiter si tristitia hec ita afficit/ ut ducat hominem ad imitandum malos ut prosperetur, mortale peccatum est: ut patet.

¶ Supposita autem debita reuerentia ad diuine prouidentie distributionem tristari aliququaliter de temporalibus bonis indignorum, nullum apparet peccatum ex propria ratione: sed esse licitum, sicut tristari de monstris. De his vide commentaria in secundā secundē/si profunde vis perscrutari.

NOtariorum

Pctā pecuniaria sunt in primis periurium/si iura mentum quod fecerunt non seruāt: deinde falsum cōficere instm̄ in toto vel in pticula quacunq̄/ aut de actu reprobato, aut quolibet alias illicitū: occultare quoque instrumenta seu prothocolla aut lacerare. ¶ Hoꝝ enim quedam sunt manifeste crimina maxima. Nullum tamen scio excusare a pctō mortali: nisi forte deceptus quis

faceret instr̃m [[179]v] illicitum/credens esse licitum. tunc. n. iuxta ignorantie excusantis regulas iudicandus esset in foro conscientie, & cum illo salis grano/q modicum pro nihilo reputatur.

NVptiarum

Peccata duo sunt. Primū si fiant tempore interdicto: hoc est a principio aduentus vsque ad epiphaniā/ & a septuagesima vsque ad octauas pasce / & a tribus diebus rogationis qui sunt ante ascensionem vsque ad penthecosten: hoc est totam hebdomadam penthecostes. Hec tempora sunt certa. De octaua vero epiphanie & de die octauo penthecostes serua ambrosij documentum: ut scilicet conformes te ecclesie in qua es consuetudini, vt omnium disputationes effugias.

¶ *Et quoniam nuptie tria important (scilicet benedictionem sponsi & sponse / traductionem sponse in domum viri / & celebritatem conuiuij) scito tria hec intelligi his temporibus interdicta. Et quoniam pene non sunt extendende / nihil aliud est dictis temporibus interdictum: possunt enim contrahi matrimonia de presenti / & sponsalia. Vnde putantes euadere violationem legis / & facientes primum tantum (scilicet benedictionem) in sabbato ante aduentum vel septuagesimam/& in dominica reliqua duo, non effugiunt legis iram: plus enim sunt prohibita illa duo q̃ primum, quod non nisi quia simul cum nuptijs fit intelligitur prohibitum: quia illa sunt carnalia / benedictio est spiritualis. ¶ Reputatur autem mortale peccatum / violare hoc ecclesie statutum. Et merito si scienter fit: quia quum deliberate & preparate ac publice hec fiant & cum scandalo, non videtur posse nisi contemptu interueniente transgressio huiusmodi scienter esse.*

¶ *Secūdum nuptiale peccatum est superflua vanitas: & vtinā non admixta turpibus verbis & actibus.*

[180r] OBstinatio

(qua homo pertinaciter inheret peccato) dupliciter in curritur. Primo per se, hoc est ex intentione: vt quum quis intendit pertinaciter perseuerare in pctō. Et hic est proximus statui damnatorum. ¶ Altero modo quasi per viamsequele: vt quum homo est adeo habituatus in peccando / & tam delectabile ac connaturale factum est ei versari in peccato, vt nullus aut leuissimus insit illi vnquam motus ad resurgēdum in veritate a peccato. Et hic pa^R distat a damnatorum statu.

¶ *Vterq̃ tamen potest per dei gratiam preueniri & conuerti. Primus tamen non ita difficile/si non ex habitu sed ex accidente aliquo (puta odio inimici) obstinationem elegit: quoniam transeunte accidente illo curabilis est. Habitus autem tanq̃ connaturalis factus/difficillime abijcitur.*

OCium

Seu ociosum ad vitia translatum/ est quod caret necessitate aut vtilitate, extenso utilitatis nomine. Et hoc constat esse peccatum: quia a recta dissonat ratione aliquam humanam operationem aut omissionem non regulari ratione recta. Si tamen ocium aut ociosum sit nudum (hoc est nihil aliud deformitatis habens nisi ocij) veniale est. Fugiendum tamen est valde ocium/tanq̃ dans aditū malis multis, precipue malarum cogitationum / cupiditatum/ machinationum &c. ¶ Scito tamen laudabile esse ocium inter/ num & externum / ad quietem & recreationem nature inten/ tum: quoniam & hoc habet recta ratio vt lassus detur requies/ sicut & somnus.

ODium

Boni peccatum est: quia actus voluntatis habet materiam repugnantem: odij. n. materia est malum/sicut amoris materia est bonum. Summi autem boni quod est deus odium / grauissimum est [[180]v] scelus: quum nihil sit in deo quantum est ex se odibile, vtpote pura bonitas. Proximi vero aut etiam suiipsius odium/peccatū est mortale ex suo genere: vtpote directe charitati contrarium. Nisi ob imperfectionem actus sit pctm veniale, vel quia non est odium deliberatum/vel quia circa minimum bonum.

¶ Nec excusatur ab odij crimine qui inimicum odio habet, si ipsum proximum odit: hoc est si illi vult malum corporis aut damnum honoris/fame aut rerum. Nisi hec velit ei iustitia me diante: quia tunc non est odij sed iustitie vindicatiue affectus. Est autem odio habenda inimicitia proximi, & non proximus qui est inimicus.

O dii Effectus

seu signa prohibita, sunt subtrahere proximo debita beneficia eo modo quo sunt illi debita ab hoc / & similiter debita colloquia eo modo quo sunt illi debita ab isto. Sunt autem debita proximo a conciuē que debent ciuitati in communi/a consanguineo que debentur consanguinitati in communi / a christiano que debentur sancte ecclesie & communioni fidelium in communi. Et propterea nisi casus accadat in quo debeam huic in particulari, sicut non teneor actu interiori cogitare de isto in particulari / ita nec teneor illi in particulari benefacere aut loqui: sufficit enim ut in communibus orationibus & communionibus ecclesie non excipiam christianū inimicum / in communibus ciuitatis non excipiam conciuem inimicum/in communibus consanguinitatis non excipiam consanguineum inimicum. Sic enim docuit saluator noster, docēs in benefaciendo inimicis imitari deum / qui solem suum oriri facit super bonos & malos / & pluit super iustos & iniustos: hoc est communia beneficia humano generi (scilicet solem & pluuiam) non subtrahit inimicis.

¶ Et hinc tu confessor tollere potes multos scrupulos personarum offensarum / que absque odio cum illo qui offendit nolunt particulariter conuersari aut colloqui: quia non tenentur nisi [181r] in casu debiti: vt dictum est, & in commentarijs secunde secunde tractatum / vbi de dilectione inimicorum agitur.

Officiorum

Secularium venalitas licet speculatiue loquendo sit licita (quia venditio & emptio habet materiam vendibilem) vt tamen ad communem humani generis morem contrahitur, turpis ac perniciosa reipublice non parum est: quoniam viri digni reputant indignum/vt quod sue virtuti debetur pecunia emant. & indigni communiter habent officia vbi sunt venalia. Tollitur & ratio studiorum bonorum & virtutum / ex eo quod non nisi pecunia habentur officia. Et oportet vt non virtuosus sed pecuniosus ibi inueniantur vbi pecuniosus honorantur: immo honorant se ipsos emendo officia honorabilia. Preterea qui prius emit officium / quum non emerit nisi vt lucretur, oportet vt vendat actus officij & plerunque iustitie / & inhumanus sit in gratijs, tanq̃ ius habeat vendendi & que sunt iustitie & que sunt gratie / quia prius emit. Testatur magistra rerum experientia ruinam publicam vbi officia sunt venalia. ¶ Et quia actiones humane iudicande sunt secundum quod in pluribus inuenitur, ideo huiusmodi venalitates vt abhominabiles exterminande sunt.

OPinio

Tripliciter est illicita. Primo ex eo quod voluntaria. nam in omni genere scibilium voluntaria est illicita: quia non ex eo quod magis placet, sed ex eo quod rationalior est / non ex voluntate sed ratione amplectenda est opinio. Et hinc errant sectarum emulatores, opiniones sue secte sequentes non ut rationi magis consentaneas / sed quia nati sunt aut nutriti in secta illius doctrine. ¶ Secundo ex non relatione ad suam regulam: omnis enim opinio examinanda est ad suam regulam, [[181]v] Et quia in his que sunt fidei & morum / regula est sacra scriptura exposita ab ecclesia catholica, non excusatur aliquis a quantuncunq; rationabili opinione in huiusmodi/si suspecta est communi ecclesie seu apostolice sedi. Et hinc damnantur credentes hereticorum & antiquorum & nouorum / adherentes doctrinis reprobatis aut suspectis saltem apud sedem apostolicam. ¶ Tertio ex modo, dum nimis firmiter inheretur opinioni/ & asseritur ut certum atque indubitatum quod tamen est in fra latitudinem opinabilium. Et hinc sepe erratur ex nimio affectu ad nostra / & minore q̄ opus fuerit examine / resolutione ac iudicio, dum probabilia accipiuntur ut demonstrata.

OPinione

Vti ut regula operum interiorum & exteriorum / est quandoque licitum & quandoque illicitum. In credendis quidem illicitum est, nisi submittendo opinionem regule superiori / scilicet sancte matris ecclesie & apostolice sedis: quoniam ambiguitatis aliquid habens regula / qualis est opinio omnis, resoluenda est in regulam certam/ne error possit in fide inueniri. In operandis vero nisi tutiorem partem eligendo/non licet opinionem cuiuscunq; assumere ut regulam operis: quoniam eoipso quo operatio regulanda committitur opinioni/committitur regule ambigue: quia opinio omnis ambigua est/utpote cum formidine alterius partis. Et quia presupponitur quod non eligatur tutior pars / consequens est ut operatio committatur regule ambigue ad casum peccati / ac per hoc exponatur periculo peccandi: quod constat esse illicitum. Et si de peccato mortali agitur, constat esse peccatum mortale/ facere scienter operationem dubiam an sit mortalis: quoniam talis operans mauult adimplere voluntatem suam in tali opere etiam si sit mortale/ q̄ abstinere ab illo. ac per hoc prefert diuine amicitie opus illud/non curando si contingat perdere diuinam amicitiam ex tali opere.

[182r] ¶ *Et hec intellige de opinione proprie dicta ut diximus/que est cum formidine alterius partis, & per se loquendo. Non enim propterea aliquid opinione tenetur quia diuersi doctores contraria sentiunt: quoniam cum huius modi contrarietate stat quod una pars sit ratione sufficiente ad moralem certitudinem fulta: & iam non est opinio apud capientes rationem illam. Sed quia nesciunt multi discernere inter certitudinem moralem & mathematicam / omnia quodammodo locant sub opinionibus. ¶ Dixi quoque per se loquendo: quia per accidens contingit nescientes discernere inter notum opinione & notum certa ratione morali / errare & excusari, credentes absque formidine alterius partis / viris probis & doctis dicentibus/ facite sic quia potest licite fieri. Non. n. exigit deus ab homine plusq; conditio hominis habet: quia diuina sapientia disponit omnia suauiter.*

ORatio

Ex intentione sine attentione / illicita est propter irreuerentiam inser tam. Oportet enim etiam supererogationis bonū bene agere / aut saltem non male: constat autem irreuerenter loqui deo / qui ex proposito loquitur sine attentione: irreuerentia autem peccatum est. ¶ Et hoc intel lige

loquendo de oratione per se/vt oratio est. nam si quis oral/ tione vt exercitatione quadam aut quasi cantico delectabili vtatur ne se occupet vanis/non intendens attendere sed tempus sic per transire, bene facit. & non proprie & formaliter orat nisi extenso orationis nomine/quo dicitur. semper orat quisemper bene facit. Sed materialiter tantum orat, pro quanto orationis verba pro materia sue occupationis pie assumit.

ORDinantium

Et ordinandorum pctā tot contingit esse quot ne cessaria contingit omitti voluntarie aut negligenter.

¶ *Sed quoniam hec in pontificalibus habentur, attendendum est confessori si ordinantes seruauerint pontificalis. Et quoniā [[182]v] pontificalia non concordant adinuicem, nullius ecclesie antiquū in usu pontificale damnandum videtur: ac per hoc non videtur iterandum aut supplendum alicubi quod forte secundum aliud pontificale iterandum aut supplendum esset. Et de horum numero videtur esse contactus materie: vbi diuersa pontificalia antiqua & in usu/ diuersa ordinant. Propter quod in conci. flo. sub euge. iiij. quum traditur materia ordinis, nunq̄ fit mentio de tactu ipsius/sed solum de actu tenente se ex pte ministri. s. porrectio nel/datione/traditione & assignatione. Attendendum quoque est si ordinantes admiserunt indignos aut inhibitos/ si non contulerunt gratis. Et similiter si ordinandi sunt indigni ex parte intellectus / quia ignorantes. ex parte affectus/quia mali: puta in peccato mortali. ex parte etatis statute a iure. ex parte licentie sui superioris. ex parte motiui ad suscipiendum ordinem, si ob lucrum &c.*

ORGanorum

Vsus in ecclesia licet sit nouus (in cuius signū ecclesia romana adhuc non vitur eis coram pō tifice) licitus tamen est pro carnalibus adhuc fi delibus & imperfectis.

¶ *Nulla tamen ratione licitum est inter diuina in organis canere seu pulsare seculares cantus aut plausus: aut quod peius est / turpes & amatorias cantilenas. Et ratio est: quia sonus organorum appositus est diuinis officiis vt pars ecclesiastice solennitatis: inse rere autem diuinis vt partem solennitatis prophana & turpia, nihil aliud est q̄ coniungere christum cum belial / lucem cum tenebris. Vnde per se loquendo/crimen est sup stitionis sacrilege & peccatum mortale talis mixtio: contraria tam fini diuini cultus (scilicet vt excitetur deuotio) q̄ veritati ecclesie, contra cuius ordinationem loco antiphonarum & diuine laudis offeruntur ex ipsius ecclesie persona / prophana hec a falsarijs ministris. ¶ Nec excusantur ex eo quod sonus abstrahit ab omni materia/& [183r] quelibet melodia soni potest ad sacra verba applicari. Tum qa secundum rei veritatem isti soni fiunt vt accommodati ad delectationem auditorum: qui non nouerunt illos nisi vt sonos illorum verborum prophanorum aut turpium. in cuius signū audientes / ex illo sono excitantur ad illa prophana seu turpia: vt experientia testatur/ita quod non est locus inficiationi. Tum qa cantus etiam abstrahit ab omni materia, & tamen ecclesia interdixit prophanos cantus in ecclesia / vt cantus theatrales: vt patet di. xcij. ca. cantantes. Memento hic apostolice sententie. nolite errare/ deus non irridetur aut fallitur. Inuoluuntur autē eodem crimine non solum pulsantes/sed qui conducunt & consentiunt pulsantibus hec: vt impleatur scriptura. gloriati sunt qui oderunt te in medio solennitatis tue. ¶ Excusandos tamen illos crediderim, qui simplici corde credentes licere non turpia sed vana quasi pro recreatione pulsare pro eo quod ubique sic vident fieri/errauerunt, ita quod si sciuisent criminisum esse non fecissent. tales enim ex ignorantia probabili errauerunt: quia ecclesiastici pastores non quefierunt que iesu christi sunt. Et excusantur a tanto / quis non a*

toto. ¶ *A turpium autem sono nulla ignorantia excusare potest: quia continet statim dissonantiam & contra rietatem ad iesu christi solennitatem.*

ORnatus Exterioris peccatum

exseptem capitibus pēdet. Primo ex fine ornantis se. Secundo ex solitudine eiusdem. Tertio ex consuetudine seu lege. Quarto ex qualitate ornatus in se. Quinto ex fuco. Sexto ex pretiositate. Septimo ex scandalo.

¶ *Caput primum commune est etiam quibuscunque bonis operibus: & propterea manifestum est. Si. n. quis ornat se ob superbiam / inanem gloriam / aut ad prouocandum ad malum &c. ipse ornatus malus est iuxta maliciam illius finis. Ita quod si finis est peccatum veniale (puta ut appareat pulcra/aut ditior / aut [[183]v] superior &c.) vanitas est: ac per hoc veniale peccatū. Si vero finis est peccatū mortale (ut si intendit prouocare ad sui malam concupiscentiam) ipse quoque ornatus est mortale peccatū.*

¶ *Caput secundum (scilicet affectuosa solitudo ad ornatum) quandoque similiter facit ornatum venialem: ut si affectus & solitudo habeat superfluitatem. Quandoque mortalem: ut si sit tantus affectus aut tanta solitudo ut propterea quis non curet de necessarijs ad salutem: ut si ob ornandum se non curet de missa in festis: & huiusmodi.*

¶ *Caput tertium (consuetudo scilicet vel lex) duo considerata inducit. Primo qualitatem legis/si obligatiua est ad mortale. Quod ex pena cognosci potest: ut si esset ibi pena excommunicationis / & ita seruaretur. Secundo si desit contemptus ex parte transgressoris: si. n. lex levis est / & contemptus deest, non incurritur mortale. ¶ Consuetudo autem nisi in legem transierit/communiter inducit peccatum veniale: quia non legale sed morale debitum habet. Si autem in legem transierit sine pena aliqua, venialem quoque inducit transgressionem si contemptus desit. Longe tamen grauius peccat qui primus est consuetudinis violator/nouitatem ornatus inferens patrie: citra mortale tamen (ut dictum est) si sola vanitas in causa est violande consuetudinis. ¶ Et ad hoc caput spectat stulta presumptio utentium habitu maiorū: ut si vestiāt idiota ut doctor/ aut plebeius ut eques / & similes exorbitationes a more politice modestie.*

¶ *Caput quartum (qualitas scilicet ornatus) cōiter peccatum inducit veniale/si indecens est ac minus castus: ut ornatus mulierum monstrantium media vbera. Veruntñ ubi consuetus iam est/ sine peccatō vñ: & in remedium ne peiora fiant forte introductus.*

¶ *Caput quintum ex fuco/cōiter constituit peccatū veniale: quia in simulatione & fictione vana consistit.*

¶ *Caput sextum ex pretiositate ornatus. quia quod preciosum est uni non est preciosum alteri/ quem decet sumptus magnos [184r] in vestibus & anulis & monilibus &c. facere, ideo si ornatus relatus ad personam est excessiuus in precio / sine peccato non est. Communiter tamen videtur venialis huiusmodi excessus superbus/ stultus & vanus: non. n. propterea equantur maioribus quia ornantur preciose sicut maiores.*

¶ *Caput septimum ex scandalo: hoc est ex occasione peccandi: quia ornata superflue mulier mouet ad sui concupiscentiam. Sed si ex parte mulieris non est intentio prouocandi / nec sibi placet quod prouocetur aliquis ad sui libidinosum amorem / licet placeat ei quod laudetur ut pulcra/ & vana superfluitate & fuco se ornet, non propterea peccat mortaliter quia alij peccant mortaliter ipsam adamando: est enim occasio accepta / non data. quum longe pulcriorem deus naturaliter proponat aliquam mulierem, que nulli dat occasionem peccandi si exhibet se conspectui publico / ac per hoc multorum adamantium illam. Si vis diffuse hec discernere / vide commentaria nostra in. q. clxix. secundesecunde.*

Osculum

Beneuolentie/ bonum ac laudabile est iuxta morē patrie, inter quascunque personas sit. ¶ Osculum vero libidinis nisi inter coniuges sit/ est pctm̃ mortale: iuxta superius dicta de impudicitia.

Peccatum

Mortale est quod priuat in presenti animam vita spiritualis amicitie / que est seu esse debet inter hominem & deum: homo enim qui est in gratia dei / amat in veritate deum plusq̃ quācūq̃ rem creatā, & econtrario amatur a deo ut charus amicus. Quia ergo priuat hominem spūali hac vita/ que consistit in charitate, ideo dī & est pctm̃ mortale. Et etiam quia facit hominem dignum morte eterna: hoc est perpetua separatione a vita celestis patrie/ adiuncta simul perpetua miseria. [[184]v] ¶ Consistit autem omne peccatum mortale in offensa diuine amicitie: quia quilibet peccans mortaliter/ vel expresse vel interpretatiue refutat deum pro vltimo fine suo & pro amico suo, dum mauult implere voluntatem suam q̃ dei. & ideo dauid dicebat deo/tibi soli peccaui. ¶ Et si hoc non penetras / vide ex contrario: quod existens in charitate prefert in amore suo deum omnibus amabilibus/delectabilibus / honorabilibus / horribilibus &c. & sic videbis quod peccans mortaliter/ ac per hoc amans aliquid aliud plusq̃ diuinam facere voluntatem, remouet deum a loco suo quem in corde illius habere debet: quia non prefert amplius eum omni amabili &c. sed illud in quo peccat mortā liter pluris facit pro tunc q̃ diuinam voluntatem.

Veniale *Autem peccatum non in fringit diuinam amici tiam: utpote non contrased preter diuinam existens voluntatem/non contra sed preter charitatem/non contra sed preter diuina precepta: & ideo veniam a deo amico meret̃. Quemadmodū in humanis amicitijs siquid displicens amico/ saluo tamen amicitie federe acciderit, facile remittitur.*

Pedagium Illicitum

vide in verbo vectigal.

Penam

Subire statutam licet non teneatur aliq̃ in foro conscientie nisi postquam ad illam damnatus est a iudice: quia tamen hoc fallit in duobus casibus/scilicet in censuris & testamentarijs, ideo & excommunicatus & suspensus & interdictus & irregularis est quisquis contra latam a canone de huiusmodi sententiam facit/absq̃ alia declaratione iudicis. Et rursus ideo vidua non caste viuens/ cum mala conscientia perseuerat dōna & domina & usu fructuaria ut relictā fuit a marito cum conditione si caste vixerit. Vnde tenetur de consumptis postquam non vixit caste / etiam si nullus iudex humanus ad hoc compellat. [185r] Et hoc subtiliter consideratum non ideo est quia pena testamentaria infligitur sine exequutore: sed ideo est quia euenit casus in quo voluntas testatoris sic disposuit. Et propterea sicut reliqua a testatore disposita in diuersis casibus non egent declaratione iudicis quum casus illi eueniunt, ita disponente testatore quod vxor sua sit domina &c. q̃diu caste vixerit/ adueniente casu castitatis omisse/desinit succedere marito in illis bonis sic sibi dispositis. Simile est. n. hoc alteri casui/quo maritus relinquit illam usu fructuariam nisi transierit ad secundas nuptias: constat. n. quod siue clam siue publice nubat/desinit esse usu fructuaria, etiam si nullus iudex/ nullus exequutor inhibeat. Horum. n. omnium vna cōis est ratio: quia scilicet ventum est ad

casum in quo testator noluit bona sua ad illam transire. ac per hoc nullum tunc habet ius mulier in illis bonis, que ex testatoris voluntate sola habebat quicquid iuris in illis habebat.

PErcussio

/ Qua proximus verberatur, peccatum est mortale ex suo genere: quia iniuriosa est & nocet proximo. ¶ Propter imperfectionem tamen actus si minima est/venialis est. Quod si authoritatiue fiat / vel iudice vel a prelato / patre / magistro &c. non est peccatum: sed opus iustitie & charitatis, modo non sit immoderata / nec malo animo fiat.

PErfidia

/ Qua hō non facit quod promisit, peccatum est: utpote contra vir tutem fidei/qua fiunt dicta: quia promissione facit se homo debitorem implende promissionis.

¶ Inuenitur autem triplex: scilicet perniciosa/officiosa/ & iocosa. Et iocosa quidem ac officiosa/venialis est: qm̃ ex simplici promissione non nascitur maius debitum/ q̃ sit naturale debitum non mentiendi: nam utrūq; debitum est debitum morale, sine quo morum honestas saluari nequit. & ad eandem virtutē [[185]v] reduci credi, scilicet ad virtutē veracitatis: & utrūq; ad alterū est/pro cōiunctu/ utilitate & conuersatione hūana. ¶ Perniciosa autem (que scilicet nocet proximo/siue quo ad animam/ siue quo ad corpus aut res) pctm̃ est mortale/sicut mendaciūpniciosum. Et hec de perfidia simplici dicta sint. Nam quum promissio transit in debitum legale (ut quum quis promittit ita quod potest quantum est ex vi promissionis cogi in iudicio humano) tunc supra debitum morale adiungitur debitum legale/ ac per hoc debitum iustitie. Et si non seruantur promissa/incurruntur duo crimina: scilicet perfidie & iniustitie/quā constat ex suo gñe esse pctm̃ mortale. ¶ Cū quibus omnibus momēto hic/q̃ pp̃ impfectionem actus sepe actus excusat a mortali. siue impfectio sit ex pte affectus: ut in primis motibus. siue ex parte materie: ut in nocumētis minimis. siue ex parte forme: hoc est quia non per se seu ex intentione pctm̃ illud fit: puta non intendit quis violare fidem, sed ex obliuione aut ignorantia facti / aut ex fiducia quam accipit de eo cui promisit/aut ex causa que sibi vñ rōnabilis, & breuiter qñ non per se est pfidus/nō incurrit mortale. nisi per accñs: hoc est pp̃ notabile nocumentum aut scandalum/ & siquod aliud eiusmodi esset accñs. Et hinc habes claritatē infinitoꝝ casuum cōtingentiū in non seruata fide de tacendo/de fauendo/de eundo/ faciendo/&c.

PEriculo

Peccandi se exponere/dupl̃r euenit. ¶ Primo faciēdo sciēter opus dubium an sit licitum vel illicitū. Et hoc modo exponere se piculo peccandi est pctm̃: & si agitur de licito aut illicito mortaliter/ est pctm̃ mortale. Et rō est: quia voluntas ex hocipso exorbitat a recta rōne & diuino amore/q̃ mauult opus illud cum dubio incurrēdi transgressionē diuini precepti q̃ abstinere ab ope illo cum certitudine non errandi, ac per hoc voluntas magis amat opus illud q̃ deum in suo precepto. Et sic verisicatur sententia illa. exponens se periculo peccan mortalis peccat mortaliter.

[186r] ¶ Secundo eundo ad locum siue societatem vbi est periculum peccandi mortaliter/ propter aspectum/persuasiones/commoditates / aut aliquid huiusmodi. Et hoc quidem si sine urgente necessitate fit/ad incautele peccatum spectat. Non est autem ex suo genere peccatum mortale: quia in sue libertatis arbitrio restat/ peccare mortaliter etiam presentibus talibus occasionibus peccandi. ¶ Ex conditione vero persone fragilis/mensurare se tenet qui fragilitatis proprie conscius dubitat de casu. Et si experientia teste didicit se non subsistere in huiusmodi / sed statim aut quasi

statim cadere, nulla necessitate vincatur ut illuc eat aut ibi moretur: scriptum est enim. si pes tuus scandalizat te/absconde eum & proijce abste. Si vero constantem se putat futurum/ & necessitas eundi vrget, peccatum non video. Non urgente autem necessitate / peccatum est incautele (ut dictum est) maius vel minus iuxta conditiones singulares periculi vndiq; pensatas.

PERIURIUM

Proprie (hoc est iuramentum falsum) peccatum est mortale: quia deo inuocato in testem iniuria fit. Contingit autem incurrere periurium & in iuramento assertorio/& in iuramento promissorio/& in iuramento comminatorio.

¶ *Ad quod clariorem notitiam duas prenota distiones. alteram de formali vel materiali: alteram de perfecto vel imperfecto. Que distiones habentur in omnibus huiusmodi moralibus habende sint ante oculos: in partibus tantum lingue (de quo numero est periurium) sunt multum necessarie. Et discernendum est. n. periurium si est ex intentione, quod vocatur formale: ut quum quis aduertit se falsum iurare / & vult falsum iurare. Et hoc semper est peccatum mortale. Aut si non intendit iurare falsum / & tamen iurat falsum: quod vocatur periurium materialiter. Et rursus si periurium ipsum exit ab [[186]v] homine ut actus perfectus (puta quia sciens & prudens iurat) quia sine dubio semper est mortale peccatum. Aut ut actus imperfectus (puta ex lapsu lingue / aut alias inaduertenter seu ignoranter) nam periurium materialiter tantum / hoc est non ex animo iurandi falsum, non est peccatum mortale: quia non est periurium: quoniam nullus actus bonus vel malus est talis sine sua forma. Et Memento tamen hic & semper in similibus illius exceptionis/ nisi actus redeat in naturam sue forme. quod in proposito contingeret, si quis non intenderet iurare falsum/ & tamen non curaret adhibere curam ne iuret falsum. Tunc. n. talis iurans falsum/ incurreret periurium mortale: quia propter talem negligentiam in tanta re/rediret actus in naturam sue forme. conuincitur. n. ille quod maluit incurrere periurium / quod discutere ut debuit an iuret falsum.*

Inchoando *Igitur a periurio assertorio (hoc est iuramento mendaciter affirmante vel negante) scito omne huiusmodi periurium esse mortale/in qua cumque materia sit/& quibuscunque verbis dicatur, & quacunque coactione/metu/ioco/leuitate/consuetudine/vtilitate aut excusatione fiat: quia deo fit magna irreuerentia inducendo ipsum in testem quasi mendacem. Nulla. n. admittitur in hoc excusatio/ nisi (ut dictum est) ex imperfectione actus: puta quia inaduertenter/vel ut primus motus/ex lapsu lingue / & siquid est aliud reddens actum imperfectum.*

Promissorium *Autem periurium duobus incurritur temporibus. Vel presenti quando fit: vel futuro quando non adimpletur.*

¶ *Et in presenti quidem (hoc est quando iuramentum promissorium fit) incurritur dupliciter periurium. Primo ex mendaci animo: ut quum sub iuramento promittitur aliquid bonum vel malum sine animo seruandi / aut sine animo promittendi seu obligandi se / aut sine animo iurandi. Et hoc semper est mortale: quia deest [187r] veritas presens. idem est. n. iudicium de hoc periurio quantum ad presentem veritatem/& de periurio assertorio. Et Secundo ex materia mala: ut quum quis vero animo sub iuramento promittit aliquod malum, puta interficere talem/vel adulterium perficere/ &c. Et tunc si iuratur super patrandum peccatum mortali, incurritur iurando periurium non solum quia firmatur voluntas ad peccatum mortale/ sed et quia applicatur iuramentum ad materiam quam oportet omnino falsificare: quia est contra charitatem. Si vero est malum veniale, incurritur periurium non simpliciter (quia non deficit veritas presentis iuramento: nec de necessitate salutis oportet deficere veritatem futuram, quia non est contra sed preter charitatem) sed secundum quid: quia firmatur voluntas ad malum/veniale tantum. & irreuerentia quedam fit iuramento/applicando illud ad materiam*

non obligabilē: apponit̃. n. per hoc impedimentum effectui iuramenti/q̃ est obligare ad faciendū. Vñ graue vñ ē est hoc pct̃m/nō tamen mortale. ¶ Idē est quoq̃ iudicium si iuramentum promissorium est de omittendo bonum supererogationis: vt quum quis iurat se non ingressurum reli/ gionem/non mutuaturum/nō fideiussurū/ē similia. Hmōi. n. iuramenta veraci animo facta/ pctā sunt quando fiunt: quia irreuerentia fit iuramento/vtendo illo ad materiam non obligabilē ad verificandū. ē p̃pea piuriū secundum qd incurrit̃/sicut de iura mēto venialium operū dictum est. Non tamen est piuriū absolute: quia nec deest p̃ns veritas, nec oportet deficere veritatē futuram / que esset non contra charitatem. Et hec intellige quando huiusmodi iuramenta fiunt cum animo non faciendi hec communiter. nam si inten deret q̃s non facere hec etiam in casu quo de necessitate salutis acci deret ipsum teneri ad illud, iam non iuraret omittere bonum supererogationis/ sed bonum necessarium ad salutē. ē peccaret mortaliter: vtpote iurans peccare mortaliter. Sunt autem cōmuniter ē non sic extense ad casus de necessitate salutis interpretāda huiusmodi iuramēta: quia iurātes/sup sua libertate se fundant, dicentes. ego non teneor mutuare/fideiubere/ēc. ē iō nolēs incidere [[187]v] in foueam iurauī. Vnde manifestum indicium est intentionis communis, ē non ad casum de necessitate salutis/ qui in hmōi q̃ rarissimus videtur.

¶ In futuro vero tempore (hoc est si iuramentum promissorium non adimpletur) incurritur periurium semper quando iuramentum obligatiuum est: quia deesset veritas iuramento, ac per hoc peccaretur mortaliter. Ex quattuor autem capitibus contingit iuramentum promissorium non adimplere absque pctō. primo ex parte materie. Secundo ex parte euentus. Tertio ex parte modi. Quarto ex parte relaxationis.

¶ Primum caput ex parte materie/intellige quando materia nō est capax vinculi obligatorij. Talis autem est triplex. Primo omnis actus moraliter malus / siue sit peccatum mortale siue veniale. ē ideo quicumque iurauit occidere aut dicere verbum ociosum/non obligatur ad exequendum iuramentum, sed peccat exequendo. Secundo omnis omissio boni supererogationis. nam licet homo non teneatur ad illud bonum, tenetur tamen non ponere obicem spiritui sancto. Et propterea qui iurauit non mutuare/aut non fideiubere/aut aliquid huiusmodi, non obligatur ad implendum iuramētum: sed liber remanet, ē potest mutuare ē non mutuare sicut prius anteq̃ iuraret. Tertio actio indifferens salua sua indifferentia: vt si quis absque vlla ratione boni vtilis/honesti vel delectabilis iurauit transire extra muros ciuitatis aut aliquid eiusmodi, non tenetur seruare si nulla sit ratio sic transeundi: quia iuramentum non est vinculum ad ociosum aliquid: constat autem quod salua indifferentia actus ociosus est exercere illum. Secus autem est si actus in seip̃o indifferens iuratus esset ad cautelam seu vtilitatem spiritualem vel temporalem sui vel alterius: quia tunc teneretur implere iuramentum. Vt si quis iurauit non intrare in talem domum/ aut non transire per talem viam ad cauendum sibi a tentatione talis mulieris ēc.

[188r] ¶ Caput vero secundum ex parte euentus / intellige primo si euentus sit malus: vt patet de iuramento herodis quum iurasset dare puelle saltanti quicquid petijsset. tolerabile enim erat iuramentum sane intellectum: sed malus fuit euentus/quādo puella petijt caput iohannis baptiste. Non enim astringebatur herodes ex iureiurando facere tantum scelus: quia euentus male petitionis excludebat vim iuramenti. Et hinc qui iurauit reddere depositum ensem/non tenetur reddere furioso. Et sic de similibus. ¶ Intellige secundo / si euentus sit impeditiuus maioris boni: vt si quis iurauit contrahere matrimonium / ē postea inspirante deo vult in veritate celibem vitam ducere, non tenetur adimplere iuramentum: quia in euentu isto iuramentum esset vinculum ad impediendum meliorem statum scilicet con tinentium, quem constat esse meliorem statu coniugatorum. Et sic de similibus.

¶ Caput tertium ex parte modi/intellige primo quantum ad cōsuetum modum subintelligendi: ut quum aliqui honorare se volentes iurant non precedam per deum &c. In his enim & similibus scđm communem & sanum sensum subintelligitur / quantum est ex me: sicut in petri apostoli verbo quum dixit/ non lauabis mihi pedes in eternum. & propterea absque peccato periurij faciunt statim oppositū/ p̄mittendo se vinci. ¶ Intellige secundo quantum ad modum iurandi violētum in materia tamen matrimonij: quia sicut matrimonium coactum timore cadente in constantem &c. non valet, ita iuramentum metu extortum de contrahendo/videtur relaxatum ipso iure. Tutius tamen est relaxationem a superiori habere, sicut in ceteris iuramentis vi vel metu extortis.

¶ Caput quartum ex parte relaxationis clare patet. nam siue relaxatio fiat ab illo cui promissio facta est cum iuramento (qui potest libere quod in sui fauorem factum est relaxare) siue fiat a superiore q̄ possit relaxare, cessat obligatio iuramēti promissorij.

[[188]v] C#minatorium deniq; iuramentum inducit per iurium in duobus quoque temporibus. Vel in presenti. Et hoc dupliciter. ¶ Primo si fiat mendaci animo. Et tunc semper est periurium mortale: quia deficit iuramento presens veritas, siue comminatio sit iusta siue iniqua. In quacunque nanq; materia bona vel mala iuramentum cadit super mendacio/inexcusabile est a peccato mortali. ¶ Secundo si fiat veraci animo super materia mala: hoc est si quis comminetur facere opus aliquod quod est peccatum mortale vel veniale. Et idem est tunc iudicium de cōminatorio quod de promissorio. ideo non replico.

¶ Vel in futuro: hoc est tempore exequutionis. Et si quidem comminatio facta est de aliquo malo culpe/siue mortali siue veniali, potest & debet iuramentum cōminatorium non adimpleri: ut si quis cōminatus est percutere aliquē/ aut diripere bona eius/ aut impedire eum ab aliquo assequendo &c. tenetur non exequi: ut patet. Si vero comminatio facta est de iusta inflictione aut procuratione mali pene/siue quantum ad corpus siue quantum ad bona temporalia, gravis salis opus est: quoniam hinc est vinculū iuramenti ad opus iustum adimplendū, hinc vero est malū proximo infligendū/ad cuius cessationem misericordia inuitat. ¶ Tria igitur hic cōsidera. Primum cōe. quod sicut iuramentum non est vinculum iniquitatis/ita nec impediendi melioris boni. Et hinc fit/ut quando melius est parcere/aut abstinere a cōminati mali iusti exequutione, non teneat quis ad iuramenti exequutionē / exēplo dauid: qui licet iurasset pcutere nabal cum domo eius/ postea ad p̄ces abigail abstinuit. ¶ Secundū appropriatum comminationi. q̄ cōminatio intelligit secundum p̄ntem iustitiā: testante hoc verbo domini apud hiere. repente loquar aduersus regnum & gentē ut disperdam, si penitentiam egerit gens illa/penitentiam agam & ego super verbo meo. Et hinc fit/ut qui iurauit iustam punitionem/ postea petenti veniam parcat absque periurio: quia cessauit illa tūc **[189r]** presens iustitia secundum quam iurauit / ex quasi cessatione demeriti: quia ad penitentiam conuersus est qui peccauerat. Et hoc est etiam perspicere in dicto exemplo dauid: qui non ad penitentiam nabal / sed ad merita & preces abigail innocentis pepercit ipsi nabal, tanq̄ cessauerit ratio presentis iustitie ex aliquorum innocentia & supplicatione humili preueniente. ¶ Tertium proprium materie comminate: scilicet quod pene in hac vita non sunt appetibiles nisi ut medicine / vel persone puniende vel boni communis. Et propterea quando comminata pena cessaret habere rationem vtriusque medicine, non teneretur quis ex vinculo iuramenti ad implendum iuratam comminationem. Quando autem hoc accadat/relinquitur iudicio prudentie, que est circa singularia occurrentia. Ex his autem habes/ quare mater que iurauit verberare filium/ aut dominus qui iurauit verberare seruum/& postea parcat (vel ne turbet pacem domus/vel quia amplius non opus est medicina talis pene/ & breuiter quia iudicat melius esse ut parcat) non tenetur ad implendam comminationem iuratam. Et sic de similibus.

De periurio *Autem large sumpto (hoc est quum absque necessitate iuratur sup̄ veritate) constat veniale tantum peccatum esse. Periculosum tamen pctm̄ est si sit frequens: scriptum est enim. iurationi non assuescat os tuum, multi. n. sunt casus in illa.*

PErmissio

Ex suo genere pctm̄ non est: ut patet ex hoc quod deo cōuenit permittere mala culpe / que sunt maxima mala. & propterea tunc tamen pctm̄ est/ quando absque rōnabili causa fit. Est autem rōnabilis cam permissionis / vel vitatio maioris mali (sicut meretricium permittitur / ne ciuitas adulterijs & incestibus repleatur) vel deductio maioris boni: sicut petrus presumptuosus permissus est labi in negationem christi & periurium / ut esset humilior. Vñ superior [[189]v] qui potest obuiare ne subditus peccet / & sine rationabili causa non obuiat, peccat. Et similiter qui potest punire / & sine rationabili causa permittit impunitos, peccat. Quando autem morta liter vel venialiter, oportet ex singularibus occurrentijs considerare & iudicare/in eo qui vigilare studet super gregem suum. De illo autem cui cura non est an oues errent/ non oportet soli citum esse: quia iam iudicatus est.

PErmutatio

Illicita est tripliciter. Primo ex communibus / si iniusta est: puta quia non seruatur equalitas rei ad rem: & similiter si cum fraude aut dolo fiat. ¶ Secundo ex materia repugnante: ut si permutentur spiritualia/ quasi estimata precio aliquo. ¶ Tertio ex materia prohibita/seu limitata ex iure humano. Et hec ponitur triplex: scilicet mancipia ecclesie, que permutari si debeant/oportet seruari que de illis iura disponunt. serui fugitiui q̄diu in fuga sunt, qui prohibent̄ permutari. Et tertio beneficia ecclesiastica: que non licite permu tantur cōmuniter/si aut pacta firmantur sine auctoritate superioris/aut si fiat sine auctoritate superioris / aut si detur aliquid temporale pro spirituali, aut omnibus his seruatis/si pmutando nulla cura est cui christi oues committantur. Et hoc coram deo est crimen maximum.

PErtinacia

(qua homo in propria per seuerat sententia plusq̄ oportet) peccatum est: utpote a recta rōne dissonās. ¶ Oportet autem secundum subiectam materiam iudicare an sit mortale vel veniale pctm̄. Nam si pertinax quis est circa plantandam arborem aut aliqd̄ eiusmodi, hoc non perniciosum est/sed veniale. Si autem circa aliquid perniciosum (ut sunt ea que sunt fidei / & que nocent homini) mortale est/ propter iniuriam que fit deo aut homini [190r] gratia materie. ¶ Et hoc intellige de sententia consummata in opere voluntario interiore (puta credere) vel exteriori: puta colere/emere &c. secundum erroneam pertinaciam. Quod ideo dico: quia si in solo nudo puroque intellectu quecunque pertinacia consistat/credat autem/speret/diligat opereturque secundum cōem ecclesie traditionem, nullum video peccatum mortale.

PJgnus

Accipere/illicitum redditur tripliciter. Primo si ad lucrum non cō putandum in sortem accipitur: quia hoc est contra naturalem iustitiam. ¶ Secundo ex materia prohibita: ut si homo liber accipiat in pignus pro debito: aut si vasa sacra & huiusmodi ecclesiastica contra iuris

dispositionem impignorentur. ¶ Tertio ex adiacentibus pactis prohibitis a iure. que tria ponuntur. Primum si debitor obligat se dare pignus insolutum. Et ad hoc reduci dicitur, si fiat pactum ut si die certo non soluerit/ pignus transeat in feudum. Secundum / si debitor obligatur ad non redimendum pignus absolute vel ante talem diem. Tertium / si creditor obligatur ad non vendendum pignus post legitimam interpellationem debitoris.

¶ Et hec omnia pro quanto cum damno partis siue debitoris (ut duo prima) siue creditoris / ut tertium/tendunt, peccata sunt iniustitie: ac per hoc mortalia: ultra iuris positiui transgressionem, que ex concurrentibus conditionibus singularibus personarum &c. pensatur.

PJgricia

(qua homo/tardus metu laboris / passionis aut difficultatis ap parentis redditur ad oportuna exequenda) peccatum est: quia recte discordat rationi. Iuxta materiam autem subiectam iudicandum est de mortali: si scilicet contra aliquid necessarium ad salutem trahit & ducit/iuxta regulas de negligentia.

[[190]v] PJrata

(hoc est predo marinus) contra humani generis pacem manifeste agit: & est in statu damnato. Quomodo autem sint pirate excōmunicati/ habes supra / excommunicatio.

PLacere Hominibus

/ peccatum tunc solū est / quum propterea a recta ratione disceditur. ¶ Mortale autem est tunc tñ/ quum propterea dilectionem dei aut proximi postponimus. Quod tunc tantum incurrimus/ quū propterea diuina aut humana precepta transgredimur: ut quum ministri principis ut placeant illi non curant offendere proximos, ut placeant iuncto sanguine vel amicitia / negant iustitiam / aut opprimunt alios faciendo vel loquendo vel tacendo: & sic de alijs. Frequensque hoc videtur vitium / paruipendentium illud apostoli. si adhuc hominibus placerem/ christi seruus non essem.

POllutio

(qua semen humanum solitarie funditur) si non est voluntaria / siue in somno siue in vigilia sit, peccatum non est. Si autem est voluntaria, peccatum mortale est: & est unum de peccatis contra naturam/& vocatur mollicies.

¶ Est autem voluntaria non solum si sit procurata, sed etiam si ex se venienti consensus prebetur / & etiam si quum potest & debet persona prohibere non prohibet: primis enim duobus modis est voluntaria directe, tertio autem est voluntaria indirecte. Dixi autem si potest & debet: quia ad indirecte voluntarium culpabile / requiritur utrumque simul, scilicet quod possit & debeat. Nam si non potest prohibere / quia natura facit opus suum, constat non teneri. & si si possit impedire tollendo occasiones/ & tamen non tenetur illas tollere, non est in culpa.

[191r] ¶ Et hinc doctores & confessores vacantes cogitationibus vel auditionibus operum turpium intuitu pietatis, non peccant subsequentibus corporalibus pollutionibus contra eorum voluntatem: quia licet possint non tamen debent subtrahere se ab operibus sanctis/propter huiusmodi que sequuntur ex necessitate materie. Et de similibus idem est iudicium. De hoc diffuse scripsi in quolibeto primo.

¶ Persone vero que sine rationabili causa manent voluntarie in cogitationibus turpibus aut conuersationibus ingerentibus sibi huiusmodi commotiones, quia possunt & debent tollere tales occasiones/incurrunt voluntariam pollutionem nisi inaduerten tia excuset: quia volendo illas illicitas / periculosas & sibi notas causas pollutionis proprie, conuincuntur velle culpabiliter ip̄am pollutionem/earum naturalem effectum.

PRecepti

Transgressionem peccatum esse constat. Sed quia p̄cepti nomen vt distinguitur contra consilium / confusum inuenitur (dum quandoque proprie secundum suā significationem sumitur/vt imponit necessitatem obediendi, ita quod peccatur si non impletur: iuxta illud. xiiij. q. i. quod precipitur imperatur / & quod imperatur necesse est fieri &c. Quandoque autem anthonomasice / vt imponit necessitatem talem scilicet mortaliter peccandi si non pareatur: iuxta clemen. exiui de paradiso. de verb. sig. Et utroque modo in omni iure inuenitur) ideo obscura redditur discretio transgressionis preceptorū quando est mortalis & quando venialis.

¶ Commune est autem utriusque generis precepto/ quod trāsgressio tam ex contemptu q̄ ex per se impeditio finis / est peccatum mortale. Et horum primum clarum est: quia contemptus siue precepti siue precipientis / iniuriam infert ex propria ratione. Secundum autem declaratur / ex eo quod finis preceptorum communium est dispositio animi virtuosa necessaria ad salutem: ad [[191]v] hoc. n. ordinant̄ p̄cepta naturalia/diuiua & ecclesiastica. iuxta illud apostoli. i. ad thi. i. finis precepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide non ficta. Et declarat̄. Nam aut sunt de necessarijs ad salutē/qualia sunt que spectant ad peccatam mortalia. aut de necessarijs ad mundiciā: qualia sunt que sunt peccatorū venialium: que disponunt ad mortalia/& ad illa ordinantur vt imperfecta ad perfecta. ac per hoc precepta contra venialia sanitatem anime perturbantia / ad vitam anime que per mortalia tollitur ordinantur, sicut sanitas corporalis ad vitam corporis. ¶ Existente autem cōium precepto^R fine necessario ad salutem, conse quēs est vt si huiusmodi p̄cepta transgrediat̄ q̄s vt impediāt finē/vel (& in idem redit) pp̄ aliquid cui annexa per se est impeditio finis/peccet mortaliter: qui. n. hoc mō p̄ceptū trāsgredit̄/proportionaliter se habet ad finem precepti/sicut qui transgredit̄ ex contemptu se habet ad preceptum seu precipientē: nam iste respuit finē/ sicut ille respuit preceptū. Verbiḡra circa preceptum de audiendo missam. non solum peccat mortaliter qui omittit audire missam quia non vult subijci precepto, sed etiam si ideo omittit quia nō vult mente vacare deo.

Preter Hos vero duos modos mortalis transgressionis preceptorū/ sunt alij quattuor modi discernendi huiusmodi trāsgressiones seu p̄cepta: scilicet ex materia pena verbis/ & intentione. Diuinorū. n. & naturalium preceptorum anthonomasice materia est necessaria ad vitam anime: vt sunt non occides/ non mehaberis &c. & p̄pea eo^R transgressio est mortalis. Precepto^R autem alio^R materia necessaria est ad sanitatē aīe: vt sunt/ non dices verbum ociosum/ iurationi non assuescat os tuum &c. & propterea eorum transgressio non occidit sed egram reddit animam. In iure autem humano exsola materia discernere precepta impossibile vidēt: quum inueniant̄ minima quedam precepta sub mortali pctō: vt patet de concidentibus cadauera vt transferant ad alia loca, quod ex se nullum est pctm̄. &c.

[192r] ¶ Pena preceptorum anthonomasice/ est excōmunicatio / vel aliquid simile quod non stat cum vita anime. & propterea vbi cunq; apponitur excōmunicatio / incurritur peccatum mortale transgrediendo. Pena autem aliorum preceptorum est aliquid stans cum vita anime: vt suspensio/interdictum / irregularitas/ vel aliqua pena pecuniaria / & huiusmodi. & propterea

non oportet in transgressioe horum incurrere peccatum mortale. ¶ Siste tamen hic pedem/ & aduerte quod inter excōmunicationē late sententie & cōminatam excommunicationis penam/ differen tia est etiam quantum ad peccatum transgressionis, in hoc q̄ transgressor precepti cum lata excommunicationis sententia/ peccat mortaliter: quia solum peccatum mortale dignum facit excōmunicatione. transgressor autem precepti sub cōminata pena/ non peccat mortaliter quousque transgressio non peruenerit ad hoc quod ille dignus sit excōmunicari. Quod ideo dico / quia si debet precedere monitio anteq̄ ille excōmunicetur, non peccat mortaliter anteq̄ monitorio resistat: quia non est adhuc dignus excōmunicari. Verbigratia: clericus si nutrierit comam / excōmunicetur. si nutriens comam non debet excommunicari nisi moni tus gñaliter vel specialiter, non peccat mortaliter quousque monitus perseueret: tunc. n. utpote excōicatione dignus/peccat mortaliter. ¶ Verba distinctiua preceptorum non sunt certa: quum ipsum precepti nomen incertum sit / utpote commune utrisque preceptis. Et propterea de preceptis iuris cōis incerta est sententia. In quali bet aut ecclesia seu religione, illa iñ verba vim fcepti anthonomasice obtinent que consueuerunt intelligi apud illos pro p̄cepto anthonomasice: & que non consueuerunt sic intelligi/nō habent vim huiusmodi precepti: quia nominibus utimur iuxta vsum. ¶ Intentio demum potest referri vel ad hominem vel ad legem. Et intentio quidem hominis precipientis si sciri potest / sufficit: quoniam ex intentione precipientis pendet precepti vis. Intentio autem legis in communi certa est: qm̄ est facere hoīes virtuosos. [[192]v] Et legis ecclesiastice intentio est non injicere laqueos animabus, sed ad edificationem corporis christi mystici promouere. ¶ Et hinc fit ut non tam lata multitudo preceptorum obligantium ad mortale in iure interpretanda sit, ne laqueus multiplicatus contra animas censeatur ¶ Hinc etiam fit vniuersalis regula. q̄ in his que sunt positiui iuris / si absque contemptu ac refutatione finis ex ignorantia pura/aut ex apparente sibi excusatione transgressio fiat ab eo qui animum habet nullo pacto consentiendi contra preceptum obligans ad mortale, non incurritur mortale peccatum: quoniam non est intentio pie ac iuste matris ecclesie/ bonas huiusmodi animas illaqueare tam hostili vinculo. Et propterea talis apud deum non incurreret excommunicationem: absoluen dum tamen ad cautelam crediderim ignorantem.

PRecipitatio

(qua homo ad similitu dinem precipitationis localis secundum actus interiores animi preceps ruit) peccatum est consilio contrarium. Maturitas enim consilij gradatim procedit ex memoria preteritorum/intelligētia presentium / auscultatione aliorum/ circumspectione obuiantium &c. preceps aut omissis huiusmodi statim concludit/deliberat/ facit: & propterea peccat contra prudentiam. ¶ Quando autem mortaliter & quando venialiter/ex materia discernitur. Si. n. precipitatio huiusmodi p̄nicio est/utpote contra precepta, mortalis est. si autem preter/venialis est: ut in alijs peccatis prudentie oppositis contingit.

PRedicatorum

Pctā peculiaria sunt sex. ¶ Primum est sine autoritate predicare. oportet enim vel ex pastoralis officio vel superioris autoritate predicare, iuxta apostoli sententiā/& iura in ca. excōicamus extra de here. Et quia hoc sub pena excōis interdictū/ad mortale pctm̄ spectat. [193r] ¶ Secundum est indigne predicare: hoc est in peccato mortali sibi noto incontrito. iuxta illud. peccatori dixit deus / quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum. Et hoc mortale videtur: quia iniuria fit predicationi a christo institute, euacuans quantum in se est autoritatem predicatorum christi / quasi verbo & non facto predicatorum fuerint instituti velut declamatores

quidam. Vnde & in predicto psalmo subditur. existimasti inique quod ero tui similis: scilicet dicens bona & non faciens bona. Et hoc intellige & in eo qui sic indigne predicat ut predicatione tanq̃ declamatione abutā (quoniam hic directe iniuriatur officio predicationis christi) & in contemnente. Qui autem predicat indignus non ut predi cet indignus / sed vellet predicare mundus licet per accidens ex humana passione/incuria & huiusmodi indignus predicet, quis peccet (quia non se exhibet dei talem ministrum qualis esse debet) mortale tamen peccatum non video: quia predicare non est secundum se actus alicuius sacramenti. Et licet predicans non furandum predicet contra seipsum si furto maculatus est, nouam tamen inde damnationem non incurrit / plusq̃ adulter iudex condemnans alterum adulterum: quem non dubito excusari a nouo peccato mortali.

¶ Tertium est mendacia predicare. Et hoc constat esse peccatū mortale grauissimum: quoniam euacuat quantum in se est vni uersam ecclesie auctoritatem ac christi fidem per predicationē propagatam. Siue mendacium dicatur contra doctrinam fidei aut morum/ siue circa gesta sanctorum aut miracula aut prophetias, siue quodcūq̃ aliud quod ad docendum/ instruendum/ persuadendum/mouendumq̃ auditorem tanq̃ verbum dei predicatur: quia quicquid a predicatorē ut sic dicitur / oportet esse verum. & si est incertum/debet dici ut incertum: & sic non receditur a vero/dum ita dicitur ut scitur. Sed si dubium predi catur ut certum/hoc est assertiue, peccatum est mortale eadem [[193]v] ratione qua mendacium. ¶ Quod si is qui predicat/impertinētia inserat, non peccat mortaliter mentiendo, nisi forte ratione scandali: sicut nec iudex de impertinentibus ad iudicium mentiē peccat mortaliter/q̃uis sedens pro tribunali illa mendacia dicat. ¶ Quartum est predicare inutilia: ut speculatiuas questiones/ & leges ciuiles/poetas vulgares vel latinos / philosophos/ gesta romanorum/& similia. hoc. n. est abuti predicationis officio/ dicente christo predicare euangelium: sunt. n. huiusmodi predicationes solo nomine. Et propterea si aduertenter in his exceditur/grauissimum peccatum incurritur: immo tanq̃ falsarij sunt apud deum, adulterantes predicationis officium / annunciantes in persona christi & ecclesie que nec christus nec ecclesia sibi commisit predicanda.

¶ Quintum est affectus mercenarius, siue pecunie/siue laudis humane/glorie/&c. Et ad hoc si oculus dexter predicatoris spe ctaret, peccatum esset manifeste. mortale quidem si finis ultimus in huiusmodi poneretur/aut si affectus pecunie in effectum pro cederet simonie vendendo predicationem. Veniale autem si vane propter gloriam aut spem questuarie elemosyne predicaretur: receperunt. n. mercedem suam.

¶ Si autem oculo sinistro (hoc est non principaliter sed accessorie) hec expetuntur, mensuret seipsum apud se predicator quid plus sibi displicet/minui auditores aut animarum fructum / de quo est magis sollicitus si fructuose an si gratiose auditur. Et sic cognoscat quanta rectitudine vel peruersitate affectus tenetur, ac per hoc quantum peccat: quia quanto magis sinister oculus ipsum sollicitat q̃ dexter / tanto magis sibimet homo mentitur, tribuens sinistro oculo illud in quo dextri sollicitudo superatur. ¶ Ad hoc autem caput spectant quecunque gesticulationes/cantilene & huiusmodi fiunt ut placeant hominibus.

¶ Sextum est immiscere predicationi facetas fabellas delectandi gratia. Quod beatus ambro, reprehendit: quia non debēs [194r] in tam graui actione de rebus tam arduis qualia sunt diuina verba/immisceri iocosa & ridicula. Communiter autem est hoc veniale, cauendum tamen ob reuerentiam diuini verbi.

Prelatorum

Peculiarior peccata vide in verbo ep̃us.

Prescriptio

Legitima (hoc est cum bona fide possessio tanto tempore ut iura canonica approbant &c.) ius parit in foro conscientie. ita ut sine peccato post retineatur etiam si postea sciatur fuisse alienum: quia auctoritate legum rationabilium (utpote pro communi bono sancitarum) factus est dominus prescriptarum legitime rerū.

Presumptio

(qua homo actu interio re vel exteriori aggreditur opus excedens suam facultatem/quasi non excedat sed sit sibi commensuratum) peccatum est: utpote contra rectam rationem. Et quia facultas quandoque consistit in scientia (ut in medicina/ & in cura animarum/ & vniuersaliter in artibus) presumptio est ignorantē medicinam velle medicare corpora/ & nescium sacrarum literarū velle medicare animas: sicut in ceteris artibus accidit ignorantibus similis presumptio. Quandoque vero consistit in potestate ordinis vel iurisdictionis. & sic presumptio est diaconē velle dicere missam/aut non iudicem velle iudicare/aut laicum iudicē velle iudicare clericos. Quandoque autem consistit in habitibus virtutum seu dispositionibus earundem. Et sic presumptio est in peccato communicare, aut incipientē velle facere ea quesunt perfectio: ut quotidie celebrare/arguere alios/conuersari secure cum mulieribus/velle vacare assidue contemplationi non domitis adhuc passionibus/ & similia.

¶ Est autem peccatum presumptionis quandoque veniale: quum scilicet nulli est perniciose seu iniuriosa. Et quandoque mortale: [[194]v] quum scilicet iniuriosa est alteri. qualis est presumptio medici in damnum corporis: & similiter presumptio confessoris ignorantis/ & iudicis & similia.

Presumptio *Rursus qua homo sperat aliquid posse consequi a deo quod impossibile est secundum diuinam legem ab illo consequi, peccatum est contrarium secunde virtuti theologicę que vocatur spes/ & contrarium desperationi: ut quum quis sperat consequi peccatorum veniam sine penitential/aut eternam gloriam sine meritis. Et hoc est peccatū mortale: utpote derogans diuine dispositioni/qua decretum est non dari veniam perseuerantibus in peccato / nec gloriam sine merito. Et est vnum de peccatis in spiritum sanctum: utpote contemnens spiritus sancti auxilium ad penitendum & merendum.*

Preuaricatio

(qua homo a debito officio seu certamine variat ad oppositum fouendum: ut actor ad fouendum reum aut econtrario: & sic in similibus) peccatum est: quia contra rectam rationem. Et si in iudicio iusto hoc fiat / aut alias in preiudicium diuini vel communis boni aut cuiusque proximi, peccatum est mortale: quia iniustitia ipsa peccatum est mortale ex suo genere. Seclusa autē omni iniuria / pensanda est ratio declinandi: & secundum illā iudicanda est preuaricatio/an sit mortalis.

Procuratorum

Crimina videsuperius in verbo aduocatus.

Prodigalitas

(qua homo superflue erogat res suas) peccatum est: utpote liberalitatis virtuti contraria. Non est autem mortale peccatum si pura est: quia minus peccatum est quā auaricia liberalitati contraria, quam si pura

est constat non esse mortalem. Et vtriusque rō est, quia neutra agit contra charitatem dei aut proximi/sed preter illam.

[195r] ¶ Si vero mixta est iniurie diuinorum preceptorum/ & breuiter cuiusq; alteri vitio (puta impietati filiorum aut filiarum / aut intemperantie: vt filius prodigus dissipauit substantiam suam cum meretricibus) iudicanda est iuxta qualitatem vitij cui ad miscetur. Ita quod si prodigus agitur ab appetitu mortali prodigalitas ipsa mortalis est: vt patet de filio prodigo/& de parente ob prodigalitatē impio versus filios effundendo bona debita filiis. Si vero agitur ab appetitu veniali (vt quum superflue dat ob vanam gloriam) venialis est.

Promissionis

Violatio/ vide supra in verbo per fidia.

PRoxoneta

(i. mediator inter negotiatores) hoc habet familiare peccatum vt fallat vtrunque inter quos mediat, neutri dicendo integram veritatem/& vtrique sepe mentiendo. Et quia damnificare est ex suo genere mortale, ideo pro xoneta non contentus sua mercede / fallens vtrunque aut alterū/ & peccat mortaliter & tenetur restituere siquid sibi appropriauit ex huiusmodi fraude: vt si dixit uni puta venditori quod non inuenit precium nisi centum/ & sic accipit licentiam vendendi pro centum, & dicit emptori quod non potest minus solui q̄ centū & viginti/& sic appropriat sibi illos viginti, tenetur restituere illos viginti venditori: tenetur. n. ex officio mediatoris fideliter agere vtriusque negotium.

PVsillanimitas

(qua homo ex pusillitate animi retrahit se a magnis opibus & honoribus suam facultatē excedentibus/ tanq̄ si excederent) peccatum est: vtpote contraria virtuti magnanimitatis. Et est maius peccatum presumptione/vtpote magis contraria virtuti: quia dissimilior est magnanimitati/ vt patet.

[[195]v] ¶ Est autem peccatum mortale / quando retrahit a magnis que sunt de necessitate salutis. vel simpliciter: vt siquis ex timore peccandi post baptismum nollet baptizari aut communicare. vel in casu: vt siquis ex timore deficiendi / nollet preceptum sibi officium pastorale acceptare. Nec excusatur sed accusat̃ ex huiusmodi timore & ignorantia proprie virtutis/quā non discutit: qm̃ ex his causatur pusillanimitas. Vnde dominus in euangelio/ seruū pusillanimum qui talentum non exposuerat lucro dānauit.

¶ Quando vero retrahit ab alijs utilibus proximo & precipue salutis animarum, licet veniale sit/ graue tamen est: & tanto periculosius quanto sub humilitatis sp̃e detinens animum imbibit & radicatur perseuerans.

RApina

(qua homo violentia iniusta accipit alienas res) pctm̃ est mortale: quia iniuriam infert proximo & quantum ad res & quantum ad modū. Dīr autem iniusta: quia si violentia iuste infertur/nō est rapina: vt quum in bello iusto preda tollitur: & similiter quum autoritate publica/ iustitia exigente puniuntur in rebus ciues. Sed si iustitia desit, rapina committitur tam in bello q̄ in ciuitate res ciuium aufert/rendo/publica autoritate abutendo ad rapiendum.

RAptus

Quo persone rapiuntur iniuste/ maius crimen est q̄ rapina, quanto p̄sona maior est rebus exterioribus. Et sp̄aliter appropriat̄ ad raptum puella℞: quecūq̄ tamen p̄sona rapiat̄, hent in se crimen raptus/ & admixtam iniquitatem pro qua rapitur. que iuxta genus suum iudicanda est.

REligiosorum Peccata

specialia sunt in triplici differentia. Nam quedam sunt communia eis & clericis: que vide in verbo clericus. Quedam sunt communia omnibus religiosis / vel ex tribus votis [196r] communibus omni religioso (vt sunt vota castitatis/paupertatis & obedientie) vel ex sacris canonibus concernentibus specialiter religiosos: vt que sunt in cle. religiosi. de priuile. videlicet. Quibus etiam (scilicet religiosi) in virtute sancte obedientie & sub interminatione maledictionis eterne districtius inhibemus, ne in sermonibus suis ecclesiarum prelatis detrahant / aut etiam retrahant laicos ab ecclesiarum suarum frequentia vel accessu/seu indulgentias pronuncient indiscretas. neue quum confectionibus testamentorum intererunt, a restitutionibus debitis aut legatis matricibus ecclesiis faciendis retrahant testatores. nec legata vel debita aut male ablata incerta, sibi aut alijs singularibus sui ordinis fratribus vel conuentibus/in aliorum preiudicium fieri seu erogari procurent. Nec etiam in casibus sedi apostolice aut locorum ordinarijs reseruatis quenq̄ absoluere: aut personas ecclesiasticas presertim coram iudicibus delegatis a nobis suam contra eos iustitiam prosequentes vexare indebite/ aut ad loca plura & presertim multum remota conuenire presumant. ¶ Multa quoque recitata sunt superius in tractatu de excommunicatione, que sunt sub excommunicationis late sententie pena religiosi specialiter inhibita. Quedam vero sunt propria istis religiosi ex propria sibi regula aut constitutionibus. & hec quilibet de seipso sciat.

REpresaliarum Iniquitas

frequens forte est. Vel quia iniuste decernuntur: vtpote non propter constitam culpam presidentium negligentium facere iustitiam. Nam si non constet illos puta florentinos culpabiles esse negligendo facere iustitiam paulo romano creditori florentie, inique essent represalie a romanis contra florentinos: sicut esset iniustum bellum contra florentinos sine culpa communitatis propter culpam alicuius particularis ciuis: represalia. n. est species belli particularis. ¶ Contingit quoque iniquitatē [[196]v] in exequutione interuenire in quantitate plus exigendo, vel in qualitate/clericorum res accipiendo: clerici enim intelliguntur exempti a represalijs. vel in substantia: vt si facerent represalias non solum res sed personas accipiendo: quia in persona nec pater portat iniquitatem filij/nec filius patris.

REstitutio

Confessoribus sepe occurrit discutienda / & necessaria est (quia non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum) nec facile potest quilibet discernere casus eius multos & ex multis capitibus contingentes,

ideo diffusiore opus est doctrina. Sunt igitur octo capita in restitutione considerata: scilicet quis/ quid/quantum/cui/vbi/ quando/ qũo/ & quo ordine.

Caput *Primum est quis tenetur ad restitutionem. Et quantum ad hoc notande sunt due radices restitutionis omnis: scilicet acceptio & res. ita quod omnis restō aut est de bita ratione acceptionis precedentis / aut ratione rei accepte. Et extenditur hic acceptionis & accepti nomen ad omnem actionem/qua alienum accipitur, siue vere accipiendo siue damnificando: ita quod accipere dicitur non solum qui mutuo accipit aut emit aut furatur aut rapit, sed qui cōburit/qui detrahit/ qui con ui iatur/& sic de alijs ¶ Et qm̄ acceptio duplex est (scilicet vel iusta: vt per mutuum/aut emptionem/aut depositum/cōductio nem &c. vel iniusta: vt rapina/usura / detractio &c.) ommissa prima/vtpote clara confessoribus, de secūda hñdū est pro regula generali restōnum/q quicūq; est cam iniuste acceptionis tenetur ad restōnē: ita quod ex prima radice oritur hec regula ad cognoscendum quis tenetur restituere? rñde & dic/ quicūq; fuit causa in-[197r] iuste acceptionis. Ita quod si vna acceptio iniusta eodem vel diuerso modo a multis causata est, quilibet illoꝝ tenetur restituere.*

¶ Et ne vageris querendo quot modis cāre quis potest iniustam acceptionē vt teneatur ad restōnem, suscipe laborē patrum nñorū in his versibus positū. iussio consiliū/ consensus/palpo/ recursus: p̄ticipans/mutus/nō obstans/non manifestans. In his. n. nouem modi ponunt̄ qbus aliquis coopāi iniuste acceptioni quam alius exequit̄. Ita quod computato exequutore qui ip̄am actionem iniustā exercet/inueniūt̄ur decem gñā p̄sonaꝝ que tenentur ad restōnem rōne iniuste acceptionis: quoꝝ septē directe / tria vero vltima in directe ad causandam iniustam acceptionem concurrunt. ¶ Inchoando igitur ab exequutore (qui non cōputatur in dictis versibus/sed presupponitur: quia de cooperatoribus tamen loquunt̄ versus) scito quod exequutor iniuste actionis/hoc est ille qui exercet per seipsum illam (vt est ille qui furatur / qui occidit / qui dat ad usuram/qui detrahit &c.) siue hoc faciat motu proprio siue ex precepto dñi/siue pro proprio siue pro alieno lucro, tenetur ad restitutionem: quia est vere causa proxima efficiens iniustam actionem: vt clare patet. ¶ Et hinc patet/q sicut vulnera tor aut occisor proximi ad domini sui mandatum & vtilitatem tantū modo/tenetur satisfacere vulnerato vel occisi heredibus, ita minister usurarij qui ad mandatum & vtilitatem domini sui tantū exercet usurariam prauitatem/tenetur ad restitutionem. & sic de alijs. Nec obstat quod si ille minister non faceret/q per alium omnino fieret: sicut non obstat vulneranti quod si ipse non vulneraret/q omnino per alium vulneraretur. scriptum est. n. necesse est vt veniant scandala, verumtamen ve homini illi per quem scandalū venit. ¶ Et hoc intellige secundum veritatem iustitie p̄p rōnem dictam. nam secundum quandam humanam equitatem ministri usuraꝝ ad alioꝝ tamen vtilitatē/excusari vident̄ a debito restōnis: veritas tamen iustitie preferenda est huic humanitati. magis tñ tenetur ad restōnem dominus q̄ minister.

[[197v] *¶ Ingrediendo autem expositionem versuum ordine quo numerantur occurrit primo iussio: hoc est precipiens fieri actionem iniustam. Iubens enim habet rationem principalis cause mouen tis suo imperio ad patranda actionem iniustam: & ideo tene tur ad restitutionem.*

¶ Consilium/hoc est dans consilium efficax ad perpetranda actionem iniustam, causa est directe mouens suo consilio ad illam: & ideo tenetur ad restitutionem. Notanter autem dixi efficax: quia si consilium non peruenit ad hoc quod sit causa rapine, non tenetur qui dedit consilium iniquitatis ad restitutionē: q̄uis peccauerit mortaliter.

¶ Consensus: hoc est ille qui suo consensu causat aut concausat actionem iniustam. Vbi nota quod de consensu oportet distingue re inter consensum qui est causa / & inter consensum qui

solum modo est consensus & non causa. verbigratia. tractant aliqui de bello iniusto, requiruntur hi ad quos spectat/consentiunt. Horū consensus non solum est consensus sed causa belli iniusti: quia ex horum consensu pendebat negocium. Audiunt plerique alij huiusmodi negocium/placet eis/consentiunt/dicunt fiat. Horū consensus est solummodo consensus/& non causa belli iniusti: quum ex ipsis voluntas volentium bellum iniustum facere/ nō pendeat non mutetur &c. ¶ Attende ergo si consensus fuit causa seu concausa actionis iniuste. Et si fuerit causa seu concausa/ scito ex tali consensu teneri ad restitutionem ex hocipso quod fuit vere causa iniuste acceptionis. Et hinc habere potes quod si in com munitate aliqua/plura vota vincunt, & dum dantur vota aper ta aliquis ex ultimis videns vnita vota precedentium iam vicisse / & videns quod suum votum in contrarium nihil prodesset/ consentit ob aliquem humanum respectum iniusto facinori, peccat quidem mortaliter (quia consentit iniquitati) non tenetur tamen ad restitutionē: quia consensus eius nec est causa nec con causa. Secus autem est de precedentibus: quia licet preuideant [198r] subsequentes consensum duros / non propterea consensus eorū a causarum numero excluditur. tum quia consensus omnes an tecedentes sunt & tendunt vere ad integrandam causam. tum quia in instanti homo mutatur/ & propterea possent subsequen tes dissentire: quorum nullum locum habet in primo casu. Et hinc fit vt si indigno scdm deum/canonice tamen electo alij cō sentiant, peccent quidem mortaliter/ non tamen tenentur in con scientia de damnis spiritualibus & temporalibus subsequentibus: quia consensus eorum non est causa quod eligatur, sed consen sus concurrens vt consensus tantum. nisi consensus eorum esset concausa vt confirmaretur: quod tunc non habet locum quando scitur quod electio omnino erat confirmanda. Et sic de similibus. ¶ Palpo: hoc est laudator criminis sub specie boni: puta quia sic oportet domare stultos &c. Sed hic etiam opus est discretio ne an adulatio sit causa acceptionis iniuste an non: si. n. pura est adulatio/non tenetur ad restitutionem, quis peccet mortaliter. si vero est non solum adulatio letificatiua sed causatiua iniuste actionis, tenetur ad restitutionem adulator.

¶ Recursus: hoc est receptator refugiūq; iniuste agentis. Est. n. huiusmodi complexus causa iniuste actionis: & anteq̃ fiat/tanq̃ prebens seu adiuuans securitatem iniuste agendi/ac tanq̃ conser uans hominem in perseuerando ad iniustas actiones: & postq̃ facta est/ tanq̃ saluans illam quasi proprius locus eius / & breuiter sicut patronus iniquitatis patrociniū illi prestans. Et propterea ad restitutionem tenetur.

¶ Participans: hoc est qui particeps est criminis/siue vt socius/ siue vt mediator/siue vt explorator/ & vniuersaliter quomodo libet particeps est criminis illius iniuste actionis. Particeps. n. quicūq; si sic est piceps criminis vt sit etiam cā seu concam iniuste actionis, tenetur ad restōnem rōne ipsius actionis. De partcipe autem rei accepte dicē in fra in secunda radice restōnum: nūc. n. de debito restituendi rōne actionis tractatur.

[[198]v] ¶ Mutus: hoc est qui potest & tenetur loqui consulendo/reprehendendo/precipiendo &c. & tamen tacet. Talis enim quia est causa/non directe seu positue sed indirecte et priuatiue iniuste acceptionis (sicut incuria seu somnus naucleri est causa submersionis nauis) ideo tenetur ad restitutionem. Notanter autē dixi qui potest & tenetur: quia licet aliquis possit, si tamen non tenetur/computatur extra causas actionis sequētis. ad priuatiuā enim causam iniuste actionis exigitur quod debeat seu teneatur impedire: alioquin non ei imputatur. vt patet ex hoc quod deus pōt quidem obuiare cuilibet peccato hominis, quia tamen non tenē/ non ei imputatur peccatum aliquod nostrum. Qui ergo potest & debet precipere aut consulere & tacet, quia non impedit iniquam actionem quam tenetur & potest impedire / causa est illius: ac per hoc tenetur ad restōnem. Et ne vageris querendo quis est qui tenetur, scito illos solos esse quibus ex officio incumbit precipere/consulere &c. & idem intellige in duobus sequentibus.

¶ *Non obstands: hoc est non prebens auxilium impeditiuum actionis iniuste/si tamen potest & tenet. quia sic esset indirecte priuatiua causa inique actionis. Et propterea domini temporales qui non obstant latrocinij crebre scentibus in terris suis/ tenent ad restōnem damnum passis: quia possunt & tenentur ad hoc ex officio: quia sunt custodes iusti.*

¶ *Non manifestans: hoc est non manifestans inuasorem vel tunc vel post factum, ita quod non manifestatio sit causa vel iniuste actionis vel iniuste detentionis. Et hoc tunc tantum est quando aliquis potest & debet manifestare: alioquin non esset causa iniuste actionis vel detentionis. Et propterea testis non manifestans quod potest, quia ex officio ei incumbit/tenetur ad restitutionem eius damni quod patitur alter ex ipsius non manifestatione. Et sic de similibus.*

[199r] ¶ *Aduerte quod in his tribus immediate precedentibus capitibus (scilicet mutus/non obstands/non manifestans) quis verum sit regulariter/q soli illi quibus ex officio incumbit loqui / ob stare aut manifestare/comprehendantur, verum tamen quoque est comprehendi illos qui ex occurrenti articulo necessitatis urgentis/mani feste tenentur & possunt absque suo damno & periculo: ut si quis sciat inuasurum aliquem domum alterius & rapturum seu furaturum/& nisi ipse presignificet sequetur furtum / & potest absque periculo & damno prouidere, reus est furti: sicut reus esset homicidij/si eodem modo sciret homicidium futurum/& posset prouidere & non curaret. Et quia est causa iniuste actionis quis indirecte/ad restitutionem tenetur.*

¶ *Hec ergo decem personarum genera teneri ad restōnem intellige cum duplici adiectione. Prima est si effectus est subsequutus, hoc est iniusta actio inferens damnum proximo. Nam si actio iniusta non est subsequuta/aut si esset subsequuta non tamen damnificasset proximum, nullus tenetur ad restōnem: quia restō non est necessaria nisi ut alterius damnum recompensetur, ac per hoc ubi nullum fuit damnum/nulla est opus restōne. Secunda est/q quilibet supradictorum tenetur ad restōnem in solidum, hoc est ad restituendum totum damnum quod causauit seu concausauit: quia fuit causa actionis que intulit totum illud damnum. quis. n. non fuerit solus in causando/ fuit tamen causa totius actionis que damnum illud intulit. Et hec quo ad primam restōnem radicem (scilicet actionem iniustam) pro nunc sufficiant ad discernendum ex hac radice quis teneatur ad restituendum.*

¶ *Secunda vero radix restōnum est res accepta. & iuxta hanc ponitur generalis regula / quod quilibet habens rem alienam tenetur eam restituere. Et in promptu causa est: quia res illa non est ipsius sed alterius: ac per hoc non detinenda sed danda illi cuius est. Si. n. non redderetur illi / minus haberet de suo & damnum pateretur: quod constat esse iniquum.*

[[199v] ¶ *Aduerte circa hanc regulam/q res aliena dupliciter haberi potest: scilicet vel bona vel mala fide. & rursus vel in seipsa/ vel in aliqua re seu effectum loco illius rei: puta quia habetur illius precium, vel habetur res propria conseruata que consumpta fuisset nisi affuisset usus rei aliene. Et si quidem mala fide res aliena habetur quomodolibet habeatur/tenetur restituere. Si autem bona fide habeatur in seipsa / tenetur eam restituere: quia aliena est. Et hinc fit ut qui bona fide emit rem alienam quam putabat esse vendentis/teneatur restituere eam domino rei absque precio aliquo: quia restitutio illa oritur ex re aliena/& non ex culpa acceptionis. ¶ Si autem bona fide haberi non in seipsa/sed in suo vel precio vel effectu vel quocumque alio simili aut quasi simili modo, tenetur restituere id in quo factus est ex re illa locupletior/ & non plus: & si in nullo factus est locupletior/ ad nullam tenetur restōnem. Et hinc primo fit / ut si quis bona fide rem alienam sibi dono datam vendidit, teneatur restituere domino rei precium: quia factus est ex re aliena locupletior in illo precio. Fit secundo ut si ipse emisset & vendidisset absque lucro eandem rem/ad nullam restōnem ipse teneretur, sed solus ille apud quem res est: quia aliena est/& alter non est ex ea factus locupletior. Tercio ut si quis bona fide inuitatus ad cenam de alieno vitulo comedit, si omnino consuetus sumptus*

in domo sua cene proprie currit/non tenetur ad restōnem: quia non est factus ex usu rei aliene locupletior. Si vero propter conuiuium pepercit sumptui quem fecisset pro cena propria, tenetur ad restituendū non quantum valent comesta in conuiuiu/ sed quantum factus est ex rei aliene usu locupletior. ¶ Et hec ideo sint specialiter dicta, vt ex his similia scias dijudicare de usu aliene vestis / aut cuiuscunqꝫ alterius rei aliene quando bona fide actum est. aduertendo quod nulla est quo ad restitutionem differentia inter rem alienam & fructus rei aliene: quia fructus ipse est res aliena/si fructus est rei aliene: secus autem si esset fructus industrie ex re aliena.

[200r] ¶ *Ex his regulis & exemplis reliqua omnia iudicari posse puto de restitutione ex parte rei consurgente: sicut ex antedictis potest iudicari de restitutione ex parte actionis iniuste consurgente/ & sciri quis tenetur ad restituendum. ¶ Quando vero aliquis tenetur ad restituendum ex parte vtriusqꝫ/scilicet actionis iniuste & rei accepte (vt quum is qui iniuste accepit habet rem apud se vel precium eius) non oportet occupare librum: quia ex simplicibus consurgunt composita: & applicando dicta de vtraqꝫ restitutionis radice & regulas earum / facillimum est nosse hoc compositum, scilicet obligatum ad restituendum ex vtraqꝫ vel altera radice.*

Caput *Secundum/quid restituendum est. Vbi distingue de rebus vel damnis restituendis. & scito quod si res aliena extat/illa restituenda regulariter est: si vero non extat/aut ex aliquo singulari casu occurrente non potest reddi, restituēdū est equiualens. Damna vero vite/membrorum/sanitatis/libertatis/honoris/fame/iurium/fructuum/seminum/damni emergentis vel lucri cessantis/& similia, restituenda sunt vt possibile est in bonis aliquibus loco damnorum/ita vt boni viri arbitrio satisfactum reputetur quantum ad quid pro quo: de quātitate. n. nunc nunc dicitur.*

Caput *Ergo tertium/quantum est restituendum. constat oportere restituere equale.*

¶ *Vt autem discernat & pueniat ad restituendum equale/oportet distinguere de certa vel incerta quantitate rei seu damni. Si nāqꝫ quātitas rei seu damni est certa, opus est vt tantundē restituat quantum ablatum/seu in quanto damnificatus quis est. Si vero incerta est quantitas (vt contingit in damnis iniuriarū/pcussionum/iurium pendentū/seminū/lucri cessantis / & similia) restituendum est tantum quantum vir bonus arbitrabitur cōsideratis singularibus negocij / temporis / loci / psona &c. **[[200]v]** Debet autem vir bonus arbitrari tantum quantum ad equiualens exigitur si fieri potest: quod si fieri nequit/conetur appropinquare ad equale quantum fieri potest.*

Caput *quartū/cui restituēdum est. Distingue de cam restōnis/an sit acceptio iniusta / an solum res accepta. Nam si ex sola re aliena consurgit restitutio / reddenda est regulariter domino rei. & appellatione domini intellige illum cui debetur: siue perseuerauerit dominium apud eum siue translatum sit, siue sit verus dominus siue dispensator / vt prelatus ecclesiasticus. Dixi autem regulariter: quia in aliquo casu (puta si prelatus est dilapidator rerum ecclesie/ & experientia teste dilapidabit etiam hec) non ei sed illi ecclesie que est vera domina restitutio in foro conscientie fieri potest & debet, conuertendo restituendas res in utilitatem illius ecclesie/habito (si fieri commode potest) vt seruetur etiam omnis iustitie modus/consensu superioris. Simile autem est iudicium in casibus in quibus domino rei fieri restitutio non potest pp aliquod aliud accidens: puta quia est omnino ignotus. debet enim restitui tunc christo/ qui est heres vniuersorum.*

¶ *Si autem restitutio consurgit ex acceptione iniusta / discernendum est an acceptio illa iniusta fuerit ex datione prohibite (ita quod non solum obligatus ad restituendum accepit iniuste, sed etiam ille qui donauit/donatione iniqua dedit) ita quod ipsa datio fuerit mala: vt quum datur pecunia pro corrumpendo iudice/ vel ingressu monasterij/vel quocunque spirituali/ & breuiter qñ ipsum dare est prohibitum. Quia in huiusmodi casibus restitutio facienda est, sed non illi q male dedit/ sed ecclesie in cuius iniuriam datum est/ & eadem ratione homini in cuius iniuriam corruptus*

est iudex/aut christo heredi vniuersorum. Si vero sola interuenit acceptio iniusta / restitui debet damnificato ex illa acceptione iniusta. Ita quod due conditiones oportet quod simul concurrant. Prima quod ille damnum habeat: alioquin nulla esset [201r] restituendi eidem ratio. Secunda quod damnum passus fuerit ex illa acceptione iniusta: alioquin etiam si damnum haberet / sed non illatum ex illa iniusta acceptione, non esset illi ab hoc restitutio facienda. Vt patet quum quis furatus esset a mercatore aliquod pignus: tunc enim licet damnum sit duorum/ scilicet domini pignoris & mercatoris qui tenebat pignus, fur tamen tenetur restituere non domino sed mercatori: quia actio furti mercatorem damnificauit/qui tenetur domino de pignore reddendo. Ita quod in huiusmodi restitutione persona cui debet restitui / nō ex dominio rei sed ex damnificatione sibi illata discernitur & definitur. Et ratio est: quia ipsius interest saltem custodire seu reddere rem illam domino si non est sua. Et hoc intantum iura exigunt/vt etiam predo in possessione tuendus sit: quia preda etsi non est predonis simpliciter / est tamen ipsius ad custodiendū vt reddatur domino: tenetur enim ipse reddere. Veruntamen quando sine scandalo potest publice vel secrete res reddi domino sine alterius iniuria damno vel periculo reali/hoc est quo ad rem, potest in foro conscientie restitui domino/tanquā exequēdo ius naturale dormiente iure scripto: vt si restituenda sit ablata res aliena deposita apud suspectum depositarium / aut ablata a fure aut latrone aut usurario qui non creduntur vnquam restitutori, potest restitui vero domino/ cum illo salis grano quod prouideatur ne iterato contingat fieri restitutionem si quandoque venerint illi occupatores ad penitentiam.

¶ Quacumque autem ex causa contingat restituere alicui mortuo/ignoto vel absenti, seruandum hoc est quod mortuo succedit heres: ignoto vero post exactam diligentiam ad cognoscendū succedit christus: de quo scriptum est quod heres est vniuersorū. Absenti autem si fideliter & facile mitti potest/mitti debet, vel saltem significari vt disponat de tali re sibi debita in tali loco. nisi forte res tam parua sit / & absentia tam a remotis, vt arbitrio boni viri censeatur ratum habendum a domino si sciret/ quod detur [[201]v] christo pro salute domini. Verum quando res mittenda esset non sine sumptibus, debet mitti sumptibus eius qui iniuste accepit: quoniam ipse semper fuit in mora & in causa iniqua quod dominus rei non potuit vti re sua anteq̃ perueniretur ad hunc articulum necessitatis vt oporteat illi mitti.

Caput Quintum vbi restitutio est facienda. Discerne si restitutio consurgit ex sola re aliena, restitutio est exercenda vbi res illa aliena habetur: vt possessor bone fidei ex restōnis opere iusto non reportet dānū, quum non fuerit in culpa. ¶ Si vero restō consurgit ex actione iniusta, restituendum est vbi acceptio iniusta patrata est/si locus congruit restōni: vt sic restituatur in pristinum statum in quo inuenta est tam res accepta q̃ possessio domini. Si vero locus ille restōni non congruit, restituendum est vbi est dominus/seu illic quo tunc dominus translatus rem suam erat: & breuiter debet dominus seruari indemnus/& grauari occupator qui semper fuit in mora.

Caput Sextum quando restitutio fieri debet. Certum est oportere fieri statim: quia restituere licet pertineat ad preceptum affirmatiuum obligans pro loco & tempore, hēnt tñ annexū preceptum negatiuū/ scilicet non detinebis alienum inuito dño: negatiuum autem preceptum obligat semper & ad semp: & p̃p̃ea statim oportet restituere. Quod intellige cum grano salis: hoc est quod quantum ad p̃parationem animi statim hñdus est animus non detinēdi alienum inuito dño/sed paratus restituere cuique quod suū est, quantum vero ad exequutionē restōnis t̃p̃e cōgruo reddere. non. n. oportet surgere media nocte ad restituendum, sed cum prudentia actum restituendi exercere seruando congruas circūstantias loci/temporis &c.

¶ Aduerte hoc in loco, vt quum de restitutione iudicas/babeas semper pre oculis preceptum negatiuū/ scilicet non detinebis alienū inuito dño: quoniam hinc videbis quod sola aut voluntas domini aut ignorantia aut impotentia excusat a statim restituendo. Volūtas [202r] quidem domini sicut

excusaret totaliter a restitutione si donaret debitori libere/ita excusat a nunc restituendo si consentit dilatio ni: tunc enim constat alienum detineri non inuito sed consentiēte domino ad tantum tempus. Ignorantia quoque siue facti siue iuris (que tamen rationabiliter excusat talem hominem) q̄diu manet sicut excusat a restituendo ita excusat a tempore restituendi. Impotentia autem si vere est impotentia nunc restituendi / excusat a statim restituendo: quia reddit detentionem alieni inuito domino inuoluntariam: tunc enim voluntas restituendi parata sufficit coram deo/ & sufficere debet bomnibus velint nolint. Est autem vere impotens ad restituendum statim/ non solum constitutus in extrema necessitate, sed etiam cōstitutus in necessitatis articulo tali quod magnum damnum bonorum priorū incurreret ex p̄nti restōne alienorū/quod magnum damnum vitaretur ex dilatione non damnosa illi cui restituēdū est: nam impotens non solum d̄r q̄ non potest omnino/ sed qui vix p̄t. In huiusmodi aut humanis vix posse est cum magno suo damno posse. Et hoc q̄n restituere quis tenetur ex sola aliena re/& non ex iniusta acceptio ne propria: impium quippe videtur, ut is qui sine culpa est/damnificetur in suis ex restitutione alieni. Quando vero aliquis ex propria iniquitate tenetur ad restituendum, quia seipsum posuit in tali casu sibi damnosus/sibi imputet: multum tamen equitati inniti videtur dilatio restōnis etiam in hoc ad tantum damnum euitandū. Notanter vero dixi damnum magnum priorum: quia si damnum magnum esset non in proprijs / sed quia magna sunt que restituenda sunt, non excusaretur a statim: quia damnum hoc non est in proprijs / sed in carere alienis. Et similiter si damnum magnum est lucri cessantis: puta quia si restituit non potest amplius lucrari: hoc enim non est damnum in proprijs, sed in non posse uti alieno. Notanter quoque dixi ex dilatiōe non damnosa illi cui restituendum est: quia si dilatio esset damnosa illi cui debet fieri restitutio, oporteret aut statim restituere [[202]v] aut illum seruare indemnem. Est rursus vere impotens pro tunc/qui non potest tunc sine fame sue detrimento tunc restituere, quia non vult occultum peccatum detegere / sed expectas personam idoneam qua mediante secreta fiat restitutio: quoniā non tenetur incurrere damnum in rebus superioris ordinis (qualis est fama) ob vinculum ad statim restituendum.

¶ Et ne preceptum hoc de statim restituendo/confitentes & confessores reos simul inuoluat, non sunt absoluendi penitentes anteq̄ cum effectu restituant / si in alia confessione absoluti ne/glexerunt restituere. dicentibus enim/hac vice pater restituam vere &c. responderi debet. credo tibi: & propterea modo in illa bona dispositione vade ad restituendum / & postea absolueris. Debet enim confessor credere penitenti pro se & contra se: sed tamen cum hoc debet etiam cauere ne mora pariat delictum/ sicut alias peperit.

Caput Septimum q̄uo est restituendū. Modus restituēdi hēt difficultatē vnam vlem, multas autem in q̄busdā particularibus: scilicet incertis/occultis/priuilegiatis / fama / & bonis anime. ¶ Cōis. n. q̄o est an sufficiat restituere rogando sibi remitti a creditore/subsequēte remissione. Dubitāt. n. de hoc qdā pro eo quod non videtur oīno libera remissio illius qui si rē haberet nō donaret. Oportet autem in casibus istis non respicere ad presumptio nes/sed ad veritatē animi illius qui remittit. Si. n. in veritate & ex corde intendit remittere (quod si ipse affirmat / credendum est: quum solus ipse possit esse certus testis sui cordis) proculdubio tutus est in foro conscientie ille cui remissio facta est: siue interuenerit ipsius rei oblatio/siue solum verbalis oblatio (hoc est paratus sum reddere) siue sole preces / hoc est rogo ut remittas, siue interueniant intercessores, & breuiter quomocūq̄ ad liberam ex corde remissionem veniatur: quia inde pendet totum negocium. Et hoc intellige si ille potest ad libitum dona re: vtpote verus dominus debiti sibi restituendi. ¶ Et scito quod q̄n [203r] pauper obligatur ad restituendum diuiti / expedit non offerre diuiti rem restituendum/sed rogare & interponere intercessores ad remittendum, ne allectus ex presentia rei durior sit ad remittendum:

facilius. n. remittimus non habita q̄ possessa. Sed hoc non obstat libertati remissionis, sed prodest ad tollendam tentationem inhumanitatis.

¶ *Ad particularia vero descendendo/de restitutione incertorum difficultas mouetur an per se vel alium &c. Veritas tamen est quod tutius homo per seipsum restituit christo. Potest tamen per fide dignam personam restituere confidendo quod melius dabit indigentibus &c. ¶ Occulta quoque, occultando persone crimen p̄ se vel alium fide dignum reddenda sunt. ¶ Priuilegiata autem/ hoc est ea de quibus lex statuit / quomodo restituenda sunt (vt quum publici usurarij restitutio agenda est) iuxta ca. q̄q̄ de usu. in sexto seruanda est lex.*

¶ *Famam falso ablatam tenetur restituere dicendo se falsum dixisse. Si autem non falso ablata est / debet restitui dicendo se iniuste infamasse. ¶ Esto tamen hic prudens: quia si coram populo aut vulgaribus restō hec secunda facienda est / debet sic fieri. Sed si coram sapientibus tantum/ ista restō esset cōfirmatio infamie: quia intelligentes penetrant quod licet male & iniuste/ verum tamen dixit detrahendo.*

¶ *De bonis aunt anime / si pertinent ad partem intellectiuam, vt si quis damnificauit aliquem docendo falsa / tenetur restituere docendo vera/vel saltem significādo illi quod falsa sunt que docuit. Si aunt ptinent ad partem affectiuam (vt sunt illa que ad mores spectant, que non p̄nt ab inuito tolli / nec ab altero p̄nt restitui) tenetur dare operam ad reducendum eundem ad bonos mores si potest, vel saltem oñonibus/ieiunijs/elemosynis iuuare illum vt resipiscat. Et hec proprie hñt locum quando dānificatio in huiusmodi bonis anime fuit per se: qm̄ si fuit per accñs (puta quia doctor putauit se vera dicere: & lasciuus socium prouocauit ad similes [[203]v] libidines/non vt illi noceret, sed delectationis / libidinis & hmōi causa) satisfaciendum est magis deo q̄ hominibus: vt experientia testatur penitentium: satisfacere. n. intelligitur utrique ex hoc quod vere penitens est. & plus edificat penitentia q̄ leserat petulantia: vt in maria magdalena & alijs similibus videmus.*

Caput *Octauum/quo ordine restituendum est. Nullus est ordo in restitutione necessarius/si potest omni/ bus restitui. Sed vbi facultates ad restituendum non suppetunt vt omnibus satisfiat, seruandus est ordo iste vt certa prius restituant̃ q̄ incerta: quia illa possunt absque humano damno omitti/ certa aunt non. constat. n. omnia restituenda/ ad humana damna restauranda ordinari. ¶ Et hinc habere potes q̄ grauis sit eorum error qui quum omnia restituere nequeant, componere querunt pro incertis cum prelati ecclesie/quasi proprium decetero possessuri quantum equiualeat incertis restituendis, & sic certos creditores eludere. His quippe dicendum est. nolite errare / deus non irridetur. Nisi incerta extarent in sua adhuc specie: puta quia inuentus aut furto sublatu calix adhuc extat/& non potest inueniri dominus. Nam in tali casu/reddendo prius christo rem ecclesie seu pauperum nulli fit iniuria creditori certo: quia debitor non tenetur creditoribus satisfacere de re aliena: constat autem rem illam in tali casu nunq̄ fuisse suam/ sed adhuc perseuerare alienam: & propterea idem est de illius restitutione iudicium, vt nunc nunc de similibus certis subiungetur.*

¶ *Inter certa igitur prius restituenda sunt que adhuc in sua sp̄e extant & aliena sunt: qualia sunt deposite res / & similiter res furto aut rapina occupate. quia res huiusmodi non computant̃ inter bona restituentis, utpote quarum dominium nunq̄ fuit in eum translatum: & ideo res ipse ante omnia restituende sunt dominis. Similiter etiam si res empte & possesse sed non solute/ adhuc in sua specie extant, reddende sunt illi a quo empte sunt: quoniam licet translatum fuerit dominium in eum qui emit, [204r] subiecta tamen obligationi ipsamet res manet quousque soluta est: & p̄pea tanq̄ non fuerit inter bona restituentis computāda est. ¶ Postq̄ autem res extantes aliene simpliciter vel propter pendentem solutionem ipsarum restitute sunt, seruanda videntur statuta municipalia si extant & iniqua non sunt/circa restituēdi ordinem in huiusmodi: vt in multis locis dicuntur esse*

circa numularios qui decoxerunt. Si vero nullum extat statutum/ius ciuile seruandum videtur. & ubi diuersitas opinionum occurrit/tutior pars eligatur si vera nescitur.

¶ Esto ergo cautus in huius iudicio / interrogando si ibi extant statuta aliqua de hoc: & si nescis consule peritos an iustificata sint. Si nanque contra supradicta pugnarent/ tuta non viderentur. nisi forte circa vltimum dictorum aliter disponerent: quia pro communi bono creditorum certorum quos oportet aliquid perdere de suo, tolerabile videtur / vt res empte ac possesse extantes licet non solute inter bona debitoris cōputarentur sicut alia: quia hoc etiam pro communi bono ciuitatis videtur, & non contra ius naturale / sed ciuile. Sed quod res extantes aliene in veritate & indubie / computarentur promiscue sicut alia debitoris bona, contra naturale ius est/quo aliena bona tuenda non occupanda non minuenda sunt vt alteri benefiat.

*¶ Circa questionem vero illam / an quum bona usurarij non sufficiunt ad satisfaciendum debitis licite contractis (puta emptio nis/conductionis/mutui honesti/& similium) & usuris, prius satisfaciendum sit debitis licite contractis & de residuo usuris quantum potest / an econtrario. Naturalis ratio dictat quod restituenda sunt integre debita licite contracta / si due adsint conditiones. Prima est quod res usurarie non extent in propria specie/vt si extent pignora per usuram acquisita. Nam quia huiusmodi res sunt aliene (hoc est domini pignoris) debent hec prius restitui dominis reddentibus quod mutuo acceperant super illis pignoribus / & postea restitui debita licitorum contractuum: **[[204]v]** hoc enim patet sic oportere fieri ex superius habita regula / q res extantes aliene debent ante omnia restitui dominis earum. Secunda conditio est / si ex huiusmodi contractibus licitis non est factus pauperior ad reddenda priora usurarum debita: vt contingeret in dote promissa/& in conductionibus in fructuosis/ & similibus: quia huiusmodi contractus superuenientes usurarijs debitis non debent tollere aut impedire ius illorum quibus debent usure restitui: constat autem quod ius illorum tolleretur ex huiusmodi superuenientibus contractibus/ eoipso quod ex illis contrahens redditur impotens aut magis impotens ad restituendū usuras: quia in restituendo hec id quod debebatur pro usuris/ oporteret dari pro istis contractibus. Non sic autem est in contractibus mutui/emptionis / & huiusmodi, ex quibus nihil fit quo minus usure possint restitui vt prius. nam ex mutuo accreuit in bonis tantum quantum accepit mutuo, & si emit/res empta accreuit: & sic restituendo mutuum & soluendo rem emptā/ non fit pauperior ad restituendum.*

*¶ Ratio autem quare regulariter prius restituenda sunt debita ex licitis contractibus q̄ usure est: quia non sunt accipienda alie na inuito domino vt restituantur alias male accepta aliena: si autem debita ex licitis contractibus non redderentur, eoipso q̄ inciperent detineri inuito domino / acciperentur aliena inuito domino/que vsque in illam horam accepta & possessa erant volente & expectante domino. ¶ Et si instetur quod si ista ratio efficax est/ concluderet etiam quod quando esset factus ad restituendum pauperior ex licito contractu/adhuc prius restituenda sunt debita ex licito contractu q̄ usure: quia tunc si debita ex licito contractu non redduntur / incipit detineri alienum inuito domino. Soluitur hec instantia / intelligendo quod in tali casu quo ex contractu debiti liciti factus est ad restituendum priores usuras pauperior, non incipit detineri alienum inuito domino: sed incipit detrahi ex debito talis contractus tantum quantum **[205r]** damnificauit talis contractus preexistentia debita ex reddendis usuris. Non enim diximus quod prius restitui debent omnes usure q̄ aliquid debitum ex tali contractu licito: sed quod debitum ex contractu licito superueniente debito usurarum / pro quanto fecit pauperiorem ad restituendum usuras pro tanto non debet preponi debito usurarum, pro quanto autem non damnificauit / debet preponi debito usurarum: alioquin acciperetur alienum inuito domino / eoipso quod inciperet detineri inuito domino.*

Quia vero *Restitutionis casus infiniti sunt/et innumere mere accidunt questiones an oporteat restituere an non, reducendum ad mentem duxi ut confessor qui iudicare debet/habeat ante oculos mentis duas restitutionis radices ex quibus consurgit omnis necessitas restitutionis / ut ad illas semper examinet an sit restituendum. Sunt due he radices/ acceptio et res. Omnis nanque restitutio consurgit aut ex acceptione (puta quia accepit mutuo / deposito / conducto / pignore/furto/repina/fraude/combustione / excidio / et similibus) aut ex re: puta quia res aliena est apud eum in seipsa vel in suo effectum / fructu seu equiuallente. Aut ex utraque scilicet acceptione et re simul: ut quia et accepit et habet rem alienam.*

¶ *Et scito quod seclusis licitis contractibus / acceptio obligans ad restitutionem est duplex. Quedam iniusta proprie (hoc est secundum propriam rationem iniustitie) quia scilicet damnificans proximum: ut acceptio furtiua/raptiua/ usuraria/fraudis lenta/violenta tam absolute quam mixtum inuoluntarium inducens (ut meretricum blande valde extorsiones supra debitam mercedem/et cupida attractio quasi compellens ad ludendum. est siquidem omnis similis actio ex suo genere damnificatiua proximi/causans inuoluntariam dationem rei sue: quia non minus necessatur ex huiusmodi humanus animus ad dandum sua quam [[205]v] ad subeundas usuras: passiones enim nostre ab extrinseco suasore illate quasi vim faciunt) detractiua / contumeliosa, vexatiua iurium/rerum/proximorum etc. et similes que proximum ledunt. Quedam vero est iniusta/ hoc est mala quia acceptio ipsa prohibita est: ut acceptio simoniaca / vel ad faciendam iustitiam vel iniustitiam: ut si iudex vendat sententiam aut testis veritatem.*

¶ *Vide ergo quando occurrit casus aliquis/si aliqua restitutionis radix inuenitur an non. Verbigratia si queritur an meretrix seu adultera teneatur restituere, considerabis quod licet personis istis cum accipiendi (.s. concubitus malus) cadat sub prohibitione et sit peccatum/ipsa tamen acceptio non est peccatum: non enim peccat meretrix accipiendo mercedem, ac propterea non tenetur ad restituendum ratione acceptionis: nec ratione rei, quia voluntarie ei data est. si fraudulenter accepisset/ teneretur ratione acceptionis. Similiter videre potes in lucratis ex ludo. nam dato quod ludere sit peccatum, accipere tamen quod ex ludo euenit absque fraude/non est peccatum. nisi hoc alicubi esset prohibitum/et esset in obseruantia: quia tunc acceptio ipsa esset peccatum.*

¶ *Perspice quoque exempla de actionibus iniustis. Si queritur an impediens proximum a consequutione alicuius boni/ teneatur restituere, vide si impediuit ius illius aut gratuitum beneficium. Nam si impediuit ius proximi/tenetur restituere: quia actio impeditiua terminatur ad iniustum. et propterea tenetur restituere ad equalitatem iusti reducendo. Et hinc consurgit quod impediens clericum dignum a consequendo ecclesiasticum beneficium/tenetur ad restituendum: quia impediuit iustum distributiuum/quo illi digno erat debitum etc. ¶ Si vero impediuit gratuitum beneficium (puta donationem/legatum/testamentum, procurando quod donator reuocet legatum / testamentum aut donandi voluntatem) non tenetur restituere, quis mortaliter peccauerit si ex odio fecit: quia actio impeditiua non terminatur ad [206r] iniustum: quia nullum ius adhuc habebat proximus/ voluntate existente ambulatoria. ¶ Et ut sis capax rationis/considera quod si testator ipse ex odio reuocet testamentum/quis peccet mortaliter, nullius tamen ius violat/ad nullam restitutionem tenetur. Si igitur ipse testator ex odio reuocans non tenetur restituere/ quia nullius ius tollit, multo minus inducens testatorem ex odio tenetur restituere: quum sit causa remotior. Radix ergo non restituendi est / quia actio non terminatur ad iniustum. ¶ Ex istis ergo regulis prudens confessor consideret et iudicet, ut non oporteat scribendo singulos casus/implere libros.*

Qu#uis

*Autem non sint omnes scribendi casus
sigilla tim, quidam tamen qui quasi
dubij videntur tacendi non sunt.*

¶ Primus est circa restōnem fame indirecte lese. Verbigratia. petrus accusatur vel denunciatur de furto a iohanne. & licet vere petrus fecerit furtum illud, negat tamen affirmando in iudicio se non fecisse furtum illud: ac per hoc indirecte petrus facit iohannem mendacem mendacio pernicioso/ut patet. Dubitatur an petrus teneatur ad restitutionem fame iohannis. ¶ Si respondendo distinguitur de obligatione accusati petri. vel est obligatus secundum iuris ordinem fateri veritatem vel non: & rursus vel iohannes potest probare vel non. & dicatur quod in casu quo non potest iohannes probare / aut in quo petrus non tenetur confiteri, sibi ipsi imputet iohannes suam infamiam: quia non debuit temere accusare. Si sic inquam dicatur/ aduerte quod erratur. tum quia non licet maleficium maleficio compensare. tum quia non agitur nunc de culpa, sed de fama. Vnde supposito quod iohannes temere/de vero tamen crimine accusasset, si propterea a petro accusato fuisset percussus / constat quod deberet ei a petro satisfieri de iniuria & damno. & si pro quia sic est, consequens est quod si est ab eodem percussus in fama/debet ei restitui fama: quanto damnum fame maius est damno rerum. Vnde non est atten-[[206]v]dendum in huiusmodi restitutione si iohannes potest probare vel non/aut si petrus tenetur confiteri vel non: quoniam hec omnia per accidens concurrunt ad percussionem iohannis in sua fama. ¶ Dicendum est autem ad casum: quod quia non directe petrus accusatus tollit famam (quia non animo detrahendi iohanni petrus negat/sed excusandi sui gratia) ideo secundum regulas detractōis materialiter tantum respondendum est. quod si ex huiusmodi negatione subsequuta est lesio fame ipsius iohannis (puta quia inde reputatur mendax perniciose) tenetur petrus restituere illi famam. Si vero ex hoc iohannes non minus bonus habetur/ sed creditur quod ille omni quo potest modo se excusat siue vere siue falso, non tenetur ad restitutionem: quia non est illi ablata fama neque secundum rem neque secundum affectum: quia ut dictum est/non animo detrahendi negavit.

¶ Secundus casus est circa restitutionem etiam fame: an falso confitens se homicidium aut aliud crimen patrasse/ob dolorem seu timorem tormētorum, teneatur ad restitutionem sue fame. ¶ Si dicitur quod si potius vult mori in illa sua infamia quā experiri iterum tormenta/que oporteret experiri iterum si postquam ratificauit retractaret restituendo sibi famam, non tenetur ad restitutionem fame. Aduerte quod erratur: quoniam detinere alienam famā non restituendo illam, multo grauius est quā detinere es alienū. non minus autem tenetur homo ad restituendum sibi ipsi iesu christi membro famam quā alteri: est igitur in peccato detentionis fame quādiu illam non restituit. Vnde sicut tormenta non excusant a negatione veritatis necessarie ad salutem, ita nec ab huiusmodi omissione restitutionis fame membri christi: quum sit necessarium ad salutem non detinere famam non minus suā quā proximi a se lesam. ¶ Quia igitur iste infamando seipsum ob tormenta/peccauit mortaliter/ ut patet (quoniam commisit deliberate actum ex suo genere peccati mortalis / detractōem scilicet falsam) consequens est ut detinendo quoque famam quā [207r] detrahendo abstulit/peccet mortaliter: ac per hoc sicut tormentorum metus aut dolor non excusauit detractōem/ita nec excuset detentionem fame. Tenetur igitur restituere sibi christi membro famam.

¶ Tertius casus est de restitutione rerum: an vxor/filia/serua hominis nihil aliud habentis quā bona aliena seu ad restitutionē obligata, peccet victum sumēdo & teneatur restituere. Ad hoc dicitur

immiscendo ea que sunt per accidens: quod si persone iste consumentes hec bona, induunt personas utiliter gerentes negocium creditorum (puta quia dant operam ut maritus / pater/ dominus &c. restituat) vel si tantum operarum suarum impendunt ad bonificandum bona illa/& huiusmodi: aut si sunt in extrema necessitate/in qua sunt omnia communia, non tenentur restituere. Manēdo autem in casu seclusis his accidentibus/ dicendum est quod non est dubium personas istas que aliena consumunt in suo victu / teneri ad restitutionem: quia alienas res consumunt. ¶ Sed an peccent sic utendo quasi coacte (quia oportet uxorem/filias/ & huiusmodi personas sub aliena potestate constitutas vesci his que in mensa sunt, vestiri vestes quas maritus/pater &c. dat) non facile patet. Crediderim ego has & similes personas posse absque peccato uti rebus huiusmodi alienis, non tanquam inuito domino: sed sub rationabili rationabilis spe quod ego innocens vescar/induar, restitutus de meo si habeo aut si habuero/ tantundem: ita tamen quod si non habeo in presenti unde restituere possim/solis necessarijs cum timore domini utar. quia rationabile est ut quisque velit alteri quod sibi vellet fieri: constat autem quod quilibet innocens sub patria potestate / vellet sibi hoc concedi: igitur rationabile est quod quisque hoc velit alteri in tali articulo constituto. Quumprimum autem persona sui iuris est / tenetur potius mendicare quam de alieno vivere. Si autem habeo in presenti unde & possum & volo restituere equialē, possum etiam non subditus/vti re aliena absque mea culpa accepta: [[207]v] quia hoc non est uti re aliena inuito domino, sed hoc est emere rem alienam ad utilitatem potius domini/ qui ex hoc pro quanto ego utar nihil perdet. Verum oportet in huiusmodi casibus providere/ut non eveniat alicui scandalum ex hac mea libertate & voluntate bona latente. ¶ Quartus casus est de restitutione rerum ex fictione: an fingens se bonum aut pauperem aut oraturum/ teneatur restituere elemosynaliter sibi collata. Et breviter distinguendum occurrit/ si fictio talis concurrit per se (hoc est ex intentione) ita quod propterea ille fingat ut habeat elemosynam: aut si concurrit per accidens, hoc est si non propter habendam elemosynam fictio ista fit/sed propter alium finem. Nam si primo modo concurrit fictio, consequens est ut lucrum hoc fraudulentum sit/& iste simulator reus sit fraudulente actionis acquisitive: & propterea tenetur ad restitutionem/ sicut quilibet alius ex fraude & dolo acquirens. Non est tamen restituendum illi qui elemosynaliter dedit, sed christi pauperibus / seu operibus talibus qualibus ille qui dedit putavit se dare: quia ex quo dator elemosyne principaliter dedit christi bonis servis seu pauperibus / seu pro missis & orationibus expositis, iam ius quesitum aut quasi quesitum est christo / qui mercedem reddidit (iuxta illud: qui dederit calicem aque frigide alicui in nomine discipuli / non perdet mercedem suam) iam non est suum quod dedit christo in nomine discipuli, siue ille sit vere discipulus siue non. ¶ Si vero fingit quis se bonum aut sanctum non ratione lucri, non tenetur restituere / sed satisfacere deuotioni elemosynam dantis: quia licet dans decipiatur in opinione bonitatis ab isto hypocrita, non tamen decipitur ab eodem quantum ad actionem dandi elemosynam / sed ad hanc ex propria deuotione ducitur.

[208r] **RJxa**

(hoc est contentio ad facta perueniens ex inordinato animo: ut quum propria autoritate unus alterum inuadit) peccatum est mortale ex proprio genere: quia nociua est proximo. Et si ex utraque parte rixa se tenet (hoc est quod mutuo contra se pugnant irati) vtrinque est peccatum mortale. Si autem altera pars soli defensionem operam dat, non est ex parte eius rixa. ¶ Aduerte tamen si seruata est moderatio inculpate tutele / & quantum ad factum & quantum ad animum deliberatum. passiones nanque nisi ad deliberatum consensum vindicte inducant / veniales sunt. & similiter modicus excessus moderate tutele venialis est.

Sacrilegium

/ Peccatum est mortale ex suo genere: quia violationem / hoc est irreuerentiam seu iniuriam rei sacre ponit.

¶ *Est autem triplex sacrilegij species. Vna qua fit iniuria persone sacre ut sic: ut si clericus percutiatur / aut a seculari iudice puniatur: si contra votum personale (puta castitatis vel abstinence) peccetur: & sic de similibus. ¶ Alia qua fit iniuria loco sacro: ut si de loco sacro extrahatur ibi saluat / aut inde furto vel rapina res accipiat / aut sanguine vel semine humano voluntario locus sacer violetur. ¶ Tertia species est qua fit iniuria rebus sacris seu dicatis deo. ita quod non solum iniuria que fit sacramentis & vasis sacris & reliquijs sanctorum ac imaginibus eorum / sed etiam que fit rebus ecclesie mobilibus vel immobilibus, quia deo dicatae sunt / dum ad vsum ministrorum dei mancipatae sunt/ sacrilegium committitur.*

[208]v ¶ *Et si vis cognoscere quando proprie committitur sacrilegiū in omnibus eius speciebus, considera ad quid persona/ locus vel res sanctificata est: & vide si contra illud ad quod sanctificata dicitur actum est. Verbigratia. ager ecclesie est sanctificatus quo ad hoc quod est exemptus a secularibus oneribus & iurisdictionibus. Committitur ergo sacrilegium si grauetur seculari auctoritate &c. non autem si quis ibi fornicetur: quia non est ab hoc exemptus per hoc quod est ecclesie. & similiter sacrilegium est si quis in loco sacro fornicetur, non autem si quis ibi detrahat: quia loci sanctitas est ad exemptionem ab effusione seminis humani, non autem a detractone. Similiter sacrilegium est si sacerdos fornicetur/quia sanctificatus est ad castitatem. non autem si blasphemet: quia non est ad eius oppositum directe sanctificatus. & sic de similibus. ¶ Ex his nanque habes unde potes discernere que sint sacrilegia ab his que non sunt sacrilegia etiam si sint peiora sacrilegio.*

SAgittarii Ars seu officiū

/quis secundum se non minus liceat q̄ aliorum armorum usus, quia tamen ab ecclesia prohibetur contra christianos (ut patet in ca. artem extra de sagit.) sub pena excommunicationis/inter prohibita computatur. Sed quia glosatur inhibitio hec/& restringitur ad bellum iniustum contra christianos, pro miscue pro nihilo haberi videtur canon iste/dum quilibet bellū suum ut iustum habet.

Satisfactio Sacramentalis

(que scilicet est tertia pars sacramenti penitentie quum distinguitur in tres partes, scilicet contritionem/ confessionem & satisfactionem) que vulgariter vocatur penitentia iniuncta a confessore, considerata est primo a confessore si imponenda est/& que/quanta/qualis/& quando.

[209r] ¶ *Regulariter siquidem in omni confessione sacramentali imponenda est satisfactio aliqua/ ut sacrm penitentie omnes materiales suas partes habeat. Dico autem regulariter: quoniam in tribus casibus omitti potest.*

¶ *Primus est si constaret penitentem satisfecisse integre. nam tunc nulla esset satisfactio iniungenda: quia sacerdos debet dei iudicium imitari / utpote christi minister: ac per hoc penitentem / coram deo non amplius obligatum ad satisfaciendum pro confessis peccatis/debet non ligare ad satisfaciendum pro peccatis illis. ¶ Secundus est quando impotentia penitentis excusat: utpote quia in extremis constitutus tantam non potest satisfactionem exoluere. Potest enim tunc absolui, & satisfactio indicari tali infirmo/& diuino relinqui iudicio/adiuuanda tamensuffragijs ecclesie: ut habetur. xxvi. q. vij. ab infirmis. ¶ Tertius est in dispositio penitentis, quia nullam vult penitentiam hic*

peragere/ sed offert se in purgatorio subiturum. Talis enim videtur absoluendus & relinquendus purgatorio ad satisfaciendum/si casus sit possibilis: quia saltem semel signare se signo crucis / nullus refutaret.

¶ *Quid autem imponendum sit/constat: scilicet vel ieiunium vel oratio vel elemosyna, extenso ieiunij nomine ad omnes corporales exercitationes propter deum &c.*

¶ *Quanta autem & qualis debet esse/ considerandum est ut sit cōmensurata tribus: scilicet peccatori/ pctō & fini, hoc est sanitati anime: sicut medicina debet eē proportionata primo infirmo/ secundo infirmitati/& tertio sanitati. Op3. n. videre fortē vel debilem infirmum secundum animā/& qualiter dispositus seu prōptus est ad satisfaciendū. nam sicut infirmo secundum corpus forti & bñ disposito potest dari fortis medicina/debili aunt minime, ita peni tenti bñ preparati & robusti animi satisfactio quam merēt imponenda est/debiliter aunt dispositis detur satisfactio paruula iuxta debilitatē sui animi: & paruulus ignis foueatur apposita palea/ [[209]v] & non suffocetur apposis magnis lignis desuper. Similiter con siderandum est quali morbo laborāt: nam luxuria ieiunio/ auari eia elemosyna/blasphemia diuinis laudibus &c. curatur. Oportet & plurimum aduertere ut sanitas anime cōseruet / iniungēdo penitenti ut excidant cāe pctō℞: puta tollere talē conuersationē/ manere in tali domo/& sic de alijs.*

¶ *Qñ demum imponenda est, nihil refert imponere ipsam añ vel post absolutionē: sufficit siquidem preparatio penitentis ad illam. ¶ Caueat aunt confessor, ne illo℞ vsum sectēt qui dant pro sacrali pñia semel pñ nñ/aut aliquid pa℞ tunc tunc implendum / ut pñia fiat in grā, & nihilominus multa imponunt pro satisfactione. Nocua est hec cautela penitētibus: quia tota illa reliqua satisfactio imposita non est sacralis, ac per hoc non tamen valet sicut si esset absolute imposita. Timetur quoque plus q̄ oportet: quia non oportet iterare cōfessionem/vt isti forte putant aut dubitant si penitentia quecūq; facta est in pctō mortali: ut alibi declaratum est.*

Estet *Secūdo satisfactio exequenda a penitente necessario/in charitate/tota/qñ/vbi / et sicut iposita ac acceptata ē. ¶ Vbi scito quod regutr exequutio pñie seusatisfactionis fructuose/ omnes dictas condōnes requirit. Et licet varia videat opinio circa hec (ut diffuse scripsimus in fine cōmentario℞ super tertia parte) conclusio tamen ē q̄tū ad necessitatē/ quod omittere satisfactionē ē pctm/ sed non mortale/si desit cōtemptus: quia non omittit aliqd necessariū ad salutē: quiasatisfactio est solutio pene tpalis amice debite, que si hic non soluatur/in purgatorio soluetur. ¶ Quantū vero ad charitatē/q si non fit in charitate licet valeat in foro ecclesie sicut valent hore canonice dicte in pctō mortali a sacerdote, non tamen tunc valet ad expiationem pene debite coram deo pro peccatis: quia sine charitate nihil mihi prodest inquit apostolus. Valebit tamen quo ad hoc quando redibit pctōr ad cor: quia sacramentalis pars est/sicut confessio informis & baptismus informis incipit valere postea. Vide ibi si vis.*

[210r] ¶ *Quantum vero ad integritatem/tempus/locum &c. nulla est ambiguitas. Si tamen debito tempore penitens non impleuit orationem aut ieiunium/impleat post: quoniam principale in satisfactione est ipsum opus/non circumstantia temporis.*

Potest *Demū satisfactiosacralis exolui per alium ad hoc volūtariū: siue ille alter a confessore sibi imponi acceptet/siue acceptatam a penitente suscipiat in se, de consensu tñ confessoris qui imposuit vel alterius / ut mutatio sententie quātū ad personam satisfactricem a iudice fiat. Posset tamen in articulo necessitatis sub ratihabitione hoc fieri.*

¶ *Exigunt aunt ad fructuosam satisfactionem vnus pro alio/ duo. s. charitas/qua opa vnus cōicant alteri & cōputantur ut vnum in cbñ, & cam rōnabilis: qm̄ declinare a bono ad minus bonum non debet quis absque cam rationabili. satisfactio aunt per alterum est minus bona penitenti:*

quia non est nisi pene solutio: si autem ipse per seipsum satisfaceret, esset & pene solutio/& sibi ipsi meritum/& remedium seu medicina.

SCandal#

(hoc est dictum vel factum minus rectū occasionē spūalis ruine prebens) pctm̄ est: quia charitati (qua spūale bonum p̄ximi amare ita debemus vt non in periculum ruine ponamus) opponit̄. ¶ Cōmittitur aut dupl̄r. Vel per se: hoc est ex intentione vt alter peccet. Et sic est spāle pctm̄. & est mortale, nisi intēdat vt alter imp̄fecte hoc est venialiter peccet: quia tunc esset veniale. Vel per accñs: hoc est non ex intentione vt alter peccet. ¶ Et hoc duobus modis fit. Aut cōmittendo aliquid quod habet spēm mali. Et sic etiam est spāle pctm̄: quia ad scandalī spēm hoc pctm̄ reducit̄/ sicut detractio preter detrahendi intentionem reducit̄ ad detractōis speciem. Aut cōmittendo aliquod vere malū: puta adulteriū publicum, vnde alijs prebetur malum exemplum non intentū ab adultera. Et hoc non est spāle pctm̄, sed circumstantia peccati puta adulterij: quia grauius est si est publicum.

[[210]v] ¶ Vtroq; autem modo scandalum per accidens potest esse peccatū mortale & veniale. Nam vltimo modo si pctm̄ publicum est mortale/constat scandalum esse mortale: si vero est veniale/scandalum quoque est veniale. ¶ Sed primo mō non est ad quali tatem actus in se spectandum (quia sola apparentia mali in illo ponitur) sed ad periculum ruine aliene, consideratis conditionibus personarum/locorum/temporum & causaꝝ. Si. n. ex facto meo habente mali speciem audio a fidedignis ignorantes aut in firmos scandalizari (hoc est disponi ad ruinam peccati mortalis) abstinere debeo donec informantur & clarificentur de veritate & bonitate operis: ita quod peccarem mortaliter non curando de pusillorum ruina. videte inquit christus de hac materia loquens/ne condemnatis vnum ex his pusillis. & apo. ad ro. xiiij. noli cibo tuo perdere pro quo christus mortuus est. Si vero venialis tantum peccati periculum est in proximo/ constat non esse mortalem incuriam talis periculi. Et similiter non est mortale si ex ignorantia facti latet me/talem meum actum esse occasionem ruine alijs.

Ethec De actiuo scandalo intellige. Nam de passiuo scandalo nihil dicendum est/nisi quod est generale pctm̄: est nanque quodlibet peccatum in quod homo ex alterius minus recte dicto vel facto ruit. Vnde nec circumstantiam aggrauantem peccatum sed monstrantem infirmitatem peccantis addit: de perfecte siquidem firmis in charitate scriptum est. non est illis scandalum.

SCisma

(hoc est separatio ab ecclesie vnitatem ex intentione) peccatum est mortale: vt pote contra unitatem catholice ecclesie.

¶ Incurritur autem scismatis crimen dupliciter. Primo si quis ex intentione non se habeat vt pars vnius vniuersalis ecclesie: ita quod operationes suas (credere/ sperare/ministrare sacramēta/ dare elemosynas/orare/ieiunare/&c.) nolit facere vt pars vnius **[211r]** sancte ecclesie, sed ipse se velit hēre tanq̄ sit quoddam totum seorsum/ita quod non sit alterius. i. vniuersalis ecclesie pars: sumus. n. oēs membra vnius corporis christi mystici quod vocatur ecclesia catholica. Et similiter iuxta hunc quoque modum incurritur scisma si quis non se habeat ex intentione ad christi vicarium in terris romanum pont. indubitatum vt caput vice christi istius corporis: quoniam hoc est subtrahere se ab unitate corporis in ordine ad vnum caput.

¶ Et aduerte p̄spicaciter: quod hoꝝ vtrūq; dupl̄r incurrere hō pōt. Primo stando in fra limites voluntatis p̄cise: hoc est quia non vult recognoscere unitatē ecclesie/seu capitis, q̄uis credat illā. &

tūc est scismatis crimen purū. Altero modo extendendo malam hanc volūtatē ad actus fidei. ita quod non solum vult unitatē ecclesie scindere aut vnum caput non recognoscere, sed etiam credit non esse vnā omnium fideiū christianoꝝ ecclesiā/aut si credit vnā ecclesiā in seipsa non tamen vnā ēt secundum vnū caput christi in terris vicariū. Et sic est non scisma purum, sed admixtum heresi contra illū articulū/et vnā sanctā ecclesiam catholicā. Et si qdē unitatē ecclie non credit, manifesta ē heresis. si vero unitatē capitis hoc est pape non credit, quis in dubium forte reuocetur an sit hereticus ppea quia non inueniri videtur a sacris concilijs dānata hec heresis/ cōis tamen doctrina hereticum reputat.

¶ Alio autē mō incurrit scisma / quum aliquis mauult volūtatē suam implere seu opus aliquod efficere vel p̄ficere q̄ seruare vni tatē ecclesiasticā: vt contingit his qui vtes synodos contempto capite celebrant aut celebrare volunt quasi ipsi sint ecclesia catholica. Tunc. n. secundum effectum scisma incurrunt, sicut homicidium fm effectum incurrit ab illo qui etsi non intendit occidere / intendit tñ potius suam implere voluntatem sagittando in loco non deserto q̄ homicidij periculum vitare: dum. n. usurpant isti ecclesie nomen, ab unitate vere ecclesie catholice que secūdū unitatē capitis est/ seip̄os separant. Vtroque autem modo scismatis crimen cum suis [[211]v] penis incurritur, sicut homicidij crimen utroque simili modo incurritur.

Siautem Tempore dubiorum pontificum incertitudo veri pontificis hominem dubium reddat de certo christi vicario, teneatur primo quod certum est: scilicet vt quilibet se reputet & habeat vt vnius ecclesie catholice / & ad vnum ipsius caput in celo christum, & dubios vicarios christi habeat vt dubios / nulli vt certo & indubitato pontifici inhereat: quoniam errandi periculo non se tenetur exponere. nec dubia tenetur habere pro certis: immo temere ageret inherendo dubio pontifici tanq̄ certo. Deinde consulat peritos viros simul ac bonos: a quibus si certum consilium tute se habendi habere poterit sequatur illud: si vero in ambiguo consilium manet/eligat tutiorem partem. Et hoc ideo summarie pertranseo/ quia longo opus est tractatu de modo se habendi quo ad obedientiā tempore scismatis propter multitudinem dubiorum ex vario facto causante scisma emergentium: quem si deus cōcesserit/ intendimus seorsum condere.

¶ Aduerte tamen perspicaciter quod scismatis peccatum tendit contra unitatem siue ecclesie siue capitis formaliter, & non contra unitatem cum ista vel illa persona determinate. Et propterea si rōnabiliter dubitatur has personas esse partes seu membra ecclesie/ & similiter fi rōnabiliter dubitāt hanc psonā esse caput ecclesie/ & ppea non hñ hic pro papa certo aut non hñ totaliter pro papa rōne ad hoc ducente, non incurrit crimen scismatis ēt si error interueniret: quia non interuenit scisma formaliter. Et rō probabilis excusat vt scisma materialiter non redeat in naturam sue forme/ hoc est in formale scisma in casu quo sic erraretur.

Scrupulosorum

Medicina diuina/est gratia dei non solum intus habitans sed exteriori affistētia custodiens: que proprijs & alienis orationibus/ieiunijs & elemosynis continue [212r] querenda est humiliter/deuote & cum fiducia diuine largitatis ex ipsius misericordia immensa. Humana autem medicina est consulere & acquiescere. rursus vitare principia scrupulorum/ hoc est vitare cogitationem de illis in quibus est scrupulosus: quoniam in hoc videtur consistere naturalis causa scrupulorum, scilicet quod mota vna phātasia oportet multos motus consequi/ita quod non est in potestate sua compescere sequentes commotiones: sicut in lateribus ordinate herentibus est videre / quod moto vno ceteri sequuntur cadendo vnus post alium. Ipsa siquidem attentio ad scrupulum vitandum/scrupulum parit: quia mouet phantasiam impediētem libere incipere vel prosequi.

¶ *Medicina autem particularis contra preteritorum peccatorū reconfessionem/est habere credulitatem propriam quod de illo peccato confessus sit pro certitudine ita quod non amplius confiteatur. Et in hoc acquiescant consilio meo omnes scrupulosi timorem dei habentes / qui confessionem suam diligenter perfecerunt. ¶ Nec hoc dico volūtarie sed rationabiliter: quia que apud istos est credulitas/apud ipsosmet si non essent impediti haberēt pro certitudine. In cuius signum multi horum fatentur se pluries de eisdem oportere confiteri/quia pluries post confessionē occurrunt ut dubia. timor. n. facit eos dubios, sed consilium hoc rationabile reddat eos quietos ut certos.*

¶ *Medicina rursus vniuersalis scrupulosos sanans aut quasi sanans est quotidiana examinatio cum diligentia & contritione proprie conscientie, notando commissa & suas inclinationes seu passiones cum frequenti confessione.*

¶ *Est & magna ac utilis medicina sollicitudo cum factis ad cauendum ea que sunt manifeste peccata. qui. n. parum curat committere venialia (ita quod quum scit aliquid non esse mortale/par uifacit incurrere illud) sollicitus non est ad curam anime sue ut fructū reddat in tempore suo. Et prope mirum non est si angelica deest custodia ad preseruandum illū/qui sibiipsi deesse paruipendit.*

[[212]v] SCurrilitas

(qua homo ad risum pro uocat inuerecunde non habita ratione dignitatis/locorum/temporū &c.) peccatum est: utpote honeste urbanitati opposita. Sunt autem huic negotio dediti quasi infames: & vocantur scurre/ex scurrilitate viuentes. Qui vero opus hoc raro exercent/licit peccent, ab infamie tamen nota excusantur.

¶ *Et quia scurrilitas non est mortalis ex suo genere, considerabis si admixtum habet aliquid contra dilectionē dei aut proximi/ ad hoc ut discernas si in aliquo casu est mortalis: nam ex sola tali admixtione potest effici mortalis.*

SEditio

(qua unitas multitudinis dissoluitur/ discordantibus contra seinuicē partibus illius multitudinis) peccatum est mortale: utpote contra pacem multitudinis unite. Vnde seditiosi sunt non solum authores discordie, sed et sequaces scindentes ciuitatē/regnū/exercitū/aut etiam domū. Et si utraque pars hoc malo gaudet (quia neutra ad cōe bonum sed propriū tendit) utrique seditiosi sunt. Si vero una ex parte conatus est ad cone bonū/et ideo resistunt seditiosis, non inuoluunt seditiosis vitio/sed tuentur laudabiliter cone bonum pugnando contra seditiosos. Sicut. n. quum persona una inuadit / licite pugnat ad sui conseruationem illesam, ita quum cone ciuitatis bonum precipuum (quod est unitas/pax/libertasq;) inuadit aut inuasio preparat a seditiosis/licite ciuitatis pars bona tuetur cone bonum & preparando se & alios & pugnando ut illesum seruetur cone bonum.

SJmonia

(hoc est emptio vel venditio spiritualis rei) peccatum est mortale: quia iniuriosa est religioni/vilipendendo res spirituales dum sub pretio ponuntur. ¶ Ut autem clara

*casuū notitia habeat/tria sunt capita pertractanda.
s. res spūalis/emptio vel venditio extrinseca/ē rursus
emptio vel venditio interior seu mentalis tm̃.*

[213r] *Circa Caput primum (quid appellatione rei
spiritualis intelligatur in proposito) scito hic appellari
rem spiritualem a spiritus sancto ut est spiritualis ratio
vite qua in christo viuimus/sentimus/intelligimus
ē operamur. In cuius signum simonia vitium est
ecclesiasticum non habens locum in prophanis.*

¶ *Sunt autem res spirituales multis modis. Vel quia sunt mere spirituales: ut dona dei gratuita que ad vitam ecclesie spectant/ virtutes/gratie gratis date/potestas spiritualis tam ordinis q̃ iurisdictionis/ sacramentales effectus, ius spirituale quodcunque etiam viuendi ex altari/habendi decimas/bñficia ecclesiastica ē similia. Vel quia sunt cōposite ex spūali ē corporali/ sed formaliter ac principaliter sunt spūales: ut sacra ecclesie omnia: ē similiter sacralia, ut consecrationes virginum/ bñdictiones nubentiū/ misse / orationes vocales / ecclesiasticus cultus/predicare/oleum sanctum/chrisma/ ecclesiastica bñficia/ ē alia hmoi. Vel quia composite sunt ex spūali ē corporali / sed principale in illis est corporale: ut calices/cruces: officia ecclesiastica, ut officium iudicis/doctoris/sacriste/ economi/ ē huiusmodi. ¶ Multis igitur modis quum inueniantur res spirituales, notande sunt regule sex/ ut non erretur in istis.*

¶ *Prima regula est. Nulla res spūalis quatenus spūalis/est licite venalis aut ratio maioris precij. Ita quod ex hac regula habes tria. Primo quod res pure spiritualis non potest emi aut vendi. Secūdo quod res composita ex corporali ē spirituali / non potest emi aut vendi ex ea parte qua spiritualis est, quātūcunq̃ spūalitas illius sit minima. Tertio quod si aliqua res composita ex spirituali ē corporali vendi aut emi licite potest (ut calix consecratus / aut officium docendi ēc.) non tamen potest pluris estimari / nec pluris vendi aut locari ēc. ratione spiritualitatis, sed solum/ modo tanti quantum valet ratione rei corporalis: alioquin simonia committitur.*

[[213]v] ¶ *Secunda regula est. Nulla res composita ex spirituali ē corporali sic ut principale illius sit spirituale / potest vendi vel emi absolute: quia ex quo principale in istis est spirituale, si simpliciter ē absolute sub precio ponitur/intelligitur vendi spirituale. Vnumquodq̃ nanque quum absolute tractatur ē iudicatur/intelligitur tractari ē iudicari secundum suum principale: ut quū tractatur de homine/tractatur de homine secundum quod est rationalis: ē quum tractatur de nauis/tractatur de illa secundum q̃ quid artificiale: ē quum tractatur de episcopo/tractatur de illo secundum quod pastor ouium christi: ē sic de alijs. ¶ Et ex hac regula habes, quod non licet predicatori pro predicatione/sacerdoti pro celebratione/pro officio mortuorū/ ordinatori pro collatione ordinum ē ceteris similibus pro similibus pacisci / aut quouis modo hec sub precio ponere absolute.*

¶ *Tertia regula est. Res quecunque composita ex spirituali ē corporali sic ut principale in illa sit corporale, potest absque simonie vitio vendi vel emi absolute/nisi ex positio iure inibeatur.*

Ratio regule est: quia ex eo quod principale est corporale/non in/ telligitur vendi nisi corporale quum absolute venditur, & seruatur antedictum moderamen quod non pluris estimatur ratione spiritualitatis / sed pure tanti venditur quantum corporalis res valet. Addidi autem nisi ex positio iure inhibeat: quia quan tuncunq; res secundum se venalis sit, si iura disponunt ibi inter uenire simoniam/ non quia secundum se sit sed quia prohibita oportet parere iuri: vt de multis officijs canonica iura sic disponunt: vt sunt economi/castaldi &c.

¶ *Quarta regula est. Stipendium sustentationis exercentium spiritualia/licitum est velle & accipere/ & in articulo necessitatis etiam pacisci. ¶ In hac regula dicuntur duo. Primum quod pro sustentatione ministrantium spiritualia licitum est accipere temporalia. Et hoc satis clare patet ex doctrina domini in euangelio/& pauli apostoli. Et ex ratione: quia hoc non est vendere [214r] spiritualia nec locare operas pro mercede, sed est velle habere necessaria ad vitam corporalem / sine qua non possumus spiritualia exercere.*

¶ *Secundum est/q in articulo necessitatis licitum est deducere in pactum stipendium sustentationis. Hoc nanque articulus necessitatis tunc supplet quod & iustitia deberet efficere apud populum recipientem spiritualia (quia tenetur sustentare ministros spiritualium) & ad quod superiorum auctoritas deberet cogere populum. Et licet hoc licitum sit, quia tamen habet speciem mali/& prohibitum regulariter est ex iure positio pacisci in hmoi/ideo non est faciendum.*

¶ *Habes tamen ex hac regula/q licitum est cogere ad subuentiones statutas auctoritate superiorum vel consuetudine exhibendas in consecratione ecclesiarum / virginum / in benedictione nubentium / in visitationibus & alijs huiusmodi: quia hec in subsidium ministrorum intelliguntur statuta vel consueta/sicut decime & prouentus alij ecclesiastici. Debent tamen prelati & eorum officiales prius exhibere gratis spiritualia hec / & post cogere ad seruandas laudabiles consuetudines: ne nomen clericorum blasphemetur tanq; auarum / & quasi venalia spiritualia reputans.*

¶ *Quinta regula est. Locare operas suas ad exercitia spiritualia que principaliter sunt spiritualia/ non est licitum nisi per accidens. ¶ Vbi scito quod tribus titulis res qualitercunque spirituales contingit afficere. Primus est venditionis & emptionis: secundus est sustentationis ministrorum: tertius est locationis & conductionis non spiritualium sed operarum suarum. Primus qui (vt in fra declarabitur) comprehendit sub se omnem contractum debiti legalis/est totaliter prohibitus: vt in primis tribus regulis declaratum est. Secundus est secundum se totaliter licitus: vt in quarta regula explanatum est. Tertius autem qui secundum rem species est venditionis & emptionis (quia locare est [[214]v] quoddam vendere & conducere est quoddam emere) & qui non refertur ad spirituale nec vt rem locatam nec vt rationem locandi/sed refertur ad operas humanas concurrentes ad exertationem spiritualium, venit in questionem/vtpote medius. & de ipso dicuntur duo in hac regula.*

¶ *Primum est quod locatio operarum non habet per se locum in exertationibus spiritualibus que principaliter sunt spirituales: vt sunt misse / predicationes, consecrationes virginum/ecclesiarum, collationes sacramentorum/orationes & huiusmodi. Et ratio iam dicta est: quia quū illa que sunt secundum suum principale spiritualia / tractantur absolute, intelliguntur tractari secundum suum principale quod est spirituale: ac per hoc intelligitur locari & conduci spirituale/ vel vt res conducta vel vt ratio conducendi. & consequenter appreciantur opera ex spirituali: quod constat esse simoniacum. ¶ Secundum est/q per accidens (hoc est propter adiunctum vinculum) locum habet in istis locatio operarum consueta & approbata ab ecclesie consuetudine: multi. n. sacerdotes locant operas suas ad officiandum aliquam ecclesiam per annum vel menses/toties celebraturi in hebdomada &c. Quamuis enim nō liceat sacerdoti locare operam suam ad celebrandum missam (quia hoc esset locare spirituale: quia missa secundum suum principale est spiritualis/vt dictum est) licet tamen eidem locare libertatem suam, contra quam toties debet occupatum se tenere/*

et impeditum ab operibus alijs. et breuiter tot concurrunt temporalia in istiusmodi annuis / mensuris / hebdomadarijs etc. obligationibus/vt intelligatur non spiritualem rem aliquam sed temporalia locari et conducere.

¶ Sexta regula est. Locatio operarum in illis exercitijs spiritualibus que principaliter sunt corporalia/ locum habet absque scrupulo conscientie: vt patet de officio vicarij/sacriste/iudicis/doctoris etiam in theologia/et alijs huiusmodi quibus debentur certa stipendia. Et possunt in istis interuenire conuentiones ac pacta [215r] de quantitate stipendij: quia de corporali ac venali opere pactio fit, non de spirituali iustitia/veritate etc. ¶ Et hec intellige ex parte operarij. Ita quod ille qui in vicarium aut iudicem etc. petitur, potest locare operas suas ad huiusmodi officia. Et similiter is cuius est dare officium illud / potest illum conducere sub certo stipendio. Et non intelligas hoc ex parte prelati, quasi ipse possit locare huiusmodi officia sub certo precio: quoniam hoc est vendere officia spiritualia, et est expresse prohibitum ne prelati committant vices suas sub annuo censu etc.

Circa Secundum caput (scilicet extrinsecam emptionem vel venditionem / in qua consistit ipsa simonia) scito tam emptionem quam venditionem ex tribus constare: scilicet intentione/conuentione et executione. Ex eo. n. quod humanus actus est/intentionem sui requirit ad hoc vt per se fiat: hoc est vt intendat quis vendere seu emere.

¶ Ex eo vero quod commutatio voluntaria est / oportet conuenire utrinque de precio. Nec refert utrum tunc disceptando conueniant / an primo verbo conueniant / an sciendo precium seu mutuum affectum detur et accipiat precium: semper enim interuenit conuentio vel prius statuta aut scita aut tunc facta / etiam si subito et imperceptibiliter fiat / et breuiter explicita vel implicita: alioquin resileretur ab altera parte, et non subsequeretur emptio et venditio: vt patet in quotidianis venditionibus et emptionibus.

¶ Ex eo autem quod actus talis exterior ad alterum est, exigitur ad sui consummationem datio et acceptio rei que venditur et precij. non. n. consummata est venditio nisi detur res que venditur, et similiter non est consummata emptio nisi detur precium: quia neutrum ab altero consummate transfertur nisi tradatur, et similiter neutrum consummate acquiritur nisi habeatur: constat autem per emptionem et venditionem consummatam debere transferri hinc rem / inde precium, et similiter acquiri hinc precium/inde rem.

[[215]v] ¶ Vnde iuxta hec habeto pro regula / ad simoniam que ab ecclesia punitur exigi duo. Vnum ex parte venditoris: scilicet venditionem consummatam rei spiritualis. Alterum ex parte emptoris: scilicet conuentionem implicate vel explicite de precio / aut traditionem precij.

¶ Vbi nota quinque. Primo differentiam partium penes hoc quod ex parte rei spiritualis exigitur actus consummatus ad hoc quod ecclesie censuris subsit: ex parte vero precij non exigitur actus consummatus. ita quod si simoniaca conuentio inter aliquos sit de ordine/ beneficio/sepultura/ missa etc. pro tali precio, si ordo/beneficiū/ et breuiter res spiritualis non datur etiam si pecunia pro precio fuerit data / non incurritur simonia subiecta censuris ecclesie: quis incurrat crimen simonie. Et ratio est: quia non est consummata venditio rei spiritualis, sed inchoata et in mente et in conuentione. Pene siquidem restringende sunt ad consummatos actus.

¶ Secundo disiunctiuam seu alternatiuam equiualem ex parte precij penes conuentionem vel traditionem precij: ita quod ex parte emptoris equipollent pactio vel traditio precij. Ita quod licet simonia punita ab ecclesia exigit conuentionem seu pactum, si tamē concurrat traditio precij/ equipollet conuentioni. Immo (vt melius loquar) inuenitur plusquam pactio: quia ipsa traditio precij claudit in se conuentionem/utpote consummatio illius: nam consummata emptio conuentionem explicitam vel implicitam adimplet. Et propterea non fallaris inspiciendo solum ad pacta explicita: sed intueri si interuenit solutio seu traditio precij: et perspicere pessimam ibi simoniam.

¶ Tercio formalem loquutionem de precio. quum. n. dicimus traditionem precij includere pactionem/ loquimur de precio inquantum precium: hoc est sub ratione precij. Potest siquidem multis modis tradi aliquod temporale: scilicet vel per modum liberalis doni/ vel per modum sustentationis / vel per modum [216r] reuerentie/vel per modum oblationis/vel per modum debiti ex lege aut laudabili consuetudine/vel per modum precij. Et hoc solo vltimo modo vocatur precium & vocatur traditio precij. ¶ Quarto nota qui timoratam habes conscientiam/q licet sacer dos minus bene faciat exigendo id quod secundum laudabilem consuetudinem solet dari/si ante collationem spiritualium exigit/ aut si negat aut differt spūalium collationē vt illud habeat, non tamen propterea simoniacum iudices: quoniam si vt conseruet se in/ demnem/cognoscens precipue quod postea oportebit illum litigare hoc facit, simoniacus non est secundum rē: quia non vendit spūale. Nec huiusmodi exactio inducit modum precij, qm̄ non mutat modū debiti. quis speciem quasi simonie habeat huiusmodi preuentio & cautela: & propterea reprehenditur.

¶ Quinto nota quod triplex muneris genus (scilicet a manu: vt pecunia & alia bona mobilia vel immobilia. ab obsequio: vt seruitia. & a lingua: vt laus/adulatio/preces &c.) ad hoc vt simoniam ab ecclesia punitam constituat/exigitur quod precij rationem habeat: alioquin ad venditionem spiritualium non spectabit vt emptio. Et propterea si laus/adulatio / preces non nisi per modū laudis/per modum adulationis/per modum precum concurrunt, quantūcunq; sint nepharie & carnales/ ac pro indigno & efficaces ita quod inducant prelatum ad dandum beneficium / ad conferendum ordinem &c. simonia vere & proprie non incurrit/ quis crimen aliud incuratur: quia nulla est hic venditio aut emptio nisi mentalis, si intentio adulantis aut prelati est adulationem vt precium ponere. & sic de alijs.

Circa Tertium caput (scilicet emptionem seu venditionē mentalem) scito simoniam mentalem consistere in intentione precij: ita quod ex hocipso quod homo intendit sub precio ponere siue emendo siue vendendo rem spūalem/aut vt venalē rem aut vt rōnē ap̄p̄ciandi, simoniam mentalem incurrit. Et hoc est q̄ncunq; intendit prospūalibus temporalia h̄re aut econtrario, [[216]v] ita quod li pro/precium denotet: & similiter quandocunque principalis intentio ad temporale habendum ex collatione spūalis aut econtrario tendit. Qui enim temporalia ex spiritualibus intendit non vt precium sed vt sustentationem necessariam ministro rum ecclesie liberaliter seu elemosynaliter/aut statutam seu laudabiliter consuetam, simoniam mentalem non incurrit. Et simi liter econtrario qui ex temporalibus spiritualia intendit non vt ex precio debita/sed vt ex his excitata ac prouocata aut expedita (vt contingit in elemosynis / oblationibus / legatis / & quasi stipendijs sacerdotum & orantium ac predicantium/& in seruitijs honestis que prelati exhibentur / & alijs huiusmodi) simonia nulla in animo est: quia gratis dandum spirituale expectatur/ & temporalia non vt precium intenduntur.

¶ Potest autem mentalis simonia tripliciter inueniri. Primo ex eo quod in solo actu interiori consistit: vt sicut homicidium men tale est deliberatus animus occidendi, ita simonia mentalis sit deliberata voluntas emendi vel vendendi rem spiritualem.

¶ Secundo ex eo quod exterius imperata latet intus: vt quum aliquis seruit aut munus offert pro spirituali consequendo/vel econtrario spirituale dat pro temporali consequendo, non tamen declarat prauam suam intentionem / scilicet quod intentione emendi seu vendendi hoc facit. Est siquidem tunc simonia non solum intus/ sed in exteriori actu imperata et exercita, sed latente intus venoso semine: & propterea inter mentales simonias locatur.

¶ Tercio ex eo quod non est consummata ex parte rei spiritualis: vt quum conueniunt simoniace aliqui, & postmodum aut penitentia ducti/aut propter impotentiam aut quamuis aliam causam receditur a pacto / & breuiter non mandatur exequutioni promissum spirituale. Hec etiam simonia

quo ad crimen/non mentalis sed exterior est, sed quo ad penas censurarum inter mentales collocatur: quia non est simonia consummata. Quod si pecunia in hoc casu ut premium recepta fuisset / restituenda [217r] proculdubio est. Et quis prima facie appareat quod danda esset ecclesie & non emptori/quia datio fuit contra legem, rōni tamen magis consonat ut reddatur illi qui dedit / utpote adhuc ipsius: quia non plene abdicata ab eo intelligit pendente cōsummatione contractus simoniace emptionis & venditionis. Ut sic & pene simonie non ampliuntur sed restringantur ad cōsummatā simoniā, & fides naturalis qua venditor receptum ab emptore precii tenetur illi si non sequit̃ exequutio venditionis restituere/seruet̃: quasi perfidus nanque h̃retur si promissum spūale non dans/nec acceptū premium redderet sub ecclesie vel pauperum obtentu. Et hoc intellige q̃tum est ex parte illius qui accepit: nam si autoritas iudicis interueniret, non crederem ei restituendam / sed in penā ab illo tollendam & pro christi honore exponendam.

¶ Aduerte simoniacos non teneri ad resignationē tam spūalium q̃ tp̃alium que nullo pacto sed affectu animi precedente vtrinq̃ acquiruntur: qm̃ pro huiusmodi simonia sufficit delinquentibus per solam penitentiam suo satisfacere creatori. Textus est clarus & vniuersalis ac vniuersaliter intelligendus extra de simonia ca. vlti. ¶ Et hinc habes vñ infinitas qōnes de seruatoribus/de precibus carnalibus &c. soluas: quia hinc clare patet non teneri ad resignationē bñficioꝝ sic adeptoꝝ absque pacto aliquo, nulla facta dñia inter manū/ obsequiū/linguā/ & quicquid aliud tp̃ale interuenire potest, & similiter nulla facta dñia spūalium.

SImulatio

Qua hō menti facta, pctm̃ est sicut mendacium quo mentimur verbo. Est aut̃ pctm̃ veniale si iocosa aut officiosa est, mortale aut̃ si perniciosa: sicut de mēdacio dictum est et eadem rōe.

SOcietas

Mercature seu artificij illicita reddit̃ duobus modis. Primus si capitale vnus substet lucro & non damno: hoc enim constat iniquum esse. Secundus est si lucrum aut damnum non respondeat proportionaliter [[217]v] socijs unicuique pro rata sua: interueniret siquidem manifesta iniquitas, dum non redderetur unicuique quod ei debetur secundū equalitatem iustitie.

¶ Et quoniam in huiusmodi societatibus frequenter contingit diuersarum rationum concurrere socios (dum vnus ponit pecuniam & alius operas seu industriam) nec par est vtriusque periculum, ideo aduerte & nota diligenter/ quod societas huiusmodi/ ex sua natura. hoc habet quod ponens pecuniam substet duplici periculo. s. perditionis pecunie & perditionis negociatorij vsus eiusdem pecunie: qui vero ponit industriam seu operas suas/ substet vni tantum periculo, scilicet perdendi vsum industrie seu operarum suarum. ¶ Quod ut melius intelligas/considera triplicem euentum societatis: aut. n. in fine inuenit̃ lucrum/aut sine lucro capitale tantum/aut damnum capitalis in toto vel in parte. Et si quidem inuenit̃ damnum capitalis in parte vel in toto, sentiet quicquid damni est dominus pecunie qui illam posuit. Si vero capitale tamen inuenit̃, saluum erit dño eius q̃ illud posuit: nam ex eo quod posuit pecuniam in societate/nō desinit eē illius dñs. Si aut̃ lucrum inuenitur, reddit̃ ante omnia capitale domino/& diuidetur deinde lucrum equis portionibus: supposito quod pecunia posita in societate & industria equiualeant. Et omnium horum vna est rō: quia scilicet qui posuit pecuniam/substat duplici periculo, scilicet perdendi substantiam pecunie & perdendi negocia tionis vsum/tenendo scilicet vane tanto tpe suam pecuniam occupatā tali negocio: ex hoc. n. fit ut iustitia exigente ei capitale saluū sit si saluā in toto vel in parte/cui deperderet̃ si periret. Ponēs autem industriam vel operas / quia solum potest perdere vsum industrie vel opere sue

(scilicet inuani laborando) ideo nihil de capitali saluo ei debetur: substantia nanque operarum suarum non ex negotiatione sed ex necessitate materie perit, quia scilicet est res successiua in motu consistens: si. n. res permanentes essent/ei essent salue.

[218r] ¶ De societatibus autem in materia animalium / que soccide appellantur, tam varia est materia & consuetudo ut forte scribi complete non possit. Et propterea in qualibet patria vide ut ibi fieri consuevit a viris probis: vel secundum morem approbatū viris probis.

Sodomia

/ Qua contra naturam venerea exercentur (vel dum commiscuntur persone eiusdem sexus: puta mares inter se aut mulieres inter se. Vel dum commiscuntur mas & mulier sed non in loco naturali/ aut consummando innaturaliter) peccatum grauissimum est.

Somniorum Observatio

quadruplici peccato explicite / & quinto periculo afficitur. Prima duo peccata sunt in opinione. dum somnium vel temere attribuitur alicui certe causa/puta celo: quia quum possit a multis causis provenire, temerarij erroris est unam determinate inferre. Vel temere determinat ad futurum unum aliquid significandum: ex eo. n. quod nescit causa somnij, incertum oportet restare an somnium/ illud futurum significet: quoniam ex causa pendet significatio, & nullum videtur somnium procedens ex certa causa quod non possit ab alia causa provenire. & prope semper temerarium inuenit iudicium si ut certum fiat. Vtrumque autem peccatum veniale est: utpote iudicium temerarium de re singulari in nullius damnū. Tertium peccatum est in usu, quum quis prope somnia committit vel omittit contra necessaria ad salutem. & hoc est peccatum mortale: ut patet. Quartum peccatum in usu quoque est, quum quis tantam fidem dat somnijs ut prope omittat vel committat contra aliquid ad quod tenetur quous non sit de necessitate salutis illud. & hoc est peccatum veniale: quia non contra sed propter charitatem tem & erratur in intellectu & peccatur in affectu.

[[218v] ¶ Periculum autem quod imminet omnibus his / & precipue secundo/tertio & quarto, est cadere in crimen superstitionis diuinatorie per somnia: quoniam vanis ac incertis opinionibus seu coniecturis utens quasi certis/ad cognoscendum vel operandum aut omittendum circa futura contingentia, meretur ut diabolica illusio se immisceat/ac de vanis fiant perniciose. Et sic in tacitam demonum societatem incidatur, dum paulatim tantum homo credit somnijs ut somnijs utatur pro regulis suarum actionum: aut incidat in scelera que diximus de obseruatione astro. R

Sors Triplex

quum sit (diuisoria/consultoria & diuinatoria) tertia damnata est; utpote demonum societati innixa. & propterea peccatum est mortale ex suo genere. ¶ Secunda autem qua consulimus quid agendum sit, tot exigit conditiones ad sui rectitudinem ut raro sit licita. Exigit siquidem primo articulum necessitatis: ne tentetur deus ubi opera humana potest prouideri. Secundo reuerentiam: ne irreuerenter consulatur deus. Tertio proportionatum modum: ne scilicet diuina oracula aut sanctorum reliquie ad secularia negocia conuertantur: quod augustinus reprehendit. Quarto debita materia: ne pro electionibus spiritualibus hoc fiat. ¶ Prima vero qua determinatur quid ab hoc vel illo habendum sit boni aut patiendum mali in temporalibus bonis & malis/ illicita inuenit dupliciter. Primo si imprudenter fit: omnis. n. humanus actus prudenter circumspectione/cautela rationeque formandus est. Secundo si cum periculo conscientie boni aut iustitie fit: ut si sorte regiminis officia fiant/admissis ad sortes

tam idoneis q̄ineptis. Ex hoc. n. periclitat̃ respublica/vt patet: & rōnalis homo dignitatē sibi rōnis adi mit sic prouidendo reipublice de rectoribus. Secus at̃ si admissis tamen idoneis/sortibus officia cōmittant̃, ne pax turbetur.

¶ *Qñ aunt sortium illicitus vsus mortale pctm̃ est, ex admixtis cōtrarijs ad religionē & iustitiam accipiendum est. Diuinatoria. n. [219r] ideo mortalis est/quia contra religionem est. Diuisoria vero si contra iustitiam in preiudicium scilicet proximi vel communis boni est, mortalis est. Consultoria quoque si altero dictorum criminum polluitur/mortalis est.*

¶ *Verum aduerte non omnem irreuerentiam esse mortalem. Ex hoc enim quod euangelia ad secularia negocia consuluntur/ non incurritur mortale: quia non contra diuinam est hoc reuerentiam. sed quia preter eam videtur ideo augustino displicet. ¶ Posset tamen vt puto tali fide & reuerentia ac necessitate fieri/ vt nullum esset in hoc peccatum. Ex materia quoque electionum spiritualium ministrorum si inhibitio positiui iuris secludatur, non video peccatum aliquod si sortibus committeretur super aliquos preelectos eque idoneos: vt factum est in electione apostoli mathie. Et breuiter quia uti sortibus non est ex suo genere malum, ex admixta irreligiositate aut iniustitia aut imprudentia/vel econuerso ex admixta religione prudentia & pace iudicandum est.*

SOrtilegium

(Quo explicite vel im plicite ad demonis auxilium seu consilium sorte recurrit̃, pctm̃ mortale est/ ad sup̄stitionē spectans: vt quum quis per sortes inquit quis fecerit furtum aut aliquid huiusmodi ad diuinationem pertinens: & simile est si sorte querat̃ quid agen dum. Sortilegij. n. crimen & diuinatoriam & consultoriam sortē comprehendit, quum ad demonē recurritur non solum explicite sed etiam implicite: vt contingit inquirentibus per sortes occulta, & vniuersaliter ea que a sola intellectuali natura sciri aut fieri pñt. Ex eo. n. quod non querunt a deo/nec a natura nec a fortuna hoc expetūt, cogunt̃ velint nolint fateri quod ad demonē recurrūt. implicite quidem/dum ad sortes vt institutas ad hunc effectum recurrunt. Explicite autem sicut in alijs diuinationibus & incantationibus contingit.

[[219]v] SPectacula Impudica

/ crudelia aut irreligiosa absque pctō non fiunt. Et si notabiliter admixtum horum aliquid habeant/mortale peccatum sine dubio incurritur a facientibus & precipientibus illa. ¶ Spectantes autem si delectantur huiusmodi malis / proculdubio peccant mortaliter: delectatio. n. de peccato mortali / peccatum est mortale. Si autem preter opinionem occurrit hec spectare que non placent, quilibet de seipso rationem reddat quare non recessit. & communiter videtur veniale in huiusmodi casu / seclusa ratione scandali.

SPonsorum

Per verba de futuro/ peccata triplicia sunt. ¶ Primo in ipso contractu sponsaliū. Et tunc peccatur/ aut quia fice contrahuntur, scilicet intentione non contrahendi sponsalia seu nō seruandi fidem: & est peccatum mortale perniciosi mendacij. Aut quia clandestine fiunt. & videtur etiā peccatum mortale/sicut de contractu matrimonij dictum est: q̄uis minus graue q̄ contractus clandestinus matrimonij. Aut quia pena apponitur quasi pena conuentionalis / contra prohibitionem iuris canonici in ca. gemma. de sponsa. & est peccatum veniale si desit cōtemptus: preter hoc quod pena apposita nulla est, quia coniugia debent fieri libere.

¶ Secundo in dissolutione sponsalium. Et tunc peccatur peccato perfidie: quum scilicet absque sufficiente causa promissa fides non seruatur. Et est perfidia huiusmodi/mortale peccatum etiam si periurium non interueniat: quia est iniuriosa proximo.

¶ Tertio peccatur in usu: ut si impudicis actibus vacent sponsus & sponsa. Sunt enim impudicitie mortalia peccata in ipsis in omnibus casibus in quibus apud coniugatos sunt mortalia: & tanto grauiora quanto adhuc neutrius corpus est alterius/ [220r] sed promissum tantum. Oscula tamen & amplexus inter spon- sos beneuolentie causa/non sunt peccata: ut patet. Si vero delectationis causa fiunt affectu maritali inchoante/absq; impudicitia tamen, venialia sunt: quia sicut sponsa inchoatiue est sponsi, ita delectatio venerea coniunctionis carnalis inter eos / inchoa- tiue permittitur inter eosdem: constat autem oscula delectationis causa facta / non nisi inchoationem veneree delectationis importare.

STuprum

/ Quo mulier virgo extra matrimonium defloratur, peccatum mortale est propriam constituens spēm. Notanter autem dixi mulier: quia licet virginitatis virtus communis sit utrique sexui, stuprum tamen proprium est muliens. vir. n. virgo extra matrimonium primo concumbens non peccat peccato stupri: quia non additur specialis deformitas sicut in muliere.

SVperbia

/ Qua quis seipm exaltat seu supra seipsum it, peccatum est: quia contra rectam rationem est, ut aliquis supra id quod est seipsum habeat / tam in actu estimandi q eligendi.

¶ Inuenitur autem superbia dupliciter: vel consummata vel imperfecta. Superbia consummata est, quum quis adeo seipsum magnificat ut ad hoc perueniat quod nolit seipsum subijci diuine regule. Et hoc est peccatum mortale maximum/ut patet: quoniam nolle subijci diuine regule / contemptus diuine dispositionis est. ¶ Spargitur autem huiusmodi consummata superbia per quattuor ramos qui species eius vocantur. Quarum tres per bona que quis habet tripliciter diuersificantur: scilicet aut quum quis ita se extollit acsi non haberet bona a deo / aut acsi ex suis meritis [[220]v] a deo haberet/aut si singulariter despectis alijs hñt/& demum si per bonum quod non habet ita extollitur acsi illud haberet. Consummata nanque superbia in primo contemnit deum benefactorem: in secundo diuinam gratiam: in tertio multiplicationem diuine largitatis in alijs: in quarto diuinam miserationem, dum ex fastidio subiectionis ad diuinam dispositionem in hec ducit. ¶ Superbia vero imperfecta, qua se homo magnificat in suo affectu/non tamen usque adeo ut velit se non subditum deo & omnibus quibus oportet de necessitate salutis se subijci, in hec eadem imperfecte tamen ducit: quod melius ex effectibus discernitur q ex proprijs actibus. Nam qui ita irreligiosum & ingratum se exhibet acsi non accepisset a deo omnia que bent, supbū habet iuxta primam spēm affectū: ex simili quippe effectu aptus inquit. quid habes quod non accepisti: quid gloriaris quasi non acce peris? ubi ex effectu glorie superbia interior mōstrat/quasi non acceperit. Similiter quum quis affectum quasi securum de bonis que habet/aut querulum de bonis perditis/ aut admiratiuum q non exauditur a deo habet, in secūda est superbie spē: qm quasi deberi sibi hec existimat talis. Qui vero alijs seipm prefert & pronus est ad videndum imaginatione vel mente alioꝝ defectus/ ad sua mala excusandum/ ad aliena ponderanda, in tertia est superbie specie: qua magnum se vult quasi solum magnū. Qui demum parum sollicitus de celesti patria/de membris christi/de satis factione peccatorum/dies suos ptransit quasi somnians aut parum vigilans, superbus est iuxta quartam spēm: est. n. quasi existimans immo presupponēs se ciuē celestem, dei amicū/filiū/ membrū: quum

negligentia & incuria huiusmodi non sint testimonia talium donorum in anima: operatur. n. magna dei amor si est. ¶ Et similiter in ordine ad proximos cruditas animi/ incōpassio ad alios/intolerātia iniuria℞/ impatientia / egre ferre se despici/ indignatio/ & huiusmodi monstrant hominem plus de seipso sentientem q̄ sit: pro quanto tantum se quis habet vt malorum [221r] pene particeps esse quasi non possit aut debeat. ¶ Sunt autem hec & multa alia que imperfecte sunt superbie/communiter venia lia peccata propter imperfectionem actus: dum per modum passionum occurrunt absque iniuria dei & proximorum. Impediunt tamen huiusmodi peccata valde vitam spūalem: vtpote ex genere superbie existentia: quum scriptum sit / superbis deus resistit. ¶ Et hec dicta sint non solum ad discernendum inter superbiam consummatam & imperfectam, sed pro cōfessoribus personarum volentium proficere ad vitam spūalem. Qñquidē redeuntibus ad deum quod ultimo relinquendum supest pctm/ superbia est: difficillime enim eradicatur.

SVperstitio

Qua circa diuinum cultū errat, pctm est: vt patet. ¶ Sed quia quattuor specierum ipsius due sunt tractate (scilicet diuinatio & idolatria) nunc relique due / que sunt indebitus cultus veri dei, & obseruano quarundem rerum/actuum/temporum/locorum &c. tractande sunt.

¶ Sup stitio igīt exhibens vero deo indebitum cultū/ duptr inueniūt. Aut. n. exhibet cultum indebitū quia pñciosum aut quia super fluū: scriptum est. n. veri adoratores adorabunt in spum & veritate. Cultus pñciosus est contra veritatē: cultus superfluus recedit a spū. Est aut cultus pñciosus contra fidei veritatē / non solum si quis iudaicis cerimonijs mō coleret deum significantibus christum incarnandū/aut maumetano ritu coleret deum (vtpote in psona ecclie faciens contra ordinationē ecclesie, ac per hoc falsarius in cultu) sed etiam si quis falsas sanctorum reliquias colendas proponit. Offerentes quoque votiuas statuas seu imagines miraculo℞ seu bñficio℞ falso℞ crucifixo seu beate virginis imagini luci grā (vt scilicet inde prouocati alij ad offerendum similia concurrant aut emant) sup stitionē falsi cultus diuini incurrūt: quia falsus est hic cultus, vtpote significās quod non est. Et peccant mortaliter: [[221]v] quia irreuerentiam notabilem deo inferunt in actu colendi deū/ quantum est ex natura actus. Quamuis enim ex intentione offe/ rentium non fiat machinatio contra diuinam reuerentiam / sed ad lucrum vel aliquid huiusmodi, ex natura tamen operis contra diuinam agitur reuerentiam. Sicut enim in periurio inducīt ex natura actus deus quasi testis falsitatis / quis periurans non credat deum testari falsum/nec intēdat quod deus attestetur (quia attestaretur contra ipsum periurum) ita hic superstitiosus vtitur deo tanq̄ colendo falsitate seu falso cultu quantum est ex natura cultus, quis sciat quod deo non placet/nec intendat deum sed homines fallere. & propterea sicut ibi est peccatum mortale ex suo genere/ita & hic.

¶ Superstitio autem diuinum cultum indebitum quia superfluū exhibens, si contemptus & scandalum desit/peccatum est com munit veniale: quia non contra sed preter diuinam reuerentiā hoc est. Et appellatur cultus superfluus secundum se quicquid in eo fit non ordinatum ad interiorem cultum qui est cultus spiritus. Vnde actiones aut iucunditates que solum ad exteriora vtilēs essent/ ad superfluum cultum spectant. Secundum vero statuta ecclesiastica quicquid in eo dicitur aut fit supra rubricas seu statuta: vt si dicatur bis alleluia vbi semel scriptum est. & si fit in missa crucis signum vbi non mandatur fieri. & si plures accoliti aut cantores q̄ consuetum sit parentur.

Superstitio

Autem obseruationum quadrifariam partita est. ¶ Et prima est superstitio obseruationum artis notorie: qua certa ieiunia & orationes fiunt secundum instituta illius artis ad acquirendam

scientiam per infusionem. Et hec superstitio est peccatum mortale propter initam societatem cum demone / de cuius institutione hec seruantur, & inutiliter: quia demonum non est infundere scientiam animabus nostris.

¶ Secunda est superstitio obseruationum vtendo lapidibus/ [222r] herbis/lignis/animalibus / imaginibus / carminibus / ritibus ad faciendum aliquid: puta sanandum dolorem capitis/curandum caballum / sistendum sanguinem/medendum vulnus &c. Et de hac dictum est superius quum de incantatione dictum est. vide ibi.

¶ Tertia est superstitio obseruationum ex presagijs futurorum bonorum vel malorum conceptis propter incidentia: vt si sternutare contingit surgentem/redire ad lectum: si offendere ante hostium exeuntem/redire domū: & sic de infinitis huiusmodi vanitatibus. Et si hec quidem fiant aut vitentur vt communiter videtur fieri/quia scilicet timent homines significari aliquid mali ex nescio qua causa, peccatum veniale communiter videtur: quia licet appareat multa horum ad gentilitatis superstitiones olim spectasse, quia tamen nunc non vt instituta religionis hec sumuntur / sed tanq̃ quasi experta aut solita ex maiorum traditione hec habentur/inter alias hominum vanitates computanda hec sunt. & tolerari possunt / quum nulla adest comes sinistra intentio.

¶ Et scias quod potest homo quandoque absque omni peccato ex aliquo presagio cauere prudenter ab imminetibus/dubitando ne presens occursus sit signum futuri, ex communi vtriusque causa celesti vel etiam diuina prouidentia: sicut de somniorum obseruatione & diuinatione dictum est. Vt si quis cadens corporaliter/timeat aliquem casum sibi futurum in statu vel honore &c. propterea tamen non desistat ab operibus prudenter agendis/ sed cautius vigilet &c. pōt. n. esse vt iste casus effectus sit cause futuri casus, & propterea significet illum.

¶ Quarta superstitio est obseruationum in verbis aut rebus sacris portandis/dicendis/vtendis, adiunctis aliquibus conditionibus non malis quarum ratio nescitur: vt patientes spasmus neruorum/primo carlino oblato christi cruci in parasceue vtuntur pro remedio / conficto ex illo anulo: & sic de similibus. [[222]v] Quantum enim apparet in huiusmodi superstitio interuenit: quoniam vane conditiones apparent. ¶ Si tamen ex mera deuotione fiunt / & non nisi a deo intendunt & expectent effectum / putantes deum inspirasse alicui sancto viro huiusmodi conditiones, non audeo damnare / sed tolerabile mihi videtur.

SVspensio

Vna ex censuris ecclesiasticis (qua homo a iure seu a iudice excluditur ab exequutione ordinis vel officij ecclesiastici) pena est / non culpa: incurritur tamen communiter propter culpam. Non oportet autem peccare mortaliter ad hoc vt incurratur suspensio, sed potest ex solo veniali peccato incurri suspensio. Quod ex eo patet / quod excommunicatio minor potest incurri ex solo veniali peccato: constat autem excommunicationem minorem a maximis excludere/ scilicet susceptione sacramentorum omnium, que sunt & maxima bona spiritualia & maxime necessaria ad humanam salutem &c. Suspensio igitur ab exequutione ordinis vel beneficij / vel ab ingressu ecclesie / vel a solennitate diuinorum/vel ab omnibus his & similibus excludens, non est tante malignitatis vt supponat vel ferat secum peccatum mortale sicut excommunicatio maior.

¶ Et potest suspensus absolui ab excommunicatione maiore & minore & a peccatis / & communionem sumere, & postea absolui a suspensione: quia suspensio non operatur nisi ad limites ipsius: hoc est quia si suspensio est ab ordine / non excludit nisi ab his que sunt ordinis, si est a iurisdictione / non excludit nisi ab his que sunt iurisdictionis, & sic de alijs: & propterea reliqua sunt licita.

¶ *Casus aunt in quibus incurritur suspensio / multi valde sunt. Et quia solos clericos proprie tangunt, ipsi de seipsis loquantur.*

[223r] **SVspitio**

Qua ex leuibus indicijs malam de proximo opinionem hēmus/ peccatum est: quia actus est voluntarius a recta ratione dissonans. non. n. ex leuibus moueri in animo nostro debemus contra nostros proximos: est autem nonnulla iniuria/mala opinio absque rationabili causa. ¶ Et quoniam suspicio ambiguitatem quandam in seipsa claudit, ideo q̄diu in fra ambiguitatis latitudinem manet quātuncūq̄ crescat/nunq̄ est iudicium, quod diffinitiuam determinationem sonat: ac per hoc quantuncunque suspicio sit temeraria & vehemens/& estimatio firma, nunq̄ est peccatum mortale: quia nō est iudicium temerarium/ sed estimatio temeraria. quia non in teruenit tunc complete contemptus proximi, dum non prorum pitur in diffinitionem. Si. n. proximum complete despiceret/ pro rumperet in diffinitiuam sententiam, & diceret in seipso/ioannes est peruerse mentis, & non diceret in seipso / quantum mihi videtur ioannes est peruerse mentis: hoc. n. est suspicantis/illud iudicantis. Vnde iudicium temerarium de scelere personali proximi/est peccatum mortale: suspicio autem temeraria quantuncunq̄ vehemens/est peccatum veniale.

SVsurratio

(Hoc est obloquutio ad amicitiam tollendam inter aliquos) peccatum est mortale ex suo genere: quia tendit ad nocendum proximo, vtpote tollere volens maximum bonum scilicet amicū. Et est grauius peccatum q̄ contumelia & detractio, quanto amicitia melior est fama & honore.

¶ *Contingit tamen susurrationem esse peccatum veniale ppter imperfectionem actus. vel ex parte intentionis, quia non intendit contra amicitiam/licet materialiter dicat aliquid prouocatiuum contra amicū. Et hoc nisi ex grauitate nocumenti actus redeat in naturam sue speciei: quia tunc esset peccatum mortale: vt de [[223]v] detractio materiali dictum fuit. Vel ex parte eius quod dicitur: puta quia minimum est ad prouocandum contra amicū. Vel ex parte modi / quia iocose dicitur & non serio. Cōiter. n. hec sunt venialia.*

TEmeritas

(Qua absque ratione regu lante opera fiunt) manifeste pctm̃ contra consilij rationem est.

¶ *Et dupl̃r inueniri consuevit. Vel ex impetu appetitus passionis affecti: vt apparet in iratis. Vel ex contemptu regule directiue: vt patet in superbis / despicientibus aut quasi despicientibus subijci aliene regule/& teme re propterea agentibus ea que fecisse postea penitet.*

¶ *Est autem peccatum veniale vel mortale temeritas secundū subiectam materiam. Si. n. iocosa aut officiosa est materia/veniale peccatum est. Si aunt perniciosa / peccatum mortale est: quia contra dilectionem dei aut proximi est.*

TEntatio Dei

(qua homo explorat diuinam potentiam / scientiam vel voluntatem) peccatum est mortale ex suo genere: quia irreuerentiam exhibet diuine excellentie/dubitando de illa. Et hoc intellige formaliter: hoc est de tentatione dei ex intentione tentandi deū: quemadmodum de ceteris vitijs formaliter doctrina intelligenda est. ¶ Aduerte tamen hic duo. Primum est quod circa voluntatem dei aliud

est querere humiliter a deo instructionem quid circa aliquid particulare velit/ex aliqua rationabili causa, & aliud est querere a deo instructionem seu notitiam eiusdem absque rationabili inquirendi cā. Primum. n. ad charitatem/humilitatē / ac prudentē religionem spectat: & propterea liceret petere signum ad hoc oportunū. Secundum autem ad irreuerentiam diuinam spectat: si. n. diuine excellentiam voluntatis homo reuereretur, non nisi ex rationabili causa presumeret querere secretum illius velle nosse. [224r] Vt experimur in hominibus: nullus. n. absque irreuerentia principis querit absque rationabili causa a principe quid ipse velit, sicut nec quid sciat aut quid possit.

¶ Secundum est/q tentare deum materialiter (hoc est non in tentione explorandi diuinum posse/ nosse aut velle) non est peccatum mortale, nisi magnitudo seu qualitas tentationis reducat actum in naturam sue forme: sicut de alijs peccatis dictum est. Est tamen dei tentatio materialiter tantum / imperfectum quid in specie tentationis: & ideo venialis est propter imperfectionē actus ex parte forme. Potest etiam esse venialis propter actus imperfectionem ex parte actus: ut in primis motibus.

TEstimonium Falsum

in iudicio/peccatum est ex suo gñe mortale: quia iniustū. Negare quoque testimoniū si articulus necessitatis vrget/pctm̃ est mortale: ut pote in dānū proximi vel cōis boni cedens. p̃ceptū enim affirmatiuum de ferendo testimonio/pro loco & tpe obligat: & p̃p̃ea si tunc non vult hō parere perhibendo testimoniū necessarium/nō excusatur a mortali. Extra iudicium autem falsum testimonium iudicatur sicut mendacium.

TJmor

Nullum est secundum se peccatū. Potest tamen multipliciter fieri pctm̃. & ex modo timendi: puta si plus aut minus timeat q̃ oportet. Et ex collatione vnus timendi ad aliud timēdū. Et hoc est qñq; mortale: ut si plus timeatur occisio corporis q̃ mors anime: plus timeat ira principis q̃ ira dei: & sic de similibus.

¶ Ponitur quoque speciale peccatum timor pro tristitia de bono alterius quia nocium est mihi aut alijs / si temerarius est timor: nam si veritati aut rationabili estimationi innititur, nullum est peccatum moderata tristitia de alterius prosperitate ex qua bonoꝝ oppressio venit.

[[224]v] TOrneamentum

(Hoc est ludus quo ad ostentatio nem virium & audacie milites multi ex cōdicto conueniunt & cōgrediuntur temere/ita ut sepe mortes hominum inde proueniant) peccatum esse mortale constat ex admixta pernicie vite humane / siue in effectu siue in periculo frequenti/absq; rationabili causa. Vnde tales ibi vel propterea mortui carent ecclesiastica sepultura etiam si ad penitentiam conuersi fuerint: ut canonica iura disponunt.

TYrannis

Qua respublica occupat̃ (vel quantum ad dominiū: ut contingit his qui se vi dominos constituunt, siue im mediate siue mediante coacto consensu subditoꝝ. Vel quantum ad affectum modūq; regiminis: ut contingit his qui quis veri sint domini / non querunt publicum bonum sed proprium) est peccatum mortale grauissimum: utpote contra bonum publicum. Et tanto peius quanto remotius

est a penitentia: regnandi siquidem amor tantus est, ut non permittat tyrannum quo ad dominium/ cōuerti ad penitentiam: utilis quoque boni proprii amor radicans / difficillime euelli potest.

Sed nunquid *Gubernante tyranno (qui scilicet non habet legitime dominium sed tyrannice occupat illud) peccent illi qui recurrunt ad ipsum pro iustitia? quia inducunt illum ad actum quem non potest licite exercere.*

¶ *Respondetur quod excusantur a peccato inducendi tyrannum ad actum & opus sibi illicitum/ petentes ab illo iustitiam: quia non petunt actum illicitum/sed iustitiam actus illi illiciti. Sicut enim luxurioso sancte consulitur ut non adulteretur sed fornicetur / hoc est minus malum committat: quia subintelligitur si [225r] luxuria uti vis, ita occupatori dominij sancte suadetur quod minus male utatur dominio illo. constat autem quod minus male utitur qui usurpato dominio utitur in actibus & operibus alias iustus/qui si in actibus aut operibus aut etiam omissionibus iniustus & perniciosus reipublice aut particulari persone uteretur. Eadē autem ratio est de suadente & petente. Et propterea pie interpretande sunt petitiones tam iustitie quam honeste gratie que offeruntur tyrannis: scilicet si vis/seu ex quo vis detinere & exercere hoc dominium, utere illo iuste/vtere honeste/ vtere pie/vtere ad utilitatem publicam & priuatorum prout deceret dominū. Attestatur quoque hoc esse licitum communis vsus omnium qui sub tyrannis & dubijs dominis degunt: dum absque conscientie scrupulo passim omnes ad tyrannos & dubios dominos recurrunt acsi essent domini. Hoc. n. signum est licitum esse hunc ad tyrannos recursum: quia alienum a ratione est ut omnes (inter quos sunt viri probi) errent/peccent absque remorse conscientie. Attestatur etiam supradicte pie interpretationi intentio recurrentium ad tyrannos. constat nanque quod non intendunt ipsi petere ut tyrannus utatur tyrannide/vt usurpet actum iudicij: quoniam mallent ut cederet tyrannidi & iudicio: sed ex quo usurpat sibi dominium ac iudicium/intendunt ut iuste ut pie utatur usurpato dominio & usurpato iudicio. Et quod intendunt hoc petūt. ita quod nec intendunt nec petunt actum usurpatū, sed qualitātē sanctā in actu usurpato exercendo.*

VEctigalia

Iniqua non solum sunt que imponuntur a non habētibus potestatem/vtpote tyrānis, sed que ex forma vel ex fine aut ex abusu aut ex materia constat esse iniqua.

¶ *Et ex forma iniusta vectigalia sunt/que equalitatē proportionalem non continent, sed plus grauant minus grauandos: sicut enim communes honores equalitate proportionali distribuendi [[225]v] sunt/vt digniores plus honorentur &c. ita onera communia sic distribuēda sunt/vt secundum ratam a quolibet tolerantur. & propterea iniusta ex forma sunt vectigalia que onerant impropotionaliter: hoc est plus grauant minus grauandos. Et hec manifeste videntur que pro his que vebuntur ad usum proprium/ exiguntur: quoniam radix vsus est indigentia. ita quod quanto hō magis indiget/ magis utitur: qui. n. plures habet filios/plus indiget ac per hoc plus utitur, & sic consequenter plus soluit vectigalis: ac per hoc de primo ad vltimum qui plus indiget / plus grauatur vectigali, quod est iniquum. Gabelle igitur pro his que deferuntur pro usu proprio/inique sunt: & secundum leges ciuiles (codi. de vectiga. l. vniuersi) pena capitis plectendisunt exigentes tam pro his que deferuntur pro usu, quam his que deferuntur pro seminando / quam his que deferuntur ad fiscum. Vnde huiusmodi vectigalia non tenentur homines soluere.*

¶ *Sunt quoque iniqua ex fine vectigalia / que non pro publica utilitate sed pro bono proprio principis imponuntur. Nec obligantur subditi ad soluendum huiusmodi vectigalia: quoniam tyrānica non politica sunt huiusmodi vectigalia ex proprio fine.*

¶ Sunt etiam violenta ac iniqua ex abusu vectigalia imposita rite pro temporali necessitate/puta pro muris ciuitatis construendis, si post completa menia perseuerat illorum vectigalium exalctio quia p̄iceps sie vult. Violente nanque rapine sunt manifeste: & propterea non obligant in foro conscientie. Similiter non obligant si imposita sunt pro construendis muris / & tamen non applicantur ad muros construendos nisi pro forma, sed imbursantur a principe aut rectoribus. Et breuiter si non fit id pro quo imposita sunt vectigalia, iniqua sunt ex abusu / & fraudes aut rapine sunt: nec tenentur subditi soluere in foro conscientie.

¶ Reputantur quoque ex ciuili iure iniqua vectigalia ex materia / quecunque imponuntur super alijs q̄ super his que causa ne-[226r]gociationis vebuntur. C. de vectigal. l. omnium. Et extenditur negociationis nomen in proposito ad venalitatem: ita quod que deferuntur ad vendendum / sunt materia vectigalium, reliqua que pro usu suo & familie sue deferuntur / exempta sunt a vectigalibus licitis. Vnde non ligant in foro conscientie hmōi illicita vectigalia ex materia.

¶ Iustorum autem vndique (scilicet ex agente/forma/fine/usu/ ac materia) vectigalium fraus peccatum est mortale ex suo genere: vtpote nocumentum inferens reipublice / & ad furti vitium spectat. Ita quod peccatum mortale interuenit in hac subtractione non ex inobedientia precepti obligantis ad mortale/ nec ex vinculo pene apposite contra trāsgressores, sed ex natura debiti reipublice non soluti/quomodocunq̄ sonet statutū: quia eoipso quod vectigal iustum est / tollit homo fraudulententer reipublice quod suum est. Nec refert an respublica per suos ministros sibi exigat / an per eos quibus ipsa vendidit: quia vectigal reipublice soluitur / cuicunque soluator, & a republica tollitur/ quandocunq̄ non soluitur: & nihilominus iniuria fit illi qui emit tanq̄ subrogato. Nec excusat fraudem a peccato mortali/ quia institutores vectigalium & emptores precognoscunt q̄ fient multe fraudes absque restitutione nisi comperiantur in facto fraudis: sicut non excusantur dispensatores rerum communitatis aut domini aut ciuis a crimine furti / ex hoc quod communitas aut dominus aut ciuis prescit huiusmodi suos dispensatores fraudulentos esse: sicut nec iudas excusatur a furto ex loculis/ ex eo quod dominus precognoscebat quod fur erat. Institutio enim & venditio & emptio vectigalium intelligitur secundum id quod debitum est. Et licet necesse sit vt fraudes eueniant, ve autem homini illi per quem fraus venit.

Occurrunt Circa vectigalia adhuc quinque notanda. ¶ Primum circa authores. Nam secun-[[226]v]dum canonica iura extra. de verbo. significa. super quibusdam. declaratur illa esse pedagias/salinaria ac guidagia interdicta, que non apparent imperatorum vel regum vel lateraneñ. concilij largitione concessa / vel ex antiqua consuetudine a tempore cuius non extat memoria / introducta. Ita quod quantum est ex parte auctoris quattuor numerantur legitimi authores: scilicet imperatores/reges/vniuersale concilium / & antiqua consuetudo sine memoria initij. ¶ Et scito quod sub appellatione concilij clauditur papa etiam solus: quia ab ipso concilia auctoritatem habent. Et similiter sub appellatione regum comprehendendi videntur ciuitates habentes merum & mixtum imperium/non recognoscen tes superiorem aliquem in temporalibus sub quo sint: quia eadē ratio videtur de istis & de regibus. ¶ Imponentes autem noua pedagias vel augentes antiqua sine legitima auctoritate, peccant mortaliter rapine crimine.

¶ Secundum circa exactores. quod exactores iniustorum vectigalium, si sunt iniusta manifeste/vel ex parte auctoris vel forme vel finis vel materie/vel abusus, & breuiter quomodolibet sint iniusta manifeste/non excusantur ab iniquitate mortali. Si aut non sunt manifeste iniusta/sed in dubium ab aliquibus vertuntur/alijs affirmantibus iusta, excusari videntur subditi exactores: quia in dubijs obedientia excusat. Qui vero non sunt subditi aut non ex obedientia faciunt, non debent se periculo iniuste exactionis exponere. Et nihilominus memento excommunicationis contra exactores pedagogiorum prohibitorum.

¶ *Tertium circa exemptos a vectigalibus. Nam a clericis & personis ecclesiasticis pro se aut rebus suis quas non negociandi causa deferunt / exigi nequeunt vectigalia: ca. q̄q̄ de censibus. li. vi. Vbi habes censuras ecclesiasticas: scilicet excommunicatio nis contra singulares personas/& interdicti contra communitates/donec extorta restituerint.*

[227r] ¶ *Quartum circa presumptionem iuris de vectigalibus: quia in ca. q̄q̄. de censibus. in. vi. dicitur. q̄q̄ pedagogorum exactiones tam iure canonico q̄ ciuili regulariter merito sint damnate. Ex hoc nanque textu apparet/q̄ communiter vectigalia que & pedagia vocantur/sunt damnata. Et intelligo hoc verificari propter materiam/quia limites negociationis excedunt: & propter formam quantum ad immoderatum valde grauamen: & propter nouitatem: & propter iniustam causam aut in principio aut in prosecutione. tot nanque conditiones exiguntur ad iusta vectigalia / vt difficile forte sit inuenire vectigalia iusta: & propterea merito damnata regulariter dicuntur vtroque iure humano. Exigitur siquidem ad iustitiam vectigalium primo legitima autoritas imponentis: de quo dictum est. Secundo iusta causa finalis / que est solum bonum publicum. Tertio iusta forma, & vt non violetur iustitia distributiua / & vt non sit immoderatum grauamen. Quarto iusta materia: que solum comprehendit res negociatorias. Quinto iustus usus: vt scilicet fiat illud publicum bonum pro quo imposita sunt. & demum quod temporalia non prorogentur ultra suum tempus. ¶ Vbi nota quod quia defectu actoris censentur illicita si non apparet aliquis quattuor supradictorum authorum (ita quod non presumitur pro iustitia vectigalium ex parte actoris sed contra illam si non apparet: vt in dicto ca. super quibusdam / clare patet) similiter presumendum videtur contra iustitiam vectigalium secundum alias conditiones si non apparent, tanto magis quanto regulariter dicuntur damnata. Et hec dicta sint, vt prudens confessor in his que non apparent iusta/non cogat penitentes ad restituendum exactoribus vectigalium.*

¶ *Quintum est circa collectas. Prouerbum est. facta lege/ inuenta est malicia. Quia vectigalia que pedagia dicuntur/ & vulgo appellantur gabelle vel doane &c. tot laqueis ac damnationibus subsunt / & de facto exiguntur gabelle [[227]v] non solum pro mercature rebus sed rebus ad vsum, miserti doctores multarum animarum / adinuenerunt quod licet non possint per modum vectigalium imponi gabelle pro usu, possunt tamē per modum collecte imponi a communitatibus hoc adiecto moderamine quod imponant suis subditis tantum / ita quod forenses non teneantur. ¶ Sed distinctione hic opus est. Nam hac in re aliquid est iuris & aliquid est facti. Spectat siquidem ad ius an collecte huiusmodi sint licite. Et si quidem verum est quod dictum est (sci licet quod distributio onerum communium commensurata his que vehuntur ad vsum est iniqua ex forma: quia plus indigens plus utitur ac plus grauatur) collecte iste inique sunt. Apparet quoque alia iniquitas in istis: quia pro eisdem rebus non negociatorijs eque grauatur pauper sicut diues. collecte nanq̄ pro communi bono grauantes singulos / deberent commensurari personis iuxta earum facultates, & non quod tantum soluat pauper quantum diues. Si tamen communitates sibiipsis imponentes collectas / non ad commensurandum solutiones rebus pro usu vel non usu / sed pro expediendi ad quietem & pacem ciuium modo colligendi pecunias oportunas/ approbarent talē modum collectarum vt quilibet ipsorum soluat in porta secundum ea que defert per portam, non video damnationem aliquā: quoniam si pro communi bono quietis & pacis seipsos tali mō grauare eligunt / nulli iniuriam faciunt. Et ad hoc vt arbitror tendunt doctores excusantes huiusmodi collectas etiam pro his que deseruntur ad vsum. ¶ Essent quoque in collectarum impositione & duratione / cause supradicte considerande ex pte finis & usus: quia sine illis non sunt iuste, nec obligant in foro conscientie ad soluendum illas.*

¶ *Ad factum autem spectat, an secundum veritatem iste exactiones sint collectarum/an solo nomine ab excusantibus dicantur per modum collecte. Differentia siquidem inter collectas & [228r]*

vectigalia est / quod vectigalia imponuntur omnibus per portam aut passum &c. vebentibus, siue sint subditi siue peregrini: collecte autem cantant quod soli ciues aut subditi &c. Et propterea quum constet quod omnes transeuntes oportet soluere / constat q non collectam sed gabellam per modum gabelle imposuerunt & exigunt. Et quid adhuc egemus testibus, si etiam ab omnibus gabelle vocentur? ita quod & nomen & rem gabelle habent, ac per hoc iniquitatem. Non est igitur ingerendus conscientie scrupulus non soluentibus huiusmodi vectigalia tam male excusata ex colore collectarum.

VENATIO

Secundum se nullum est peccatum: quia est usus naturalis dominij homini prestiti super animalia. ¶ Per accidens autem est peccatum multipliciter. Primo ex incircumspectione in actu venandi: vt si fiat cum periculo aut damno proximi, non considerando si homo percuti possit/aut si damnum inferatur agris seu vineis &c. Et tunc iudicandum est peccatum secundum temeritatem/periculum & damnum si emersit.

¶ Secundo ex conditione persone cui prohibitum est venari: vt si sit clericus. nam cuilibet clerico interdicitur venatio & siluatica fatigatio cum canibus/& accipitres aut falcones habere ca. omnibus. extra de cle. vena. Et constitutis in sacris pena suspensionis imponenda statuitur, si quis talium personarum in hac voluptate venationis sepius detentus fuerit. ibidem. cap. eñum. ¶ Tertio ex conditione temporis: quia scilicet venatio impedit a debito cultu deo tunc exhibendo: vt si quis propterea omittat missam/aut seruitores suos ad hoc occupando impediat audire missam. Et simile est iudicium de alijs diuinis quibus interesse debet: iuxta doctrinam ambro. que habetur. xcvi. di. ca. an. putatis.

[[228]v] ¶ Quarto ex immoderato affectu. ex quo capite facile omnia humana opera fiunt peccata. Exosa autem inuenitur venatio sanctis hiero. & ambro. quia ad peccatum implicat: & forte specialiter quia abducit dominos a necessarijs expeditionibus, dum propter venationes minorem gerunt curam subditorum/ subtrahuntq seipsos reipublice: aut quia animum quasi ferocem facit aut fouet in prosecutione & percussione animalium cum delectatione. Ex quocunque autem accidente fiat mala venatio/ certum est non esse malam ex suo genere: ac per hoc constat esse licitam debitis adhibitis circumstantijs.

¶ Efficitur quoque quinto illicita venatio si propterea dominus priuat populum libertate capiendi animalia siluestria que in nullo sunt bonis/in loco vbi consueuerunt esse capientium: ita q nec ex parte animalium possessor aliquis damnificetur / nec ex parte loci alicui fiat iniuria. Huiusmodi. n. priuatio tyrānica est: utpote contra bonum communis libertatis & utilitatis propter bonum proprie delectationis. & perniciosa est/ si penam notabilem adiiciat. Secus autem est si ab antiquo cuius initij non extat memorial/venationes reseruate sunt domino. Et tunc etiā debet pena moderata esse.

VENDITIO

Licet nullum sonet peccatum, multis tamen modis peccatum sit. Primo ex quantitate precij: vt si vendat res pluris q valeat, vel in se secundum communem estimationem seu usum/vel vendenti. nam licitum est vendenti / pluris vendere si plus valet sibi / non quia pluris emit, sed quia commoda sibi tantum est vt licet valeat decem/ sibi tamen valet viginti.

¶ Secundo ex fraude in substantia rei: vt si quis vnā rem vendit pro alia. vt aquam pro vino: vt faciunt miscentes vinum in [229r] vegete. aut mel prozucharo / vel fumum terre pro reubarbaro &c. vt faciunt mali aromatarij in confectionibus & medicinis &c. Et hinc in multis artibus

fraudulenta ac iniqua redditur venditio vendendo vnam rem in toto vel in parte pro alia. Et est ex suo genere fraus hec mortalis.

¶ *Tertio ex fraude in qualitate rei: vt si vitiosam rem vendit pro non vitiosa. Est. n. hic fraus & iniquitas manifesta. Secus autem si vendit rem (puta caballum) vt est, explicans se nolle pro defectu teneri. tunc. n. si non pluris vendit q̄ in veritate valeat omnibus defectibus consideratis, non peccat: quīs emptor fallatur a seipso/sic quod si sciret tot defectus / non emeret. Sed si vendit pluris q̄ valeat in veritate, peccatum est iniustitie in foro conscientie. Et est mortale ex suo genere: quia nocumentum in fert proximo iniuste.*

¶ *Quarto ex fraude in quantitate mensure/ponderis aut numeri: quod constat esse mortale.*

¶ *Quinto ex monopolio augmentatiuo precij. nam & monopolium est prohibitum, & quantum de precio augetur ex monopolio tantum iniquitatis apponit̃ precio. Nec excusantur hmoi mercatores ex concessione dominorum: quia nec ipsi domini excusantur a rapina, dum emptores coguntur emere tanto pluris quia non possunt aliunde emere. Est. n. monopolium huiusmodi non solum in priuatorum hoc damnum, sed communis libertatis offensiuum. & ideo non est tolerandum.*

¶ *Sexto ex temporis expectatione: vt si pluris vendat q̄ valeat / quia non nunc sed post annum precium expectat. Est tamen hic grano salis opus/primo ratione latitudinis precij. Nō. n. cōsistit iustum precij in pūcto, sed distinguīt trifariā: aliud siquidem est pū/aliud moderatū/aliud rigorosum. Hinc. n. fit vt res eadē in eodem loco ac tpe vendat̃ decem / vndecim & duodecim, ita quod in fra huiusmodi latitudinem reputatur precium iustum. [[229]v] Et propterea si venditor soluenti nunc dat pro decem / & soluturo ad annum non vult dare nisi pro duodecim, iniustus non est: quia non exit terminos iusti precij. Sed si vellet quattuordecim/iniuste venderet, & ad usuram reducitur: vt in fra de usura patebit. Ex dicta autem precij latitudine contingit vt in eodem die prudens negociator multum lucretur, emendo in precio miti & vendendo in rigoroso. ¶ Secundo ratione dubij. Nam si quis merces suas non esset in veritate nunc venditurus / sed seruaturus in tempus aliud in quo creduntur verisimiliter plus valiture q̄ nunc, non intelligitur vendere pluris iusto precio si pluris vendat q̄ nunc valeat. Quod potest dupliciter fieri. Primo vt vendat nunc pro illo precio quod tunc valebunt communiter siue plus siue minus. Et hoc caret omni scrupulo. Secundo vt ex nunc determinetur precium. Et sic oportet precium esse moderatum, ita quod stet in fra limites dubij futuro illo tempore p̄cij. Verbigratia seruandum frumentum ad mensem maij/ verisimi liter creditur quod valebit decem / & quod poterit plus aut minus valere/nunc vero valet octo, licitum est mihi qui seruaturus ad illud tempus eram vendere nunc decem / ex quo verisimiliter dubitatur quod plus aut minus tunc valebit: vt patet in ca, nauī ganti extra de usuris.*

¶ *Septimo ex pacto de retrouendendo / si minoris vendit q̄ valeat: quia palliatur sub venditionis nomine mutui acceptio. Et tunc in venditore peccatum est, pro quanto participat in crimine cum usurario / si inducit eum ad hoc. Verum si iusto precio venditur / & adiungitur pactum de retrouendendo & interim locando eidem qui vendit sub annuo censu honesto, cen setur venditio licita cum omnibus adiectis pactis. Et fit frequen ter huiusmodi venditio a constitutis in aliqua necessitate/ nolen tibus tamen abdicare a se vsum illius agri seu domus quam vendunt. Et si rationem queris / vide commentaria nostra in secundamsecunde.*

[230r] ¶ *Octauo ex loco vel tempore prohibitis: vt sunt tempus sacrū / & locus sacer. Diebus nanque festis deo dicatis non licet vendere nisi ad minutum que ad cibum & potum ac medicinam vel ad articulum aliquem occurrentis necessitatis necessaria sunt. Tolerantur quoque illa que ex con suetudine nundinarum aut ali ter currunt: vt diffuse in verbo festi dies habes. In locis quoq; sacris (vt in verbo immunitas habes) prohibitum est vendere, eijciente domino vendentes de templo.*

VIndicatio

Duplex inuenitur. Prima que exercetur per principē seu iudicem contra malos. Et hec est opus iustitie sanctum. ¶ Altera est que fit seu appetitur ab homine priuato. Et hec licet possit esse iusta, frequentissime tamen est mala/et quantum ad affectum et quantum ad exercitium. Nam quantum ad opus / vindicare se vel alios / est illicitum cuilibet priuato, nisi quo ad actionem defensionem/qua vim vi repellere licet cum moderamine inculpate tutele: quia punire est actio habentis potestatem super eum qui punitur: ac per hoc est illicitum immo usurpatum si a non hñte super illum potestatem vindicta fiat.

¶ Quantū vero ad appetitū/nullū est pctm appetere vindictā/ hoc est iustam punitionē: quia hoc est appetere iustitiā: et scriptū est. letabit iustus quum viderit vindictā. Sed cum appetendi / pctm ingerere pōt: ut si ex odio/ex saciandi animi mei gratia vindictā affectem. Est igit in appetitu vindicte pctm/tum si quis vult p seipsum facere vindictam, tum si ex malo animo contra hominem vult per iudicem vindictam fieri. Oportet. n. hoc fieri et appeti cum dilectione hominum et odio vitiorum / pro bono iustitie/pro bono pacis / ut alij non audeant contra bonos insurgere/et ne impunitas delictorum pariat incentiua vitioꝝ: sic. n. licet non solum appetere sed querere per officium iudicis vindictam illorum qui se vel alios offenderunt.

[[230]v] VJrginum

Cōsecratio illicita redditur si in veritate virgo non est que consecratur. Nec excusatur ex hoc quod occulta est virginittatis amissio / et scandalum esset si non consecraretur: quia insacramentalibus ecclesie actionibus non debet interuenire fictio / sicut nec in sacramentis. Et quia fictio ista qua ut virgo se ingerit consecrationi que virgo non est/iniuriosa est sacramentalibus ecclesie, peccatum est mortale ex suo genere.

¶ De remedio autem a multis dato occulte violatis virginibus consecrandis ad euitandum scandalum/ scilicet ut nomen virginitatis in nomen castitatis aut continentie mutetur. Dicendum videtur quod vanum est: quia si officium consecrationis virginū perspiciatur, apparebit quod aut oportet virginem consecrare per illud officium/aut illud omittere: sicut per officium quo consecratur episcopus/oportet episcopum consecrari. et similia. Nec puto doctorem aliquem qui officium huiusmodi viderit / hoc consuluisset: sed solummodo quod aliquę cerimonie illius officij et aliquę illius orationes / mutato virginittatis nomine in nomen castitatis / fieri vel dici possunt: ut vel sic appareat illam benedici ad vitandum scandalum: quod a ratione alienum non est. ¶ Sed aduerte quod virginitas sumitur in proposito ut est nomen status. ita quod sufficit ad consecrationem quod sit virgo secundum carnis integritatem. Tum quia ecclesia utitur nominibus ut plures utuntur: virginitas autem communi usu est nomen status: ut patet ex usu. Et in euangelio virgines distinguuntur in fatuas et prudentes. et paulus virgines distinguere in castas et non castas denotat, dum dicit despondi vos uni viro virginem castam exhibere. Et confirmatur: quia aliter ecclesia daret occasionem fallendi. nam et mulieres et puellę cum toto mundo vocant [231r] virgines que carnis retinent integritatem. et propterea si aliud q̄ hoc ecclesia exigeret quum ponit a puellis consecrandis si virgines sunt, falli oportet ecclesiam. et tamen puellę non decipiūt ecclesiam dicentes se esse virgines q̄diu carnis retinent integritatem: quia hoc intelligunt per esse virginem. Et confirmatur ad huc: quia in pontificali romano postquam dictum est quod pontifex diligenter inquireat ante consecrationem de etate. xxv. annorum et proposito seruandi virginittatē/subiungitur. et insuper seorsum cum qualibet consecranda/de vita et conscientia et carnis integritate. Vbi clare patet explicari quid per virginittatem intelligat pontifex inquirens/

scilicet carnis integritatem. Et hec sint dicta: ne putet quis puellas integras carne/mente autem & negligencia seu complacentia pollutionum delectabilium corruptas / a consecratione repellendas esse quia irreparabiliter perdiderunt virginitatis virtutem. possunt. n. consecrari: quia sunt vere virgines secundum statum/licet non secundum virtutem.

VJsitatio

Qua episcopi seu prelati visitant gregem suum, illicita redditur si non conformetur sacris canonibus: & spāliter forme precepte in li. vi. de censibus. ca. romana.

VNctionem

Extremā quis non teneatur homo accipere ut necessariam ad salutem, contemptus tamen illius peccatum est mortale / non minus q̄ quilibet alius contemptus aliorum mandatorum ecclesie.

VOti Violatio

peccatum est mortale: quia est perfidia contraria fidei deo debite ex promissione ipsi deo facta: est nanque votū promissio deo facta de bono: est autem promittere constituere se debitorem eius quod promittitur. Et propterea sicut ad virtutem fidei seu veracitatis pertinet ut seruetur promissio facta homini, [[231]v] ita ad virtutem fidei religiose spectat ut seruetur promissio facta deo de re illi grata. Et consequenter irreligiose perfidie est violare promissionem factam deo de re deo grata: quam promissionē vocamus votum.

¶ *Et scito quod quando factum est votum de illo bono ad quod quis non tenebatur, perfidia voti est speciale peccatum mortale. Quando vero factum est votum de illo bono ad quod omnino tenebatur, perfidia voti est circumstantia mutans speciem & necessaria ad confitendū: ut si quis vouit non fornicari, si postea fornicatur / crimen illud est & in specie fornicationis & in specie perfidie irreligiose.*

Et quoniam *Frequenter contingit confessores de votis iudicare, ideo diffusiolem oportet sermonem facere. Primo ex parte materie: secundo ex parte vouentis: tertio ex parte impedimentorum occurrētium: quarto ex parte dispensationis seu commutationis. ¶ Quum enim materia voti sit solummodo bonum aut sub precepto aut sub consilio diuino contentum, alienum a voti materia scito omne illicitum/omne quod est contra consilium diuinum / & omne indifferens. Ita quod si quis voueat aliquid illicitum (puta occidere hominem aut dicere verbum ociosum) vel*

aliquid contra diuina consilia (puta non ingredi religionem / non mutuare/nō fideiubere/non facere elemosynam) vel aliquid indifferens ad morale bonum vel malum/ut non ire ad talem domum/ vestiri veste alba, non est validum votum: quia non est votum: quia promittitur deo quod deo non placet.

¶ *Sed occurrunt hic multa declaranda. Et in primis quod qui de facto vouet aliquid illicitum aut contra consilium aut indifferens/peccat vouendo: quia abutitur voto. & quandoque quidem mortaliter/quādoq; autem venialiter. ¶ In tribus siquidem casibus peccat mortaliter vouendo. Primus est si vouet committere aliquod opus quod est mortale: vt occidere/mutilare &c. Secun-[232r]dus est si vouendo non facere ea que sunt consilij/habet animū ita pertinacem vt intendat obligare se voto etiam in casu in quo consilium habet vim precepti: puta non mutuare patienti extremam necessitatem: & sic de alijs. Tertius est si vouendo hmōi vota stulta & displicentia deo/cognoscit quid facit, hoc est q̄ attribuit deo id quod deo non cōuenit. s. acceptare huiusmodi vincula votorum/& tamen vult hec vouere. Nam esset peccatum blasphemie huiusmodi votum: vtpote quod sciens & prudens attribuit deo quod deo non conuenit. Secus autem esset si crederet deo di splicere hec vota sicut peccata venialia displicent deo, & nihilo minus credens votum valere aut saltem quod valeat quātū valere potest/faciat huiusmodi vota: nam tunc venialiter tamen peccat, excusante illum ignorantia communi / & existente intentione non mala sed promissione stulta. Venialiter autem semper peccat vouens quodcunq; horum: quia displicet deo stulta promissio: qualis est tam indifferentium q̄ oppositoꝝ consilij q̄ venialium promissio deo exhibita.*

¶ *Circa illicitorum deinde vota/nota contingere hec sex modis. Primo promittēdo opus in se illicitū: vt siq; voueat occidere ali quē. Scđo promittendo opus bonum vestitū malo fine: vt siquis vo ueat dare elemosynam ob inanē gloriā. Et neutrum hoꝝ est votum, sed peccat vouēdo et implēdo. ¶ Tertio pmittēdo licitum ob illiciti tam petitionē obtinēdā: vt siq; vouerit offerre deo mille aureos ad occupādū ciuitatem nōsuā. Et hoc votum blasphemia est/nō votū: quia ē facere deum actorē seu p̄rōnū criminis. ¶ Quarto pmitten do deo licitum pro obtento illicito quasi recōpensationē seu grāꝝ actiones: vt siquis vouerit se sacrificium deo oblaturum pro obtenta aliena vxore. Et hoc quoque blasphemia/nō votum est. ¶ Quinto pmittēdo licitum pro petitione licita/ex turpi tamen cāpendente: vt si quis hñs cōcubinā voueat deo centum aureos si concesserit sibi ex illa filiū. Et hoc votum est vere votum / & obligat si conditio extat: quoniam votum non cadit super illicito coitu, sed super [[232]v] dono filij / prefupposito illicito concubitu. Non tenetur tamen retinere concubinam vt faciat quod in se est ad implendum votum: quia presuppositum est malum & illicitum.*

¶ *Sexto promittendo licitum / non pro aliqua petitione obtinen da / sed pure conditionaliter apponendo euentum illicitum: vt siquis voueat se ingressurum religionem si committet adulterium, ad hoc vt caueat ab adulterio / vel vt penitentiam faciat de adulterio / vel absolute intendit in tali euentu obligare se ad tale votum. Et huiusmodi vota sunt vere vota conditionalia/ & obligant eueniente conditione, & non alias.*

¶ *Circa indifferentium vota aduerte/q̄ promittere deo indifferentia (vt sunt ea que nec bona nec mala sunt) est stultum. prouenit. n. ex stulta de deo imaginatione/quasi deo placeant humana hoc est voluntaria opera que non sunt moraliter bona. vt non filare in sabbato/ non pectere caput &c. ¶ Verum hoc intelligendum est de operibus indifferentibus manentibus in sua indifferentia. Nam si opera indifferentia ex aliquo respectu fierent bona vel mala moraliter / tunc cadere possent sub voto. Verbigratia. tam ire q̄ non ire ad domum ioannis est opus secun dum se indifferens: sed si in ioannis domo sit vel fiat aliquid attra ctium mei ad malum (puta ludus vel mulier attrahens &c.) tunc ire ad domum ioannis non est indifferens sed declinat ad malum/& non ire declinat ad bonum. Et propterea si in hmōi casibus vouerit quis non ire ad ioannis domum vt caueat sibi,*

votum est validum. Si tamen ex iohannis domo cessaret ludus aut mulier & breuiter ratio mali, cessat obligatio voti: quia cessat voti materia. ex hoc ipso. n. quod non ire ad domum iohannis non habet amplius rationem cautele seu preseruatiui a periculo / redit in naturam indifferentis: & sic non est amplius materia voti. Hec de materia voti.

Ex parte *Aũt vouētis quattuor cōditiones occurrunt: scilicet fallacia/ imperfectio actus/ imperfectio [233r] etatis/& subiectio.*

¶ *Inuenitur igitur fallacia quandoque in voto / vel quia non intendit vouere sed simulat se vouere. Et quoniam hoc est decipere ecclesiam cui fit votum solenne/ aut homines testes coram quibus aliquis emitteret publicum votum / & dolus ac fraus nulli debet patrocinari, licet votum in veritate nullum sit/compelli tamen debet ad implendum quod ore proprio deo promittere se dixit: sicut compelli debet quilibet ad seruandum contractum cum homine / licet non intenderit promittere. Et nihilominus peccauit mortaliter perniciosum incurrendo mendacium / qui solenne aut publicum votum cum animo non vouendi fecit: & ratione irreuerentie diuine coram hominibus, & ratione scandali sequentis: cui dat operam efficacem, dum vouere se promulgans intendit monstrare se facto contempto/ rem voti. ¶ Vel est fallax votum, quia licet intendat homo vere vouere/non intendit tamen seruare promissum. Et huius modi vota vera quidem sunt (quia ibi interuenit intentio vouendi cum promissione facta deo de bono illi grato) peccat tamen mortaliter sic vouens. Nec minus tenetur coram deo adimplere votum/ q̃ si vouisset cum intentione seruandi promissum: quia ex suo iniquo proposito nihil reportat exemptionis a vinculo voti cui se subiecit.*

¶ *Imperfectio actus in voto dupliciter inuenitur. Vel per modum primi motus, quando scilicet votum (hoc est promissio deo facta) non est actus deliberatus/ sed est promissio imperfecta: sicut in tentationibus fidei vacillatio absque consensu / non est deliberata in fidelitas: & affectus ad occidendum inimicum absque consensu rōnis/ non est mētale homicidium cōplete: & sic de similibus. Et huiusmodi p̃missiōes votiue non sunt vere vota/ sed inchoationes voto. R: ac per hoc non obligāt. ¶ Alio mō inueniuntur imperfectio actus votiui ex defectu plene ac discusse deliberatiōis: vt cōtingit [[233]v] in votis que fiunt ex timore repentinarum malorum/aut ex magno dolore/aut ex leuitate animi/ aut pronitate ad vouendum/ & similibus. Et talia vota sunt quidem vera vota / sed minus plena. ¶ Quod vt clare intelligas/ distingue deliberationem dupliciter intelligi. Primo vt sufficit ad constituendum actum deliberatum absolute: sicut quodlibet peccatum mortale est deliberatum, ita quod nisi esset deliberate voluntatis / non esset mortale peccatum. Alio modo vt constituit actum deliberatum ex modo deliberandi: sicut actus cum meditatione & discursu discussi concluduntur/acceptantur/eliguntur. Et sic non omne mortale peccatum fit ex deliberatione: sed multa homicidia / sacrilegia/ luxurie &c. committuntur ex passione absque huiusmodi deliberandi modo. Vota ergo que ex deliberatione primo modo (hoc est absolute) fiunt/vera sunt: quia deliberatio que sufficit ad constituendum seipsum seruum diaboli, multo magis sufficere debet ad seipsum debitorem deo cōstituendum. Sed quia quantum ad modum vouendi non interuenit deliberationis modus, dicuntur & sunt vota hec minus plena: vtpote quibus plenitudo modi vouendi (scilicet per exactam deliberationem) de fuit. & propterea absque difficultate huiusmodi vota commutantur vel dispensantur.*

¶ *Imperfectio autem etatis (hoc est etas ante pubertatem) tollit voto religionis solenni suam vim. ita quod professus ante completū aṇnū quartūdecimū/potest libere redire ad seculum: vt h̃r extra de regul. ca. is qui. in sexto. Et ratio huius est authoritas ecclesie irritantis votum religionis solenne in fra talem etatem. Et hoc siue p̃sona sit doli capax siue nō: quia sic statuit ecclesia. De alijs autem votis secus est: quia non tam ad etatem q̃ ad rationis plenum vsum spectatur. Nam in quacunque etate habetur rationis vsus liber/ita quod persona est doli capax (hoc est ad propositum vt*

discernat quid importat facere deo votum) pōt homo voto alio quocunque se obligare, ita quod votum est validū [234r] quantum est ex parte sui: quoniam tunc etas non tollit aliquid eorum que necessaria sunt ad votum: vt patet.

¶ Subiectio demum vouentis reddit vota conditionalia: hoc est si pater/maritus/dominus/prelatus &c. permiserit. Ita quod subditorum vota non sunt ipso facto inualida/ nec sunt absolute obligatoria, sed medio modo se habēt: quoniam obligant stante conditione subintellecta, scilicet si superiori placet aut non displicet. Dico autem placet aut non displicet propter diuersam materiā voti: quoniam si votum fit de prohibitis subdito/ subintelligitur si superiori placet. Et tunc tenetur requirere bona fide superioris beneplacitum / explicando ei suum votum, ad hoc vt integra fide agat cum deo cui promisit: forte. n. concedet supior intellecto voto/quod negat nesciens subditi votum. Et si illi placet/tenetur exequi suum votū: si non placet/irritum est votum. Vt patet si ep̃s voueret ingredi religionē: subintelligitur. n. si pape placet. Vnde tenetur requirere si pape placet vt impleat votum an nō. & si placet/implere: si non/irritatū est votū: quia ep̃o prohibitum est ingredi religionē. Et sic de similibus. ¶ Siquis tamen subditus/in cōibus votis petat licētiā in opere quod promisit vt liceat sibi illud facere pro deo / & non indicet quod hoc vouerit / putans sibi hoc sufficere, excusatur pro tunc ab exequutione voti superiore negante licentiam. Non tamen propterea votum est irritatum: qm̃ ad irritationem uoti requiritur uoluntas superioris ad irritandum, que in proposito non interuenit. Vnde remanet obligatus ad petendum iterum quando prudentia suadebit peterellicentiā opis promissi, donec irritetur uotum.

¶ Si uero uotum fit de non prohibitis subdito/ subintelligit cōditio si supiori non displicet. Ita quod tenetur exequi uotū/quousq̃ supiori notificatū sibi uotum displiceat: ut patet si religiosus uoueat dicere quotidie psalmos penitenciales. Tenēt. n. illos dicere quousque superior sciat & reprobet obligationē uotiuā. quam debet reprobare: utpote prelato preiudicalem.

[[234]v] ¶ Et scito quod hec que de votis subditorum dicuntur/intelligenda sunt quantum ad illa in quibus sunt subditi. Ita quod si aliqua sunt in quibus non sunt subditi, de illis possunt vota facere absolute valida: vt si episcopus voueat dicere septem psalmos aut dare elemosynam: quoniam in his non habet manus ligatas. Et similiter si vxor voueat non petere debitum coniugale: quoniam in hoc non est subdita sed par marito. Et sic de alijs similibus. ¶ Habes igitur hinc vnde discernas peccata transgressionis votorum in his qui sub alterius sunt potestate constituti: vt sunt pueri/puelle/vxores/serui/ac religiosi / & vniuersaliter illi qui vouent de alieno, hoc est de eo quod sine alterius licentia licite dari aut fieri nequit. vt si filius familias voueat dare elemosynam, quum nihil habeat nisi patris. Et sic de similibus. De religiosorum votis speculatiue vide commentaria in secundam secunde.

Ex parte Deinde impedimentorum occurrentium/discernere oportet quandoque votorum omissionē quando est peccatum & quando non. Sunt autem occurrentia impedimenta votorum duplicia. Nam quedam se tenent ex parte materie votiue: quedam ex parte intentionis persone vouentis. Et ex materie quidem parte/impedimentum exequutioni voti prestat quicquid impediret votum quando fit: scilicet si materia voti facta est impossibilis/aut illicita / aut impeditiua melioris boni/aut indifferens. nam quodlibet horum impedisset votū ne fieret: nullus. n. potest vouere aliquid impossibile/ aut illicitū/ aut impeditiuum melioris boni/aut indifferens: vt patet ex antedictis. ¶ Et vt rudiores intelligant/ponamus exempla. Vouit rex edificare/dotare ornareque monasterium, eiicitur postea a regno/ & fit ei impossibilis huiusmodi elemosyna. Vouit alter ieiunare singulis sextis ferijs, perdit sanitatem/ita quod abstinere est ei illicitum. Siquis etiam post votum hierosolimitanum vult ingredi religionem/adimplere votum esset impedimētū melioris boni: & p̃p̃ea potest ingredi religionē non curādo de priori voto. Siq̃ demū [235r] vouisset non

transire per aliquem vicum/quia ibi manet mulier attractiua &c. mortua muliere illa / transire per illum vicum/ factum est indifferens: & ideo non amplius ligat. ¶ Aduerte tamen hic circa casum superuenientis impossibilitatis seu iniqui tatis/si impossibilitas superuenit toti materie promisse aut parti. quoniam si impossibilitas venit super totum/nō tenetur ad votū durante impossibilitate: sed si venit super partem, tenetur etiam tunc ad reliquam partem tunc sibi possibilem seu licitam. Et propterea persona habens votum castitatis & postea coniugata consummato matrimonio non tenetur viuente coniuge ad casti tatem totam, quia tenetur reddere debitum coniugi: sed tenetur seruare partem sibi possibilem & licitam scilicet non petere debitum. Et tenetur habere voluntatem implendi totaliter votū quando erit sibi possibile seu licitum, scilicet mortuo coniuge. ¶ Ex parte autem intentionis vouentis quando certa est / vota possunt quecunque impedimēta recipere: quoniam intentio vouentis sufficit ad quācunq; conditionem apponendam voto. Et propterea nullum votum obligat ultra seu extra limites intentionis persone vouentis: hoc est quia precise ad illud tantum obligat ad quod vouens intendit se obligare, & non ad aliud.

¶ Sed quando vouentis intentio nihil apposuit limitationis / sed votum fecit simpliciter, oportet casus occurrentes secundum sacros canones & veritatis doctrinam pie interpretari. Vnde qui vouit triduo ieiunare aut aliquam elemosynam dare absq; prefixo tempore, tenetur adimplere illo tempore quo ipsum non remordeat conscientia quod fuerit in mora: quoniam q̄diu ei videtur quod non sit in mora, interpretandum est quod non sit elapsum tempus intentum ab ipso vouente. Hinc enim intentio vouentis discerni potest. ¶ Caue autem ne fallaris / putans in varijs casibus & euentibus occurrentibus votum non ligare quia persona quando vouit si hec preuidisset non fecisset votum. Falsa est hec imaginatio & destructiua omnium humanorum cōtractuū. Multi nāq; cōiugati non obligantur ad cōiugiū: quia si p̄uidissent [[235]v] que euenerunt non contraxissent tale matrimoniū. Et similiter multi professi non tenerentur ad religionē: quia si tunc que post occurrerunt cogitassent/non fecissent professionis votum. Et sic de alijs. Caue ergo ne fallaris: sed de efficacia intentionis vouentis senti vt ante dictum est.

Ex parte *Demū dispensationis/ cōmutationis/irritationisq; vota qñq; oportet confessorem iudicare. ¶ Vbi scito/q quia irritare votū/ptinet non ad ecclesiasticam authoritatē vtr, sed directe spectat ad ptātē dñatiuā seu quasi dñatiuā rei votiue, ideo ad irritandum votum subditi/ sola ptās dñatiua cum voluntate irritandi sufficit. ita quod persona subdita non est rea fracti voti, si is qui habet dominium super re voto promissa/nō vult votum valere. Et rō est: quia quilibet dominus potest vtī sua libertate. ¶ Et hinc fit vt vxor/puella/seruo/ puero & religioso vota, si irritentur a maritis/parētibz/dñis/platis/nō obligent. Et qđ plus est/si semel maritus aut dominus audito subditi voto consenserit & postea reuocauerit licentiam, non peccat subditus non adimplendo votum: sed peccat qui semel concessit & postea pro libito reuocat: vt habes ex. xxx. ca. numeri/ adiuncta glosa augustini, & diffuse in commentarijs nostris predictis.*

¶ Ad dispensandum vero votum exiguntur duo: authoritas ecclesie & causa rationabilis. Et de authoritate quidem ecclesie satis patet. De causa vero rationabili quod requiratur supponimus hic: utpote discussum in dictis commentarijs. Ita quod si prelatus etiam papa pro libito dispensaret/ non esset audiendus: quia non habet potestatem nisi in edificationem ecclesie, nec est dominus sed dispensator. quod non potest absque ratione intelligi. ¶ Rationabilis autem dispensandi causa est honor christi & utilitas ecclesie, & vt vno verbo dicatur maius bonum q̄ sit votiua exequutio: quoniam si ob maius bonum fit dispensatio, saluatur & maior christi honor/& maior ecclesie utilitas spiritualis. Consuevit autem oriri huiusmodi maioritas boni ex ali- [236r] quo horum trium: hoc est si exequutio voti reddita esset illicita/ vel inutilis / vel maioris boni impeditiua. Et propterea oportet magna vtī ratione in dispensando vota: quia dispensatio tollit votum & quantum ad

materiam & quantum ad vinculum. ¶ Ad cōmutandū vero vota licet regūdr exigāt authoritas ecclesie, quando tamen euidenter constat in melius & gratius deo cōmutari/ non est reus fracti voti qui sic cōmutat proprium votum absque alia authoritate: vt si hñs votum terre sancte cōmutet in votum religionis: & sic de similibus. Et rō est: quia deo cui promissio facta est/satisfit plenius dando maius & acceptius ei bonum.

¶ Et quia commutatio non tollit vinculum voti sed mutat voti materiam / & commutatio de rigore iuris sufficiens uidetur si fiat in aliquid equale, ideo ad commutationem voti ultra authoritatē ecclesie exigitur ad minus equalitas materie: vt scilicet illud in quod cōmutatur/ equiualeat exequutiōi debite ex voto. & propterea si est votum peregrinationis, habenda est ratio nō solum laboris / sed expensarum quas fecisset peregrinando: qm̃ hec omnia cadunt sub voto concomitanter. & sic de similibus. Ex parte autem cause cōmutandi vt rationabiliter fiat/ quis debeat aliqua impotentia aut difficultas aut maioritas materie aut vtilitas aut aliquid eiusmodi mouere, si tamen gratiose condescenditur in persona dei a cōmutante/omnis occasiosufficere vi detur/ ex quo a gerente vices christi cōmutatiuam habente potestatem acceptatur: quum sola materia cōmutetur, & semper concurrat petentis cōmutationem / promptior voluntas ad exequendū cōmutatā materiam q̃ promissam. Vt tamen cōmutans tutior sit, cōmutet semper in aliquid melius quantūcunq; parum melius. ¶ Memento quoque confessor quod omissio votorum non purgatur sola penitentia, sed ultra penitentiam de voti fractione/ exigitur exequutio voto promissa: quia promissio deo facta remanet semper viua donec exoluatur, nisi reddita sit impossibilis aut illicita &c. vt ante dictum est. Et propterea qui vouit aliquid [[236]v] efficere aliquo tempore & non seruauit promissum in fra tempus, & tenetur ad penitentiam de fracto voto/& tenetur adimplere promissum q̃primum pōt. ¶ Et hec intellige nisi votum fuerit onus temporis: quia tunc sufficit sola penitentia. Appellatur autem onus temporis/quando votum est factum propter illud tempus precise: vt si quis vouisset ieiunare in vigilia sancte marie magdalene pp honorē magdalene, si non ieiunat in vigilia illa/ sufficit sola penitentia: quia ieiunium illud votium erat onus t̃pis scilicet vigilie illius: sicut ieiunia ecclesie in vigilijs / sunt onera illoꝝ dieꝝ precise. Si vero vouisset ieiunare triduo in fra mēsem p̃ntem, si non ieiunauit/tenet & ad penitentiam / & ad ieiunandū triduo q̃primū pōt: quia tale ieiunium votiuū non est onus illius temporis, sed tempus est appositum vt mensura in fra quam debet impleri. Et sic de similibus iudica.

VSura

(Hoc ē lucrum ex mutuo) iniqua ē: quia aut bis ven ditur idem/aut venditur quod non est. Hoc est quia aut pecunia bis vendit̃/ semel pro sorte & iterum pro lucro, aut vsus pecunie qui non est p̃ter pecuniam/venditur. Et propterea est pctm̃ mortale: utpote contra iustitie charitatē. ¶ Et quia usura distinguitur in usuram mentalem tamen & in usu

ram extrinsecā/ & usure pctm̃ ex proprio gñe est pctm̃ in exteriori opere consistens/ quia est ad alterum iniustitia, ideo tractan dum est de vtraq; / sed prius de usura exteriorē: que consistit in hoc quod est lucrari ex mutuo/ interueniente pacto explicite vel implicite.

Vbi nota *Primo, quod ad lucrum usurarium requiruntur & sufficiunt quantum est ex parte ipsius lucri / due conditiones. Prima est quod sit aliquid pecunia estimabile. Secunda est quod non sit suum.*

[237r] ¶ *Vnde ex his conditionibus redditur ratio & declaratio multorū casuum. ¶ Primus est. Siquis mutuatur ad hoc ut ille sit sibi amicus/ non est usura: quia amicitia non est pecunia estimabilis. Nulla tamen potest hic conuentio civilis interuenire: quia amicitia est res cui repugnat obligatio civilis. quia amicitia est interior amor spontaneus: obligatum autem civiliter est necessitati subiectum, ita quod velit nolit tenetur exhibere illud. Vñ ridicula esset obligatio civilis ad amicitiam / que pecunia estimari non potest.*

¶ *Secundus est. Siquis mutuatur ut redhibeat suum apud petentē mutuum quolibet occupatum aut detentum / non est usura: quia nihil lucratur/ sed suum recuperat.*

¶ *Tertius est. Siquis mutuatur ut redimat vexationem suam / non est usura: quia nihil lucratur non suum, sed quod suum est seruat. ut siquis mutuatur alicui cōminanti sibi aut suis, & hinc exiit se a multis sumptibus quos oportet ad sui tutelam facere. & sic de qualibet alia redemptione vexationis sue.*

¶ *Quartus casus est. Siquis ex hoc quod mutuatur incurrens dānū/ deducit in pactum ut solvatur sibi ultra sortem suum interesse quod incurrit ex mutuo. Verbi gratia / quia accepit sub usuris ut mutuet illi: vel quia minoris vendit rem suam ut habeat pecuniam quam illi mutuet. & sic de similibus. Nulla siquidem hic interuenit usura: quia nullum ex mutuo lucrum est, sed sola vitatio proprii damni. decet. n. mutuantem seruare se indemnē. Et hoc quo ad damnum emergens.*

¶ *Quintus casus est quo ad damnum lucri cessantis. Siquis pecuniam pro parata in promptu negotiatione expositurus in veri/ tate/ ut occurrenti casui necessitatis proximi ex charitate subueniat mutuatur/ ac damnum cessantis lucri sibi persolui ultra sortem deducit in pactum, usura non est si due adsint cōditiones. prima est/ q. mutuans ex hoc mutuo impediatur vere a lucro. quod tunc non est quando mutuans habet aliam pecuniam quā potest mutuare: quia si aliam habet non impeditur ex mutuo **[[237]v]** a lucro. Secunda est quod non totum lucrum speratū ex illa negotia tione/ deducatur in pactū: quia lucrum in potentia non est adhuc/ & potest multipliciter impediri: ac per hoc non valet tantum quantum si esset in actu. Et propterea si exolueretur totum, solueretur plusq. debet solui. Vñ potest aliqua pars lucri cessantis ad arbitrium boni viri taxari/ ut sit contractus licitus. De quo diffuse vide in commentarijs nostris sup. secundā secunde. q. lxxviii. ar. ij. ad primū.*

¶ *Sextus est. Siquis mutuatur alicui eo pacto ut remutuet sibi qñ ipse indigebit/ usura est: quia obligatio ista pro quanto est civilis est pecunia estimabilis. Quamuis enim accipiens mutuum teneat ex debito morali ad remutuandum quando opus erit: & poterit, non tenetur tamen ex debito civili: quale debitum orit̃ ex pacto. Vñ quum obligatio ista sit pecunia estimabilis, non potest ex mutuo in lucrum duci absque usura.*

¶ *Septimus est. Siquis mutuatur alicui eo pacto ut veniat ad molendum in mola sua/ aut ad emendum ab officina sua/ aut aliquid huiusmodi, usura est: quia obligatio ista ad molendum in hac mola/*

ad emendum ab isto/et huiusmodi, vendibilis est. et ideo non licet ex mutuo hoc lucrum aliene obligationis reportare.

¶ Octauus similis isti est. Siquis mutuatur alicui domino temporaliter eo pacto ut concedat sibi officium pretoris/vel aliquod aliud officium, usura est: quia concessio ista vendibilis est. Et propterea non licet ex mutuo lucrum talis concessionis exigere. ¶ Discerne tamen in his casibus duo lucra. Alterum usurarium: et alterum licitum. Nam usurarium lucrum est ob obligatio ad remutuandum/obligatio ad molendum in hac mola/obligatio ad emendum ab hac officina / obligatio ad concedendum tale officium/et sic de similibus. Licitum vero lucrum est merces debita pro mola/pretium rebus venditarum/stipendia et prouentus officij/ et sic de similibus: quia ista lucra non sunt ex mutuo, sed ex alijs contractibus/seruitijs/industrijs/operis/officijs et c. Et propterea in istiusmodi usuris non tenetur qui sic mutuauit ad restituendum mercedem mole/pretium vendita rebus/stipendia prouentusque officij/ [238r] et similia. sed ultra penitentiam de pacto usure/tenetur primo ad rem laxandum vinculum obligationis de continuanda mola aut officina/ de continuanda manutentione in officio: quia huiusmodi obligatio est lucrum usurarium. et tenetur secundo ad recompensandum illi pro ista obligatione: que vendibilis erat quousque ille noluisse vendere ipsam. Ad arbitrium autem boni viri spectat determinare quantum pro homini obligatione restituendum sit ut satisfiat secundum equalitatem iustitie. ¶ Nonus est. Siquis mutuatur domino vel comitati eo pacto ut donec restituat sibi mutuatum non soluat gabellas, usura est: quia ex mutuo lucrum reportat exemptionis a debita solutione gabellarum. Cõstat. n. quod hec exemptio pecunia estimabilis est. et tenetur iste ad restitutionem comunitati seu domino gabelle de toto retento quod soluere debuisset: quia lucrum usurarium est.

¶ Decimus casus est. Siquis mutuatur alicui centum ea ratione ut emat a mutuante quodam sua iura desperata aut inutilia/aut agrum sterile/ aut aliquid huiusmodi, usura est pessima. Tum quia mutuus/damnus infert proximo annexe male emptionis. Tum quia est si res que venales proponunt essent utiles valde, contra naturam contractus mutui est quod is cui mutuatur obligetur ciuiler ad emendum seu quodlibet aliud: ut dictum est.

¶ Vndecimus est. Siquis mutuatur super pignora ea ratione ut habeat tres pro centenariis/non quasi lucrum ex mutuo/sed quasi subsidium ac stipendium necessarium ad custodiam pignorum et excussionem et alia huiusmodi, usura est: quoniam in veritate iste non mutuaret nisi lucra hec ex hoc quod mutuatur expectaret. Ex hoc autem non sequitur errare illos qui pignora onerosa bona fide accipientes/volunt in damnum se seruare: sicut. n. non debent ex pignore fieri locupletiores/ita nec pauperiores: et sicut fructus pignoris sunt computandi in sortem, ita expense qualitati pignoris annexe imputande sunt domino pignoris.

¶ Duodecimus est. Siquis mutuatur alicui nauiganti mille ea ratione ut cum ipso eodem mutuante fiat contractus assecurationis [[238]v] dictorum mille / soluendo eidem mutuanti tot pro centenariis, usura est. vera quidem: quia mutuans ultra sortem vult obligationem ad subeundum contractum assecurationis. presumpta autem: quia mutuum ad hoc lucrum tendere videtur. Et ideo damnatur in causa nauiganti. de usuris.

Nota Secundo / quod quia lucrum usurarium est ex mutuo, ideo si quis non mutuatur sed accommodat seu locat aut vendit pecuniam cum pacto recipiendi aliquid plus/ non est usura: sed liciti sunt huiusmodi contractus, dummodo pacta sint moderata iuxta qualitatē temporis et c. Et si si aliunde quod ex mutuo lucrum superuenit. ¶ Et hinc habes claritatem plurium casuum. Primus est. Siquis accommodat pecuniam alicui ad ostentationem faciendam (ut nummi larii solitisunt monstrare publice quasi acervos nummi aurei) et exinde vult sibi lucrum aliquod, non est usura: quia non ex mutuo sed ex accommodata et quasi locata pecunia lucrum habet. ¶ Secundus est similis. Siquis locat

pecunias aureas ad ponendum in balneo vel brodio & huiusmodi, si inde vult moderatum lucrum/ nulla est usura.

¶ Tertius. Siquis numos aureos vendit pro argenteis / & inde moderatū lucrum exigit, nulla est usura. Et rō horum & similium casuum est: quia pecunia in istis contractibus non mutatur, sed quasi res quedam accommodatur/locatur/venditur: sicut licite in similibus casibus aurum non monetatur/gemme/iocalia & alia huiusmodi possent accommodari / locari aut vendi cum honesto lucro.

¶ Quartus casus est cum lucrum venit ex mora debitoris. Ita quod postquam debitor non soluit tempore debito/potest creditor duo lucrari: scilicet penam conuentionalem, & aliquid pro interesse tam damni emergentis q̄ lucri cessantis. Nullum siquidem excrementum huiusmodi est usurarium: quia non ex mutuo prouenit/sed ex mora debitoris. ¶ Et hec intellige si & q̄diu contra voluntatem creditoris contracta est & durat mora. Nam si creditor prorogasset terminum aut esset contentus de mora cōtinuanda, usura esset: quia ex mutui continuatione seu conseruatione lucrum proueniret/& non ex mora. non enim est in mora qui cō sentiente creditore moratur, sed solus qui inuito creditore differt solutionē. ¶ Et hec dicta sint de usura ex mutuo explicite.

De usura Autem consurgente ex mutuo implicite (hoc est ex incluso seu interpretato mutuo in alijs contractibus: puta emptionis & venditionis &c.) dicendum nunc est.

¶ Primus ergo casus est. Siquis vendendo/pluris non pio & moderato sed rigoroso precio vendit quia expectat tempus quo sibi soluendum est, usuram committit: quia quasi mutuum est expectatio temporis. Quando tamen venditor seruaturus erat res in aliud tempus vendendas, potest vt supra dictum est/vendere pluris q̄ nūc valēt iuxta ambiguum verisimile p̄ciū futuri t̄pis. ¶ Et similiter siquis expectans tempus future solutionis/vendit pluris iuxta veri simile medium seu dubium p̄ciū t̄pe solutionis futurum, excusat: vt si piper nunc valet sex/& in iulio credit valiturum octo aut plus vel minus, si vendo nunc pro solutione ad iulium pro octo/excutor a decretali. ca. in ciuitate. tanq̄ emptio non consummata intelligatur vsque ad iulium/quo emptio erit in opere que nunc est in solo contractu: quasi venditio cum correspondente sibi emptiōe nunc inchoet & in iulio consummetur.

¶ Secundus casus est. Siquis emit minoris p̄ijssimo precio pro eo quod nunc soluit, usura est: quia ex tempore pecunie solute plus habet q̄ pecunia valeat.

¶ Tertius casus est. Siquis debitor alicuius ad annum / minus soluit nunc quia anticipat solutionem (vt si debet centum/det nunc octoginta pro tota summa) sine dubio usura est: quia ex tempore solutionis anticipato lucrum reportat.

¶ Quartus casus est. Siquis emendo frumentum assignandum sibi tempore collectionis frugum/ quia prius dat pecunias minoris emit q̄ estimetur honestum precium tempore assignationis frugum, usura est manifesta ex supradicta radice.

[[239]v] ¶ Quintus casus est. Siquis emit minoris iusto precio cum pacto de retrouendendo/ interim quasi locās venditori & recipiens ad rōnem quinque pro centum precij dati, usura est: quia non est ibi vera emptio, sed mutuum palliatū sub dictis contractibus. quod patet ex eo quod emitur longe minoris q̄ sit iustum precij. Secus aut esset si super domo vel agro constitueretur perpetuus census ad rōnē tot pro centenario iuxta patrie morem/cum pacto quod possit debitor census se liberare: quoniam contractus iste determinatus est licitus per sedem apostolicam pluries.

¶ Sextus casus est. Siquis pecunias suas dat artificei seu numulario/volens capitale saluū/& tantum lucri absolute aut si lucratur/ etiam si verisimile aut quasi pro certo habeatur quod numularius seu artifex multo plus inde lucrabitur, usura est/non societas/ nec innominatus contractus: quia & capitali saluo statur lucro & non damno, & quasi ex mutuo lucrum expectatur.

¶ *Septimus. Siquis emit rem non extantem tanq̄ extantem (puta agrum/domum aut armentum) & locat venditori vt det quasi precium locationis seu census singulis annis tot aureos, usura est: quum sint contractus ficti ad palliationem mutui & vsure. ¶ Octauus similis antedicto est. Siquis egens rome pecunijs accipit a numulario mille aureos ad rationem cambij pro lugduno/& tamen rome reddendi sunt, usura est: quia cambium est fictum ad palliandum mutuum sub usura.*

¶ *Decimus similis est. Siq̄s cum egente pecunijs palliat multos contractus simultaneos (puta dicit se vendere tot pannos mille aureis reddendis octauo mense/ & se emere illos ab eodem pro octingentis aureis nunc soluendis, & sic dat nunc octingentos/ & fit contractus pro mille hinc ad octo menses) usura est palliata sub multis cōtractibus. Nec excusāt ex eo quod ipse non est de terioris condōnis q̄ alter qui emeret illos pannos pro octingentis. tum quia interuenit pactum de retrouendendo sibi perdendo ducentos, quod non interuenit cum alio. tum quia iste in veritate non venderet illi nisi propter hoc lucrum.*

[240r] Dementali aūt usura duo dicenda occurrunt: scilicet pctm̄ & restitutio. Et peccatum quidem consistit in hoc quod speratur ex mutuo lucrum absque cōuentione aliqua implicite vel explicite. ¶ *Vbi diligētissime distingue inter speratum seu desideratum lucrum vel ex mutuo vel ex vera gratitudine animi. Nam siquis mutuatur sub spe quod ex mutuo aliquid lucrabitur/vsure crimen incurrit, & restituere tenetur quicq̄d lucri ex mutuo sibi puenit. Si vero mutuatur quis sub spe quod ille cui mutuatur erit gratus/ita quod iure grati animi de suscepto mutui bñficio gratuito mittet munera aliqua, non est usura. nec tenet̄ ad aliquam restitutionem huiusmodi munerum: quia non ex mutuo sed ex gratuiti beneficij collati recōpensatione / ad quam beneficiatus ex morali debito tenetur/lucrum reportat.*

¶ *Verum quia qñq̄ animi non concordant hinc & inde/oportet discernere distinguendo. quod si vtriusque (scilicet mutuantis & mutuū accipientis ac aliquid plus dantis) intentio est pia / ita quod nec mutuās sperat ex mutuo nec dans dat ex mutuo sed sponte gratus de bñficio recepto, nulla est usura/nulla est opus restitutione. ¶ Si vero vtriusque intentio tendit ad mutuum (hoc est quod mutuās sperat ex mutuo lucrum, & dans aliquid plus dat male libenter quasi patiens usuram seu redimens vexationem suam) mutuans usurarius mentalis est. & tenetur restituere quicquid sic lucratus est: quia usurarium lucrum est. ¶ Si autem claudicat intentio tantum ex parte accipientis mutuum (quia scilicet qui accepit mutuum/dat quasi inuitus quasi soluens usuram aut redimens suam vexationem, mutuans tamen optima intentione mutuauit/& accepit munera bona fide credens ex gratitudine sibi dari) nullum interuenit vsure peccatum. Ad restitutionem tamen tenetur quando scit non libere sibi hec donata/si ex illis factus est locupletior: alioquin non tenetur ad restitutionē: quia bona fide ad omnia se habuit, & sibi imputet qui mala opinione concepta dedit.*

[[240]v] ¶ *Si autem claudicat intentio tantum ex parte mutuantis (ita quod mutuans corrupta intentione mutuatur & accipit aliquid plus, sed qui accepit mutuum/gratiose donat ex animi gratitudine & beneuolentia ignota ipsi mutuanti) mutuans inuoluitur pctō mentalis vsure. Et non potest retinere quod turpiter ex partesua accepit, sed quantum est ex parte sue conscientie teneretur restituere illi qui dedit. Verum si postea nouit gratiose sibi donatū/ potest acceptare vt donatum: nec tenetur restituere sed penitentiam agere de suo peccato.*

¶ *Aduerte quoque circa mentalem usuram ex parte mutuantis/ quod siquis non vult mutuare alicui quem putat aut nouit ingratū/ & libenter mutuatur alicui quem videt gratum, non p̄pea inuoluitur pctō vsure mentalis: sed sequitur naturalem inclinationē qua actio nes n̄ras ad eos qui digni sunt dirigimus. ¶ Et similiter ex parte accipientis mutuum/ siquis est gratus & multa*

impendit obsequia ac munera alicui ut ille ad ampliora beneficia mutui exhibendi gratiose ac beneuole prouocetur, ad nullum peccatum prouocat mutuantem.

Ad vsuram *Accipere / nullum peccatum secundū se est: quia nihil aliud est q̄ ad mutuū accipiendum agere/et ad vsuram patiendam: quorum neutrū habet mali culpe rationem. Potest tamen pctm̄ esse: ut si absque rōnabili cā q̄s subeat hoc damnum et alterius vītā iniquitate. Non est tñ mortale pctm̄ sed veniale absque rōnabili cām hoc facere.*

¶ *Esto tamen hic cautus lector et penetrator dictorum: qm̄ aliud est loqui de accipiendo sub usura / et aliud de inducendo hominē ad faciendam vsurā. Primū. n. nullum sonat peccatum / ut dictū est. et iō ex causa rōnabili licet. Secundum autem semper est pctm̄ mortale. ita quod nulla necessitate excusat aliquis a pctō mortali quum inducit per se (hoc est ex intentione) aliquem ad peccandū mortaliter: dicente apostolo. digni sunt morte non solū qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. minus autem est consentire q̄ inducere. Et p̄p̄ea dī et bñ, quod licitum est mutuū [241r] accipe sub usura a parato vsuram facere/ non autem ab imparato: q̄a non licet inducere ad faciendam vsuram/ sed ut iniquitate parati. Hoc est/ licet mihi petere ab homine mutuū/et pati quod ille ex hac mea petitione accipiat occasionem apponendi suam malam voluntatem vsurariam. Sic. n. nec ego induco illum ad vsuram nec consentio ipsius male volūtati: sed induco illum ad mutuādū/ et consentio mee passioni qua patior vsuras.*

¶ *De mediatoribus quoque idem est iudicium: scilicet quod non licet illis/inducere aliquem ad faciendum vsuram, nec etiam esse quasi negocij vsurariorum gestores: puta inquirendo egentes pecunijs sub usuris: aut prouocando ut accipiant a suo feneratorē. qm̄ tunc quis esset velut minister vsurarij, et participaret in crimine et vinculo restitutionis.*

¶ *Circa participantes autem cum vsurarijs in usu rerum vsurarij distinctione opus est. Primo an res illa in seipsa sit aliena: quia tunc idem esset iudicium sicut de participantibus in re rapta aut furto ablata. quam constat nullo titulo posse contractari licite ab alio: quia res aliena est. ¶ Si autem res ipsa aliena non est, subdistingue dū est an ex illo usu efficiat vsurarius impotēs ad restituendū vsuras. Nam si non efficit inde impotēs ad restituendū/ sed eque potēs remanet ad restituendum vsuras quas lucratus est, pōt licite hō cum vsurario negociari/et dona ab eo accipere et dotē/ et breuiter quolibet cōtrahere. Si vero efficeret minor ad restituendū vsuras/ nō liceret contractus huiusmodi cum vsurario inire. Et in promptu ratio est: quia cum periculo iacture proximi negociaretur, dum fieret quod vsurarius quis nunc pertinax/ si cras rediret ad cor / non posset satisfacere quibus teneretur. Vnde ab huiusmodi vsurario non liceret accipere dona nec dotem / aut aliquid simile: quia per hec efficeretur impotens ad restituendū. Quamuis licitum esset illi vendere/et ab eodem emere: quia per hec non redderetur impotentior ad restituendum: quoniam tantū dem recipit ab alio quantum dat de suo.*

[241v] ¶ *Et iuxta hanc distinctionem regulandi sunt casus qui occurrunt de victu uxoris et filiorum ac familie vsurarij. Si. n. hinc fit non soluendo (puta quia nihil habet nisi vsuras/nihilq̄ lucrāt nisi vsurarie) consequens est ut non liceat illis inde victū sumere. Et hoc regulariter loquendo intellige. Nam per accidēs posset esse licitum: puta si essent in necessitate extrema, aut si vtiliter agerent negocium creditorum. vel spiritualiter (puta suadendo restitutionem) aut corporaliter, puta bonificando eorū bona pignolata. Vide de hac materia diffusius scripta superius in verbo restitutio.*

¶ *De dominis quoque temporalibus accipientibus ab vsurarijs componentibus cum eisdem ut vsuras impune facere possint, non solum idem est iudicium quantum ad res quas ab eis accipiunt/ sed peius si illicita concedunt.*

Logor *Hoc in loco respondere querentibus an sit usura emere pagas certas montis genuensis hinc ad triennium recipiendas. Ita quod casus est iste. Ioannes habet in monte genuensi loca decem/ex quibus iam computatum est quod debentur ei centum libre, sed quia nonsunt ipsi exoluende ante trienniū/ ideo vocant acerbe pagas/ & tertio anno vocabunt mature, & iōānes eget nunc pecūia/ veditq̃ istas decem pagas acerbis pseptua ginta libris nunc hñdis: nunquid si ego sic emolcōmitto usuram?* ¶ *Rñdeo omissis disputationibus/q̃ hinc ulla interuenit usura: quia est contractus non palliati aut impliciti mutui, sed emptionis & venditionis: qm̃ iōānes vedit ius suum quod bent sup illas decē pagas, & non vendit ipsas pagas / nec aliquod mutuum accipit. ¶ Declaro singula. Quod non vendant page sed ius paga℞/ex eo patet quod iōānes non tenetur mihi assignare pagas, sed ius suum quod bent sup pagas illas. Qd̃ nullum accipiat iōānes mutuū/ex eo patet: quia ad nihil restituendum obligatus est, sed solum ad assignandū mihi ius paga℞. Et rursus quia quicquid piculi hic est/ a pud me ementē restat: qd̃ est contra naturam mutui. Est igit̃ hic [242r] vera emptio & venditio iuris pagarum illarū. Et p̃pea si iusto precio emit/iustus erit contractus. Iustum autem premium constat esse quod cōiter inuenitur absque fraude &c. & p̃pea si page hmōi venduntur precio cōiter tunc corrente / nullum pctm̃ cōmittitur. Est autem rōnabilis cam minoris precij / ex eo quod res venalis inutilis per trienniū/minor est seipsa utili ab hodierna die. Vñ quum ius paga℞ acerbā℞ inutile sit usque ad tempus maturitatis, rōnabiliter minus valet ac minoris vendit / q̃ ius paga℞ utile nūc: sicut terra sterilis usque ad biennium / minus valet q̃ ipsamet si esset utilis hodie. ¶ Nec hoc qd̃ diximus de venditione & emptione iuris paga℞ ex monte genuensi/est singulare in illo monte: qm̃ hoc est cōe omni alteri iuri quorūcūq̃ creditorū. Possum. n. licite emere ius tuū quo tibi debent̃ ab altero mille aurei hinc ad annum, & licite emendo dabo tibi minus mille aureis/ presupposito debito liquidissimo & absque difficultate ac labore exigibili: qm̃ ius recipiēdi ad annum mille aureos/minus est secundum rem & secundū humanum vsum ac humanam estimationem q̃ mille aurei: quia potentia ēt proxima minor est actu. & inter os & offam multa interciderē posse/ prouerbiū vetus est. Non. n. qui hoc ius emit/facit mutuum palliatum, nec emit mille ducatos post annum/vt ratio temporis expectati constituat usuram: sed emit ius alterius ad habendum post annum ducatos mille, & ipsius ementis periculo ius illud derelinquitur: quod est contra naturā mutui, vt dictum est de iure pagarum. ¶ Quanto autem minoris mille ducatis emere debeo, relinquitur arbitrio boni viri/consideratis conditionibus temporū/copie pecuniarum vel penurie &c. ¶ De monte autem ipso genuensi & similibus, quia cōsistunt in facto / loqui nescio nisi factum certum mihi proponeretur. Sed in communi loquendo, certum est quod si sunt annui census cōstituti super prouentus ciuitatis/liciti sunt. Nec aliquid obstat quin communitas possit se redimere. Et quoniam quomodolibet [[242]v] inceperint montes isti/hodie vt annui census communiter haberi videntur, ideo si sic est scilicet quod in naturam transiere census/ disputationes superflue videntur.*

¶ *Et sic sit omnipotenti deo laus & gloria pro perfecta utcunque hac summula inter hungarice legationis discrimina: posonij in die sancte cecilie. Anno salutis. MDXXIII. etatis aut mee quinquagesimoqnto. Amē.*

Summula Caietani

¶ *Rome per dominum marcellum silber/nobilis viri domini iacobi de giunta florentini impensis accuratius impressa: & per Reuerendissimi domini cardinalis. S. xisti authoris operis familiarem. d. ioannem danielis sacre theologie baccalarium q̄ diligentissime castigata. Anno ab incarnatione verbi. MDXXV. decimo Kalendas martij. Regnante sapientissimo dño nño Cle mente septimo pont. max.*

Laus vni et trino.

NOTAE

1 *Aduerte hunc passum fuisse dum transcriberet corruptū/et sic legēdū. Et pp̄ hāc rōnē (q̄a. s. pene graues grauiiores ac grauissime in iure ap̄ posite/ exceptis excōib⁹ late sn̄elant sunt tales vt sine pctō mortali in curri possint, aut si sine pctō mortali ĩcurri non p̄nt/exigere v̄nr mōitio nem Ėc.*